

Декамерон

Джованні Боккаччо

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Зачинається книга, іменована Декамерон, прозвана Принц Галеотто, в якій міститься сто оповідок, що розказали за десять день семеро дам і троє кавалерів

Спочувати чужому горю — притаманна людям річ; усім воно пристало, а найпаче тим, що самі утіхи потребували і в інших її знаходили. Як хто коли шукав того спочуття і мав із нього радість і одраду, то і я того десятка. З першого-бо молоду мого та й до сього часу палав я високою і шляхетною любов'ю, більше, може, ніж воно станові моєму низькому личило; часом розповідав я про неї, і хоч люди статечні, які про теє знали, хвалили мене і надто уславляли, проте дознав я прегіркої муки, — не од жорстокості коханої, а од нестримної жаги, що полуменем пойняла душу мою і, не вдовольняючись можливим, надмірного часто завдавала мені жалю. У такій ото притрузі дуже мені пособив один приятель веселими своїми розмовами та любовою потіхою; я певен-певнісінький, що тільки се й не дало мені вмерти.

Та волею того, хто, сам безконечним будучи, поклав неодмінним законом усьому сущому мати кінець, моя любов, палкіша над усіх, що її не могли зламати й захитати ні сила наміру, ні порада, ні видимий сором, ані можлива небезпека, — любов моя, кажу, сама собою з часом угамувалася, лишивши в моїй душі тільки таке задоволення, яке дає вона тим, що не надто далеко запливають у глибокі її затони; од чого я колись мучився й страждав, стало мені тепер любим та милим.

Хоч і минулися ж мої жалі, та не щезла пам'ять про добрі вчинки тих, що з ласки своєї горем моїм журилися, і мислю я, що пам'ять тая не щезне, поки й віку мого. А що вдячність, на мою думку, слід цінувати над усі чесноти, засуджуючи противне, то я, щоби не показатися невдячником, намислив тепер, коли вже ніби вольним став, дати по спроможі якусь полегшу, — не конче тим, що мені помогли (вони, може, без того обійдуться, така вдача в них і така фортуна), а тим, що її потребують. І хоч, може, невеликою буде для нещасних поміч моя чи, сказати б, утіха, проте думається мені, туди її слід давати, де вона в великій надобі, — буде од неї більше і вжитку, буде за неї більше й пошани. А хто ж тому заперечить, що не мужчинам, а першим ділом прекрасним дамам належалося б тут ставати у пригоді? Вони-бо, несміливі та сором'язливі, у ніжних грудях своїх племінь любовний ховають, а тайна жага дужча од явної — всім воно відомо, хто того дознав; а ще ж до того в'яже їх воля, і ласка, і влада батьків і матерів, братів і чоловіків, і сидять вони найбільше в тісному крузі своїх покоїв, а сидючи отак сливе без діла, і хочачи й не хочачи думають собі усякі думки, і не все вони, ті думки, веселі бувають. Як же вдадуться вони в тугу од тих думок та од любощів, то не скоро вона їм од серця одляже, хіба що прийде яка розрада; та й сили терпіти менше в них, ніж у мужчин. Інакше воно ведеться, як ми те бачимо, у закоханих мужчин. Як на них нападе, буває, який сум чи журба тяжка, багато є

способів розважити її чи розвіяти; вільно-бо їм ходити де хотя, дивитися і слухати усячину, пташки ловити, полювати, рибалчити, верхи їздити, грати чи торгувати. Кожна з сих розваг може, як не цілком, то почасти, прихилити до себе душу і очистити її од сумних думок хоч на якусь часинку, а далі вже так чи інак: або втіха приходить, або журба уймається.

Тим-то, хотівши бодай потроху виправити несправедливість долі, що там саме поскупилася на підпомогу, де менше було сили, як то ми бачимо у тендітного жіноцтва, піднявся я подати на розраду і втіху закоханим (з інших досить буде голки, прядки й мотовила) сто оповідок, сиріч повісток, притч або ж історій, що розказали семеро дам і троє кавалерів, зібравшись в чесну компанію під час минулої смертоносної чуми, та кілька пісень, що співали тії дами собі на осолоду. У тих повістках буде мова про веселі й сумні любовні пригоди та про інші химерні оказії, що скоїлися чи то в нові часи, чи то в старосвітщину; ласкаві читальниці знайдуть у них і забаву — бо сила тут усяких цікавих речей, і добру пораду — бо узнають, чого їм треба цуратися, а чого держатися. А в мене така думка, що вже хоч як, а нудьги од сього убуде. Якщо воно, чого дай Боже, так і станеться, то нехай вони складуть подяку Амурові, що вибавив мене із своїх тенет і дав мені змогу принести їм потіху.

ДЕНЬ ПЕРШИЙ

Зачинається перший день Декамерона, в котрому автор з'ясує, з якої нагоди зібралася наша бесіда, а потім, за приводом Пампінеї, говориться про що кому заманеться

Як іздумаю я собі, прекрасні дами, які ви всі зроду жалісливі, то бачу вже загодя, що сумним та невеселим здасться вам почин отсієї книги, таким-бо справді є поставлений на чолі її скорбний спомин про минулу чумну пошесть, печальний для кожного, хто був її самовидцем чи іншим яким робом спізнав її. Та не хотів би я притьмом одстрашити вас од дальшого читання; не гадайте, що ждуть вас тут самі тільки зітхання та сльози. Сей жахливий початок буде вам ніби подорожнім гора крута да стрімчаста, а за тією горою та лежить гарна-прегарна долина, і тим вона любіша, чим тяжче було на гору п'ястися і з гори вниз зіходити. І як за веселошами смуток наступає, так за горем радощі у тропі йдуть. За сією короткою журбою (кажу короткою, бо одбудемо ми її небагатьма словами) настане скоро втіха і розкіш, що я поперед обіцяв; аби не сказано було, то ніхто б сього після такого початку й не сподівався. Воістину, коли б міг я достойно повести вас до назнаменованої мети іншою якою дорогою, а не такою крутою стежкою, то я так би був з дорогою душею і вчинив; отже ж, неможливо було без сієї згадки з'ясувати причину, з якої постали події, що про них ви читатимете; рад не рад, мушу про се писати.

Так от, минуло вже після благодатного втілення Сина Божого років тисяча триста й сорок вісім, коли в преславнім городі Флоренції, краснішим над усі міста італійські, прокинулася чумна моровиця; чи то вже була така дія планет небесних чи Господь за діла наші несправеднії напуст такий напустив на смертних, що почалася тая чума перед кількома роками у східних землях і, вигубивши там незчисленну силу живущих,

посунула без угаву з краю в край, докотилася, на лихо, й до Заходу. Не пособляли проти неї ні мудрість, ані обачність людська, хоч місто було очищене од усякого бруду нарочито настановленими служебниками, недужим заборонялося входити в город, усім давалися поради, як шанувати здоров'я; не помагали й смиренні молитви, що не раз та й не два творили богобоящі люди, чи то з охрестами ходячи, чи іншим яким чином.

Напровесні року вищеписаного почала тая грізна пошесть проявлятися страшним і дивовижним способом. Не так воно діялось, як на Сході, де кровотеча з носа була певною ознакою неминучої смерті; у нас наприпочатку хвороби набігали в чоловіків, як рівно і в жінок, у паху або попід руками такі пухлини, убільшки часом з добре яблуко чи яйце, котрі більші, а котрі менші; простий люд називав їх ґулями. Невдовзі обкидало тими смертяними ґулями все тіло, а далі прикмети недуги одмінялися в чорні або синяві плями, що в багатьох виступали на руках і на стегнах, та й на інших частинах тіла, у кого буйні та рідкі, а в кого дрібні та густі. Як іспершу ґулі, так потім і плями, у кого вони виходили, були нестеменною ознакою близької смерті. Ніякі поради доктора не помагали од сього помору, ніякі ліки не ставали в пригоді: чи то вже така була натура хвороби, чи неуки-гоїтелі (а тоді, крім учених медиків, порозводилось було багато лікарів та лікарок, що зроду й не нюхали медицини), не мігши знати, в чім сила недуги, не вміли прибрати на неї способу. Рідко хто одужував, мало не всі помирали третього дня після появи вказаних прикмет, той раніше, той пізніше, здебільшого без гарячки чи ще чого такого.

А надто ще й тим убивалася тая чума в силу, що із слабих переходила на здорових, котрі з ними водилися, так, як огонь, буває, перекидається на щось сухе або ж масне, як недалечко лежить. Ба й гірше ще од того: пошесть переходила не лише на тих, що з недужими діло мали чи з ними розмовляли, а й до тих чіплялася, що тільки торкалися до одежі чи ще якоїсь речі, хворим уживаної. Дивовижні то речі, що маю казати; якби не бачили того стільки людей і я сам на власні очі, то не наважився б я тому й повірити, не те що писати, хоч би й чув те од чоловіка, віри годного. Так от, така чіпка була та чума, що не тільки од людини до людини, було, пристає, а й таке часто лучалося, що річ, яка належала болящому або померлому од сієї хвороби, коли до неї дотикалась яка жива душа не людської породи, не лише заражала її пошестю, а і вбивала не в довгій часі. Допевнився я сього на власні очі, як допіру сказано, бачивши одного разу таку прояву: на вулицю викинуто лахміття убогого чоловіка, що вмер од тієї немочі, коли се надійшли дві безроги і давай своїм звичаєм мотлошити і шарпати тее рам'я перше рилом, а там і зубами; через якусь часинку покрутились-покрутились, мовби отрути заживши, та й витяглися на тому злиденному лахмітті.

Од таких ото okazій (а бувало немало ще й жахливіших) стали нападати всякі страхи та химороди на тих, що при життю лишалися, і мало не всі вони до одної жорстокої мети поривалися — обминали недужних, гидуєчи ними та речами їхніми, тим-бо сподівалися зберегти власне здоров'я. Були такі, що вважали за найліпший спосіб проти лиха жити помірковано і стерегтися всякої надмірності; зберуться, було, невеличкою громадкою та й живуть окремо од інших, замкнувшись з вигодою в

якомусь домі, де немає болящих, і заживаючи щонайвиборніших потрав та щонайдобріших вин, але з великою здержливістю, не вкидаючися в ласунство; нікого не допускають, було, щоб говорив їм про те, що діється в місті, про заразу і смерть, проводячи час за музикуванням та всілякими скромними розвагами.

Інші ж, супротивленої думки будучи, покладали собі, що пити вволю і ласувати всмак, волочитися з жартами та співами, задовольняти якомога всі свої схотінки, сміятися та шкилювати з усього, що б не сталося, — ото і єсть найпевніші ліки од хвороби; як же казали вони, так по спроможі й чинили: тиняються, було, як день так ніч од шинку до шинку та й п'ють собі без міри й без ліку, а найбільше гуляли по людських домівках, як прочують, було, що є десть про них пожива. І легко ж їм було так робити, усі-бо, самі берега пустившись, і майно своє напризволяще полишали (однаково, мовляв, не животіти); тим-то більшина будинків стали спільними, і як до них уступав який заволока, то всім користався, буцім у себе в господі. Люди сі, по-скотячому поводячись, уникали по спроможі недужих. За таких злигоднів і такого лихоліття занепала й нінащо перевелася в нашому місті достойна повага законів Божих і людських, бо їх охоронці й виконавці, як і опрочі люди, то повмирали, то понедужали, то, не мавши досить служителів, не могли пильнувати своєї справи, — тим-то вільно було кожному що хотів творити.

Інші, знов, трималися середини між сими двома крайнощами: не здержували себе в їжі, як тії, та й не вдавалися в пиятику і розпусту, як сії, а заживали всього як до потреби своєї. Вони не замикаються, було, а ходять-гуляють надворі, держачи в руках хто квіти, хто зілля духмяне, хто інші які пахощі, та й нюхають собі зчаста, — освіжити б то мозок такими ароматами, бо повітря було все ніби занечищене од смороду трупів, болячок та ліків. Були й такі, що мали суворішу думку (а може, вона була й вірніша), кажучи, що проти пошесті немає луччого способу, як утеча од неї; думаючи ж так і ні про що, крім себе, не дбаючи, множество чоловіків і жінок покидали рідне місто, одбігали домів своїх і осель своїх, родичів своїх і скарбів своїх та й пускалися за город, у свої чи чужі маєтності, нібито гнів Божий, що побивав неправедників сією моровицею, не спостигне їх, де б вони не обернулися, а впаде на тих тільки, що полишилися в мурах міста; чи, може, думали, що ніхто в нім живим не зостанеться, що прийшла на нього остатня година.

Хоча з-поміж сих людей, що по-різному велися, не всі помирали, одначе не всі й виживали; противно, занедужувало їх багато усякої поведенції і в усяких місцях, і як вони самі, при здоров'ї будучи, іншим здоровим приклад подавали, так тепер конали, од усіх занехаяні. Шкода й казати, що один городянин сахався другого, сусіди сливе не дбали одне про одного, родичі або зовсім не родичалися, або бачились у рідку стежку, та й то оддалеки; лихо такого жаху нагнало в серця людські, що брат цурався брата, дядько небожа, сестра брата, а часто-густо й жінка чоловіка, ба й гірше ще од того, що й віри не йметься, — батьки та матері гидуvalи за дітьми рідними ходити, ніби вони не їхні були. Через те чоловікам і жінкам, котрі захворювали (а було їх безліченна безліч), не лишалося іншої ради, як сподіватись на милосердя друзів, яких було не густо, або на

корисливість слуг, що надились на велику аж надто платню, — та й тих уже ставало обмаль, і були то люди грубої вдачі, незвиклі до такої служби; вміли хіба що подати щось там слабому та смерті доглянути, і дослужувались вони часто своєї погуби. Од того, що сусіди, родичі й приятелі покидали недужних, а послугачів бракувало, повівся був звичай, досі не чуваний, що жінщини хороші, вродливі і значного роду, захорувавши, не гребували послугами мужчини, чи то молодого, чи старого, оголюючи перед ним без сорома будь-яку частину тіла, так як би й перед жінкою, аби того вимагала хвороба; може, з сієї причини ті, що одужували, не були вже навіпісля такі честиві, як перше. Опріч того, багато хто помирав просто випадком; щоб їм були помогли, вони були б повиживали. Од усього цього, і од недостатнього догляду за болящими, і од сили пошесті, таке велике множество люду помирало день у день і ніч у ніч, що сумно було й слухати, не те що дивитися. А серед тих городян, що при життю лишалися, повелись мимоволі такі звички, що передше їх і не чути було.

Колись було заведено (та й нині воно так ведеться), що родички й сусідки збиралися в домі небіжчика і плакали там разом із ближньою ріднею; окрім того, перед покійниковим житлом зіходився увесь рід, сусіди та багато інших мирян і духівництва, залежно од стану померлого, і товариші несли його тіло на своїх плечах, у жалобному поході з свічками і півчою, до церкви, що він її обрав іще за живоття свого. Як же чума почала вбиватися в силу, сі обряди були занедбані цілком або почасти, а натомість настали інші. Люди вже помирали без тужільниць, а часом то не було кому й душі доглянути, не то що. Рідко кому випадали на долю жалібне квиління та гіркі сльози рідних, їх місце заступили реготи, жарти і поспільні веселощі; сей звичай найкраще засвоїло, заради здоров'я свого, жіноцтво, зовсім майже забувши свою жалісливу вдачу. Мало було таких мерців, щоб за ними йшло до церкви більше, як десять чи дванадцять чоловіка, та й то не статечні, поважні городяни, а такі собі могильники-простолюдці, що називалися погребарями і одбували сю службу за гроші; візьмуть, було, мари та й несуть хутенько не до тої церкви, що небіжчик собі загодя вибрав, а в яку ближче; лиш де-де, було, блимне свічка, а іноді то й без одної обходилося; попереду священик з трьома чи п'ятьма причетниками, що не завдавали собі клопоту з довгою урочистою одправою, а з допомогою таких погребарів опускали мерця в яку попадає могилу, аби не зайнята.

Людям простого стану, та, либонь, і середнього, тим іще сутужніше приходилося: чи то надія, чи злидні веліли їм держатися своїх домівок і свого сусідства; день крізь день занеджували вони тисячами і, не мавши ні догляду, ні жодної помочі, майже наголо всі помирали. Багато їх конало вдень і вночі просто на шляху, немало доходило і по хатах, та сусіди дізнавалися про тее тільки по трупному смороду; і тих, і тих умирущих усюди було повно. Сусіди ж, із ляку перед заразою, та й із жалощів до вмерлих, одно знай робили: або самі, або з допомогою найманих носіїв виволікали з хат мертві тіла і складали їх перед дверми, де всякий мимохідень міг би їх бачити безліч, особливо вранці; потім того діставали мари чи ноші, а як не було, то клали й на дошки. Часто на одних ношах лежало по двоє й по троє, а траплялося безліч разів і таке, що на

одних марах несли чоловіка й жінку, двох чи трьох братів, батька й сина тощо. Не раз лучалося, що за двома священиками, котрі йшли з хрестами перед покійником, притаковувались слідком за першими марами носії ще з двома чи трьома, і священики, думавши одного ховати, насправді хоронили шістьох чи вісьмох покійників, а то й більш. І не вшановувано їх ні сльозою, ні свічкою, ані проводом; до того вже дійшлося, що вмерлими людьми не більше журилися, аніж тепер здохлою козою. Се вочевидь доводить, що коли природний хід речей не навчає і мудрих терпеливо зносити дрібні і рідкі втрати, то велике лихо і простаків чинить розважними і байдужними. Задля великої лічби мертвяків, яких приношено щодня й щогодини до всіх церков, не ставало свяченої землі на поховання, особливо як хотілося по старому звичаю кожному опрічне місце наділити; тим-то на цвинтарях, де все було переповнене, копалися величненні ями, куди сотнями складали нанесені трупи, пакуючи їх шарами, як товар у корабельному трюмі, і притрушуючи потроху землю, покіль не натоптували могилу до самого верху.

Не розписуючися дрібніше про ті злигодні, що зазнало їх наше місто, скажу за одним заходом, що лиха година не минула й загороддя. Про замки нема чого говорити, бо що замок, то й малесеньке місто; а що вже по розкиданих хуторах, то бідні, нужденні селяни із сім'ями своїми, не мавши нізвідки рятунку — ні од лікарів, ні од услужників, удень і вночі мерли по хатах, на полі чи при дорозі, не по-людському, а по-товарячому. Од сього вони зледащили, розопсіли, як і городяни, і не журилися аніже про своє хазяйство; що день Божий смерті виглядаючи, не про те вони думали, як би трудами своїми намножити добра з поля і з худоби, а ніби завзялися з усієї сили нищити своє надбання. Тим-то воли й осли, вівці й кози, свині й дробина, ба навіть найвірніші людям пси проганялися з двору та й блукали собі безбач по полю, а хліба ж на нивах незібрані, нежаті стояли. Бувало й так, що розумна худоба, понапасавшись за день досита, верталася на ніч додому пустопаш.

Що ж іще можна сказати, повертаючись од околиці знову до міста? Хіба тільки те, що з тяжкого господнього наслання, а може, ще і з людської жорстокості, од місяця березоля та й до місяця липця померло в мурах міста Флоренції — почасти од сили чумної моровиці, почасти од поганого догляду за слабими через перестрах здорових — більше, гадають, ніж сто тисяч душ, тоді як до сієї пошесті ніхто, мабуть, і не думав, щоб у городі було такого народу. Скільки великих палаців, скільки прекрасних будинків, скільки пишних осель, де було колись повно челядинців і панства, обернулося в пустку, що й послідушого пахолка не залишилося! Скільки знайомих родів, скільки розкішних маєтків, скільки багатих скарбів лишилось без законного спадкоємця! Скільки бравих чоловіків, скільки вродливих жінок, скільки гарних молодиків, що їх би не хтось такий, а самі Гален, Гіппократ і Ескулап визнали були б за здоровісіньких, уранці снідали ще з своїми родичами, друзями й товаришами, а ввечері трапезували вже на тому світі з пращурами!

Мені й самому прикро так широко розводитися про се лихоліття, тим-то, проминаючи всякі зайві подробиці, розкажу ще тільки про один випадок, що стався в

нашому обезлюдженому городі (про нього я дізнався пізніше од певної людини). Якось у вівторок рано у велебнім Новопречистенському храмі, де майже не було народу, одстоявши утренью Божу, зішлись до купи семеро молодих дам, зодягнених, як тоді й подобало, у жалобні шати; усі вони були зв'язані межи собою по дружбі, по сусідству або по роду; найстаршій було не більш як двадцять вісім год, наймолодшій минуло вісімнадцять; усі були одна в одну розумні й шляхетні, гарні з себе і обичайні, люб'язні й скромні. Назвав би я їх справдешніми іменами, та не дає мені сього вчинити одна поважна причина: не хочу я, щоб которійсь із них довелось колись соромитись тих оповідок, що вони розказували або слухали, бо тепер уже вужчі межі попускаються задоволенню, ніж у ту добу, коли з указаних причин вони були геть-то ширші не тільки для їхнього віку, а й для далеко старшого; не бажаю я знов, щоб завидники, завше охочі огудити людину хвальних звичаїв, дістали нагоду паплюжити добру славу чесних женщин сороміцькими речами. А для того, щоб можна було розібратися, не плутаючи, котора з них що казала, гадаю я дати їм наймення, які цілком або почасти визначають їхню вдачу. Тож назовімо першу, літами найстаршу, Пампінєєю, другу — Ф'ямметтою, третю — Філоменою, четверта хай буде Емілія, п'ята — Лауретта, шоста — Неїфіла, а останню наречемо, не без причини, Елізою. Усі вони, зібравшись в церкві в одному кутку не умисне, а випадком, посідали кружкама, позіхали трохи, а потім кинули отченаші та й давай говорити про всячину, а найбільше про загальне лихо. По якійсь хвилі, як інші позмовкали, зняла річ Пампінєя:

— Дами мої любі, ви, певне, як і я, не раз чували, що нікому не вадить чесно користатися своїм правом. Природним же правом кожного народженого є підтримувати, охороняти і обороняти якомога своє життя. І так се всі визнають, що, трапляється часом, у безвинних людей життя одбирають, аби тільки своє зберегти. Якщо се допускають закони, що піклуються про добробут усіх смертних, то чи не годиться ж і поготів нам, та й абикому іншому, прибирати всякого можливого способу, щоб чесно зберегти своє життя, нікому не шкодячи? Як я отсе придивлюся пильно до наших сьогоднішніх учинків, та й до вчорашніх і позапозавчорашніх, та як згадаю, як і про що ми говорили, то бачу вже, і ви, мабуть, те помітили, що всі ми потерпаємо за себе. Але не се мене дивує; мене дивує вельми те, що ми, будучи по-жіночому чулими, не вживаємо ніяких заходів проти того, чого кожна з нас не дарма боїться. Мені здається, що ми живемо тут лише для того, щоб дивитися, по волі чи по неволі, скільки мертвяків переносять щодня на гробовище, та слухати, чи тутешні ченці, од яких лишилися самі недогібки, правлять іще службу в належну годину, та своїм убранням виявляти кожному стрічному, яке велике лихо нас спіткало. А відсіль вийдемо, то побачимо, як скрізь по місту носять мерців і недужих, як негідники, засуджені громадським правом за їхні переступи на вигнання, бувають зухвало по вулицях, ніби глумлячись над законами, бо знають, що їх виконавці померли чи похворіли; як уся непотріб нашого города, ті, що називають себе погребарями, напившись нашої крові, мов на зло гасають повсюди кінно й пішо, безецними піснями дорікаючи нам за наше ж лихо. І тільки скрізь і мови, що такі й такі померли, а отакі доходять, і тільки скрізь і

чути, що жалібні плачі, як є ще кому плакати. А прийшовши додому (не знаю, чи й вам так, як мені), я не знаходжу з великої сім'ї там ні душі живої, тільки свою служебку; мені робиться моторошно, волосся на голові дуба стає, і куди б я не обернулася, де б ступнем не ступила, скрізь мені маряться привиддя покійників, не такі, якими я їх зазнала, а з якимись чужими, страшними обличчями, що аж жах мною шибав. Ось чому і тут, і надворі, і дома — скрізь мені недобре, і ще мені здається чогось, ніби, крім нас, не лишилось тут більше таких, у кого кров шумує в жилах і кому є ще куди йти. Чувала я не раз про людей (коли ще які остались), котрі, не розбираючи, що гоже, а що негоже, знають тільки хіть свою тішити і роблять удень і вночі, самотою або гуртом те, що дає їм найбільше задоволення. І не тільки миряни, ба й монастирські схимники, взявши собі в голову, що і їм належить все те, що й іншим, зламали обітницю послуху, почали вганяти за світовими розкошами і, сподіваючись так утекти од смерті, поробились ледащами й розпусниками. А коли так (а воно дійсне так), то що ми тут робимо? Чого сподіваємось? Про віщо думаємо? Чого ми лїнівїші і байдужніші до нашого рятунку, ніж опрочі городяни? Чи ми ставимо себе в ціні нижче од інших? Чи, може, гадаємо, що життя у нас кріпшим ретязем до тіла прив'язане, аніж у людей, і нам не слід зважати на те, що може його порвати? Так ні ж бо, ми помиляємось, ми дуримо себе; які ж ми нерозумні, якщо ми так міркуємо! Як іздумаєш, скільки і яких молодих мужчин і женщин скосила ся нещадна чума, то річ стає цілком очевидною. Щоб же нам по нехоті чи по недбалості своїй та не вскочити в біду, якої при бажанні можна було б так чи сяк уникнути, думка в мене така (не знаю, чи ви на те пристанете), що треба нам, як єсть, відсіль тікати, як то й раніш люди робили і зараз роблять. Сахаймося паче смерті негідних прикладів, ходімо краще жити в загородні маєтності (а в нас їх вистачає), та й будемо собі там розважатись, утішатись і веселитись якомога, не переступаючи, одначе, ні в чім межі доброго розуму. Там чути, як птаство співає, видно, як зеленіють пагори й долини, як поле хвилюється житами, неначе те море; там сила-силенна розмаїтих дерев, там небо ніби одкрите — хоч і гнівається на нас, та не приховує своєї одвічної краси; любіше ж очам на все це дивитись, аніж на спустошені мури нашого міста. Опріч того, і повітря там свіжіше, і більше всякого припасу, що потрібно в такі часи для життя, і менше всякої напасті. Там, правда, теж помирають селяни, як тут городяни, та не так воно прикро, бо і хат, і людей там рідше. Ізнов же, як подумати, то ми нікого тут не покидаємо, скорше про себе можемо сказати, що ми покинуті, ближні-бо наші, або померши, або од смерті повтікавши, лишили нас напризволяще у такій притузі. Отож ніякої догани нам не буде, як ми вчинимо те, що я раджу; як же ні, то жде нас горе, журба, а може, й смерть. Так зробімо ж от що, коли хочете: позовімо своїх служебок, нехай ідуть за нами з усім, що потрібно, та й будемо бавити час сьогодні тут, а завтра там, розважаючись і втішаючись, як тільки можна під сю знегоду. Се, по-моєму, буде найкраще. І пробуватимемо там поти, поки не побачимо, який кінець пошле сій лиховщині небо (якщо смерть нас не спіткає раніше). Ще ж і те подумайте, що гідно зійти звідсіля подобає нам більше, аніж багатьом іншим жити тут негідно.

Інші дами, вислухавши Пампінею, не тільки охоче пристали на її раду, а й заходилися враз обмірковувати докладно межі собою, що, як і до чого, ніби їм осе тільки встати та й рушати притьмом у дорогу. Та Філомена, панянка вельми розважна, сказала:

— Слухайте, все те, про що говорила Пампінея, дуже добре, але не слід зриватися так знеобачки, як ви отсе збираєтесь. Не забувайте, що всі ми жінчини, і навіть наймолодша з-поміж нас повинна знати, як то воно жінкам жити самим своїм умом, як їм поратися без чоловічого нагляду. Ми ж бо хисткі, примхливі, неймовірні, легкодухі й полохливі, тим-то боюся я, коли б наша компанія, не мавши іншого проводу, крім нас-таки самих, та не розпалася передчасно нам же на сором. Треба подбати про се заздалегідь, перше ніж щось розпочинати.

Обізветься тоді Еліза:

— То правда, що чоловік жінці голова; якщо не дасть він ладу, то рідко коли наші справи доходять до skutku. Але звідки ж нам узяти тих мужчин? Усі ж бо ми знаємо, що близькі наші здебільша померли, а де хто лишився живий, ті повіялися з своїми гуртками невідомо куди, тікаючи од того самого лиха, якого й ми бажаємо уникнути, а чужих просити не подоба. Тим-то, як хочемо врятуватися, треба все так улаштувати, щоб, шукаючи втіхи й супокою, не наптити на свою голову біди та сорому.

Отак розмовляли межі собою сі дами, коли се до церкви увійшло троє молодих кавалерів (наймолодшому з них, правда, було не менше як двадцять і п'ять год). Ні тяжке лихоліття, ні втрати друзів і родичів, ані страх за власне життя не погасили та й не остудили в них у грудях полум'я кохання. Одного звали Панфіл, другого Філострат, а третього Діоней; всі троє були гарні на вроду і добрі на звичай. Тепер вони бажали, як найбільшої втіхи під таку лиху годину, побачити своїх дам, і дами ті справді ненароком знайшлися в сьому гурті; деякі інші доводились родичками тим кавалерам. Не встигли ж юнаки скинути очима на дам, як і ті їх помітили, і Пампінея озвалась посміхаючись:

— Мабуть, сама фортуна сприяє нашим задумам і послала нам сих молодих кавалерів, достойних і поштивих, щоб вони були нашими привідцями та услужниками, якщо ми їх приймемо на се діло.

Тоді Неїфіла, спаленівши вся од сорому (бо один із кавалерів був у неї закоханий), сказала:

— На бога, Пампінеє, подумай, що ти говориш! Я довідне знаю, що про всіх трьох нічогісінько лихого сказати не можна, тільки саме хороше, гадаю, що вони гідні і на багато більші справи, і вважаю, що їхнє товариство було б приємне і почесне не тільки нам, а й кращим та достойнішим за нас. Але ж добре відомо, що вони закохані в декого з нас, і я боюся, щоб не сталося, без їхньої і нашої вини, якої неслави чи поговору, як ми їх візьмемо з собою.

Тут упала в слово Філомена:

— Байдуже про те, аби я сама жила чесно і мала чисте сумління, хай плещуть, хто що хоче, а Бог і правда будуть мені покровом. Якщо вони мають замір із нами йти, то справді, мовляла Пампінея, доля щастить нам у сій дорозі.

Почувши інші панни сії речі, одразу заспокоїлись і згодилися покликати тих кавалерів, розповісти про свій замір і попрохати їх ласкаво товаришити їм у дорозі. Тоді Пампінея встала без дальших балачок і підійшла до юнаків, що стояли й дивилися на дам (а вона та була родичкою одному); веселенько привітавши їх і розказавши про свою справу, вона попросила їх од імені всього гурту, щоб вони не одмовили супроводити їх по-чесному та по-братерському. Ті подумали спочатку, що то все смішки, як же побачили, що Пампінея говорить насправжки, то сказали, що залюбки на те пристають, і, не гаючи дармо часу, перед тим як розійтися, домовились, як їм виряджатися в дорогу. Загадавши налаштувати як слід усе, що потрібно, і пославши вістку в те місце, куди вони зібралися йти, назавтра рано, себто в середу, ледве благословилося на світ, наші дами із своїми служебками і трое кавалерів із трьома пахолками рушили в дорогу; чи пройшли од города дві милі, чи ні, уже й прибули до того місця, що першим обрали на пробування. Воно лежало на невеликому узвишші, далеченько звідусіль од шляху; усе там поросло деревами й кущами, зеленіло так, що любо глянути. На самому вершечку стояв палац із гарним просторим двором посередині, з одкритими ганками, залами та покоями, і все то прехороше, одно в одно, стіни обвішані штучним малюванням; округи поляни, сади розкішні та криниці прохолодні; в льохах повнісінько коштовних вин — то вже про завзятих питців, а не про тверезих та скромних дам. Немала ж була втіха нашого товариства, як, прийшовши, побачили, що скрізь чисто поприбирано, в покоях постелено, завітчано квітками, які тільки можна було достати на ту пору, ще й потрушено очеретом.

Коли всі посідали з дороги, зняв річ Діоней (він був більше за всіх веселої вдачі, дотепний на вигадки й жарти):

— Гречні дами, всі ми прийшли сюди з вашого призову, а не з нашого наводу; я не знаю, що ви гадаєте робити з вашими думками; мої думки я лишив за брамою міста, як ішов отсе вкупі з вами; отож будьте готові веселитися, реготати й співати разом зі мною (звісно, наскільки воно личить вашій гідності), а ні, то одпустіте мене назад до моїх думок у наше стражденне місто.

Пампінея одказала йому втішно, ніби й вона так само прогнала свої думки:

— Добре сказано, Діонею, будемо жити весело, не чого ж тікали ми од смутку. Тільки ж де немає ладу, там не буде і тривку; а як я була починальницею тих розмов, що з них постала наша люба компанія, то й бажаю, щоб веселощі у нас тривали довго. От я й думаю, що треба нам мати якесь своє начальство, щоб невсипуще дбало про наше веселе життя, а ми б його всі шанували і слухались, як старшого. А щоб кожен міг зазнати і ваготи турбот, і втіхи од старшинування і щоб нікого не брали дурно завидки ні на те, ні на те, вважаю я, що найкраще нам усім по черзі мати на один день сей тягар і сю шанобу. Першого оберемо гуртом, а потім старший чи старша, як заходитиме вечір, буде призначати собі заміну — кого захоче. Отсей старший нехай і порядкує всім у часі свого панування і вказує по своїй уподобі, де нам жити і що робити.

Сі слова припали товариству до душі, і на перший день усі одностайно обрали за

старшу Пампінею. Філомена, чувши не раз, яке почесне листя з лавра і скільки поваги додає воно тим, кого ним достойно увінчано, підбігла хутенько до лавровини, зірвала кілька віточок, звила прехороший вінок та й поклала на голову Пампінеї. З того часу, поки й держалося товариство, сей вінок був для будь-кого ознакою королівської влади чи старшинування.

Обрана за королеву Пампінея звеліла всім замовкнути і, покликавши також слуг трьох кавалерів та покоївок (їх було четверо), ознаймила серед повної тиші:

— Щоб мені першій показати вам приклад, яким побитом має жити і діяти, поки нам захочеться, наше товариство, з добре заведеним ладом і задоволенням та без будь-якого неподобства, я перш за все наставляю Пармена, Діонеевого слугу, моїм дворецьким і доручаю йому дбати і піклуватися про челядь та про стіл. Сіріск, Панфілів служник, нехай буде нашим скарбівничим і витратчиком під орудою Пармена, Тіндар слугуватиме в покоях не тільки у Філострата, а й у тих двох кавалерів, коли його товариші не зможуть сього робити, пильнуючи своєї повинності. Моя служебка Мізія та Філоменина Лічіска поратимуться на куховарні, дбайливо готуючи ті страви, що загадає їм Пармен. Лауреттина Кімера та Ф'ямметтина Стратілія нехай дають лад у дамських кімнатах та чепурять у світлицях, де ми будемо збиратися. Всім же взагалі, хто стоїть о нашу ласку, повеліваємо й наказуємо, щоб куди хто не пішов, звідки б не прийшов, що б там не чув, не бачив — нехай не сміє приносити сюди ніяких новин, окрім веселих.

Давши такий короткий розпорядок, прийнятий усіма, вона встала і весело сказала:

— Тут є садки, є полянки, є ще різні прегарні містини, гуляйте собі кожне до своєї любові, а як виб'є третя година, будьте всі тут на місці, щоб попоїсти ще заходки.

Коли нова королева одпустила так веселу компанію, кавалери з панянками пішли помалу по саду, розмовляючи про втішні речі, в'ючи віночки з листя та любо співаючи. Прогулявши таким робом до години, що вказала королева, вони повернулися додому і постерегли, що Пармен щиро заходився коло своєї служби, бо, ввійшовши в світлицю на долішньому поверсі, побачили столи, позастелювані білісінькими убрусами, а на столах чари неначе срібні, і все засипано дровим цвітом. Помивши руки по велінню королеви, всі посідали на місця, де кому призначив Пармен. Принесено делікатно зготовлені страви, подано смаковиті вина, трое пахолків жваво й моторно слугували при столі. Усе було влаштовано гарно й доладне, всі розвеселилися і призволялися до їства, жартуючи мило та сміючися.

Коли прибрали зо столу, королева сказала принести інструменти, бо всі дами й кавалери вміли танцювати, а декотрі знаменито грали й співали; по її загаду Діоней взяв лютню, а Ф'ямметта віолу, та й заходилися прехороше грати до танцю. Королева ж, одіславши челядь обідати, стала в коло разом з іншими панянками та двома кавалерами і повела виступцем таночок, а натанцювавшись, почали співати пісень, гарних та веселих. Так бавились вони поти, поки не здалось королеві, що пора спочивати; тоді вона одпустила всіх, і кавалери пішли до своїх покоїв, окремо од дамських, де були добрі постелі й сила квітів, як і в світлиці, а панянки теж подалися в

свої кімнати, роздяглися та й полягали спати.

Як видзвонили ж дзигарі дев'яту годину, королева встала сама й веліла побудити всіх дам і кавалерів, говорячи, що довго спати вдень вадко на здоров'я. Тоді всі пішли на галявину, вкриту високою зеленою травою, куди не догрівало сонце, тільки вітер тихесенько віяв. Королева загадала всім посідати кружка на зеленій траві і сказала:

— Ви бачите, що сонце ще височенько і спека стоїть велика, тільки й чути, як сюрчать цикади в оливині; їти зараз абикуди було б вельми нерозумно. Тут нам гарно в холодочку, є шахи і дамки, і всяк може гуляти в те чи в те, до чого кому серце лежить. Та якби ви послухалися моєї ради, то, поки жарко, лучче не грати, бо комусь із грачів, як заведено, буде прикро на душі, а другому і тим, що дивляться, од того веселіше не стане; краще нам оповідати: один говорить, решта слухають, і всі задоволені. Поки ви розкажете кожне свою оповідку, сонце вже зверне на вечірній пруг, жарота спаде, і ми підемо собі гуляти, куди скортить. Коли вам до вподоби те, що я сказала (а тут я готова чинити вашу волю), то так і зробимо, як же ні, то нехай усяке робить до вечора, що кому завгодно.

І дами й кавалери пристали на оповідання.

— Раз ви погодились, — сказала королева, — то нехай сьогодні вільно буде всякому розповідати про що заманеться.

І, обернувшись до Панфіла, що сидів од неї правобіч, попрохала його розпочати оповідання якоюсь своєю історійкою. Почувши наказ, Панфіл, якого всі налагодилися слухати, почав, не гаючись, так.

ОПОВІДКА ПЕРША

Сер Чаппеллетто возить богочестивого ченця в решеті і помирає; бувши за життя ледачим чоловіком, по смерті присвячується і нарікається святим Чаппеллеттом

Годиться нам, любі мої дами, геть усе, що ми робимо, розпочинати чудовним і священним іменем того, хто сотворив усе суще. Отсе ж і я, як мені припало першому з-поміж нас оповідати, хочу розказати про дивні діла його, щоб, почувши про них, укріпилося непохитно наше уповання на нього, щоб хвалилося ім'я його по всі часи. Відома річ, що все на світі сьому минуше і вмируше, всіма сторонами повне горя, тривоги і муки, наражене на безконечні небезпеки, і ми, живучи в світі і приліпившись до нього, не могли б усього того пережити й витривати, якби Господь із особливої милості своєї не посилав нам на тее сили та обачності. Шкода й гадати, що ласка тая спливає на нас і пробуває в нас за якісь заслуги наші; ні, дається вона його власною благістю та ще молитвами тих, хто, як і ми, були смертними, та, чинивши у всьому за життя волю його, стали нині з ним присноблаженними. До них же ми вдаємося, як до заступників, що з досвіду знають слаботи наші, і молимо їх про нужди наші, не насмілюючись, може, возносити благання наші до вишнього судії.

Ще ж і надто спізнаємо ми його милосердя, бо буває іноді так (смертному окові несила зглибити невідомі помисли Господні), що, введені в оману, ми такого обираємо своїм заступником перед лицем його, якого він навіки засудив; тоді він, усевидящий, зважаючи більше на щирість молящого, ніж на невідання його та

окаянство заступника, вислуховує молитви, так ніби той заступник і справді був преподобним. Усе це ясно буде з оповідки, що думаю вам подати; кажу "ясно" по людському розумінню, а не по божественній управі.

Повідають люди про Мушатта Францезі, що, як ізробився він із значного та багатого купця рицарем і мав на заклик папи Боніфація їхати до Тоскани разом із Карлом Безземельним, братом французького короля, то побачив, що справи його скрізь геть-то позаплутувані, як то частенько буває у купців, і, не мігши сам у короткім часі розплутати рахуби, вирішив доручити се діло кільком особам. Усе він уже владнав таким чином, одне тільки його непутило: де б йому знайти такого чоловіка, щоб повиправляв йому довги з деяких бургундців? А сумнівався він тому, що чув, нібито бургундці — люди перекірливі, непевні і хибкі на слово. І ніяк він собі не міг ізгадати такого затятого чоловіка, щоб заломив він напевне тих запеклих бургундців. Довго він отак гадав, аж насамкінець навинувся йому на думку такий собі сер Чеппарелло з Прато, що часто, було, заходив до нього в Парижі. Він був маленький на зріст і вельми чепуркуватий, тож французи, не знаючи, що значить Чеппарелло, думали, що се од слова "чапель" (так по-їхньому називається вінок), а що він був собі, як я сказав, маленький, то всі його так і називали — сер Чаппеллетто; мало хто знав, що його справдешне прізвище Чеппарелло.

А жив сей Чаппеллетто ось як: був він нотарем і, нотарюючи, уважав за великий собі сором, якби хоч один завірений ним документ (а видавав він їх небагацько) та виявився б не сфальшованим; і складав він ті акти, хто б у нього не попрохав, хоч би й даром, що інший і за великі гроші сього був би не зробив. А що вже свідчити не по правді, то се було йому за мед, чи просять, було, чи не просять; на той час у Франції велико вірили в присягу, і кривоприсяжництвом своїм вигравав він несправедно всі процеси, де од нього вимагали сказати по совісті щирю правду. Мав він велику втіху і з того, що намагався притьмом посіяти розбрат, чвари і ворожнечу межі друзями, родичами чи ще ким, і чим більше з того поставало лиха, тим йому було миліше. Як його присоглашали до душоубства чи іншого якого злочину, він радо приставав, ніколи не одмагався і залюбки, бувало, калічив або вбивав людей своїми руками. Блюзнив із Бога і святих на одчай душі за всяку абищицю, бо гнівливий був — не сказати. До церкви зроду не ходив і глумився стидкими словами над її святощами, як над марницею, зате вчащав до корчми і вештався по інших непристойних місцях. Жінок любив так, як собака кия, зате кохався в хлопчиках, як найпослідущий мерзотник. Красти і грабувати було йому так, як побожному чоловікові милостиню давати; жерун і п'янюга був із нього такий, що часом самому вадило; махляр, картяр і костирник неприторенний. Та що там довго балакати? Поганішої людини, либонь, зроду-віку на світі не було.

Становище й повага мессера Мушатта довго прикривали лихі нотареві вчинки, і не займали його ні приватні особи, ні судовики, хоч він усім їм добре надозолив. Згадавши мессер Мушатто сього Чаппеллетта (а його життя він добре знав), і подумав, що саме такого чоловіка й треба напустити на лихих бургундців. От позвав він його перед себе

та й каже:

— Ти знаєш, сер Чаппеллетто, що я назавсіди виїжджаю звідси; між іншим, маю я ще деякі справи з тими плутягами-бургундцями і не знаю, хто б іще так, як ти, міг справити з них, що мені належить. Тобі тим часом робити нема чого, і якщо ти візьмешся за сю справу, я прирікаю тобі, що матимеш ласку при дворі, а од мене дістанеш пристойну частку з виправлених грошей.

Сер Чаппеллетто був справді саме не при ділі і не дуже-то гараздував; побачивши ж, що їде той, хто довгий час був йому підпорою й затулою, негайно погодився, бо таки й мусив, і сказав, що береться з дорогою душею. Отак вони й поладнали.

Сер Чаппеллетто, діставши вірчого листа і королівську грамоту, зразу ж по від'їзді мессера Мушатта подався в Бургундію, де його ніхто не знав, і заходився робити своє діло — правити борги, але, проти свого звичаю, миром та лагодою, ніби приберігаючи злість на останок. Так орудуючи, мешкав він у двох братів флорентинців, які там лихварювали і шанували його з поваги до мессера Мушатта. Якось сер Чаппеллетто занедужав; брати негайно викликали лікарів і найняли людей, щоб за ним гляділи, все робили, щоб поставити його на ноги. Та ніщо не помагало, бо сердега був уже старенький та до того ж прожив вік без пуття; день у день йому гіршало, і лікарі казали, що хвороба його смертельна. Брати тяжко зажурилися; одного разу вони завели таку балачку перед ванькиром, де лежав хворий:

— Що нам із ним робити? — питався один брат у другого. — Лихо нам із ним, та й годі! Вигнати хворого з дому — нерозумно і сором великий од людей: всі знали, як ми його спочатку вітали, а потім наймали для нього лікарів і доглядачів, а тепер раптом побачать, що ми викидаємо його з хати смертеного, коли він уже не міг нам ніякої досади вчинити. З другого боку, се ж такий лайдак, що не схоче сповідатися і причащатися, а якщо помре неприкаяний, то ніяка церква не прийме його тіла — кинуть його у яму, як собаку. Як же він та буде сповідатися, то в нього на душі стільки страшених гріхів, що буде те саме — не знайдеться такого ченця чи священика, щоб дав йому розгрішення, і знов-таки загребуть його, нещасного, у яму. Коли се станеться, то тутешні люди, які й так весь час шпетять нас за лихварювання, вважаючи се ремесло за несправедне, та зазіхають на наше добро, побачивши се, устануть на нас із криком: "Сих ломбардців собачої віри і церква не приймає: доки ж ми будемо їх терпіти!" Та як кинуться на наші доми, то, може, не тільки все майно пограбують, а ще й віку нам укоротять... Куди не кинь, погано нам буде, як він умре.

Сер Чаппеллетто лежав, як я вже сказав, близько од того місця, де розмовляли брати, і чув, що вони про нього говорили (у нього, як то часто трапляється з хворими, був загострений слух). Покликавши хазяїв до себе, він сказав:

— Я не хочу, щоб ви так тривожились за мене і боялися наптити через мене лиха. Я чув, що ви про мене балакали, і певен, що до того б воно й дійшло, якби все склалось так, як ви гадаєте. Але все буде по-інакшому. Я вже стільки раз на віку моєму зневажав Господа, що як погрішу іще яку годинку перед смертю, се ніяк не змінить справи. Отож веліть покликати до мене якогось путнього святого ченця, найкращого, якого тільки

можна знайти, а в тім уже буде моя голова, щоб і ваші, і мої справи влаштувались якнайліпше; от побачите, що все буде гаразд.

Хоч і не покладали брати на се великої надії, проте пішли в один монастир і попросили якогось богочестивого і мудрого ченця, щоб висповідав ломбардця, який занедужав у їхній господі; їм дали старого монаха, мужа святого і праведного, добре читаного в Святому письмі і велико шанованого од усіх городян; лихварі повели його додому.

Увійшовши чернець у кімнату, де лежав сер Чаппеллето, і сівши побіч хворого, почав потішати його лагідними словами, а потім поспитав його, чи давно він сповідався. Сер Чаппеллетто, хоч ізроду не був на сповіді, одказав:

— Панотченьку, у мене здавна така установа, що я сповідаюся щотижня, а як коли то й частіше; отсе, правда, занедужав, то вже восьмий день, як не був на сповіді — такого горя завдала мені хвороба.

Чернець промовив:

— Добре єси робив, сину мій, роби так і надалі; бачу вже, що мало мені доведеться питати й слухати, як ти так часто сповідаєшся.

— Не кажіть сього, всечесний отче, — одповів сер Чаппеллетто, — бо кожного разу, як я бував на сповіді, хоч би й як часто, хотілося мені спокутувати всі гріхи мої, які я тільки зазнав за собою од дня народження та й до самого дня сповіді; тим-то, панотченьку мій любий, прошу я вас — питайте мене про все докладно, так, буцім я ніколи не сповідався. Не дивіться, що я слабкий; про мене, хай буде тілові гірше, аби тільки на догоду йому не погубити душі моєї, яку Спаситель одкупив своєю многоцінною кровію.

Сії речі вельми сподобались ченцеві і здалися йому ознакою правдивого благочестя; похваливши ревно сповідальника за цей звичай, він став його питати, чи не согрешив він коли, чинивши перелюбки з якоюсь жінкою. Сер Чаппеллетто одповів зітхнувши:

— Отче, соромно мені сказати вам про се правду, бо боюся погрішити гординою.

На те йому чернець:

— Кажи, не бійся, ніхто-бо ще ніколи не грішив, говорячи правду чи то на сповіді, чи деінде.

Тоді сер Чаппеллетто сказав:

— Тепер, коли ви запевнили мене, признаюся: я й досі такий дівич, яким вийшов із матернього лона.

— Благословить же тебе Господь! — рече тоді чернець. — Добре вчинив єси, та й велико приподобився єси Богові, бо, якби ти хотів, ти міг би блудувати з більшою свободою, ніж ми і тії всі, що оброком обрелися.

Потім спитав його, чи не прогнівив він Бога, череву своєму надто догоджаючи. На те сер Чаппеллетто одповів, тяжко зітхаючи, що грішив, і то частенько, бо хоч і держав він усі рокові пости, звичаєм богомільних людей, а окрім того, пісникував по три дні на тиждень на хлібі та воді, то пив же воду так ласо і хтиво, як п'яниця вино, особливо як

стомиться, було, од молитов чи од ходіння на прощу; часто бажалося йому такої зілляної салати, яку збирають селянки, ідучи в поле; іноді їда смакувала йому більше, ніж то, на його думку, належалось постувальникові. На се чернець сказав:

— Сину мій, се гріхи природні і не вельми тяжкі, — не слід без потреби отягчати сумління. Хоч би яка свята була людина, з кожним може статися, що виголодженному здається смачною їжа, а втомленому вода.

— Ох, — сказав сер Чаппеллетто, — не втішайте мене, панотченьку, самі ж ви здорові знаєте, що, служачи Богові, все треба робити в душевній чистоті, без усякої скверни; хто чинить інакше, той грішить.

Ізрадівши, чернець і каже:

— Любо мені, що такі в тебе мислі; я дуже вподобав твою чисту й чесну совість. То скажи ж мені, може, ти грішив загребущистю, жадаючи собі більше, ніж треба, чи забираючи те, що тобі не належало?

На те сер Чаппеллетто одрік:

— Панотче, ви не дивіться, що я живу в домі сих лихварів; я з ними не накладаю, навпаки, для того сюди й приїхав, щоб усовістити їх, уговорити, одрадити од сього богопротивного ремесла, і, може б, воно мені повелось, якби Господь був не навідав мене. Щоб ви знали, батько лишив мені багатий спадок; як помер він, більшу половину добра роздав я Христа ради, а потім, щоб було з чого і самому жити і жебраків-нищунів допомагати, почав я потроху крамарювати і що, було, зароблю, то ділю прибуток піл-напіл: половину собі беру про свою потребу, а половину старцям Божим наділяю; тим-то Сотворитель небесний щедрив мені в ділах моїх.

— То добре, — сказав чернець, — а може, ти часто гнівився?

— Ой, часто, — зітхнув сер Чаппеллетто, — мушу вам признатись по щирості, дуже часто. Як же тут удержатися, коли бачиш день у день, як люди творять беззаконство, не слухають заповідей Божих, не бояться Страшного суду? Часом мені бувало так, що й жити не хочеться, волів би вмерти, ніж дивитися, як та молодь за суєтою вганяє, клянеться і клятву ламає, шинків не минає, в церкві не буває, Божими путями не ходить, а тільки про світове дбає.

— Сину мій, — рече йому чернець, — се праведний гнів, за се я не можу накинути на тебе покути. А може, гнів призвів тебе коли до душогубства, чи до зневаги над ким, чи ще якої кривди?

— Боронь боже, — сказав сер Чаппеллетто, — ви ж, панотченьку, ніби святий чоловік, а таке говорите! Та якби в мене була коли хоч отакусінька думка учинити те, про що ви отсе казали, то невже, по-вашому, Господь держав би мене досі на сьому світі? Так же роблять тільки лиходії та душогубці, а я, було, як побачу коли такого, то скажу, було: "Іди, нехай тебе Господь напутить!"

Тоді чернець промовив:

— А скажи мені, синку, Боже тебе благослови, чи не траплялося тобі свідчити проти кого криво, чи злорічити на кого, чи брати що чуже без господарєвої волі?

— Так, панотче, — одповів сер Чаппеллетто, — лихомовив я на ближнього; був у

мене такий сусіда, що даремнісінько, було, б'є повсякчас свою жінку, і я один раз сказав жінчиним родичам лихе на нього — так жалко мені стало тієї безталанночки, що він її, було, як нап'ється, то й голомшить напропаще.

Тоді чернець спитав:

— Ну добре, ти сказав мені, що купцював; чи не обдурював же ти людей, як то роблять торжники?

— Гай-гай, — сказав сер Чаппеллетто, — що було, то було, тільки я не знав, кого я обдурив. Хтось приніс був гроші за сукно, що я йому продав, а я їх поклав у скриньку, не перелічивши; коли се через місяць дивлюся, аж там на чотири шеляжки більше, ніж слід; мабуть, із рік беріг я ті монетки, щоб вернути, та так того чоловіка й не побачив, от і оддав ті гроші Христа ради.

— То дрібниця, — сказав чернець, — і добре, що ти з ними так ізробив.

І ще розпитував святий муж про різні речі, а той йому відповідав так само. Чернець хотів уже давати розгрішення, коли се сповідальник сказав:

— Панотче, за мною є ще один гріх, про який я вам не казав.

Чернець спитав, що ж то за гріх, і той сказав:

— Пригадую, що якось у суботу, вже по дев'ятій годині, я велів пахолкові своєму вимести в хаті і тим не пошанував, як слід, святої неділеньки.

— Ну, синку, — сказав чернець, — то гріх невеликий.

— Та як же невеликий? — сказав сер Чаппеллетто. — Неділю треба он як шанувати, бо в сей же день воскрес із мертвих Господь наш.

Тоді чернець спитав:

— Може, ти ще щось таке зробив?

— Так, панотче, — одказав сер Чаппеллетто, — одного дня я якось ненарошне плюнув у храмі Божому.

Усміхнувся тоді чернець та й каже:

— Сину мій, про се не журися; нащо вже ми, монахи, і то плюємо цілий день у церкві.

А сер Чаппеллетто йому:

— Се ви робите великі мерзощі, нічого-бо не треба так тримати в чистоті, як храм святий, де жертви Богові возносяться.

Одне слово, наговорив він йому багато всяких отаких речей, а насамкінець розохкався і розплакався — се він міг дуже добре вдати, коли хотів. Святий чернець спитався:

— Сину мій, що тобі? Сер Чаппеллетто одказав:

— Ой леле, панотче, зостався в мене ще один гріх, ніколи я з нього не каявся, бо стидаюся одкрити його; а що про нього згадаю, то й плачу, як ви отсе бачите, і все думаю, що не буде мені милосердя Божого за сюю провину.

Рече тоді святий отець:

— Що-бо се ти глаголеш, сину мій? Якби усі прогрішення, що вчинили люди з нащадку світу і вчинять іще до Судного дня, та зобралися в одному чоловікові, і той

чоловік так би каявся та крушився, як отсе ти, то Господь по своїй безконечній благості і милості, почувши сповідь його, простив би йому великодушно; тож не бійся, кажи.

Та сер Чаппеллетто промовив плачучи:

— Горе мені, отче, прогріх мій такий великий, що аж не віриться, щоб Бог мені простив; хіба вашими молитвами те вдіється.

А чернець йому:

— Кажи, не бійся, а я вже прирікаю молитися Богові за тебе.

Сер Чаппеллетто все плакав мовчки, а чернець його вговоряв. Довго нудив отак сер Чаппеллетто сповідника своїм плачем, а потім здихнув тяженько та й каже:

— Отче святий, як ви обіцяли молитися за мене Богові, то я вже вам скажу: коли я ще був маленьким хлоп'ям, то налаяв свою паніматку.

По сім слові він знову заривав.

— Сину мій, — сказав чернець, — то сей гріх видається тобі таким великим? Таж люди щодня блюзнять на Бога, і Господь прощає милосердно, як хто кається у своєму блюзнірстві, а то б він тобі не простив? Не плач, спокійся, істинно глаголю тобі, якби ти був навіть із тих, що розіп'яли його на хресті, то й тоді він простив би тобі за каяття твоє.

Сер Чаппеллетто одмовив:

— Ох, і не кажіть, отче! Матуся моя люба день і ніч носила мене під серцем дев'ять місяців, а на руках носила не сто раз, а більше; і я її вилаяв — яке ж то ледаче діло, який великий гріх! Як не помолитимете ви за мене Бога, то не проститься він мені довіку!

Чернець побачив, що сповідальникові нічого вже більше казати; він розгрішив його й поблагословив, уважаючи його за святого чоловіка, — він-бо вірив, що сер Чаппеллетто казав йому саму правду. Та і хто б не пойняв віри, коли чоловік говорить такі речі на Божій дорозі? Наостанці чернець сказав йому:

— Сер Чаппеллетто, Бог дасть, ви скоро видужаєте, як же, буває, покличе Господь до себе вашу благословенну і добролюбиву душу, то чи не zvolите ви, щоб тіло ваше поховали в нашому монастирі?

На те сер Чаппеллетто одповів:

— Так, панотче, я не бажав би собі іншого місця, ви ж бо обіщались молитися за мене; та й те сказати, я завше був особливо прихильний до вашого закону. Тим я прошу вас, як вернетесь до себе, то пришліть мені сюди правдиве тіло Христове, що ви святите щоранку на вівтарі, бо хоч я і недостойний, а бажаю все-таки з вашого дозволу причаститися і сподобитися остатнього святого мирування; жив я великим грішником, то нехай хоч помру по-християнськи.

Святий муж залюбки пристав на те, похвалив його за сей намір і обіщав йому прислати все, що треба. Так і зробили.

Брати-хазяї, побоюючись, що сер Чаппеллетто підманить їх, сховалися на підслухи за перегородкою ванькира, де лежав хворий, і виразно чули все, що сер Чаппеллетто говорив ченцеві; слухаючи, як він сповідався з провин своїх, вони мало не пирскали зо сміху і так говорили проміж себе:

— І що воно за чоловік — ні старощі, ні недуга, ні видима смерть, ні страх перед Божим судом, на якому він туж-туж має стати, — ніщо не змогло поконати його гріховності: як жив, так-таки хоче і вмерти.

Почувши, що його мали поховати в церкві, вони ні про що вже не турбувались.

Незабаром сер Чаппеллетто причастився, а як йому прикро погіршало, то й одсоборувався, і того ж дня, в який він так добре висповідався, невдовзі після вечірні й помер. Тоді брати розпорядилися всім як слід, справили коштом небіжчика почесний похорон і послали в монастир сказати ченцям, щоб прийшли на ніч читати над ним молитви, а вранці забрали тіло. Почувши богочестивий сповідник, що сер Чаппеллетто переставився, порадився з настоятелем і, скликавши дзвоном усю братію, розповів їм, який то був праведний чоловік, судячи з його сповіді. Він переконав їх, що треба прийняти його тіло з належитою шаную і святобливістю, бо через нього, мовляв, явить Господь премногі чудеса. Настоятель і довірливе чернецтво погодились: увечері всі пішли туди, де лежав покійник, одправили над ним велебний парастас, а вранці в стихарях і мантиях, з молитовниками в руках і з охрестами пішли, співаючи псалми, за тілом і однесли його до церкви побожно й урочисто; за ними йшло багато миру, майже всі городяни, чоловіки й жінки. Коли поставили його в церкві, святий муж, котрий сповідав його, вийшов на казальницю і почав проповідувати чудеса про його пісникування і неблазність, про його простоту, невинність і святість; розказав він межі іншими речами і про те, що сер Чаппеллетто, каючись і плачучи, визнав за свій найтяжчий гріх і як він насилу впевнив його, що Господь простить йому. Тут же чернець почав угрущати мирян, говорячи:

— А ви, окаянні, зневажаєте Бога, і Матір його, і всі сили небесні за всяку соломинку, що потрапить вам під ноги.

І багато ще такого казав він про його праведність та непорочність і речами своїми, яким тамтешні краєни давали повну віру, так утовкмачив їм у голову побожні помисли, що, як скінчилася одправа, всі натовпом посунули цілувати ноги й руки покійникові і розідрали на канцур'я одєжу на ньому; той уважав себе за щасливого, кому дісталась хоч ниточка. Довелося лишити його так через цілий день, щоб усі могли зріти його і припасти до нього. Як же споночіло, його з почестю поховано в каплиці, у мармуровій гробниці, а вже другого дня став потроху приходити народ — ліпити свічки і поклонятися мощам, давати обітниці і вішати воскові фігурки, як хто обрікався. Така пішла слава про його преподобництво, що почали всі на прощу до нього ходити, і при лихій годині вдавались люди не до іншого якого святого, а до нього. Прозвали його, і досі так зовуть, святий Чаппеллетто і кажуть, що заради нього явив Господь премногі чудеса і повсякдень являє, як хто припадає до нього з благоговінням.

Отак жив і помер сер Чаппеллетто з Прато, отак, як ви чули, він присвятився. Не кажу, що не міг він сподобитися блаженства перед лицем Господнім, бо хоч життя його було ледаче і гріховне, та він спромігся наскінчу на таке каяття, що, може, Бог змилювався над ним і прийняв його в царствіє своє. Але се закрито од нас, а як судити з того, що явно, то, як на мене, бути йому не в раю, а в пазурах дияволових, у

пагубі вічній. Якщо се так, то велика в тому являється милость од Господа, що не на заблуди наші, а на чистоту віри зважає, і хоч ми вдаємося до його милосердя через ворога його, думаючи, що то друг, він так прихиляється до молитов наших, як ніби то був праведний заступник. Щоб же благість його сохранила нас у сьому веселому товаристві живими і здоровими під таку лиху годину, восхвалімо того, в чие ім'я ми зібралися, вознесімо йому шану і здаймося на нього в нуждах наших, уповаючи, що він вислухає нас.

Так скінчив Панфіл.

ОПОВІДКА ДРУГА

Єврей Аврам їде з намови Джаннотта ді Чівіні до римського двору і, побачивши там безпутність духівництва, вертає до Парижа й вихрещується

Панфілова оповідка місцями смішила дам і загалом сподобалась; коли її вислухали уважно до кінця, королева веліла розказати щось своє Неїфілі, що сиділа обіч першого оповідача, — розвага мала йти встановленою чергою. Неїфіла, що й на вроду була хороша, і виховання мала несогірше, радо погодилась на те і почала так:

— Панфіл у своїм оповіданні показав нам, що благість Господня не зважає на заблуди наші, коли вони постають од незримої нам причини; а я своєю історійкою хочу доказати, що сая ж благість, многотерпеливо зносячи хиби тих, котрі словами й ділами своїми мали б свідчити про неї істинно, а чинять навпаки, виявляє нам навіч свою непохибність, щоб ми ще певніше ходили путями віри.

Оповідано мені, любі дами, що був собі колись у Парижі великий купець на ймення Джаннотто ді Чівіні, чоловік хороший, чесний і правдивий; провадив він добру комерцію сукнами і щиро приятелював з євреєм Аврамом, таким же самим багатим купцем і хорошим чоловіком. Бачивши Джаннотто його чесність і правдивість, вельми журився тим, що душа сього доброго, мудрого й гідного чоловіка погубиться через хибну віру. От він і почав його умовляти по-дружньому, щоб він одкинувся од кривої єврейської віри і навернувся на праву християнську, бо вона, буди святою та істинною, дедалі множить і процвітає, як він те бачить, тоді як його віра маліє і обертається внівець на його ж очах. Єврей відповідав на те, що не знає жодної святої й істинної віри, опріч юдейської, що він у ній вродився, у ній житиме і помре і ніяка сила не одверне його од неї. Та Джаннотто в тому не перестав, і через кілька днів він знову зняв про те річ, доводячи по-простому, по-купецькому, чим наша релігія краща за єврейську. І хоч Аврам дуже добре знався на юдейському законі, проте докази Джаннотта почали вже йому подобатися — чи то з великої приязні до нього, чи то од слів, що Дух святий вложив до уст душеубоному; та він таки вперто стояв при своїй вірі, все не давався навернути. Затявся Аврам, та Джаннотто не одставав од нього, все вговоряв і таки переміг його своєю настирливістю.

— Добре, Джаннотто, — мовить єврей, — ти жадаєш, щоб я вихрестився, нехай буде по-твоєму; тільки хочу я перед тим з'їздити до Рима, побачити того, що ти звеш намісником Бога на землі, подивитися на його звичаї та обичаї, а також на його братів кардиналів; коли вони ділами своїми упевнять мене в тому, що ваша віра краща од моєї,

як ти намагався довести мені словами, то я вчиню так, як сказав; коли ж ні, то лишуся при своєму юдействі.

Почувши сее, Джаннотто тяжко зажурився та й міркує собі подумки: "Шкода моєї праці! А я ж так уже старався, що краще й не можна, і гадав, що навернув його... Се ж як поїде він до римського двору та подивиться на ледаче і нечестиве життя церковників, то не те що не вихреститься, а якби був уже християнином, то, певне, перейшов би знову на єврейство". А тоді обізався до Аврама:

— Слухай, друже! І навіщо тобі їхати до того Рима? То ж не близький світ і не мала втрата. Та й небезпека ж яка велика для такого багатого чоловіка, як ти, чи морем братися, чи суходолом... Невже ж таки тут нема кому тебе охрестити. А як у тебе, може, є які сумніви щодо віри, яку я тобі ясував, то де ж, як не тут, знайдеш ти вченіших і розумніших мужів, які розтлумачать тобі геть усе, що ти питаєш чи забажаєш знати? Як на мене, то тобі таки зовсім не треба їхати. Уяви собі, що там прелати такі самі, яких ти й тут можеш бачити, ба ще кращі, бо ближче їм до верховного душпастиря. Послухай, що я тобі пораджу: потрудишся колись іншим разом, поїдеш на прощу, тоді, може, і я з тобою буду за компанію. На се єврей одповів:

— Вірю, Джаннотто, що так воно і єсть, як ти кажеш; отже ж, як собі знаєш, а я таки їду — і край, інакше й не думай, щоб я зробив те, про що ти мене так просив.

Бачивши Джаннотто, що Аврам твердо наважився, сказав йому:

— Ну, щастя тобі в дорозі!

А собі подумав, що як подивиться єврей на римський двір, то довіку не стане християнином; ну, та на се вже не було ради.

Єврей сів верхи на коня та й подався чимдуж до Рима. Тамтешнє єврейство прийняло його з пошаною, і він жив там, не кажучи нікому, для чого приїхав, та придивлявся потаймиру до життя-буття папи, кардиналів та інших прелатів і всіх двораків. І з того, що він сам помітив, як чоловік тямущий, і з того, що перечув через людей, переконався він, що всі вони, од найвищого до найнижчого, грішать напропаще блудуванням, і то не тільки природним, а ще й содомлянським, сорому не знаючи і совісті не питаючись, тож куртизанки й хлопчики мали там неабияку силу, коли треба було кому якої ласки досягнути. До того ж побачив він ясно, що всі вони наголо обжери та опияки і живуть по-скотячому, тільки про те дбаючи, як би хіть свою потішити та череву догодити. І ще постеріг він, що всі вони загреби та грошолови, продають і купують кров людську, навіть християнську, і всякі святощі-таїнства церковні й хліби духовні, і більше тут таким товаром торгують і менджують, ніж у Парижі сукном чи ще там чим. Одкрити симонію називали вони заступництвом, а обжирання — покріпленням, нібито Богові невідомі значення слів, а паче того лихі душевні наміри і його можна одурити, як і людей, самими назвами. Такі речі і ще багато інших, про які не гоже й говорити, вельми не сподобалися євреєві, чоловікові поміркованому й статечному; він вирішив, що годі вже дивитися, і вернув до Парижа.

Як почув Джаннотто, що він приїхав, пішов одразу до нього, хоч і в голові собі не покладав, щоб він вихрестився; друзі раді були побачитися знову. Через скільки там

день, як

Аврам одпочив, Джаннотто спитав його, якої він думки про найсвятішого отця, його кардиналів та інших прибічників. Єврей, не довго думавши, одказав:

— Лихої я думки про них, пошли їм Боже всякого лиха! Кажу тобі так, бо, скільки я бачив, нема там у жодного духовного ні святості, ні побожності, ні благодійності, ні доброго прикладу, нічого такого; зате перелюбство, розкошування, захланність та подібні до них і гірші пороки (як може щось бути гірше) в такій там милості у всіх, що римський двір здався мені не Божим виталищем, а скорше диявольським вертепом. І так я собі думаю, що ваш душпастир, а за ним і вся решта, так уже ревно, так пильно, так старанно намагаються внівець обернути і зо світу згладити християнську релігію, а вони ж повинні бути її підвалиною і опорою. Бачивши ж, що не виходить по-їхньому, що віра ваша раз у раз шириться і сяє все ясніше, розумно мені стає, що Дух святий — основа і оплот її, що правдивіша вона і святіша понад усі інші віри. Колись я вперто не піддавався на твої вмовляння, а тепер, кажу тобі щиро, ніяка сила не вдержить мене од переходу в християнство. Тож ходімо до церкви, охрести мене там, як велить обряд вашої святої віри.

Джаннотто, який зовсім не того сподівався, почувши сії слова, — зрадів неслуханно. Він пішов із ним до собору Паризької богоматері і попросив тамтешніх кліриків охрестити Аврама, а ті, не гаючись, уволили їхню волю. Джаннотто був йому за хрещеного батька і назвав його Джованні. Згодом він доручив ученим мужам наставити його повністю в нашій вірі, яку він швидко засвоїв і віку свого довікував людиною доброю, достойною і праведною.

ОПОВІДКА ТРЕТЯ

Єврей Мельхіседек притчею про три персні одвертає велику халепу, що замислив на нього Саладін

Всі вподобали Неїфіліну оповідку, і, як вона заговкла, по загаду королеви почала розказувати Філомена:

— Історія, яку оповіла отсе Неїфіла, нагадала мені про небезпечний випадок, що притрапився колись одному євреєві; а що тут уже добре було говорено про Бога та про істинність віри нашої, то ніхто нас не осудить, як ми опустимось тепера до людських подій і вчинків; коли вислухаєте, що вам розповім, то, може, будете обережніші в відповідях на питання, які вам задаватимуться. Тож знайте, любії другині, що як недомисел не раз доводить людей щасливих до тяжкої біди, так і розум рятує мудрого з великих небезпечностей і провадить його певно до тихої пристані. Що дурість од добра веде до лиха, се вірно, і багато є тому прикладів, про які ми не будемо тут зараз говорити, бо проявляються вони повсякдень тисячами. А що мудрість дає пільгу в притузі, се я вам покажу, як обіщалась, коротенькою історійкою.

Саладін, що доблестю своєю не тільки став із незначного чоловіка султаном вавилонським, а й звитяжив не раз королів сарацинських та християнських, витратив увесь свій скарб на війни та на пишноту свою безмірну; от припало якось так, що запотребилась йому притьмом чимала сума грошей і не знав він, де б її так скоро

засягти; аж тут став йому на пам'яті багатий єврей на ймення Мельхіседек, що лихварював у Олександрії; той міг би виручити його, аби захотів, але то такий був скупий, що самохіть нічого не дав би, а силоміць видирати не випадало; от і став султан з неволі мізкувати, яким би побитом зарятуватися в єврея, та й надумав, як насильство своє правом заличкувати. Покликав він його перед себе, привітав ласкаво, посадовив та й каже:

— Чоловіче добрий, чув я од людей, що ти тяжко мудрий і знаєшся гаразд на божественних справах; то чи не скажеш ти мені, котра з трьох вір, на твою думку, істинна: юдейська, агарянська чи християнська.

Єврей і справді був мудрий і одразу зміркував, що Саладін хоче впіймати його на слові, щоб причепитися до нього, і побачив, що хоч яку віру поставить він вище над інші, султан все одно свого докаже. Треба було знайти таку відповідь, щоб не вклепатися; Мельхіседек пішов до голови по розум і швидко надумався.

— Володарю, — мовив він, — мудре питання завдав єси мені, а щоб сказати, що я про нього думаю, мушу оповісти тобі невеличку притчу, а ти послухай. Коли не помиляюсь (а мені часто про се розказувано), жив у давнину один значний і багатий чоловік, а в того чоловіка в скарбівні серед інших дорогих речей та був собі прегарний коштовний перстень. Бажаючи вшанувати той перстень за його оздобність і коштовність і лишити його на вічні віки в потемності своїй, поклав він, щоб той син, у котрого знайдеться даний од нього перстень, вважався за його спадкоємця, а інші щоб мали його за старшого, шанували й почитували. Той, кому припав перстень, розпорядився тим самим робом, що і його попередник. За короткий час той перстень перейшов із рук до рук багатьом спадкоємцям і потрапив нарешті до чоловіка, в якого було троє хороших і путящих синів; усі вони добре слухалися батька, і він любив їх рівно усіх трьох. Молодики знали звичай, заведений з перснем, і, хочучи кожний для себе більшої честі, просив якомога старого батька, щоб одписав персня на нього. Статечний чоловік любив усіх трьох однаково і сам не знав, котрому одказати персня, бо пообіщався всім трьом; от, щоб усіх задовольнити, він велів нишком одному золотареві зробити ще два такі самісінькі персні і сам уже не міг одрізнити, котрий із них справжній. Перед смертю він потаємці дав кожному синові по персню. Як помер же батько, то всі троє синів стали допоминатися спадщини і почестей, а як один заперечував право другого, то кожний пред'явив персня на доказ своєї правоти. Що всі персні були однаковісінькі й незмога було розрізнити, котрий справжній, то досі так і не вирішено питання, хто ж із них законний батьків спадкоємець. Так само скажу я, володарю, про три закони, які Бог Отець дав трьом народам і про які ти мене питаєш: кожний народ гадає, що він володіє насліддям і правдивим законом і чинить по заповідях його, а котрий ним справді володіє — се таке саме питання, як і з трьома перснями.

Саладін побачив, що євреєві добре вдалося уникнути того сильця, яке він перед ним розставив, і вирішив прямо одкрити йому свою нужду, чи не схоче він його допомогти. Так він і зробив, признавшись йому, що він замишляв проти нього, якби він

не одповів так розумно. Єврей залюбки зарятував його чим треба. А Саладін потім повернув усе сповна, ще й наддав йому великих дарів, був із ним завжди у приязні і поставив його коло себе на високу й почесну службу.

ОПОВІДКА ЧЕТВЕРТА

Чернець, вкусивша гріха, гідного тяжкої кари, вміло виказує своєму абатові таку саму провину і тим уникає покути

Уже замовкла Філомена, кінчивши свою історію, коли Діоней, що сидів біля неї, не ждучи королевиного наказу (бо знав, що підійшла його черга), почав оповідати таким чином:

— Гречні дами, якщо я вірно зрозумів ваш спільний намір, то ми зібралися тут для того, щоб розважати одне одного оповіданнями; тим я гадаю (та й сама королева так допіру сказала), що всякому, хто не ламає сього правила, вільно розповідати таку повістку, яка, на його думку, найбільшу може принести втіху. Ми чули, як Аврам спас душу свою, послуховавши доброї ради Джаннотта ді Чівіньї, як Мельхіседек дотепністю своєю уберіг багатства свої од підступів Саладіна; я ж, не сподіваючись од вас огуди, хочу розказати вам коротенько про те, як чернець хитрощами утік тяжкого покарання.

Не з-так далеко од наших країв, у Луніджані, був колись монастир, багатший, ніж тепер, на благочестя та й на чернецтво. У тім монастирі був один молодий ченчик, такий здоровий та міцносилий, що ніякі пости і всеношні молитви його не брали. Якось під обіди, коли вся братія спала, ходив він самотою коло своєї церковки, що стояла собі в застумі, та й здибав дуже гарну дівку, либонь, дочку якого селянина, що ходила по полю, шукаючи якогось зілля. Скоро побачив її, так і почала в ньому хіть ярувати. Підійшов він до неї, словом зайняв, галубалу, та й підмовив її і повів до себе в келійку, так, щоб ніхто не бачив. З великого похотіння забув він про осторогу і так із нею розжирувався, що абат, який тоді саме встав од сну і проходив тихо проз келію, почув той гармидер, що вони вдвох зчинили. Щоб краще розчути голоси, він бережно підійшов до дверей келії і став наслухати; тоді він виразно розпізнав, що там була жінка, і хотів уже постукатися, щоб йому одчинено, та роздумався, пішов до себе в кімнату й почав чекати, поки вийде чернець. А той, дарма що завзято з дівчиною своєю милувався та любувався, все-таки мався на бачності і, почувши якесь човганя в дорміторії, припав оком до маленької щілочки і добре побачив, що абат стоїть на підслухах і може здогадатися, що в нього у келії хтось єсть. Знаючи, що не минути йому за се тяжкої кари, чернець сильне засмутився, та не об'явився перед дівчиною своєю досадою, а почав крутити мізком веремію, чи не знайде собі якого рятунку, та й вимудрував таку незвичайну каверзу, що обернула діло, куди йому треба. От він уже ніби набувся з тою дівчиною та й каже їй:

— Піду подивлюся, як тобі вийти відціля, щоб ніхто не бачив, а ти сиди тут нищечком, покіль я вернусь. Вийшов з келії, замкнув двері на ключ і попростував до абатового покою; оддав йому ключа, як то всі ченці роблять, коли кудись ідуть, та й каже, ніби не він:

— Отче настоятелю, сьогодні рано не встигли перевезти всіх дров, що нарубали; піду

я з вашого дозвоління до лісу та поклопочуся, щоб перевезли.

Абатові се було на руку, він радо взяв ключа і одпустив ченця, бажаючи докладно довідатися про його провину і думаючи, що той не має на нього ніякої призри. Коли чернець пішов, абат почав гадати, як йому краще вчинити: чи одімкнути келію при всьому чернецтві і вивести провинника на чисту воду, щоб ніхто не ремствував, як він його вкарає, чи, може, розпитатися спочатку в дівчини, як було діло. Подумавши, що се могла бути така особа або дочка такого чоловіка, що не годилося б ганьбувати її привселюдно, він вирішив спершу подивитися, що то за одна, а тоді вже діяти так чи сяк. От побрався він тихенько до келії, одімкнув її, а як увійшов, то знову замкнув двері. Уздрівши дівчина абата, збентежилась вельми (сором же який!) і вдарилася в сльози, а той, скинувши на неї очима, побачив, яка вона молода та гарна, і посіла його, старого, та сама спокуса, що й молодого ченчика. І став він міркувати: "А чом би й собі отсе не поласувати, як скором трапляється? То тільки горе та біду маєш, коли хочеш. Дівка з неї хороша, про те, що вона тут, ні душа жива не відає; якби вона вволила мою волю, то чом би й не тее? Хто про се дізнається? Ніхто ніколи. Гріх у міх, а спасіння в торбу. Такої нагоди, може, довіку більше не лучиться; ото в мене великі мудрощі — тим добром живитися, що Господь людям посилає".

Так подумавши, покинув він той намір, із яким сюди прийшов, приступив до дівчини і почав її стиха потішати, щоб не плакала; слово по слову, та й одкрив їй, чого він од неї хоче. Дівчина була не з заліза й не з каменю, то й легко далась абатові на підмову; взяв він її цілувати да обнімати, а тоді потяг на ченцеве ліжко і з огляду, може, на свій поважний сан або щоб не увередити часом її, молоду та крихкотілу, своєю ваготою, не на неї поліз, а її на себе положив та й довгенько жирував собі з нею.

А чернець той і не думав іти до лісу, а сховався в дорміторії: побачивши, що абат пішов до келії сам-один, він заспокоївся, гадаючи, що штука йому вдалася, як же абат замкнувся, то й поготів. Викравшись з своєї криївки, чернець підійшов потиху до шкалубини, крізь яку чув і бачив усе, що говорив і робив там абат. Навтішавшись абат досхочу з дівчиною, замкнув її в келії, а сам пішов до своєї кімнати. Почувши трохи перекодя ченцеві кроки, подумав він, що той вернувся з лісу, і вирішив нагримати на нього добре та й ув'язнити, щоб самому живитися принадною здобиччю. От покликав він його перед себе, вибештував суворо-пресуворо та й велів укинути в глибку. Чернець же, не довго думавши, сказав йому:

— Отче настоятелю, я однедавна служу в законі святого Бенедикта, то й не вивчив іще як слід усієї поведенції, а ви досі не наставляли мене, що монахи мусять підлягати не тільки постам і чужанням, а й жінкам. Тепер, коли ви дали мені сю науку, обіщаюся вам, як простите мою провину, що більше так не грішитиму, а завсігди чинитиму отак, як ви показали.

Тямущий абат одразу догадався, що спритний ченчик підгледів усе, що він робив. Совісно йому стало за свою провину, і він постидався накласти на ченця кару, якої сам разом із ним заслужив. Простив він йому, зарік мовчати про те, що бачив, і з ним удвох обережненько вивів дівчину, і, мабуть, не без того, що вони не раз іще приводили її до

себе знову.

ОПОВІДКА П'ЯТА

Маркіза Монферратська, почастивавши французького короля курми і кількома доладними слівцями, гамує його шалене закохання

У панночок спершу аж вуха в'янули од Діонеевої оповіді, а личка паленіли сором'язливим рум'янцем, та потроху вони оговтались і слухали вже, ледве здержуючись од реготу, все, знай, презиркувались між собою та хихотіли. Як скінчив же він, закинули слухачки пару словечок на догад, що не ялося при дамах такого оповідати. Тоді королева обернулась до Ф'ямметти, що сиділа опліч неї на траві, і веліла їй заступити чергу. Тая почала весело да любо:

— Мені припало до смаку, що своїми історіями показуємо ми силу дотепної та шпаркої відповіді, се одне; а друге, що, як розважний мужчина завше пориває очі на жінчину, значнішу за нього родом, так обачна жінчина стережеться полюбити мужчину, вищого за неї станом; от із сих двох причин і надумала я, красні мої дами, розказати вам у своїй оповідці, якими вчинками й словами одна шляхетна пані і сама зуміла вберегтися од негожого, і другого одвернула.

Маркіз Монферратський, муж доблесний і храмовий хорунжий, пустився за море з хрестовим походом. Якось при дворі короля Філіппа Кривоокого, що теж риштувався із Франції до сього походу, завелася мова про маркізову хоробрість, і один лицар сказав, що немає пари у всій піднебесній над маркіза та його дружину: як маркіз був славен доблестю своєю поміж усім лицарством, так маркіза вродю і цнотою заломила все на світі жіноцтво. І так сії слова запали в душу французькому королеві, що, не бачивши маркізи зроду в вічі, загорівся він як стій до неї жагою і задумав, у похід рушаючи, ладуватися на корабель не де, як тільки в Генуї, щоб, беручися туди сухопуттю, завітати ніби ненароком до маркізи, а що мужа не було дома, то чи не вдалося б йому запобігти в неї ласки. Як намислив, так і зробив: усе військо виправив наперед, а сам із прибічниками своїми рушив нагінці і, під'їхавши до маркізового володарства, послав заздальгідь сказати маркізі, щоб завтра рано чекала його не умнозі до себе в гостину.

Маркіза, жінка обачна і розсудлива, переказала чемненько, що се їй велика без міри ласка і що король буде в неї жаданим гостем. А сама почала міркувати, проти чого се таки король надумав завітати до неї за чоловікової небутності, і слушно догадалася, що привела його сюди слава про її красу. Проте, як жінка обичайна, вона вирішила одбути гостей по-людськи і, покликавши двораків, які лишилися при ній, порадила з ними, як усе влаштувати, а вже що і як на обід готувати, тим порядкувала сама: веліла, не гаючись, половити геть усіх курей в околиці і загадала кухарям своїм наварити й насмажити на королівську учту різних потрав із самої тільки курятини.

От настав той день, приїхав король, і господиня прийняла його достойно і урочисто. Як уздрів він її, то здалась вона йому гарною, честивою і люб'язною ще більш, ніж той лицар казав; дивував він на неї великим дивом і похваляв її вельми; ще дужче запалав він коханням, бачивши, що маркіза перевершила всі його сподіванки. От одпочив він трохи в покоях, оздоблених якнайпишніше ради такого гостя, аж тут і обідня година

наспіла; король із маркізою сіли до одного столу, супутників його трактовано по чину їхньому за іншими столами. Король велико втішався, як пригощувано його всякими стравами та частовано смаковитими коштовними винами, і поглядав, знай, приязним оком на вродницю-маркізу. Одне лише чудно йому було — скільки не приносили різних наїдків, усі вони були вготовані не з чого, як тільки з курей. Проте він добре знав, що в сих місцях мусить бути повно всякої дичини, а що господиня була загодя про гостей звідомлена, то ніби мала час урядити полювання. Хоч і дуже він сим дивувався, та вирішив спитати маркізу тільки про курей і обізвався до неї веселенько:

— Скажіть мені, пані, хіба в ваших краях водяться самі кури без півнів?

Маркіза добре зрозуміла се питання і, думаючи, що сам Господь Бог послав їй нагоду виявити свої мислі, сміло одказала:

— Ні, ясновельможний пане, але жінки тутешні, хоч, може, й одмітні трохи од інших одягом та звичаєм, створені так само, як і деінде.

Почувши король сії слова, догадався, що в них за сила і проти чого се його шановано курми. Побачив він, що шкода з такою жінкою слова тратити, а силою чинити не подоба, що закохався він у неї зопалу, нерозважно, і мудро вдіє та почесно, як погасить у собі се лихе полум'я. Він уже більш не жартував, боячись маркізиної одмови, без усякої надії пообідав, а як скінчилась учта, то, щоб скорим од'їздом затушкувати лукаві одвідини, подякував господині за шану, припоручив її Богові та й подався до Генуї.

ОПОВІДКА ШОСТА

Добрий чоловік пришиває квітку лукавим лицемірам-монахам

Усі вподобали маркізу, що така була цнотлива і так ловко дала одкоша французькому королеві. Тоді Емілія, що сиділа коло Ф'ямметти, по зволінню королеви почала жвавенько казати:

— Розповім же і я, як один статечний мирянин уколів жаднючого ченця гострим і дотепним слівцем.

Не з-так давно, любі мої подруги, жив у нашому городі один чернець-мінорит, інквізитор нечестивої ересі. Хоч і прикидався він, як усі вони роблять, святим чоловіком і загарливим християнином, проте за грошовитими недоумками полював не менше, ніж за грішними недовірками. Отак промишляючи, напав він раз на одного чоловічка, що багатший був на гроші, ніж на розум, та й бовкнув якимсь у компанії — не по недовірству своєму, а веселим буди, чи просто сказати поп'яну, буцімто в нього таке добре вино, що хоч би й самому Христові частуватися. Як донесено про се інквізиторові та як прочув він, що в того чоловіка маєтки великі і калитка непорожня, то уївся він на нього бий-забий і спішно учинив йому суворий позов, не про те дбаючи, щоб винуватця од недовірства одвернути, а щоб собі золотих круглячків залучити. Викликавши того чоловіка, він спитав, чи правда тому, що на нього кажуть. Той признався, що правда, і розповів, як було діло. На се превелебний інквізитор, великий приклонник святих отців-черв'ячків, сказав:

— То ти, виходить, пошив Христа у п'яниці, ніби він такий голінний до вина, як твої

братчики, пияки та корчемники? Тепер ти нітишся і хочеш доказати, що то марниця. Е, ні, не так воно, небоже, бути тобі на вогнищі, як захочемо вчинити з тобою по закону.

Такими ото словами угрущав його грізний інквізитор, ніби перед ним стояв сам Епікур, що не визнавав безсмертя душі. І так він його настрахав, що мусив сердега ткнути йому через якихось посередників чималу куку в руку (а сі ліки дуже помагають од пошесної зажерливості кліриків, особливо братів-міноритів, яким заборонено торкатись до грошей), щоб він був до нього милостивішим. Так добре подіяли сі ліки, хоч про них ніде не говорить Гален у своїх медичинських трактатах, і стільки він їх надавав, що огонь, яким йому загрожували, замінено було ласкаво на хреста, а для більшої краси нашили йому жовтого хреста на чорному полі, так ніби виряджали його за море в хрестовий похід. Крім того, одержавши гроші, інквізитор затримав його на кілька день при собі, накинувши на нього покуту — вистоювати щодня обідні в храмі Чесного Хреста і з'являтися до нього в час трапезування, а тоді вже до вечора робити що хотя. Пильно все те виконуючи, почув той чоловік одного ранку, як на службі Божій співали з Євангелія: "Воздається вам сторицею, і унаслідуете ви жизнь вічну". Добре затамивши ті слова, пішов він слушного часу до інквізитора і застав його за столом. Інквізитор спитав у нього, чи був він рано на службі.

— Був, панотче! — похопився той з відповіддю. Тоді інквізитор сказав:

— Може, ти почув там щось таке, в чому ти сумнишся чи про що хотів би спитати?

— Ні, — одказав покутник, — що я там чув, у тім не сумнюся, у все твердо вірю. Почув я, правда, одну таку річ, од якої жаль мене живий узяв за вас і за всіх ваших братчиків-ченців, що така гірка доля буде вам на тому світі.

Рече тоді інквізитор:

— Що ж то за річ така, що жалю тобі завдала?

А той йому:

— Панотче, оті євангельські слова, що воздається вам сторицею.

— Воістину так, — сказав інквізитор, — а чого ж тут побиватися?

— Скажу, панотче, — одповів той чоловік. — От уже скільки ходжу я сюди, то все бачу, як щодня виносять відціля бідним людям величезний казан юшки, а то й цілих два, одриваючи од ротів монастирської братії; якщо на тому світі за кожний казан оддадуть вам усотеро, то ви всі позахлинаєтеся в тій ющі!

Ті, що трапезували з інквізитором, усі засміялись, а сам святий отець збентежився непомалу, що так шпигонули їх за ющечне лицемірство, і якби не сором за вчинений чоловікові позов, то він завів би на нього і другий, за те, що той зачепив своєю присмішкою його та інших дармоїдів. З тої досади одпустив він чоловіка на волю і не велів більше приходити до себе.

ОПОВІДКА СЬОМА

Бергаміно історією про Примаса та Ключійського абата бере на глум несподівані скупощі Кане делла Скала

Королева і вся компанія сміялися, вислухавши цікаву Еміліїну оповідь; всі похваляли таку витівку покутника. Коли всі пересміялися і затихли, Філострат, до

якого дійшла черга розказувати, почав так:

— Гарна то річ, шановні дами, влучити в ціль, яка нерушиме стоїть, але то мені дивугідна штука, як вигулькне зненацька щось незвичайне і стрілець у нього раптом поцілить. Неправедне і скверне життя духівництва часто-густо буває таким видимим пороком, що не важко всякому охочому говорити про нього, висміювати і ганити, і хоч добре вчинив той чоловік, що взяв на глум інквізитора за лицемірну благодійність ченців, які дають убогим те, що годилось би свиням згодувати або геть викинути, проте, на мою думку, більшої хвали той годен, про якого я хочу розповісти, долучившись до попередньої історії: сей, бачите, доганив щедровитому можновладцеві Кане делла Скала за незвичайну скнарість, що раптом найшла на нього, розказавши йому побрехеньку і приклавши до нього те, що ніби про іншого говорилося. Діло було ось як.

По всьому світу йде гучна слава про мессера Кане делла Скала, що сей улюбленець фортуни був одним із найзначніших і найщедріших можновладців, яких тільки знала Італія од часів імператора Фрідеріка і по сей день. Намислив він якось справити в Вероні пишну та розкішну учту, на яку мало прибути звідусіль багато різного люду, а найпаче всяких потішників та штукарів, але раптом ні сіло ні впало роздумав, дав гостинців декому з-поміж тих, що приїхали, та й відпустив їх. Один тільки Бергаміно, дотепний і проречистий на красне слово оповідач (хто його не чув, той і ціни не складе), лишився в Вероні, не діставши ні дарунків, ні відпустки, і сподівався все-таки, що перепаде йому дешиця не тепер, то в четвер. Та можновладцеві вплило в голову, що дати йому щось — то гірше, ніж у піч укинути, і він йому нічого не казав ні сам, ні через людей. Так зминуло кілька день; бачивши Бергаміно, що його не кличуть і діла робити не дають, а сам він із своїми кіньми й челяддю проживається в трактирі, непомалу зажурився, а все-таки чогось чекав, не манулося йому їхати. Він привіз був із собою три розкішні убори, подаровані йому од інших вельмож, щоб було в чім показатися на святі; як трактирник став допоминатися плати, він оддав йому спочатку один, а zostавшись довше, і другий, і почав уже проїдати третій — подивлюсь, мовляв, на скільки вистане, а там і поїду. Так проживав він уже третій свій убір, і сталося якось, що побачив його, засумованого, мессер Кане, за обідом сидячи, та й каже йому, не для того, щоб розважитись яким оповіданням, а щоб подратуватися:

— Що тобі, Бергаміно, чом ти смутен-невесел? Розкажи нам якусь побрехеньку!

Тоді Бергаміно, не надумуючись, так ніби він давно її наготовив, розповів, щоб підправити свої діла, таку історію:

— Синьйоре, ви, певне, знаєте, що Примас був великий латинник і завзятіший над усіх віршувальник, і так він хистом своїм прославився, що хоч і не скрізь знали його в вічі, то не було, мабуть, такого чоловіка, щоб із чуток не знав, хто такий Примас. Сталось так, що опинився він якось у Парижі в тяжкій біді, а се з ним бувало дуже часто, бо люди великоможні не геть-то цінували його високі прикмети, і почув він там про Ключійського абата, найбагатшого, либонь, прелата у всій церкві Божій, окрім одного папи; славили, що був він щедрий та гойний, справляв повсякдень учти і ніколи ще нікому не боронив у себе їсти й пити, як сам був за трапезою. Примас любив

знатися з видатними людьми і вельможами; почувши про абата, він вирішив піти подивитися на його розкоші і спитав, чи далеко він живе од Парижа. Йому одповіли, що абат пробував саме в одному своєму маєтку миль за шість відти; Примас зміркував, що, рушивши рано-вранці, він міг дістатися туди до обід. Розпитавши в людей шляху і не знайшовши собі подорожника, потерпав він, щоб часом не зблукатися собі на лихо на без'їжжя, тож, щоб не мліти, буває, голодом, припас він собі три буханці, а про воду вже байдуже (він не дуже і любляв її), того добра, звісно, абиде знайдеш. От поклав він ті буханці собі за пазуху та й рушив у дорогу, і так йому повелося, що в підобідання потрапив він до абатової посілости. Увійшовши до господи, роззирнувся сюди-туди, побачив, що скрізь стоять понакривані столи, а на кухні готують на обід печене й варене, та й міркує собі подумки: "Правду про нього кажуть, таки щедрий". Поки він ходив та розглядався, абатів дворецький велів подати води — руки мити, бо наспіла вже обідня година, а потім порозсаджував усіх за столом. Примасові випало сидіти якраз навпроти дверей тієї кімнати, звідки абат мав увійти до трапезної. У нього при дворі була така поведенція, що на стіл не подавали ні вина, ні хліба, ні будь-якого іншого їства і питва, поки не сяде сам господар. Опорядивши дворецький усе за столом, послав сказати абатові, що обід готовий, коли його ласка. Абат велів одчинити покій, звідки входилося до залу; проходячи, глянув він поперед себе, і першим навинувся йому на очі Примас, одягнений абияк і з виду абатові невідомий. Побачив його, і вхопилася голови його ледача думка, якої він зроду не мав: "І кого я отсе годую своїм добром!" Повернувшись до себе, сказав він замкнути двері і спитав у своїх прибічників, чи не знає хто того заволоки, що сидить за столом якраз навпроти його покою. Всі сказали, що не знають. Примаса тим часом почав розбирати апетит після такої промашки, бо до постування він був не при звичаєний; пождав він трохи, побачив, що абат не йде, видобув із-за пазухи одного буханця та й заходився наминати. Перечасувавши трохи, абат послав котрогось із своїх челядинців поглянути, чи не пішов Примас. Той доповів: "Ні, пане-добродію, не пішов; сидить і їсть хліб, мабуть, із собою приніс". — "Своє хай їсть, як має, — сказав абат, — а нашого сьогодні не діжде". Йому хотілось, щоб Примас пішов сам, бо спроваджувати його ніби не годилося. Примас упорав першого буханця, а як абата все не було, то взявся й до другого; про се теж донесено абатові, що велів довідатись, чи той не пішов. Нарешті, не діждавшись абата, Примас заходився коло третього буханця. Коли про те сказали абатові, він став собі так міркувати: "Що се сьогодні на мене ніби наслано? Де взялася та скупість, та погорда — і до кого? Скільки років годував я в себе за столом усякого охочого — чи то був пан, чи мужик, бідний чи багатий купець чи шахрай; скільки раз убачав я на власні очі, як добро моє тлумила всяка ледар, і ніколи мені не насувалася така думка, як про сього чоловіка. Певне, посіла мене скнарість не до абикого: той, кого я взяв за бродягу, мабуть, щось у собі має, коли дух мій супротивиться шанувати його". Подумавши сее, абат захотів довідатись, що ж то за один; узнавши, що то прийшов подивитися на його прославлену щедроту Примас, здавна відомий йому з чуток за людину гідну, він засоромився і, щоб спокутувати свою провину, пильно почав коло нього упадати. По обіді велів гостя

пишно убрати, як то належалося Примасовій гідності, обмислив його грошима та конем і дав йому на волю — хоч тут лишайся, хоч їдь. Задоволений Примас подякував йому красенько і повернувся до Парижа верхи на коні, хоч ізвідти вийшов пішки.

Мессер Кане, як людина розумна, збагнув без усяких пояснень, куди хилить Бергаміно, і промовив посміхаючись:

— Дуже добре показав еси, Бергаміно, твою кривду і твій хист, а мої скупощі, і те, чого ти од мене хочеш; доправди, ніколи жадність не нападала булатна мене, се тільки тепер я скнарував так до тебе, та прожену я тую скнарість тим кийком, що ти видумав!

Він заплатив трактирникові за все, одягнув Бергаміна в розкішні убори, обмислив грішми і конем і йому дав на волю — хоч їхати, хоч при ньому лишитися.

ОПОВІДКА ВОСЬМА

Гвільельмо Борсьєре дотепними словами шпигає мессера Ерміно де Грімальді за скнарість

Поряд з Філостратом сиділа Лауретта; вислухавши похвали вигадливому Бергамінові й знаючи, що надійшла її черга, вона, не ждавши загаду, почала любенько:

— Оповідка, яку ви, милі подруги, отсе прослухали, нагадала мені про те, як один дотепний потішник-перебендя так само вміло і не без пожитку дійняв словом жаднучого багатія-купця. Історія моя, правда, скинулася ніби на попередню, та нелюбою вам не буде, бо на добре вийшла.

Так от, жив давно колись у Генуї знакомитий чоловік на ім'я мессер Ерміно де Грімальді, що статками й маєтками своїми незліченними переважив, либонь, усіх італійських багатирів, а скупощами да скнарощами безмірними заломив усіх на світі скупарів і скнарюг; не тільки, було, капшуком ніколи не брязне, щоб кого тобі вгостити, а й сам, проти розкошлюбного звичаю генуезького, щоб не втрачатися, не потурав собі зроду ні смачно з'їсти, ні добре спити, ні хороше походити. Недурно ж пустили люди в непам'ять його справжнє прізвище де Грімальді і всі дражнили його мессер Ерміно Скупердяга.

От жив він собі так, скнаруючи та добро дбаючи, коли се приїхав до Генуї дотепний потішник, чоловік звичайний і вимовний, на ймення Гвільельмо Борсьєре, не такий, як тепер повелися, що їх, на превеликий сором розбещеним ницакам, які вважають себе за людей благородних, годилося б скорше назвати ослами, що вирости не при дворах, а серед ледачої розопсілої черні. Тоді-бо потішні люди інакшим робом ходили, інакше діло робили: як де заведуться, було, свари да чвари між панами, вони їх замиряли, подружжями та приязню людей єднали й родичали, засмучених веселими речами потішали, бенкетарів сміховинками розважали, недобрих за вчинки їхні по-отецьки картали і за все це плати великої не брали; а теперішні на те перевелися, що, знай, од дому до дому поговори переносять, розбрат сіють, всяку гидоту і мерзоту говорять, ба привселюдно творять, одне одного паплюжать і ганьбують, одне на одного пеню волочать, лестощами панів на капості й злочини призводять; і той потішник усім любіший, того ласкавіше пришановує і обдаровує ледаче та нікчемне панство, котрий гидомирними словами і вчинками всіх інших переважає... До якої несвітської соромоти

ми дожилися! Чи ж не знак то, що пішли десь усі чесноти і лишили нещасне людство в багні пороків?

Та повернусь до того, з чого я почала, бо справедливий гнів завів був мене трохи вбік. Приїхав, кажу, той Гвільельмо до Генуї, де його охоче приймали й шанували всі імениті люди. Пробувши кілька день у городі і наслухавшись про скупощі та скнарощі мессера Ерміна, він захотів його побачити. Мессер Ерміно чув, що Гвільельмо Борсьєре — чоловік достойний, і, мавши в собі, попри всю свою жадність, якусь іскорку благородства, зустрів його з веселим видом і приязними словами, балакав із ним про всячину і, розмовляючи, повів його разом із деякими генуезцями в новий гарний дім, що допіру поставив; показав він усе гостям та й питає:

— Добродію Гвільельмо, ви людина бувала, чи не знаєте ви, спасибі вам, якоїсь невидальщини, щоб мені отут у залі намалювати?

Почувши Гвільельмо сії недоречні слова, та й каже:

— Добродію, навряд чи зміг би я підказати вам для сього яке невидальце — от хіба що, може, чмих абощо; та, коли ваша ласка, вкажу вам на таку штуку, якої ви, надісь, зроду не бачили.

— Яку ж би то, прошу вас? — спитав мессер Ерміно, не сподіваючись на таку відповідь, яку дістав. Тоді Гвільельмо раптом сказав:

— Намалюйте Людяність.

Як почув же мессер Ерміно сії слова, так йому зробилось соромно, що він ураз ніби переродився і не той став, що досі був.

— Добродію Гвільельмо, — промовив він, — я так її намалюю, що ні ви, ні будь-хто інший ніколи не зможе сказати, буцім я її не бачив і не знаю.

З тієї пори — отаку-то силу мало Гвільельмове слово! — став мессер Ерміно найщедрішим і найгостиннішим господарем, який шанував і своїх городян, і захожих краще, ніж будь-який інший генуезець за тих часів.

ОПОВІДКА ДЕВ'ЯТА

Кіпрський король, присоромлений однією гасконкою, з оспалого стає завзятим

Ще тільки Елізі лишилось одержати останній наказ од королеви; не чекаючи його, вона весело почала:

— Часто бувало, юні дами, що там, де нічого не могли вдіяти різні докори і покари, помагало раптом одно слово, навіть припадком, а не навмисне сказане. Се добре видно і з Лауреттиної оповідки, та і я хотіла б коротенько про се поговорити: годиться-бо пильно слухати всякі хороші і позиточні речі, хоч би хто їх буде казати.

Так от, за часів першого кіпрського короля, після того як Готфрід Бульйонський одвоював Святу землю, сталося, що одна високородна гасконська дама поїхала на прощу до Гробу Господнього, а повертаючи додому через Кіпр, ганебної там дізнала наруги од якихось безчесників. Скаржилась вона скрізь даремно і вирішила, нарешті, вдатися до короля, але хтось їй сказав, що то марна праця, бо король той такий нікчема та плохута, що не тільки не карає по закону, як кому кривда станеться, а з соромотною боягузністю і сам зносить будь-які образи, і всяке зривало на ньому свою досаду,

шпетячи його та безчестячи як завгодно. Почувши сее і не сподіваючись знайти управи, пані тая задумала присоромити нікчому-короля, щоб хоч трохи утамувати своє горе. От прийшла вона перед нього та й каже плачучи:

— Володарю, я вдаюсь до тебе не для того, щоб вимагати правосуддя за мою кривду, а щоб тебе попросити натомість — навчи мене зносити всякі образи, як ти їх, кажуть, зносиш, то, може, і я зумію витерпіти мою наругу; Бог мені свідком, що, якби примогла, я передала б тобі з дорогою душею той гвалт, що мені учинено, ти ж бо такий терплячий!

Король, який доти був млявий та оспалий, ніби зо сну стрепенувся і, почавши з кривди, вчиненої тій гасконці, за яку він суворо покарав, став од того часу завзято переслідувати кожного, хто якимось чином уймав честі його короні.

ОПОВІДКА ДЕСЯТА

Маестро Альберто з Болонї чемним словом завдає сорому дамі, яка хотіла його завстидати, що в неї закохався

Замовкла вже Еліза; останню оповідку випадало розказати самій королеві, і та почала по-жіночому любо:

— Гречні панянки, як зорі оздоблюють ясної ночі небо, як квіти повесні закрашують луги зелені, так дотепні слова прихорошують добрі звичаї та веселу бесіду. Слова такі, коротенькими будши, більше личать жінкам, аніж мужчинам, бо не подоба їм просторікувати довго й розволікло, де без того можна обійтися; та нині, на превеликий сором нам і всім живущим, мало або й зовсім немає таких жінок, котрі розуміли б тонкий дотеп, а зрозумівши, спромоглися б на нього одповісти. Се ж бо духовне уміння, жінкам колишнім притаманне, обернули теперішні на прикрашування тіла, і та вважає себе гіднішою і достойнішою, у котрої сукня більше цяцькована, з лиштвами та стрічками, а про те й не думає, що якби все те манаття накинути на хребет віслюкові, той зміг би його носити більше, ніж будь-яка з-поміж них, так віслюком і залишаючись. Соромно мені так говорити, бо не можу сказати про інших, чого б не сказала проти себе: стоять вони отак, цяцьковані, шнуровані, фарбовані, мов статуї мармурові, німі й нечулі, а як озветься котора, коли її спитають, то краще вже була б мовчала. А тоді ще й величаються, нібито невміння в жіночому та чесному чоловічому товаристві бесіду провадити од чистоти душевної береться, а своє недоумство називають порядністю, ніби та жінка й порядна, що балакає тільки з покоївкою, пралею чи перепічайкою; адже якби хотіла того природа, як вони запевняють, вона б по-інакшому їхню балакучість припинювала. Правда, і в сьому ділі, як скрізь, треба на те зважати, коли, де і з ким говориш, бо трапляється часом, що сунешся, не спитавши броду, і, хотівши гострим слівцем когось на слизьке загнати, сам потім раки пекти мусиш. От для того, щоб уміли ми остерігатися, щоб не приточувано до нас тієї пословки, що, мовляв, жінкам усюди гірше достається, хочу я розказати вам сьогодні наприпослідку таку історію, яка б вас дечого навчила, щоб ви не тільки душевним благородством з-поміж інших визначалися, а й добрими манерами їх переважали.

Не багато ще літ перевернулось, як жив у Болонї, а може й досі живе, славнозвісний чи не на весь світ лікар на ймення маестро Альберто. Був він уже стар чоловік (бралося йому під сімдесят), та духом благороден, і хоч у тілі в нього вже остиг природний пал, не цурався він любовного горіння; побачивши якось на бенкеті вродливицю-вдову, що звалася, як кажуть люди, Мальгеріда де Гізольєрі, вподобав він її вельми, і запали в старечі груди такі полум'яні любові, що хоч би й молодому; і не засне, було, вночі, як удень не побачить вродливого, ніжного личка прекрасної дами. Через те й показується, було, раз у раз перед домом тієї дами то пішки, то верхи, як коли набіжить; постерегла те вона, та й інші з нею, і частенько смішувалися проміж себе, що от, мовляв, на роки дозрілий і на розум, а взяв та й закохався — думали, бачте, що тая любосна жага не де, як тільки в макоцвітних молодечих душах витає і пробуває.

Маестро Альберто свого не покидав; от якось на свято сиділа та вдова з жіночою компанією перед своїм будинком, і, побачивши оддалік, що їде маестро Альберто, поклали вони всі разом запросити його до себе і оддати йому шану, а потім поглузувати з того закохання. Так і зробили: повставали, покликали його, повели до прохолодного двору, шанували його там виборними винами і всякими ласощами, а наостанку спитали його приязно та жартливо, як се могло статися, що він закохався в таку красуню, знаючи, що її люблять багато гарних, благородних і хороших юнаків. Підпустили йому таку тоненьку шпилечку, а він одказує любенько:

— Що я люблю, мадонно, се не повинно дивувати мудрого, а надто що я люблю вас, бо ви того варті. І хоч старим чоловікам, звісно, бракує вже сил, потрібних для любовних герців, то не однято в них ні бажання, ні розуміння того, що значить бути любленим, а се вони, природно, тим паче тямлять, що розуму в них більше, ніж у молодих. А яка в мене сподіванка, що я на вас пориваю очі, коли вас кохають стільки юнаків? Ось яка: бачив я не раз, як жінки, полуднуючи, їдять люпин і часник; і хоч у часникові наїдку немає, то головка все-таки не така погана, смачніша за пір'я, проте ви, зіпсованого апетита мавши, головку в руках тримаєте, а пір'я їсте, хоч воно противне й зовсім негодяще. Хто знає, мадонно, може, ви й коханців отак вибираєте? Тоді, може, ви мене обрали б, а тих попроганяли.

Дамі стало трохи соромно, як і всім іншим, і вона сказала:

— Маестро, ви дуже мило й чемно провчили нас за наш гордовитий замір; у всякому разі, ваша любов мені дорога, як має бути дорога любов такої мудрої і гідної людини; чиніте зі мною, як ваша ласка, аби тільки честь моя була збережена.

Устав тоді маестро разом зі своїми супутниками, попрощався з дамою, радий та веселий, і поїхав. Отак, не розібравшись, з кого кепкувала, думала вона перемогти, а зазнала поразки; з вами такого не буде, як держатимете в голові добрий розум.

Сонце тим часом схилилося вже на спадень і спека попустила, коли панночки й кавалери скінчили свої оповідання. Тоді королева сказала жартливо:

— Тепер, любії подруги, одно ще мені лишилося зробити в сей день мого старшинування — дати вам нову королеву, і нехай вона по своїй уподобі на другий день життя своє і наше для призвоїтої втіхи вряждає. Здається, ще до ночі далеко, та хто

загода ладу не дасть, той будущини добре не влаштує, тим-то, щоб новій королеві можна було приготувати все на завтра, покладаю я, щоб наступні дні починалися з сії години. Тож іменем того, ким живе усяке дихання, хай королює завтра над нами на втіху нашу розумна панна Філомена.

Сказавши сеє, встала, зняла з себе вінка і, шанобливо поклавши його Філомені на голову, перша уклонилаь їй, як королеві, а за нею і всі інші дами та кавалери здалися на ласку новій володарці. Філомена аж почервоніла трохи з сорому, як вінчано її на королівство, та, згадавши недавні речі Пампінеї, схаменулась і, щоб не показатися простачкою, потвердила першим ділом на службі всіх, що призначила була її попередниця, розпорядилася, що треба вготувати на завтра рано й на вечерю, на тому самому місці, де вони й були, а потім повела таку річ:

— Коханії подруги, більше з приязні своєї, аніж за мої заслуги призначила мене Пампінея вам за королеву; тож, порядкуючи життям нашим, гадаю я не тільки на свою, а й на вашу волю зважати; з'ясую ж вам коротенько, що, на мою думку, слід учинити, аби ви могли на ваш розсуд щось додати до того розпорядку чи одняти. Придивившись гаразд до сьогоднішнього Пампінеїного урядування, думаю я, що воно було і похвальне, і втішне; сії порядки, поки нам вони не приїдяться чи з іншої причини не обриднуть, по-моєму, не треба касувати. Дове́димо ж до кінця те, що почали ми вже робити, встаньмо, погуляємо веселенько, а як сонце буде при заході, повечеряємо в холодку, поспіваємо трохи, побавимось, а там уже і спати буде час. Завтра вранці, повстававши за холоди, теж підемо кудись повеселимось, чим кому любо, потім, як і сьогодні, вернемося слухної години обідати, потанцюємо, а вставши після сну, знов зберемося тут оповідати, бо з сього, як на мене, найбільше нам і втіхи, і пожитку. Тут, правда, хочу я ввести одну річ, якої Пампінея не зробила, бо запізно обрали її на королеву: треба покласти якісь межі нашим розповідям, оповістивши всіх заздалегідь, про які речі буде мова, щоб кожне мало час вигадати якусь цікаву історійку. Коли се буде вам до смаку, подумайте ось про що: як світ світом, зазнають люди всіляких пригод од своєї фортуни, та й будуть зазнавати, тож нехай кожне розкаже про таких, що, всякого лиха набравшись, негадано знаходять добру долю.

І дамам, і кавалерам се сподобалось, усі охоче на таке пристали. Один тільки Діоней, коли всі вже замовкли, озвався:

— Мадонно, як усі сказали, так скажу і я, що ся ваша установа над звичай гарна і хвальна; але од особливої милості вашої прошу я одної ласки, що надана мені буде, аж поки триватиме наше товариство: хотів би я, щоб закон не зобов'язував мене говорити про такі речі проти моєї волі, а лиш про те, що мені заманеться. Щоб не подумав же ніхто, що я прошу сієї ласки тим, що не маю вигадок у запасі, нехай я буду завше останнім оповідачем.

Королева знала, що з нього неабиякий вигадько і веселун, і добре зрозуміла, що се він просить тільки для того, щоб розважити компанію, як утомиться вона од розмов, якоюсь сміховиною, і за спільною згодою залюбки дарувала йому сю ласку. Повстававши, всі тихою ходою пішли до річки, що з пагорка повилася в гаїсту долину,

розливаючись чистою хвилею по білому каменю й зеленій травиці. Там, роззувшись й позакачувавши рукава за лікті, панночки хлюпалися в воді і жартували межі собою. Як надійшла пора вечеряти, всі повернулися до палацу і всмак попоїли. По вечері, як принесено музичну справу, королева повеліла Лауретті повести танець, а Емілії заспівати канцону в супроводі Діонеєвої лютні. Так і зробили — Лауретта почала вести коло, а Емілія з любов'ю заспівала такої пісні:

Я так пишаюсь із своєї вроди,
Що не знайду повік
У іншому коханні насолоди.
У себе гляну — бачу я ті чари,
Що вид їх душу втіхою сповняє,
Ні давні згадки, ні новії мари, —
Ніщо розкошів тих не проганяє.
Краси такої більш ніде немає,
І я не жду повік
Нових забав, нової насолоди.
Ту втіху несказанно чарівничу,
Коли захочу, завше можу мати,
Вона приходить, як її покличу,
Сп'яняти душу, серце звеселяти;
Який то скарб коштовний, пребагатий —
Той не збагне повік,
Хто не зазнав такої насолоди.
Що більше я на скарб отой дивлюся,
То дужче загоряюся жагою,
Я ті розкоші п'ю і не нап'юся,
Коли ж я спрагу серця заспокою?
Знемогою охоплена п'янкою,
Не хочу я повік
Деінде засягати насолоди.

Як доспівано сю баладку, що всі її весело тягли за Емілією, хоч дехто й задумався над її словами, протанцювали ще кілька дрібних танців. Минула вже якась часточка короткої ночі, і королева зволила покласти кінець першому дню; велівши запалити смолоскипи, вона наказала йти всім на спочинок; так вони й зробили, пішовши кожне у свою кімнату.

Кінець першому дню
ДЕНЬ ДРУГИЙ

Зачинається другий день Декамерона, де під орудою Філомени мова мовиться про таких, що, всякого лиха набравшись, негадано знаходять добру долю

Уже сонечко світлом своїм день новий усюди розсвітало і пташки, веселих пісень у зеленому вітті вищебечуючи, усім про тее повідали, коли ті панночки і троє кавалерів

повставали та й пішли в садок; тихою ходою по росяній траві ступаючи, довгенько вони туди-сюди походжали та красні віночки собі з квіток сплітали. Як було минулого дня, так і тепера вчинили: поснідали, поки не жарко, потанцювали трохи та й лягли спочити; а після, вставши о дев'ятій годині, зібралися довкола королеви. Вона ж, хороша та вродлива, вінком своїм лавровим увінчана, подивилась на товариство своє, подумала та й наказала Неїфілі тогоденним оповіданням почин дати. Тая радо, без жодної одмовки, повела таку річ.

ОПОВІДКА ПЕРША

Мартелліно прикидається калікою і вдає, ніби зцілився од мощей святого Гендріка; як виявляється те ошуканство, його хапають, б'ють і тягнуть на шибеницю, та врешті він рятується

Не раз бувало, коханії дами, що, хто з людей сміятись поривався, а найпаче з того, що шанувати годиться, сам наруги приймав і лиха собі напитував. Тим-то, королевин загад пам'ятуючи, розкажу вам для почину про одного нашого земляка, яку він мав пригоду — перше лиху, а навпослі, не думавши не гадавши, вельми щасливу.

Жив колись у Тревизо, не так щоб дуже й давно, один німець на ім'я Гендрік; бідним чоловіком бувши, наймався він до людей за носія, як було кому треба; славили, що була з нього людина богочестива та праведна. Чи так воно було, чи ні, сього не скажу, а подекують самі тревіжани, що, як помер він, то тієї години всі дзвони на тревізькому соборі, ні од кого не рушені, самі собою на подзвіння задзвонилися. Мавши те за чудо, казали люди, що той Гендрік — святий; позбігалися всі городяни до того дому, де лежав покійник, та й понесли його, як мощі б то, до соборної церкви, приводячи туди кривоногих, калікуватих, сліпих та інших ґанджовитих чи хворобою якою побитих, буцімто, до мощей тих приклавшись, всі вони уздоровитися мали.

Як ізчинився в городі такий розгардіяш та вселюдна крутанина, приїхало саме до Тревизо троє наших краян — одного звали Стеккі, другого Мартелліно, а третього Маркезе. Се були такі собі кумедники, що, по панських дворах ходячи, усяким кривлянням та штучним приставлянням глядачів звеселяли. Не бувавши раніше в сьому місті, здивувались вони тій біганині, а почувши, в чому річ, закортіло їм і собі піти на те подивитися. От лишили вони свої речі в трактирі, а Маркезе і каже:

— Ходімо глянемо на сього святого; тільки бозна, як нам туди достатися, бо чув я, що на плацу повно німців та іншого збройного люду, що поставив пан сього міста, щоб не сталось якого заколоту; а в церкві, кажуть, такого народу, що й яблуку ніде впасти.

Озветься тоді Мартелліно, охочий на те диво поглянути:

— То все нічого, я приберу такий ярміс, що доступимосся до святого.

— Який би то? — спитав Маркезе.

— А ось який, — одвітував Мартелліно. — Я прикинусь калікою, а ви обидва піддержуйте мене — з одного боку ти, з другого Стеккі, нібито я сам іти неспроможен, та й ведіть мене до тих мощей зцілитися; хоч хто нас побачить, то поступляться і пропустять.

Маркезе і Стеккі на те пристали: не гаючись, вийшли вони з трактиру і подалися

втрюх у безлюдне місце; там Мартелліно так поскарлючував собі пальці, так іскривив собі руки й ноги, рот, очі і все обличчя, що страх було глянути; хто б на нього не подивився, сказало б усяке, що то справді людина скалічена та збезвічена.

Узяли його такого Маркезе і Стеккі та й побралися до церкви, святі та Божі, смиренно благаючи всіх, хто по дорозі не стрінеться, пропустити їх Бога ради, і се їм легко давалося — усі дивилися на них, гукали: "Розступіться, розступіться!" — і так невзабарі протовпилися вони до того місця, де лежало тіло святого Гендріка. Кілька дворян, що там стояли, швидко схопили Мартелліна і поклали його на тіло, щоб сподобився він благодаті та й ізцілювся. Усі люди пильнували, що ж із ним буде; перечасувавши трохи, почав він приставлятися, — а він на те був великий мистець, — нібито в нього розпрямляється спершу один палець, потім уся п'ясть, а послі вся рука, і так він випростався весь. Бачивши сеє, люди такий здійняли лемент во славу святого Гендріка, що й грім би грянув, то не чути було б.

І треба ж так трапитись, що стояв там недалечко один флорентинець, який добре знав того Мартелліна, хоч зразу був і не вгадав, як його вели нібито каліку; коли ж той випрямився, упізнав та як зареочеться:

— А бий його Божя сила! І хто б таки, його бачивши, не пойняв віри, що то суший каліка?

Почувши сі слова деякі тревіжани, та й питаються:

— Як то? Хіба не було в нього родимця? А флорентинець одказує:

— Та Боже борони! Він ізроду був прямисінький, як ми з вами, тільки що великий із нього мастак, як самі здорові бачили, приставлятися ким завгодно.

Як зачули ж вони сеє, більш нічого не питали, а всі ринулися вперед, волаючи:

— Узяти його, зрадника! Він, богозневажник і святотатець, прикидався тільки, буцім його родимець побив, щоб над нашим святим і над нами поглумитися!

Сеє кажучи, схопили його, звоклали з того місця, де він був, і, пірвавши його за чуприну та пошматувавши всю одіж на ньому, давай гамселити його кулаками та носакми, і не було, либонь, такого чоловіка, що не пристав би до того збіговиська. Мартелліно кричав: "Гвалт, рятуйте!" — і одбивався скільки сили, та се йому не помагало, бо на нього напирало все більше й більше народу. Стеккі й Маркезе бачать, що непереливки; допомгти б — так за свою шкуру страшно; давай вони тоді разом з усіма кричати: "Смерть йому!", — а самі все-таки мізкували, як би його із рук народу вирятувати, бо такі були б його напевне доконали, якби Маркезе не піднявся на хитрощі. Побіг він швиденько до міської сторожі та й каже тому, що бурмистра заступав:

— Пробі рятуйте! Он той лихий чоловік вирізав у мене гамана з сотнею червінців. Прощу, веліте його схопити і верніте мені моє.

Почувши сеє, кільканадцятро гайдуків миттю майнули туди, де горопашного Мартелліна без гребінця чесали, і, пропхавшись на превелику силу між юрбою, видерли його з рук самосудників геть побитого та понівеченого і повели до ратуші. Туди ж посунуло і множество тих, що од нього, мовляв, наруги дознали, а почувши, що

його схоплено за крадійство, і собі давай казати, що і їм він нібито поодрізував гаманці, — гадали, бачте, хоч тим йому надолужити. Вислухав усе те міський суддя, чоловік пресуворий, зразу ж одвів Мартелліна в сторону та й почав його про все допитувати. Та Мартелліно тільки оджартовувався, ніби йому той арешт за іграшку. Розсердився тоді суддя, велів узяти його на дибу та дати доброї хлости, щоб признався у злочинстві, а потім повісити. От ізняли його з диби, суддя й питає, чи правда тому, що на нього люди кажуть. Бачивши Мартелліно, що годі одмагатися, і каже:

— Добродію, я ладен визнати вам усю ширу правду, нехай тільки винувачі об'являть, де й коли вирізав я кожному гаманця, а я вже тоді скажу, що я робив, а чого ні.

— Добре, — одвітував суддя і почав тих людей викликати; один говорив, що Мартелліно обікрав його тиждень тому, другий — що перед шістьма днями, третій — перед чотирма, а деякі сказали, що того самого дня. Почувши сеє, Мартелліно сказав:

— Добродію, всі вони брешуть у живі очі, а що я правду мовлю, ось тому доказ: бодай мені довіку не вступати в сей город, коли моя нога була тут раніше; я отсе допіру тільки прибув сюди і зразу ж, собі на лихо, пішов подивитися на мощі святії; там мені й дали чосу, оттак як бачите. А що сьому правда, то не дасть збрехати магістратський урядовець, що записує приїжджих, його реєстер та ще мій трактирник. Як допевнитесь, що так воно і є, як я кажу, то зволіте не мучити й не карати мене через отих лукавих суплікаторів.

Покіль те діялось, Маркезе і Стеккі, почувши, що суддя суворе вчинив проти Мартелліна слідство і вже потяг його на дибу, перелякались вельми, говорячи: "Отсе порятували товариша: із сковорідки та в огонь!" Кинулись туди-сюди, знайшли свого трактирника і все йому з'ясували. Той засміявся і повів їх до Сандра Аголанті, що мешкав у Тревізо і мав велику силу при синьйорові, розповів йому все по ряду і попросив його вкупі з ними заступитись за Мартелліна. Сандро, нареготавшись, подався до синьйора і сказав, щоб приведено Мартелліна. Пішли по нього, аж він стоїть у самій сорочці перед суддею, збентежений та переполошений, бо суддя і слухати не хотів ніяких вимовок, а за віщось на флорентинців угнівавшись, надумав його притьмом повісити і довго не хотів оддавати його синьйорові, та мусив. Як приведено Мартелліна перед синьйора, розказав він йому все чисто, як було, і прохав у нього одної тільки ласки — одпустити його, бо, поки не опиниться в Флоренції, усе йому зашморг на шиї мулятиме. Синьйор довго сміявся з сієї пригоди, подарував трьом товаришам по одежині, і вони, так несподівано порятувавшись од великої напасті, повернулися живі-здорові додому.

ОПОВІДКА ДРУГА

Рінальдо д'Асті, пограбований харцизами, потрапляє в Кагель Гвільельмо; знайшовши там нічліг у одної вдовиці і одзискавши свою втрату, він вертає додому цілий і здоровий

Слухавши пригоди Мартелліна, що розповідала Неїфіла, сміялися дами без міри, а з кавалерів найдужче Філострат; а що сидів він коло оповідачки, то йому й веліла

королева заступити чергу, і він, не гаючись, почав казати:

— Хочеться мені, прекрасні дами, подати вам оповідку про справи божественнії, а почасті й злигоднії та любовнії, і буде вона для послухачів, можливо, не без пожитку, найпаче для тих, що мандрують по непевних країнах кохання, де буває, святому Юліанові не помолившись, і той, хто добру постелю має, зле ночує.

Так от — було се за часів феррарського маркіза Ацца — приїхав якось до Болонї у своїх справах купець на ймення Рінальдо д'Асті; зробивши все, що треба, вертався він додому і по дорозі з Феррари до Верони здибав якихось людей; були то лиходії і харцизи, хоч і скинулися з виду на купців. Необачний Рінальдо зайшов із ними в бесіду, та й поїхали вони разом. Тії, побачивши, що він купець і, мабуть, не без грошей, надумали пограбувати його, як тільки слухна годи на випаді, а щоб не мав він на них ніякої призри, вели з ним, як люди смиренні та статечні, все пристойні та чесні речі і такі вже були до нього поштиві та люб'язні, що покладав собі купець за велике щастя таких подорожників зустрінути, бо при ньому був тільки один слуга-верхівень. От їдуть вони собі, говорять про се, про те, як то в розмові буває, аж завелася річ про молитви, що люди до Бога зносять. Один розбишака (а їх було всього троє) і питає в Рінальда:

— А ти, чоловіче добрий, які молитви проказуєш на дорогу?

А Рінальдо одвітує:

— Я, правду мовлячи, у сих справах чоловік простий, темний, молитов знаю не гурт, живу собі по-старосвітськи, лічу два сольди за двадцять і чотири динари, а проте, в дорозі буди, звик уранці, з гостиниці виїжджаючи, проказувати Отчеша і Богородицю за упокій отця і матері святого Юліана, а тоді вже молю Бога і святого, щоб послали мені добру ночівлю. Не раз на віку зазнавав я, мандруючи, усякої напасти, отже ж завше рятувався і ночлігував добре і безпечно, тож вірю певне, що виблагав мені в Бога ту ласку святий Юліан, що йому на честь творю я сі молитви; і все в мене така думка, що й мандруватиметься, і ночуватиметься мені погано, як не прокажу вранці сієї молитви.

— А сьогодні рано ти молився? — знову питає той.

— Аякже! — одказує Рінальдо.

А харцизяка, своє на думці мавши, сам собі гадає: "Гляди, щоб не прийшлося тобі перемолюватись, бо, як поведеться нам, лихе матимеш ночлігування". А вголос йому каже:

— І я багацько мандрував, а сієї молитви ніколи не проказував, хоч і хвалено мені її вельми; а проте ні разу ще не бувало, щоб погано мені ночувалося; сю ніч, може, ти й сам упевнився, хто із нас кращий притулок матиме — чи ти, чи я, хоч ти сю молитву читав, а я ні. Правда, я проказую замісто неї інші: "Помилуй мя, Боже", "Пречиста Діво" або "Все упованіє моє" — то, казала моя бабуса, молитви дуже помічні.

Їдуть вони так і говорять про всяку всячину, а ті троє чигають тільки слухного місця й часу, щоб своє лихе діло вкоїти; як іспоночіло вже, минули вони Кастель Гвільельмо і мали саме річку переходити; бачать харцизи, що доба пізня, а місце глухе та одлюдне, напали на купця, пограбували, з коня зсадили і в самій сорочці пустили,

сказавши на прощання:

— Іди, то побачиш, чи хорошу ночівлю пошле тобі твій святий Юліан, а наш прихистить нас добре.

Перемкнулись через річку, тільки смуга за ними лягла.

А Рінальдів слуга та був собі страхополох; побачивши, що на хазяїна напали, не став йому до помочі, а погнався конем своїм щодуху назад у Кастель Гвільельмо, прибув туди в пізні обляги та там і обночувався, ні про що не дбаючи. Рінальдо лишився сам голий-босий, і спостигла його ніч на безлюдді; холодно було вельми, сніжок густий як на те припустив, ну що ти в світі білому робитимеш? Давай він, дрижаки ловлячи та зубами дзвонячи, роздивлятися, чи не знайде якого захистку, щоб не одубіти з холоднечі, — так ніде ж тобі нема нічого, після недавньої війни околиця тая пусткою лежала... Як же підострожив його холод, потюпав він до Кастель Гвільельмо, не знаючи, куди втік його пахолок; сподівався, бачте, що як добудеться туди, то вже йому Бог пошле якийсь рятунок.

Але ніч захопила його так, може, за милю од замку; поки він туди добрався, брама була вже замкнена, мости зведені, увійти ніяк. Заплакав безутішно сердега і став роззиратися, чи нема де якого затишку, щоб уже хоч од снігу сховатися, коли се дивиться — аж виступає якийсь домок понад міським муром; давай, думає, хоч під сим виступом примощуся, покіль обутріє. Пішов, аж під тим виступом двері, замкнуті, правда; назгрібав він поблизу ської-такої солімки, намовив під дверми і сів, сумний та невеселий, плачучись на святого Юліана та дорікаючи, що не такого він заслужив своєю у нього вірою. Та святий Юліан мав на нього обачення і послав йому небавом добру ночівлю.

У тім замкові та жила собі вдовиця, гарна з себе, що по всьому світу такої пошукати; і любив її маркіз Аццо, як свою душу, і держав її тут про свою потребу; мешкала ж вона якраз у тому домі, де ото під виступом притулився наш Рінальдо. І вийшло так, що напередодні приїхав був маркіз, щоб переночувати з удовою, велів тишком-нишком наготувати для себе ванну і добру вечерю, та коли все вже було налаштоване і вдова от-от чекала маркіза, прискакав до замкової брами вістовець і таку передав маркізові новину, що той мусив раптово поїхати. Переказав він коханці своїй, щоб не чекала його, та й рушив у дорогу; вона ж із досади не знала, що робити, то вирішила скупатися в тій ванні, повечеряти та й лягти спати.

От сіла вона у ванну, а ванна та була недалечко од тих дверей, де примостився під муром горопашний Рінальдо, тож, у ванні сидячи, чула тая пані, як він плакав та зубами клацав, мов той чорногуз. Гукнула вона свою служебку та й каже:

— Піди нагору і поглянь, хто там є за муром у нас під дверми, що воно за чоловік і що він там робить?

Пішла та служебка, придивилася (а ніч була видна), бачить — сидить хтось босий, у самій сорочці, аж труситься увесь. Вона спитала, що він за один. Ледве зміг їй Рінальдо, зубами цокочучи, розказати коротенько, хто він і що він і як тут опинився, а потім узяв її слізно просити, щоб, як можна, не дала душі живій од холоду вночі

загибати. Жалко стало служебці, пішла вона до панії і все розказала. І вдові теж стало його шкода; згадала вона, що має ключа од тих дверей, бо часом упускала через них потаймиру маркіза, та й каже:

— Піди відомкни йому потихеньку, вечері все одно нема кому їсти, а місця він у нас не перележить.

Служебка вельми похвалила господиню за таку людяність, пішла, відомкнула двері і впустила його; бачивши вдова, що він уже за малим богом не заколів, сказала:

— Швидше лізь, чоловіче добрий, у сю ванну, вона ще гаряча.

Купця не треба було припрошувати, він залюбки поліз туди, а як тепла того набрався, то наче вдруге на світ народився. Пані звеліла дати йому одяг свого чоловіка-небіжчика (вона-бо свіжо овдовіла), убрався він — усе було як на нього шите; ждучи ладу од господині, став він воздавати хвалу Богові та святому Юліанові, що порятували його од лихого ночлігування і привели його, бачиться, в надійне пристановище.

Одпочила добре господиня, веліла гаразд розпалити у себе в горниці та й питає, що там той чоловік робить. А служебка й каже:

— Пані, він уже одягнувся; там такий красень, і, знати, чоловік хороший і гречний.

— Піди ж поклич його, — мовить пані, — скажи, хай прийде сюди погріється та й повечеряє, бо знаю, що він не вечеряв.

Увійшовши Рінальдо в горницю і побачивши господиню, панію, як йому здалося, високого коліна, шанобливо оддав їй чолом і подякував красенько за ласку. Пані, побачивши його й мови почувши, подумала, що служебка правду казала; привітала вона його любо, посадовила поруч себе при вогню і стала питати, яка пригода його сюди привела. Він і розказав їй усе, як було діло. Вдовиця чула вже щось про ту історію, як Рінальдів пахолок приїхав до замку, то й повірила геть усьому, сказала йому, що знала, про слугу і де його можна вранці знайти. Тим часом опорядили стіл, Рінальдо помив руки разом із господинею, та й сіли вечеряти.

Він був чоловік статурний, на виду гарний та показний, на вдачу звичайний і люб'язний, та не який і старий; удовичка таки добре накинула його оком і важила на нього, бо як сподівалася на ніч маркіза, то вже розібрала її охота. По вечері, як устали вони з-за столу, порадила пані з покоївкою, чи не гоже їй буде, як маркіз одкинувся, тим добром утішитися, що доля їй послала. Зрозумівши, чого пані хоче, служебка притьмом пораяла їй так і вчинити. Вернувшись господиня до Рінальда, що сидів сам при вогню, глянула на нього приязненько та й каже:

— Чого се ви, Рінальдо, зажурилися? Чи коня стало жаль, чи одежі, що не вернеться? Вдарте лихом об землю, ви ж тут ніби як дома; от повірите, як побачила я вас у небіжчиковому вбранні, то здалось мені, що ви нестеменно мій чоловік, і вже, може, разів зо сто за вечір поривало мене обійняти вас і поцілувати; я так би, мабуть, і зробила, якби не боялась, що вам воно буде нелюбо.

Рінальдо був не в тім'я битий; почувши господинині речі і побачивши, як жаріють їй очі, підійшов він до неї з розкритими обіймами та й каже:

— Мадонно, як іздумаю, що, тільки дякуючи вам, при життю я лишився, як ізгадаю,

од якої напасті ви мене порятували, то був би я посліднім лобурякою, якби не похопився догодити вам у всьому; тож уволіте вашу волю, обніміте мене й поцілуйте, а я вас обійму й поцілую з дорогою душею.

А далі слів уже було не треба. Удовичка, що вся горіла од любовного бажання, кинулась йому на шию, жагуче притулившись до нього, поцілувала його тисячу разів, і він її не менше, а потім пішли до покою, зразу ж полягали і до світу не раз та й не два жадання своє задовольняли.

А як почало на світ благословлятися, устали вони — хотіла господиня, щоб ніхто про тее не дізнався; дала йому сяку-таку одешинку, набила гамана грішми і, попрохавши його нікому про те не хвалитися та розказавши, кудюю йти, щоб слугу розшукати, випустила його через ті самі двері, що він увійшов. Як розвидніло вже, він уступив у замок (брама була вже одчинена), так ніби здалеку сюди прибув, і знайшов свого пахолка. Перебрався він у свою одешу і хотів уже сідати на служникового коня, коли се, ніби чудом Божим, приведено в замок тих трьох розбишак, що проти ночі його були пограбували, а схопили їх за інший якийся злочин; як вони у всьому призналися, повернено йому коня, одешу і гроші, так що нічого він і не втратив, тільки пару підв'язок, бо самі злодії не знали, де вони ділися. Подякувавши Богові та святому Юліанові, Рінальдо сів на коня і вернувся додому цілий і здоровий, а тії три харцизи другого дня пішли угору по-циганській.

ОПОВІДКА ТРЕТЯ

Трое молодиків, майно своє процвиндривши, зuboжили доценту; небіж їхній, у розпачі додому вертаючись, здибується по дорозі з англійською королівною, що мандрує в перевдязі абата, одружується з нею і вертає дядькам статки-маєтки

Дами цікаво вислухали історію про Рінальдові пригоди, похваляючи його благочестивість та дякуючи Богові і святому Юліанові, що в тяжкій біді йому рятунок подали. Та й жінка (про сее говорили вони тишком-нишком), здавалось їм, була недурна, зумівши тим добром скористатися, що Бог послав. Ще вони міркували, посміхаючись, про ту веселу вдовину нічку, коли Пампінея, що сиділа обік Філострата, догадавшись сама, що черга тепер їй припала, уже надумувала, що б їй розповідати, і на королевине слово сміливо і весело повела таку річ:

— Шановнії дами! Що більше ми говоримо про фортунині примхи, то більше маємо про них розповідати, коли добре придивимось, як то воно на світі ведеться. І люди тямущі не повинні сьому дивуватись: справді-бо, те, що ми по недомислу своїм називаємо, все у неї в руках, і сама вона присудом своїм потаємним передає безперестану все те з одних рук до других, а з других до третіх, а яким порядком — ми того не свідомі. Се річ аж надто певна, справджується вона щоденно у будь-якому ділі, та і в тих притчах, що їх уже оповідано, а проте, королевиному наказові скоряючись, долучу я до них і свою історію, яка вам, гадаю, припаде до смаку, а може, й пожиток який принесе.

Був собі колись у нашому городі один значний чоловік, на ймення мессер Тедальдо з роду Ламберті, як дехто каже, чи, може, з роду Аголанті, як твердять інші, бо його

сини, бачите, промишляли згодом тим самим ремеслом, що коло нього ходили й ходять Аголанті. Чи так воно було, чи інак, менше з тим; тільки був той Тедальдо тяжко грошовитий і мав трьох синів: першого звали Ламберто, другого Тедальдо, а третього Аголанте; се були гарні, уродливі юнаки, хоч найстаршому ще не минуло й вісімнадцяти, коли помер мессер Тедальдо і лишив їм, яко законним спадкоємцям, усі свої статки-маєтки.

Ставши таким чином багатіями з грішми та маєтностями, заходились вони теє добро цвиндрити без міри й без ліку, як їм тільки бажалось: тримали силу челяді, позаводили собі добрих коней, та хортів, та птахів, справляли раз у раз бенкети, витрачались на дарунки та турніри, — не тільки те чинили, що шляхетним людям пристало, а й те витворяли, що їм на молодечий ум спливало.

Не довго так вони й прожили, як батьківське добро стало применшатися; на їхні видатки не вистачало вже доходів, от давай вони продавати та закладати свої маєтки, сьогодні один, а завтра другий; незчулися небораки, як з'їхали нінащо, і нестаток ізняв їм з очей полуду, що сіла на них у багатстві.

Покликав тоді Ламберто братів своїх і каже, що дивіться, мовляв, яка була батькові нашому шаноба і яка нам, який він був багатий і які ми стали убогі, без пуття гроші тринькаючи; слово по слову та й уговорив їх спродати ту мізерію, що їм іще лишилась, і з'їхати разом із дому, поки зовсім злидні не посіли.

Так вони і вчинили: без проводів, не гучно і не бучно подалися з Флоренції прямісінько до Англії, найняли собі в Лондоні невеличкий domek і жили страх як ощадно, позичаючи людям гроші на проценти, і так їм пофортунило, що за кілька років залихварювали вони силу-силенну грошей.

Тоді вернулись один по одному до Флоренції, повикупляли майже всі свої маєтки, надто ще й нових прикупили, поженились і, не кидаючи свого лихварювання в Англії, послали туди справуватися небожа свого на ймення Алессандро, а самі, дарма що були вже одружені, забули вже, до чого були дорозкошувались, і знов почали сіяти грішми напропаще, бо мали у всіх купців кредит на будь-яку суму.

Кілька років помагали загачувати ту прірву і ті прибутки, що прислав їм Алессандро, бо він там добре розжився, позичаючи гроші баронам під заставу замків та інших володінь.

Поки троє братів жили отак широко та все боргували, як готових грошей не ставало, на Англію тверду надію покладавши, аж тут неждано-негадано завелась у тій Англії усобиця між королем та його сином, і весь острів надвоє розколовся — той за одного руку тягне, а той за другого; тоді у Алессандра відібрали всі баронські замки, та й інших доходів не стало. Сподівався Алессандро, що от-от межі королем і його сином замир'я настане, і все йому вернуть — істе і проценти, то й не виїжджав собі з острова, а брати жили тим часом у Флоренції, витрат своїх не применшаючи та чимдалі у борги залазячи.

Та, бачивши, що стільки років уже надії не справджуються, перестали люди давати братам у кредит, ще й укинули боржників у тюрму, бо маєтностей у них не вистачило

для виплати вірителям, а жінки їхні зубожені та діти дрібнії розлізлися хто куди межі людьми, не сподіваючись од життя нічого іншого, крім довічних злиднів.

Алессандро тим часом усе виглядав у Англії миру та й годі сказав; бачивши, що нічого там, крім небезпеки для себе, не висидить, вирішив він вернутись в Італію і рушив у дорогу сам-один.

Якось, виїжджаючи з Брюгге, зуздрів він білого абата, що теж рушав ізвідти в супроводі численної челяді та чернецтва, з великим обозом попереду; за абатом їхало двоє старих лицарів, родичів короля, що добре знали Алессандра і охоче взяли його з собою.

Приставши до них, він спитав увічливо, які то ченці їдуть попереду із челяддю і куди вони прямують. На те сказав йому один із лицарів:

— Той, що попереду їде, то наш молодий родич, його оце допіру обрано на велике абатство; а що йому літа ще не вийшли по закону на таку високу посаду, то їдемо ми з ним до Рима прохати святого отця, щоб він увільнив його від того закону і затвердив вибір. Тільки про се не слід говорити чужим людям.

Свіжо настановлений абат, їдучи то попереду, то позаду свого почту, як то часто роблять у дорозі синьйори, теж навів оком на нашого Алессандра, що був молодиком гоного стану і вроди, а що вже увічливий та люб'язний, то другого такого пошукати. З першого погляду так він припав абатові до вподоби, як ніхто на світі; прикликав його абат до себе, розговорився з ним приятельсько, розпитався, хто він і що він, куди і звідки їде. Алессандро задовольнив його цікавість, розказавши йому щиро все без утайки, і радий був услужити абатові, чим тільки міг.

Почувши його доладну і розумну мову, придивившись пильніше до його манер і вбачивши в ньому чоловіка шляхетного всупереч неблаговидному ремеслу, абат ще дужче вполював його: спочуваючи його нещастю, він потішав його по-дружньому, всіляко обнадіював його, кажучи, що Господь піднесе такого достойного чоловіка знову на ту висоту, з якої його скинула фортуна, а може, ще й вище, і нарешті попрохав Алессандра товаришити йому в дорозі, бо обидва ж вони їхали до Тоскани. Алессандро подякував абатові за слова потіхи і сказав, що він готовий йому до послуг.

Отак їхали вони далі, і абата все більше й більше поривало до Алессандра, як прибули вони через кілька днів у містечко, де гостиниць було обмаль. Абат забажав у тому містечку обночуватись, тож Алессандро повів його до знайомого трактирника і попрохав дати йому кімнату, котру кращу; ставши абатові ніби за дворецького, він розмістив по хатах і всю його челядь, кого куди. Як абат повечеряв і всі обляглися, спитав Алессандро у господаря, де ж би йому притулитись? Той йому й каже:

— Та хто ж його знає? Сам здоров бачиш, що народу в мене повно, і сам я з домашніми своїми сплю на лавах. Правда, там у абатовій кімнатці стоять скрині з пашнею; коли хочеш, я проведу тебе туди, постелю що-небудь, та й переспиш собі якось.

Алессандро ж йому:

— Як я, — каже, — піду до абата в кімнату, коли вона така маленька й тісна, що там

ніхто з ченців не міг примоститись? Якби я раніш звернув увагу на ті скрині, я поклав би там ченців, а сам пішов би туди, де вони ночують.

На те господар одказав:

— Ну, як знаєш. Коли хочеш, можеш там любісінько примоститись: абат спить, куртина спущена, я тобі постелю тихенько якусь перинку, та й спочивай собі на здоров'ячко.

Побачивши, що се можна зробити, не турбуючи абата, Алессандро погодився і якомога тихіше влаштувався там.

Абат же не спав, жагуче бажання не давало йому заснути; він чув усю їхню розмову, чув також, як Алессандро ліг на скрині; задоволений тим, що так склалось, він сказав собі подумки: "Господь погодив мені в моїм бажанні; якщо я не скористаю з цієї нагоди, хто зна, чи ще коли така трапиться".

Твердо наважившись не пропустити цієї нагоди, він виждав, поки все в трактирі не стихло, а потім покликав нищечком Алессандра:

— Іди ляж біля мене.

Той довго одмагався, а потім роздягся й ліг. Абат, поклавши йому руку на груди, почав його пестити, нестеменно так, як дівчата своїх коханців; Алессандро тому вельми здивувався, гадаючи, що то нечиста пристрасть підіймає абата на таке пестіння. Абат розгадав ту підозру чи то інстинктивно, чи то по якомусь поруху молодиковому; він посміхнувся, зняв із себе хутенько сорочку, схопив Алессандра за руку, поклав її собі на груди та й каже:

— Не ті в тебе мислі, Алессандро! Ось полапай краще, то визнаєш, що я тут ховаю.

Алессандро намацав у абата круглі, тугі й тендітні груденята, ніби з слонової кості точені; зрозумів він, що то була дівчина, пригорнув її, не ждучи запросин, і хотів поцілувати, коли се вона озивається:

— Перш ніж до мене ближче приступити, послухай — щось маю тобі казати. Як бачиш, я не мужчина; дівчиною рушила я з дому і їду отсе до папи, щоб він оддав мене заміж. Чи то таке твоє щастя, чи моя недоля, скоро я побачила тебе, зразу полюбила так, як іще не кохала жодна жінка на світі; тим-то й вирішила я, що будеш ти мені мужем, над усіх любішим. Якщо ж ти не хочеш узяти мене за дружину, то йди собі звідси на своє місце.

Хоч і не знав Алессандро, хто вона така, та, взявши до уваги її пишний почет, догадався, що се дівчина з багатого і шляхетного роду, а що вона вродлива, се він бачив на власні очі, — тож, не довго думавши, одповів їй, що коли буде її ласка, він на те залюбки пристане.

Тоді вона сіла на постелі і наділа йому на пальця каблучку перед іконою Господньою; заручившись таким робом, вони обнялись і втішались удвох любо та мило до самого світу.

Домовившись з нею про те, як далі вестися, Алессандро вийшов із кімнати, кудю і ввійшов, так що ніхто й не постеріг, де він ніч ночував. Радий та веселий рушив він знову в дорогу з абатом та його прибічниками і за пару тижнів був уже в Римі.

Проживши там кілька день, абат із двома лицарями та Алессандром пішли до самого папи: привітавшись, як закон велить, абат почав говорити:

— Найсвятіший отче, вам відомо краще, ніж будь-кому іншому, що хто хоче жити праведно й чесно, той повинен якомога уникати всього того, що штовхає його на противну путь; от і я, бажавши жити чесно, так і зробила — утекла потаємці у цій ось одежі, взявши з собою частину скарбів мого вітця, англійського короля, що хотів оддати мене, молодую, за шотландського короля, старезного діда, і рушила в дорогу сюди, до Рима, щоб ви, ваша святосте, видали тут мене заміж. І тікала я не стільки од старощів короля шотландського, скільки од боязні, що як побралася б я з ним, то, може, зробила б, молодую та хисткою будучи, щось таке противне Божим законам та честі нашої королівської крові. Коли я їхала сюди з такою постановою, то не інакше, як сам Господь милосердний, котрий один добре знає, чого кому треба, явив мені перед очі того, кого він судив мені за мужа; то був сей юнак (тут вона показала на Алессандра), що ви біля мене бачите; своїми звичаями і честивістю під пару він хоч якій значній дамі, хоч, може, кров його не така шляхетна, як у королів. Його обрала я, хочу мати себе за дружину, і ніколи не буде в мене іншого, що б там не казали отець мій і люди. Так одпала головна причина моєї подорожі, але я хотіла все-таки завершити її, щоб одвідати шани гідні та святі місця сього города і вас, отче превелебний, а надто для того, щоб одкрити перед вами й перед іншими людьми шлюб, що взяли ми з Алессандром перед лицем самого тільки Бога. Тим я благаю вас уклінно бути зичливим до того, що Богові й мені миле, і дати нам своє благословенство, щоб мали ми певнішу ласку в того, чиїм намісником ви есте, і жили разом, у славу Господню та вашу, до самої смерті.

Здивувався Алессандро, почувши, що дружина його — королівна англійська, і серце його сповнилось таємною радістю; ще ж більше здивувались ті два лицарі і так розгнівилися, що, мабуть, перепало б добре Алессандрові, а може, й самій королівні, якби се було не при папі, а деінде. Зачудувався ж вельми і сам папа і вбранню королівни, і її вибору, та, бачивши, що назад діла не повернеш, зволив задовольнити її прохання. Спершу заспокоїв він розгніваних лицарів, примирив їх із королівною та її обранцем, а тоді вже дав усі потрібні розпорядження.

Як діждались призначеного дня, то в присутності всіх кардиналів та багатьох інших знайомих людей, що прийшли як гості на велику урочистість, з'явилась на папин виклик препишно вбрана королівна, така вродлива й люб'язна, що всі її по заслугі хвалили, а обік неї — в такім самім розкішнім одінні наш Алессандро, виглядом своїм і манерами не на лихваря, а на правдивого королевича схожий, великою почесною од тих двох лицарів шанований. Тут папа велів дати їм урочистий шлюб і після гучного та бучного весілля одпустив їх із своїм благословенням.

Виїхавши з Рима, забажалось Алессандрові, та й дружині його, побувати у Флоренції, куди вже докотилася про них слава; флорентинці зустріли їх з превеликою шанобою, а королівна веліла випустити на волю трьох братів, оплативши попереду всі їхні борги, і повернула їм і жінкам їхнім усі маєтності, за що немалої зажила дяки. Тоді

Алессандро з жінкою виїхав із Флоренції, взявши з собою Аголанте; в Парижі французький король вітав їх із честю.

Тим часом два лицарі подались до Англії і так намовили короля, що той простив їх і з великою пишнотою прийняв дочку та зятя, а за якийсь час урочисто посвятив його в лицарі і настановив на Корнуельське графство. Новий граф незабаром примудрився помирити короля з сином, од чого велика благодать для всього острова настала, а вдячні країни широко його полюбили. Аголанте одержав сповна все, що йому були винні, і повернувся до Флоренції багатим, як ніколи, та ще й дворянином, — граф Алессандро звів його в лицарський стан.

Граф із дружиною своєю жив потім славно і, кажуть люди, з допомогою розуму свого та одваги і не без тестевої підтримки завоював згодом Шотландію і став її королем.

ОПОВІДКА ЧЕТВЕРТА

Ландольфо Руффоло, збіднівши, йде в корсари; узятий генуезцями, він зазнає в морі аварії, рятується на скрині, повній самоцвітами, прибивається до одної жінки на Корфу і вертає додому багатирем

Лауретта, що сиділа обік Пампінєї, дослухала до кінця її історію, що завершилась так славно, і, не чекаючи припросин, почала казати:

— Ласкаві мої пані, думається мені, що найбільше діло фортуни — це видвигнути людину з великої мізерії до королівського стану, як то лучилося з Алессандром у Пампінєїній історії. А що всякому з нас доводиться говорити про ці матерії, то і я насмілюсь розповісти вам притчу, де буде ще більше всяких злигоднів, хоч і не така блискуча розв'язка. Добре знаю, що ви слухатимете моє оповідання не з такою увагою, як попереднє, та вже даруйте — чим багата, тим і рада.

Кажуть люди, що морське узбережжя між Реджо та Гаетою — то найкраща містина в Італії; там, поблизу Салерно, простягається над морем так званий Амальфійський берег, засіяний дрібними містечками з садками та фонтанами. Живуть у них усе люди заможні, найбільше заповзятливі купці. В одному з тих містечок, що зветься Равелло, де й тепер таких людей не збуває, жив колись-то багатий-пребагатий чоловік на ймення Ландольфо Руффоло. Та йому не досить було того багатства, і він, хотівши ще удвоє стільки додати, за малим богом життя свого не занапастив.

Обрахувавши все докладно по-купецькому, придбав він собі величезного корабля, наладував його всяким товаром, що накупив за свої гроші, та й подався до Кіпру. Але там побачив він, що й інших купців чимало туди такого самого краму понавозили, то й мусив продавати все те запівдарма, аби тільки не викидати, і тим зовсім нінащо звівся.

Зажурився тяжко Ландольфо, не знав, що й почати: то був багатир на всю губу, а тепер нараз убогим став... Ні, думає, або помру, або розбоєм поверну собі, що втратив, а не вернуся злиднем туди, звідки багатим виїхав. От продав він комусь там свого корабля, доклав ті гроші до виторгу, купив собі невеличке корсарське суденце, устаткував його добре всім, що треба для того промислу, та й почав шарпати проїжджий торговий люд, а найпаче турків. І фортуна служила йому в добичництві

краще, ніж перше в купецтві. Не минуло й року, як він, пограбувавши силу турецьких кораблів, не тільки вернув те, що втратив, а й подвоїв своє багатство.

Навчений лихом, що його вже раз спіткало, не хотів Ландольфо шукати нової біди й поклав собі, що буде вже з нього й того, що має, — треба додому путь верстати. Повертати гроші на будь-який товар він уже не мав охоти, а поплив прямо додому на тому самому кораблику, на якому так успішно корсарував. Як надплив він уже до Архіпелагу, схопився надвечір супротивний вітер-борвій і страшенно збурило море; невеличкий кораблик мусив шукати безпечного притулку в затишній бухті якогось острівця, щоб перебути там лиху годину.

По якомусь часі в ту саму затоку, де прихистився Ландольфо, прибились дві великі генуезькі барки, що верталися з Царгорода. Помітивши Ландольфів кораблик, генуезці перегородили йому дорогу, а впізнавши, чий він єсть (про Ландольфові скарби скрізь-бо ходила слава), вирішили захопити його, будучи зроду людьми грошлюбними та розбишакуватими. От вони й висадили на берег частину своїх людей з самострілами та іншою зброєю і поставили їх на такому місці, щоб ніхто не міг зійти з судна, не наражаючись на стріли, а самі підпливли маленькими човниками до Ландольфового корабля і досить легко захопили його — усю залозу впень вистинали. Пожакувавши геть-чисто все на кораблі, вони потопили його, а самого Ландольфа взяли до себе на барку, лишивши йому на хребтині одну благоденську курточку.

Назавтра вітер перемінився, і барки пішли під вітрилами на захід; увесь той день плулося їм щасливо, та підвечір ізнов схопився буйний вітер, устала супротивна хвиля і порізнула її судна. Ту барку, що на ній був гороба Ландольфо, швиргнуло бурею на якусь мілізну побіля острова Кефалонії і потрощило на друзочки, так ніби хто склянкою об стіну хряснув. Скрізь по хвилях носилися дошки, ящики, товари усякі, як то в таких випадках буває, і хоч ніч була темна-темнюща, а море клекотіло та шпувало, розбиті корабляни, хто тільки вмів плавати, кинулись уплинь і хапались за що попадає.

Межи ними був і наш нещасний Ландольфо; ще вчора кликав він смерть, волів би загинути, ніж додому бідним вернутися, а тепер таки перелякався — видима смерть страшна. Коли се трапилась йому дошка, вхопився він за неї, як і всі інші, — може ж таки зразу не потоне, а там Господь якось порятує його. Сів він на ту дошку верхи і сяк-так продержався на ній до білого світу, хоч кидали його хвилі туди й сюди безперестану.

От і день настав; розглянеться Ландольфо на всі боки — нічого не видно, тільки хмари та море, та ще плаває по хвилях скриня якась, до нього часом наближаючись. Боявся Ландольфо, щоб не потопила його та скриня, наскочивши на дошку, і як припливала вона до нього, одпихав її, як міг, однією рукою, хоч сили вже покидали його.

Як на те, схопився зненацька в повітрі вихор, упав на море і так крутонув скриню, що вона вдарила об дошку, на якій був Ландольфо, й перевернула її. Од того удару Ландольфо пішов під воду, а як вирнув на поверхню (не так силою своєю, як страхом гнаний), то дошка запливла вже далеченько; боячися, що вже не здужає до неї

добратись, підплив він до скрині, що була ближче, притиснувся грудьми до віка, а руками намагався підтримувати так-сяк її рівновагу. Кидали його хвилі то в один бік, то в другий, і плив він отак, голодний (їсти, бач, не було чого, а пити — хоч одбавляй), не знаючи, де він, не бачачи нічого, крім моря, плив цілий день і цілу ніч.

Наступного дня, мокрий увесь як хлющ, тримаючись обіруч за пруги скрині (звісно, хто топиться, той і за бритву хопиться), пригнався він, чи то з ласки Божої, чи з допомогою вітру, до берега острова Корфу, де саме якась бідна жінка мила морською водою та шарувала піском своє начиння. Побачила вона ту прояву, не розібралася зразу, що воно таке, скрикнула з ляку й подалась назад.

Ландольфо ж не озивався — голосу не міг одвести, та й не бачив майже нічого, але як море пригнало його ближче, жінка та роздивилась, що то була скриня, а приглянувшись пильніше, постерегла спершу руки, що за скриню ту тримались, а далі й голову і догадалась уже, в чім річ. Шкода їй стало потопельника: увійшла вона в воду (море вже втихомирилось), схопила його за волосся і витягла на берег разом із скринєю. На превелику силу розчепила вона його руки, скриню завдала на плечі дочці, що була з нею, а сама взяла Ландольфа, як малу дитину, і понесла в селище. Там поклала його в купіль і доти терла та мила його гарячою водою, доки не вернулось до нього втрачене тепло, а з ним і трошки сили. Тоді вийняла його з купелю, дала йому доброго вина й печива і так за кілька день одходила його — він трохи очуняв і знав уже, куди потрапив. Тоді добра жінка вирішила оддати йому ту скриню, на якій він приплив, та й одпустити його з миром, — нехай уже далі сам про себе дбає.

Ландольфо забувся вже про ту скриню, проте взяв її, коли жінка принесла; як-не-як, думає, проживу за неї хоч кілька день; але побачивши, що скриня легенька, не велику покладав на неї надію. Та все ж таки, як жінки не було вдома, зняв він із скрині віко; дивиться, аж усередині повно всяких самоцвітів, оправлених і неоправлених. Оглянув він їх і побачив, який то великий скарб. Він на сьому ділі трохи розумівся.

Утішився Ландольфо і склав дяку Богові, що й тут його не покинув. Та, за короткий час зрадливості долі аж двічі зазнавши, боявся він, щоб не насміялась вона з нього і втретє, тож вирішив бути вельми обачним, щоб скарби тії ціло додому допровадити. Загорнув він їх, як міг, у ганчір'я, а як господиня вернулася, сказав їй, що скриня йому вже не потрібна, хай собі бере, коли хоче, а йому дасть натомість торбину. Жінка радо на те пристала; подякувавши їй щиро за рятунок, узяв Ландольфо торбу на плечі й пішов собі. Перевізся човном до Бріндізі, а звідти, пливучи все попід берегом, дістався до Трані, де зустрів своїх земляків, що торгували там сукном. Розповів їм Ландольфо про всі свої пригоди (не згадав тільки про ту скриню), і вони приодягли його Христа ради, ще й коня йому під верх позичили, і провели до самого Равелло, куди він, за його словами, хотів вернутись.

Тут він почував себе вже зовсім безпечно і, похваливши Бога, що його сюди привів, розв'язав торбу і на сей раз розглянув свої скарби вже пильніше. Виявилось, що як продасть він ті самоцвіти поцінно або навіть і продешевиться трохи, то стане удвічі багатшим, ніж перше був, коли з дому виїздив. Розпродавши при нагоді те каміння,

переслав він дешицю грошей на Корфу, тій жінці, що з моря його витягла, і тим купцям, що його в Трані одежею зарятували, а решту лишив собі і, не бажаючи більше торгом ходити, жив при достатках до самої смерті.

ОПОВІДКА П'ЯТА

Андреуччо з Перуджії приїздить до Неаполя купувати коні; протягом одної ночі тричі попадає в велику небезпеку, та щоразу виходить щасливо і вертається додому з коштовним перснем

— Ті самоцвіти, що знайшов Ландольфо, — почала казати Ф'ямметта, якій припадала черга оповідати, — нагадали мені одну історію, де небезпек було не менше, ніж у Лауреттиній повісті, тільки що там спадали вони на чоловіка за кілька років, а тут, як зараз почуєте, протягом одної ночі.

Жив колись, кажуть, у Перуджії молодик на назвисько Андреуччо ді П'етро, і манджував він кіньми. Дізнавшись, що в Неаполі стоять на них дешеві ціни, узяв він у гаман п'ятсот золотих флоринів і рушив у дорогу разом з іншими купцями, бо до того ще ніколи не виїжджав з дому. До Неаполя приїхав він у неділю надвечір, а в понеділок рано, розпитавшись попереду в трактирника, подався на торговицю. Була там сила-силенна коней, деякі йому дуже сподобались, і він їх торгував, та все не міг стокмитися. А щоб показати, що в нього є купило, витягав він кілька разів свого гамана, яко чоловік недосвідчений та необачний, перед усіма ярмарчанами, що ходили туди-сюди.

От базарює він собі, торгується, гроші свої показує, аж тут проходить мимо дівчина-сицилійка, молода та хороша, із тих, що за невеличку плату будь-кого кохають; він її навіть не помітив, зате вона зразу накинула оком на його гамана.

"От якби мені ті гроші, я б і гори покотила!" — подумала вона і пішла вже далі.

А з цією дівчиною та була стара баба, теж сицилійка; побачивши Андреучча, вона одстала од дівчини, підбігла до нього і обняла, як рідного; постерегла те дівчина і спинилась мовчки поодаль, чекаючи на стару. Обернувшись до баби і впізнавши її, Андреуччо привітав її люб'язно; вона пообіцяла зайти до нього в гостиницю і пішла собі без довгих балачок, а він торгувався далі, хоч так нічого й не купив того ранку.

Дівчина, що звернула увагу спочатку на гаманець Андреучча, а потім і на його близьке знайомство з старою, взяла розпитувати її обережно, хто він і звідки, що він тут робить і як вона з ним спізналась, бо хотіла прибрати способу на ті гроші, як не на всі, то хоч на частину. Стара оповіла їй широко про Андреучча, що, може, й сам він так докладно не розказав би, бо вона, бачите, довго жила в його батька спершу в Сицилії, а послі і в Перуджії; і про те сказала, де він зупинився і задля чого сюди приїхав.

Розвідавшись отак про всіх його родичів, розпитавши, як кого звати, дівчина вирішила хитро підсісти Андреучча саме з цього боку, щоб доп'ясти-таки свого. Повернувшись додому, вона завдала старій роботи на цілий день, щоб та не змогла зайти до Андреучча, гукнула свою служницю, добре намуштровану в таких справах, і послала її надвечір до гостиниці, де став Андреуччо.

Служниця пішла туди і випадково зразу наткнулась на нього — він стояв сам-один

на воротах. Спитала вона його, де тут Андреуччо; почувши, що то він самий і є, служниця одвела його набік і сказала:

— Добродію, одна шляхетна пані з сього міста хотіла б розмовитися з вами, коли ваша ласка.

Почувши сєє, Андреуччо задумався, а що він уважав сам себе за великого красеня, то уявилось йому, що та пані закохалась у нього, нібито на весь Неаполь не знайшлося гарнішого юнака. Він одповів, що згоден, і спитав, де й коли та пані хоче з ним зустрітися. На се посланниця одказала:

— Коли ваша ласка, добродію, то прийдіть до неї, вона чекає на вас у себе вдома.

Андреуччо, ні слова не сказавши господареві, озвався швиденько до служниці:

— Ну, то йди попереду, а я піду за тобою.

От привела його служниця до дому тої дівчини, що жила на вулиці Скверний Кут (сама назва показує, яке те місце було пристойне). Андреуччо не знав того сном-духом, гадаючи, що йде до порядної господи, до такої милої дами; він бравенько увійшов у будинок слідом за служницею і побрався вгору по сходах. Служниця гукнула до пані: "Ось Андреуччо!" — і та зразу ж вийшла їх зустрічати.

Вона була ще зовсім молода, гождого стану і гарна на вроду, прибрана цілком пристойно. Коли Андреуччо надійшов ближче, вона спустилась до нього на три сходинки, розкривши обійми, обхопила йому шию руками і завмерла на хвилю, ніби й слова не могла промовити од великого зворушення, потім поцілувала його, плачучи, в чоло і сказала, уриваючи мову:

— О, мій Андреуччо, вітаю тебе!

Андреуччо здивувався таким ніжним пестошам і одповів розгублено:

— Чолом ласкавій пані!

Потім дама взяла його за руку і повела нагору, до світлиці, а звідти, не кажучи ні слова, до своєї опочивальні, де так любо пахло трояндами, помаранчевим цвітом та іншими ароматами. Тут він побачив розкішне ліжко з заслонами, а на жертках висіло, тамтешнім звичаєм, багато суконь. Скрізь видно було красне й коштовне домашнє начиння, тож Андреуччо, яко чоловік небувалий, зовсім упевнився, що потрапив до панії високого коліна.

Сіли вони удвох на ослінчик, що стояв коло ліжка, і дама почала казати:

— Андреуччо, добре бачу, що тебе дивують сі пестоші, сі сльози, бо ти мене не знаєш і не чув, може, зроду про мене. Та зараз ти ще більше здивуєшся, як почувеш, що я твоя рідна сестра; і, вір мені, тепер, коли Господь сподобив мене побачити перед смертю хоч одного брата (а я б хотіла звідіти їх усіх), я готова хоч зараз загинути, бо помру не без потіхи. Оповім і тобі про речі, про які ти, надісь, ніколи не чув. П'єтро, мій батько і твій, жив, як тобі відомо, довгий час у Палермо, і ті люди, що його спізнали, любили його вельми та й досі люблять за його доброту та приязність. Та більше за всіх полюбила його моя мати, шляхетна пані, що була під ту пору вдовою. Так його кохала, що й вітця свого та братів не боялась, честі своєї удовицької не шкоділа, і з того кохання народилась на світ я, як ти мене отсе бачиш. По якомусь часі мусив П'єтро

виїхати з Палермо до Перуджії і покинув напризволяще матір мою і мене, малую дитину; скільки я знаю, він ніколи мене відтоді й не згадував. Якби се був не мій батько, я засудила б його вчинок: отак оддячити моїй матері, що із щирого кохання оддала йому до рук усе своє добро і саму себе! Я вже не кажу про те, що він мав би любити мене, як дочку свою, але ж і мати моя була не якась там собі служебка чи ледащиця. Та що вдієш? Легше зло осудити, аніж направити. Що сталося, одстатися не може. Лишив він мене отак малим дівчам у Палермо, там я й виросла, там і заміж дала мене мати, жінка з достатком, за статечного чоловіка, дворянина з Джірдженті, який з любові до мене та з поваги до матері моєї перейшов жити до Палермо. Там, завзятим гвельфом будучи, мав він якісь-то справи з королем Карлом, але про те швидко довідався король Фрідерік, і ми мусили втікати з Сицилії якраз у той час, коли я мала стати найзначнішою персоною на тому острові. Захопили ми з собою деякі речі (кажу деякі, бо в нас там було багато всячини), кинули там усі маєтності наші, всі палаци та й приїхали сюди, де король Карло прийняв нас дуже прихильно і почасти одшкодував ті втрати, що ми заради нього зазнали, подарувавши нам кілька домів та маєтностей. Моєму мужеві, а твоєму швагрові, дає він усе потрібне, як сам здоров бачиш... Оттак-то зустрілась я з тобою, братику мій любий, — з Божої, а не з твоєї ласки.

По сім слові обняла його знову та й поцілувала ніжно з сльозами на очах.

Як вислухав Андреуччо сю казочку, що так складно та доладно вона вивела, ні разу в слові не затнувшись і язиком не послизнувшись, та пригадав, що його батько і справді жив колись у Палермо, він одразу повірив тому, що почув, бо по собі знав, які охочі до любощів бувають хлопці; ще більше впевнили його в тому її ніжні сльози, сестринські поцілунки та обійми. Як замовкла вона, він обізвався:

— Пані, не звертайте уваги на моє дивування, бо справді батько мій ніколи не говорив ні за матір вашу, ні за вас, а може, й говорив коли, то до мого відома те не доходило, і я нічогосінько про вас не знав, так ніби вас і на світі не було. Та мене дуже тішить, що я зустрівся тут ненароком із своєю сестрою, самотнім у цьому місті будучи і нікого рідного знайти не сподівавшись. Немає, мабуть, такого значного чоловіка, щоб одцурався такої милої сестри, а про мене, простого баришника, то нічого й балакати. Скажіть мені тільки, спасибі вам, звідки ви довідались, що я тут?

Вона ж йому одказала:

— Сьогодні вранці розповіла мені про те одна бідна жінка, котра частенько буває в мене. Вона каже, що довго служила в нашого батька і в Палермо, і в Перуджії. Якби я не вважала, що пристойніше тобі прийти до мого дому, ніж мені до чужих людей, то я давно б уже була одвідала тебе.

Тут почала вона розпитувати в нього про всіх родичів, називаючи їхні імена. Андреуччо відповідав їй і все більше доймав віри тим вигадкам, яким би мусив не вірити анітрохи.

Так розмовляли вони довгенько, а що в покоях було душно, господиня веліла принести грецького вина та солодощів і пригостила Андреучча. Той хотів уже йти до трактиру, бо надходила година вечері, але вона жодним способом не бажала того

допустити, прикинулась вельми засмученою і сказала, пригортаючись до нього.

— Леле мені, бачу вже добре, що нелюба я тобі! Подумай лишень: ти ж бо в домі у сестри, якої досі зроду не бачив і до якої мав би зайти одразу по приїзді до нашого міста. А ти хочеш іти вечеряти до трактиру. Ні, мусиш залишитись у мене на вечерю. Чоловіка, правда, немає вдома, але я тебе пришаную, як умію, по-жіночому.

Андреуччо не знав, що їй і відповідати; врешті сказав:

— Я люблю вас, як сестру, але як же я можу не піти до трактиру? Люди ждатимуть мене даремно цілий вечір, то недобре.

Тоді вона:

— Хвалити Бога, маємо кого послати до трактиру, переказати, щоб тебе там не чекали. Правда, якби ти був людиною порядною та чемною, то сам би мусив передати своїм товаришам, щоб вони прийшли сюди повечеряти з тобою, а послі, коли б тобі вже так захотілось, ви могли б вернутись до трактиру гуртом.

Андреуччо одповів їй, що обійдеться сей вечір без товаришів, тож нехай вона чинить із ним як їй завгодно. Дівчина послала, про око, свою служницю, переказати б то, щоб його не чекали в трактирі на вечерю. Потім вони довгенько розмовляли між собою, а далі й повечеряли — подавали їм усякі виборні страви; і так хитро повела дівчина се діло, що засиділись вони до глупої ночі. Як підвелися з-за столу і Андреуччо хотів уже йти, заявила вона, що не дозволить сього, бо Неаполь не таке місто, де б можна ходити вночі безпечно, а надто чужосторонцям, і послала — так само, як і в перший раз — до трактиру сказати, щоб не ждали його й на нічліг.

Андреуччо повірив і, введений в оману, радо зостався в неї. По вечері знов говорили вони довго про всячину (і те сталося не само собою); у пізні ляги пані пішла з своїми служницями до другого покою, лишивши в опочивальні Андреучча з малим хлопчиком, який мав би йому слугувати в разі потреби.

Було дуже парко; зоставшись на самоті, Андреуччо одразу ж роздягнувся до сорочки, скинув ноговиці і поклав їх у голови. Тут приспичило йому після сутої вечері надвір, і він спитав у хлопця, куди вийти. Той показав на бічні двері:

— Ідіть тудю.

Андреуччо пішов туди безпечно, та ступив якомсь на дошку, що з другого боку одламалась була од трямка, і провалився разом з нею; так йому Бог погодив, що не забився він, падаючи, хоч полетів з чималої височини, зате геть закалявся в нечистоти, що їх повно було в тому притулку.

Щоб ви краще зрозуміли, як усе те діялось, скажу, яким чином був улаштований той притулок: у вузьких суточках між двома будинками на двох трямках, перекинутих од дому до дому, було прибито кілька дощок, а на них прироблено сідало; от у ті суточки й провалився Андреуччо.

Опинившись внизу, приголомшений тією халепою Андреуччо зачав гукати хлопця, але той, почувши, що гість провалився, побіг сказати про се господині. Вона прожогом кинулась в опочивальню, пішла по нишпорках і розшукала одяг Андреучча, а в ньому й гроші, що наш купець, нікому не довіряючи, завсігди носив при собі. Діставши те, за

чим полювала, заради чого перевернулась із палермітянки на сестру перуджійця, вона не дбала вже про свого брата і похопилась замкнути двері, через які він вийшов, перше ніж упасти.

Коли хлопець не обзивався, Андреуччо зачав волати голосніше, та дарма праця... Тоді в ньому заворушилась підозра — збагнув, бідаха, що його ошукано, та пізно. Видерся на стіну, що одгороджувала суточки од улиці, спустився з неї додолу, підійшов до знайомих дверей, довго кликав, стукав, добивався — нічого не помагало. Усвідомивши своє нещастя, заплакав, забідкався:

— Ох, я безталанний! За такий короткий час утратив п'ятсот золотих — і сестру!

Наговоривши велику силу інших слів, він почав ізнову добуватися в двері і зчинив такий гвалт, що побудоражив кругом усіх сусід.

Одна із служниць тої дівчини підійшла до вікна і сердито гукнула заспаним голосом:

— Хто там стука?

— Хіба ти мене не впізнала? — спитав він. — Я Андреуччо, брат мадонни Фйордалізи.

Та служниця одмовила:

— Чоловіче добрий, коли ти п'яний, то йди собі проспись і приходить завтра. Не знаю я ніякого Андреучча, не тямлю, що ти верзеш. Іди з миром і дай людям спокій.

— Як! — сказав Андреуччо. — Ти не тямиш, що я кажу? Ні, добре тямиш! Та вже коли сицилійське родичання так швидко забувається, то дай мені хоч мою одержу, що у вас осталась, і я піду собі з богом.

Вона, сміючись, одказала:

— Чоловіче, то все тобі, мабуть, примарилось. Сказала, зачинила вікно, і щезла, як оком змигнути. Тут уже Андреуччо до послідку впевнився в своїй утраті; то був сердитий, а се вже з горя ще лютішим став і поклав силоміць вернути те, чого не міг допроситися словами. Схопив здорову каменюку і давай чимдуж гамселити в двері.

Сусіди, котрі повставали були раніше, гадали, що то якийсь бешкетник таке витворює, аби досадити чесній жінці. Та і їм увірилася вже та грюканина, і вони всі гуртом напустилися на Андреучча, як куткові собаки на прибудного пса:

— Що за баламутство таке — прийти глупої ночі до дому чесної жінчини й вигадувати казна-що! Іди собі, чоловіче, з миром, дай нам, будь ласкав, поспати. Як маєш до неї яке діло, то приходить завтра, нема чого колотити світом!

Сії речі додали одваги бандурові тієї жінки, що жив там же таки (його Андреуччо не бачив і не чув про нього); підійшов він до вікна і гримнув грізно та люто:

— Хто там такий?

Андреуччо задер голову до того вікна і ледве добачив у темряві здоровенного гевала з чорною кудлатою бородою, який позіхав і тер очі, ніби розіспався і оце тільки прокинувся. Андреуччо обізвався не дуже сміливо:

— Я брат тої пані, що тут живе...

Та чоловік не дослухав його мови і сказав ще грізніше:

— Міг би я такого чосу тобі дати, що ти і з місця не встав би, та тільки честь на собі кладу. Побудив нас усіх, віслюче такий, п'яного, настиро!

По сім слові зачинив вікно і зник.

Деякі сусіди, котрі краще знали, що то був за один, почали говорити до Андреучча по-хорошому:

— На Бога, чоловіче добрий, іди собі звідсіль, як не хочеш лягти тут сю ніч головою. Іди, то лучче буде.

Андреуччо і сам був злякався голосу й виду того чоловіка, а тепер ще й люди, його жаліючи, таке йому сказали; засмучений, нещасний, утративши всяку надію вернути гроші, рушив він іти до трактиру тією дорогою, якою вдень велайого служниця не знає куди. Од нього так страшенно смерділо, що й самому противно було, тож надумав він повернути до моря, щоб одмитися, узяв у ліву руку й пішов по Каталонській вулиці.

Ідучи отак до узбережжя, зуздрів він зненацька двох чоловік, що прямували йому назустріч з ліхтарем у руках. Він боявся, що то, може, вартовики міського уряду або ще які лихі люди, і, щоб не здибатися з ними, шмигнув тихенько в розвалену халупу, яка була поблизу. Але ті двоє, наче навмисне, і собі завернули в ту пустку, звалили з пліч додолу якесь залізяччя і почали його розглядати, гомонячи про віщось тихо між собою. Раптом один сказав:

— Що воно за штука? Тут так смердить, що я ще зроду не чув такої воняви!

Сее кажучи, присвітив ліхтарем і побачив горопаху Андреучча.

— Хто ти еси? — запитали вони в нього здуміло. Андреуччо мовчав; та вони підійшли до нього ближче із світлом і знову спитали, що він тут робить і де це він так умазався. Тоді Андреуччо розповів їм геть-чисто все, що йому приключилось. Вони поміркували, де се воно могло бути, і порішили між собою:

— То, мабуть, у Скарабоне Бутафуока. Потім один із них звернувся до Андреуччо:

— Чоловіче добрий, то нічого, що в тебе пропали гроші; хвали Бога, що ти провалився і не зміг добутись назад у дім, бо якби ти був не впав, так і знай, що тебе б там зарізали сонного, загубив би ти з грошима і свою душу. Сльозами лихові не зарадиш: не дістанеш ти вже тих грошей, як зірок із неба. А як той чоловік дознається, що ти комусь пробовкнувся, то вже тобі не животіти.

Потім ті двоє порадилися про щось між собою і сказали йому:

— Ти бачиш, ми тебе жаліємо. Коли хочеш піти з нами на одно діло, то, здається, на твій пай може припасти багато більше грошей, ніж ти втратив.

Андреуччові нічого було діяти, — сказав, що піде.

А того дня та поховали неаполітанського архієпископа Філіппа Мінутола, і поховали не абияк, а в пишних орнатах — один тільки рубін наперсний коштував понад п'ятсот золотих флоринів; от ті двоє задумали пограбувати покійника і відкрили свій замір нашому купцеві. Андреуччо, понадившись на здобич, пішов нерозважно з ними в дорогу.

Ідуть вони отак до собору, а од Андреучча такий сморід б'є, що страх. От один злодій і каже:

— Чи не можна було б йому десь трохи помитись, щоб так не воняло?

А другий одказує:

— Тут недалечко є криниця з коловоротом, а при ній завсігди цеберка. Ходімо та й скупаємо його.

Прийшли вони до тої криниці, аж цеберки немає, тільки вірьовка. Рада в раду, і порішили спустити Андреучча на вірьовці в криницю, — а як він там помиється й сіпне за вірьовку, витягти його нагору. Так вони й зробили.

Щойно спустили злодії Андреучча в криницю, як до неї приїшло напитися води кілька вартовиків із синьйорії, бо їх пекла смага — жарко було, а вони перед тим за кимось ганялись. Як забачили їх злодії, зразу кинулись навтьоки, так що ті нічого й не постерегли.

Андреуччо тим часом скупався в криниці й сіпнув за вірьовку. Вартовики поклали додолу свою зброю, щити та плащі і давай крутити корбу, думаючи, що тягнуть повний цебер води.

Коли Андреуччо побачив, що вже край, він пустив вірьовку і вхопився руками за цямрину. Вартові так перелякались, що миттю кинули корбу і рвонули щодуху тікати. Андреуччо вельми здивувався і, якби не тримався міцно за цямрину, впав би на дно, був би покалічився або і вбився. Вилізши з криниці і побачивши долі зброю, він здивувався ще дужче — знав-бо, що товариші його зброї не мали. Наляканий, розгублений, не взяв він нічого й пішов, нарікаючи на долю, сам не знав куди.

По дорозі здибав він двох товаришів, які йшли витягати його з криниці; вони здивовано спитали, хто ж його витяг. Андреуччо одказав, що не знає, і розповів по порядку, як те все діялось і що він знайшов коло криниці. Догадавшись, як було діло, злодії, сміючись, розказали йому, чого вони втекли і хто були ті люди, що витягли його нагору.

Та вже звернуло з полуночі, і троє товаришів, не гаючись, попростували до собору і без великої труднощі пробралися всередину. Дійшли до здорового мармурового надгробка, підважили залізними ломами важке віко й підперли, так щоб можна було чоловікові влізти. Коли се зробили, один злодій і питає:

— Ну, хто ж полізе?

Другий злодій каже:

— Не я.

— І не я, — каже знов перший, — нехай лізе Андреуччо.

— Ба ні, не полізу і я, — заперечив Андреуччо, але ті двоє напались на нього:

— Не полізеш, кажеш? Спробуй тільки не полізти, то от хрест святий, потягнемо тебе ломом по голові, що й з місця не встанеш.

Переляканий Андреуччо поліз до гробниці і, лізучи, думав: "Се вони навмисне мене сюди поперли, щоб одурити. Я попередаю їм звідси усе добро і поки виберусь назад, вони втечуть, а я впіймаю облизня".

От і вирішив він забезпечити передусім свою пайку. Згадав зразу про того персня, що, казали, був у архієпископа на пальці, стягнув його і одягнув на свій, а тоді вже

подав товаришам митру, патерицю та рукавички, здійняв з покійника орнати, одержу, іно сорочку лишив, і сказав, що передав уже все, більше немає нічого.

Та ті двоє запевняли, що десь іще має бути перстень, нехай пошукає краще. Андреуччо одказав, що ніяк не може знайти, і вдав, ніби нишпорить за тим перснем; злодії і собі хитрували та все підохочували його словами до дальших пошуків, а самі тим часом витягли з-під віка підпору і втекли, лишивши Андреучча в закритій гробниці.

Можна собі здумати, як почувався тепер Андреуччо у тій гробниці-темниці. Кількома нападами намагався він підійняти головою й плечима важке віко, та все даремно. Од болю й розпуки зомлів бідолаха і впав на архієпископів труп; хто був би на них у той час позирнув, не вгадав би, котрий із двох мертвіший.

Вернувшись за якусь часинку до пам'яті, заплакав ревно Андреуччо, бо бачив, що жде його безпохибно двояка доля: або він сконає з голоду і смороду трупній черві на поталу, як ніхто не одчинить гробниці, або знайдуть його тут і повісять, як злодюгу.

Думаючи такі невеселі думи, почув раптом Андреуччо, що по церкві ходять і гомонять якісь люди; незабаром він догадався, що вони намірялись те вчинити, що вже зробили його товариші, і налякався ще дужче.

От одчинили ті люди віко і підперли його, та межі ними так само знялася суперечка, кому лізти. Нікому того не хотілося робити, та врешті після довгої змажки озвався один священик:

— Чого, дурні, боїтеся? Думаєте, він вас із'їсть? Мертвяки людей не їдять, я полізу туди сам.

Сее кажучи, вперся грудьми в руб гробниці і закинув ноги всередину, щоб легше спуститися, а голову тримав іще надворі. Тоді Андреуччо підвівся, схопив його за одну ногу, ніби хотів стягнути вниз. Священик заверещав і духом вилетів із гробниці.

Всі інші так поперелякувались, що кинули гробницю відкритою і пустилися втікати, немов за ними гналося стосоткрат дияволів. Побачивши таке діло, Андреуччо зрадів несподіваному щастю, миттю вибрався з гробниці і подався з церкви тудою, кудю прийшов.

Почало вже благословлятися на світ, коли він вийшов навмання до морського берега з тим перснем на пальці, а звідси добрався вже до гостиниці, де його товариші й трактирник цілу ніч не спали, за нього турбуючись.

Він розказав їм про свої пригоди, і трактирник порадив йому виїхати, не гаючись, із Неаполя. Так він і зробив, повернувшись поспішно до Перуджії із перснем замість тих грошей, на які думав накупити коней.

ОПОВІДКА ШОСТА

Мадонна Берітола втрачає двох синів своїх; її знаходять на острові з двома козулями й везуть до Луніджани, де один її син стає на службу до сеньйора і потрапляє в тюрму за любові з пановою дочкою. Сицилія повстає проти короля Карла; син, упізнаний матір'ю, одружується з пановою дочкою; знаходиться і другий брат, і вся родина вертається до високого стану

Дами й кавалери ще сміялися з Андреуччових пригод, що про них оповідала

Ф'ямметта, як Емілія, діждавши кінця історії, почала на знак од королеви своє оповідання:

— Тяжкі й дошкульні бувають фортунині лукаві примхи, та розмова про них завше розбуркує мислі наші, що легко присипляються її ласками. Тим-то і щасливим, і нещасним варто слухати такі притчі — тих вони остерігають, а сих потішають. Хоч тут уже оповідано чимало дивних пригод, проте і я намірилась розказати вам одну правдиву й жалібну історію; вона, щоправда, теж кінчається щасливо, але було там такого жалю, що аж не віриться, щоб його ті пізні радощі осолодили.

Тож відайте, любі мої пані, що по смерті імператора Фрідеріка Другого на короля Сицилії вінчано було Манфреда. При ньому велику силу мав один неаполітанський дворянин на ймення Аррігетто Капече, що одружився з уродливою панною, так само неаполітанкою, на ім'я Берітола Караччола. Той Аррігетто тримав у своїх руках всю владу на острові; як же почув він, що король Карло убив Манфреда, перемігши його при Беневенто, і все королівство підклонилося звияжцеві, то, не доймаючи віри лукавим сицилійцям і не бажаючи піддатися убивці свого володаря, готувався до втечі. Та остров'яни те презнали, схопили Аррігетта і ще багатьох Манфредових друзів та прибічників і видали їх королеві Карлові, що невдовзі запанував над усією Сицилією.

Збентежена сією крутою переміною, не знаючи, що буде далі з мужем, боячись нещастя і ганьби, бідолашна мадонна Берітола покинула всі свої статки-маєтки, сіла в човен із своїм восьмилітнім сином Джусфредом і другою дитиною в лоні та й утекла на острів Ліпарі. Там вона породила того другого сина і нарекла його Скаччато, се єсть вигнанець; найнявши для малого мамку, сіла разом з дітьми на невеличке суденце і рушила в Неаполь до своєї рідні.

Та не так склалося, як жадалося: суденце, що мало плисти до Неаполя, однесло бурею до острова Понцо, де наші подорожні запливли в невелику затоку, щоб перечасувати лиху негоду. Мадонна Берітола зійшла разом з усіма на острів, знайшла там одлюдну містину і оплакувала на самоті свого Аррігетта.

Так чинила вона щодня, оддаючися своїм жалощам; і ось одного разу, як вона туди пішла, напала на їхнє суденце піратська галера, та так раптово, що ніхто з веслярів її не помітив, заповонила без жодної втрати всіх людей і попливла далі морем.

Одбувши мадонна Берітола свою щоденну жалобу, вернулася, як завжди, на берег до своїх синочків, та не застала вже нікого. Спершу вона здивувалася, але нараз страшна догадка шибнула їй головою; кинувши оком по морю, побачила вона вдалині галеру, що тягла за собою їхнє суденце. Зрозуміла безталанна, що слідом за мужем і діток своїх утеряла. Лишилась сама-одна, не знаючи, чи зійдеться ще коли з ними, і доти кликала чоловіка та синочків, доки не впала, зомліла, на березі.

Не було кому там на неї води холодної бризнути чи ще яким способом до притомності вернути, і довгий час буяли її мислі манівцями; врешті життяні сили знову заворушились у злиденному тілі; з плачем і голосінням побігла вона по всіх печерах, кличучи й шукаючи дітей своїх.

Переконавшись, що даремні всі її намагання, не знала бідна жінка, чого вже їй і

сподіватись; бачачи, що вже заходить ніч, подалась вона, перестрашена, до тієї печери, де всі ті дні виливала була свої жалі.

Тую ніч перебула вона в невимовній тузі та боязні, а як настав день і минула вже десята година, почала з голоду зілля всяке їсти, бо од учора не мала в роті ні рісочки.

Перебивши сьак-так голод, знову почала, плачучи, думати, що то з нею далі буде. Коли се де не взялась перед нею козуля, зайшла в ближню печеру, а за якусь хвилю знов вийшла і подалася до лісу. Жінка встала, пішла до тої печери, бачить — аж там двоє козенят манюсіньких, може, того самого дня вродилися. І такі ті козенята були їй любі да милі, що взяла вона їх ніжно на руки і почала годувати груддю, бо після недавнього родива мала ще досить покорму.

Козенята не гребували нею і ссали так, як би й свою матку, і з тої хвилі де одрізняли мадонни Берітоли од старої козулі. А бідній жінці теж стало охітніше, — хоч таку компанію знайшла вона на безлюдному острові, їла собі трави усякі, пила воду і все плакала, коли, було, згадає чоловіка, дітей і життя своє минуле; а із старшою козулею подружилася не менше, ніж із козенятами. Думала вже тут і віку довікувати.

Отак живе вона там, іздичавівши, коли се через кілька місяців пристав де острова на яких пару днів пізанський корабель, так само шукаючи захисту од бурі, недалеко того місця, де жила мадонна Берітола.

А плив на тому кораблі шляхетний пан Куррадо з роду маркізів Малеспіні разом із дружиною своєю, жінкою честивою та побожною. Вони поверталися додому з прощі, яку одбули в Апулійському королівстві. Щоб нудьгу свою розвіяти, вирядився одного ранку той Куррадо з жінкою своєю та челяддю по острову погуляти; поблизу того місця, де жила мадонна Берітола, накинулися їхні пси на двох козуль, що паслися там (то були ті самі козенята, тільки підбільшали вже); зацьковані козулі вдарилися до печери, де була мадонна Берітола, а та, побачивши, в чім річ, устала, взяла в руки дрючка і відігнала хортів якраз у ту мить, коли слідком за ними прийшов туди Куррадо з дружиною.

Дивом дивувало подружжя, побачивши сю жінку, — схудлу, засмаглу та кудлату, а мадонна Берітола зачудувалася й собі. Куррадо одігнав на її прохання собак, а далі разом із дружиною своєю уговорив її розказати, хто вона така і що тут робить.

Мадонна Берітола розповіла їм усе — якого вона роду й стану, що з нею трапилось і як вона далі думає жити. Вислухавши її повість, Куррадо заплакав із горя, бо дуже добре знав Аррігетта Капече, і почав притьмом одраювати її од того жорстокого наміру, обіцяючи одвезти її додому або взяти до себе, поки Господь пошле їй кращу долю, і шанувати її, мов рідну сестру. Та мадонна Берітола не хотіла про те й слухати, тож Куррадо лишив із нею свою дружину, щоб та нагодувала її й приодягла (бо бідна жінка вже зовсім обшарпалась), а найпаче умовила її поїхати з ними.

Зоставшись сама з мадонною Берітолою, Куррадова жінка журилася разом із нею про її недолю, а коли слуги принесли їжу та дещо з одягу, на превелику силу вговорила її попоїсти й одягтися. Потім стала її впрохувати, щоб їхала з ними, але мадонна Берітола довго одмагалась, кажучи, що зроду не вернеться туди, де її знають, та вкінці

згодилась плисти до Луніджани разом із своїми козулями та їх матір'ю, що тим часом вернулась і навдивовижу Куррадовій жінці радісно лащилась до мадонни Берітола.

Коли вже стало на годині, мадонна Берітола сіла на корабель разом із Куррадом та його жінкою, взявши з собою також козулю з козенятами, через що люди, які не знали її наймення, називали її Сарною. Віяв ходовий вітер, і швидко наші мандрівники допливли до гирла Магри, висіли з корабля і рушили в свої володіння. Мадонна Берітола зосталася в Куррадової дружини за двірську даму і, завжди вбрана в удовицьку одягу, служила їй вірно, щиро і приязно, не забуваючи й своїх козуль, яких увесь час годувала й доглядала.

Пірати, що захопили біля острова Понцо суденце, на якому пливла мадонна Берітола, лишили тее суденце трохи далі, мовби його й не чіпали, а самі з усією своєю здобиччю попливли до Генуї. Коли там хазяї галери паювали між собою луп, сталося так, що мамка мадонни Берітоли та її сини припали разом з різними речами мессерові Гваспарріні д'Орія, який узяв їх до свого дому рабами.

Мамка дуже смутилася тим, що втратила свою панію та потрапила в біду разом із її дітьми, і плакала гірко-прегірко. Та бачивши, що плачем лихові не зарадиш, зміркувавши, що вона з дітьми опинилась у невольництві, яко жінка розумна та обачна, хоч і проста, передусім утихомирилась, як могла, а потім обдумала своє становище й вирішила, що дітям могла б із того вийти шкода, якби люди дозналися, чиї вони. Сподівалась бідна жінка, що їхня доля ще колись переміниться, що хлопці будуть ізнов панувати, як не помруть. Тож твердо намірилась нікому не виявляти до слушного часу їхнього роду, а хто в неї, було, питав, чиї то діти, усім одрікала, що то її сини. Старшого звала вона вже не Джусфред, а Джаннотто ді Прочіда, а ймення меншого можна було й не міняти. Мамка з'ясувала Джусфредові, для чого вона його перехрестила і яке лихо могло б іскластися, якби люди дозналися, хто вони такі, а пізніше ще не раз нагадувала йому про те. Хлопець був тямущий і завше пильнував мамчиної ради.

Отак жили-терпіли обидва хлопці не рік і не два разом із мамкою в домі мессера Гваспарріні, робили всяку чорну роботу й ходили обдерті, трохи не босі. Та ось підріс Джаннотто, вже йому шістнадцятий минало; шляхетну вдачу мавши, не таку, як рабові подобало, не хтів далі миритися з поневірянням, утік одного дня з дому мессера Гваспарріні й пішов на галери, що пливли до Олександрії. Побував він потім у багатьох країнах, та ніде йому не щастило в люди вийти.

Років через чотири чи п'ять після того, як кинув Джаннотто службу в мессера Гваспарріні і став уже гарним, рославим юнаком, дознався він якось, що отець його не загинув, як він гадав був, а живий, тільки сидить у в'язниці, куди його вкинув король Карло. Утративши всяку надію, тинявся він довгенько по світу, поки не прибився випадком до Луніджани, де став на службу до Куррада Малеспіні, якому зумів у всьому догодити. І хоч він не раз бачив свою матір, що жила при Куррадовій жінці, проте ні він її не впізнав, ні вона його, — так дуже вони обоє змінилися, відколи бачились востаннє.

От служить собі Джаннотто у Куррада, аж тут у дім до пана вертається дочка його на ймення Спіна, вдова по мессерові Нікколові да Гріньяно, хороша та вродлива, ще й

до того молодесенька, тільки-тільки пішов їй сімнадцятий. Скинула вона якось оком на Джаннотта, а він на неї, та й закохалися собі навзаєм. Незабаром кохання їхнє і до щирця дійшло, хоч кілька місяців ніхто того не добачав. Почувшись безпечними, коханці почали діяти вже не так обачно, як би в справі тій годилося. Гуляючи одного дня в зеленім гаю серед густих дерев, Джаннотто й Спіна одрізнилися од гурту й забігли вперед на прегарну затишну полявину, травою і цвітом рясно замаєну, та й завели там свої жарты любовнії. В розкошуванні тому і час їм не змигнувся; незчулися коханці, як зуспіла їх мати Спінина, а за нею й сам Куррадо.

Розсердився тяжко батько, побачивши сее, і велів трьом своїм слугам, причини їм не одкривши, дочку й молодика нашого в скрипиці забити і в далекий замок одпроводити, а сам повернувся додому, гнівом і досадою палаючи. І надумав він скарати коханців ганебною смертю.

Мати молодій панії теж була непомалу обурена і вважала, що дочка за переступ свій суворой заслуговує кари, та, дорозумівшись із слів Куррадових, яку розправу він готує винуватцям, не змогла на тее пристати і почала благати розгніваного мужа, щоб погамував своє серце: де ж то видано — стати на старості літ убивцею рідної дочки, ще й скаляти руки кров'ю слуги свого? Чи немає іншого способу гнів свій справедливий заспокоїти? Укинути їх обох до в'язниці, нехай там помучаться, гріхи свої сподіяні оплакуючи.

Такії речі і ще багато іншого говорила побожна жінка чоловікові і таки розраяла його од того заміру. Куррадо велів ув'язнити винуватців у різних місцях, наказавши держати їх у чорному тілі під пильною вартою, допоки він не розпорядиться інакше. Так і зробили. Легко собі здумати, як то їм обом жилося там у неволі, у сльозах невгавущих та в постах занадто довгих і несамохітних.

Так уже з рік бідували Джаннотто і Спіна у в'язниці, а Куррадо немовби й забув про них; тим часом король Педро Арагонський, склавши угоду з мессером Джаном ді Прочіда, збурих острів Сицилію, і одняв її в короля Карла. Куррадо, як гібелін, вельми зрадів тим подіям.

Коли Джаннотто дізнався про се од свого вартівника, він глибоко зітхнув і сказав:

— Ох, я нещасний! Уже чотирнадцять років поневіряюсь я світами, ждучи отсього дня. От і діждався, то що мені по тому, коли сиджу я в тюрмі, і хіба мертвий з неї вийду!

— Ова! — здивувався тюремник. — Що тобі до того, що там роблять ясновельможні королі? Яке тобі діло до тієї Сицилії?

— Аж серце мені крається, — одповів Джаннотто, — як згадаю, ким був там мій батько. Хоч і був я малим дитям, як ми звідти тікали, проте пам'ятаю, що за життя короля Манфреда батько мій був там високим достойником.

— Та хто ж такий твій батько? — спитав тюремник.

— Хто такий мій батько, — одказав Джаннотто, — тепер я вже можу признатися, бо минула та небезпека, що нам давніш загрожувала. Звали його (і тепер зовуть, як він іще живий) Аррігетто Капече, а я теж не Джаннотто, а Джусфред. Якби мені тільки

вирватися звідсіль і дістатися до Сицилії, я не сумніваюсь, що матиму там високе становище.

Вартівник не розпитував далі ні про що і того ж дня розповів про все панові. Куррадо, почувши його розповідь, удав, ніби йому те байдуже, проте пішов до мадонни Берітоли і спитав її, чи не мала вона з Аррігеттом сина на ім'я Джусфред. Та одповіла, плачучи, що, якби її старший син був живий, то звався б він Джусфредом і мав би досі двадцять і два роки.

Сее почувши, упевнився Куррадо, що Джаннотто і є правдивим Джусфредом, та й надумав за одним заходом і милосердя велике явити, і ганьбу свою та доччину змити, оддавши її за сього молодика. От викликав він його до себе потаєнці та й давай його про все минуле життя докладно розпитувати. Пересвідчившись остаточно, що перед ним справді син Аррігетта Капече, він сказав йому:

— Джаннотто, ти знаєш сам, як тяжко ти мене зневажив, дочку мою знеславивши. Я був до тебе завжди ласкавий і приязний, сподіваючись, що ти, яко вірний слуга, про добро моє і честь мою горливо дбатимеш. Якби ти іншому комусь учинив таку швабу, то не минути б тобі ганебної смерті, та я вже змилостивився над тобою. Дознавшись отсе од тебе, що ти син шляхетних батьків, хочу я твоїм злигодням край покласти і, як ти того забажаєш, із неволі тебе визволити і воднораз тобі й собі честь повернути. Спіна, що з нею тебе лучила любовна (хоч і неподобна для вас обох) пристрасть, як тобі відомо, вдова і має чимале віно. Яка в неї вдача, хто в неї батько-мати, сам добре знаєш. Про твій теперішній стан я не кажу нічого. Коли хочеш, то я згоден, щоб вона, буди тобі незаконно коханкою, стала тепер твоєю законною дружиною, а ти моїм сином; живи собі з нею у мене, скільки сам забажаєш.

Хоч і зв'ялила неволя юнакове тіло, та не вмалила анітрохи шляхетного духу, що мав він зроду, не пригасила палкої любові, що почував він до своєї коханки. Він сам щиро прагнув того, що пропонував йому отсе Куррадо, і хоч був цілком у його владі, нічим не схибив проти благородства і одповів, як воно йому веліло.

— Куррадо, — сказав він, — ані жадоба влади, ані бажання наживи, ані жодна інша причина не могла мене на те підбити, щоб важив я по-зрадницькому на життя твоє чи на добро твоє. Дочку твою любив, люблю й любитиму довіку, бо вважаю, що вона гідна любові моєї. Якщо я повівся з нею, на дечию думку, не надто пристойно, то я тільки допустився того гріха, що завжди з молодістю в парі ходить і дасться викоренити лише разом із нею; якби згадали сивії голови, що вони творили замолоду, і міряли чужі гріхи тою ж мірою, що й свої, то не таким би вже й тяжким здався мій переступ і тобі, й багатьом іншим; та і вчинив я його як друг, а не як ворог. Я давно вже мріяв про те, що ти мені отсе пропонуєш, і щоб я міг сподіватися на успіх, давно б уже був сам попрохав у тебе сієї ласки; тепер вона мені тим миліша, чим менше мав я на неї надії. Якщо в тебе на мислі справді щось інше, не те, що ти виявив словами, то не дражни мене марними сподіванками, одішли знову до в'язниці і муч, скільки сам знаєш, бо, поки любитиму Спіну, поти любитиму й шануватиму тебе, що б ти зо мною не робив.

Дуже здивувався Куррадо, почувши такі слова, і ще миліший став йому Джаннотто,

як побачив він його благородство і його щире кохання. Устав старий, обійняв і поцілував юнака та, не довго думавши, велів привести нишком сюди ж і Спіну. І вона, в тюрмі сидівши, не та стала — схудла, змарніла, охляла, і Джаннотто був не такий, як перше; проте з обопільної згоди вони тут же, в присутності Куррада, заручились по місцевому звичаю.

Кілька день, не кажучи нікому нічого, Куррадо тримав молодят у схові, звелівши давати їм усе, чого вони бажали й потребували; нарешті він вирішив, що настав час ошчасливити їхніх матерів. Гукнув він до себе жінку, а разом із нею й Сарну, та й каже:

— Що б ви сказали, добродійко, якби я повернув вам вашого старшого сина й зробив його своїм зятем?

Сарна відповідала:

— Я б вам сказала тільки, що була б вам удячна поки віку мого, більш удячна, ніж тепер, якщо се можливо. Ви повернули б мені те, що дорожче мені над власне життя, ви воскресили б мої померлі надії.

Та й замовкла, заплакавши.

Тоді обернувся Куррадо до дружини:

— А що, — каже, — жінко, якби я тобі такого зятя дістав? А та йому:

— Не тільки такому шляхетному, а й послідушому лайдакові рада буду, аби вам був до мислі.

Тоді Куррадо сказав:

— Маю в бозі надію, що через кілька день обидві дознаєте сієї радості.

Побачивши, що молодята стали вже на стану, Куррадо велів убрати їх призвоїто і спитав у Джусфреда:

— Ти, я бачу, щасливий; чи не був би ти щасливіший удвоє, якби віднайшов матір свою?

На те одказав йому Джусфред:

— Не віриться мені, щоб лиха доля не звела її досі в могилу; та якби вона була жива, я радів би несказанно. Окрім усього іншого, допомогла б вона мені своєю порадою одзискати високе становище в Сицилії.

Тоді Куррадо велів покликати туди обох паній. Вони вельми зраділи, побачивши молоду, і дивом дивувались — чого се раптом Куррадо так роздобрівся, що поєднав її з Джанноттом?

Тим часом Берітола, пам'ятаючи Куррадові слова, почала пильніше придивлятися до юнака; якась недовідома сила воскресила в її спогаданні синові дитячі риси. Не чекаючи певніших доказів, кинулась вона йому на шию. З надмірної радості й любові материнської не могла вона й слова промовити, зомліла на руках у сина. Зачудований Джусфред пригадав собі, що не раз уже сюю жінку в замкові бачив, та досі не впізнавав; тепер обізвалася в ньому кров, і, дорікаючи собі за те занедбання, він пригорнув, плачучи, рідну матір до грудей і ніжно поцілував її.

Коли мадонна Берітола очутилась із зомління — Куррадова жінка й Спіна турботливо одволали її холодною водою та іншими заходами — вона знову обняла сина,

плачучи з радощів і шепочучи голубливі слова; у повні матерньої ласки, вона цілувала його без міри й без ліку, а він приймав те пестіння й дивився на неї з любов'ю. Ті зворушливі вітання повторилися три або й чотири рази на велику радість усім присутнім.

Коли син і мати розповіли одне одному про свої пригоди, Куррадо оголосив своїм друзям, що видає доньку заміж, і розпорядився влаштувати пишну та розкішну учту.

— Куррадо, — сказав тоді Джусфред, — немало ви мені вчинили радість, та й паніматці моїй уже відколи шанобу велику явили; тож довершіте, прошу вас, ласку свою і врадуйте мене, й матір мою, і весілля моє присутністю брата мого, що й досі слугує десь тому Гваспаррінові д'Орія, котрий, як я казав уже, його разом з мною на морі колись заповонив: а ще пошліте кого-небудь до Сицилії, нехай розвідається достотно, що в тому краї діється, та дознається про панотця мого, Аррігетта, чи він живий іще, чи вмер, а коли живий, то що він і як він; а розвідавшись про все гаразд, нехай уже сюди до нас вертається.

Куррадо охоче вволив Джусфредове бажання і, не гаючись, послав до Генуї й Сицилії людей певних і віри годних. Той, що поїхав до Генуї, знайшов мессера Гваспарріна і попрохав його од Куррадового ймення одпустити Вигнанця та його мамку, розповівши тут же докладно, що той Куррадо зробив для Джусфреда та його матері.

Мессер Гваспарріно вельми на туя річ здивувався і сказав:

— Та я, щоб Куррадові догодити, все зроблю, що тільки мога моя... У мене й справді ось уже чотирнадцятий рік живе той хлопець, що ти кажеш, і з ним ніби його мати, і я радніший їх обох одпустити. Скажи тільки твоєму панові, нехай мається на острозі й не дуже діймає віри Джанноттовим вигадкам. Бач, уже себе якимось Джусфредом називає! То такий пройдисвіт, що зразу на нього й не подумаєш.

Сее сказавши, велів як годиться вшанувати посланця, а сам викликав нищечком мамку і давай їй про все обережненько розпитувати. А та вже чула про повстання на Сицилії і знала, що Аррігетто живий, тож, не маючи більше чого боятися, розказала йому все по ряду і з'ясувала zarazом, чому вона раніше так, а не інак чинила.

Побачивши Гваспарріно, що мамчина історія з посланцевим оповіданням достеменно сходиться, почав їй словам більше віри давати, але, буди чоловіком дуже хитрим, випитував та вивідував ще всячину і з того, і з сього боку, — і аж тоді пересвідчився, що так воно було і справді. Сидно йому стало, що так погано із тим хлопцем обіходився; щоб те зло спокутувати, дав він йому за жону свою вродливу дочку-одинацятілку, ще й не саму з душею, а з віном превеликим: знав-бо, хто такий був і є Аррігетто.

Бучно одгулявши весілля, сів мессер Гваспарріно з дочкою і зятем своїм, з мамкою і з посланцем Куррадовим на невеличку, але добре обладовану галеру та й поплив до Лерічі; там зустрів їх Куррадо й забрав усю компанію до свого ближнього замку, де все вже було вряжене для великої урочистості. Як там раділа матір синові, а брат братові, а всі троє вірній мамці, а всі вони мессеру Гваспаррінові та його доньці, а він їм усім, а

всі разом Куррадові та жоні його, і дітям його, і друзям його, — того не можна ні в казці сказати, ні пером списати, тільки вам, любі мої пані, думкою здумати.

На довершення тих радощів (як уже Бог дасть, то і надасть) прийшла добра новина, що Аррігетто Капече живий і гаразд себе має. Як саме розпочався банкет і численні гості — чоловіки й жінки — споживали першу страву, прибув той посланець, що їздив до Сицилії, і розповів про Аррігетта, між іншим, таке: сидів він у темниці, ув'язнений королем Карлом; коли ж зірвався в тій країні бунт проти короля, розлючений народ напав на тюрму, перебив сторожу, звільнив Аррігетта і, проголосивши його як затятого ворога короля Карла своїм ватажком, різав і гнав французів під його проводом. Тим-то підійшов Аррігетто під велику ласку в короля Педра, що вернув йому всі маєтності і почесті, давши високе становище в державі. Посланець додав, що Аррігетто прийняв його з великою шанобою і вельми врадувався вістям про жінку й синів, що про них не знав нічого, відколи його ув'язнено, і вислав слідом за ним фрегата з кількома своїми дворянами, які сюди невзабарі прибудуть.

Сі новини вислухано з великою втіхою. Куррадо не гаючись рушив із своїми друзями назустріч тим дворянам, що то приїхали по мадонну Берітолу й Джусфреда, привітав їх приязно і повів до себе на учту, що й половини ще не добігла. Тут прийняли їх Берітола, Джусфред і всі гості з такою радістю, що зроду в світі не чувано, а вони, перше як до столу сісти, низенько вклонилися господареві та господині і від імені Аррігетта дякували їм, як тільки вміли й могли, за ту честь, що вони вчинили жоні його й синові, і запевнили, що пан їхній завжди готовий їм служити сам собою і всім, що має. Потім звернулися до мессера Гваспарріна, добродійство якого лише тепер стало їм відоме, і висловили тверде переконання, що скоро Аррігетто дізнається про його ласку до Вигнанця, то й йому складе таку або ще й більшу дяку.

Потому сіли посланці до столу й бенкетували разом з усіма на двох весіллях. Не один день та й не два гостив у себе Куррадо зятя свого, родичів та друзів. А нагостювавшись досхочу, вирішили мадонна Берітола, Джусфред та й інші з ними, що час уже їм додому, тож попрощалися вони слізно з господарями та з мессером Гваспарріном і, забравши з собою Спіну, сіли на фрегат. З ходовим вітром швидко допливли вони до Сицилії, і Аррігетто прийняв у себе в Палермо дружину й молодят з такою радістю, що годі про неї словами сказати. Довго ще, кажуть, жили вони там усі в гаразді, пам'ятаючи про Бога, що вчинив їм стільки милості.

ОПОВІДКА СЬОМА

Вавилонський султан посилає дочку свою в замужжя королю альгарбському; перебувши внаслідок усяких випадків за чотири роки в руках дев'ятох мужчин у різних місцях, вертається вона врешті отцеві, буцімто незаймана, і оддається, як перше малась, за короля альгарбського

Якби була оповідка Еміліїна ще трохи простягнулася, то, певно, заплакали б усі молоді панії з великого жалю над долею мадонни Берітоли. Та вже вона дійшла кінця, і королева веліла Панфілові казати свою історію; той, послухняним буди, одразу ж і почав:

— Нелегка то річ, любі мої пані, знати, що нам коли буває треба. Не раз чоловік гадає, що, розбагатівши, звікує свій вік щасливо і безклопітно, і так уже молить у Бога того багатства, так уже прагне його будь-що доробитися, та тільки свого допнеться — дивись, і знайдеться хтось такий, що, на тії великі достатки понадившись, життя йому одбере, те життя, що він його так любив, іще не багатим бувши. Інший з низького стану сягне верховини влади царської, пробившись крізь тисячні небезпеки, скупавшись у крові братів своїх і друзів; ось де, думає, найвище земне блаженство; та незабаром побачить і почує, скільки там турбот усяких і тривог, і дознає ціною життя свого, що з золотого келиха царського п'ється, буває, трутизна. Інший, знов, бажає собі напропале сили тілесної, чи краси, чи оздоби розкішної, і тоді тільки в неслухності бажань своїх пересвідчиться, як стаються вони причиною смерті його або животіння злиденного. Не говоритиму тут докладно про всілякі бажання людської, скажу тільки, що немає серед них ані жодного такого, що смертний міг би обрати собі з цілковитою певністю щастя. Отож, як хочемо чинити слушно, мусимо те приймати і триматися того, що посилає нам Господь, — він-бо один відає, чого нам треба, і може нам того дати. Чоловіки грішать, буває, різними бажаннями, а ви, любі мої пані, найпаче одним — бажанням бути вродливими; мало з вас тої краси, що дала вам природа, ви прагнете збільшити її rozmaїтими штудерними засобами. Тим-то хочу я вам розповісти історію одної сарацинки, що задля краси своєї великого лиха зазнала і за чотири роки дев'ять раз весілля справляти мусила.

Був у Вавилонії — давно вже те діялось — султан на ім'я Бемінедаб, якому в житті все добре велося. Мав він багато дітей — синів і дочок, а між ними красуню дівчину Алатіель, що другої такої вродливої (так казав усякий, хто бачив її) ніде в світі тоді не було. Коли король Альгарбії чудом допоміг султанові одгромити арабську навалу, то попрохав у нього, як великої ласки, руки Алатіель. Султан погодився і, доручивши дочку божій опіці, вирядив її за море з пребагатими дарами в супроводі численного почту на добре лаштованому й риштованому кораблі.

Дождавшись мореплавці погоды, розіп'яли вітрила, вийшли з Олександрійського порту і пливли скількись день щасливо; минули вже й Сардинію, уже й мета подорожі їхньої, здається, недалеко, коли се зірвалися супрутнії вітри і з таким імпетом на корабель ударили, що султанівна й мореплавці вже й про життя своє звомпили. Та як були ті плавачі люди завзяті, то цілих два дні боролись якомога з супротивною хвилею; тільки ж третьої ночі море розбурхалося ще дужче, і вони вже не знали, куди їх занесло, — не могли того ні приладдям морським установити, ані на око, бо чорні хмари заволокли тьмою все небо. Десь біля острова Майорки постерегли вони, що корабель почав у дні протікати. Не бачачи іншого рятунку і дбаючи всякий не за кого, лиш за самого себе, спустили вони в море човна, куди кинулися зразу всі старші, більше на ту вутлу посудину, ніж на дірявий корабель, уповаючи, та слідом за ними потислися до човна і всі інші плавачі, хоч ті, що перші в нього сіли, одбивались од них ножами. Так, тікаючи од смерті, самі собі її приспішили, бо човен під тую хуртовину не міг витримати такого здвигу людей і пішов разом з ними під воду. На кораблі ж

зосталась одна султанівна із своїми челядницями (та й ті лежали на помості напівмертві, знеможені страхом і морською негодою); сам же корабель був уже сливе зовсім розбитий і залитий водою. Гнаний далі порвистим вітром, наскочив він зо всього розгону на узбережжя острова Майорки і врізався як стій у піщану косу, не більше як на одну кидь од берега; цілу ніч гуркали в нього хвилі, та вітер уже не зміг його з місця зрушити.

Як уже обутрилось добре і буря трохи вщухла, дівчина прочнулася з зомління, підвела голову і кволим голосом почала кликати свою службу, та шкода було того кликання — поблизу нікого не було. Не чуючи обзиву і нікого не бачачи, здивувалась вельми й налякалася непомалу; тоді устала насилу й побачила, що її челядниці й супровідниці лежать усі, як одна; давай то ту, то сю гукати-термосити, та мало котра ворушилася; більшина померла чи то з тяжкої недуги морської, а чи з переляку. Ще дужче вжахнулася султанівна, побачивши себе самотньою, без ради і поради, не знаючи навіть, де вона є; заходила знову живих розбуркувати і поти їх трясла, поки не повставали. Почувши, що й вони не відають, де чоловіки подівались, і побачивши, що корабель набрав води й застряг на мілізні, заплакала гірко Алатіель укупі з служебницями своїми.

До обід на березі й далі на острові не видно було ні душі живої, од кого вони могли б поміч собі сподіватися. Аж у саме знадобіддя проїздив тудю випадком із свого маєтку один пан, на прізвисько Перікон да Візальго, і з ним кількоро прислужників верхами. Забачивши корабля, він зразу догадався, в чім річ, і велів одному слугі сходити туди не гаючись на довідки й розказати, що там і як. Слуга забрався, хоч і не без труднощів, на корабель і побачив там молоду панянку, що боязко тулилася на чардаку з кількома товаришками своїми. Уздрівши його, заплакали вони ревно й заблагали рятунку, а що він їх не розумів, як і вони його, то на мигах силкувались розказати про біду свою.

Роздивившись все як слід, слуга розповів панові, що він там бачив. Перікон зараз ж велів забрати з корабля жінок і найкоштовніші речі, які можна було взяти, і поїхав з тією здобиччю до свого замку. Тут, як покріпилися жінки їжею і спочили трохи, здогадався Перікон з багатого вбрання і з шанобливого до неї ставлення інших, що знайдена ним панна, мабуть, якогось великого коліна, і хоч вона зблідла й змарніла на виду по тих морських знегодах, здалась йому напрочудо вродливою, так що поклав він собі одружитися з нею, як виявиться, що вона незаміжня, а як не зміг би взяти її за дружину, то принаймні хоч за коханку.

Перікон був чоловік міцної статури і завзятої вдачі; побачивши, як вигарніла гостя його по кількох днях доброго догляду, жалкував він дуже, що не може з нею порозумітися й дізнатися, хто вона така; проте, красою незнайомки без міри розпалившись, лагідним і чемним поведженням її до любовщів прихилити намагався, та все намарно — вона на тее залицяння зовсім не зважала і тим ще більше хіть у ньому роз'ярювала.

Розгледівшись Алатіель у новому місці, зміркувала із звичаїв тамтешніх, що

втрапила межі християни і що їй, отже, не варто виявляти, хто вона така, хоч би вона й зуміла те вчинити; зрахувала також, що рано чи пізно доведеться їй, як не охотою, то з принуки, Періконове жадання задовольнити, і все ж таки твердо постановила проти лихої своєї недолі до краю боротися. Вона загадала служебникам (що їх тільки три всього й залишилося) нікому не виказувати, що вони за люди, хіба що в таке місце потраплять, де на рятунок певну надію матимуть, а надто наказувала їм цноту свою якнайпильніше оберігати, запевняючи, що сама вона зроду ні до кого не пригорнеться, єдино до законного мужа свого. Служебниці за той намір вельми її похваляли і обіцяли по спроможності виконувати її накази.

Перікон же розпалювався що день, то більше, жаданку свою так близько бачачи та задоволю од неї аніже не маючи. Не добившись нічого лестощами, вирішив він піднятися ще на хитрощі, приберігаючи насильство насамкінець. Прикмітивши якимось, що панні дуже смакує вино (вона-бо раніше не пила його по закону віри своєї), надумав він звабити її з допомогою сього Венериного служителя; отож удавши, що байдуже йому її гордування, урядив він одного вечора багату й веселу учту, куди запросив і її, наказавши чашникові щедро трактувати її всілякими винами, до купи змішаними. Не чуючи собі од того біди, розкошувала Алатіель тим любим почастунком і начастувалася, либонь, більше, ніж то її честі подобало; забувши всі минулі злигодні і побачивши, як декотрі жінки танцювали по-майорськи, вивела вона й собі танчик по-олександрійськи.

Тее побачивши, дорозумівся Перікон, що його бажання вволиться сеї ночі, тож протягнув він бенкет допізна, гойно контентуючи гостей їством і питвом. Як же порозходились вони додому, пішов він за панною до її ліжниці; Алатіель, розвогнена спожитим трунком і забувши зовсім за честивість, без сорема роздяглася при ньому, як би й при покоївці своїй, і лягла на постелю. Перікон погасив світло і в три мига ліг коло неї; пригорнувши її палко до себе, зачав він із нею любовно жартувати, жодного опору од неї не маючи. Спізнала тут Алатіель уперше, яким то різком мужчини колються, а добре в тім розкуштувавшись, ніби аж каялася, що раніше Періконові на підмову не давалася, і, не дожидаючи од нього запитин до того любого жартування, часто потім сама його запрошувала, не словами, щоправда, бо мови його не знала, а кивами та моргами.

Та їхній великий обопільний утісі стала на перешкоді любов іще жорстокіша; мабуть, фортуна тим іще не вдовольнилася, що султанівну замість жони королевої рицарською коханкою учинила. Був у Перікона брат років, може, двадцяти і п'яти, гарний да гожий, мов квіт той рожевий; звали його Марато. Скинувши якимось оком на Алатіель, уподобав він її велико, та і їй, судячи з усього, теж нібито полюбився, тож і гадав, що тільки остра сторожа братова заважає йому в неї щастя запобігти. І заповзяв брат на брата лиху думку, що незабаром душогубним учинком обернулася.

Під ту пору стояв у пристані коло того міста корабель, що лаштувався одплисти з усяким крамом до Кларенци морейської; господарі його, два молоді генуезці, чекали тільки погідного вітру, щоб розпустити паруси; з ними ж то й домовився заздалегідь

Марато, щоб на ту ніч прийняли його до себе разом із жінкою. Як уже споночило добре, пробрався Марато потайки в дім до Перікона, що не мав на нього ніякої прикри, привівши з собою кількох вірних товаришів своїх, котрих з'єднав собі для цієї справи. Перечасувавши якусь годину в своїй криївці, впустив він у будинок тих товаришів і вдерся разом з ними до покою, де спав Перікон із своєю коханкою. Сонного Перікона вбили, а дівчину, що прокинулася і гірко плакала, схопили і, смертю їй погрожуючи, зацїтькали; забравши заодно деякі Періконові коштовності, подалися вони, ніким не помічені, до пристані, де Марато сів із дівчиною на корабель, одпустивши товариство додому. Дождавшись ходового вітру, мореплавці рушили в дорогу. Алатіель бідкалася вельми і давнім своїм лихом, і сією новою знегодою тяжко побивалася, та як заходився Марато тим смиком, що нам Бог дав, щиро її потішати, то швидко звикла вона до нього й зовсім забула Перікона.

Уже здавалось їй, що все йде добре, аж тут фортуна, на давніх бідах не переставши, нову напасть на неї наслала. Тим що була вона, як ми вже не раз казали, жінка вроди хорошої і звичаїв благоподобних, закохалися в неї обидва молоді генуезці так сильно, що, забувши все на світі, про те тільки дбали, щоб їй у всьому догодити і ласки в неї запобігти, остерігаючись, одначе, щоб Марато тих зальотів не помітив.

Дізнавшись один про любов другого, врадили вони потаємне між собою спільно її коханням заволодіти, нібито кохання можна ділити, мов товар який чи бариш од торгівлі. Та Марато добре пильнував коханки своєї і заважав їм той замір до skutku довести. Тож одного дня, як ішов корабель бистрим гоном, а Марато стояв собі безпечно на кормі й дивився на море, скралися вони разом до нього, схопили ззаду попід силки і кинули в воду. Корабель уплив іще добру милю, перш ніж люди помітили, що Марата не стало. Як зачула теє Алатіель і побачила, що його вже не вернути, жалібно на весь корабель голосила.

Обидва закоханці тут же кинулися втішати жінку, що не так по мужеві тужила, як безталання своє оплакувала, намагаючись заспокоїти її ласкавими словами та обіцянками всілякими, хоч вона мало що з тих речей розуміла. По довгому розважанню, як здалося їм, що вона вже більш-менш утихомирилася, стали вони проміж себе міркувати, кому першому з нею ночувати припадає. А що кожний хотів бути першим, то вони ніяк не могли дійти згоди, і зчинилася між ними сварка: спершу словами крутими зчепилися, а тоді, гнівом страшенним закипівши, на ножі пішли, як їх там корабляни не розбороняли, і так щиро брат брата штирхали, що один упав зразу мертво на поміст, а другий, хоч і живий zostався, був увесь порубаний і посічений.

Зажурилася Алатіель, що знов сама без ради й допомоги лишилася, ще надто й потерпала, щоб не впав на неї гнів родичів та друзів тих двох генуезців; та просьби пораненого й швидко приплиття корабля до Кларенци вибавили її од смертельної небезпеки. Висіла вона з тим недорубком на берег і оселилася з ним у гостиниці. Незабаром розійшлася по всьому місту слава про красу її надзвичайну; докотилася вона і до принца Морейського, що був під ту пору якраз у Кларенці, і заманулось йому на те диво самому поглянути. Як же її побачив, то визнав, що краща вона понад усяку

славу й хвалу людську, і так сильно в ній закохався, що ні об чім іншому думати більше не міг. Почувши про те, яким робом вона до Кларенци дісталася, зміркував він, що зможе її собі з'єднати.

Коли він добирав саме способу, як би його те вчинити, дізналися про се родичі пораненого і, не довго думавши, одвели її до нього. Принц із того дуже тішився, так само, як і Алатіель, — вона ж бо уникнула таким чином великої небезпеки.

Як побачив принц, що вона не лише красою урочою, а ще й звичаями шляхетними оздоблена, зміркував він, хоч і не міг того запевне довідатись, що то пані вельможного якогось роду, і полюбив її за те ще більше. Він шанував її велико і тримав у себе не за підложницю, а яко правну жону свою. По таких гараздах забула Алатіель свої лихі пригоди, знов на стану стала й повеселіла; краса її розквітла до повної повні, і по всьому царству ромейському тільки й мови було, що про ту кралю мальовану.

Дійшла та пославка й до герцога Афінського, вродливого й хороброго юнака, родича й приятеля принцового. Бажаючи побачити красуню, приїхав він з прибічниками своїми в Кларенцу, нібито до принца в гості, як не раз уже бувало; той прийняв його, як заведено, з великою помпою.

Якось на другий чи на третій день гостювання зайшла в них мова про ту жінку, і герцог спитав у принца, чи справді вона така гарна, як славлять люди. На те одповів йому принц:

— Насправді вона ще гарніша; та хочу я, щоб ти не речам моїм, а очам своїм повірив.

На герцогове прохання повів його принц до неї в кімнату; попереджена про їхній прихід, прийняла вона обох грічно і приязно, вони ж посідали обабіч неї і, не можучи втішатися розмовою (вона-бо по-їхньому не вміла), гляділи тільки на неї, мов на дивовижу яку, особливо герцог, якому вона здавалась неземною істотою; тим чарівним видінням розкошуючи, незчувся він, як напився очима отрути любовної і собі на горе жагуче в красуню закохався.

Вийшовши од неї разом із принцом і залишившись трохи згодя на самоті з своїми думками, помислив собі герцог, що принц — найщасливіший у світі чоловік, бо таким неоціненним скарбом володіє. Узяли тут його думки та гадки всілякі; палке закохання переважило в ньому совість і честь, і порішив він принца того блаженства будь-що-будь позбавити, щоб самому його осягти. І так воно йому до жаги прискіло, що, всякий розум і справедливість занехавши, обернув він усі помисли свої на каверзи та підступи лукаві.

Одного дня, домовившись потаємне з повірником принцовим, на ймення Чур'ячі, велів він нишком осідлати коні і всі речі свої в дорогу наріхтувати; як же настала ніч, пробрався він за допомогою того Чур'ячі до принцового покою разом з одним помічником своїм, що був, як і він, озброєний. Алатіель спала, а принц стояв голий-голісінький (бо душно було) край вікна, що на море виходило, вітерцем береговим обвітався. Домовившись герцог наперед із помічником, кому що робити, підкрався навшпиньки до принца і вгородив йому кинджала межі ребра, наскрізь його

прошивши, потім схопив його швиденько й кинув через вікно. Палац стояв над самим морем і був дуже високий, а вікно те дивилось на кілька будівель, прибоєм морським розруйнованих, куди рідко хто заглядав, тож, як і передбачав герцог, ніхто не постеріг падіння тіла принцового. Побачивши помічник, що герцог упорався з своїм ділом, підійшов до Чур'ячі, ніби хотів його обійняти, й накинув йому на шию заздалегідь наготовлений зашморг, так що зрадник і не кавкнув; додушили вони його разом і скинули вниз услід за принцом.

Пересвідчившись, що ані жінка, ані хто інший нічого того не чули, герцог узяв свічку в руки, підійшов до ліжка, потихеньку розкрив сонну красуню і всю її оглянув, захоплюючись чимраз більше: і вбрана була вона йому до любові, а що вже гола, то понад усяку міру знадлива. І так він до неї загорівся, що, душогубством допіру вчиненим не бентежачись, злігся з нею, як був, з окривавленими руками; вона ж, гадаючи крізь сон, що то принц, того йому не боронила. Набувшись з нею до смаку, устав і, людей своїх гукнувши, велів узяти її без галасу; вийшов тим тайником, кудю і ввійшов, посадив її на коня й подався потаймиру в Афіни. Та що був одружений, то не взяв засмученої сарацинки з собою в місто, а поселив її в поблизькому маєтку своєму над морем, де й тримав її скрито, забезпечивши всім, що треба.

Другого дня принцові двораки ждали аж до обіду, коли він устане; не чувши ж ніякого шелесту, одчинили вони двері його покою, що були тільки прихилені, і, нікого там не побачивши, подумали, що принц виїхав кудись потайки, щоб потішитись кілька день із своєю вродливицею, та й не турбувалися вже за нього. Коли се на завтра зайшов один придурок у ті руїни, де тіла забитих лежали, запорвав за мотузку трупа Чур'ячі й потяг його поволоцьки по вулиці. Побачили те люди й дивом дивували, принцового повірника в тім трупі впізнавши; піддобрилися вони до придуркуватого, і той повів їх туди, де він його знайшов. З сумом побачили там городяни замордованого принца, взяли й поховали його з належитими почестями. А дознавшись про потайний від'їзд герцога Афінського, не сумнілися люди, що не хто, як він доконав того страшного злочину й викрав жінку. Настановивши принцом небіжчикowego брата, всі заходилися щосили під'юджувати його до помсти. Новий принц упевнився на підставі додаткових доказів, що все було так, як вони гадали; звернувшись по заповогу до своїх кривняків, друзів і підданців, згромадив він невдовзі гарне, велике й потужне військо і рушив війною на герцога Афінського.

Про те зачувши, герцог і собі скупив усю свою потугу, щоб дати відсіч ворогові. Йому на поміч прибуло багато значного рицарства, серед якого були й прислані цісарем візантійським син його Костянтин та братанич Мануйло. Вони привели з собою чимало вояцтва, і герцог зустрів їх дуже приязно, а ще приязніше герцогиня, що Костянтинові сестрою доводилась. Як уже війна мала от-от розпочатися, запросила герцогиня, слухну хвилю вигодивши, їх обидвох до себе в кімнату і з плачем великим розповіла їм геть-чисто все — із чого та ворожда вчинилась, і як скривдив її герцог потайним зв'язком із тією чужинкою; гірко на свою долю ремствуєчи, благала вона їх добрати найліпшого способу, як би її лихові зарадити, честі мужевої не ущербивши.

Костянтин і Мануйло знали вже, як було діло, тож заходились вони без дальших розпитів герцогиню розважати, певною надією серце її потішаючи. Довідавшись, де та чужинка пробуває, розстались вони з сестрою і попрохали герцога показати їм ту жінку, що про її красу дивовижну вони стільки всячини наслухалися. Герцог, забувши, яка доля спіткала принца за той необачний показ, обіцяв їхню волю уволити. Він велів спорядити розкішний обід у гарному саду в тім маєтку, де жила його коханка, і другого дня повів своїх шуряків та ще кількох приятелів до неї в гості.

Костянтинові припало сидіти поруч неї; він безнастанно пас її очима й дивувався чимраз більше, бо зроду ще краси такої не бачив; і герцога, і всякого іншого, думалось йому, можна певно розгрішити, якщо він зради чи ще якого ганебного вчинку задля сієї кралі допустився. Отак дивився він на неї, щохвили нові у ній приваби знаходячи, і сталося з ним те, що перше з герцогом. Вернувшись з тої гостини закоханим, не про війну вже думав, а тільки про те, як би ту красуню собі залучити, одначе пильно од усіх любов свою приховував.

Коли горів він отак любовним пломенем, наспів час у похід виступати, бо принц уже до володінь герцогових ізближався. І сам герцог, і Костянтин та інші його прибічники — всі вирушили дружно з Афін боронити границі, щоб війська принцового далі не пустити. Кілька день пробув там Костянтин, і все йому та красуня з мислі не йшла; зміркувавши, що тепер, коли герцог не при ній, йому легше буде свого доп'ясти, прикинувся він, ніби дуже рознемігся. Герцог дозволив йому повернутись до міста, і він, передавши провід військовий Мануйлові, поїхав у Афіни до сестри. По якімось часі він знову завів із нею річ про кривду, що завдає їй муж, із тою жінкою кохаючись, і сказав, що, як тільки вона того захоче, він стане їй у великій пригоді, викравши чужинку з герцогової маєтності.

Герцогиня думала, що брат хоче зробити се з любові до неї, а не до тієї жінки, і радо на те погодилась, з тією лише умовою, щоб герцог не знав, що те вчинилося з її відома. Костянтин пристав на сю умову, і герцогиня дала йому дозвіл діяти на свою руч.

Велівши потай злагодити легенького баркасіка, Костянтин казав одного вечора своїм людям підплисти на ньому до того саду й чекати, а сам узяв ще кількох прибічників і подався до красуниного палацу. Алатіель і слуги її зустріли гостя вельми приязно і на його прохання пішли з ним у сад. Там одвів він її осторонь, буцімто мав сказати їй щось важливе од імені герцога, і вийшов з нею через хвіртку (що вже один із його служебників навмисне одчинив) до моря і, подавши умовний знак своїм людям, велів схопити її на човен. А її слугам він сказав:

— Стійте тихо і ні пари з уст, бо тут вам і смерть! Не коханку в герцога хочу я вкрасти, а ганьбу сестри моєї геть ізвідсіля спровадити.

Ніхто не зосмілювався йому перечити; він же сів у човен до людей своїх і красуні плачущої і велів гребцям ударити в весла. Човен не плинув, а ніби линув по хвилях, і над ранок вони були вже в Егіні. Тут Костянтин вийшов на берег перепочити і втішитися бранкою, що гірко нарікала на нещасливу вроду свою; потім вони знову сіли

в човен і за кілька день прибули до острова Хіосу, де Костянтин вирішив спинитись, бо чувся вже безпечним і од гніву цісарського, і од будь-чийх зазіхань на вкрадену красуню. Вона ще довгенько плакала над своїм безталанням, та врешті Костянтин зумів її розважити, і вона, як то вже й передше бувало, почала знаходити втіху в тому, що посилала їй доля.

Поки те діло собі діялось, прибув якось до Смірни цар турецький Узбек, що з цісарем безпереч воювався. Почувши, що Костянтин розкошує на Хіосі з дівкою-бранкою, про осторогу анітрохи не дбаючи, спорядив він кілька бойових галер і нічною добою напав зненацька на город. Багатьох там необачних турки сонних спобігли, хто ж, пробудившись, до зброї хапався, тих усіх під меч положили, на все місто пожогу пустили і, галери свої великим лупом та ясиром незліченним наладувавши, назад до Смірни вернулися. Там полон свій оглядаючи, побачив Узбек, молодий іще чоловік, вродливу жінку — ту саму, як йому сказали, що її сплячу з ліжниці Костянтинової вхопили. Він улюбив її вельми і не гаючись узяв її за дружину, справивши гучне весілля, та й жив із нею кілька місяців у любовщах та милощах.

Ще раніше того пактував цісар із Васаном, царем кападокійським, щоб то їм обом спільно на Узбека з двох боків ударити, та все не міг із ним домовитись остаточно, бо Васан такого дечого допоминався, на що він не хотів пристати. Як же почув цісар про ту пригоду, що синові його сталася, то з жалю великого уволів він негайно Васанове жадання, аби тільки той швидше виступив проти Узбека, і сам теж лаштувався до походу. Про те почувши, зібрав Узбек військо своє і рушив проти царя кападокійського, перш ніж два можновладці потуги свої з'єднали, зоставивши свою красуню в Смірні на відданого повірника свого й друга. Через якийсь час сточив він бій із царем кападокійським і наложив у тій потребі головою; військо його було погромлене і врозтіч обернуте, Васан же пішов безперешкодно далі на Смірну, і всі йому по дорозі яко переможцеві підклонялися.

Повірник Узбеків Антіох, що опікувався красунею, хоч і був уже чоловік не юна, та, вродою її зваблений, закохався в неї, вірність приятелеві своєму й панові зламавши. Він знав її мову (се дуже тішило її, бо стільки вже років жила вона мов глухоніма — ні її ніхто, ні вона нікого не розуміла) і, пристрастю своєю спонукуваний, зумів за кілька день так із нею заприятелитися, що трохи згодом, забувши за владаря свого, який десь там із ворогом бився, вони ті дружні стосунки свої в любовні обернули, під одним укривалом удвох розкошами упиваючись. Як же почули вони, що Узбека вбито, а Васан до міста близиться, все по дорозі плюндруючи, то вирішили не дожидатись його і, захопивши, скільки могли, скарбів Узбекових, подалися нишком із Смірни на Родос.

Недовго прожили вони там, бо Антіох незабаром тяжко занедужав. Під той час загостив до нього випадком один купець із Кіпру, з яким він давно знався й любився. От і надумав він, присмертним буди, все добро своє і жінку-любку на нього лишити. На Божій дорозі стоячи, прикликав він їх обох до себе і мовив:

— Бачу я добре, що не бути мені в людях, і жаль мені сей світ покидати, бо зроду ще життя не було мені таке миле, як нині. Одне тільки мене в сій притузі втішає, що дві

найдорожчі мені в світі істоти смерті моєї доглянуть — ти, друже мій милий, і отся жінка, котру я полюбив, відколи спізнав, як свою душу. Гірко мені, правда, що по смерті моїй зостанеться вона сама на чужині без ради й поради, а ще гірше було б, якби ти сюди не нагодився: ти ж бо, я знаю, з любові до мене так про неї подбаєш, як би й про мене самого. Візьми ж, молю тебе і благаю, в разі смерті моєї добро моє і дружину мою і так чини з ними, як про упокій душі моєї за краще вважатимеш. Тебе ж, подружжя моє кохане, прошу — не забудь мене, як я помру, щоб на тім світі міг я похвалитись, що на сім світі любить мене найчудовніша жінка, витворена будь-коли природою. Як ви мені в сих двох речах певну подасте надію, піду я звідси потішений.

Тої мови слухаючи, плакали ревно обоє — купець той приятель і красуня Алатіель, а як доказав він, заходились його втішати, запевняючи словом честі все по його волі учинити. Небавом Антіох і справді переставився, і вони поховали його з належною шаную.

За кілька день по тому купець-кіпріот справив усі свої орудки на Родосі й лагодився плисти додому на каталонському торговельному судні, що там саме стояло, тож і спитав він красуню — що вона гадає робити, як йому на Кіпр дорога випадає. Вона одказала йому, що коли його ласка, поїде з ним у надії, що він з любові до небіжчика її собі за рідну сестру матиме. Купець пообіцяв усе по її уподобі чинити, а щоб її у дорозі од усякої кривди й напасті краще оборонити, сказав каталонцям, що то його жінка. На кораблі дали їм невеличку комірчину в кормовій частині, і, щоб діло не розходилося зі словом, купець спав удвох із нею в тісенькому ліжку. Хоч вони, з Родосу одпливаючи, про те й гадки не мали, сталося так, що підо впливом темноти і затишку постільного (а се, бачите, неабияка сила!) забули вони про любов і дружбу до небіжчика Антіоха і, обопільним жаданням спонукувані, зачали собі вдвох жирувати да так знехочу й породичались, доки допливли до Баффи, звідки був родом той купець, а прибувши туди, зажили собі любенько вкупі.

Якось приїхав до Баффи у своїх справах один родовитий чоловік на ймення Антігон, багатий на літа, а ще більше на розум, та вбогий на достаток, бо в різних ділах на службі в короля Кіпру доля не сприяла йому. Одного дня проходив він коло того дому, де жила Алатіель (купець її під ту пору подався торгом до Вірменії), і, уздрівши красуню край вікна, став пильно до неї приглядатись, бо йому здалося, що він уже бачив її десь, а де саме — не годен був ніяким світом пригадати. Для самої ж красуні, що довгий час була іграшкою фортуни, надійшов уже, мабуть, час порятунку, бо, глянувши на Антігона, зразу пригадала собі, що бачила його, яко чоловіка значного, на службі в отця свого в Олександрії, і ожила в її серці надія з його допомогою знову до царського стану вернутися. Скориставшись тим, що купця не було дома, вона не гаючись казала покликати перед себе Антігона. Як він увійшов до кімнати, запитала вона сором'язливо, чи він часом не Антігон з Фамагости? Той одповів, що так, і додав:

— Добродійко, здається мені, що і я вас знаю, от тільки ніяким побитом не надумаюсь, де й коли я вас бачив. Нагадайте ж мені, коли ласка ваша, хто ви есте.

Упевнившись, що то він і є, вона кинулась у сльозах йому на шию і, як він дуже

здивувався, спитала його, чи не в Олександрії то він її бачив. Почувши се питання, Антігон одразу впізнав, що се султанівна Алатіель, про яку думали, що вона в морі загинула, і хотів оддати їй належну шану, та вона того не допустила, а попрохала його сісти. Антігон так і зробив і спитав її шанобливо, як, коли і звідки вона сюди утрапила: адже всі в Єгипті вважають, що вона потонула в морі кілька років тому.

На те одповіла Алатіель:

— Радніша б я була і справді в морі втопитися, аніж таке життя провадити, яке мені довелося, та й отець мій, якби усе знав, теж того волів би.

Сеє сказавши, заплакала знову ревними сльозами.

— Не вбивайтеся-бо так, пані моя люба, — мовив до неї Антігон, — ще не все пропало. Розкажіте мені з ласки вашої, що з вами приключилось і як вам жилося; може, дасть Бог милосердний, якось ми тому лихові зарадимо.

— Антігоне, — сказала красуня, — як побачила я тебе, то ніби рідного батька вздріла, і з тої любові й пошанування, що до нього маю, призналась я до тебе, хоч могла й не признатися. Небагато є таких людей, зустріч із якими була б мені така приємна, як спіткання з тобою; тим-то виявлю я тобі, як батькові рідному, все, що таїла досі в лихий долі своїй. Вислухай мене і, як знайдеш яку раду, постарайся давню гідність мені повернути, як же ні, то благаю тебе — не кажи нікому ні слова про те, що ти мене бачив чи чув щось про мене.

По сій мові розповіла вона йому, гірко плачучи, про всі свої пригоди з того часу, як розбило їх коло Майорки, аж до останньої хвили. Та повість розжалобила Антігона до сліз. По короткій надумі він сказав їй:

— Ясна панно, тим, що в злигоднях ваших ви не відкрили ніде нікому, хто ви єсть, маю певну надію повернути вас отцеві вашому ще любішою, ніж перше, а згодом і за короля альгарбського віддати.

Коли султанівна спитала його, як те може статись, він розтлумачив їй до ладу, що вона має чинити. А щоб не було в сьому ділі ніякого загаю, Антігон повернувся мерщій у Фамагосту, пішов до короля й сказав:

— Милостивий пане, коли буде на те ваша ласка, ви і собі честі великої можете засягти, і мені, що, вам служачи, зубожів, користь чималу приспорити, і то не дуже дорогим коштом.

На королеве питання: "Яким чином?" — Антігон промовив:

— До нас у Баффу потрапила прегарна дівчина, дочка султанова, про яку чутка пройшла, ніби вона давно в морі потонула; щоб честі своєї доховати, зазнала вона тяжких злигоднів і досі в великій мізерності пробуває. Тепер хоче вона до вітця свого вернутись; коли б ви з ласки вашої одіслали її до нього під мою охороною, вам була б од того шана велика, а мені немалий пожиток; не думаю, щоб султан таку прислугу будь-коли в непам'ять пустив.

Король, як то й належить великодушному монархові, погодився на те незабарно; пославши до султанівни почесне посольство, він велів привезти її до Фамагости і повітав її там разом із королевою пишно та велично. Коли король із королевою

розпитували Алатіель про її пригоди, вона розповіла їм про все так, як її навчив Антігон.

За кілька день король на її прохання вирудив її до султана в супроводі показного почту дам і кавалерів під орудою Антігона. З якою радістю прийняв султан і її, і почет увесь на чолі з Антігоном, того вже й не питайте. Як Алатіель перепочила трохи, султан забажав дізнатись, як вона живою залилась і де так довго пробувала, йому про себе жодної вісти не пересилаючи. Вона ж, Антігонову науку добре пам'ятаючи, такими словами йому відповідала:

— Батечку мій любий, на двадцятий, чи що, день по тому, як я од вас виїхала, схопився на морі лютий борвій; наш корабель розстрошило й прибило нічної пори до берега десь у західній країні, поблизу міста Акваторта. Що з нашими мореплавцями сталося, того мені не судилося знати; пам'ятаю тільки, що вдень, коли я із свого омертвіння прокинулась, збіглися тамтешні люди звідусіль до розбитого корабля, щоб його пограбувати. Мене і двох товаришок моїх звели з корабля на сушу; одну схопив один молодик, другу другий і втекли з ними геть хто куди; де вони ділися, я так потім і не дізналася. На мене ж кинулися якісь аж удвох і тягли мене за коси, бо я пручалась і голосом голосила; уже мали вони з дороги до темного лісу завернути, як десь узялися нам навстріч чотири верхівні; побачивши їх, напасники мої зараз покинули мене і вдарили навікача. Ті ж четверо, люди, дивитися, статечні, під'їхали тоді до мене й почали розпитувати, що і як; я їм усе чисто розказала, та ні вони мене не зрозуміли, ні я мови їхньої не второпала. Тоді вони порадилися між собою і, на коня мене посадивши, повезли в дівочий монастир, де живуть черниці по закону віри їхньої; що вже вони їм казали, того не знаю, тільки прийняли мене там усі приязно і весь час добре до мене ставилися. Там шанувала я ревно з ними разом святого Стояна в Глибокій Улоговині (його-бо вельми почитують усі жінки в тій країні). Коли я вже в них трохи оббулася і дещо по-їхньому почала розуміти, стали вони мене розпитувати, хто я така і звідки родом, та я зміркувала, куди потрапила, і боялась, щоб вони не прогнали мене яко неприємельку віри їхньої; тим я не виявила їм правди і сказала, що я дочка значного чоловіка з Кіпру, що батько хотів дати мене заміж за крітянина, та по дорозі на Крит корабель наш розбило. Не раз і не два доводилось мені, щоб біди на себе не накликати, звичаю їхнього дотримувати. Коли мене питала старша над черницями (її там називають абатиса), чи не хочу я повернутися на Кіпр, я одказувала, що з дорогою душею; та вона, честі моєї пильнуючи, не хотіла довірити мене нікому, хто туди з їхнього краю їхав. Аж ось місяців із два тому прибуло з Франції кілька статечних людей із жінками своїми, що з них одна родичкою абатисі доводилась; вони їхали на прощу в Єрусалим до гробу того, що вони за Бога вважають (там його поховано після того, як він був розіп'ятий юдеями). Почувши про те, абатиса доручила мене їхній опіці, прохаючи одвезти мене на Кіпр до батька. Як шанували мене ці добрі люди, як щиро вони й жінки їхні мною піклувалися, — була б се довга річ оповідати. Отож сіли ми на корабель і через кілька день припливли до Баффи. До того міста зближаючись, думала я одне — що маю казати сим людям, котрі з доручення поважної матрони мене до

батька доправити мусять, коли я тут анікогісінько не знаю? Та, мабуть, Аллах ізглянувся на моє горе і послав мені назустріч Антігона якраз у той час, коли ми сходили на пристань. Я зразу окликнула його і попрохала по-нашому, щоб супутники мої не розібрали, мене як свою дитину привітати. Він зрозумів тої ж миті, чого мені треба, і зустрів мене з радістю великою; пришанував також по спроможі своїй тих супутників моїх, а потім повів мене до короля Кіпру, який прийняв мене з такою шанобою і потім послав до вас з такими почестями, що я не можу того словами сказати. Як я, може, чогось не доказала, нехай розповість іще Антігон — він-бо не раз чув уже од мене мою історію.

Обізветься тоді Антігон до султана:

— Ясновельможний пане, як вона мені не раз розповідала, як мені ті почтиві кавалери й дами, що з ними вона прибула, розказували, так достоту вона й вам отсе тепер з'ясувала. Про одне тільки промовчала — тому, мабуть, що не випадає їй самій про те говорити, — як ті кавалери й дами, що з нею приїхали, її святе життя в монастирі, її цноту і звичаї похваляли, як плакали ті люди й ридали, коли, мені її вручивши, з нею розставалися. Якби я почав вам те все, що од них чув, переказувати, то мало було б на се цілого дня, треба було б іще й ночі доточити; скажу тільки, що, судячи з того, що я чув і сам бачив, у жодного вінценосця на світі немає дочки такої гарної, і чесної, і доброї, як у вас.

Султан ізрадів усім тим речам невимовно і благав Аллаха, щоб дав йому змогу по заслугі оддячитись усім благодійникам дочки своєї, особливо ж королю кіпрському, що повернув її до нього з такими почестями. Через кілька день він одпустив Антігона додому, дарами пребагатими його обмисливши, а королю і листами й посланцями нарочитими дяку свою найщирішу за ту його послугу склав. А опісля, бажаючи довершити почате діло, себто одруження дочки з королем Альгарбії, з'ясував він йому листовно всю ту справу, додавши, що, як він того хоче, нехай людей по неї посилає. Король альгарбський вельми зрадів тій вісті, послав по неї людей і прийняв її з великою утіхою. Вона ж, переспавши досі, може, десять тисяч разів із вісьмома чоловіками, лягла до нього на ложе нібито непочата, а він тому й повірив. Так стала вона королевою і довго ще жила з ним щасливо. Як той казав: "Цілуйтесь, губи, не буде згуби: місяць новиться, то й вам годиться".

ОПОВІДКА ВОСЬМА

Граф Антверпенський, несправедно звинувачений, іде в вигнання і лишає дітей своїх в Англії в різних місцях; невпізнаним до них повернувшись, знаходить їх у доброму гаразді; потім служить пахолком у війську короля французького і, як вийшла на яв його безневинність, знову колишнє своє становище займає

Зітхалося раз у раз нашим паніям, різних пригод тої красуні слухаючи; та хто зна, яка була причина тих зітхань? Може, котора не так із жалощів, як із заздрощів до її частого ходіння заміж зітхала. Та як би вже воно там не було, а коли пересміялися всі з останніх Панфілових слів і королева побачила, що на тім його історія скінчилась, вона звернулася до Елізи і наказала їй заведеним порядком свою розповісти. Та залюбки се

вчинила і почала такими словами:

— Широке те поле, по якому ми з вами сьогодні думкою гуляємо, і кожний зміг би по ньому в охотку не одні гони, а гонів із десятеро пробігати, — так щедро засіяла його доля превсякими своїми химерами та несподіванками; отсе ж, одну таку бувальщину із безлічі вибравши, хочу я вам її розповісти.

Як перейшла імперія римська од французів до німців, то повстала межи сими двома народами превелика ворожнеча і запекла та безугавна війна. Тим-то для оборони краю свого, та й для нападу на чужий, згромадив король французький із королевичем з усього царства свого силу-силенну війська і, закликавши на допомогу родичів і спільників своїх, зібрався на ворога рушати. Та перше ніж у похід виступити, щоб не лишити держави своєї без урядування, настановив він своїм генеральним намісником на все французьке королівство вірного приятеля й слугу свого графа Антверпенського Готьє, котрого знав за чоловіка благородного і мудрого і до такого делікатного діла найбільше здатного, хоч граф досить добре розумівся й на військовій справі.

От і почав Готьє уряд свій розумно і статечно справувати. У всякім ділі радився він завжди з королевою та її синою — хоч вони були віддані під його опіку й оруду, проте шанував він їх, яко сюзеренок і володарок своїх.

Собою був той Готьє дуже хороший, літ мав сорок, чи що; гречністю і люб'язністю перевершував він будь-якого іншого вельможу, а привабністю та оздобністю був першим серед тогочасного рицарства, бо вроду свою дбало плекав і в уборах розкішних без міри кохався.

Отож, коли французький король із сином були, як сказано, в поході, а Готьє (у якого саме вмерла жінка, лишивши йому двох дітей-малоліток, хлопчика й дівчинку) учашав до двору тих ясновельможних володарок своїх, з ними про справи державні розмовляючи, сталося так, що впав він у око жінці королевого сина. З великою уподобою на вроду його і звичаї позираючи, запалилась вона до нього потайною жагою, а що сама була молода та яра і знала, що він овдовів, то гадала, що легко їй буде бажання своє вдовольнити — варто їй тільки сором свій перемогти і йому все, що на мислі має, виявити.

Одного разу, вигодивши хвилю, коли була сама дома, покликала вона його до себе нібито у якійсь важливій справі. Граф і гадки не мав про ті її любові і негайно з'явився на її виклик. Вона сказала йому сісти біля себе і сиділа мовчки. Коли він раз і вдруге спитав її, для чого вона його викликала, вона довго не могла прийти до слова; нарешті, умліваючи з любові, паленіючи з сорому, обізвалась вона до нього, немов крізь плач, тремтячим і уривчастим голосом:

— Ласкавий приятелю і пане мій любий! Яко мудра людина, знаєте ви певне, які нестатечні бувають із різних причин чоловіки й жінки, котрі більше, котрі менше; тим, як по щирій правді судити, за ту саму провину різного стану особи неоднакову мають прийняти кару. Хто ж буде заперечувати, що бідний чоловік чи вбога жінка, які в поті чола хліб собі добувати мусять, більшої варті догани, коли в любові незаконні вкинуться, аніж багата дама, якій нема чого робити і в якій є все, чого душа бажає?

Думаю, ніхто. Тим-то я міркую, що, коли жінка має достаток і дозвілля, се значною мірою виправдує її любовні захоплення, а правильний вибір коханця (якщо зуміє вона знайти собі до любові розумного й путящого чоловіка) ще й надто зменшить її провину. Сі дві обставини, здається мені, цілком до мене приходяться; ба є ще й інші, які мене до любовців нахиляють, — се вік мій молодий і неприсутність мужа мого; нехай же сі причини стануть в очах ваших оправданням і захистом пристрасті моєї любовної, нехай вони переконують вас, як повинні б переконати кожную розумну людину. Якщо, так станеться, благаю вас дати мені певну пораду в сій справі. Річ у тім, що не змогла я в розлуці з мужем моїм похотям тілесним і владі кохання опору вчинити, бо тій могутній силі підлягали й щодня підлягають не лише тендітні жінки, а й найміцніші мужчини. Отож і я, живучи, як самі здорові бачите, в розкошах і в безділлі, незчулась, як піддалася жаданням утїх любовних — і закохалася; знаю, що се діло неподобне, коли б воно виявилось, та поки воно буде скрите, не вбачаю в ньому сливе ніякого безчестя, тим більше, що Амур був до мене дуже зичливий і не тільки не відобрав мені розуму, потрібного для вибору коханця, а ще й допоміг мені в тому, звівши мені на очі вас, яко чоловіка, гідного кохання такої жінки, як я; та й справді, якщо мушу вірити серцю моему, то ви — найкращий, найлюбіший, наймиліший і найрозумніший рицар на все французьке королівство. Я живу, можна сказати, без мужа, ви без жони. Благаю ж вас в ім'я тої великої любові, що я до вас маю, — дайте мені свою, згляньтесь на молодощі мої, що через вас, мов лід на вогні, тануть.

По сій мові дама розлилася буйними сльозами; багато чого думала вона ще сказати, та вже не змогла. Опустила очі і, заплакана, знеможена, схилила голову графові на груди.

Будучи правим рицарем, граф почав суворими словами її за ту безрозумну пристрасть ганити, а як вона готова вже була кинутись йому на шию, відштовхнув її і закликав, що радше дасть себе четвертувати, як таку образу честі володаря свого сам учинить або комусь іншому вчинити дозволить. Почувши сее, дама одразу забула любов свою і запалала лютим гнівом.

— Отак, негідний рицарю, — гукнула вона, — гордуєш ти моїм коханням? Ти, певне, смерті моєї хочеш, та я, Богом святим присягаюся, сама тебе з світа зжену!

Сее сказавши, розкудлала собі на голові волосся, роздерла пазуху і залементувала непутнім голосом:

— Рятуйте мене, рятуйте! Граф Антверпенський хоче надо мною гвалт учинити!

Як побачив те граф, то, боячися, що чисте сумління його проти заздрощів придворних не встоїть і що вони не його невинності, а її несправедності повірять, вийшов якомога швидше з кімнати і з палацу і подався мерщій додому, де, не довго думавши, взяв своїх дітей, сів із ними на коня й поїхав до Кале. На гукання ж тієї дами назбігалось багато двораків; побачивши її і почувши причину крику, вони не тільки через те словам її повірили, а ще й стали казати, що тою своєю люб'язністю та нарядністю граф уже віддавна до неї примилитися намагався. Розлютованим натовпом кинулись вони до графівського дому, щоб його там схопити, та, нікого не заставши,

сплюндрували той будинок і зрівняли його з землею.

Новина та дійшла перебрехом і до війська, до самого короля й королевича. Упавши в великий гнів, вони засудили графа й нащадків його на вічне вигнання і пообіцяли щедрю винагороду тому, хто його до них припровадить живого чи мертвого.

Граф, засмучений тим, що втечею своєю із невинного винуватим став, приїхав із дітьми своїми, ніким не впізнаний і нікому не одкрившись, до міста Кале, а звідти перехопився чимскорше в Англію. У вбогому перевдязі подався він до Лондона з малими дітьми своїми, давши їм заздалегідь добру науку, як вони себе поводити мають: перше, щоб терпляче зносили злидні, у які їх безневинно лиха доля з ним разом укинула, а друге, щоб, крий боже, ніде нікому не виявляли, звідки вони й чиї, коли хочуть іще на світі жити. Синові, що звався Луї, було, може, років дев'ять, а дочці Віоланті сім, чи що; скільки їм малолітство дозволяло, втямили вони гаразд батькову науку і згодом те на ділі показали. А щоб се легше було зорудувати, надумав він дітям ім'я перемінити: хлопчика назвав П'єро, а дівчинку Жанетта. Прибувши до Лондона у вбогому рам'ї, почали вони старцювати на вулицях, як то роблять французькі жебраки.

Раз якось жебрували вони отак під церквою, і трапилось, що одна поважна леді, дружина одного з маршалів англійського короля, ідучи з служби Божої, помітила графа з двома дітьми, що прохали милостині. Вона спитала, звідки він родом і чи то його діти. Той одказав, що він із Пікардії, звідки мусив через злочин свого старшого сина-гульця утекти вкупі з меншими дітьми. Пані та була доброго серця; скинувши оком на дівчинку, вподобала її вельми (бо то була мила, гарна й чемна дитина) і сказала:

— Чоловіче добрий, чи не оддав би ти сю дівчинку мені — вона така гарненька. Я взяла б її залюбки, нехай росте у мене; як вилюдніє і на порі стане, оддам її своїм ладом заміж.

Те прохання було графові до мислі; він одразу погодився і з сльозами на очах оддав дівчину тій панії, благаючи її добре про неї дбати.

Улаштувавши таким чином доньку і добре знаючи, в кого, він вирішив, що годі йому тут лишатися, тож побрався з хлопчиком далі по острову, жебраним хлібом живучи, і дійшов аж до Уельсу, добре натовившись, бо не звиклий був піхотою ходити. Тут жив другий королівський маршал, що тримав великий дім і багато челяді; до нього у двір навідувався часом граф із сином на ласкавий хліб. У дворі тому грався маршалів син та діти інших значних людей, і як вони там бігали собі наввипередки чи стрибали, устрявав до них і П'єро, і в усіх тих змаганнях їхніх не одставав од них умінням і спритністю, а інколи то й перед вів. Маршал звернув увагу на те метке і любе хлоп'я і спитав, чиє воно. Йому одказали, що то син одного нищуна, який заходить сюди часом їжі розбогарадити. Тоді маршал попрохав його через людей лишити хлопця при ньому; граф, який не бажав для свого сина нічого кращого, пристав на те залюбки, хоч і тяжко було йому з ним розставатися.

Влаштувавши таким чином сина й дочку, граф вирішив перебратися з Англії до Ірландії, тож, прибившись з тяжкою бідою до Стемфорда, став у найми до одного рицаря, васала тамтешнього графа. Тут прожив він довго, ніким не впізнаний, у великій

нужді та притузі челядникуючи.

Віоланта, прозвана Жанеттою, росла собі тим часом у тої вельможної пані в Лондоні, рік од року хорошіючи, і в таку ласку увійшла у неї, і в мужа її, і в усіх домівників, і в будь-кого, хто її знав, що просто диво; усякий, хто бачив її чемність і ввічливість, зичив їй всіякого добра і щастя. Тим-то пані, що взяла її од батька і знала про нього тільки те, що він сам сказав, вирішила одружити її пристойно і згідно з тим станом, до якого, на її думку, дівчина належала. Та Господь, праведний видець цінноти людської, відаючи, що вона роду вельможного і безневинно за чужі гріхи страждає, розсудив по-інакшому і з добротливості своєї не попустив графівни в руки посполитому чоловікові.

Та вельможна пані, що в неї жила Жанетта, мала од свого мужа сина-одинака, якого батьки дуже любили не тим тільки, що він їхня рідна дитина, а й тим, що він тої ласки понад усякого іншого достоїнствами своїми заслуговував, — на вроду був дуже гарний, на звичай добрий, на вдачу смілий і мужній. Юнакові було років на шість більше, ніж Жанетті; він так закохався в ту милу і вродливу дівчину, що за нею вже й світу не бачив. Гадаючи, однак, що вона походить із простого роду, він на тільки не насмілювався в батька-матері руки її просити, але й таїв якомога кохання своє, щоб не осудили його, що на таку низоту очі звернув, та від того таїння пристрасть його ще дужче розгорялася. З того жалю великого юнак тяжко занедужав.

Кинулись до лікарів, давай вони різні ознаки хвороби досліджувати, да так і не змогли її причини встановити і жодної вже на уздоровлення надії не мали. Батько й мати так горювали, так тяжко журилися, що далі вже нікуди; не раз і не два словами благущими допитувались вони у нього причини тих болящів, а він тільки зітхне, бувало, або скаже: "От собі в'яну, та й годі".

Одного разу сидів при ньому лікар, молодий іще, проте велико вчений, і тримав його за руку, живчика намацував, аж тут до покою, де лежав хворий, увійшла за чимось Жанетта, що з пошани до матері юнакової дбайливо його доглядала. Як побачив він дівчину, то й слова не промовив і не ворухнувся, проте відчув, як у серці його племінь любовний розжеврівся, і живчик йому закидався дужче; лікар одразу те постеріг, здивувався і став мовчки пильнувати, чи довго воно так буде. Коли Жанетта вийшла з покою, живчик угамувався, і лікар почав догадуватися, що в юнака за хвороба. Перечасувавши трохи, він, не випускаючи руки болящого, гукнув Жанетту, нібито хотів щось у неї спитати. Жанетта з'явилась на виклик не гаючись; не встигла вона й порога переступити, як живчик у юнака знову сильно забився, а як дівчина вийшла, биття знов ущухло. Тут уже лікар остаточно упевнився у своїй догадці; він устав, пішов до батьків юнакових і сказав їм:

— Здоров'я сина вашого не од лікаря залежить, воно в руках у Жанетти. З деяких прикмет я напевне дізнався, що він кохає її жагуче, а вона, як я бачу, про те й гадки не має. Тепер відомо вам, що маєте робити, коли вам дороге його життя.

Сее почувши, маршал з дружиною дуже зраділи, що знайшовся-таки синові рятунку, хоч і прикро їм було, що доведеться, може, одинака свого з Жанеттою

одружити. От як пішов лікар, побігли вони зразу до недужого, і мати сказала йому:

— Сину мій, не ждала я й не сподівалася, щоб ти якесь бажання своє од мене приховував, а найпаче таке, що сухотою тебе сушить! Будь же певен, що нема на світі такої речі, якої я для тебе не вчинила б, як для себе самої, хоч би та річ і неподобна була. Та хоч ти од мене й таївси, Господь був милостивіший до тебе, ніж ти сам, і, щоб тебе од смерті порятувати, з'ясував мені причину хвороби твоєї; не од чого іншого вона прикинулася, як од надмірної любові до одної дівчини, сам знаєш якої. Того соромитись аж ніяк не треба, у твої роки се діло світове; щоб ти не був закоханий, я невисокої була б про тебе думки. Тож не крийся од мене, дитино моя, сміло признайся, чого ти бажаєш; розмай свою тугу і думки сумні, що тебе зв'ялили, утішся і вір мені — нема такого нічого, щоб я по спроможності своїй не зробила для твого задоволення, бо люблю тебе, як свою душу. Не бійся ж, не соромся, скажи мені, як і чим можу я допомогти тобі в любові твоїй. Коли побачиш, що я не докладу всіх сил моїх, щоб тебе щасливим учинити, назви мене найлихішою матір'ю, яка будь-коли привела на світ сина.

Зачувши материну мову, юнак спочатку засоромився, але потім, подумавши, що ніхто краще за неї не міг би волі його вволити, поборов стид і сказав:

— Паніматко, не що інше змусило мене з любов'ю своєю критися, як саме те, що майже всі люди віку поважного забувають, бачиться, що були колись молодими. Та ви, як я бачу, розумно в сій справі міркуєте, тож не тільки не заперечу того, про що ви самі здорові догадалися, а й одкрию вам геть усе без утайки з тою умовою, що ви по спроможності своїй справдите обіцянку вашу; тільки так зможете ви мені здоров'я привернути.

Сподіваючись, що їй удасться залагодити сю справу, може, й по-інакшому, ніж вона спершу подумала, мати знову попрохала сина щиро відкрити їй свою схотінку, обіцяючи влаштувати без утайки все згідно з його бажанням.

— Паніматко, — сказав тоді юнак, — за вроду пишну та звичаї добрі полюбив я щиро нашу Жанетту, та не смів їй кохання свого одкрити, не то що на любові схилити, і нікому іншому про почуття свої говорити не наважувався. Те все й довело мене до такої гіркої долі. Як не дістану тим чи іншим способом того, що ви мені приобіцяли, так і знайте — недовго мені залишилося животіти.

Уважаючи за ліпше в таку хвилю не докоряти синові, а потіху йому дати, мати сказала:

— Дитино моя, отсе така, виходить, хвороба з ніг тебе звалила? Не журись, скоро будеш здоровий, я вже за те потурбуюся.

Підбадьорений доброю надією, юнак почав швидко вичунювати, а врадувана мати заходила думати, як би їй ту свою обіцянку краще спевнити. Одного дня покликала вона Жанетту і спитала її дуже приязно, немовби задля жарту, чи є в неї коханець.

— Міледі, — одповіла Жанетта, спаленівши, — такий, як я, убогій і бездомній дівчині, що живе з ласки в чужій сім'ї, не випадає та й не подобає зовсім у кохання вдаватися.

— Коли не маєш любчика, — сказала на те пані, — то ми тобі такого знайдемо, що

ти з ним весело житимеш і красою своєю по-справжньому тішитимешся; негоже-бо такий гарній дівчині, як ти, без коханця пробувати.

— Міледі, — заперечила Жанетта, — ви взяли мене од батька, вибавили з убожества і виховали, як доньку свою рідну, тим повинна я у всьому вашу волю чинити; тільки сього бажання вашого я зроду не вволю, бо не годиться. Як дасте мені, з ласки вашої, мужа, його любитиму, а іншого — ні, бо з усієї предківщини лишилась у мене одна тільки цнота, і я берегтиму й пильнуватиму її, поки віку мого.

Сі Жанеттині слова суперечили тим замірам, які повзяла пані, щоб додержати даної синові обіцянки, хоч у глибині душі, як жінка статечна, вона схвалювала таке поведження дівчини.

— Як то, Жанетто? — вела далі пані. — А якби його милость король (він же ще рицар молодий) зажадав любовної втіхи од тебе, такої гарної панянки, невже б ти і йому одмовила?

— Король міг би взяти мене гвалтом, — одказала дівчина без обрізків, — але самохіть я ніколи не пішла б на нечестя.

Побачивши пані, які у дівчини мислі, перестала вговоряти її, та вирішила все ж таки вивірити в неї ума і сказала синові, що як тільки він одужає, вона помістить його в одній кімнаті з Жанеттою, а він уже нехай сам доб'ється од неї любові, бо матері, мовляв, не випадає, ніби звідвиці, перед дівчиною за сина клопотатися. На те син жодним способом не хотів погодитись і ще тяжче занедужав. Тоді пані сказала все по щирості Жанетті, та вона ще твердіше на своєму стояла. Тут уже розповіла пані мужеві своєму про всі свої заходи, і, хоч нелегко було їм обом, урадили вони спільно оженити сина з Жанеттою: нехай уже живе собі з нерівнею, ніж має без дружини помирати. Так вони й зробили, сю справу з усіх боків обміркувавши. Юнак же цілком одужав, справив весілля з такою радістю, як ніхто у світі, і зажив любо та мило із своєю коханою дружиною.

Тим часом П'єро жив собі в Уельсі у маршала англійського короля і чимраз більше панові своєму під ласку підходив. Він виріс на гарного і голінного юнака, що другого такого на весь острів годі було знайти; у шермицерії, верхогонах та інших справах рицарських не було йому рівні, і по всьому краю гучно лунала слава П'єро-пікардійця. Як не забув Господь сестри його, так і на нього самого мав обачіння. Найшло в ту пору на Уельс чумне помір'я і вигубило майже половину людності, та ще багато мешканців з того переляку в чужі краї вивтікало, так що вся країна пустизною лежала. Під те помір'я і маршал, у якого жив П'єро, і жінка його, й син, і брати, і племінники, й інші родичі — всі повмирали, лишилась одна тільки донька його, панянка вже на відданні, та скількись челядників, у тім числі П'єро. Його ж то (коли пошесть перелютувала), як чоловіка доброго й достойного, обрала маршалівна з поради й призволення небагатьох обивателів, що живими zostались, собі за мужа, вчинивши його паном усіх маєтностей, що їй у спадок припали. Невзабарі король англійський, почувши про смерть маршала, іменував на його місце П'єро-пікардійця, котрого прикмети були йому добре знані. Отак повелося в житті обом невинним дітям графа Антверпенського, яких він мусив був

покинути ніби напризволяще.

Уже минуло вісімнадцять років, відколи граф Антверпенський утік з Парижа. Бідував він та горював у тій Ірландії, і закортіло йому на старості літ довідатися, що то з його дітьми діється. За сей час він так перемінився з виду, що здавався зовсім іншою людиною, але од трудового життя ніби аж покріпшав проти молодого віку, коли він жив неробітником. Одягнений в убоге рам'я, покинув він того господаря, в якого так довго служив, і подався до Англії, де він залишив колись свого П'єро. Дуже йому було любо побачити сина свого маршалом, великим можновладцем, при силі, красі і здоров'ї. Та граф вирішив не одкриватися йому, поки не дізнається, що сталося з Жанеттою.

Знов рушив він у дорогу і не зупинявся, покіль не прибув до Лондона; тут, розпитавши обережно про панію, у котрої він залишив Жанетту, — довідався він, що дочка його стала її невісткою. Се дуже врадувало його, і всі його колишні лихі пригоди здавались йому незначними тепер, коли він знайшов дітей своїх живих-здорових і в доброму гаразді. Бажаю чи побачити Жанетту, почав він старцювати поблизу того дому, де вона жила. Там побачив його раз Джеймс Лемієнс (так звали Жанеттиного чоловіка). Взяв його жаль, що дід такий старий та злидений, і велів він слугі своєму привести його до господи й нагодувати Христа ради.

Жанетта і Джеймс мали вже кількоро дітей (старшенькому хлопчикові було не більше як вісім років); таких любих та милих малят на всім світі треба було пошукати. Як побачили вони за столом графа, обсіли його кругом і лащились до нього, ніби якась невідомою силою їх на те штовхала, ніби почули вони серцем, що то їхній дід. Він же, знаючи, що се його внуки, жалувал їх по голівці, голубив і цілував, так що вони не хотіли йти од нього, хоч як кликав їх вихователь. Почувши се, вийшла до них із кімнати Жанетта і насварила дітей, щоб слухали вихователя, бо битиме. Діти заплакали й сказали, що хочуть гуляти з сим добрим дідусем, бо він їх любить дужче, ніж вихователь. Мати засміялася, усміхнувся й граф, що підвівся привітати її не як батько дочку, а як убогий жебрак багату панію. Він несказанно зрадів, побачивши її, та вона ані тоді, ані згодом не впізнала його, так він змінився за сі роки — постарів, посивів, обріс бородою, став худий і смагляватий на виду, зовсім не схожий на колишнього графа. Як побачила господиня, що діти не хочуть йти од нього і плачуть, щоб їх не забирали, то сказала вихователеві, нехай залишить їх на деякий час тут. Коли діти бавились отак із любим дідусем, прийшов додому Джеймсів батько і дізнався про те все од вихователя. Свекор недолюбляв невістки і сказав сердито:

— Хай їм лихо, тим дітям. Сказано, старцівське насіння, у матір удалися, тож не дивина, що вони до старців горнутья.

Почув граф сі слова, і вони вразили його в саме серце, та він тільки стеноу плечима і зніс мовчки ту вразу — се була йому не первина. Коли ж дізнався сам Джеймс, як липнуть діти до заможного старця, то, хоч се йому й не вельми подобалось, спитав у діда (аби тільки його діти кохані не плакали), чи не став би він до нього на яку службу. Граф одказав, що став би до коней, бо увесь свій вік ходив коло них, а іншого діла не знає. От і дали йому коня; він його, бувало, попорає та й бавиться собі з дітьми.

Тим часом як доля вела отак графа Антверпенського та його дітей своїми шляхами, помер король французький, учинивши з німцями довге замир'я, а на його місце короновано сина, того самого, що то через його жінку граф став банітою.

Як тільки вийшов термін тому замир'ю, новий володар розпочав ізнову з німцями тверду війну, і король англійський, що недавно з ним посвоячився, послав йому на допомогу велике військо під проводом свого маршала П'єро та маршаленка Джеймса Лемієнса, а з ним пішов на війну і той старий конюший його, себто граф. Ніким не впізнаний, служив він довгенько при війську простим пахолком і, яко чоловік бувалий, не раз ділом чи порадою у великій пригоді ставав, що од нього й не сподівалися.

Під час тієї війни королева французька тяжко занедужала. Чуючи, що смерть уже за плечима, покаялась вона в усіх гріхах своїх і висповідалась благочестиво перед архієпископом Руанським, мужем, як то всім було відомо, святим і праведним; призналася між іншим і про те, як скривдила вона графа. Тим не вдовольнившись, розказала вона в присутності багатьох значних людей, як було діло, і просила їх намовити короля, щоб він привернув графа, коли той іще живий, до колишнього стану, а коли ні, то хоч дітей його. Незабаром королева зійшла з сього світу, і її поховали з належитою пошаною.

Як довідався король про ту висповідь, то не раз зітхнув із великого жалю, що такого достойного чоловіка безвинно скривдив, а тоді велів окличникам гукати по всьому війську і де інше, що хто йому вкаже графа Антверпенського чи якого сина графського або дочку, дістане за кожного надзвичайну нагороду, бо з королевиною сповіді довідався він про його невинність і хоче тепер його з вигнання до попередньої або ще й вищої гідності повернути. Почув ту ясу і старий граф, що служив пахолком в обозі, і, переконавшись, що так воно і є, пішов не гаючись до Джеймса і попрохав його піти разом із ним до П'єро, бо він їм хоче виявити те, чого шукає король. Коли зійшлися вони втрьох до купи, граф промовив до П'єро (що вже й сам думав одкрити, хто він єсть):

— П'єро! Отсей от Джеймс одружився з твоєю сестрою, але не дістав за нею ніякого віна, то щоб не сказав ніхто, що вона безпосажна, хочу я, щоб саме він, а не хтось інший, одержав щедрю нагороду, що пообіцяв король за тебе (ти ж бо — син графа Антверпенського), за Віоланту, сестру твою, а його дружину, і за мене, графа Антверпенського і вашого вітця.

Сії слова почувши і до старого пильно придивившись, П'єро впізнав його одразу, кинувся в сльозах йому до ніг, а тоді обійняв його, кажучи:

— Видом видати, слихом слухати любого панотця мого! Коли Джеймс спершу почув, що сказав граф, а потім побачив, що зробив П'єро, він так здивувався і водночас так зрадів, що не знав, на яку ступити; проте, повіривши оповіданню старого й соромлячись за ті лайливі слова, що він, бувало, до графа-конюшого обертав, упав перед ним навколішки і покірно прохав простити йому всі минулі зневаги; граф ласкаво прийняв ті перепросини, підвівши його з землі. Довгенько ще говорили вони про свої пригоди, поплакали й пораділи вкупі; тоді П'єро і Джеймс хотіли перевдягнути графа, та він не бажав на те жодною мірою пристати, а сказав, щоб Джеймс, допевнившись

обіцяної винагороди, отак і привів його перед короля у конюхарській серм'язі, щоб володаря тим дужче присоромити. От і пішов Джеймс, а за ним граф і П'єро, до короля і сказав, що вкаже йому графа і дітей його, скоро дістане призначену винагороду. Король велів принести напрочуд багаті дарунки і сказав, що Джеймс може взяти їх собі, якщо він і справді знає, де граф та його діти. Тоді Джеймс обернувся назад і, поставивши перед себе графа-конюшого і П'єро, сказав:

— Найясніший пане мій, ось батько й син; дочки графової, а моєї жінки, тут немає, та, Бог дасть, ваша королівська милість незабаром і її побачить.

Сее почувши, король придивився до графа і, хоч той проти колишнього дуже перемінився, упізнав-таки його нарешті. Із сльозами на очах підвів його (бо той став перед ним на коліна), обняв і поцілував, та й сина його ласкою своєю не обминув. Тоді велів дати графові одяг і зброю, слуги й коні — все, що годиться мати такому іменитому чоловікові; сей наказ був виконаний тієї ж миті. Опріч того, король пришанував непомалу і Джеймса і все розпитував про його минуле. Коли Джеймс прийняв велику нагороду за те, що виявив графа та його дітей, Готьє сказав:

— Візьми се од щедроти його милості короля і пана мого, та не забудь сказати отцеві своєму, що твої діти, а його і мої внуки, не од старцівни вродилися.

Забравши нагороду, Джеймс викликав до Парижа дружину свою з свекрухою; туди ж приїхала і жінка П'єро. Довго жили вони там, тішачись щастям своїм разом із графом, якому король повернув усі його маєтності і надав іще вищу посаду, ніж раніше. Потім родичі з його дозволу повернулися додому, а граф жив до самої смерті в Парижі, оточений великою шаною і славою.

ОПОВІДКА ДЕВ'ЯТА

Бернабо з Генуї, одурений од Амброджуола, втрачає добро своє і каже убити свою невинну дружину. Вона рятується і в чоловіцькому перевдязі вступає на службу до султана, де викриває ошуканця в присутності викликаного до Олександрії мужа, а після покарання пройдисвіта вертається, перебрана вже по-жіноцькому і багата, разом із чоловіком до Генуї

Як одбула Еліза, розказавши жалібну повість, свою чергу, то королева Філомена, пані хорошої вроди і високого зросту, а виду привітнішого й веселішого над усіх інших, подумала трохи й сказала:

— Треба нам додержувати умови з Діонеем, а що всі вже, крім нього й мене, говорили, то спочатку розкажу свою історію я, а він буде, згідно з привілеєм своїм, оповідати останнім.

По сій мові вона почала свою розповідь такими словами:

— Між простим людом ходить така приповідка: "Попадеться й дурисвіт одуреному під ноги". Важко, здається, довести її правдивість якимись доказами, отже ж трапляються в житті пригоди, що її ділом потверджують. Тим-то, любії мої пані, хочу я, од предмета нашого не одбігаючи, переконати вас zarazом, що то правду люди кажуть; та й не без пожитку, може, буде вам моя історія, бо навчить вас, як од ошуканців стерегтися.

В одній гостиниці в Парижі зійшлось одного разу кілька заможних італійських купців, — той приїхав туди за одним ділом, той, як ведеться, за другим. Раз якось повечеряли вони добре всі гуртом та й почали балакати про всяку всячину; говорили перескаком про те, про се, а далі зайшла в них мова про жінок, що вони дома позалишали. От один і каже жартуючи:

— Не відаю, що там робить моя стара, але добре знаю, що як мені навинеться тут під руку якась замашна дівчина, то я геть забуваю свою любов до тієї далекої і втішаюся, як можу, із сією близенькою.

А другий і собі:

— І я, — каже, — так само чиню, бо хоч вір жінці, хоч ні, вона там однаково у гречку вскочить, то нехай уже буде в нас так за так і віть за віть: як, мовляли, гукаєш, так і одгукнеться.

І третій теж сказав якесь слівце на той самий штиб, і четвертий, — коротко кажучи, всі на тому ніби погодились, що жінки їхні, zostавшись самі, все одно вакуватися не будуть.

Один тільки Бернабо Ломеллін із Генуї інакшої був про те думки. Він запевняв усіх, що Бог із ласки своєї особливої послав йому дружину, оздоблену всіма чеснотами, які повинна мати жінка, та не лишень жінка, ба й рицар чи паж благородний, що другої такої на всю Італію не знайдеш. На вроду гарна, годами ще молода, собою жвава і моторна, ще й до всякої роботи здала: у рукоділлі жіночому, у тому шиттю чи гаптуванню, над неї нікого немає. А ще, казав, не знайдеш ніде джури чи слуги такого, щоб так панові за столом зумів догодити, як вона йому. А яка вона люб'язна, та розсудлива, та розумна; чи верхи їздити, чи з соколом полювати — усе вміє, а читати, писати й рахувати знає за доброго купця. Отак, кругом її розхваливши, дійшов він і до того, про що в товаристві мова мовилась, і став присягатись та божитись, що чеснішої й чистішої жінки ніде в світі немає, що як він і на десять год чи й навіки з дому одлучиться, то може бути певен, що жінка його ні до кого другого зроду не пригорнеться.

Серед тих купців, що там про сі речі бесідували, був один молодий торговець із П'яченци на ім'я Амброджуоло. Почувши останню хвалу, що оддав Бернабо своїй жінці, він розреготався на всі заставки й спитав глумливо, чи то часом не од цісаря дістав він, єдиний з усіх мужчин, такий привілей. Бернабо одказав, трохи ніби з серцем, що не цісар, а пан Біг, могутніший, либонь, за цісаря, дарував йому ту ласку. Тоді Амброджуоло сказав:

— Бернабо, я анітрохи не сумніваюсь, що ти сам переконаний у тім, що правду кажеш; тільки, здається мені, не досить ти в природу речей уникував, бо, якби до неї пильніше приглядався, то помітив би, яко чоловік недурного розуму, багато дечого такого, що примусило б тебе обережніше про сії справи говорити. Ти не думай, не через те ми так легковажно про жінок своїх балакали, що вони з іншого тіста зліплені, ніж твоя, а тому, що добре знаємо, як воно в світі ведеться; ось послухай краще, які в мене міркування з сього приводу. Давно відомо, що чоловік — то найблагородніше

створіння з усієї живини, що створив Господь, а потім уже — жінка; усякому розумно, та й на ділі видно, що чоловік досконаліший за жінку, а коли він досконаліший, то, безперечно, має більше за неї твердості і стійкості, а жінота завжди і у всьому хисткіша — на те є чимало природних причин, про які я тут не буду широко розводитись. А якщо вже й чоловік, твердіший на вдачу, не може встояти перед жінкою не лише тоді, як вона його спокушає, а й тоді, коли він сам її запрогне, і ладен зробити все на світі, аби тільки оволодіти нею (і таке з ним трапляється не раз на місяць, а тисячу раз на день), — то невже ти сподіваєшся, що хибка од природи жінка устоїть проти благань, лестощів, дарунків і тисячі інших заходів, до яких удасться розумний мужчина, щоб добитися її любові? Невже ти думаєш, що вона викріпить? Та кажи мені що хоч, я тобі не повірю! Ти ж і сам кажеш, що дружина твоя — жінка з крові і кості, як і всі інші, а коли так, то й душа в неї того хоче, що і людська, і сили в неї такі самі, щоб хотінню тому опиратися; нехай вона в тебе буде і чесна, й перечесна — не зарікайся, що вона одна з усіх того не зробить. Навіщо ж ото так уперто своє провадити, противно до того, що всі люди кажуть?

На се Бернабо так одказав:

— Я не філософ, а купець, то й відповім тобі по-купецьки. Я своє знаю: що ти кажеш, може статися з дурною жінкою, що стида й сорому не має, а котра розумніша, та про честь свою дбає і, її пильнуючи, стає сильнішою за мужчину, якому про те байдуже; отака ж то і моя жінка.

Тоді Амброджуоло:

— Справді, — каже, — якби щоразу, як вони у гречку вскочать, у них виростав на лобі ріжок на ознаку того, що вони зробили, то, думаю, небагато було б до сього діла охочих; але такого не буває, а в розумної то й зроду не лишиться од того ні сліду, ні прослідку. Сором і безчестя тоді тільки буває, як усе на яв вийде; тим-то, котра може потай перелюбки чинити, то так і робить, а як не робить, то, значить, дурна. Будь певен, що та тільки жінка честива, у котрої ніхто не просив, або та, що сама хотіла, та ніхто на неї не понадився. Хоч і знаю я, що так воно має бути з істотних і природних причин, та не говорив би про се з такою певністю, якби сам у тім багато раз і з багатьма жінками був не пересвідчився. Даю тобі слово, що коли б я пробув трохи з твоєю преподобницею, то і її за короткий час до того підмовив би, що й інших.

Бернабо одрік із серцем:

— Словами можна без кінця сперечатися: ти своє правитимеш, я своє, а пуття з того не буде ніякого. Та як ти вже кажеш, що всі жінки такі подільчиві і ти такий митець їх із розуму зводити, то, щоб тебе в честивості дружини моєї переконати, даю тобі голову на одруб, якщо вона тобі будь-коли на підмову дасться; як же ти сього не доб'єшся, то заплатиш мені всього-навсього тисячу золотих червінців.

Амброджуоло, розпалившись уже суперечкою, сказав:

— Що мені, Бернабо, по твоїй крові, як я виграю? Коли вже ти хочеш таку випробу вчинити, то постав проти моєї тисячі своїх п'ять тисяч золотих (бо голова твоя, либонь, вартніша), і, як ти не даєш мені певного реченця, я беруся поїхати до Генуї і за три

місяці з часу мого од'їзду підманути на гріх твою жінку, а на доказ того привезу деякі улюблені її речі і подам тобі непохибні прикмети, з яких ти сам досвідчишся, що так воно й було; обіцяй лишень мені на слово честі, що за цей час ні сам до Генуї не приїдеш, ні вісті жодної про сю справу жінці не перешлеш.

Бернабо охоче пристав на сі умови, і, хоч інші присутні там купці намагались їх од того закладу розраяти, знаючи, що з того велике лихо може скоїтися, Амброджуоло та Бернабо так розстроюдились обидва, що на те розраювання не вважали і ту свою угоду для більшої певності власноручно на письмі списали.

Учинивши ту угоду, Бернабо zostався в Парижі, а Амброджуоло виїхав якомога швидше до Генуї. Проживши тут кілька день, він розпитався обережно, де та жінка живе і якого вона норову, і почув про неї ще більше доброго, ніж од самого Бернабо. Утямив тоді Амброджуоло всю безрозумність свого замаху, проте зазнайомився з одною бідною жінкою, що вхожа була до тої панії і дуже їй угідна, і, не змігши од неї більшого добитись, підплатив її, щоб упровадила його в навмисне для того зроблений скрині не тільки до господи, а й до опочивальні паниної. Жінка сказала (з його науки), що має кудись поїхати, і попрохала постерегти кілька день тої скрині.

Як настала ніч і господиня заснула, Амброджуоло одімкнув ізсередини ту скриню і виліз потихеньку з неї. В опочивальні світилося, і він почав пильно розглядатися по кімнаті, щоб запам'ятати її розташування і всю обстанову, малювання на стінах та інші прикметні речі. Тоді підійшов до ліжка і, звірившись, що пані й дівчинка обік неї твердо сплять, одслонив нищечком укривало й побачив, що нага вона незгірша, як і вбрана, та не помітив ніякої признаки, що нею міг би похвалитись, окрім одної: під лівою груддю в неї була чималенька родима цятка, а круг неї кілька золотастих волосинок. Сее побачивши, він тихенько вкрив її знову; хоч і кортіло йому, життя своє одваживши, прилягти до такої кралі, одначе не насмілився, чувши, яка вона в сій справі сувора й невблаганна. До самого світу нишпорив він у її кімнаті: вийняв із шаховки її капшук, пару перстеників та поясів, халатик, потім поклав те все до себе в скриню, вліз у неї сам і замкнувся; те ж саме робив він і другої ночі, так що пані не помітила нічогосінько. На третій день, як було домовлено, та жінка приїхала по свою скриню і одвезла її туди, відки взяла. Амброджуоло виліз із скрині, розрахувався честь-честью з жінкою і подався не гаючись до Парижа, захопивши з собою вкрадені речі.

Приїхавши туди ще до призначеного терміну, скликав він купців, що були при тій розмові, як він із Бернабо закладався, і заявив у присутності свого суперечника, що виграв заклад, бо добився того, що похвалявся зробити. На доказ того, що так воно й було, він спочатку змалював словами обстанову кімнати і картини, що в ній висять, а потім показав украдені речі, буцімто пані те все йому подарувала. Бернабо визнав, що кімната і справді така, як розказав Амброджуоло, і що ті речі дійсно жінчині, але сказав, що про кімнату він міг розпитатись у челяді і з її ж допомогою дістати ті речі; тож як не подасть він інших доказів, сих двох не досить для того, щоб признати йому перемогу. Тоді Амброджуоло сказав:

— По правді вистачило б із тебе і сих доказів, та як ти хочеш інших, я подам їх.

Скажу тобі, що в мадонни Дзіневри, дружини твоєї, під лівою груддю чималенька родима цятка, а круг неї золотих волосинок шестірко.

Як почув сєс Бернабо, то неначе хто йому в серце ножем ударив, такий його жаль обняв. На лиці ж так змінився, що хоч би й слова був не промовив, усякому стало розумно, що Амброджуоло правду каже. По якійсь хвилі він озвався:

— Панове, Амброджуоло сказав щиру правду; він виграв заклад. Нехай же прийде, коли його хіть, по ті гроші.

Другого дня Бернабо розплатився сповна з Амброджуолом і виїхав із Парижа, важким духом на жінку дихаючи. Наближаючись до Генуї, не захотів він у самий город їхати, а став миль за двадцять од нього в одному своєму маєтку. Звідти послав він довіреного слугу свого з двома кіньми й листом до Генуї; жінці він написав, що вернувся і нехай вона прибуде до нього із слугою, а слугі наказав потаємно, щоб без ніякого жалю убив її по дорозі в слушному місці, а сам знову до нього вертався.

Слуга прибув до Генуї, оддав панії листа і переказав, що мав, словесно; вона тому вельми зраділа і наступного ранку разом із слугою подалася верхи до того маєтку. Тюпають ото вони собі рядом, гомонять про те, про се, та й заїхали у глибокий байрак; кругом тільки бескеття круте та дерева густії, а людей ані духа. Побачивши слуга, що може тут безпечно панський наказ виконати, вийняв ножа, схопив мадонну Дзіневру за руку та й каже:

— Молітеся, пані, Богові, бо тут вам і смерть!

Побачивши ножа й почувши сі слова, пані перелякалася.

— На Бога, — заволала, — скажи ж хоч мені, перед тим як різати, чим я тебе прогнівила, що ти мене згубити хочеш?

— Добродійко, — одказує слуга, — мене то ви нічим не прогнівили, а чим переступили перед паном, того не знаю, тільки велів він мені вас без ніякого жалю по дорозі убити, а як я не зроблю того, то він мене самого на горло скарає. Ви ж знаєте, що неволя моя; чи стану ж я панському наказу навсупір? Бог свідок, шкода мені вас, та нема ради — мушу.

— Змиloserдсья, ради Бога, — благала пані, плачучи, — не губи, іншому слугуючи, душі живої, що ніколи кривди тобі не вчинила. Знає те Господь-усевіда, що не вдіяла я зроду-звіку нічого такого, за що од мужа таку покару мала б прийняти. Та годі вже про се говорити. Ти можеш, коли тільки схочеш, догодити zarazом Богові, панові й мені, а як, так ось як: возьми лишень отсю мою одежу, а мені дай свою камізельку й каптан, одвези моє суплаття до пана нашого і скажи йому, що ти мене зарізав, а я клянусь тобі животом своїм, що ти мені даруєш: піду геть звідси, заберуся в такі безвісті, що довіку про мене в сих краях ні слуху, ні прослуху не буде.

Слуга, що проти волі мав убити її, здався без труднощів на те благання. Він узяв її одежу, а їй оддав свою каптанину й камізельку і залишив гроші, скільки при собі мала. Попросивши панію збігти кудись із того краю, лишив він її у байраці безкінну, а сам поїхав до пана і сказав, що веління його виконав — жінку вбив і труп вовкам на жир покинув.

Трохи згодя Бернабо повернувся до Генуї. Як довідались там про се діло, зазнав він од усіх великої огуди.

Тим часом бідолашна пані, залишившись сама в байраці, діждала ночі, заличкувалась, як могла, і добралась до слобідки; там, діставши в одної баби різне справилля, підкоротила лаптан, приладила його до свого стану, із камізельки пошила собі ногавиці, обтяла коси і, взявши на себе постать моряка, попростувала до моря, де зустріла, як на те, каталонського шляхтича на ймення сеньйор Енкарарх, що прохолоджувався саме коло криниці, вийшовши на берег із свого корабля, котрий стояв на якорі в Альбі. Увійшовши з ним у речі, стала вона до нього на службу і сіла на той корабель під іменем Сікурано з Фінале. Господар дав їй краще вбрання, і вона заходилася служити йому так щиро та ревно, що ввійшла до нього незабаром у велику ласку.

Через який там час поплив той каталонець із усяким крамом до Олександрії; він привіз у подарунок султанові кілька виборних соколів. Султан запрошував його двічі або й тричі до себе на обід; помітивши, як знамените прислужує гостеві Сікурано, він так його уподобав, що попрохав каталонця уступити йому свого джуру, і той хоч-не-хоч мусив із ним розстатися. Сікурано ж своєю щирою і пильною службою добувся невдовзі од султана не меншої приязні і ласки, ніж перед тим у каталонця.

У ту добу в місті Акрі, що було підвладне султанові, одбувався щороку ярмарок, на який з'їжджалася сила-силенна купців — і християнських, і сарацинських. Для безпеки торгового люду і краму посилав туди султан звичайно, крім дрібніших урядовців, ще й котрогось достойника свого з помічниками, щоб на торговиці лад давали. Одного року надумав він послати на те діло Сікурана, що наломився вже гаразд по-їхньому говорити; так же і зробив. Прибув Сікурано до Акри й заходився там пильно й ретельно яко привідця охорони торговельної урядувати. Крутилося там багато всякого купецтва з Італії — були і сицилійці, й пізанці, і генуезці, й венеціани, і з інших міст родимці; з ними ж то водив охоче компанію Сікурано, рідну свою країну пригадуючи. Одного разу спинився він якось біля венеціанської крамної комори і побачив межи іншими коштовними речами капшук і пояс, що колись його були. Здивувався Сікурано великим дивом, та на виду того не показав, лише спитав чемно, чиї то речі і чи продажні вони. А з тими венеціанами та був Амброджуоло з П'яченци, що привіз сюди багато всякого краму на їхньому кораблі; почувши, що привідця охорони питає про ті речі, він виступив наперед і промовив сміючися:

— Добродію, сі речі мої. Вони непродажні, та вже як вашій милості до смаку припали, то подарую їх вам залюбки.

Бачивши, що купець сміється, Сікурано подумав був, що той, може, впізнав його по якійсь прикметі, проте не збентежився і сказав:

— Ти, мабуть, із того смієшся, що я чоловік військовий, а питаю про сі жіночі витребеньки?

А Амброджуоло йому й каже:

— Ні, добродію, не з того. Я сміюся, бо пригадав, як ті речі мені дісталися.

На те йому Сікурано:

— Ану ж бо, щастя тобі Боже, розкажи нам, як ти їх добув, коли се сподобно.

— Добродію, — одвітував Амброджуоло, — сії речі і ще дещо дала мені одна мостива пані із Генуї, на ймення мадонна Дзіневра, дружина Бернабо Ломелліна, тої ночі, що я ночував з нею, і просила зберігати їх на незабудь. От я й засміявся, бо спало мені на думку, який йолоп той Бернабо, що поставив здуру аж п'ять тисяч золотих проти моєї тисячі, що я не спокушу його жінки; а я таки спокусив — і виграв заклад. Тоді Бернабо нема того, щоб себе за свою дурість покарати, надумав покарати дружину свою за те, що робить усе жіноцтво, і, кажуть, велів її вбити, як повернувся з Парижа до Генуї.

Почувши сеє, зміркував одразу Сікурано, яка була причина гніву Бернабо, і, переконавшись вочевидь, що сей купець до всього лиха привинен, вирішив не попустити йому сієї шваби. Удавши, що ся історія припала йому до вподоби, він хтозна-як заприятелював з Амброджуолом і нарадив йому їхати після розторжя з усім своїм добром до Олександрії, де влаштував йому порядну крамницю ще й дав чимало своїх грошей. Купець, велику користь собі од того маючи, охоче затримався в сьому городі.

Сікурано, бажаючи якомога швидше свою невинність перед очі Бернабо уявки поставити, доти не заспокоївся, доки не викликав його до Олександрії через знайомих генуезьких купців, що зуміли знайти для того якусь прикличку; а що Бернабо був у дуже скрутному становищі, Сікурано попрохав потаємці одного свого приятеля, щоб той прихистив його до слушного часу в своїй господі.

Уже перед тим Сікурано зводив якось Амброджуола до султана, що з цікавістю вислухав од купця оповідання про його пригоду; тепер же, дізнавшись про приїзд Бернабо, вирішив він, що настав час діяти, і, вигодивши зручну хвилю, попрохав султана, щоб той призвав перед себе обох купців і змусив Амброджуола як не просьбою, то грозьбою розповісти в присутності Бернабо все по правді, як там у нього було діло з тою мадонною Дзіневрою. Султан викликав їх обох і, як вони з'явилися, з суворим виглядом зажадав од Амброджуола в присутності багатьох двораків, щоб той признався по правді, яким чином виграв він у Бернабо п'ять тисяч золотих червінців; тут же стояв і Сікурано, на якого Амброджуоло покладав був надію, але недавній приятель позирав на нього ще грізніше і залякував тяжкими муками, як не признається у всьому. Тоді Амброджуоло, притиснутий із двох боків і не сподіваючись, зрештою, більшої кари, ніж повернення тих п'яти тисяч і вкрадених речей, хоч-не-хоч мусив розказати привселюдно геть-чисто все по правді, як було діло. Як Амброджуоло доказав усе до краю, Сікурано, нібито виконуючи волю султанову, звернувся до Бернабо й спитав:

— А що зробив ти своїй жінці через ту брехню? На те одвітив Бернабо:

— Через утрату грошей і через ту неславу, якою мене вкрила (так мені здавалось) дружина моя, поклав я на неї великий гнів і велів слугі своєму убити її; тому, як сказав мені той слуга, вовки розшарпали її тіло.

Вислухав усе те султан, та не розумів іще, куди гне Сікурано, що влаштував сей допит, аж той обізвався до нього сам:

— Володарю мій і пане, ви бачите навіч, які гарні в тої доброї жінки і муж, і коханок. Сей позбавляє її честі, знеславивши її добре ім'я, і воднораз оббирає її мужа; той, вірячи більше чужій брехні, ніж її щирості, в якій міг за довгий час спільного життя пересвідчитись, каже її забити й вовкам на поталу оддати. Опріч того, і муж, і коханок так її люблять і так шанують, що хоч і довго жили з нею, а вже не впізнають її. А щоб ви, пане мій, ще краще зрозуміли, чого і сей, і той заслужили, то обіцяю вам, — якщо тільки з ласки вашої зволите покарати дурисвіта й помилувати одуреного, — привести тую жінку перед ваші і їхні очі.

Султан, готовий у всьому вволити Сікурунову волю, пристав на те прохання і сказав, нехай він приведе ту жінку. Бернабо, що певен був у її смерті, дуже тому здивувався; Амброджуоло побачив уже, що непереливки, одними грішми тут не відбудешся, і, не знаючи, добра чи лиха од того сподіватися, чекав її приходу, немов очманілий. Діставши згоду од султана, Сікуруно упав, плачучи, перед ним навколішки і промовив — уже не чоловічим голосом, бо годі було чоловіка вдавати:

— Пане мій, я — бідна, нещасна Дзіневра, що тинялася шість років світами в чоловіцькій постаті, брехливо і злочинне знеславлена сим зрадником Амброджуолом і віддана сим лютим і несправедливим мужем служебникові на заріз, а вовкам на з'їжу.

І, роздерши на собі пазуху, показала перса, появивши себе жінкою в очу султана і всіх присутніх. Потім, обернувшись до Амброджуола, спитала його гнівно, коли се було, що він ночував із нею, як про те хвалився. Пройдисвіт уже впізнав її, та не сказав ні півслова — од сорому йому заціпило.

Султан же, що мав її доти за мужчину, не міг із дива вийти — все, що він тут почув і побачив, здавалось йому сном, а не дійсністю. Нарешті, отямившись із чудування і впевнившись, що все те діється у справжності, превелику оддав пошану поведінці мадонни Дзіневри, званої доти Сікуруно, і вдачі її, і витривалості, і цнотливості. Тоді казав дати їй пристойне жіноче вбрання і дівчат на послугу і дарував, як пообіцяв, животом Бернабо, хоч він і заслужив смерті. Той же, впізнавши дружину, упав перед нею навколішки і, плачучи, благав у неї прощення. Вона добротливо пробачила йому, хоч він того був і невартий, і приголубила його ніжно, як мужа свого.

Потім того султан повелів прив'язати Амброджуола десь на видноті і на спеці сонячній до стовпа, вишмарувати його медом і потіль не одв'язувати, покіль сам не впаде; так же і зробили. Крім того, наказав султан оддати мадонні Дзіневрі все добро пройдисвітове (а добра того було стільки, що і в десять тисяч дублонів не вбереш); тоді спорядив розкішну учту на честь Бернабо, яко мужа її, і самої мадонни Дзіневри, яко найдостойнішої жінки, і подарував їй клейнодами, золотим да срібним начинням і грішми стільки, що знов понад десять тисяч дублонів набігло. Як же учта скінчилася, велів наріхтувати корабель і дозволив їм, як вони того хотіли, повернутись до Генуї. Приїхали вони туди веселі і багаті-пребагаті, і всі вітали їх із шаною великою, особливо ж мадонну Дзіневру, яку вже давно були поховали. До самої смерті всі поважали її, яко жінку мудру і статечну.

Амброджуола ж іще того самого дня було прив'язано до стовпа й вимазано медом;

він сконав у великих муках, бо оси, мухи й гедзі (а їх у тому краї тьма-темрява) скунали і сточили його до самої кості. Довго ще біліло там ніким не рушене його маслаччя, на сухожиллі теліпаючись, і свідкувало всякому, хто бачив, про його плюгавство. Оттак попався дурисвіт одуреному під ноги.

ОПОВІДКА ДЕСЯТА

Паганіно з Монако викрадає жінку в мессера Річарда ді Кіндзіка; дізнавшись, де вона є, чоловік їде туди і, заприятлившись з Паганіном, просить повернути йому дружину. Той дає їй на волю — вертатись чи лишитись, вона ж не хоче йти до чоловіка, а по його смерті одружується з коханцем

Уся чесна компанія вельми вподобала прегарну королевину притчу, а найдужче Діодей, що мав того дня розказувати остатній. Похваливши за все попередню оповідачку, він почав:

— Прекрасні дами, одна обставина з королевиної історії примусила мене перемінити свій намір і розповісти замість задуманої пригоди зовсім іншу — маю на увазі дурість Бернабо (хоч усе й скінчилося для нього благополучно) і всіх інших, що думають подібно до нього, ніби в той час, як вони гуляють десь по світу, то з однією, то з другою любо жартуючи, жінки їхні, що дома лишились, сидять собі на піснині, скоромини не вживаючи, буцімто ми не знаємо, родившись серед них і вирішивши, до чого вони ласі. Оповідкою своєю хочу я показати велику їхню глупоту і ще більшу нерозумність тих, котрі, вважаючи себе сильнішими за природу, можуть робити діло тільки язиком, ще й інших силкуються на свій лад повернути, хоч те натурі їхній і геть-то суперечить.

Так от, жив собі в городі Пізі судія, більше розумом, аніж силою тілесною обдарований; звали його мессер Річхардо ді Кіндзіка. Будучи тяжко багатим і сподіваючись, мабуть, що зможе вдовольнити жінку досконалим знанням законів, шукав він собі з горливістю великою молодого та вродливої дружини, хоч мусив би стерегтися саме такої, якби тільки вмів не лише іншим, а й собі добру пораду дати. Чого ж шукав, те і знайшов — мессер Лотто Гваланді дав за нього дочку свою Бартоломею, що була, може, найкращою і найгарнішою дівчиною в тому місті, хоч вони там мало не всі такі вертливі, як ласочки.

Судія привів молоду до свого дому з великою пишнотою і справив гучне та бундючне весілля. Уже першої ночі спромігся він ледве один раз виконати свій подружній обов'язок, та й то з тяжкою бідом, а вранці, як чоловік худий, сухорлявий та недолугий, мусив покріпляти сили свої білим вином, солодощами та іншими ліками. Оцінивши аж тепер по справедливості свою спроможність, пан судія почав навчати дружину календарю, що найкраще згодився б школярам і був укладений не інакше, як у Равенні. Як його послухати, то не було такого і дня, щоб на нього не припадало якогось свята чи присвятка, шануючи які чоловік і жінка мали з різних причин утримуватися од усяких зносин; сюди ж додавались пости великі й малі, передсвяття апостольські і всіх святих, п'ятниці та суботи, ну й неділі (бо то, мовляв, день Господній), та ще певні квартали місячні і сила-силенна всяких інших виїмків — йому,

бач, здавалося, що спілкування з жінкою можна одкладати на такий довгий термін, як цивільні судові справи. Отак і жив він із дружиною (хоч і вельми їй було досадно, що хіба раз на місяць він до неї пригорнеться) і стеріг її пильно, щоб, буває, хтось інший не вказав їй на робочі дні, як він указував їй на святкові.

Одного разу влітку, за великої спеки, заманулося мессерові Річчарду поїхати до свого прегарного маєтку біля Монте-Неро — погуляти там кілька день, подихати свіжим повітрям; жінку свою красуню він теж узяв із собою. Щоб розважити її, він улаштував одного дня риболовлю: сам сів із рибалками в один човен, а жінку з товаришками посадив у другий, та й попливли собі, і так зарибалились, що незчулися, як запливли од берега на кілька миль у чисте море. От пильнують вони тої риби, коли се надплив туди галерою своєю Паганіно да Маре, голосний того часу корсар; помітивши човни, він рушив до них; вони навтіки, та він усе-таки наздогнав того, де були жінки, і, побачивши там красуню Бартоломею, не бажав собі іншої здобичі — на очах у мессера Річчарда, що був уже на суходолі, він узяв її до себе на галеру та й поплив у море. Нема чого й казати, як журився тим пан судія, що ревнував жінку свою і до тіні, не то що. І в Пізі, і в інших містах скаржився він на тих лиходіїв-корсарів, та все було намарно — він-бо не знав, хто саме викрав його жінку і куди її завіз.

Паганіно ж, таку гарну бранку собі залучивши, був вельми радий; він не мав жінки і вирішив залишити її при собі. Красуня гірко плакала, а він потішав її ласкавими словами; коли ж настала ніч, він, не дбаючи про календар і не турбуючись жодними святами й присвятками, зачав утішати її ділами (бо слова, як йому здавалось, мало тоді вдень допомогли) та і втішив-таки так добре, що не допливли вони й до Монако, як судія і всі його закони вилетіли їй з голови. Зажила вона рада та весела з тим Паганіном, а він, у Монако її привізши, не тільки потіху вдень і вночі їй давав, а ще й шанував її, як би дружину свою законну.

Через який там час унесено в вуха мессерові Річчарду, де його жінка. Він запалився бажанням повернути її якнайшвидше і, гадаючи, що ніхто краще за нього не зможе сієї справи зорудувати, вирішив сам повезти за неї викуп, скільки б там із нього не заправили. От сів він на корабель, приплив до Монако і справді побачив там свою жінку. Вона теж його помітила і того ж вечора сказала про се коханцеві своєму, виявивши йому одночасно, що вона гадає чинити. Другого дня вранці мессер Річчардо побачив Паганіна, познайомився з ним і за короткий час став уже запанібрата; Паганіно ж не показував виду, що його знає, і вичікував, що той буде йому казати. Коли мессерові Річчарду здалося, що настала слухна мить, він постарався якнайліпше і якнайприязніше відкрити йому причину свого приїзду і прохав його взяти який завгодно окуп, лиш вернути жінку. На те одповів Паганіно з веселим видом:

— Але ж дуже прошу, пане мій любий! Коли хочете знати, у мене й справді живе одна молодиця, тільки я не відаю, чи то ваша жінка, чи, може, ще чиясь — я ж бо вас не знаю, а з нею знайомий теж недавно, відколи вона в мене живе. Якщо й справді ви її чоловік, як ви кажете, то я, маючи вас за людину благородну, поведу вас до неї і вона вас напевне впізнає: коли вона скаже, що ваша правда, і захоче піти з вами, то нехай;

дасте мені за неї окупу, що з ласки вашої самі положите. Як же ні, то не подоба вам її од мене вимагати, бо я чоловік молодий і, як усякий інший, можу тримати собі жінку, особливо ж таку, як вона, що любішої за неї я зроду не бачив.

Тоді сказав мессер Річхардо:

— Цілком певно, що то моя жінка; скоро ти поведеш мене до неї, побачиш сам, що так воно і є: вона одразу ж кинеється мені на шию. Нехай буде так, як ти надумав; я пристаю на все.

— Гарзд, — сказав Паганіно, — ходімо.

От прийшли вони до Паганінового дому, сіли в світлиці, і Паганіно велів покликати до себе жінку; вона вийшла із своєї кімнати і привітала мессера Річхарда так, ніби то був якийсь чужинець, що завітав у гості до Паганіна. Сее побачивши, судія дуже здивувався (думав, знаєте, що вона його хтозна з якою радістю зустріне) і сказав до себе подумки: "Мабуть, із того суму й безконечного горювання, що втратив її, я так змінився, що вона мене не впізнала". До неї ж озвався такими словами:

— Жінко моя люба, дорого ж мені стала та рибна ловля, що на неї я тебе запросив! Що вже я побивався за тобою, того ніхто на світі здумати не може, а ти, бач, і не впізнала мене, так байдужно до мене привіталася. Хіба ж ти не бачиш, що се я, твій мессер Річхардо? Я приїхав сюди, щоб заплатити сьому достойному чоловікові, скільки він захотів би, аби тільки забрати тебе й одвезти додому, а він, спасибі йому, згодився оддати мені тебе за таку ціну, яку я сам покладу.

Жінка повернулась до нього й сказала, осміхнувшись злегенька:

— Мосьпане, се ви до мене говорите? Глядіть же, чи ви часом не вклепались, бо я от таки добре знаю, що не бачила вас ізроду.

А він їй:

— Що-бо ти кажеш, ось придивись до мене краще та пригадай гарненько, то й побачиш, що я твій муж, Річхардо ді Кіндзіка.

А вона йому:

— Даруйте, мосьпане, може, воно й не випадало б так довго на вас дивитись, як ви того бажаєте, та я вже досить на вас надивилась і можу з певністю сказати, що ніколи вас не бачила раніше.

Мессер Річхардо подумав собі, що, може, то вона прикидається із страху перед Паганіном і не хоче признатися до нього в присутності корсара; тим-то через якусь хвилю він попрохав у господаря дозволу поговорити з жінкою сам на сам. Паганіно пристав на те, з одною лише умовою — щоб мессер Річхардо не важився цілуватись проти її волі, а жінці сказав, щоб пішла з ним до своєї кімнати, вислухала все, що він мав казати, і відповіла йому, як сама хотіла. От пішли вони удвох до неї в кімнату, посідали, і мессер Річхардо заговорив ізнову:

— Серденько моє кохане, душко моя солоденька, надієнько моя люба, невже ж ти й тепер не впізнаєш того Річхарда, що любить тебе дужче, ніж самого себе? Як же се може бути? Чи я вже так змінився? Оченя ж ти мов каре, ну, глянь же на мене ще раз, придивися краще!

Жінка засміялася і не дала йому говорити далі.

— Ви розумієте, звичайно, — промовила вона, — що не така вже я безпам'ятна, щоб забути, що ви — мессер Річхардо ді Кіндзіка, мій муж; та коли я жила з вами, то виявилось, що ви мене погано знаєте. Ви ж чоловік ніби й розумний (і хочете, щоб вас за такого вважали), то невже ж таки ви не знали, бачивши, що я така молода, та свіжа, та яра, — невже, кажу, ви не знали, чого треба молодим жінкам, крім їжі та одежі, хоч вони й соромляться про те говорити? Як ви те діло справляли, ви самі знаєте. Коли правничі студії були вам більше до серця, аніж дружина, то не треба було женитися; та, правду кажучи, мені завжди здавалось, що ви навіть не юриста, а такий собі ходячий календар, що проголошує свята й передсвяття, пости й припостки, так ви добре знали всі ті штуки. Якби, кажу, ви попускали стільки празників пахарям, що поля ваші обробляють, скільки тому, що мав мою грядочку порати, то не зібрали були б ізроду ні зернини врожаю. А тут послав мені Бог, на молодощі мої зглянувшись, сього чоловіка; в отсій от кімнаті живу я з ним, не знаючи, що то є свято (маю на увазі ті свята, що так часто справляли ви, більше Богові, чим жінці догодити намагаючись): ніколи тут не ночували ні п'ятниця, ні субота, ні сухий четвер, ні Петрівка, ані Великий піст, що так довго тягнеться; і вдень і вночі тут працюється, що аж пір'я летить; от хоч би й сьогодні вдосвіта — ще й до утрени не дзвонено, а ми вже дві чи три загінки пройшли. Залишуся ж я у нього, працюватимемо вдвох, покіль молоді, а свята, пости та прощі нехай уже будуть мені на старощі. А ви забирайтеся собі з богом, та й не дуже гайтеся, і святкуйте там без мене скільки хочете.

Почувши сії слова, мессер Річхардо нескazanного дознав жалю, а як вона замовкла, промовив:

— Ох, душко моя солоденька, хто видав таке говорити? Невже тобі не дорога честь батьків твоїх і твоя власна? Невже ти волієш отут підбічницею сього чоловіка у смертельному гріху пробувати, ніж у Пізі дружиною моєю бути? Як ти йому остинеш, прожене він тебе геть із ганьбою великою; а мені ти завжди будеш мила, завжди будеш, хотів би я чи ні, господинею мого дому. Невже задля сієї нечестивої і непомірної похоті занехаєш ти добру славу свою і покинеш мене, коли я люблю тебе, як душу? Надієнько моя люба, не кажи більше таких слів, ходи зі мною: я вже тепер, знаючи твоє бажання, буду краще старатися. Маєточку мій дороженький, одстань од того наміру та поїдь зі мною — я ж без тебе такого вже натерпівся лиха!

На те жінка одвітувала:

— За честь мою, про мене, нехай хоч і ніхто не турбується, се вже тепер ні до чого; нехай би були подбали про неї отець-мати, коли мене за вас заміж давали; та як вони тоді про мою не дбали, так я тепер не дбаю про їхню. А що я в гріху смертельному пробуваю, то тим не журіться, бо я в ньому як сир у маслі плаваю. Признаюся вам по правді, тут я почуваюсь дружиною Паганіна, а там, у Пізі, я була ніби вашою полюбовницею — так рідко за квадратами місячними та геометричними розрахунками сходились там наші планети; тут же Паганіно не випускає мене з обіймів цілу ніч, тисне мене й кусає, а вже як упорує, нехай вам те сам Бог скаже. Ви говорите, що

будете старатися; а чим? Будете намагатися трьома нападами булаву підняти? Мабуть, ви стали бравим вершником з того часу, як я вас не бачила. Ідїть собі і старайтесь лишень тримати душу в тілі, бо ви на сьому світі немов позичені, такі хирні та недолугі. А ще скажу вам, що коли й покине мене сей чоловік (а він, здається, не має того на думці, поки я сама хочу), то я нізащо в світі до вас не повернуся: хоч скільки вас чавити, все одно й наперстка соку не вичавиш. Набулася я вже в вас, на превелику собі шкоду і втрату, то шукатиму тепер того добра деінде. Кажу ж вам іще раз — тут немає в нас ні свят, ні присвятків, тут я хочу й зостатися, а ви ідїть собі з богом, і то якнайшвидше, а ні, то я закричу, що ви хочете гвалт мені учинити.

Упіймавши такого облизня, аж тепер урозумів мессер Річчардо, яку він учинив дурницю, що оженився з молодю, бувши сам нездолящим. Сумний та невеселий вийшов він із кімнати і наговорив багато всячини тому Паганінові, та все пусто-дурно. Так нічого й не добившись, повернувся він до Пізи без жінки та й збожеволів з великого жалю; було, хто з ним не привітається, хто його про що не питає, він усім одно каже: "Паскудна діра свят не розбира". По недовгім часі він і вмер. Як почув про те Паганіно, то, знаючи, як вірно кохає його Бартоломея, став із нею до шлюбу, та й зажили вони собі вдвох до любої вподоби, жодних свят не святкуючи і постів не постуючи, у тім обом приємній праці рук і ніг не покладаючи. Тим-то, любії мої пані, здається мені, що не в ті взувся Бернабо, коли ото сперечався з Амброджуолом.

Ся оповідка так розсмішила чесне товариство, що з реготу у всіх аж щоки боліли, а всі дами в один голос визнали, що Діоней правду каже і що Бернабо був великий дурень. Як Діоней скінчив свою історію і всі вже пересміялися, королева побачила, що вже нерано, усяк розказав уже своє і володарювання її дійшло кінця; тож ізнявши заведеним порядком вінця з голови своєї, поклала його на голову Неїфілі і сказала веселенько:

— Тепер, любя моя подруго, випадає тобі над сим малим народом поцарювати.

По сім слові колишня королева сіла; Неїфіла трохи аж почервоніла од тої шани, що їй отсе дано; личко їй пашіло, мов свіжа троянда квітнева чи майова на схід сонця, а очі хороші, трохи опущені, блищали, неначе тая вранішня зоря. Як тільки вступив приязний гомін, яким усі присутні ясували своє благовоління до нової королеви, вона підбадьорила, сіла на вищий стілець і промовила:

— Раз уже я стала над вами королевою, то, не ламаючи порядків, заведених моїми попередницями і схвалених вашою покірністю, хочу ознаймити вас короткими словами мою думку, що нам слід далі чинити, якщо ви її спільною радою ухвалите. Як вам відомо, завтра в нас п'ятниця, а по завтрьому субота, дні не вельми приємні багатьом людям задля пісної їжі, що годиться вживати. Проте п'ятницю мусимо шанувати, бо в сей день прийняв муку той, хто розп'явся ради спасіння нашого; тим-то справедливо буде, я вважаю, і почесно завтра для хвали Божої радше молитвами, аніж оповідками пробавлятися. У суботу ж, ізнов, жінки миють своїм звичаєм голову, щоб вимити з волосся весь порох і бруд, що за цілий тиждень назбирався; багато хто постує в сей день на славу Пречистої Діви-Богородиці, а потім опочиває од усіх трудів на честь

неділі, що заходить. Тим і в суботу, я вважаю, ми не можемо йти заведеним трибом і гаразд учинимо, як і в сей день оповідати не будемо. І ще одно: в неділю буде вже чотири дні, як ми тут живемо, і, коли ми не хочемо, щоб нас тут заскочили якісь чужі люди, мусимо, на мою думку, перемінити місце свого пробутку й перейти куди-інде, а куди, про те вже я подумала й потурбувалась. Коли ми зійдемося там до гурту після полуденного спанку, то домовмося зарані, що на відміну від сьогоднішнього дня, коли ми надто широко гуляли думкою по нашому словесному полю, слід обмежити трохи оповідацьку сваволю; кожне матиме досить часу для надуми і зможе розказати що-небудь про одну якусь фортунину примху — приміром кажучи, про те, як люди завдяки своїй кмітливості добували собі бажане або вертали втрачене. Нехай же подумає про се кожне із вас та й розповість на пожиток чи хоч на потіху всьому товариству. Ясна річ, за Діонеєм лишається його привілей, як і перше.

Всі схвалили королевину промову і пристали на її думку. Вона ж покликала перед себе каштеляна і розказала йому докладно, де він має поставити ввечері столи і що йому потім робити за весь час її королювання; потім того вона встала разом з усім товариством і дозволила робити, що кому хотя. Дами й кавалери пішли в садок, погуляли там трохи, а як наспіла вечеря, поїли усмак; як же повставали з-за столу, то Емілія, по загаду королевиному, завела танок, а Пампінея (їй приспівували всі інші) ось яку пісню:

Щаслива я над всяке порівняння:
Здійснилися усі мої бажання!
Прийди ж до мене, владарю Амуре,
Всіх благ моїх і радощів причино;
З тобою заспіваю
Не про зітхання, не про дні зажури,
Що ти змінив на втіху добродійно,
А про жагу безкраю,
Що в ній горю, щаслива, й не згоряю,
Тобі моє несучи обожання.
В той день, як загорілась я жагою,
Явив, Амуре, ти моему зору
Коханця молодого,
Що силою, завзяттям і красою
Над усіма у світі візьме гору —
Нема ніде такого...
Я мрію і співаю лиш про нього.
Лише йому палке моє кохання.
Але найбільше те мене втішає,
Що милому і я так само мила
З твоєї ласки, Боже!
На сьому світі все тепер я маю,

Усе, чого душа моя хотіла,
А на тім світі, може,
Господь Всевишній люблячим поможе
І нам дарує вічне раювання.

Після цієї пісні співалося ще багато всяких, танцювалося того й сього, гралося на різних струментах. Та як сказала королева, що пора вже на спочинок іти, розійшлися всі при світлі смолоскипів по своїх кімнатах, а два наступні дні присвятили тим справам, про які говорила королева, і з нетерпливістю дожидалися неділі.

Кінець другому дню
ДЕНЬ ТРЕТІЙ

Зачинається третій день, у який під проводом Неїфіли говориться про тих, що кмітливістю своєю чого бажали добули або що втратили повернули

Уже зоря з наближенням сонця почала з пурпуру в золото перецвітатися, як уставши королева в неділю рано, усе своє товариство позбуджала, а каштелян ще й того раніше в те місце, куди малося йти, послав усякої потребизни чимало і людей, щоб усьому лад дати; побачивши ж тепера, що королева в дорогу побралася, велів повантажити все до решти і рушив з обозом та з позостаючою челяддю, знявшись, мовляв, із старого таборища. Королева йшла тихою ходою в супроводі дам та кавалерів під веселий щебет соловейків та іншого птаства (а було їх там, либонь, із двадцять голосів), прямуючи на захід сонця незаходженою стежкою, порослою зеленою травою та квітами, що проти ранку розкривалися; жартуючи та сміючися зі своїми супутниками, не пройшла вона й двох тисяч ступнів, як привела їх іще перед дев'ятою годиною до чудового розкішного палацу, що стояв на пригорку, вивишаючись над долиною.

Вони увійшли в той палац, оглянули всі приміщення і, побачивши там великі світлиці і чисті та чепурні покої з усіма вигодами, вельми похваляли і саму будівлю, і пишноту пана-господаря. Спустившись потім униз і роздивившись на просторі і світлі подвір'я, на льохи з коштовними винами, на фонтани з свіжою холодною водою, ще більше нове своє втечище уподобали. Тоді посідали — одпочити б то трохи — на кружг'анку, заклечаному віттям і потрушеному всілякими квітами, що цвіли на ту пору; звідси добре було видно всю околицю. Тут обачний каштелян пригостив і пришанував їх виборними солодощами та добрими винами.

Потім того веліли одімкнути хвіртку в сад, що, обмурований кругом кам'яним муром, ріс коло палацу; при самому вході вразив він їх увесь красою своєю чудовною, а як вони в ньому дрібніше розглянулись, то ще дужче дивувалися. Округи саду і багато де всередині ішли широкі, прямі як стріла хідники, обхилені буйним виноградом, що показував того року на щедрий урожай; тоді він саме цвів і точив на весь сад такий аромат (а тут же ще й інше всіляке зело і дерево духмяніло), що здавалося їм, ніби зійшлися тут докупи всі прянощі і пахощі східних країн. Обабіч хідників плелися живоплотом білі й червоні троянди та жасмин, тож не тільки вранці, а й за сонця можна було в сьому запахущому холодочку любо гуляти, спекоти не знаючи. Було там

доволі ще всякої рости (а скільки, якої і де — довга річ було б оповідати); не бракувало, скажу коротко, ані жодної путящої рослини, що в нашому підсонні водиться.

Посеред саду (се, може, була в ньому річ над усяку іншу знакомита) була поляна, встелена дрібною яро-зеленою, аж ніби чорною, муравою, розцвічена безліччю різних квітів, обсаджена кругом молодими помаранчевими та цитриновими деревами, на яких zarazом і квіти, і плоди, що спілі, а що й зелені, рясно майоріли; дерева ті не лише очі любим затінком у себе брали, а й душу благоуханням своїм звеселяли. Серед тої поляни стояв біломармуровий водограй, різьбою кунштовною гарно оздоблений; у центрі його здіймалася на колоні статуя, що викидала в небо — не знати, чи натуральним, чи теж штучним струменем — стільки води, яка спадала знову з лагідним плюскотом у прозорий басейн, стільки, кажу, води, що вона сміло могла б крутити млинове коло. Зайвина її, що не вміщалася в басейні, одводилась скритими під дерном канавками і, вийшовши знову наверх, обтікала поляну дзюркотливими течійками, а потім розбігалася такими ж струмками по саду; зібравшись потім в одній його частині, вона ринула прозірчастим потоком у долину, женучи по дорозі з великою силою і немалою для господаря користю аж два млини.

Краса цього саду, його впорядкованість, усі оті дерева й квіти, водомети і струмки зачарували наших дам і кавалерів.

Усі визнали в один голос, що, якби був рай на сьому світі, він мав би саме такий вигляд, і ніхто не знав, якої б можна було ще тому садові принади додати. Гуляючи в ньому до любої вподоби, плетучи собі віночки із усякого віття, слухаючи співу пташок, які ніби змагалися, хто кого перещебече, товариство наше ще одну дивовижу помітило, якої раніше було не зауважило. У тому саду було сила-силенна різних звірят, не менше, може, ніж ста порід; хто що забачить, тут же й іншому покаже: там, дивись, вигулькне звідкілясь трусик, там зайці пробіжать, он козулі лежать, а онде молоді оленчуки пасуться. Опріч них, гуляло там на волі чимало іншої усякої нешкідливої, ніби ручної, звірини, що любо й мило було дивитися.

Нагулявшись товариство по саду, надивившись на всі ті дива, казали поставити столи коло того водограю; спершу заспівали п'ять чи шість пісеньок, потанцювали трохи, а тоді з дозволінням королеви сіли до обіду. Покріпившись досхочу прерізними смачними потравами, повставали весело з-за столу і знову грали, співали й танцювали, аж поки королева не сказала, що, хто хоче, може в сю жарку годину піти поспати. Дехто й пішов, а інші, зваблені красою сієї містини, тут же й лишилися: которі читали романи, а которі грали в шахи чи в дамки, поки тії спали. Як же минула третя година, всі повставали, освіжили собі вид холодною водою і пішли, за королевиним наказом, до водограю, де, посідавши заведеним порядком, чекали початку оповідань на домовлену тему. Першим оповідачем королева визвала сьогодні Філострата; він почав такими словами.

ОПОВІДКА ПЕРША

Мазетто з Лампореккіо прикидається німим і стає за садівника в дівочому монастирі, де всі черниці наперебій намагаються із ним поспати

Прекрасні дами, багато є нерозумних чоловіків і жінок, які гадають, що скоро дівчина візьме на голову біле покривало, а на тіло чорну рясу, то вже перестане бути жінчиною і нічого такого їй не кортить, буцімто як постриглася в черниці, то вона й закам'яніла; коли ж такі люди почують часом щось таке, що сій їхній гадці суперечить, то вельми бентежаться: ото, мовляв, нечуваний, протиприродний гріх! А самі себе не бачать, що мають повну волю що любля чинити, та й то немає їм наситу; то хоч би подумали — що ж тим робити, що весь час на самоті та на безділлі пробувають. Є знов немало й таких, що думають, ніби лопата, й заступ, і груба їжа, і тяжка праця притуплюють у хлібороба тілесні похоті і затемнюють та затуркують його розум. Хибність таких-от думок я й хочу показати своєю маленькою історійкою, не виходячи, одначе, з тих меж, що назначила нам королева.

У наших краях був, та ще й тепер є, дівочий монастир, славний своїм благочестям (а який саме, того не скажу, щоб тої доброї слави нічим не ущербити), а в тому монастирі не з-так давно, коли ще там було всього восьмеро черниць з абатисою, і всі ж то молоденькі, садівникував та заразом і городникував один дядько; не хотівши ж більше за малу плату служити, порахувався з шафарем монастирським, та й подався собі в Лампорецкію, звідки був родом. Серед людей, що зустріли його там приязно, був один молодий парубок, кріпкий та дужий і з себе, як на селяка, таки вродливий; звали його Мазетто. От і питає Мазетто того дядька (а дядька звали Нуто), де він так довго був. Той сказав йому, а парубок давай знову допитуватись, що він у тому монастирі робив. На те одповів Нуто:

— Порався там біля саду (а він у них великий та гарний), ходив часом у ліс по дрова, воду тягав; те-се; тільки ж платня мені така мізерна була, що і взувачки не міг собі справити, не то що. А ще ті чернички, всі молоді, та такі кляті і забісовані — все їм недогода. Пораюсь я, бувало, в саду чи в городі, так одна каже: "Саджай отут-о", друга каже: "Саджай отамо", а третя видирає заступа з рук: "Так, — каже, — не годиться". Так, бувало, надокучать, що тільки плюнеш та і з саду. От через те ж я й не захотів там служити, додому вернувся. Просив мене, правда, шафар їхній перед тим, як я йшов, щоб я напитає йому десь підходящого чоловіка, та хоч я й пообіцяв, то швидше в нього на лисині чуприна виросте, ніж я кого туди пошлю.

Слухав тії речі Мазетто, і так йому закортіло до тих черничок на службу стати, що аж-аж-аж; урозумів-бо з дядькових слів, що доб'ється там, чого йому треба. Та дядькові про те й не натякнув, щоб діла не зіпсувати, сказав тільки:

— І добре ти зробив, що пішов! Не мужчинське то діло — з баботою возитися, краще вже з чортами. У тих вертихвісток сім п'ятниць на тиждень.

Та зразу ж після сієї розмови став Мазетто думати-гадати, яким би йому побитом у той монастир дістатися; тую роботу, що казав Нуто, він добре знав, то за се й не турбувався, боявся тільки, що його не приймуть, бо молодий і показний із себе. Розкинувши думкою туди й сюди, так собі помислив: звідси туди світ не блигомий, ніхто мене там не знає; як удам із себе німого, то мене там напевне візьмуть. На тому ж і став; закинув сокиру за плечі, та нікому ні слова, й подався до того монастиря — от

собі вбогий чоловік. От прийшов він туди й здибав якраз у дворі шафаря та й показав йому на мигах — сказано, німий! — щоб дав йому чогось попоїсти ради бога, а він йому за се, коли треба, дровець урубає. Той його нагодував, а тоді повів на дроворубню до пеньків, що Нуто не міг був поколотити, а сей, міцний та здоровий, поколов усе в три мига. Тоді шафар узяв його з собою в ліс, велів нарубати дров і показав на кивах, щоб нав'ючив осла і одвіз дрова додому; парубок усе так і зробив. Шафар затримав його ще на скількись день для всякої такої роботизни.

Одного дня побачила його абатиса і спитала в шафаря, хто се такий. Шафар одказав:

— Паніматко, се бідний парубок, глухий і німий; прийшов він отее сюди по милостиню, я дав йому дещицю, а він поробив мені за те чимало всякої потрібної роботи. Якби ще вмів він садівникувати і став до нас за плату, то кращого наймита нам і не треба: він сильний, на всяке діло здалий, та й нема чого боятися, щоб він із вашими дівочками жарти затівав.

На те абатиса сказала:

— Правда твоя; узнай же, чи вміє він коло саду ходити, та й найми його; знайди йому сякі-такі черевики та якусь стару сірячину та нагодуй добре, щоб принаду дати.

Шафар сказав, що так і зробить, а Мазетто, що підмітав саме в дворі і, ніби то й не він, чув усю ту розмову. "Ну, — думає собі веселенько, — пустіть лишень мене у ваш садочок, я його так оброблю, як ніхто ніколи".

Як побачив шафар, що німтур добре тямить господарську роботу, він спитав у нього на мигах, чи не зостався б він тут, а той йому, так само на мигах, одказав, що на все пристає. Тоді він прийняв парубка на службу й поставив працювати в сад, показавши, що й де робити, а сам пішов собі іншими монастирськими справами клопотатися.

От став уже Мазетто день крізь день у саду робити, а чернички стали до нього чіплятися й дражнитися, звичайно, як із німим, і говорили йому всякі страмні слова, гадаючи, що глушко нічого з того не чує; абатиса ж думала, мабуть, що в парубка не тільки мову, а й жилу одняло, і не дуже на все тее вважала.

Одного дня, напрацювавшись доволі, Мазетто приліг трохи відпочити, коли се до нього підійшли дві чернички, по саду гуляючи, та й давай його розглядати (а він удав, ніби спить). От одна черничка, котора сміліша, і каже другій:

— Якби знала я, сестричко, що можу тобі довіритись, я б тобі щось таке сказала, що вже не раз мені на думку спадало, та й тобі, може, було б на руку.

А та їй:

— Та кажи, не бійся, от їй же богу, ніколи в світі нікому того не скажу.

Тоді сміліша таку повела річ:

— Не знаю, чи впливало тобі коли на думку, як то тісно держать нас у сьому домі, що зроду тут і чоловіків ніяких не буває, окрім старого шафаря та сього німтура; а од жінок, котрі з миру сюди приходили, чувала я не раз, що всі розкоші сьогосвітні — то бридня проти тієї втіхи, що жінка з чоловіком заживає. То я отсе вже не раз собі думала: як немає з ким, то хоч із сим німим іспробую, чи сьому правда. А з ним воно ще

й краще буде, бо якби й хотів, то не зміг би про те нікому сказати: виріс до неба, а дурний як треба. Хтіла б я знати, що ти на се скажеш.

— Ой лелечко! — одвітує друга. — Що-бо ти говориш? Та'дже ми — хіба ти забула? — обреклися дівочтвом своїм святому Богові.

— Ет! — каже та, перша. — Мало чого не обіцяється Богові щодня, а чи все те робиться? Як ми своєї обітниці не дотримаємо, то дотримає хтось інший.

На те подруга сказала:

— А як ми, буває, у тяж зайдемо, що тоді?

А вона їй:

— Де ще те лихо, а ти вже бідкаєшся. Як зайдемо, то й подумаємо, що робити. Можна буде тисячу способів прибрати, що ніхто про те зроду й не дізнається, як сама не пробовкнешся.

Тоді і другій черничці закортіло дізнати, що воно за звір такий мужчина. От вона й питає в першої:

— Ну гаразд, то що ж ми маємо чинити?

А та:

— Бачиш, — каже, — уже по обіді; всі сестри, окрім нас, здається, сплять; подивимось іще, чи нема кого де в саду, та й що ж — візьмемо його за руку й поведемо в той курінь, де він од дощу ховається. Одна ж нехай із ним буде, а друга на варті. А той німтур такий дурний, що якої схочемо, такої й заграємо.

Мазетто чув усю їхню розмову і ладен був їм хоч зараз догодити, ждав тільки, щоб котрась повела його з собою. Вони ж роздивилися скрізь гарненько і побачили, що ніхто за ними не стежить; тоді та, що перша завела річ, підійшла до нього, розбудила, і він зразу став на прямі. Черничка взяла його за руку, приголубилась до нього й повела в курінь, а він тільки осміхався благуvато; там уже його не треба було довго просити, він залюбки вволив її волю. Вона ж була чесною товаришкою і, своє діставши, пустила натомість другу, а Мазетто все строїв дурника і робив, що вони хотіли. Кількома наворотами пробували ще і та і та, перше ніж піти, чи добра в сього вершника сила, а згодом говорили між собою, що то й справді втіха над усі утіхи, ще більша, ніж їмказано, і завжди шукали нагоди пожирувати із німим.

Раз якось підгледіла їх з віконця своєї келії одна сестра та й іншим те показала. Спочатку вони хотіли виказати на них настоятельці, та передумали і, стокмившись з тими двома, і собі стали ходити до садівника причащатися. По скорім часі до них приєдналася й решта черничок.

Сама ж абатиса, не маючи про те і гадки, гуляла одного дня сама по саду, як сонце дуже припікало, і помітила Мазетта, що спав, розкидавшись, під мигдалевим деревом у холодочку (удень сердезі роботи було не гурт, зате вночі багато доводилось верхи їздити); сорочка йому од вітру закотилася, і вся природа була на виставці. Як побачила сее старша мати — а більше там нікого не було, — то і її та сама спокуса, що і всіх черниць, посіла; розбудивши Мазетта, вона повела його до себе в покої і тримала там кілька день, тим гріхом не раз та й не два усолоджуючись, що інших, бувало, часто за

нього картала. А черниці вже аж ремствувати почали, що садівник їхні грядки занехаяв. Врешті вона одпустила його в свою комірчину, та часто знов до себе викликала, вимагаючи більше од того, що на її пай припадало. Побачив тоді Мазетто, що всіх не годен угонобити і може тут до ручки донімуватися. Одної ночі, як був із абатисою, отверз він уста і заговорив:

— Паніматко, кажуть люди, що одного півня стане на десять курок, а десятеро чоловіків ледве чи впорають одну жінку; мені ж доводиться аж дев'яťох порати, і я вже до того допорався, що далі нікуди — ні стейки, ні гейки, ні тпру, ні ну. Отсе ж або одпустіть мене з богом, або якусь раду давайте.

Почувши ту мову, абатиса, що за німого його вважала, мало не уміліла.

— Що се? — закричала. — Я ж думала, що ти німий!

— Паніматко, — сказав Мазетто, — я і справді німий був, тільки не зроду, а недуга губи мені замкнула; допіру сю ніч знов мені річ пустило, за що, як умію, дяку Богові складаю.

Абатиса повірила йому і спитала, що се значить, що він дев'яťох має порати. Мазетто розказав їй усе, як було. Зміркувала тут старша мати, що всі її чернички за неї не дурніші, та, як жінка розсудлива, не стала одсилати Мазетта, а вирішила полагодити сі справи із своїми дівчатами, щоб не було через те на монастир неслави.

Якраз на ту пору вмер монастирський шафар; тоді наші спасенниці, признавшись у всьому одна одній, порадилися між собою та й садівника спитали і таку поголоску навкруги пустили, що їхніми молитвами і заступництвом святого, чийм іменем монастир той нарікався, глухонімому наймиту їхньому слух і мова вернулися. Вони настановили його своїм шафарем і так уже труди розподіляли, щоб йому на все сили стало. Все те велося так обережно, що, хоч і накресав він там чимало монашенят, ніхто про те не знав нічогісінько аж до самої абатисиної смерті, коли немолодий уже Мазетто вирішив повернутися додому з своєю заслужениною; як про те його бажання взнали, то й одпустили його. Отак, свої молоді літа з великим розумом на спасенне діло обернувши, вернувся він у своє село, звідки вийшов з одною сокирою за плечима, чоловіком багатим, поважним і багатодітним, та й на тих дітей не треба йому було витрачатись. Оттак, каже було, тим Христос наділяє, хто йому ріжки наставляє.

ОПОВІДКА ДРУГА

Один із конюших короля Агілульфа спить з королевою; король, узнавши про те, нічого не каже, а знаходить винного і стриже йому волосся; стрижений стриже всіх інших і таким чином викручується з халепи

Оповідання Філостратового слухаючи, то червоніли часом трохи наші панії, а то сміялися; як же воно дійшло кінця, королева загадала розказувати Пампінеї. Та всміхнулась і такими словами почала свою повість:

— Бувають на світі нерозсудливі люди, які притьмом хочуть показати, що вони бачили й чули те, чого б їм не годилося знати; інколи вони виявляють чийсь хибні вчинки, не помічені іншими, і думають, що зменшують тим свою неславу, а насправді без міри її побільшують. А що се так і є, хочу я вам, любії мої подруги, довести на

протівному прикладі, показавши розсудливість доброго короля і вигадливість (хоч, може, й не таку велику, як у Мазетта) одного простого чоловіка.

Агілульф, король лангобардів, обрав за столицю свого царства, слідом за попередниками своїми, ломбардське місто Павію, а за дружину взяв собі Теоделінду, вдову по Автаріхові, що теж був лангобардським королем. Теоделінда була жінка дуже гарна, розумна і честива, проте довелося їй один раз мимоволі перелюб учинити. Коли король Агілульф твердістю і мудрістю своєю забезпечив мир і благоденство в державі лангобардській, сталося так, що один конюший тієї королеви, чоловік роду і геть-то низького, але натури зависокої для посполитого стану, а вроди і зросту прямо королівського, закохався без міри в свою ясновельможну повелительку. Хоч же був він і низького стану, та розуму мав досить, щоб зміркувати, що з того закохання ні слави не буде, ні вжитку, тож нікому не виявляв його, та й самій королеві навіть очима признатися не зосмілювався. Живучи без жодної надії на взаємність королевину, уже тим гордився він у душі, що так високо мислі свої зносить, і, пломенем тим любовним яро палаючи, королеві понад усіх товаришів своїх догодити намагався. Тим-то, як мала королева верхи виїжджати, вона залюбки сідала на того румака, за яким він ходив, а конюший уже й те мав за превелику ласку, не одходив од її стремена і почувався без краю щасливим, торкнувшись поли її одіння.

Та як ми то часто в житті бачимо, чим менша буває надія, тим більша жага. Таке ж сталося і з сим горопахою-конюшим: тяжким болем тиснуло йому серце те приховане бажання, не підживлене ані найменшою сподіванкою, не раз уже мислив він у смерті знайти вихід од любові тієї невтоленної. Роздумуючи над тим, як йому померти, вирішив він таку смерть обрати, щоб видно було, що він прийняв її з кохання до королеви, ще й хотів спробувати за одним заходом, чи не вдасться йому бажання свого як не цілком, то хоч почасти вдовольнити. Не важився він ні словом до королеви обізнатись, ані листом любов свою ознаймити, бо знав, що нічого не буде ні з тої мови, ні з писання, — хіба тільки хитрістю якось переночувати з нею випадало. А тут не було іншого способу, як прокрастися до неї в покої, взявши на себе постать короля (бо король, як те було відомо конюшому, не щоночі спав із жінкою). Щоб дізнатися, коли, і як, і в якому вбранні приходить він до неї, конюший кілька ночей ховався в великій світлиці королівського палацу, що лежала між корольовою і королевиною опочивальнею, і підгледів раз, як король вийшов із своєї кімнати, загорнувшись в широкий і довгий плащ, з посвітачем в одній руці і паличкою в другій, як він підійшов до королевиної кімнати і мовчки стукнув раз чи двічі палицею в двері, як йому тут же одчинено і взято з рук посвітача.

Запримітивши, як уходив туди король і як виходив ізвідти, конюший надумав зробити так само. Він роздобув собі якось плаща, схожого на того, що носив король, а також посвітача й ціпка, вибанився добре в лазні, щоб не сполохати королеву стаєнним запахом, і притаївся знову в великій світлиці. Упевнившись, що все вже кругом поснуло і настала слухна хвиля або своє бажання вволити, або так славно жаданої смерті пожити, він викресав огню (не забув, бач, захопити з собою кременю й кресала),

засвітив посвітача, загорнувся весь у плащ, підійшов до королевиної спальні і стукнув двічі ціпком у двері. Йому одчинила заспана служебка, забрала й поставила к строці світло, а він мовчки пішов за заслону, зняв плаща й ліг у постелю до королеви. Він жагуче пригорнув її до себе, але вдав, ніби чимось сердиться (знав-бо, що під сердиту руч король був не до мови), і, не сказавши сам ні слова, ні слова од неї не почувши, кілька разів спізнав королеву тілесно. Хоч і як тяжко було йти звідти, та, боячися, щоб ся велика втіха йому через загай у горе не обернулася, устав, узяв свого плаща й посвітача, вийшов мовчки з кімнати і поспішив до свого леговища. Ледве він туди добрався, як король устав і подався до королевиного покою, дуже тим її здивувавши. Коли він був уже в постелі й веселенько до неї привітався, королева, осмілена його люб'язністю, спитала:

— О мій пане, що се в нас сьогодні за новина? Ви були щойно в мене і більше, ніж звичайно, зі мною навішались, а се вже знову прийшли? Глядіть, щоб чого не сталося.

Сюю мову почувши, зімркував король одразу, що хтось ошукав королеву, взявши на себе його подобу й манери, та, як чоловік розсудливий, побачивши, що ні королева, ні хто інший того не помітили, вирішив нічого не виказувати. Не так чинив би хто дурніший; той би одразу почав: "То був не я; а хто ж сюди приходив, та як, та що"? — а з того б постало багато всякого лиха: і королеву даремно засмутив би, і навів би її, можливо, на думку ще раз того добра скуштувати, і вкрив би себе неславою, розголосивши ту справу, що не було б сорому її і замовчати. Хоч душа в короля гнівом кипіла, він спокійно промовив до королеви:

— Хіба ти мене, дружино моя, за такого маєш, що, раз у тебе побувавши, не може вдруге прийти?

А та йому:

— Та ні, я не про те, мій пане. Прошу тільки, щоб ви здоров'я своє шанували.

Тоді король сказав:

— Ну, гаразд, послухаюсь твоєї ради і не буду вже більше сьогодні тебе турбувати.

Він узяв свого плаща й вийшов із кімнати, важким духом на того дихаючи, хто йому таку швабу вчинити наважився; зімркувавши, що се був, мабуть, хтось із домівників, він вирішив розшукати його без галасу, бо винуватець жодним побитом не міг іще зникнути з замку. Засвітивши свічку в маленькім ліхтарику, він подався попід стайнями до великої челядні, де спало майже все його служебництво. Будучи переконаний, що в того, хто так підступно оволодів його жінкою, і досі од недавніх зусиль живчик кидається частіше, а серце б'ється дужче, він почав у всіх по черзі обмацувати груди, щоб перевірити, як у кого б'ється серце.

Всі слуги твердо спали, крім того конюшого, що вернувся од королеви. Як побачив же він, що увійшов король, зразу догадався, кого він шукає, і так перелякався, що серце його, од тої напруги не вщухнувши, із страху ще дужче закалатало: ну, думає, як помітить се король, то тут мені й смерть. Усякі думки йому в голові шибалися, та, бачивши, що король зброї при собі не має, вирішив він усе-таки прикинутися сонним і чекати, що далі буде. Король багатьох уже перевірів, а ще не знайшов, кого шукав;

нарешті, підійшовши до того конюшого і постерігши, як б'ється йому серце, сам собі сказав: "Се він!"

Не хочачи, одначе, щоб будь-хто догадався про його наміри, він нічого не зробив тому конюшому, тільки ножицями, що мав із собою, підстриг йому з одного боку трохи волосся (а в ті часи всі носили довге), щоб по сій прикметі впізнати завтра вранці винуватого; се зробивши, він вибрався з челядні і пішов до себе в покої.

Конюший добре чув, що зробив з ним король, і, як чоловік хитрий, дорозумівся одразу, навіщо його так назначено. Він негайно встав із постелі, знайшов ножиці — їх було, на щастя, в стайні кілька штук, гриви коням підрізувати — і обережно понадстригував у всіх слуг, що в челядні спали, потроху над ухом, так як йому король, і, ніким не помічений, пішов спати на своє місце.

Другого дня рано-вранці, ще й брами замкової не одчиняли, велів король усім домівникам з'явитися перед його очі. Як зібралися вони всі і стояли перед ним простоволосі, він почав оглядати їх, щоб знайти надстриженого, але, побачивши, що майже всі вони позначені таким самим способом, дуже здивувався і сказав собі подумки: "Той, кого я шукаю, хоч роду і низького, та розуму, бачиться, високого". А потім, розуміючи, що не знайде винуватця без розголосу, вирішив не накликати на себе великої неслави заради дрібної помсти, а одним тільки словом винного увістити і показати, що йому все відомо. Звернувшись до челядинців, він сказав:

— Нехай той, хто се зробив, удруге на таке не важиться; ідіть собі з богом!

Інший би тут казав їх усіх допитувати, мучити, катувати і мордувати і таким чином виявив би те, що кожен мусив би приховувати, а якби й знайшов провинника і помстився над ним, то не зменшив би, а збільшив би тим ганьбу свою і честь жони своєї знеславив би.

Ті, до кого сії слова були звернені, дивувались вельми і довго між собою міркували, що хотів сказати їм король.

Зрозумів їх тільки той один, кого вони стосувались, та, будучи розумним чоловіком, ніколи зроду, поки жив король, не говорив про те і не одважував свого життя в таких пригодах.

ОПОВІДКА ТРЕТЯ

Під покривкою щиросердої сповіді одна дама, закохана в молодого кавалера, змушує велебного душпастиря стати звідником мимоволі

Уже замовкла Пампінея, і товариство похваляло конюшого за сміливість і винахідливість, а короля за розсудливість, коли королева загадала заступити чергу Філомені, і та веселенько прийняла слово:

— Я хочу розказати вам цікаву бувальщину — яку штучку встругнула одна хороша пані своєму велебному духівникові, і штучка та припаде, напевне, до смаку всякому мирянинові, бо ті ченці, дурні здебільшого, аж світяться, а такі дивочні та химерні, що вважають, ніби нема нікого над них вартнішого та мудрішого; самі ні до чого хисту не мають, щоб жити по-людськи, то й пруться, як свині, аби де нажертися. Сю пригоду розповім, любі мої подруги, не лише для того, щоб чергу одбути, а щоб показати вам,

що і духовні особи, на яких ми з легковірності своєї надто впевняємось, попадаються часом на гачок не то мужчині, а й нашій сестрі.

У нашому городі, що держиться більше брехнею та оманю, ніж любов'ю і вірністю, жила кільканадцять років тому одна знакомита пані, обдарована од природи незвичайною красою, люб'язною вдачею, шляхетною душею і бистрим умом. Мені відомо, як звали і її, і інших осіб, що про них я говоритиму, та імен я не одкрию, бо дехто з них іще живий і міг би тим дуже обуритись, хоч більше годилося б усю ту справу сміхом збути.

Пані тая, будучи роду вельми значного, за велику те собі образу мала, що видано її заміж за простого ткача-ниткоплута, уважаючи, що ремісник, чоловік, мовляв, низького стану, хоч би який був багатий, не годиться для жінки-шляхтянки. Скоро вона побачила, що при всіх своїх достатках він на одне тільки здатний — нитки перебирати, основу снувати та з прядильницею лаятись, — то вирішила його подружніх пестошів по змозі уникати, а собі на потіху когось гіднішого на стороні пошукати. Оттоді-то й закохалась вона в одного благородного кавалера середніх літ, да так палко, що як удень було його не побачить, то вночі аж світом нудить. А кавалер той не помічав нічого, та й байдуже собі; вона ж, як жінка обережна, ні через людей, ні листовно йому того не виявляла, щоб біди на себе не накликати. Постерігши, що кавалер той учащав до одного ченця (а чернець той був череватий і на розум дурнуватий, та славився зате своєю благочестивістю), вирішила наша пані вибрати сього святого отця за посередника між собою і коханцем. Обміркувавши все як слід, вона вилучила слухну годину і пішла до церкви, при якій жив чернець. Викликала його і сказала, що хоче в нього сповідатися, якщо він на те згоден. Чернець, бачивши, що се багата пані, охоче вислухав її. Після сповіді вона сказала йому:

— Панотче, я мушу просити у вас поради й допомоги в одній справі. Мені відомо, що ви знаєте рід мій і мужа мого, що любить мене, як душу, і, що я тільки забажаю, все мені зараз дістає, як чоловік багатий і догідливий; за те ж і я його люблю понад усе на світі, і якби я не то що зробила, а навіть подумала щось таке, що його славі й волі могло б пошкодити, то за се мене треба було б, як послідушу злочинницю, на огні спалити. І ось тепер один чоловік — не знаю, щоправда, його імення, — здається, шляхетного роду і, коли я не помиляюсь, ваш добрий знайомий, із себе показний, високого росту, вбраний звичайно в розкішні шати брунатного кольору, — чоловік сей, кажу, не знаючи, мабуть, якого я норову жінка, не дає мені промитої години своїми зальотами: аби я стала у дверях, чи сіла край вікна, чи з дому вийшла — уже він тут і вродився; прямо дивно, що він отсе й сюди не прийшов. Дуже мене ся річ засмучує, бо така поведенція часто й безневинних жінок у неславу вводить. Я не раз уже думала була йому через братів се переказати, та, знаючи, як то воно між мужчинами буває, що слово до слова, та й суперечка готова, а од сварки і до бійки недалеко, мовчала я, щоб лиха не будити, і вирішила вдатися не до кого, як до вас, бо ви, здається, тому чоловікові приятель і, крім того, маєте право не лише друзів, а й людей сторонніх за такі вчинки картати. Тим я і благаю вас іменем святого Бога дати йому добру науку,

щоб він більше такого не творив. Доволі знайдеться інших жінок, що, може, ласкавішим оком на його залицання поглядатимуть, а мені од нього душу верне, така се для мене тяжка мука.

Сее сказавши, опустила голову, — туж-туж, здавалося, заплаче.

Святий отець одразу дорозумівся, про кого се вона говорила, і, вельми похваливши даму за її благочестиві наміри (бо вірив, що вона сказала йому щирю правду), пообіцяв так зробити, щоб той кавалер більше їй не докучав. Знаючи, що пані дуже багата, він почав провадити їй про добродетель і любов до ближнього, і на свою нужду натякнувши. Вона ж іще його попросила:

— Богом вас закликаю, панотченьку: як буде він перед вами заператися, то так йому і скажіть, що ви те все од мене самої чули, бо я вам на нього жалілася.

Одбувши таким чином висповідь і діставши розгріщення, згадала пані чернечі розумування про благодійні вчинки і ткнула панотчику в руку скількись там грошей на часточку, щоб він її померших родичів поминав, а потім устала і пішла додому.

Через деякий час прийшов до ченця в гості своїм звичаєм той кавалер; чернець поговорив із ним про те, про се, а послі почав йому досить лагідно вичитувати за те, що він до тої пані буцімто залицяється та любосним оком на неї позирає. Кавалер дуже здивувався, бо зроду й думки такої не мав на неї дивитися і навіть рідко бував на тій вулиці, і почав був виправдуватися. Та чернець перебив йому річ:

— Не прикидайся, ніби се тебе здивувало, і не трать марно слів на одмовляння, се тобі не допоможе. Не од сусід про те я дізнався, а од неї самої, бо вона дуже на тебе жалілася і все мені розказала. Не гоже тобі і куди-інде з такими речами обертатися, а що вже до сієї, то істинно глаголю тобі — їй більше за всіх у світі противні сі дурниці, тож задля власної честі і її спокою прошу тебе од тієї дами одстати і нічим більше її не турбувати.

Той кавалер був розумніший за ченця і зразу ж догадався про хитру панину вигадку; він удавано засоромився і сказав, що припинить свої залицання. Та, скоро попрощався з ченцем, зараз пішов до дому тої дами, що завжди виглядала його з свого віконечка. Побачивши, що він прийшов, вона так зраділа й так мило до нього посміхалася, що кавалер остаточно переконався в правдивості своєї догадки. Починаючи з того дня, він усе ходив на ту вулицю, буцімто мав там якісь свої справи, на велику втіху собі і на ще більшу радість і надію тій панії.

Через деякий час, як помітила пані, що той кавалер уподобав її не менше, ніж вона його, вирішила вона його до себе ще більше прилюбити і в своєму коханні впевнити. Вибрала вона знов слухну годину і пішла до того святого отця; сіла в церкві коло його ніг та й плаче. Сее побачивши, запитав у неї чернець жалісливо, що їй сталося. А вона йому й каже:

— Панотченьку, знов я до вас не через кого, як через того богопротивного знайомого вашого приходжу, що й позавчора на його жалілася; мабуть, народився він мені на превеликеє горе і до того доведе мене, що не матиму я щастя й не насмілюся ніколи більше припасти до стіп ваших.

— Як, — спитав чернець, — хіба він і досі не перестав до тебе в'язнути, дочко моя?

— Та де, — одказала пані, — відколи я вам нажалілася, то він, мов на зло, чинить мені перекір і де раніше, було, один раз, тепер сім раз попід вікнами моїми проходить. Та якби ще тільки те, що мимо ходить та очима стріляє, а то вже до того знахабнів, що оце вчора прислав до мене якусь жінку з гостинцями й непристойними речами, передав пояс і гаманця, неначе в мене своїх мало, і так мене тим уразив, що якби гріха не боялася та вас так не шанувала, то ладна була збити велику бучу; та я вгамувала свою лють і вирішила знову порадитись із вами, що мені чинити. Я вже оддала була пояс і гаманець тій жінці, щоб вона однесла те все назад, і прогнала її з дому, але, подумавши, що вона може залишити ті гостинці собі, а йому скаже, ніби я прийняла їх (вони так частенько роблять!), я прикликала її знову і з обридженням узяла в неї з рук ті речі. Ось вони, я їх вам принесла; оддайте йому і скажіть, що не треба мені його подарунків, бо, дякувати Богові та й мужеві моєму, стільки тих поясів та гаманців маю, що можу його в них утопити. А як він і після сього од мене не одчепиться, то я з вашого, отче духовний, дозволу, розкажу про все чоловікові і братам моїм, — що буде, те й буде. Ніж маю я через нього у неславі ходити, нехай краще він ту наругу прийме; правду я кажу, панотченьку?

Сее кажучи, вона заплакала і, вийнявши з-під сукні розкішний гаманець і витворно гаптований поясок, кинула їх ченцеві в пелену. Чернець узяв їх і був дуже стурбований тим, що сказала йому пані, бо всьому тому повірив.

— Дочко моя, — озвався він до неї, — я анітрохи не дивуюсь, що ти так засмучена, і не ганю тебе за се, а, навпаки, дуже похваляю, що ти у всьому моєї ради слухаєш. Він у мене був позавчора, і я угрущав його, та він не дотримав своєї обіцянки. За сее ж то і за нові його вибрики я такого йому втру маку, що навіки відхочеться йому женихатися, а ти сама, щасті тобі боже, не вдавайся у гнів і не кажи нічого рідні твоїй, щоб не стало йому од того великого нещастя. Не бійся, щоб од сього був тобі якийсь ущербок на честі; перед Богом і людьми я буду завше правдомовним свідком цнотливості твоєї.

Дама вдала, ніби ся мова трохи її потішила, і, знаючи, які всі ченці ласі на гроші, сказала сповідникові своєму:

— Панотче, останнім часом почали мені снитися покійні родичі мої; десь вони там страшенне мучаться і нічого так не прагнуть, як милостині, найпаче мати моя, що такою гіркою і нещасною мені уявилась, аж дивитися було жалко. Мабуть, тим вона карається, що мене сей богопротивник переслідує; отсе ж прошу вас, панотче, одправити за упокій душ їхніх сорок парастасів святого Григорія і помолитися за них, щоб ізбавив їх Господь од огню пекельного.

По сій мові вона поклала йому в руку червінця; святий отець узяв його з радістю і одпустив свою сповідальницю, утвердивши її многими словесами у побожних намірах і благословивши її на дорогу.

Скоро вона пішла, чернець, не догадуючись, що його ошукали, велів покликати до себе того свого приятеля; прийшовши й побачивши його таким сердитим, кавалер одразу зміркував, що є якісь вісті од панії, і ждав, що скаже йому чернець. Той почав із

того, що говорив минулого разу, а тоді став картати гостя гнівними та в'їдливими словами за те, що він нібито вчинив уже недавно. Кавалер не розумів іще, до чого веде панотець свою річ, і ніби знехочу одмовлявся, що не посилав ані гаманця, ані пояса, щоб не захитати ченцевої віри в слова тої панії, якщо він і на сей раз од неї говорить. Тоді чернець іще дужче розвогнівся і сказав:

— Та як же тобі не сором одмагатися, нечестивцю! Глянь, ось ті подарунки, вона сама мені їх принесла плачучи. А що, й тепер не впізнаєш?

Кавалер збентежився про око і сказав:

— Авжеж, що впізнаю і каюся з свого злого вчинку, але присягаюся вам, що коли вже вона така недоторкана, то більше ніколи і слова проти мене не скаже.

Так вони ще довгенько між собою розмовляли, аж поки дурноголовий панотчик не оддав приятелеві своєму того пояса й гаманця і не одпустив його додому, взявши з нього слово, що більше такого не робитиме. Кавалер, задоволений сим новим доказом кохання і прегарним дарунком, зразу ж од ченця пішов туди, де жила пані, і обережно показав їй, що обидва гостинчики вже в нього, а вона тому була дуже рада, бачивши, що задум її чимраз ліпше вперед поступає. Для повного завершення діла вона ждала тільки, щоб чоловік її кудись поїхав, і через деякий час йому й справді випала дорога до Генуї. Як тільки сів він уранці на коня і виїхав з двору, пані зараз побігла до ченця і знову почала на того кавалера плакатися:

— Панотченьку, — мовила, — скажу вам по правді, що далі вже несила мені й терпіти. Позавчора я вам обіцяла нічого не робити без вашого відома, отсе ж ізнов до вас із жалощами своїми вдаюся. Самі судіте, чи є в мене причина плакати й нарікати, послухайте, яку наругу вчинив мені сьогодні ще до утрені святої той ваш приятель, той нечистий диявол із пекла родом. Бог його знає, як він про те довідався, що муж мій поїхав учора до Генуї, і сьогодні вдосвіта він заліз до мене в сад, видерся на дерево й добрався до вікна моєї опочивальні, що в сад виходить, і розчинив уже вікно, щоб улізти до мене; тут я прокинулась, зірвалася з ліжка і хотіла вже на гвалт кричати, але він, ще до кімнати не ввійшовши, зачав благати мене іменем Бога і вашим не губити його і сказав мені, хто він такий. Вислухавши його слів, я вже заради вас не кричала, підбігла тільки до вікна гола як мати родила і зачинила його перед носом того нахаби. Потім він пішов десь на зламану голову, бо я вже більше його не бачила. Скажіте ж тепер самі, чи то подобні речі і чи можна їх терпіти. Ні, мабуть, годі з мене, сього я йому не попушу; і так уже заради вас я прощала йому занадто багато.

Почувши сеє, чернець розлютувався так, що далі нікуди, і сам уже не знав, що й казати; перепитав тільки в неї, чи напевне вона розпізнала, що то був саме той чоловік, а не хтось інший. На се пані одвітувала:

— Хвалити Бога, я зумію одрізнити його од будь-кого іншого. Якщо він і знов буде одбріхуватись, не вірте йому.

Тоді чернець сказав:

— Дочко моя, тут уже нема чого казати, — се справді велике нахабство і великий гріх; добре еси вчинила, що його прогнала. Але прошу тебе ради Бога, що укрити тебе од

неслави, щоб ти і сей раз послухала мене, як перше робила: не жалійся нікому з рідні твоєї, нехай я востаннє спробую погамувати сього розгнужданого диявола, що я мав колись за святого. Як зумію я ускромити його скотячу натуру, то добре, як же ні, то нині вже разом із благословенством моїм даю тобі призвоління самій на свій розсуд що хоча з ним робити.

— Нехай буде так, — сказала пані, — на сей раз послухаю вас, не хотівши гнівити, але подбайте про те, щоб він не важився більше мені доїдати, бо вже більше не прийду до вас із сим ділом!

Не сказавши більше ні слова, вона вийшла од ченця нібито в великому гніві.

Ледве встигла вийти пані з церкви, як прийшов туди той кавалер; чернець гукнув його до себе і наговорив йому силу-силенну образливих речей, узиваючи його лайдаком, кривоприсяжником і зрадником. Той знав уже з двох попередніх розмов, чим усе те пахне, тож слухав його уважно і своїми непевними відповідями намагався витягнути з нього, що треба. Пробував навіть оджартуватися:

— Панотче, — казав, — що се ви мене так проклинаєте? Чи я вам Христа розіп'яв, чи що таке?

На те йому чернець:

— Безчільнику! Бач, якої співає! Так неначе минув уже рік чи два після тих його плюгавих, мерзенних учинків. Швидко ж у тебе з голови вилетіло, що ти сьогодні до ранньої служби тяжко скривдив свого ближнього! Де ти був сьогодні перед світом?

— Не пам'ятаю де, — одказав кавалер, — а вам уже зразу і в вуха внесено.

— А внесено, — сказав чернець, — ти сподівався, що як чоловіка нема дома, дак та шановна пані так тебе зразу й пригорне? Отсе так бравий кавалер, отсе так чесняк! Ночоброд, древолаз, вікноскок нещасний! Ти думаєш, що зведеш із розуму сю честиву жінчину, лазячи по деревах до її вікон? Ти ж бачиш, як їй мерзить од тебе, і все-таки своєї співаєш. Не раз уже вона минала тебе з погордою, я про те вже й мовчу, а як ти дбаєш про мої напучення! Ось що я тобі скажу: досі вона мовчала про те, що ти коїв, — не з любові до тебе, а з моєї просьби, — та більше вже мовчать не буде. Як ти знову будеш до неї чіплятися, я дав їй призвоління діяти на власний розсуд. Що буде з тобою, як вона все братам розкаже? — Вирозумівши з сієї мови все, що йому треба було знати, кавалер заспокоїв ченця, як тільки міг, надававши йому силу обіцянок, і пішов від нього. А другого дня перед світом він пробрався в сад до своєї панії, видряпався на дерево, вліз через одчинене вікно в кімнату і впав у обійми своєї коханки. Вона вже давно його виглядала і зустріла з великою радістю, сказавши:

— Велике спасибі велебному панотцеві, що тебе на сю добру путь спровадив!

Та й зачали собі навзаєм утішатися, сміючися з святого отця-дурнолобця та глузуючи із кросен, навоїв та шпульок і великої розкоші удвох заживаючи. Надалі вони так улаштувалися, що вже без того панотчика обходились, і провели разом іще багато веселих ночей, що дай Господи таких і мені, і всякій охочій душі християнській.

ОПОВІДКА ЧЕТВЕРТА

Дон Феліче навчає брата Пучча, якою покутою можна приподобитись Богові;

тимчасом як брат Пуччо покуту справляє, дон Феліче його жінку вгонобляє

Як докінчила Філомена оповідку свою і замовкла, а Діоней любими словами похвалив пані ткачеву за бистрий розум, а оповідачку за прикінцеву молитву, королева подивилась, осміхаючись, на Панфіла, і промовила:

— Тепер ти, Панфіле, потіш нас якоюсь веселою історійкою.

Панфіл сказав, що з дорогою душею, і почав не гаючись:

— Багато єсть таких людей, що, самі хотівши до раю попасти, інших туди нетямки посилають; таке сталося і одній нашій сусідці, не так-то й давно, а яким чином, зараз почуєте.

Жив собі, кажуть люди, коло Сан-Бранкаціо один добрий чоловік, досить багатий, на ім'я Пуччо ді Ріньєрі; заходившись під старість спасати свою душу, він став терціарієм закону святого Франціска і нарікся братом Пуччом. Ставши на путь святенництва і не маючи іншої родини, як жінка та служниця, не вкидався він у жодне ремесло, одно тільки знав — до церкви вчащати. Благуватий і недоумкуватий, він увесь час харамаркав отченаш, ходив на казання, вистоював службу, співав на криласі, постував і мертвив плоть свою; подейкували навіть, що пристав був до секти бичівників.

Жінка його, на ймення монна Ізабетта, молода ще (мала двадцять вісім чи, може, тридцять років), свіжа і гарна, мов рум'яне круглобоке яблучко, мусила через мужеву побожність, або й через його старечу неспроможність, довгих постів дотримувати, ніж була її воля: коли їй хотілося спати або й пожартувати з чоловіком, він провадив її житіє Ісуса Христа, проповіді брата Анастасія, плач Марії Магдалини тощо.

В той час повернувся саме з Парижа один чернець із тамтешнього монастиря, на ім'я дон Феліче, молодий, гарний із себе, високомудрий і глибоковчений чоловік. Брат Пуччо одразу ж вельми з ним заприятелював, а що молодий чернець умів якнайліпше розв'язувати всі його сумніви і, принатурюючись до нього, прикидався святим та божим, наш святенник почав водити його до себе — то на обід, бувало, запросить, то на вечерю, як коли випаде. Монна Ізабетта, щоб догодити чоловікові, так само ставилась приязно до молодого ченця і залюбки пришановувала його, чим могла.

Ставши своїм у господі брата Пучча, дон Феліче, бачивши, яка свіженька і пухкенька в нього жінка, здогадався, чого їй найбільше бракувало, і надумав полегшити працю гостинному господареві, перебравши її на себе. Вряди-годи скося на господиню позираючи, добився того, лукавий, що і її до нього охота розібрала. Сее помітивши, чернець швидко знайшов нагоду їй своє бажання з'ясувати і, хоч вона була готова те діло до ширця довести, се було не так-то легко вчинити, бо жінка зятялася, що нікуди з ним із дому не піде, а вдома теж не було як, бо брат Пуччо ніколи з міста не виїжджав, що непомалу молодого ченця засмучувало.

От думав він та й надумався нарешті, як йому можна буде сходитись безпечно з монною Ізабеттою в її ж домі, чоловікової підозри не збуджуючи. Одного разу, як прийшов до нього брат Пуччо, він сказав йому:

— Не раз уже помічав я, брате Пуччо, що ти одного прагнеш — присвятитися, тільки ж ідеш ти до свого, здається мені, дуже довгим шляхом, а є ж і другий шлях,

коротший, що добре знає папа і його найвище прелатство. Самі вони таким робом ходять, та іншим одкривати його не хочуть: бояться, бач, щоб не занепав од того стан духовний, бо тоді миряни перестали б його милостиною чи іншим яким способом підпомагати. Та вже як ти мені такий приятель, як ти мене так поважаєш, то я навчу тебе, коли ти тільки хочеш піти на сю спасенну путь і нікому в світі про неї не скажеш.

Брат Пуччо, якому дуже хотілося спастися, почав упрохувати ченця, щоб той навчив його. Він клявся і божився, що нікому того без його дозволу не скаже, і прирік, що, як тільки матиме досить сили, щоб на ту путь ступити, то так і зробить.

— Ну, коли вже ти мені таке прирікаєш, — сказав чернець, — то я тебе навчу. Ти повинен знати (так напучують нас отці церкви), що хто хоче досягнути блаженства, мусить одбути покуту, про яку я зараз тобі скажу, тільки добре зятам, що і як. Я не хочу сказати, що після сієї покути ти зовсім перестанеш бути грішником, але річ у тім, що всі давні гріхи, скоєні тобою до покути, очистяться і простяться тобі, а нові, що ти послі вчиниш, не заважать тобі на погубу, а змиються святою водою, як незначні пагрішки. Передовсім, приступаючи до покути, ти мусиш висповідатися щиро з усіх переступів своїх, потім треба постувати сорок день і стільки ж од утіх тілесних, не то з ким іншим, а і з своєю жінкою, здержуватись. Крім того, треба знайти в себе в домі таку кімнату, звідки вночі видно небо, піти туди по вечірній молитві, і щоб там був широкий стіл, такий заввишки, щоб, притулившись до нього крижамі, а ногами стоячи долі, злягти на нього, розпростерши руки на подобу розіп'ятого, — як хочеш, можна чіплятись руками за кілочки або що. Отак, дивлячись на небо, треба стояти нерушиме до самої ранньої служби. Щоб ти був письменний, я дав би тобі прочитати про сей случай певні молитви, та як ти чоловік темний, то досить тобі буде відмовити триста отченашів і стільки ж богородиць на честь Святої Трійці, дивитись при тому на небо, тримаючи безнастанно в пам'яті Господа, Сотворителя неба й землі, та муки Христові, бо ж на його подобу ти розіп'явся. Як же задзвонять до утрени, можеш, коли хочеш, іти лягати спати, не роздягаючись, уранці ж треба піти до церкви, вистояти три обідні і проказати ще по п'ятдесят разів отченаша й богородицю, потім зроби якесь діло, коли маєш що, пообідай і йди знов до церкви на вечірню відправу, там прокажи іще деякі молитви, що я тобі дам (а без них ніяк не можна), а дома, після вечірньої молитви, знов те саме починати. Коли ти все отсе зробиш ревно й побожно, як і я колись, то сподіваюся, що, й не одбувши покути до кінця, ти сподобишся вічного раювання.

Брат Пуччо на те сказав:

— Се не таке вже важке й забарне діло, думаю, що воно мені буде під силу. Почну ж із неділі з Божою поміччю.

Прийшовши од ченця додому, він із його дозволу переказав усе те жінці. Та одразу второпала, навіщо чернець вигадав оте нерушиме стояння до ранньої служби, і сказала чоловікові, що дуже задоволена із сього і всякого іншого спасеного діла, а щоб Господь ласкавіше прийняв його покуту, вона ладна навіть постувати з ним, а на решту не обрікається. Погодившись на те, брат Пуччо розпочав із неділі своє покутування, а хитрий ченчик, домовившись із господинею, приходив до неї нишком щовечора,

захопивши з собою питимого і їдимого на вечерю, а тоді лягав із нею в постіль; як починали дзвонити до утрени, він уставав і тікав, а брат Пуччо повертався на ліжку.

Комірчина, де одбував свою покуту брат Пуччо, стояла постіль із жінчиною спальнею, а перегородка між ними була досить тоненька. Одного разу, як ченчик занадто вже буйно розжартувався з монною Ізабеттою, покутникові здалося, що все в хаті труситься; проказавши якраз сто отченашів, він зробив перестанок і, не рухаючися з місця, обізвався до жінки — спитав, що вона там робить. Жартівниця, що сіла, може, саме верхи на свячену паличку, одгукнула:

— Кручуся, чоловіче, як можу.

А він їй:

— Як то крутишся? До чого те крутіння?

Жінка засміялася (така вже в неї була весела вдача, а може, і було чого сміятися) і одказала:

— Не знаєш, до чого? Ти ж сам, було, сто раз говорив: "Кому удень не доїжно, тому вночі не доліжно".

Чоловік так і повірив, що жінка не спить тим, що голодна, та й перевертається на ліжку, і промовив простодушно:

— Казав же я тобі, жінко, щоб не пісникала, так де, не хотіла слухати; а тепер, бачиш, так крутишся, що вся хата ходором ходить!

Тоді жінка й каже:

— Не бійся, я своє діло знаю, аби ти своє знав. Пильнуй свого оброку, а я вже старатимусь, скільки моги моєї.

Брат Пуччо замовк і знову заходився отченашити, а жінка з ченчиком од тієї ночі стелилися в другій кімнаті та й веселились, як хотіли, поки той покутував гріхи; коли ченчик ішов додому, жінка знов лягала на ліжку, а незабаром туди ж повертався й покутник.

Коли отак брат Пуччо спасіння заробляв, а чернець тим часом його жінку угонобляв, вона каже, було, сміючися, до свого коханця:

— А славно ти се видумав: йому покута, а нам рай.

І так їй засмакували після постування з чоловіком ті чернечі трапези, що й по відбутті тої покути знайшла вона спосіб уже поза домом із любчиком утішатися і довго ще нишком із ним сходилася. От і вийшло (пам'ятаєте, що я на початку говорив?), що брат Пуччо, гадаючи потрапити через тяжку покуту до раю, привів туди ченця, який показував йому найкоротшу дорогу, і жінку свою, яка жила при ньому в великій нужді, поки милосердний чернець не ущедрив її благодаттю.

ОПОВІДКА П'ЯТА

Джэнджик дарує мессерові Франческу Верджеллезі доброго коня і дістає за се дозвіл поговорити з його жінкою; вона мовчить, він відповідає собі за неї, і все стається згідно з тою відповіддю

Як докінчав Панфіл своє оповідання про брата Пучча (пані слухали його не без сміху), то королева дуже люб'язно попрохала Елізу оповідати далі. Та почала трохи ніби

насмішкувато — не думайте, що з лукавства, просто в неї була така вдача:

— Багато є таких мудрагелів, що думають, ніби інші нічого не знають і, хочаби когось одурити, самі, буває, шиються в дурні; так і я вважаю, що вельми нерозумно ті чинять, котрі без потреби у людей ума вивіряють. А що, може, не всі ви поділяєте сю думку, я хочу розповісти вам, раз уже на мене черга пала, що прилучилося одному пістойському шляхтичеві.

Жив колись у Пістойї один шляхтич із роду Верджеллезі, на ймення мессер Франческо, чоловік тяжко багатий, розумний і у всьому статечний, тільки, на лихо, дуже скупий. Раз якось іменовано його подестою в місто Мілан, і він уже зовсім спорядився був у дорогу, щоб поїхати туди з належитою почесстю; бракувало йому тільки доброго коня під верх — ніяк він не міг знайти собі підходящого і вельми тим клопотався.

У той самий час жив у Пістойї також один молодик на ім'я Річчардо, чоловік роду незначного, але теж дуже заможний; він завжди ходив так хороше і чепурно, що всі в тім городі називали його Дженджиком. Він оддавна був закоханий у дружину мессера Франческа, панію гарної вроди і честивих звичаїв, і залицявся до неї, та все даремно. Сей Дженджик мав найкращого на всю Тоскану верхового коня і дуже любив його, що він такий гарний. Усі знали, що він зітхав до жінки мессера Франческа; от хтось візьми та й скажи тому панові, що, якби він попросив у Дженджика коня, той би йому оддав з любові до його пані. Скупар Франческо велів покликати до себе Дженджика і попрохав його продати коня, сподіваючись, що він йому подарує. Почувши сєє, Дженджик дуже зрадів і сказав панові:

— Добродію, щоб ви давали мені геть усе, що маєте, то й тоді не продав би я вам сього коня, отже ж, коли хочете, я вам його подарую, з одною тільки умовою: дозвольте мені до того сказати кілька слів вашій дружині у вашій же присутності, але нехай ми будемо так завдальшки, щоб мої слова тільки вона сама чула, а більш ніхто.

Скупий шляхтич, сподіваючися змудрувати закоханого молодика, на те погодився, сказавши, що дозволяє йому промовити до своєї дружини скільки завгодно слів. Він лишив гостя в великій залі свого палацу, а сам пішов у кімнату до жінки, сказав, яким дешевим коштом трапляється йому купити коня, і велів їй піти вислухати Дженджика, але, боронь боже, не відповідати на його речі ні слова, ні півслова. Панії та витівка була не до мислі, але мусила коритись мужеві — пішла з ним до зали послухати, що мав казати їй Дженджик. Той potwierдив свою угоду з паном, а тоді одвів панію в дальній куток зали, сів там із нею і почав говорити такими словами:

— Вельможна пані, я не сумніваюся анітрохи, що ви, жінчина мудра, давно вже дорозумілися, яке кохання запалила в серці моєму ваша пишна врода, що рівної я не бачив ніколи в світі. Не кажу вже про благородну вдачу, про чесноти ваші надзвичайні, що здоліють силі своїй і найшляхетнішого духа підкорити; зайва річ доводити словами, що любов моя до вас над усяку міру сильніша і палкіша за всі почуття, які будь-коли хто мав до своєї коханої, і залишиться завжди такою, поки бідна душа моя витатиме в сьому нещасному тілі, а якщо й на тому світі любляться, як посеїбич, то кохатиму вас

вічно. Можете бути певні, що нема в вас такої речі, дорогої чи нікчемної, яку ви могли б із більшим правом назвати своєю і яка служила б вам краще за будь-яких обставин, ніж моя особа, яка вже вона не є, і все моє добро. Щоб ви могли в тому до краю пересвідчитись, скажу вам, що я мав би собі за превелику ласку, якби ви веліли мені зробити щось таке вам на догоду, — щоб я приміг, то й неба вам прихилив би! Ви ж бачите, що вам належить уся моя істота, тим і наслідуюсь я звернутися з благанням до вашої високої милості, бо лише од неї сподіваюся собі спокою, і відради, і спасіння, більше нізвідки. Скарбе мій, єдина надія душі моєї, що тільки вами живе й дихає, прошу і благаю вас уклінно, як вірний раб ваш, — змилосярдуйтеся надо мною, не карайте мене, як досі, суворістю вашою, нехай я скажу, що краса ваша не тільки на любов мене натхнула, а ще й до нового життя відродила, як же ви благанням моїм згордуєте, я загину марно, і люди скажуть, що то ви мене згубили. То нічого, що смерть моя не дала б вам честі, а колись, може, буде мучити вас сумління, колись, може, під добру хвилю ви скажете собі нишком: "Ох, не гаразд я вчинила, що тоді мого Дженджика не пожаліла!" Буде каяття, та вороття не буде... Щоб же такого не сталося, пожалійте мене тепер, поки ще можна порятувати, даруйте мені вашу ласку, поки я не вмер, — у вашій волі зробити мене найщасливішим чи теж наймізернішим чоловіком на світі. Сподіваюся, що з людяності вашої ви не допустите, щоб я за кохання своє безмірне смерть прийняв у нагороду; вірю, що прихильною й ласкавою відповіддю ви оживите душу мою, що з бентежним трепетом завмирає перед вашим зором.

Сказавши сєє, замовк, зітхнув ізглибока, пустив, либонь, і слізку, і чекав, що одкаже йому вельможна пані. А та, що їй було колись байдуже і до його лицання, і до тих турнірів та альб і серенад, що він на честь їй улаштував, була тепер зворушена ніжними речами сього палкого закохання і вперше на віку почутила, що таке любов. Хоч вона й мовчала, слухаючись чоловікового наказу, та не могла стриматися од зітхання, виявивши тим Дженджикові свою безмовну відповідь. Пождавши якусь хвилю, молодик здивувався, чого се вона до нього не озивається, та потім догадався про панові хитрощі; подивившись ж коханій у лице, побачивши, як грають до нього її очі, почувши, які зітхання виринаються в неї з грудей, він сповнився доброї надії і, підбадьорившись, повів річ далі. Тепер уже він почав відповідати сам собі від імені пані, що слухала його уважно:

— Любий мій Річардо, я і справді давно вже помітила, що ти мене кохаєш вірно і щиро, а тепер із мови твоєї ще більше про те кохання дізналася і тим непомаду втішилася. Хоч і здавалась я тобі суворою і навіть жорстокою, не думай, що в душі моїй завжди було те саме, що на обличчі, навпаки, я весь час тебе любила, ти був мені найдорожчим у світі чоловіком, але я мусила так чинити од людей, бо боялася несливи й поговору. Тепер же настав час, коли я можу виявити тобі мої почуття й нагородити тебе за кохання, що ти оддавна маєш до мене в серці. Тож утішся і май певну надію: за кілька днів мессер Франческо має їхати до Мілана подестою, як ти й сам здоров знаєш, бо подарував йому з любові до мене доброго коня; скоро він поїде, присягаю тобі своєю честю і вірною до тебе любов'ю, що ти зійдешся зі мною якнайшвидше, щоб кохання

наше до любого skutku довести. А щоб мені вдруге про се з тобою не домовлятися, то скажу тобі зразу, що, як побачиш у вікні моєї кімнати (се над нашим садом) два рушники, прихось того вечора нишком до мене через садову хвіртку, я вже там тебе чекатиму і цілу ніч ми будемо з тобою, як захочемо, навзаєм утішатися і веселитися.

Промовивши таку річ од імені панії, він відповідав їй уже сам за себе:

— Мила моя пані, я так урадувався з вашої прихильної відповіді, що ледве годе спромогтися на слово подяки, а якби й міг говорити, то не знайшов би ні відповідних виразів, ні досить часу, щоб подякувати вам так, як хочу й мушу; нехай же розум ваш осягає, як знає, усю великість моєї несказанної вдячності. Скажу вам тільки, що виконаю все точнісінько так, як ви веліли, і тоді, можливо, заспокоївшись тою ласкою, що ви мені прирікаєте, віднайду я в собі сили, щоб гідно висловити мої почуття. А поки що прощайте, люба пані, пошли вам, Господи, того щастя і тих радощів, яких ви самі бажаєте.

На тії речі пані не промовила ні слова. Дженджик устав і пішов до пана, який рушив йому назустріч і сказав сміючися:

— Ну, як, додержав я свого слова?

— Ні, мосьпане, — одповів Дженджик, — ви обіцяли мені розмову з вашою дружиною, — натомість мені довелося говорити з мармуровою статуєю.

Сі слова дуже сподобалися панові, що й так доброї був про жінку думки, а тепер то й поготів, і він спитав у Дженджика:

— Отже, тепер той кінь, що був твій, уже моїм став? На се Дженджик одказав:

— Він уже ваш, добродію; та якби я знав, що з вашої милості того добудуся, чого я справді добувся, то я оддав би вам коня, не просячи вашої ласки, і се було б краще для вас, бо тепер виходить, що ви в мене купили коня, а я вам його не продавав.

Мессер Франческо посміявся з сеї мови, забрав у Дженджика коня і через кілька день поїхав до Мілана подестути. Його дружина лишилася дома сама; вона часто згадувала слова молодого закоханця про його любов, про коня, що він подарував заради неї мужеві, і, бачивши, як він ходить увесь час попід її вікнами, сказала собі: "Що я собі думаю? Нащо я трачу літа молодії? Муж поїхав до Мілана і вернеться аж через півроку; коли ж він мені за те надолужить? Хіба тоді, як старою стану? Та і де ще я знайду такого коханця, як Дженджик? Я тут сама, боятись мені нема кого. Чому б мені не зажити розкоші, як нагода трапляється? Хто зна, чи ще коли таке щастя випаде. Ніхто про се не узнає, а хоч би й узнав хто, так уже хоч і жалкуватиму потім, то знатиму, за що".

Думала вона так собі та й думала, а надумавшись, вивісила одного дня в вікні своєї кімнати два рушники, як сказав тоді Дженджик. Він страх як зрадив, коли те побачив, і, як тільки споночіло, пішов нищечком до паниного саду; хвіртка не була заперта, і він пройшов нею до ганкових дверей, де вже його чекала коханка. Вона встала й радісно кинулась йому назустріч, а він пригорнув і поцілував її без ліку, та й побрався за нею нагору по сходах; там лягли вони не гаючись у ліжку і спізнали остаточну мету кохання. Сей перший раз не був останнім, бо, поки шляхтич був у Мілані, та вже й

після того, як він повернувся, Дженджик учащав до його жінки, собі і їй до любої вподоби.

ОПОВІДКА ШОСТА

Річхардо Мінутоло кохає Кателлу, дружину Філіпелла Фігінольфі; дізнавшись про її ревниву вдачу, він каже їй, ніби її чоловік має зустрітися з його жінкою в лазні; Кателла йде туди у вказаний час і, гадаючи, що сходиться з чоловіком, приймає коханця

Нічого вже не залишалося Елізі додати до свого оповідання, і королева, похваливши вигадливого Дженджика, казала Ф'ямметті щось своє розповісти. "З дорогою душею, мадонно!" — одмовила та, усміхаючись, і почала такими словами:

— Хоч у нашому місті є всього доволі, не збуває й на різні повчальні приклади, годиться нам іноді, як те й зробила вже Еліза, вийти за його межі і поглянути, що ще де по інших світах діється. Перелину ж думкою до Неаполя і розкажу вам про одну святенницю, з тих, що то відхрещуються від любовців, як хитро підманув її коханець, що вона скуштувала овочу любові, не бачивши її цвіту. Нехай ся історія буде вам пересторогою на майбутнє і приємною згадкою про минулу бувальщину.

У стародавньому городі Неаполі, чи не наймилішому місті на всю Італію, жив колись один молодий шляхтич вельми значного роду і превеликого достатку; звали його Річхардо Мінутоло. Мавши сам дуже гарну й милу молоду дружину, закохався він в іншу жінку, що красою своєю, на загальну думку, всіх неаполітанок покривала. Звали її Кателла, і була вона заміжжям теж за молодим родовитим шляхтичем на ім'я Філіпелло Фігінольфі, якого вона ревне любила й кохала. Люблячи сюю Кателлу, Річхардо Мінутоло робив усе, чим можна добутися від дами прихильності й ласки, але не міг досягти жаданої цілі і мало не збожеволів з одчаю: не вміючи того кохання побороти, і вмерти не вмирав, і в житті смаку не чув. Побачивши його в такому фрасунку, почали деякі родички його розраджувати, щоб він вибив собі з голови те кохання, бо нічого з того не буде: Кателла понад усе в світі любить свого Філіпелла і так уже над ним труситься — боїться, щоб, буває, сорока не вкрала.

Дізнавшись Річхардо, що Кателла така ревнива, одразу ж зміркував, як йому свого доп'ясти. Він удав, ніби вже зневірився в Кателлі і закохався в іншу даму, на честь якої почав уряджати бої та турніри, як то робив колись заради Кателли. Упливло небагато часу, і майже всі неаполітанці, в тому числі сама Кателла, гадали, що він і справді любить уже ту, іншу; Річхардо ж так уперто своє провадив, що скоро вже ніхто в тому не сумнівався. Навіть Кателла, що перше через те закохання цуралася його, почала ставитись до нього приязніше і віталася з ним при зустрічі, як і з іншими сусідами.

Раз якось улітку, в часі великої жароти, коли неаполітанці мають звичай вибиратися цілими компаніями, жіночими й чоловічими, на берег моря, щоб там погуляти й пообідати чи повечеряти, довідався Річхардо, що Кателла буде там із своїм товариством, і собі подався туди з своїм. Завітав він і до Кателлиного гурту, хоч і довгенько його припрохували, поки на те погодився: хотів, бачте, показати, що се йому байдуже. Кателлині подруги, та й сама вона, почали підсміюватися з його нового

кохання, а він удавав, що страх як тією дамою захоплений, і викликав тим іще більше жартів. Через деякий час жінки потроху розійшлись хто куди і Річхардо лишився з Кателлою майже наодинці; отут-то й закинув він їй, ніби шуткома, словечко, що її Філіпелло, мовляв, теж на інших почав поглядати. Жінку зразу взяли за печінки палючі ревності; їй дуже кортіло дізнатися, на що натякав Річхардо. Якусь хвилю вона стримувалась, та, не здужавши перемогти себе, почала благати його, щоб він з'ясував їй усе заради любові до тієї дами. Тоді Річхардо сказав:

— Ви закликали мене ім'ям такої особи, що я хоч-не-хоч мушу зважити на ваше прохання. Я готовий розповісти вам усе, з тією тільки умовою, що ви пообіцяєтеся ніколи не говорити про це ні мужеві, ні будь-кому іншому, аж поки в правдивості слів моїх самі не переконаєтесь; а як у тім упевнитись, я вас, коли хочете, навчу.

Кателла пристала на його вимогу, ще більше його словам даючи віри, і присяглася, що нікому не скаже. Тоді Річхардо одвів її осторонь, щоб їх ніхто не підслухав, і так почав говорити:

— Мадонно, якби я й досі любив вас, як перше, я зроду був би не наважився засмутити вас такою мовою, та вже як те кохання минулося, виявлю вам без ваги усю щиру правду. Не знаю, чи мав коли на мене зазлість Філіпелло, що я вас любив, чи думав, може, що й ви мене любили, — він мені такого нічого ніколи не показував. Тепер же, виждавши такого часу, коли я, на його думку, жодної на нього не можу мати призри, він вирішив оддячити мені за те, чого од мене сам опасувався, себто хоче спокусити мою жінку. Мені відомо, що з деякого часу він намагається підмовити її на зраду таємними посольствами, про які вона мені завжди говорила і на які давала відповіді згідно з моїм наказом. От і сьогодні вранці, перед тим як мав сюди іти, я застав у жінчиній кімнаті якусь бабу, що з нею про щось шушукалася, і зразу догадався, що воно за птиця; тоді я покликав жінку і спитав, чого тій бабі треба. А жінка мені й каже: "Се знов од Філіпелла свашка; а все ти винен — нащо було казати, щоб я йому відповідала і надію подавала? Він ізнов у мене ума вивіряє і переказує, що коли я згодна, то ми можемо зійтись з ним в одній лазні в нашому-таки місті, він усе вже для того врядив. Бачиш, який мені тепер клопіт! Якби не ти з своїми непевними порадами, я б уже давно такого йому одкоша дала, що зроду на мене очей не поривав би". Побачив я, що муж ваш надто вже далеко загнався, та й вирішив, що годі терпіти, треба сказати вам, щоб знали ви, яка вам од нього шана за вашу щиру вірність, що за малим богом не звела мене в домовину. Щоб же ви не подумали, що все це брехня і бредня, а могли в тому при бажанні живовидячки пересвідчитися, я велів жінці переказати йому тією бабою, що вона згодна прийти до тої лазні завтра о третій годині з полудня, коли всі сплять; баба тій вістці дуже зраділа і пішла собі. Звичайно, я й не думаю посилати туди мою дружину; та, будиши вами, я зробив би так, щоб, замість сподіваної коханки, він зійшовся б там зі мною, а пожартувавши з ним трохи, показав би йому, кого се він голубив, і пришанував би його, як належить. Якби ви так учинили, великого наробили б йому сорому і помстилися б за ту наругу, що він zarazом і вам, і мені гадає завдати.

Як зачула сє Кателла, не вважала ні на те, хто се їй говорить, ні на підступи його лукаві, а зразу ж повірила (звичайно, ревнива!) усім його словам і заходилась у думці різні чоловікові вчинки до сказаного приміряти. Закипівши раптовним гнівом, одказала вона Річчардові, що притьмом так і вчинить, що се для неї не така вже і трудна річ, що як застане його там, то такого шелесту наробить, що він навіки заречеться на чужих жінок заглядатися. Побачивши Річчардо, що хитрощі йому вдалися, дуже зрадів і наговорив їй іще багато всячини, щоб її в тій думці упевнити і остаточно у всьому переконати, — просив тільки, щоб не казала ніколи, звідки вона про те дізналася; вона ж присягла йому на свою честь, що не скаже.

Другого дня вранці Річчардо пішов до однієї жінки, що тримала ту лазню, про яку він говорив Кателлі; він одкрив їй свій замір і попрохав, щоб вона допомогла йому, чим може. Лазебниця, що чимось була йому зобов'язана, погодилась і домовилась із ним, що має казати й чинити. В будинку, де містилася лазня, була одна сліпа кімната, зовсім без вікон; лазебниця опорядила її, як просив Річчардо, і поставила туди вигідне ліжко. Річчардо пообідав і ліг у те ліжко, дожидаючи Кателли.

Кателла ж, вислухавши Річчардових слів і давши їм більше, ніж треба було, віри, повернувшись того вечора додому лиха й сердита. Як на те, Філіпелло, бувши чимось дуже заклопотаний, привітав її не так приязно й сердечне, як звичайно, і тим іще більше роздмухав жінчині підозріння. "Бач, — сказала вона собі, — се вже він про ту думає, що завтра з нею розкошувати збирається; та не діжде ж він сього!" Сон не брався її майже цілу ніч, вона все думала, що має казати мужеві, як зійдеться з ним у лазні.

А далі що? Як настала третя година, Кателла вирядилась із дому і, не змінивши свого наміру, подалась до тієї лазні, що казав їй Річчардо. Побачивши лазебницю, вона спитала її, чи не приходив сюди сьогодні Філіпелло. А та, пам'ятаючи Річчардову науку, й каже:

— Се ви будете та дама, що до нього має прийти?

— Я, — одказала Кателла.

— Ну, коли так, — мовила лазебниця, — то йдіть же до нього.

Кателла, що вибралась на лови, когось іншого думаючи впіймати, далась ввести, не odkриваючи обличчя, до кімнати, де був Річчардо. Як тільки вона туди ввійшла, зразу замкнула за собою двері. Річчардо встав з великою радістю їй назустріч, пригорнув її до себе і промовив пошепки:

— Здорова була, моя рибонько!

Кателла не озивалась, щоб не зрадити себе; вона обняла його й поцілувала, така б то вже була рада, та не мовила ні слова, щоб він часом не впізнав. У кімнаті було темно, хоч в око стрель, чим обоє були дуже задоволені; хто б і довший час там побув, все одно нічого не побачив би; Річчардо повів її на ліжко, і довгенько вони там на обопільну, хоч і нерівну, втіху милувались та голубились, не озиваючись, проте, одне до одного, щоб не дати себе впізнати по голосу. Нарешті Кателлі здалося, що настав час дати вихід притамованій люті, і, крещучи палкими іскрами гніву, вона заговорила:

— Ох, яка ж нещаслива наша жіноча доля, ох, за віщо ж ми любимо наших недостойних чоловіків! Бідна ж моя голівонько! Вісім років любила я тебе, як свою душу, а ти, невірнику, безстиднику, як я чую, до чужої жінки жадобою великою запалився! Та знаєш ти, з ким ти отсе лежиш? Із тією, що ти лестив лукавими словами, дурих, нібито любиш її, коли насправді кохав іншу... Я Кателла, а не Річхардова жінка, зраднику ти негідний! Прислухайся до мого голосу, це справді я, я, впізнаєш тепер? Коли вже те світло буде, щоб я тебе виганьбила як слід, собако ти шолудивий, лайдаку проклятий! Ох, голівонько ж моя безталанна! Кого я так довго й так вірно любила? Сього невірного пса, що, гадаючи, ніби тримає в обіймах чужу жінку, за такий короткий час уділив мені більше пестощів і ласки любовної, ніж за все наше подружнє життя! Сьогодні ти, паскудо, добре увихався, а дома, бач, так ти нездолящий, путері в тебе немає! Та, слава Богу, свою ти грядочку упорав, хоч і думав, що в чужу сягнув. Не диво, що сієї ночі ти до мене й не торкався, приберігав сили для вденішньої баталії, хотів деінде хмарою розлитися, та, дякуючи Богові і моїй обачності, не чужу все-таки зросив нивку. Чого ж мовчиш, поганцю? Заціпило тобі, як почув мій голос? Я ладна тобі очі видряпати, тільки честь на собі кладу. Ти думав согрішити потаймиру, та що один знає, узнає, дасть Бог, і другий, я таки присочила тебе, що ти й не сподівався!

Річхардо радів душею з сих слів, але мовчав, тільки обіймав її, цілував та милував ще дужче. Тоді Кателла заговорила знову:

— Еге, тепер ти хочеш піддобритися до мене своїми вдаваними ласками, осоружний, хочеш заспокоїти і вгамувати мене, та не буде по-твоему! Доти я не втішуся, доки не острамлю тебе перед усіма родичами, друзями й сусідами. Та хіба ж я, негіднику, не така гарна, як Річхардова жінка, хіба не такого роду? Чому ж ти мовчиш, собацюро? Чим вона краща за мене? Одсунься од мене, не руш, ти вже й так сьогодні добре намахався! Я знаю, що тепер, коли тобі все відомо, ти робив би все те з примусу; та ти ще в мене попестуєш! Їй-богу, дурна я була, що не далася на підмову Річхардові: він любив мене, як душу, а я й не дивилася на нього. А чому б мені його було не прийняти? Ти думав, що зійдешся тут із Річхардовою жінкою і вже, вважаєш, із нею зійшовся, тож, якби я зійшлася з Річхардом, ти не мав би права мені докоряти.

Багато ще вона йому таких слів з великого жалю наговорила, та нарешті Річхардо вирішив одкритися їй і вивести її з омани, щоб не вийшло чого гіршого, якби вона так і не дізналася правди. Схопивши її міцно в обійми, так що вона не могла випручатись, він сказав їй:

— Не гнівайся, серденько моє; чого я не зміг од тебе щирою любов'ю добитися, дістав тепер оманою, що підказав мені Амур. Я твій Річхардо!

Почувши сєє і впізнавши його по голосу, Кателла намагалася вискочити з ліжка, та не могла того зробити. Тоді хотіла кричати на гвалт, та Річхардо затулив їй рота рукою і сказав:

— Мадонно, що сталося, те вже не одстанеться, хоч би ви й кричали, поки віку вашого. Як ви наробите галасу або дасте згодом комусь про се знати, од того можуть постати лише неприємні наслідки. Одне те, що постраждає ваша добра честь і слава (а

се вам, я гадаю, не байдуже); хоч би й твердили ви, що я заманив вас сюди хитрощами, то я сказав би, що се неправда, що я схилив вас до того обіцянками й подарунками, а ви, діставши менше, ніж сподівались, почали спересердя кричати на гвалт; люди ж, як вам відомо, вірять радше лихому, як доброму, тож не вас дослухають, а мене. Се одне, а друге — між вашим мужем і мною постане смертельна ворожнеча і до того може дійти, що або я його вб'ю, або він мене, а вам од того не буде ні радості, ні втіхи. Отож, люба моя, не робіть сорому собі й мені, не накликайте сварки межи мною і вашим мужем. Не ви перша, не ви остання дались в оману, та й ось на що треба зважити — не на те я вас одурив, щоб пограбувати, а з того великого кохання, що я завжди мав і матиму до вас у серці моєму, вважаючи себе вашим покірним рабом. Давно вже весь я — і сам собою, і тим, що в мене є, — належу безроздільно тільки вам і прагну лише одного — щоб се ваше панування наді мною з сеї хвилі навіки скріпилося. Я добре знаю вашу розсудливість у всьому, тож сподіваюся, що ви будете розсудливою і в сій справі.

Коли Річхардо казав сі слова, Кателла гірко плакала, та хоч вона й сердилася, й нарікала, проте мусила признати йому слухність — справді, все могло так статися, як він говорив. Тим вона сказала:

— Річхардо, я не знаю, чи дасть мені Господь сили знести ганьбу, що ти мені вчинив так зрадецьки. Не буду я здіймати галасу тут, куди мене привели мої дурні ревності, та будь певен, що я доти не заспокоюся, доки тим чи іншим робом не відплачу тобі за сю наругу; пусти ж мене, не затримуй довше. Ти вже добився, чого бажав, і вимотловив мене досхочу. Дай же мені спокій, прошу тебе, і відпусти мене додому.

Бачивши Річхардо, що вона така роздратована, вирішив не пускати її, поки не вгамується, і почав заспокоювати її найніжнішими словами і так її просив, так молив, так благав, що вона врешті піддалася й помирилася з ним, і вони ще довго пробули там удвох, поки всмак одне одним не натішилися. Спізнала тоді Кателла, що коханцеві поцілунки солодші за мужеві, і, забувши давнє гордування, почала любо та мило з Річхардом кохатися. Не раз іще потім, діючи з великою обережністю, розкошували вони тими своїми любощами, як дай Боже всім нам розкошувати нашими.

ОПОВІДКА СЬОМА

Тедальдо, розцуравшись з своєю коханкою, виїжджає з Флоренції, через деякий час повертається туди в перевдязі прочанина, говорить із нею і виявляє її помилку, рятує од смерті її чоловіка, звинуваченого в його вбивстві, мирить його зі своїми братами і знову сходиться з коханкою

Уже замовкла Ф'ямметта, діставши загальне схвалення, коли королева, щоб не було загайки, веліла швидше оповідати Елізі; та зразу ж і почала:

— Мені хочеться знову вернутися до нашого міста, од якого оддалилися обидві мої попередниці, і розказати вам, як один наш земляк, одпавши ласки у своєї коханої, привернув її знову.

Так от, жив колись у Флоренції один молодий шляхтич на прізвисько Тедальдо Елізеї, що був без міри закоханий в одну даму на ймення Ермелліна, дружину Альдобрандіна Палерміні, і завдяки своїм визначним прикметам тішився її взаємністю.

Та фортуна, неприятелька щасливих, стала на заваді їхньому блаженству; не знати з якого приводу дама, що досі була йому зичлива, одкинулася од нього і не то посланнів жодних од коханця не приймала, а й навіч його бачити не хотіла і тяжкої йому тим завдала туги, але тим, що любові їхні були потайними, ніхто не знав справжньої причини його смутності.

Тедальдо брався на всякі способи, щоб привернути знову її ласку, втрачену ним безвинно, та все було даремно; тоді він вирішив зійти десь у чужу землю — не хотів, щоб причинниця його горя раділа, бачивши, як він сохне і в'яне. От дібрав він грошей, скільки міг, і, не сказавши їй слова родичам і друзям своїм (крім одного товариша, якому він звівся у всьому), виїхав потаймиру до Анкони під прибраним ім'ям Філіппо ді Санлодеччо.

В Анконі він став на службу до одного багатого купця і поплив на його кораблі до Кіпру. Його вдача й поведінка так сподобались купцеві, що той не тільки поклав йому добру платню, а й прийняв його собі до спілки, передавши в його руки значну частину своїх справ; Тедальдо ж провадив їх так пильно і так удатно, що за кілька років сам вийшов у великі купці. Хоч серед справ своїх торговельних згадував він часто свою жорстоку милу і безперестану ятрився коханням, хоч і поривало його душу в Флоренцію, та він твердо держався свого заміру і сім років перемагав своє серце. Та раз якось почув він випадком на Кіпрі пісню, що сам колись склав був про своє кохання до тієї дами, про ласку її до нього і про їхні любовні розкоші, і подумав, що то річ неможлива, щоб вона його зовсім забула. Він так жагуче зажагнув побачити свою Ермелліну, що не міг більше терпіти й вирішив повернутися до Флоренції. Упорядкувавши всі свої справи, він подався з одним тільки слугою до Анкони, звідки одіслав свої речі у Флоренцію до одного приятеля того анконського купця, а сам перебрався за прочанина, що ходив до Гробу Господнього, і теж прибув потаємне у місто разом із тим своїм слугою.

Приїхавши до Флоренції, він став у невеличкому трактирі, що тримали два брати по сусідству з будинком його коханої; туди ж то і скерував він перші свої кроки, щоб її по змозі побачити. Та всі вікна й двері того будинку були позамикані, і він боявся вже, чи не померла вона часом або чи не переїхала куди. Вельми тим стурбувавшись, подався Тедальдо до дому своїх братів і побачив їх коло двору всіх чотирьох, убраних у чорні жалобні шати; се його дуже здивувало. Знаючи, що він і видом, і одягом своїм сильно проти колишнього змінився і що його тепер не легко впізнати, він сміло підійшов до шевця-сусіди і спитав, чому сі пани вбралися в чорне. На те одказав йому швець:

— Вони носять жалобу по своєму братові Тедальду, що давно вже виїхав був ізвідси, а отсе вже скоро буде два тижні, як його вбито. Убив же його, як вони те на суді посвідчили, нібито Альдобрандіно Палерміні (його вже і в тюрму взято) за те, що Тедальдо любився з його жінкою і вернувся сюди потаємне, щоб із нею зустрітися.

Дуже стало чудно Тедальдові, що знайшовся якийсь чоловік, достеменно на нього схожий, і шкода йому зробилося того бідолашного Альдобрандіна. Дізнавшись, що коханка його жива й здорова, він повернувся надвечір до трактиру, і було йому в голові

думу, як на морі шуму. Як повечеряв він разом із слугою своїм, покладено його спати на горішньому поверсі; уже й на північ повернуло, а він ніяк не міг заснути — чи то з задуми великої, чи постіль була мультка, чи вечеря така нужденна. От не спить він, ворочається, коли се так як опівночі чує — щось ніби лізе з горища, світло якесь крізь щілочку у дверях світиться. Він тоді нишком до щілочки: дай, думає, гляну, що воно за знак. Бачить, аж там якась гарна молодиця свічкою присвічує, а до неї підійшли троє мужчин, що з горища злізли. Привітались між собою любенько, а тоді один і каже до тієї молодиці:

— Хвалити Бога, тепер можемо спати безпечно, бо Тедальдові брати прискаржили за його вбивство Альдобрандіна Палерміні; той уже признався, вже й вирок йому підписано. А втім, нічирк, бо як узнають, що то ми, то й нам те саме буде, що тому Альдобрандінові.

Молодиця тій мові дуже зраділа, і всі пішли вниз спати.

Тедальдо ж, як почув ті слова, почав над тим розмишляти, які великі заблуди охмарюють часто розум людський. Згадав спочатку братів своїх, що чужого чоловіка за рідного брата признали й поховали, потім невинного Альдобрандіна, засудженого на смерть на підставі фальшивої підозри і кривих свідчень, а також сліпу суворість закону та його вершителів, що іноді, пильно дошукуючись правди, жорстокістю своєю примушують людей давати неправдиві показання, а ще й видають себе за служителів Бога й справедливості, будучи насправді речниками диявола і кривосуддя. Потім Тедальдо почав міркувати, як би йому Альдобрандіна од смерті визволити, і не заснув, доки не добрав на те певного способу.

Прокинувшись рано-вранці, він лишив слугу свого в трактирі, а сам пішов через деякий час до дому своєї коханки. Двері, як на те, були одчинені; він увійшов усередину і побачив, що Ермелліна сиділа долі в невеличкій світлиці на нижньому поверсі і гірко ридала. Тедальдо мало сам не заплакав з великого жалю; підступивши до неї ближче, він сказав:

— Мадонно, не журіться: ваша втіха недалечко. Почувши його, пані підвела очі і промовила крізь сльози:

— Чоловіче добрий, ти, мабуть, прочанин, людина, сказати б, перехожа; відки ж тобі знати, яке моє горе і якої я потребу втіхи?

Тоді прочанин і каже:

— Мадонно, я прибув сюди з Костянтинополя; сам Бог мене послав, щоб ваш смуток у радості обернути і мужа вашого од смерті порятувати.

— Якщо ти з Костянтинополя, — спитала пані, — то як же ти знаєш, хто такий мій муж і хто я сама?

Тоді прочанин розповів їй з самого початку, як попав її чоловік у притугу, сказав, як її звати, скільки років вона замужем і ще дечого багато, що він знав із її минушини. Здивовижена пані гадала, що се до неї з'явився пророк; вона впала перед ним навколішки і заклинала його Божим іменем поспішати, якщо й справді він прибув заради порятунку Альдобрандіна, бо часу лишилося мало. Прочанин, удаючи з себе

святого мужа, прорік:

— Мадонно, встаньте, не плачте і вислухайте уважно, що я вам скажу; тільки глядіть, не кажіть про се нікому ні слова. Господь об'явив мені, що се ваше нещастя наслано на вас за один ваш давній гріх, щоб ви його хоч почасти своєю печаллю спокутували; як же ви його не скупитесь до кінця, жде вас іще тяжче випробування.

На те пані сказала:

— Добродію, у мене на душі багато гріхів, і я не знаю, за який саме Господь вимагає од мене покути; коли вам се відомо, скажіте мені, і я зроблю все, щоб його відмолити.

— Мадонно, — сказав тоді прочанин, — я добре знаю, який се гріх, і спитаю в вас про нього не для того, щоб краще довідатись, а щоб, висповідавшись із нього, ви ще більшої дознали скрухи. Та час уже нам до справи приступити. Скажіть же мені: чи пам'ятаєте ви про те, що мали колись коханця?

Почувши пані сії слова, тяженько здихнула і вельми здивувалася: не думала-бо, щоб хтось на світі знав про тее кохання, хоч після того вбивства й були якісь перешепти між людьми, бо вірний товариш Тедальдів таки проговорився десь знеобачки.

— Бачу, — одказала вона, — що Бог одкриває вам усі тайнощі людської, тим не буду я перед вами своїх приховувати. Правда, як була я молодою, то дуже любила того нещасного юнака, що за його вбивство оскаржено мого мужа. Я так оплакувала його смерть, що й досі ще на душі тяжко; бо хоч перед його од'їздом я ставилась до нього суворо і погордливо, та ні довга розлука з ним, ані смерть його несподівана не змогли вирвати його з мого серця.

На те сказав їй прочанин:

— Нещасного юнака, що отсе недавно вбито, ви не любили ніколи, кохали натомість Тедальда Елізеї. Але скажіте мені, яка була причина вашої до нього неласки? Чим він вас коли прогнівив?

— Ні, ніколи він нічим мене не прогнівив; причиною ж неласки моєї були слова одного проклятого ченця, котрому я раз якось сповідалася. Як розповіла я йому про свою любов до Тедальда і про наші близькі стосунки, то так він на мене нагрімав, що перелякав навіки. Погрожував мені, що як я од мого коханця не одкинуся, то потраплю в пашу дияволову на саме дно пекла і ввергнута буду в геєну огненну. Такий мене перед тією карою страх ошанув, що я поклала не знатися більше з Тедальдом, не відповідати йому на листи й не приймати од нього посланців. Та здається мені, коли б Тедальдо витривав був іще трошки, а не виїхав з одчаю на чужину, коли б побачила я, що він тане, мов сніг на сонці, то перемінила б ту свою сувору постанову, бо й сама нічого так у світі не бажала, як із ним любитися.

Тоді сказав їй прочанин:

— Мадонно, отсей же то єдиний гріх і мучить вас тепер. Я добре знаю, що Тедальдо вас ніколи не силував, ви закохалися в нього самохіть, бо він припав вам до вподоби. Як же став він до вас учащати, ви стільки виявили до нього прихильності і словом, і ділом, що як він і доти вас любив, то відтоді любов його стократно сильнішою стала. Коли ж так (а я добре знаю, що так воно й було достоту), то чого ж ви одіпхнули його од себе

так безсердечно? Треба було зразу над тією справою гаразд поміркувати, щоб не каятися потім за свої вчинки. Він був ваш, та й ви ж йому належали. Позбавивши його своєї особи без його волі й згоди, ви вчинили грабунок і вдіяли тим самим великий злочин. Знайте ж, мадонно, я сам чернець і дуже добре відаю всі чернецькі норози; не здивуйте ж, як я для вашої користі розкажу про них усе щиро й одверто, щоб і ви їх краще спізнали, які вони насправді єсть. Були колись у давнину праведні й святі монахи, а у тих, що тепер у монахи шийються, нічого немає чернечого, окрім ряс, та й ряс ті вже не зовсім чернечі: перші-бо законоположники чернецтва веліли шити ряс вузькі, убогі, з грубої тканини, тим показуючи духовну погорду до розкошів мирських, що тіло своє нужденним веретищем укривали, а тепер такі ченці повелися, що справляють собі ряс просторі, пишні, з тонкого едабу, такого витворного крою, що хоч би й на архієпископа, і так безсоромно тими рясми в церквах та на вулицях хизуються, як деякі світські люди своїми уборами. Як ото рибалка в річці у свої мережі чим більше риби загорнути поривається, так вони, розпустивши свої широкі поли, намагаються обплутати ними скільки влізе святих та Божих удовиць і всяких простаків та простачок, дбаючи про те більше, ніж про будь-які інші справи. Як уже правду казати, то тільки й слави у них, що чернецькі ряс на тілі. Колишні ченці про спасіння людське дбали, а тепер ганяються за жінками та за багатством і про одне тільки думають — як би анафемами своїми та страхами пекельними залякати дурнів, щоб вимантачити у них більше милостині і всякого подаяння задля спокути гріхів; самі ж то вдягли ті ряс не з побожності, а з нікчемності своєї та бездіяльності, то й дивляться, щоб хто достачив їм хліба, а хто вина, а хто грошей на часточку подав. Воно-то й правда, що милостинею та молитвами гріхи людські відкупляються, та якби знали побожні люди, куди й на кого йде їхня даровизна, то вони б її краще при собі залишили або свиням викинули. Добре знають сі пройдисвіти, що чим менше людей володіє великим скарбом, тим більше на кожного припадає, тим і намагаються криками своїми та погрозами інших од того одстрашити, чим самі хотіли б завладати. Чоловіків картають вони за розпусту і проповідують здержливість, бо коли грішники од жінок одкаснуться, то проповідникам більше буде; засуджують лихварство й грошлюбство, а самі те золото збирають, щоб іще ширші ряс собі справити, іще жирніші хліби духовні здобути, іще вищого чину доскочити, — і все за ті самі гроші, що нібито призводять властителя до погуби. А як зачне їх хто ганити за такі плюгаві вчинки, то вони одказують: "Не так чиніть, як ми чинимо, а так чиніть як ми кажемо". Отакою вимовкою збувають вони тяжкі гріхи свої, гадаючи, напевне, що отарі легше праведним робом ходити, аніж самим пастирям. Добре знають, що багато людей задовольняється такою відповіддю і розуміє її інакше, ніж вони самі мають на думці. Їм, бач, хочеться, щоб ви робили так, як вони кажуть, себто щоб ви набивали їм гаманці грішми, звіряли їм свої таємниці, пильнували чистоти своєї, були терплячі, прощали кривди, не лихословили, — все воно дуже добре, й почесне, й побожне, але навіщо вони вас на те навчають? На те, щоб вони самі могли те робити, чого не робитимуть тоді миряни. Хто не знає, що якби не гроші, то ченцям скоро б урвалося безділля? Якщо ти обернеш

гроші на свою уподобу, то годі буде їм по закону ледарювати; як будеш за жінками упадати, то ченчиків до них не доступитися; як будеш нетерплячим і не прощатимеш кривди, то відхочеться святенників в твою родину залазити і її зневажати. Та навіщо про те так широко розводитись? Вони самі себе щоразу обвинувачують, коли виправдуються такими словами перед розумними людьми. Чому ж вони не сидять дома, а йдуть у ченці, як не чують у собі досить святості і здержливості? А пішовши в ченці, чому не роблять так, як у Святому письмі сказано: "І почав Христос творити і навчати"? Нехай би й самі спершу творили, а тоді вже інших навчали. Бачив я на своєму віку багато таких любителів, хвалителів і розтлителів жінок, не то мирянок, ба й черничок; вони ж то якраз найдужче гриміли з казальниць проти перелюбства. Невже ж нам іти за тими, що такеє творять? Вольному воля, та чи розумно се буде, Господь те відає. Та даймо на те, що правду вам сказав той ваш суворий сповідник, що зламати вірність подружню — то дійсно тяжкий гріх; так хіба ж не більший гріх — обікрати чоловіка? Хіба ж не тяжчий злочин — убити його або прогнати, щоб він поневірявся десь світами? Кожне скаже, що тяжчий. Як жінка сходиться з чоловіком, то гріх природний, а як вона його обікраде, чи вб'є, чи прожене — то вже од лукавого умислу. Що ви обікрали Тедальда, як одібрали себе в нього, оддавшись йому перше з власної і невимушеної волі, се вже я вам довів раніше; скажу тепер більше: ви, можна вважати, вбили його, і то вже не од вас залежало, що він не заподіяв собі смерті, бачивши вашу до себе жорстокість, а закон говорить, що хто був причиною заподіяного зла, повинен понести ту саму кару, що й його виконавець. А що ви були причиною його вигнання і семилітнього поневір'яння по світах, того ви не годні заперечити. Таким робом кожним із сих трьох учинків ви допустилися значно тяжчого гріха, ніж тим, що з Тедальдом любилися. Але, може, Тедальдो заслужив такого до себе ставлення? Очевидно, що ні, бо ви й самі се визнали, і я те добре відаю, що він любить вас над своє життя. Він шанував вас, поважав і вихваляв над усіх інших жінок, коли траплялось йому говорити десь про вас, не наражаючи вашої доброї слави і вашого імені на негідні підозри. Все своє добро, свою честь і свободу — все те оддав він сам у ваші руки. Чи, може, він не славного роду дитина? Чи не взяв уродою між ровесниками своїми? Чи не переважив усіх чеснотами лицарськими? Чи не любили його всі, не шанували, не вітали, як годиться? Сього ви теж не можете заперечити. То як же ви могли, послухавшись дурного, тупого й заздрісного калугиря, вчинити з ним так безоглядно суворо? Я не розумію, як іноді жінки чи то з нетямю, чи з якогось засліплення, гордують мужчинами і легковажать їх, ніби забуваючи, що Господь наділив їх благородством понад усі живі створіння, тож жінка повинна вважати себе щасливою, як хто її полюбить, повинна шанувати його і годити йому, щоб він її не розлюбив. А що ви зробили, послухавши слів того ченця-дармоїда, що любить чужими пирогами свого батька поминати? Та, може, він сам хотів на те місце стати, звідки проганяв другого! Отсе ж то й є той гріх, що божественне правосуддя, рівноважачи дії з їх наслідками, не могло залишити без покарання: ви без ніякої причини одцуралися Тедальда, а тепер муж ваш попав через нього в смертельну небезпеку, а ви в превелику тривогу. Як ви хочете сієї біди

позбутися, мусите дати одну обітницю і потім чесно її виконати: якщо Тедальдо будь-коли повернеться сюди з вигнання, ви повинні повернути йому вашу ласку, прихильність і любов, одне слово, так до нього ставитись, як ставились до того часу, поки з недорозуму свого не послухали того дурного монаха.

Тут прочанин скінчив свою мову; пані вислухала її дуже уважно, бо докази його здавались їй справедливими і вона була певна, що Бог покарав її лихом саме за той гріх, а не за щось інше.

— Чоловіче Божий, — сказала вона, — бачу, що слова твої правдиві, і знаю тепер, які є насправді ті ченці, що я їх перше за святих уважала. Признаюся також беззастережно, що, ставлячись так до Тедальда, я вдіяла великий гріх; радніша б я була той гріх так, як ти кажеш, спокутувати, та чи то ж можебна річ? Тедальдо ніколи вже сюди не вернеться, його вбито, а чого не можна зробити, того не варт і обіцяти.

— Мадонно, — одвітував їй прочанин, — Тедальдо не вмер, Господь одкрив мені, що він живий і здоровий, а якби ви знов його своєю ласкою обдарували, то був би щасливий.

— Та що-бо ти мені кажеш, — впала йому в річ Ермелліна, — я ж сама бачила, як лежав він отут перед моїми дверми, ножами наскрізь прошитий, сама примала його в своїх обіймах, гіркими сльозами мертве обличчя його обливаючи, що, може, через ті сльози пішли про мене між людей поговори.

Тоді їй прочанин:

— Мадонно, кажіть мені, що хочете, а Тедальдо таки живий; якщо ви готові дати обітницю і додержати її, то ви його невдовзі побачите.

А пані:

— Обіцяю з дорогою душею, що так і зроблю. Не буде для мене більшої радості, як побачити мужа мого безпечним і вільним, а Тедальда живим.

Тут уже побачив Тедальдо, що настав слушний час одкритися їй і на рятунок мужа ще певнішу надію подати.

— Мадонно, — промовив він, — щоб ви про долю мужа вашого більше не турбувалися, хочу я вам одкрити одну таємницю, щоб ви тільки її нікому в світі не виявляли.

Вони були самі в засторонній кімнаті, бо пані цілком довірялась прочанинові, що здавався їй святим чоловіком. Тедальдо вийняв персня, що подарувала йому коханка останньої ночі (він пильно оберігав його всі ці роки), показав їй і спитав:

— Мадонно, ви його впізнаєте? Ермелінна одразу його впізнала і сказала:

— Авжеж, упізнаю, я подарувала його колись Тедальдові. Тоді Тедальдо встав, швидко скинув із себе прованськुकерею і каптура з голови і промовив до неї по-флорентинському:

— А мене впізнаєте?

Пані глянула на нього і впізнала, що се Тедальдо; вона жахнулася, немов побачила мерця, що встав із домовини; не кинулась йому назустріч, а хотіла тікати з переляку, бо не той се був для неї Тедальдо, що з Кіпру приїхав, а той, що з того світу марою

уздрівся.

— Не бійтесь, мадонно, — обізвався тоді він, — я ваш Тедальдо, живий і здоровий, ніколи я не вмирав і не був убитий, хоч так думали і ви, і мої брати.

Роздивившись на нього пильніше і розслухавшись в його голосі, Ермелліна оговталась і впевнилась, що то справді був Тедальдо. Із сльозами на очах кинулась вона йому на шию, поцілувала його і сказала:

— Вітаю тебе сердечно, Тедальдику мій любий!

Обійнявши й поцілувавши коханку, Тедальдо промовив:

— Мадонно, тепер нам іще не до милування. Мушу йти зараз Альдобрандіна визволяти, щоб він до вас живий-здоровий повернувся. Маю в бозі надію, що до завтрашнього вечора почуєте про нього добрі вісті. Якщо мені вдасться ще сьогодні йому волю виклопотати, прийду до вас сю ніч, щоб про все як слід розказати.

Одягнувши знову свою керею й каптура, поцілувавши вдруге коханку і підбадьоривши її, він попрощався з нею й пішов у тюрму до Альдобрандіна, що вже видимої смерті сподівався, на рятунок аніже не надіючись. Спитавши дозволу в тюремників, Тедальдо увійшов до в'язня, немовбито подати духовну розраду, сів коло нього і сказав:

— Альдобрандіно, я твій друг; господь ізглянувся на твою безвинність і послав мене, щоб я тебе порятував. Якщо ти з пошани до нього зробиш мені невеличку ласку, якої я в тебе попрошу, то побачиш, що завтра перед вечором замість смертного вироку вийде тобі помилування.

— Чоловіче добрий, — одказав йому Альдобрандіно, — бачу я, що дбаєш ти про моє спасіння, і хоч я тебе не знаю і, здається, ніколи не бачив, ти, очевидно, і справді мені друг, як ти сам говориш. Істину кажу тобі, ніколи не робив я того злочину, що за нього маю смерть прийняти, хоч є на моїй совісті багато інших гріхів, за які я, може, тепер і караюсь. Та кажу тобі, як перед Богом святим, що коли він мене ласкою своєю не оставить, я радо дам тобі обітницю, якої ти жадаєш, або ще й більшу якусь. Проси у мене, чого хочеш: як вийду на волю, дотримаю слова несхибно. Тоді прочанин сказав:

— Не допоминатимусь от тебе нічого особливого, попрошу тільки, щоб ти пробачив чотирьом братам Тедальдовим за те, що вони довели тебе до тюрми, подумавши, що ти вбив їхнього кривого. Прийми їх, як друг і брат, коли вони тебе перепросять.

Альдобрандіно одказав йому:

— Ніхто так не знає, як смакує помста, ніхто її так не прагне, як покривджений чоловік. Та як Бог із милості своєї хоче мене порятувати, я прощу їм радо, я вже їм простив. Як вийду в в'язниці живий-здоровий, зроблю все по твоїй уподобі.

Прочанин був дуже задоволений із тих його слів і не сказав йому більше нічого, тільки підбадьорив його надією, що ще до кінця наступного дня дістане він певну відомість про своє виправдання. Попрощавшись з в'язнем, він пішов до синьйорії і сказав по секрету черговому урядовцеві:

— Ваше добродійство, кожному чоловікові годиться про те дбати, щоб правда наверх вийшла, а найпаче тому, хто обіймає таку посаду, як ви, слід про те пильнувати,

щоб люди безневинні не несли кари за справжніх злочинців. От я й прийшов до вас, щоб сього не було, вам на честь і славу, а злочинцям на погубу. Самі здорові знаєте, як суворо судили ви Альдобрандіна Палерміні: за те, що він нібито замордував Тедальда Елізеї, ви хочете скарати його на горло. Отже ж, неправда сьому; ще сієї ночі я можу вам се довести, оддавши в ваші руки справжніх убивців того молодика.

Поважний урядовець, якому шкода стало Альдобрандіна, прихилив уха до прочанинових речей і розпитався у нього про все дрібніше. А розпитавшись, велів схопити обох братів-трактирників і служебника їхнього; схоплено ж їх усіх у первоспах, так що й опору вони не могли жодного вчинити. Хотіли їх, щоб правди дознатися, на тортури взяти, та вони того не ждали і щиро призналися спершу кожний окремо, а потім і всі разом, що вбили того Тедальда Елізеї, не знаючи, хто він такий. Як спитали їх про причину, вони сказали, що, коли їх не було в трактирі, той молодик приставав до жінки одного з них і хотів її зґвалтувати.

Як узнав про те прочанин, то пішов звідти з дозволу урядовця синьйорії і подався потаймиру в дім мадонни Ермелліни. Усі в домі вже спали, крім самої господині, яка чекала його, прагнучи з рівною силою і хороші вісті про мужа почути, і з коханцем своїм остаточно примиритися. Прийшовши до неї, Тедальдо сказав їй з веселим видом:

— Радуйся, люба моя, бо завтра твій Альдобрандіно повернеться до тебе живий і здоровий.

Щоб же її в тому остаточно переконати, розповів він докладно про все, що зробив. Ермелліна, незмірне втішена сими двома несподіваними радощами — поверненням Тедальда, якого вже вона була поховала, і врятуванням мужа, смерть якого вже готувалась оплакувати, — кинулась в обійми Тедальдові і палко його цілувала; потім лягли вони вдвох у постіль і любо та мило уклали між собою мир, обопільне розкошами упиваючись.

Як прийшло на рано, Тедальдо устав з постелі, розповів коханці, що він збирається учинити, і, знову попросивши її тримати все те в секреті, вийшов од неї, як і перше, у вбранні прочанина, щоб довести до кінця справи Альдобрандіна. Синьйорія, діставши, як їй здавалось, певні докази того, як було діло, випустила Альдобрандіна того самого дня, а через кілька день убивцям було стято голови на тому самому місці, де вони скоїли свій злочин.

Так вийшов на волю Альдобрандіно, на превелику радість собі, дружині своїй і всім родичам та друзям; ясно розуміючи, що свій рятунок завдячує він тому прочанинові, він прийняв його до себе в господу на весь час, скільки він захоче побути в їхньому городі; всі його хтозна-як шанували і годили йому, як могли, а найпаче Ермелліна: знала-бо, кому годить.

Через деякий час Тедальдо вирішив, що пора вже примирити Альдобрандіна з братами своїми, бо знав, що вони незадоволені звільненням його з тюрми і навіть озброїлись, боячись його помсти. Прочанин нагадав господареві своєму ту його обітницю, і той сказав, що готовий її справдити. Тоді гість попросив його врядити наступного дня розкішну учту і покликати на неї чотирьох братів Тедальдових з

дружинами їхніми, ну і, звичайно, Альдобрандінову рідню, і сказав, що він сам запросить братів на змирщину. Альдобрандіно на все те згодився, а Тедальдо пішов до братів своїх і після довгих умовлянь, як то звичайно в таких випадках буває, переконав-таки їх найпевнішими доказами, що годиться їм Альдобрандіна перепросити і з ним навіки злагоду учинити, а переконавши, запросив братів із дружинами на завтра до Альдобрандіна на обід; вони ж на те охоче погодились.

Другого дня, так як під обіди, четверо братів Тедальдових, всі в чорному, як були, завітали з деякими друзями своїми в господу до Альдобрандіна, що вже їх виглядав; тут у присутності інших гостей кинули вони зброю додолу і оддали себе в руки господареві, просячи в нього пробачення за вчинену йому кривду. Альдобрандіно обійняв їх, плачучи, кожного поцілував по-братерському в уста і добрословне за все їм простив. Після прийшли їхні сестри й жінки, також усі в жалобному вбранні, і мадонна Ермелліна та її родички привітали їх дуже люб'язно. Потім почали гостей — кавалерів і дам — розкішними напійками й наїдками тракувати, і все на тому бенкеті добре було б, якби не мовчазність, що панувала там з причини недавнього трауру, та не жалобні шати Тедальдових родичів; деякі навіть були незадоволені прочанином, що бенкет сей затіяв, і він те помітив. Тоді вирішив він, що настав уже час ту мовчанку зламати, і, як гості їли саме овочі, устав і сказав:

— Одного тільки нам бракує, щоб ся наша учта була веселою, — Тедальда, та вже як ви його не впізнали, хоч він давно між вами, я зараз вам його покажу.

І, скинувши з себе керею і все своє прочанське вбрання, став перед гістьми в зеленій єдвабній камізельці. Всі зглядалися на нього, мов на яку дивовижу, та довго ніхто не міг повірити, що то він і є. Тоді він почав називати всіх своїх родичів і свояків, пригадувати різні пригоди, що з ними траплялися, і розказувати про свої власні. Аж тепер брати його і друзі кинулись до нього цілуватися, плачучи з радості, а за ними й жіноцтво — як родички, так і сторонні, всі, крім мадонни Ермелліни. Побачивши сее, Альдобрандіно сказав їй:

— Що се таке, Ермелліно? Чом ти не привітаєш Тедальда, як то роблять інші?

Ермелліна одповіла йому, так щоб усі чули:

— Радніша б я привітати його з більшою сердечністю, ніж будь-хто інший, бо я зобов'язана йому більше за всіх — адже тільки завдяки його допомозі ти знову повернувся до мене; одначе поговори, що почалися в ті дні, як ми оплакували нібито вбитого Тедальда, не дозволяють мені сього учинити.

На се Альдобрандіно сказав:

— Дай спокій, не вірю я ніяким поговорам! Тедальдо все зробив, щоб мене порятувати, і тим ясно довів, що все то бридня; та й раніше я не давав тим пліткам віри. Устань же швидше та обійми його!

Ермелліні того тільки й треба було, і вона не забарилась виконати мужів наказ — устала й за прикладом інших поцілувала Тедальда з великою радістю. Альдобрандінова великодушність дуже сподобалась Тедальдовим братам і всім присутнім; у кого ще й була на думці якась осуга од тих поговорів, то тепер спливла без сліду.

Коли всі вже перечоломкалися з Тедальдом, він сам позривав із братів чорний одяг, а з сестер своїх та своякинь темні жалобні шати і казав принести їм іншу одягу. Як вони поперебиралися, було там багато співів, танців та інших розваг, і бенкет, мовчазний наприпочатку, наприкінці був вельми голосний. Веселі гості, всі як є, посунули звідти вечеряти до Тедальда, і ще багато днів після того тее свято догулювали.

Флорентинці довго ще дивились на Тедальда як на гостя з того світу і чудо якое. Не тільки чужі люди, а й брати його рідні ні-ні, та й подумают, було, про себе: а може, то й не він. І хто зна, доки б іще вони сумнівалися, якби не один випадок, що остаточно вияснив справу, — хто ж був ісправді забитий. Одного дня перед їхнім домом проходили наймані солдати з Луніджани; побачивши Тедальда, вони кинулись до нього, гукаючи:

— Здоров був, Фаціоло!

На те привітання одповів Тедальдо в присутності братів своїх:

— Ви, мабуть, сплутали мене з кимось.

Почувши його голос, солдати збентежились і попросили в нього пробачення:

— Даруйте, пане, але ви око в око схожі на одного нашого товариша, Фаціола з Понтремолі. Ось уже два тижні, чи що, як він пішов до Флоренції і пропав десь тут безвісти. Правда, нас спантеличив трохи ваш одяг, бо наш товариш був простий жолдак, як і ми.

Старший брат Тедальдів, почувши сеє, підійшов до них і спитав, у чому був той Фаціоло. Солдати розповіли йому, і виявилось, що точнісінько так був одягнений той, кого тут убито. З цієї прикмети і деяких інших всі остаточно переконалися, що вбитий був Фаціоло, а не Тедальдо, і всі сумніви щодо нього розвіялися без сліду. А Тедальдо, повернувшись до міста багатим чоловіком, лишився вірним давній своїй любові, та й вона його більше не цуралася; діючи обачно і розумно, вони довго ще своїм коханням утішались, чого і нам, Господи, пошли і ущедри.

ОПОВІДКА ВОСЬМА

Ферондо, випивши снодійного дання, похований за мертвого; абат, що ходить тим часом до його жінки, переносить його з гробівця до монастирського льоху — нібито в чистилище; воскреснувши, Ферондо виховує сина, що народила жінка з абатом

Коли дійшла кінця оповідка Еміліїна (хоч і довга вона була, та всім короткою здалася, бо стільки в собі різних цікавих речей мала), королева, кивнувши головою Лауретті, дала знати, щоб починала вона, і та прийняла слово:

— Любі мої подруги! Згадалась мені одна бувальщина, що більше на вигадку скидається, ніж на дійсну історію; прийшла ж вона мені на пам'ять, коли я почула, як одного оплакано й поховано за другого. От і розкажу я вам про такого, що живцем був похований за мертвого, а потім, як і всі інші, сам себе за воскреслого вважав, що з гробу піднявся; заодно розповім і про такого, що всі його за святого мали, хоч по правді як злочинця судити мусили б.

Було колись, та ще й тепер є, в Тоскані абатство, в такому місці, як ми те іноді бачимо, куди люди рідко заглядають. Настановлено туди за абата одного ченця;

чоловік із нього був святий усіма сторонами, от тільки що до жінок був ласий, але діяв він так хитро та обережно, що про те зроду ніхто не знав і не здогадувався і всі його мали за мужа святого і праведного. Якось зійшовся той абат з одним заможним селянином на ім'я Ферондо. Се був чоловік грубий і нешеретований, і абат водив із ним знайомство не для іншої якої втіхи, лиш для того, щоб часом над його простацтвом посмішкуватися. Та ще помітив абат, що в сього Феронда була дуже гарна жінка, і так у неї закохався, що вдень і вночі одну тільки думку мав; як же довідався, що кругом дурний селяк дружину свою любить і вельми розумно стереже, то не знав уже, що йому й діяти. Проте, як чоловік хитрий, він зумів домогтися, що Ферондо приходив часом з жінкою до нього в монастирський сад на погуляння, а він їм смиренно і богобоязливо торочив про вічне блаженство та провадив життя святих праведників і праведниць. Наслухавшись абатових речей, Ферондова жінка вирішила сповідатись у нього, і чоловік дав їй на те дозвіл.

От прийшла вона одного дня до абата, що дуже їй зрадів, сіла у нього біля ніг і, перше ніж сповідатися, таке йому сказала:

— Панотче, якби Господь послав був мені справдешнього чоловіка або зовсім ніякого не дав би, то мені досить легко було б з вашої направи на ту путь ступити, що веде, як ви кажете, до вічного блаженства. Та як подумаю я, який дурний і нікчемний у мене Ферондо, то видається мені, що я ніби й заміжжю, і вдова, бо, поки він живий, я не можу мати іншого чоловіка; а сей навіжений так мене ревнує, так мене без жодної причини до всякого прикладає, що жити з ним — чиста біда й мука. Отож, перше ніж до сповіді приступити, молю і благаю вас, панотченьку, дайте мені якусь пораду, бо як у сьому ділі не буде мені спасіння, то не допоможе вже ні сповідь, ані яка інша благодать.

Сії слова вельми втішили абатову душу, бо йому здалося, що сама доля відкрила йому шлях до здійснення найлюбішого його бажання.

— Дочко моя, — одвітував він їй, — я дуже добре розумію, що такий, як ви, вродливій і делікатній жінці тяжко бути дружиною недоумкуватого чоловіка, а ще тяжче, як він до того й ревнивий. А що ваш саме такий і єсть, то вірю, як гірко вам за ним жити. Та на се, кажучи коротко, немає іншої ради, як тільки одна — вигнати з Феронда ті його ревниці. Я знаю од того дуже добрі ліки, аби тільки ви зуміли тримати в якнайбільшій тайності те, що я вам скажу.

— Не бійтеся, панотченьку, — сказала жінка, — умру, а не скажу нікому, раз ви не велите. Та як же ті ревниці виганяються?

— Коли хочете, щоб Ферондо вилікувався, — одповів абат, — треба нам послати його в чистилище.

— А як же він живцем туди піде? — спитала жінка.

— Нехай спочатку умре, — одказав абат, — а тоді вже й піде туди, а там уже, як прийме великої муки і позбудеться ревнощів, є такі молитви, що ними можна буде виблагати його в Бога знову на сей світ.

— Так себто мені бути вдовою? — спитала жінка.

— А так, — одказав абат, — повдовуєте якийсь там час, та, глядіть же, ні за кого

заміж не виходьте, бо Господь за те покарає, а як Ферондо до вас із чистилища повернеться, то ще дужче ревнувати буде. Тоді жінка й каже:

— Ну нехай уже, аби він тільки од тої своєї лихої болячки вилікувався, може б, мені світ розв'язався; робіть уже, панотченьку, як самі знаєте.

А абат їй:

— Та зроблю вже, тільки яка мені од вас за сю послугу нагорода буде?

— Панотче, — сказала жінка, — просіть чого хочете, аби воно в мене було. Тільки ж чим може оддячити проста жінка, така як я, такому достойному чоловікові?

На те одповів їй абат:

— Добродійко, ви можете мені зробити не меншу ласку, ніж я вам: я хочу дати вам утіху і щастя, то й ви дайте мені спасіння і блаженство.

— Ну, як так, то нехай, — погодилася жінка.

— То дайте ж мені, — вів далі абат, — вашу любов і потіште мене плеттю вашою, бо я давно вже до вас жагою палаю і од жаги тієї сохну та в'яну.

Як почула те жінка, то наче хто їй по голові вдарив.

— Ой лишенько! — скрикнула вона. — Що ви кажете, отче велебний, я ж думала, що ви свята людина. Чи подоба ж святому такії речі до жінки обертати, як вона у нього ради питає?

На се абат сказав:

— Не дивуйся, серденько, святості од того не убуде, бо вона в душі живе, а те, що я тебе прошу, — то гріх тілесний. Та вже чи так, чи інак, а ліпота твоя чудовна таку взяла надо мною силу, що мушу жадати любові твоєї. Істинно глаголю тобі, що можеш понад усіх інших жен красою своєю пишатися, бо приподобилась вона і святим очам, що звикли до споглядання краси небесної. Хоч же я і абат, а такий самий чоловік, як усі, та ще, бачиться, і не старий. Та тобі воно й не буде важко, а може, од того ще й полегшає, бо поки Ферондо покутуватиме свої гріхи в чистилищі, я ночуватиму з тобою і втішатиму тебе замість нього, а про се ніхто й знати не буде, бо всі мають про мене таку думку, яку й ти недавно ще мала. Не кидайся ж милості, що посилає тобі Господь, бо множество єсть таких на світі, що до неї пориваються, а як ти мене послухаєш, то матимеш її. А ще є в мене деякі дорогії клейноди, що хотів би я не кому іншому, а тобі, моє серденько, дати. Зроби ж, моя казонько, те для мене, що я для тебе учинити бажаю.

Жінка устромила очі в землю — і одмовити якось незручно, і погодитись ніби негаразд. Абат, побачивши, що вона вагається, подумав, що вже наполовину умовив її, і до сказаних раніше додав іще чимало таких слів, поки її до краю не обморочив. Тоді жінка сказала йому, засоромившись, що ладна вволити всі його бажання, але після того, як Ферондо піде до чистилища. Абатові сподобалась така відповідь, і він сказав:

— А ми пошлемо його туди дуже швидко, нехай тільки прийде сюди до мене завтра чи позавтрьому.

По сій мові він тихенько надів їй на пальця коштовного персня і одпустив її. Молодичка, врадувана тим гостинцем і ще інших сподіваючись, пішла од абата до своїх

товаришок і все говорила їм, який то він святий та праведний, а потім разом з ними повернулася додому.

На другий чи третій день Ферондо завітав до монастиря; як побачив його абат, то вирішив тут же послати його в чистилище. От розшукав він чудодійний порошок, що дістав колись у левантійських краях од одного можновладця, котрий казав йому, ніби того порошку вживає Гірський дідуган, як хоче спровадити кого сонним до раю або звідти вивести; порошок той, як дати кому випити більше чи менше, наводить на людину довший чи коротший сон без жодної шкоди для здоров'я, і, поки діє його сила, ніхто не сказав би, що та людина жива. От усипав абат того дання стільки, щоб на три дні заснути, в склянку невишумілого вина і дав його випити в своїй келії Ферондові, що той нічого не помітив, а потім повів його в монастирський двір і разом з іншими ченцями потішався його дурними балаками. Через деякий час порошок почав діяти: на голову Ферондові налягла раптова соннота, так що він твердо заснув, стоячи, а заснувши, упав додолу. Абат удав, ніби перелякався, і велів попустити йому пояс та бризкати на нього холодною водою і ще дещо таке робити, щоб недужого до тями вернути, так ніби того схопила завійна чи ще яка хвороба. Як же побачили ченці, що все те не пособляє, давай мацати йому живчика, а живчик уже не кидається; отут і вирішили всі, що Ферондо вже помер. Тоді вони послали по жінку його й родичів, і ті не гаючись прибули до монастиря. Поголосила над ним жінка, поплакали родичі, а потім абат велів покласти його, одягненого як єсть, у гробовець.

Жінка повернулася додому і сказала, що довіку не розлучиться з дитиною, яку мала од Феронда, а житиме сама в хаті і буде сина до розуму доводити та хазяйству, що по чоловікові лишилось, лад давати. Тим часом абат, підмовивши одного болонського ченця, якому він дуже довіряв, діждався ночі і пішов із ним нищечком до того гробівця. Вони витягли звідти Феронда й перенесли його в монастирську глибку, куди садовили провинних братчиків; там і вдень було темно-темнучо, бо ніяке світло туди не досвічувало. От зняли вони з Феронда його одєжу, перебрали його в чернечу рясу та й поклали на соломі — нехай лежить, покіль не проспиться. Болонський чернець, діставши од абата науку, що йому належить чинити, мав доглянути, коли він прокинеться, а вся братія нічого про теє не знала.

Другого дня абат із кількома своїми ченцями пішов у село — дати б то духовну потіху тій удові. Вона була одягнена в чорне жалобне убрання і дуже засмучена. Абат сказав їй кілька слів утіхи, а потім нагадав пошепки про те, що вона йому обіцяла. Побачила жінка, що вона вільна, ні Ферондо, ні хто інший перебору їй чинити не буде, а тут іще в абата на пальці новий перстень блищить, та й сказала панотчику, що гаразд, нехай уночі приходить. Як добре смерклося, абат перебрався в Ферондову одєжу і пішов у супроводі свого повірника до тої вдовиці, а проспавши з нею любо та мило цілу нічку, аж тоді в монастир повернувся, як до ранньої служби задзвонено. Частенько ходив він по ночах тією самою дорогою і за тим самим ділом, дехто навіть бачив, як він ішов до вдови або од неї повертався, та всі думали, що то неприкаяна Ферондова душа тиняється коло своєї хати; багато про те було балачок проміж сільською темнотою,

доходили якісь чутки й до самої Ферондихи, та вона тому не дивувалася, бо добре знала, як було діло.

Коли Ферондо прокинувся нарешті у тій своїй глибці, не тямлячи, де він і що, болонський чернець увійшов до нього з пучком різок у руці, і, виючи непутнім голосом, схопив його за карк і всипав доброї хлости. Ферондо верещав і все питав:

— Де я? Де я?

А чернець йому:

— У чистилищі.

— Ге? — сказав Ферондо. — Так себто я умер?

— Авжеж, — одповів йому чернець.

Тоді Ферондо почав гірко плакати над самим собою, над жінкою своєю й сином і нагородив багато всяких нісенітниць. Тим часом чернець приніс йому їсти й пити. Як побачив се Ферондо, то дуже здивувався:

— Як же воно? Хіба мерлеці їдять?

— А так, — одповів чернець, — я приніс тобі те, що жінка твоя колишня принесла сьогодні рано до церкви на часточку; отсе ж і велів тобі Господь дати чим душу обавити.

Тоді Ферондо й каже.

— Пошли ж їй, Боже, всякого добра! Я ж таки дуже любив її і ще, як живий був, то все, було, тулю її до себе та цілую, а коли, було, захочеться, то й ще щось роблю.

Проголодавшись добре, Ферондо заходився уминати їжу і запивати вином. Вино здалося йому не дуже смачним, і він сказав:

— А за се вже скарай її, Боже! Треба було вточити панотцеві з тієї бочки, що од стіни.

Як він попоїв, чернець ізнову добре вишмагав його різками. Ферондо накричався доволі, а потім спитав:

— Нащо се ти мені таке робиш?

А той йому:

— Бо так велів Господь, щоб тебе двічі на день чухрали.

— А за які ж то гріхи? — питає знов Ферондо.

— За те, — одказав чернець, — що ти був ревнивий, мавши найкращу жінку на все село.

— Оле мені, — промовив Ферондо, — правду єси кажеш! Мав я жінку найкращу, найсолодшу, чисто тобі медяний попряничок. Якби ж я знав, що Господь ревних не влюбляє, то не був би таким.

— Треба було про се на тім світі думати, — одказав чернець, — та як доведеться тобі коли туди знову вернутися, то добре зятям, що я тут робив із тобою, і не вкидайся більше в ревності.

— А хіба, хто вмер, може туди знову вернутися? — спитав Ферондо.

— Може, — одказав чернець, — як буде на те воля Божа.

— Ой Господи, — промовив Ферондо, — як я коли туди вернуся, то стану найліпшим

мужем у світі: ніколи не битиму жінки, слова їй поганого не скажу, хіба тільки вилаю за вино, що сьогодні оце мені передала, та за те, що свічки не прислала і я мусив їсти поночі.

— Та свічку-то посилала, — сказав чернець, — тільки вона на службі Божій згоріла.

— Може, й так, — погодився Ферондо. — Коли я туди повернуся, то дам їй волю, що хоча чинити. А скажи ж мені, хто ти такий, що отсе так надо мною коверзуєш?

— Я теж небіжчик, — одказав чернець, — сам родом із Сардинії. Колись я дуже хвалив свого пана за ревності і Бог поклав мені таку кару, щоб я тебе годував, поїв і лупцював, поки він не змінить нам присуду.

— А крім нас двох, тут немає нікого? — поцікавився Ферондо.

— Та де, — одказав чернець, — тут є тьма-тьменна грішних душ, тільки ти їх не можеш ні бачити, ні чути, як і вони тебе.

— А чи далеко ми од нашого села? — спитав Ферондо.

— Еге, — сказав чернець, — може, сто верстов за Наваляй-Купою.

— Овва! Таки далеченько, — сказав Ферондо. — Отам же, мабуть, і починається позасвіття.

На таких розмовах і на такому хлібі з березовою кашею в додачу прожив Ферондо мало не десять місяців, а щасливий панотець тим часом учащав до його жіночки та й утішався з нею на вигоді, як хотів. Та де взялося на їхню голову лихо — жінка завагоніла і, почувивши тее, сказала абатові. Тоді подумали вони вдвох, що пора вже Феронда з чистилища на сей світ повернути, щоб він тую славу покрив. От на другу ніч той чернець-доглядач за наказом абата пішов до нього в підземелля і заволав не своїм голосом:

— Радуйся, Ферондо, бо Господь Бог зволив тебе на той світ одпустити! Як повернешся на землю, матимеш сина од жони своєї, котрого наречеш Бенедиктом, се єсть благословенним, бо Всевишній дарує тобі сю ласку молитвами праведного абата і жінки твоєї та заступництвом святого Бенедикта.

Почувши сії слова, Ферондо вельми зрадів і сказав:

— Оце те, що мені треба, дай, Боже, здоров'я Господові Богу, панотцю нашому, святому Бенедиктові і жінці моїй медяній, сиряній та масляній!

Усипавши знов Ферондові у вино того порошку стільки, щоб на чотири години заснути, і велівши переодягти його знову в свою одержу, абат разом із ченцем переніс його нишком у той гробовець, де він лежав похований.

Назавтра рано Ферондо прочувався, уздрів крізь щілочку в камені світло, якого не бачив уже десять місяців, і, подумавши, що він отсе воскрес, почав гукати:

— Одчиніть мені, одчиніть!

Тоді вперся головою в кам'яне віко гробівця і давай його підіймати, аж тут надбігли ченці з ранньої служби; вони впізнали голос Феронда і, побачивши, як мрець устав з домовини, з великого перестрашу ну тікати до абата. Він же, домолившись (удав, що саме був на розмові з Богом), сказав:

— Не лякайтеся, діти мої, возьміте хреста і води свяченої та й ходімо побачимо, яке

чудо явила нам Господня всемогутність.

Так же вони й зробили. Ферондо, блідий-блідий — сказано, стільки місяців світу Божого не бачити! — уже вийшов із склепу; вгледівши абата, він бухнувся йому в ноги й заговорив:

— Отче велебний! Був мені такий оглас, що ваші та жінчині молитви й заступництво святого Бенедикта вертають мене од мук чистилища на світ Божий. Нехай же благословить вас Господь усяким гараздом і нині, і присно, і вівіки віків!

— Хвала всемогутньому Богові, — рече тоді абат. — Іди ж, сину мій, чудовно воскресений і утіш жону твою, що з сліз не висихала, відколи ти сей світ покинув. Однині будеш ти вірним другом і рабом Господнім.

— Еге ж, панотченьку, — сказав Ферондо, — так мені й там казали. Дайте ж мені швидше до жінки добратися, я вже з нею всмак націлюся, бо страх як її люблю.

Абат, лишившись з своїми ченцями, хтозна-як тому чудові дивувався і завів із ними благогласно "Господи помилуй". А Ферондо подався до свого села, і всякий, хто його бачив, сахався од нього, мов од якого страшидла; він же окликав їх і казав усім, що воскрес. Жінка теж його спочатку перелякалася. Та як оговтались люди й побачили, що він справді живий, почали його про той світ розпитувати, а він немов порозумнішав і дуже доладно розповідав усім, як там маються їхні померші душечки, та правив усякі небилиці про те чистилище. І про те розказав привселюдно, що благовістив йому архангел Гавриїл перед тим, як він мав воскреснути. Щоб же те просвіщення справдилось, вернувся він із жінкою додому і, знову вступивши в свої господарські права, зачав із нею (так йому здавалось) дитину. На щастя, випало так, що жінка привела сина саме вчасно — на думку тих дурнів, що думають, ніби жінка важкою ходить рівно дев'ять місяців. Хлопчика назвали Бенедиктом Феронді.

Повернення Феронда і його розповіді ще більше піднесли славу про святість абата, бо майже всі вірили, що чоловік той справді воскрес. А Ферондо, діставши за свою ревнивість бог знає скільки лупок, вилікувався од неї, як і обіцяв абат його дружині, і вже ніколи не ревнував. Жінка була тим дуже задоволена і жила з ним у добрій злагоді, не забуваючи, проте, час од часу приймати праведного абата, що так пильно і широко услужив їй у великій притузі.

ОПОВІДКА ДЕВ'ЯТА

Жілетта з Нарбонни виліковує короля французького од свища, за те він видає її за Бертрана Руссільйонського; той, одружившись з нелюбою, кидає її з погордою і їде в Флоренцію; закохавшись там в одну дівчину, він спить замість неї з Жілеттою і сплоджує з нею двох синів; згодом він полюбить її і житиме з нею, як із дружиною

Залишалось тепер говорити самій лише королеві, бо Діонеїв привілей був нерушимий, а Лауретта вже скінчила свою оповідку. Не чекаючи запросин, вона почала з веселим видом:

— Як можна після Лауреттиної історії розповісти щось цікаве? Добре ще, що вона не була першою, бо тоді б вам і поготів мало що до смаку припало; не знаю, чи вподобаться вам ті дві, які ще сьогодні оповідати маємо. Та розповім вам усе-таки

одну притчу, що до нашої умови підходить, яка вже буде, така й буде.

У французькому королівстві жив один вельможа на ім'я Інар, граф Руссільйонський, що, будучи чоловіком кволого здоров'я, завжди тримав при собі лікаря, якого звали метр Жерар із Нарбонни. У того графа був синок-одинець на ймення Бертран, хлопчик гарний і милий, а з ним укупі росли й інші діти його верстви, між ними й дочка того лікаря на ймення Жілетта. Вона страх як закохалася в того Бертрана, більше, мабуть, ніж то пристало на літа її піддівочі. Як помер старий граф, приручивши сина королівській опіці, Бертран мусив поїхати до Парижа, чим незмірно засмутив дівчину. Через деякий час помер і її отець, і вона боже як хотіла в Париж до Бертрана поїхати, аби тільки приключку яку знайти, та се їй довго не вдавалось, бо на неї, на сироту багату, люди дуже пильне мали око. Уже вона й на порі стала, та все не могла забути Бертрана і одмовляла, жодної причини не подававши, багатьом сватачам, за яких її родичі еднали.

Отак палала дівчина чимраз дужче коханням до Бертрана, що став уже, як їй казано, вродливим юнаком, коли почула якось, що у французького короля після зле вилікуваної пухлини на грудях залишився свищ, який дуже йому дошкуляв і болів; багато лікарів бралися вже його курувати, та королю все не кращало, а гіршало; зневірившись у всіх, він не приймав більше нічєї ради. Почувши про те, Жілетта дуже зраділа: се була для неї добра приключка, щоб поїхати до Парижа, а якби виявилось, що болячка в короля така, як вона думала, то знайшовся б спосіб дістати Бертрана собі за мужа. От насушила вона якогось зілля, помічного од тої хвороби (чимало-бо перейняла од батька лікарської науки), сіла на коня та й поїхала до Парижа. Передусім постаралася побачити там Бертрана, а потім пішла до короля і попрохала його, щоб він був ласкавий показати їй свою болячку. Король, бачачи перед собою таку гарну й люб'язну дівчину, не зміг їй відмовити і показав. Придивившись до тієї болячки, Жілетта побачила, що напевне зможе її вигоїти, і сказала:

— Монсеньйоре, коли ваша ласка, я сподіваюся з Божою допомогою за тиждень вилікувати вас од сієї хвороби, жодного не завдаючи вам болю і клопоту.

Король тільки засміявся собі подумки: "Уже за те щонайкращі лікарі бралися, та й то ні, а що може се молоде дівча?" Подякувавши Жілетті на добрім слові, він сказав їй, що вирішив не вдаватися більше до медиків.

Тоді Жілетта сказала йому:

— Монсеньйоре, ви гордуєте моїм умінням, тим що я дівчина, та ще й молода, але знайте, що я не самоука лікарка: мене вмудрив Господь і навчив метр Жерар із Нарбонни, покійний батько мій і славетний медик.

Тоді король подумав: "А може, й справді сам Бог прислав її до мене? Чом би й не спробувати її ліків, коли вона обіцяє вилікувати мене безболісно й за короткий час?" Наважившись на таку спробу, він сказав:

— Мадмуазель, а що буде, як ви, примусивши нас перемінити постанову, та не вилікуєте нас?

— Монсеньйоре, — відповіла дівчина, — тримайте мене під вартою і, як я не

вилікую вас за тиждень, велить мене спалити; як же я вас вилікую, то яка мені буде за се нагорода?

На те їй король:

— Ви, як нам здається, ще не заміжжю; коли ви се зробите, ми оддамо вас за вельможного чоловіка.

— Монсеньйоре, — промовила дівчина, — я буду дуже рада, тільки виберу сама собі мужа, не сягаючи думкою до синів ваших чи інших принців з королівського дому.

Король одразу ж пообіцяв уволити її волю. Дівчина заходилася лікувати короля, і не минуло й тижня, як він вигоївся. Почувши себе uzдоровленим, король сказав:

— Мадмуазель, ви справді заслужили собі мужа. Жілетта відповіла йому:

— Коли так, монсеньйоре, то я заслужила Бертрана Руссільйонського, котрого полюбила змалку і нині без міри люблю.

Її жадання здалося королю зависоким, проте, давши їй слово, він не хотів ламати його; от викликав він Бертрана та й каже:

— Бертрane, ти вже виріс і дійшов мужніх літ; ми бажаємо, щоб ти вернувся владувати своїм графством і забрав туди з собою панянку, що ми даємо тобі за дружину.

— А хто ж ся панянка, монсеньйоре? — спитав Бертран.

— Се та, — одповів король, — що повернула мені своїми ліками здоров'я.

Бертран уже бачив Жілетту і впізнав її; хоч була вона дуже вродлива, та не такого роду, щоб його вельможності личив. Юний граф сказав королю згорда:

— Виходить, ви, монсеньйоре, хочете одружити мене із знахаркою? Боронь мене Боже од такої жінки!

— Так що ж, по-твоєму, — заперечив король, — я мушу зламати слово, дане моїй рятівниці, що зажадала з тобою шлюбу?

— Монсеньйоре, — сказав Бертран, — ваша воля одняти в мене все, що маю, і віддати мене, як вашого васала, кому завгодно, та запевняю вас, що я ніколи не буду щасливий у сьому шлюбі.

— А от і будеш, — сказав король. — Вона дівчина гарна, розумна, любить тебе. Сподіваюся, що ти житимеш із нею щасливіше, ніж з будь-якою дамою значного роду.

Бертран замовк, а король уже розпорядився приготувати все для пишного весілля. У призначений день Бертран, хоч того й не хотів, мусив узяти шлюб із Жілеттою в присутності короля. Наважившись твердо, що йому далі чинити, він попрохав у короля дозволу вернутися в своє графство, щоб там, мовляв, у своїх володіннях жити з молодого дружиною, а сам поїхав не до Руссільйона, а до Тоскани, де вирішив допомогти флорентинцям у їхній війні проти Сієни. Флорентинці прийняли його з радістю і великою шанобою, за чималу винагороду він згодився рейментарювати у війську їхньому і пробув на тій службі досить довгий час.

Молода дружина, не дуже такою долею задоволена і сподіваючись усе ж таки статкуванням своїм мужа до себе прихилити, поїхала до Руссільйона, де всі зустріли її як свою законну володарку. Заставши там усе в великому неладі й занедбанні через

довгу відсутність графа, вона, як розумна і здала господиня, упорядкувала знову все як слід, не шкодуючи праці й заходу, на велику втіху всіх підданих, що дуже її полюбили і навіть ганили графа за його до неї неповагу. Давши всьому лад у графових володіннях, вона повідомила про те мужа через двох дворян і питала його, як їм далі бути — якщо він не повертається до графства через неї, то нехай скаже, і вона виїде звідти йому на догоду. Граф одповів посланцям рішуче і жорстоко:

— Нехай собі робить як знає, а я тільки тоді до неї повернуся, як буде в неї на пальці отсей перстень, а на руках — дитина з чересел моїх.

А в нього та був один такий дорогий перстень, що він його ніколи з пальця не знімав, бо в ньому була, казали, якась чародійна сила. Дворяни зрозуміли, що ті дві речі, про які він говорив, були майже нездійсненні, і, побачивши, що жодними словами не можуть розрвати графа од його жорстокої постанови, вернулися до графині з такою його відповіддю.

Жілетта тяжко зажурилася, а потім пішла до голови по розум, чи не можна б було якось виконати ті дві графові умови, щоб до себе мужа привернути. Обмисливши все як слід, вона покликала до себе найстаріших і наймудріших людей із графства і ревними словами розказала їм докладно і доладно про все, що вона зробила з любові до графа і яка їй випала за те шана, а вкінці заявила, що не бажає, щоб через неї граф перебував у постійному вигнанні, а хоче довікувати віку свого в богомільлі та в спасенних благодійних справах; через те вона просила їх узяти графство під свою оруду і повідомити якнайшвидше Бертрана, що вона звільнила од своєї присутності його володіння і твердо вирішила ніколи до Руссільйона не повертатися. Слухаючи її мови, всі плакали гіркими сльозами і благали її ревне одкинутись од того свого наміру і лишитися в графстві, та нічого не допомогло. Доручивши їх Божій опіці, Жілетта в супроводі одного родича та служниці своєї рушила в дорогу, одягнена, як прочанка, не забувши, проте, взяти з собою чимало грошей і коштовних речей. Ніхто не знав, куди вона надумала податися; вона ж ніде не спинялася на довший час, аж поки не прибула до Флоренції.

Тут стала вона навмання в одній гостиниці, що держала якась статечна вдова, і жила там як проста богомолка. Першим її бажанням було довідатися щось про свого чоловіка. Як на те, вже наступного дня вона й побачила його — він проїздив верхи на чолі свого загону поуз ту гостиницю. Жілетта одразу його впізнала, проте спитала в господині, що то за чоловік.

— Се знакомитий чужоземець, — одказала їй господиня, — на ймення граф Бертран, дуже мила й чемна людина; всі в нашій місті люблять його і шанують. Він же закохався хтозна-як в одну нашу сусідку, бідну шляхтянку. Через своє убожество вона досі не вийшла заміж і живе з своєю матір'ю, жінкою доброю й розумною. Якби не мати, то, може б, вона вже давно графову волю вволила.

Жілетта уважно вислухала господинину мову, розпитала її про дещо дрібніше і добре надумала, що і як їй треба зробити. Дізнавшись, як звати ту жінку і її дочку та де вони живуть, вона пішла туди одного дня потаємне в прочанському перевдязі;

побачившій матір і дочку, які справді жили дуже бідно, вона привіталась до них і сказала старій, що хотіла б із нею про щось поговорити. Пані встала і запросила її до сусідньої кімнати; як вони там посідали, графиня почала:

— Здається мені, добродійко, що фортуна до вас так само незичлива, як і до мене; та якби тільки ваша хіть, ви могли б зробити щасливою і себе й мене.

Пані одказала їй, що нічого так не бажає, як стати щасливою, аби тільки чесним способом.

— Передусім треба нам одного, — вела далі графиня, — щоб ви мені вірили, а я вам, бо як ви мене підведете, то й мені зіпсуєте всю справу, і собі пошкодите.

— Будьте певні, — сказала пані, — кажіть мені все, що маєте, я вас ніколи не зраджу.

Тоді графиня розповіла їй усе: і хто вона така, і як іще змалку Бертрана покохала, і що було потім; вона говорила так зворушливо, що пані їй повірила і дуже співчувала, тим більше, що й перед тим до неї якісь чутки доходили. А Жілетта, розказавши їй про свою долю, провадила далі:

— Отже, ви знаєте тепер, добродійко, що я повинна зробити, щоб мужа собі привернути, які дві умови мушу я виконати. Я не знаю на світі, крім вас, іншої особи, яка могла б мені в тому допомогти, якщо тільки тому правда, що граф, муж мій, любить вашу доньку.

— Мадонно, — одказала їй та пані, — чи любить її граф, чи ні, сього я не знаю, але він до неї справді залицяється. То чим же я можу вам тут прислужитися?

— Зараз скажу вам про се, добродійко, — сказала графиня, — та перше я хотіла б з'ясувати, який пожиток вам із тої прислуги буде. Я бачу, що донька ваша вродлива і на порі вже стала, і тільки тим дома сидить, що немає за нею посагу. Так от, за ту прислугу, що я од вас жадаю, я готова хоч і зараз дати їй із моєї руки таке віно, яке ви самі назначите, щоб вона могла пристойно вийти заміж.

Сі слова припали до смаку зубожілій панії, та, будучи жінкою благородною, вона сказала:

— Мадонно, скажіть мені, чого ви од мене хочете, і як се буде річ для мене призвоїта, я зроблю її з дорогою душею, а ви вже тоді чиніть, як самі здорові знаєте.

Тоді графиня промовила:

— Я прошу вас переказати графові, мужу моему, через якусь довірену особу, що донька ваша готова буде вволити його волю, коли впевниться, що він її справді так любить, як каже, а сьому вона тоді тільки повірить, як він пришле їй свого улюбленого персня, що завжди на руці носить. Якщо він пришле того персня, то оддайте його мені, а графові перекажіть, що донька згодна його прийняти, нехай приходить потаймиру; як же він прийде, то непомітно покладіть мене до нього в постіль замість доньки вашої. Може, дасть Бог, зайду я в тяж і потім уже, мавши персня на пальці й дитину од нього на руках, я прихилю його до себе і житиму з ним, дякуючи вам, як подобає жити з своїм подружжям.

Трудною річчю здалося панії виконати графинине прохання, бо вона боялась увести

дочку свою в неславу; проте, подумавши, що зробить спасенне діло, як допоможе повернути мужа такій достойній дамі, і, побачивши, що та прийшла до неї з щирим серцем, не тільки приобіцяла графині все зробити, а й приступила не гаючись до діла.

Через кілька день, діючи за намовою графині з великою обережністю, вона дістала того персня, хоч і нелегко було графові з ним розставатися, а потім замість дочки своєї хитро підсунула Бертранові Жілетту. Уже при перших зляганнях, яких так жагуче прагнув граф, з Божого призову графиня зачала в лоні двох синів-близнюків, як то виявилось згодом в часі пологів. І не один тільки сей раз та пані дала Жілетті змогу сходитись із своїм мужем, а ще багато разів, і влаштовувала все так скрито, що ніхто про те нічого не знав.

Граф, думаючи, що засягає ласки не в дружини, а в коханої дівчини, дарував їй щодосвітку, перед тим як іти, всякі коштовності, які графиня пильно зберігала. Відчувши себе при добрій надії, Жілетта вирішила не турбувати більше панії такими послугами і сказала їй:

— Добродійко, дякуючи Богові та й вам, яко г'речним, дістала те, чого бажала; пора ж тепер мені дещо для вас зробити та й їхати звідси.

Пані сказала, що дуже рада була допомогти в чимось графині, та чинила так не в надії на винагороду, а тому, що вважала се за добру справу. На те Жілетта їй одповіла:

— Я дуже тішусь тим, добродійко, і готова дати вам, що ви в мене попросите, не як заплату, а Богу в прийом, бо здається мені, що так воно й годиться.

Тоді пані, будши в великій сутузі, попрохала, переборюючи сором, сто лір на посаг своїй дочці. Графиня, побачивши її збентеженість і зваживши на її велику скромність, дала їй п'ятсот лір і в додачу багато дорогих клейнодів, що теж не меншого були варті. Без міри задоволена пані не здякувалась графині, а та, попрощавшись з нею, повернулася до себе в гостиницю. Пані ж тим часом, не хотючи, щоб Бертран до її дому заходив чи людей посилав, поїхала разом з дочкою на село до своїх родичів. Через деякий час і Бертран повернувся на виклик своїх підданців до Руссільйона, бо знав, що жінка покинула вже його володіння.

Дізнавшись, що граф виїхав із Флоренції до свого замку, Жілетта дуже зраділа. Сама ж вона лишилась у Флоренції, поки не повила двох синів, кап-у-кап схожих на батька, і не вигодувала їх до ладу. Коли настав, як їй здавалось, слухний час, вона рушила в дорогу і дійшла, ніким не впізнана, до Монпельє; тут вона одпочила кілька днів і розпиталася про графа. Довідавшись, що на всіх святих він має спорядити в Руссільйоні велику учту для дам і лицарів, вона подалася туди, перебравшись за прочанку, як і тоді, коли звідти виходила. Коли вже дами й лицарі зійшлися до Бертрана в замок і зібралися сідати до столу, Жілетта, не перемінивши одягу, ввійшла до великого залу з двома дрібними дітьми на руках, протовпилася до мужа, впала перед ним навколішки і промовила плачучи:

— Пане мій і володарю, я твоя нещаслива дружина, що блукала довго світами, аби ти міг вернутися до свого замку й жити в ньому. Богом закликаю тебе, щоб ти дотримав обітниці, даної мені колись через двох дворян, моїх посланців: ось у мене на

руках не одно дитя од тебе, а двоє, а ось і твій перстень. Прийми ж тепер мене, як дружину твою, по тому твоєму слову.

Граф дуже здивувався тим словам, признався до персня й до синів, що були на нього достеменно схожі, і спитав розгублено:

— Як же се могло статися?

Тоді Жілетта на великий подив графові і всім присутнім розповіла їм по порядку, що і як. Переконавшись, що жінка каже щирі правду, бачачи її вірність і мудрість, а також двох любих синочків, граф вирішив додержати свого слова і здатися на просьби підданців і підданок своїх, що всі в один голос благали його вшанувати її, яко законну жону свою. Поборовши свою гордовиту жорстокість, він підвів Жілетту, обняв і поцілував, признавши її дружиною своєю, а дітей своїми спадкоємцями. Велівши убити графиню в пристойне одіння, справляв він потім кілька днів на превелику радість усім своїм васалам веселі та пишні бенкети. З того часу він полюбив дружину свою щирим серцем і поважав її та шанував цілою душею.

ОПОВІДКА ДЕСЯТА

Алібек іде спасатися в пустинь; відлюдник Рустіко навчає її, як заганяти диявола в пекло; повернувшись звідти, вона виходить заміж за Неербала

Діоней, що уважно слухав королевиної оповідки, діждався її кінця і, знаючи, що тепер слово буде за ним, не став чекати наказу, а тільки всміхнувся і почав:

— Любі мої дами, ви, мабуть, ніколи не чули, як заганяють диявола в пекло; тим-то, не одбігаючи далеко од сьогоднішньої нашої матерії, я хочу розказати вам про те; можливо, моє оповідання прислужиться спасінню душ ваших і дасть вам пізнати, що хоч Амур радше витає в веселих палатах та в розкішних кімнатах, аніж в убогих хатах, проте іноді проявляє силу свою і в темних лісах, крутих горах та пустельних печерах, що свідчить про його всевладність і всемогутність.

Приступаючи ж до самої речі, скажу тепер, що в Берберійському царстві, у місті Капсі, жив колись один багатий чоловік; мав він кількоро дітей, а між ними й гарненьку та миленьку дочку на ім'я Алібек. Дівчина та, не будучи християнкою, чула, проте, од деяких християн, що в їхньому місті бували, яка хороша їхня віра та богослужіння. От раз і спитала вона в одного захожого, яким чином можна найкраще Богові услужити. Той сказав, що найліпше ті люди Богові служать, котрі, речей світових уникаючи, душі свої в Фіваїдській пустині спасають. Недійшла розумом дівчина (їй тільки чотирнадцятий рочок минав), не то що з якогось свідомого прагнення, а от собі з дитинної примхи, не сказавши нікому ні слова, другого дня рано-вранці рушила потихеньку одним одна в дорогу до тої пустині Фіваїдської і за кілька день не без труднощів — що-то охота! — прибилась до якогось пустельницького скиту. Забачивши здалеку хижку, вона попрямувала до неї і наткнулася у дверях на святого спасенника.

Він дуже здивувався, що вона сюди зайшла, і спитав її, чого вона тут шукає. Дівчинка одповіла йому, що з Божого надиху прийшла сюди шукати такого, хто б навчив її, як повинно служити Богові. Побачивши пустельник, що вона молода і вродлива, збоявся, щоб нечистий не підкусив його, якщо він її до себе прийме, похвалив

її за спасенні думки, дав попоїсти їй лопуцьків, кисличок та фініків, напоїв водою і сказав:

— Дочко моя, пройди трохи далі, там живе один святий муж, який краще за мене може тебе на путь спасіння справити; іди ж до нього.

Дівчина пішла далі, куди показав їй пустельник, але й другий спасенник одвітував їй так само; так, мандруючи пустинню, приблукала вона до скиту, де спасався один молодий відлюдник на ймення Рустіко, чоловік благий і побожний, і звернулася до нього з тим самим питанням. Відлюдник, бажаючи поставити на пробу свою твердість, не одіслав її, як інші, а лишив із собою в своїй келії. Як настала ніч, він постелив їй постіль із пальмового віття і поклав її спати. Та тут присіла його зненацька велика спокуса, і твердість його почала м'якнути; побачивши, що несла його тій спокусі опиратися, він уже не борювався, а піддався їй до решти і, відкинувши набік святі помисли, молитви та бичування, зводив собі на думку, яка вона гарна та молода дівчина, та почав уже й спосіб прибирати, як би її на гріх підвести, так щоб вона про його спорзні наміри не догадалась. Розпитавши її де про що, переконався Рустіко, що вона ще не знала мужчини і справді така проста душею, як і здається, та й вирішив, що зможе підмовити її на все під покривкою служіння Богові. Спочатку він розповів їй докладно про диявола, сього врага Господнього, а потім дав їй зрозуміти, що немає милішої Богові служби, як загання диявола в пекло, куди Творець засудив його на вічні часи. Дівчина спитала його, як воно робиться.

— Зараз побачиш, — одповів їй Рустіко, — роби тільки те, що я робитиму.

Сее сказавши, почав скидати з себе своє злиденне рам'я і розібрався до голого тіла; так само зробила й дівчина. Тоді став навколішки, буцімто молитися, а її поставив навпроти себе. Як же побачив її нагою, ще кращою вона йому здалася і ще дужче хіть у ньому розгорілася, а плоть устала. Дивлячись на те, дівчина зчудувалася й спитала:

— Рустіко, а що то таке випинається в тебе між ногами, що в мене немає?

— Дочко моя, — рече їй відлюдник, — ото ж і є той диявол, що я тобі про нього казав. Бачиш, як він мене мордує, що просто витерпу немає.

— Хвала Богові, — сказала Алібек, — мені легше, ніж тобі, бо в мене нема того диявола.

— Правду кажеш, — одмовив Рустіко, — але ти маєш натомість іншу річ, якої немає в мене.

— Що ж то за штука? — спитала дівчина.

— Ось тут у тебе пекло, і істинно глаголю тобі, що Бог прислав тебе сюди для спасіння душі моєї, бо як почне мене мучити сей диявол, а ти, зглянувшись на мене, дозволиш загнати його до тебе в пекло, ти даси мені велику пільгу і вчиниш тим богоугодне діло, якщо й справді ти прийшла в наші краї служити Богові.

— Отче святий, — одповіла дівчина простодушно, — як у мене й справді є пекло, то нехай буде, як ви кажете.

— Будь же благословенна, дочко моя! — гукнув тоді Рустіко. — Ходімо ж та й заженемо його туди, щоб він мені нарешті дав спокій.

По сій мові він повів дівчину до свого лігвища і показав їй, що має діяти, щоб того лукавого ув'язнити. Алібек досі зроду ще жодного диявола до пекла не впускала, і попервах їй було трохи навіть моторошно.

— Ай правда, отче, — сказала вона пустельникові, — той диявол, враг Господній, мабуть, великий плюгавець, бо й пеклу боляче, коли його туди заганяють, не то що.

— Дочко моя, — заспокоїв її Рустіко, — не завше так буде.

Щоб же перевірити, як воно далі буде, вони, перше ніж устати з постелі, загнали диявола в пекло ще шість раз і аж тоді збили йому пиху, щоб він більше не підіймався. Коли ж він пізніше знову підіймав голову, Алібек була завше рада поскромити його гординю, бо їй почали подобатись ті побожні вправи. Не раз потім говорила вона пустельникові:

— Тепер я добре бачу, правду казали ті люди в Капсі, що служити Богові — то найсолодша в світі річ. Зроду я не зазнала такої втіхи і розкоші, що б я не робила, як тепер, заганяючи диявола в пекло. Тим я вважаю, що той, хто не бажає Богові служити, а робить щось інше, просто тварюка, та й годі.

Вона часто приходила до пустельника й казала:

— Отче, я прийшла сюди спасатися, а не байдики бити: нумо ж заганяти диявола в пекло.

А під час тих трудів праведних іноді говорила:

— Рустіко, я не розумію, чого той диявол тікає з пекла? Якби йому так хотілося сидіти в пеклі, як пеклові його в собі тримати, то він би звідти довіку не вилазив.

Дівчина так часто викликала молодого спасенника на подвижництво, що зовсім його засмикала; часом бідолашного аж циганський піт проймав. Тоді він почав пояснювати їй, що диявола тоді лишень карати треба й до пекла наганяти, коли він зухвало підіймає голову, а ми вже, казав, з Божою поміччю так його укуськали, що він благає дати йому спокій. Тими словами він на деякий час угамував дівчину, але, побачивши, що Рустіко вже кілька день не квапиться заганяти диявола в пекло, вона сказала йому:

— Рустіко, твій диявол уже поскромлений і не завдав тобі клопоту, зате моє пекло розсвербілося так, що я не маю спокою. Допоможи ж тепер своїм дияволом утишити ярость мого пекла, як я пеклом моїм допомагала збивати пиху твоєму дияволу.

Пустельник, що сидів на самих корінцях та воді, тільки почасти міг задовольнити її вимоги і казав їй, що для втишення пекла треба б цілої череди чортів, та він уже зробить, що зможе; іноді йому вдавалося її вдовольнити, але се було так рідко — все одно що в левову пащу бобину вкинути. Дівчині здавалось, що вона Богові свого не дослужує, і Алібек почала ремствувати.

Коли отак між пустельниковим дияволом і дівчининим пеклом пішло на розбрат через надмірну жадобу з одного боку і недостатню спромогу з другого, сталося, що в Капсі вибухла пожежа і батько Алібек згорів у своєму домі з дітьми і всією родиною; таким чином Алібек стала єдиною спадкоємницею всього його добра. Тоді один молодик на ймення Неербал, прогулявши всі свої статки-маєтки, надумав розшукати її,

почувши, що вона жива, поки суд не загарбав батькової відумерщини. На велику радість відлюднику і проти її волі він забрав її з пустині в Капсу і одружився з нею, успадкувавши таким чином все її майно.

Коли жінки перед тим, як вести її на постіль до молодого, спитали, чим вона спасалася в пустині, вона одповіла, що служила Богові, заганяючи диявола в пекло, і що Неербал учинив великий гріх, одірвавши її од того служіння. От давай жінки допитуватись, як робиться те заганяння, і вона їм усе докладно словами розказала ще й на кивках показала. Тоді жінки розреготалися на всі заставки (ще й досі, може, регочуться) і сказали:

— Не журися, дочко, не сумуй, бо і в нас те діло вміють добре робити; Неербал незгірше служитиме з тобою вкупі Богові.

Сюю притичину розславили кумасі по всьому місту, і з того часу пішла межи людьми приповідка, що немає милішої Богові служби, як заганяти диявола в пекло. Та приповідка прийшла до нас із-за моря і досі ще не забулась. Тим-то й ви, молодії дами, як хочете Господньої благодаті, то навчіться заганяти диявола в пекло: воно і Богові мило, і собі любо, і чимало з того добра постати може.

Діонеєва оповідка тисячу, може, разів викликала сміх у слухачок, такими дотепними здавались їм його речі. Коли він скінчив, королева, знаючи, що час її володарювання минувся, зняла з голови лавровий вінок і чемненько увінчала ним Філостратові скроні, промовивши:

— Ану, побачимо, чи не краще вовк керуватиме вівцями, ніж вівці керували вовками?

На те Філострат одповів сміючися:

— Як на мене, то вовкам давно б уже треба було навчити овець заганяти чорта в пекло, незгірше од того пустельника, що вчив Алібек. Отож не називайте нас вовками, коли самі не овечки. Ну, та вже коли мені припало королювати, мушу прийняти берло правління.

— Слухай, Філострате, — озвалась Неїфіла, — от ти хочеш нас навчати, а чи не годилося б тобі набратися розуму, як ото набрався Мазетто од черничок, і тоді тільки губи відмикати, як уже кості од переробу гудітимуть?

Бачивши Філострат, що наскочила коса на камінь, покинув свої жартики і заходився по-королівському порядкувати. Покликавши перед себе каштеляна, він розпитав його про господарчі справи і дав розпорядження, як і чим на весь час його влади товариство забезпечити належить. Тоді, звернувшись до дам, такі їм слова промовив:

— Ласкаві мої пані, відколи я, на своє горе, навчився одрізняти добро од зла, потрапив я через красу одної з вас у вічну неволю до Амура. У всьому був я йому покірний і слухняний, завше догоджав йому щиро і ревно, і того тільки дослужився, що спершу мене одкинено заради іншого, а потім ішлося мені ще й того гірше, і думається мені, що так воно буде до самої смерті. Отож я й хочу, щоб предметом завтрашніх оповідок наших було те, що до недолі моєї найбільше приходить, — поговорімо про

людей, що їх любов мала нещасливий кінець. Я певен, що й моя може скінчитися тільки сумом: недарма ім'я, котрим ви мене називаєте, дано мені тим, хто розумів його приховане значення.

Сказавши сеє, Філострат підвівся і одпустив усіх аж до вечері. У саду було так любо й мило, що ніхто не хотів шукати собі розваги деінде. Сонце, звернувши на вечірній пруг, уже не припікало, і дами залюбки ганялися по саду за сарнами, трусиками та іншими звірятами, які допіру, коли вони оповідок слухали, все коло них скакали і часом навіть трохи заважали. Діоней і Ф'ямметта виспівували собі про лицаря Гвільєма та мадам де Вержі, Філомена й Панфіл сіли грати в шахи. Робили, одне слово, що кому любля, незчулися, як і вечеря наспіла. Розставивши столи коло того водограю, повечеряли всмак і не без утіхи. Щоб не одступати од звичаїв, заведених його попередницями, Філострат, як тільки було зі столів прибрано, велів Лауретті завести танок і заспівати пісню.

— Найясніший королю, — сказала Лауретта, — чужих пісень я не знаю, а з своїх не пригадаю такої, що припала б до натури нашому веселому товариству. Та як хочете послухати, якої вмію, то чому й не заспівати.

— Що твоє, все миле і приємне, — сказав король, — якої вмієш, такої і співай.

Тоді Лауретта завела лагідним, але трохи ніби сумовитим голосом, а інші їй підспівували:

Моя жорстока доле!
З кохання я страждаю,
Як не страждав, мабуть, ніхто ніколи.
Предвічний зодчий всього світострою
Собі на осолоду
Створив мене веселою, живою
І дав мені напрочуд дивну вроду,
Споріднену з красою,
Що в небесах сіяє в рід із роду;
Та, на мою знегоду,
Небагатьом помітна —
Свічу я на земному видноколі.
Як я лише ввійшла в літа дівочі,
То був у мене милий,
Що заглядав мені кохано в очі,
Які його уяву полонили;
Чудові дні і ночі, —
Як швидко лине час той легкокрилий! —
У пестошах летіли,
Бо й я ж його кохала,
Та він зав'яв од подиху недоли.
А потім другий — пишний, гордовитий —

Узяв мене у руки,
І світ мені жалобою повитий,
І мушу я любить його з принуки;
Немов несамовитий,
Мене ревнує він — о, люті муки!
Я гину із розпуки...
Чи ж я на те вродилась,
Щоб лиш його коритися сваволі?
Клянуща тепер годину ту печальну,
Коли я поміняла
Дівочу скромну сукню на вінчальну,
Коли я в церкві слово "так" сказала.
В ту мить гірку, безжальну
Я світ собі навіки зав'язала...
Ох, краще б я сконала,
Ніж по сумнім весіллі
Такі терпіти несказанні болі!
О перший милий, друже незабутий,
Молю тебе, благаю
На мене знову любо позирнути
З далекого надзоряного краю.
О, дай мені відчути,
Що племін наш не згас у дні відчаю;
До осяйного раю
Візьми мене, мій любий,
Звільни мене з плачевної юдолі!

Тут Лауретта замовкла. На її пісню всі звернули пильну увагу, та всяке її по-своєму тлумачило. Були й такі, що зрозуміли її по-міланськи, себто що ліпша добра свинка, ніж хороша жінка; але інші мали благородніше і тонше розуміння, то й збагнули вони ту пісню вірніше, та не час нам тепер про те широко розводитись.

Після сієї пісні король велів посвітити посвітачі, і товариство довго ще співало всяких пісень на тій поляні, серед квіток і трав, аж поки зорі не почали примерхати. Побачив тоді король, що пора спати, оддав усім на добраніч, і дами й кавалери розійшлися по своїх покоях.

Кінець третьому дню
ДЕНЬ ЧЕТВЕРТИЙ

Зачинається четвертий день, у який під проводом Філострата говориться про тих, чия любов мала нещасливий кінець

Любії мої дами! Усе, що я чув од розумних людей, що в книгах читав чи на світі бачив, — усе, кажу, наводило мене на думку, що навальний да шмалький вітер заздрості на високі тільки вежі й на стрімчає верхів'я деревесне ударяє; отже ж,

бачу тепер, що думка та моя була хибна: даремно намагався я сховатися од лютого подмуху того пекельного вихру, даремно старався йти все рівними рівнинами та глибокими долинами. Розумно се стане всякому, хто спогляне уважно на отсі мої оповідки, писані простою мовою флорентинською, ще й у прозі, та ще й без заголовків, викладені при тому штилем найзвичайнісіньким, якомога безхитрим. І все ж таки борвій той скажений раз у раз хитав мене, мало не з коренем вивертав мене, зубами завидющими, як собака, хватав мене. Оттоді-то і збагнув я вочевидьки істину, давно проголошену мудрецами, що на сім світі одна тільки нікчемність, од заздрощів у безпеці пробуває.

Так знайте ж, розумниці ви мої, що знайшлися такі люди, які, прочитавши мої оповідки, кажуть, що я надто в вас кохаюся і що не подобаріч мені вас отак потішати й забавляти, а ще гірше того — без міри похваляти. Інші, знов, судячи нібито зріліше, кажуть, що вийшло вже мені з літ речами такими цікавитись, тобто про жінок мову розводити і до них примилатися. А ще дехто, про славу мою ревне дбаючи, волів би, щоб я витав із музами на Парнасі, замість із вами теревені-вені правити. Є й такі, котрі кажуть (уже не з розуму, а з пихи великої), що краще б я подумав, як на хліб собі заробити, аніж усякі фрашки вигадувати та витрішки ловити. Деякі, нарешті, тим хочуть трудам моїм зашкодити, що намагаються довести, ніби в житті все було не так, як я вам оповідаю, а по-інакшому.

От бачите, славні мої дами, які лихі бурі, які злючі зуби, які гострі жала терзають мене, і мордують, і до живого доймають, поки я у вас на службі подвизаюся. Але все те, свідок Бог, я вислухую і приймаю з спокійною душею і, хоч мав би передусім од вас оборони сподіватися, сам не пошкодую сил на відповідь, може, й не таку, яку огудникам моїм дати належало б, а коротеньку і швидко, аби тільки вони мені в ушу не турчали. Не дійшов-бо я і до третини труда мого, як їх уже в мене стільки розвелосся, а поки я кінця дійду, то, коли не дати зразу відсічі, такого їх намножиться, що малим заходом мене під себе підвернуть, хоч би ви їм тоді противились усіма силами вашими.

Та перше ніж давати саму відповідь, хочу на своє виправдання розказати не те щоб повість, а так собі приповідь (щоб не подумав хто, ніби я хочу влізти з нею до тії чесної компанії, що я вам представив; та воно й зразу буде видно, що се їхнім історіям не пара). Отсе ж обертаюся з нею до напасників моїх.

У нашому місті, — давно вже те діялось, — жив собі один чоловік на ймення Філіппо Бальдуччі; був він роду простого, міщанського, але світові лад знав і на справах, своєму станові пристойних, добре розумівся. Була в нього жінка, з якою вони дуже любилися, жили тихомирно і про те найбільше дбали, як би завжди догодити одне одному. Та сталося його жінці те, що з усіма буває, — зійшла вона з сього світу, лишивши Філіппові на згадку про себе одним одного синка, якому заледве два роки минуло. Філіппо вбивався хтозна-як, утративши кохану істоту. Така його огорнула туга, як сам на світі без любого подружжя зостався, що надумав він усі справи мирські занедбати і присвятити себе натомість Богові, та й сина на те нахилити. От роздав він усе своє добро Богу в прийом та подався на гору Азінайську, усамітнівшись там із сином своїм

в убогій келійці. Живучи з милостині, вони знали тільки пости та молитви; батько остерігався говорити синові будь-що про світські речі і пильнував, щоб він, крий боже, нічого такого не побачив, що його од спасіння душі одвернуло б; тільки й мови було в нього, що про славу житні вічної, про Бога та праведників Божих, тільки й науки для сина, що молитва; багато років тримав він його отак у келії, що хлопець, крім нього, жодної душі живої зроду не бачив.

Вряди-годи вибирався Філіппо до Флоренції; розбогарадивши того-сього у добрих людей, він знову вертався до своєї келії. От одного разу, як він уже геть-то постарів, а синові вісімнадцятий рік пішов, спитав його парубок, куди він збирається. Батько пояснив йому. Тоді парубок і каже:

— Тату, ви вже старенькі, і не легко вам, надісь, ноги трудити. Чом би вам не зводити мене до Флоренції та не зазнайомити з тими добрими людьми, вашими побожними приятелями? А потім би вже я, молодший і кріпший, ходив би, коли треба, до міста про нужду нашу, а ви сиділи б собі дома.

Старий розмислив, що син у нього вже великий і добре навик до спасенницького життя, то мирські принади йому не страшні, і вирішив, що правду хлопець каже. От як випало йому туди йти, він узяв з собою і парубка. Як уздрів парубок усі оті палаци, будинки, церкви та інші городські дива, яких він зроду не бачив, скільки пам'ять його сягала, він дуже з усього чудувався і, знай, розпитував батька, що воно таке і як називається. Батько все йому розказував, а він, одним задовольнившись, питав уже про друге. От ідуть вони так по вулицях, син питає, а батько одказує, коли се де взялися їм навстріч молоді жінки й дівчата — гарні та поприбирані, цілою юрмою десь із весілля, мабуть, верталися. Як побачив їх парубок, то й спитав у батька, що воно таке.

— Синку, — одвітував батько, — не дивись на них, цур їм, опусти очі, то погань.

— А як вони звуться? — допитується син.

Щоб у хлопцеві якихось гріховних помислів чи жади тілесної не пробудити, не назвав їх батько по-справжньому, себто жінками, а сказав:

— То, синку, гуси.

І — диво дивне! — син, що зроду білої челяді не бачив, забув одразу і про палаци, і про коні та воли чи там осли, і про гроші, і про все на світі, що сьогодні вперше зуздрів, і сказав батькові:

— От якби мені, тату, одну таку гусочку!

— Мовчи, синку, — одказав батько, — мовчи, горе моє, вони скверні.

— Отсе такі бувають скверні? — спитав син.

— Такі, — одказав батько.

А син йому:

— Не розумію, чого се вони по-вашому скверні, а як на мене, то я ще зроду не бачив нічого такого гарного й любого, як сі гуси; вони кращі за тих мальованих янголів, що ви мені показували. Зробіть мені ласку, панотче, візьмімо з собою на гору одну таку гусочку, я вже буду її годувати.

— Ні, ні, не треба! — закричав батько. — Та й не знаєш ти, з якого кінця вони

годуються!

Тепер тільки зрозумів старий, що природженне сильніше над учене, і пожалкував, що взяв сина з собою.

Тут уриваю я приповідь свою і звертаюся до тих, для кого я її розказував. Отож кажуть деякі огудники мої, нібито негаразд я чиню, що стараюся вам, юнії дами, сподобатись і що сам вами більше, ніж треба, захоплююсь. Мушу визнати щиро, що так воно і є — ви мені подобаєтесь, а я прагну сподобатися вам. Та що ж тут дивного, спитав би я тих огудників — адже й вони зазнали, мабуть, поцілунків любовних, і обіймів голубливих, і радощів плоті, що ви, красунечки мої, частенько їм уділяєте; адже й вони бачать постійно вдачу вашу любу, вроду вашу пишну, принаду вашу милу, ще й цноту вашу жіночу, — що ж тут дивного, кажу, коли навіть недолюдок, у пустельних горах вирослий, у тісній келії згодований, нікого, крім батька, несвідомий, скоро вас побачив, то вас тільки й жадав, про вас тільки й гадав, за вами тільки й упадав? Чого ж вони мене за те судять, і гудять, і нудять, що я вас люблю і до вас прилюбляюся, коли сам Бог дав мені таку любливу вдачу, коли я з першого молоду мого до вас душею пригорнувся, спізнавши дивні чари очей ваших зоряних, лагідну мову уст ваших медоплинних і жагучий племін, що в серці од зітхань ваших чулих розпалюється, коли, нарешті, той молодий пустельник, те, сказати б, дике безрозумне звіря, — і той уподобав вас понад усе на світі? Доправди, хіба тільки той, хто вас не любить і не прагне любові вашої, несвідомий сили й насолоди природного повабу, може ганити мене за се й судити, та мені про його думку байдуже.

Ті ж люди, що на літа мої кивають, не чули, мабуть, що в часника головка біла, та гичка зелена. Та жарти жартами, а я їм скажу, що не соромитимусь поки віку мого тим догоджати, котрим годити мали собі за честь і втіху Гвідо Кавальканті і Данте Аліг'єрі при старощах своїх, і мессер Чіно із Пістойї, у сивий волос убившись. Не хочу тільки од речі далеко ухилитися, а то приточив би немало прикладів історичних, що і в давнину багато було славетних мужів, які в похилому віці жінкам приподобитись ревне силкувалися; та як мої суперечники того не знають, нехай самі краще в тій матерії розчитаються.

Раджено мені на Парнасі з музами пробувати — що ж, се рада слухна, та не годиться ні нам із музами, ні музам із нами безперестань спілкуватися, і коли чоловік розстанеться на якийсь час із ними, захопившись подібними до них істотами, то за се його не варто ганьбити. Музи — жінки, а жінки хоч і не музи, то все ж таки з виду на них схожі, і якби вони не подобались мені самі собою, то я полюбив би їх за ту схожість. Не кажу вже про те, що жінки надихнули мене на тисячу віршів, а музи ані на жоден; правда, музи допомагали мені складати їх, а може, й ці оповіданнячка писати, хоч се річ і простіша; і дуже можливо, що музи навідували мене саме задля тої схожості, що мають із ними жінки. Отож, komponуючи сі оповідання, я не цураюся ні Парнасу, ні муз, як то декому здається.

А що ж ми тим скажемо, що, слави моєї жаліючи, радять мені про шматок насущника дбати? Їй-богу, не знаю! Догадуюсь тільки, що якби мені довелося коли в

них хліба попросити, то вони б мені, певно, одказали: "Шукай його собі в байках!" А тим часом поети знаходили, бувало, більше того хліба в байках своїх, ніж багаті в скарбах своїх незчисленних. Багато співців прославили свою добу тими байками, а ті, що хліба собі донесхочу нагарбати поривалися, безславно загинули. Та що там довго балакати! Нехай ті люди й проженуть мене, як я попрошу в них хліба, тільки, хвалити Бога, ще мені не прикрутило, а як і прикрутить коли, то зумію по слову апостольському нужду, як і розкоші, зносити; нехай же ніхто більше про мене не піклується.

Щодо тих, які кажуть, ніби все не так було, як я списую, то я був би їм вельми вдячний, щоб вони пред'явили мені оригінали, і коли б моє писання з тими оригіналами різнило, я признав би їм слухність і намагався б усе як слід підправити, та, поки я чую самі лише пусті слова, даю їм на волю що завгодно говорити, а сам своє робитиму і докори їхні проти них же й повертатиму.

Здається мені, що буде з них поки що і такої відповіді, а я тим часом, заручившись Божою і вашою, ласкаві мої дами, допомогою і набравшись терпіння, піду собі далі своїм шляхом, на той вітер не зважаючи: нехай дме, як хоче, а мені од того нічого страшного не буде, як ото пороху дрібному при сильному вихрі, що або з землі його не звіє, або як уже зірве вгору, то понесе понад голови людські, понад корони королівські та цісарські чи на палаци високоверхі та вежі шпилясті, а як і впаде коли той порох додолу, то нижче того місця, звідки звівся, осісти не може. Коли я і перше вам з усіх сил догодити старався, то тепер і поготів, бо всякому розумному чоловікові ясно, що я і всі інші, котрі вас люблять, діємо згідно з природою. Щоб проти її законів боротися, занадто багато треба мати сили, і часто сила та йде намарно або й шкодить тому, хто нею орудує. Такої сили, без сорома казка, в мене немає, а хоч би й була, то я оддав би її комусь іншому, аніж мав на свій пожиток обертати. Отож нехай мої напасники краще мовчать і, як не можуть самі горіти, нехай собі дубіють, про мене, у своїх протиприродних нахилах та не заважають мені сього короткого віку на мій смак довікувати.

Та час уже нам, любі мої читальниці, після сього одбігу чималенького знов до властивої речі повернутися і наше перерване оповідання далі по порядку провадити.

Уже сонце погасило на небі всі зорі і прогнало з землі вологу вночішню тінь, як Філострат зо сну прокинувся і велів побудити все своє товариство. Всі вийшли в той гарний сад на погуляння, а як настала обідня година, покріпились їдою на тому самому місці, де вчора вечері заживали. Тоді знов поспали трохи, як сонце саме найвище підбилося, а повстававши, посідали знов, як заведено, у холодку біля водограю, і Філострат наказав Ф'ямметті починати. Вона не примусила себе довго вмовляти і, люб'язно посміхнувшись, зняла річ.

ОПОВІДКА ПЕРША

Танкред, князь Салернський, убиває коханця дочки своєї і посилає їй серце замордованого в золотій чарі; вона вливає туди отрути, п'є її і конає

Про смутнії речі велів нам сьогодні розправляти наш король, хоч ми й зібралися сюди, щоб повеселитися; випадає нам про чужі сльози оповідати, а такі історії і самого

оповідача, і слухачів його неминуче живим жалем проймають. Може, він учинив так навмисне, щоб погамувати трохи наші дотеперішні веселощі, а може, й інша яка була на те причина, та не годиться мені волі його ламати, тож розкажу я вам про одну сумну та невеселу пригоду, убоління вашого, я думаю, достойну.

Танкред, князь Салернський, був людяним і добротливим володарем чи радше був би таким, якби на старості літ не заплямив рук своїх кров'ю двох закоханих. Була в нього за все життя одним одна дочка, та краще б вона йому зовсім була не вродилася. Так сильне він її любив та кохав, як, мабуть, жоден інший отець у світі; уже давно вона й на стану стала, а він її все заміж не давав, не хотів розлучатися з нею; нарешті дав її за сина герцога Капуанського, та, малий із ним час проживши, вона завдовіла і знову до батька повернулася. Була вона з лиця і постаті напрочуд уродлива, молода й завзята, а що вже розумна, то як на жінку, може, й занадто. Живучи при батькові, як і личить князівні, у великих розкошах, побачила вона, що він, ніжно її люблячи, про те й не помишляє, щоб доньку знову одружити, а проситися якось ніби й непристойно; от і надумала молода вдова завести собі потаємне, якщо можна, доброго коханця.

Стала вона між батьковими двораками, шляхетними й нешляхетними, розглядатися, до вдачі їхньої та поведенції пильно придивлятися і вподобала собі з-помежи всіх одного молодого слугу княжого на ймення Гвіскардо. Родом був він із самої низоти, та звичаєм своїм і душею високою всіх в очах князівни переважував, і загорілася вона до нього скритою жагою, чимраз більше благородством його захоплюючись. Тямуций юнак теє помітив і так до неї серцем пригорнувся, що тільки й марив тими любощами. Отак любилися вони потай іздалеку, і хоч дуже хотіла князівна з коханцем зійтися, та нікому не важилась любові своєї звірити; вкінці вона добрала-таки хитрого способу, як усе те влаштувати: написала листа, де докладно пояснила, як і коли він може з нею зустрітися, сховала папірець в очеретинку і оддала її Гвіскардові, сказавши йому жартівливо:

— На тобі отсю очеретину, буде чим увечері служниці вогонь роздмухувати.

Гвіскардо взяв очеретину і зразу догадався, що неспроста вона йому дала того гостинця; вдома він роздивився краще, розламав її по колінчику і знайшов там князівниного листа. Прочитавши його і зрозумівши, що йому слід робити, він зрадів неслуханно й почав готуватись до сходин із коханою.

Обіч княжого замку була з давнешніх-давен видовбана в скелі печера, і для її освітлення прорубано зверху продуховину, та що печера була вже відколи занедбана, отвір той поріс терном і травою. В тую печеру був доступ через потайні сходи із долішніх замкових покоїв, де жила князівна, а сходи ті були заличковані кріпкими дверима. Усі вже про них і забули, бо двері ті хтозна-коли востаннє одмикалися, та од очей Амурових жодні тайнощі приховатися не можуть: закохана князівна здумала про них і нишком од усіх сама кілька день морочилась, поки тії двері одімкнула і спустилася в печеру. Побачивши там продуховину, тоді ж ото й написала Гвіскардові, щоб через неї туди добувся, і про глибину печери теж дала йому знати.

Прочитавши листа, Гвіскардо зладив собі хутенько мотуз'яну драбинку, щоб по ній у

печеру спускатися й назад вилазити, одягнувся в шкурятяну одягу, щоб о терня не поколоти, та й вибрався нишком уночі до тієї продуховини. Примоцювавши один край мотуза до дерева, що росло на скелі коло отвору, він спустився по тій драбинці в печеру і став чекати князівни. Вона ж наступного дня одіслала покоївок своїх — нібито сон її морив, замкнулася сама в тій кімнаті, одчинила потайні двері й пішла в печеру до Гвіскарда. Коханці зраділи одне одному несласанно; піднявшись до її покою, не одну годину розкошували вони навзаєм, а потім, домовившись розважно із нею, як і коли їм далі нишком сходитися, Гвіскардо вернувся до печери, а князівна замкнула за ним двері і покликала до себе служниць. Як же знов споночило, Гвіскардо виліз через ту щілину з печери й пішов додому. Знаючи тепер усі ходи й лази, він часто потім навідувався до своєї коханої, та доля, ніби заздрячи тому великому щастю, обернула їхні радощі в прегіркую тугу.

Танкред мав звичку приходити час од часу без нікого до доньки в кімнату і, проговоривши з нею трохи, вертатися знову до себе. Одного дня він прийшов туди по обіді, коли князівна (я й забула сказати, що звали її Гізмонда) гуляла саме в садку з своїми дівчатами; увійшовши сам до кімнати, так що його ніхто не чув і не бачив, князь не захотів перебивати їхньої прогулянки. Віконниці в кімнаті були захилені, заслони коло ліжка спущені; Танкред сів на ослінчику, приклонив голову до постелі, ще й заслоною прикрився — сказав би, навмисне ховався! — та й задрімав. Як на те, Гізмонда веліла того дня прийти коханцеві; залишивши покоївок у саду, вона замкнулася у своїй кімнаті, не помітивши, що там хтось є, і одчинила потайні двері Гвіскардові, що вже її дожидався. От лягли вони на ліжко та й давай своїм звичаєм любо проміж собою жартувати, аж тут Танкред прокинувся. Побачивши й почувши, що дочка його з слугою витворяє, князь тяжко розгнівався. Хотів був спочатку гримнути на них, та потім вирішив змовчати і присутності своєї не виявляти, щоб обережно й без розголосу ганебного наміру свого помстивого доконати. Набувшись досхочу вкупі, коханці встали, так і не помітивши Танкреда; Гвіскардо сховався в печері, а Гізмонда вийшла з кімнати. Старий князь виліз нишком через вікно й подався до своїх покоїв, гнівом і досадою смертельною палаючи.

Тої ж ночі в ранні обляги двоє слуг схопили на його розказ Гвіскарда, як він саме в своєму незручному шкурятяному вбранні з печери вилазив, та й привели його потаймиру перед князя. Як побачив Танкред слугу свого молодого, то мало не заплакав.

— Гвіскардо, — тільки й сказав йому, — я ж до тебе завше був добрий, а ти вчинив за те роду моєму таку ганьбу й неславу! Сьогодні побачив я все на власні очі.

— Любов сильніша за вас і за мене, — коротко відрік йому юнак.

Тоді Танкред велів узяти Гвіскарда під ostrу варту, а сам, усю ту справу і так і сяк обдумавши, пішов другого дня, як звичайно, в пообідню пору в кімнату до Гізмонди, що нічого того ще не знала, замкнувся з нею і сказав їй, плачучи:

— Гізмондо, я так уповав на честивість і цноту твою, що якби сам того не бачив, то зроду нікому не повірив би, щоб ти не то кого іншого, крім мужа свого, приймала, а й

подумала коли про таке; тепер же до кінця недовгого віку мого старечого буду я тим переступом твоїм каратися. Та якби ще ти була для тої ганьби своєї взяла собі якогось шляхетного чоловіка з-поміж двораків моїх, а то вибрала сього Гвіскарда, хлопця найпідлішого роду і плоду, що змалку ріс у нас при дворі на ласкавому хлібі; не знаю я тепер з печалі, що мені з тобою діяти. Гвіскарда я велів схопити минулої ночі, як він із печери вилазив, і взяти його під варту; що з ним робити, я вже знаю, але що мені, дочко, з тобою почати? Тут любов моя батьківська, що, може, ніколи в світі ніде такої зроду не було, жалю серцю завдає, а тут досада справедлива на твою безрозумність пече мені душу: та каже, щоб я простив тобі, а ся вимагає, щоб я, всупереч природі моїй, скарвав тебе люто. Перш ніж на щось наважитись, хотів би я од тебе слово почути.

Сее сказавши, поник головою та й заплакав ревними сльозами, немов побита дитина.

Вислухавши Гізмонда батькових речей, побачила, що таємне кохання їхнє викрилось, а Гвіскардо попався, і невимовна туга обняла її серце. Ледве стрималась князівна, щоб не заголосити по-жіночому, та гордовитою душею перемогла вона ту слабкість; нічого на виду не показавши, твердо наважилась не просити ласки — воліла вмерти, вважаючи, що її Гвіскардо вже загинув. Не так, як присоромлена провинниця, відповідала вона батькові, а спокійно, незворушно, дивлячись йому сміло просто в вічі:

— Танкреде, не хочу я ні одмагатися, ані милості од тебе домагатися: неправда не допоможе, а до благань удаватися негоже. Ніяким побитом не буду я старатися любов і прихильність твою позискати, а признаюся у всьому по щирій правді, щоб спершу слухними словами чесність свою доказати, а потім мужніми ділами доблесть свою появити. Так, я любила й люблю Гвіскарда і любитиму до смерті, що вже в мене за плечима; а як потойбіч є любов, то й там його любити не перестану. Та до сієї любові схилила мене не хибкість моя жіноча, а прикмети його благородні, та ще небажання твоє видати мене заміж. Бувши сам із плоті й крові, сплотив еси й дочку таку саму — не з каменю вона в тебе, та й не з заліза; хоч ти тепер і старий, та сам здоров знаєш, як яро сили молодії у тілі бувають; хоч звікував еси найкращий вік свій у рицарюванні, та відомо тобі, що розкіш і безділля можуть не то з молодими, а і з літніми людьми зробити. Плоть од плоті твоєї, не нажилась я ще на світі, ще молода, тим бувають у мені похоті тілесні, особливо як спізнала я в короткім заміжжі смак задоволеного жадання. Не мігши тій силі противитись, піддалась я любосному повабу — і закохалась. З усієї моці намагалась я так усе влаштувати, щоб із сього гріха природного ні тобі, ні мені якої неслави не вчинилося. Зичливий Амур і щаслива доля напутили мене на добру стежку, як пристрасть мою од очей людських сховати; чи тобі хто виказав, чи сам ти про все дізнався — байдуже, я од того не одрікаюсь. Гвіскарда я взяла собі не навмання, як то часто у жінок буває, а по зрілому намислі обрала його з-поміж усіх двораків, з добрим розумом наблизила його до себе і з щирою вірністю із ним немалий час кохалася. За сей же вибір, здається, ти й картаєш мене гостріше, ніж за самий перелюб, виходячи не з істини, а з передсуду людського, і дорікаєш, що я зв'язалась із чоловіком низького стану — ніби ти не гнівався б, коли б я заходила собі з яким шляхти

чем. Та тому вже не я винна, а фортуна, що нерідко нікчемних звеличує, а достойних упосліджує. Але як би там не було, пригляньмося краще до суті речей: тіла наші зліплені всі з однакового тіста, і один творець створив душі наші, наділивши їх однаковими силами, здібностями і властивостями. Сама лише чеснота одрізняла з первопочину людей, що народжувались і народжуються всі однаковими: хто тії чесноти більше мав і діяльніше проявляв її, тих називали благородними, а інших — неблагородними. Згодом усе перевернулося і закон сей затемнився, але він іще не втратив своєї дії ні в природі, ні між добрими людьми: чоловік честивий ділом являє своє благородство, і як хто його не називає благородним, то винен тут не названий, а називач. Подивися на дворян своїх, приглянься до життя їхнього, звичаїв та обичаїв і порівняй їх із Гвіскардом: посудивши нелицемірно, муситимеш визнати, що він із них усіх найблагородніший, а вони проти нього всі підлі наголо. Так високо його цінуючи, не звирялась я на чиїсь присуди, тільки на свідчення твоїх речей та своїх очей. Хто ще похваляв його так, як ти, за його справді похвальні вчинки й поведження? Кажу "справді похвальні", бо сама я добре бачила, що ти завжди хвалив його за діло, хоч, може, й не дохвалював по заслугі; якщо я в ньому помилилась, то се ти ввів мене в оману. Як і тепер казатимеш, що я зв'язалася з чоловіком низького стану, то се буде явна неправда. Якби ще ти сказав, що з бідним, тут би можна було з тобою погодитися — тобі ж на сором, бо ти не спромігся гідно нагородити такого достойного слугу. Бідному не доблесті бракує, а добра. Не раз королі і князі славетні бідними бували, не раз хлібороби й козопаси в велике багатство вбивалися. І останнє ще — кажеш ти, що мучить тебе непевність, що зі мною маєш робити. Нехай вона тебе довго не мучить: як ти вже наважився на схилі віку добротливу натуру свою на жорстоку перемінити, то карай мене з усією люттю, я не благатиму пощади; карай мене, бо я була сього гріха (якщо се справді гріх) первою причиною. Клянусь тобі, що як ти мені того не зробиш, що зробив уже чи думаєш зробити з Гвіскардом, то я сама собі те заподію. Іди ж тепер, поплач із жінками і вбий із лютості своєї одним замахом його й мене, як уже тобі здається, що ми тої карі заслужили!

Спізнав тоді князь усю велич душі дочки своєї, та не гадав, щоб так несхибно дотримала вона тих слів своїх клятвених. Пішовши од неї, вирішив нічим її не карати, тільки жагу її палку згубою коханця охолодити. Він наказав двом вартівникам Гвіскардовим задушити його потаємне нічною добою, вийняти з нього серце і принести йому; так же вони і зробили. Другого дня велів подати собі велику й гарну золотую чару і, поклавши туди Гвіскардове серце, послав його Гізмонді через вірника свого з такими словами: "Отець твій шле тобі сього гостинця, щоб утішити тебе тим, що ти найбільше любиш, як ти його втішала тим, що він любив найбільше".

Гізмонда ж, як пішов од неї батько, рішенця свого страшного не одмінила; накопавши всякого отруйного зілля та коріння, вона виварила його, щоб мати під рукою трутизну, коли станеться те, чого вона боялась. Коли прийшов до неї слуга з тим князевим гостинцем і переказав їй його слова, вона взяла чару з незворушним обличчям, зняла накришку і, побачивши там серце, одразу догадалася, чие воно. Тоді

повернулась до слуги і сказала:

— Воістину, тільки золота гробниця достойна сховати таке от серце; гаразд учинив тут мій отець.

По сій мові піднесла серце до вуст і поцілувала його, а потім провадила далі:

— Скрізь і завжди, аж до сієї останньої хвили, відчувала я в житті ніжну й ширю любов батьківську, а тепер я відчула її з особливою силою; перекажи ж князеві за сей коштовний дарунок мою останню, здається, подяку.

Тоді знов звернула очі на чару, що її міцно тримала в руці, і, дивлячись на серце, промовила:

— О, благословенне виталище утіхи моєї й відради, хай буде проклята жорстокість того, хто примусив мене споглянути тепер на тебе тілесними очима! Воліла б я на тебе довіку очима духовними споглядати. Ти дійшло кінця путі своєї, довершило, що тобі од долі судилося. Ти дійшло мети, до якої всяке прямує, ти покинуло сей злидений світ з усіма турботами його і дістало од ворога свого таку гробницю, якої заслужило доблестю своєю. Для гідного похорону бракувало тобі тільки сліз тієї, котру ти за життя так щиро любило; щоб вони на тебе пролилися, Господь напоумив мого немилосердного вітця послати тебе до мене, і я проллю ті сльози, хоч і присягала вмерти без плачу і без страху на обличчі, а проливши, без вагання з'єднаю при твоїй допомозі мою душу з тією, що ти їй, серце, так вірно служило! З тією супутницею люблю мені буде і відродно увійти до неznаної оселі. Я вірю, що та душа ще тут; вона дивиться на місце, де ми були вдвох щасливі, вона любить мене і, знаючи, що я люблю її також понад усе на світі, чекає вже душі моєї.

Сее сказавши, схилилася над чарою і попустила в неї, без зойків і голосіння жіночого, буйні горючі сльози, що ринули безнастанно, мов із якого джерела невисихучого, і цілувала без міри й без ліку мертве коханцеве серце. Покоївки стояли округ неї і не знали, чиє то було серце і що означають її слова, та, пройняті жалощами великими, ридали всі ридма і все допитувались її причини, намагаючись якось заспокоїти свою володарку. Вона ж, виплакавши всі сльози, підвела голову й сказала:

— О, серце, без міри коханєє! Я виконала перед тобою останній мій обов'язок; тепер лишилося тільки прилучити мою душу до твоєї.

По сій мові веліла подати собі дзбанок з наготовленою отрутою, вилила її в чару на серце, рясно зрошене її слізьми, а тоді без вагання піднесла чару до уст і випила отруту до'станку, а випивши, злягла на свою постіль із чарою в руці, прибрала поважної постави і, притуливши Гвіскардове мертве серце до свого, мовчки дожидалася смерті. Дівчата, що все те чули і бачили, хоч і не знали, що вона зажила отрути, повідомили про все Танкреда, який, боячися того, що вже сталося, прибіг до доччиної кімнати, як вона була вже в постелі. Запізно з'явився він сюди, щоб потішити її ласкавими словами; побачивши її присмертною, старий князь жалісно заплакав. Тоді Гізмонда сказала:

— Танкреде, побережи сі сльози для якоїсь нещасливішої пригоди, не проливай їх надо мною, бо мені їх не треба. Чи видана то річ, щоб чоловік плакав, як ти оце, коли здійснилось його бажання? Та як у тобі ще не до решти загасла та любов, що ти мав до

мене в серці, вволи мою останню волю: як не до душі було тобі моє окрите і тайне єднання з Гвіскардом, вели поховати мене разом із ним, то вже байдуже де, щоб тіло моє лягло явно й відкрито поруч із його тілом на вічний спочинок.

За сльозами князь не спромігся їй на відповідь. Гізмонда, чуючи, що надійшла остання мить, ще раз притулила мертве серце до грудей і промовила:

— Прощайте, я вмираю.

Очі їй помутились, чутиво заніміло — настав край її стражденому життю.

Так сумно скінчилося жагуче кохання Гвіскарда й Гізмонди, про яке ви тут чули. Пожальв Танкред, та пізно, що був такий жорстокий, і, оплакавши ревно доччину смерть, велів поховати Гізмонду з великими почестями в одному гробові з Гвіскардом, на несказанну жалобу всіх мешканців Салерно.

ОПОВІДКА ДРУГА

Отець Альберт запевняє одну жінку, ніби в неї закохався архангел Гавриїл, і в його подобі ночує з нею кілька ночей; одного разу, сполоханий її родичами, він утікає через вікно і прихищається в домі одного бідняка, який веде його наступного дня на майдан у дикунській машкарі; люди впізнають його, а братія хапає і вкидає у в'язницю

Про таке жальке оповідаючи, не раз добулася Ф'ямметта сліз од подруг своїх; як же скінчила вона, король промовив з понурим видом:

— Радніший я був би оддати життя моє — і то б іще мала ціна була! — за половину тої насолоди, що випала на долю Гвіскарда й Гізмонди, і нехай тому ніхто не дивується, бо, живучи, заживаю я повсякчасно тисячу смертей, і не дається мені за те ані іскорки насолоди. Та годі вже про мою долю, хай тепер Пампінея розкаже нам яку смутну історію, що хоч трохи нагадає моє горе, і як вона Ф'ямметті в сліди уступить, то сподіваюся, що скропить росою цілющою мою огненну рану.

Пампінея, почувши сей наказ і вгадавши одночасно думки подруг, дбала більше про те, щоб їх розважити, аніж про те, щоб королеву волю вволити, і вирішила розповісти якусь сміховинку, не одступаючи, проте, од головної умови. Вона почала такими словами:

— Є така простолюдна приповідка: "Коли злого за доброго мають, то його гріхам віри не діймають". Вона дає мені слушний привід поговорити на задану матерію і водночас викрити лицемірство ченців, що ходять між людьми, метляючи довгополими рясами, з нарочито блідими обличчями, і жебрають смиренними та елейними голосами або репетують на все горло, картаючи в інших ті гріхи, що самі ж і роблять. Вони б то, бачите, спасаються тою жебраниною, а ми своїми датками; раю ж їм не треба заслужувати, як нам грішним: вони там уже володарі й господарі і роздають помершим душам кому кращі, кому гірші місця, залежно од того, хто їм скільки грошей одписав; отак вони й самі себе дурять, як узагалі в щось вірять, і тих, хто їм правди діймає. Якби воля моя, то показала б я вочевидь усім легковірам, яка погань ховається у тих широченних чернецьких каптурах. Дай боже, щоб з усіма тими облудниками так сталося, як з одним уже немолодим міноритом, що славився на всю Венецію як наймудріший богослов. От про нього я й хочу дуже вам розказати, щоб душі ваші,

проняті жалем до нещасливої Гізмонди, веселістю, а може, й сміхом, розважити.

Жив колись, любі мої подруги, в Імолі чоловік ледачий і розпусний, на ім'я Берто делла Масса, і так він неподобствами своїми всім імолянам увірився, що ніхто вже там не то його брехням не вірив, а й правді, як випадком, бувало, скаже. От бачить він, що вже йому ввірвалася нитка тут шахрувати, та й махнув із горя в Венецію, те утечище всякого непотребу, щоб там уже по-інакшому своїм лайдацтвом промишляти. Немовби розкаявшись у всіх своїх минулих переступах, став він раптом таким святенним та благочестивим, що постригся в ченці-мінорити, нарікшися отцем Альбертом. Одягнувши рясу, зажив він про око людське праведним житієм, торочив усім, що треба притьмом говіти та пости постити, і сам зроду, було, не їсть м'ясива і вина не п'є — як до смаку собі не знайде.

Отак і незчулися люди, як із злодюги, бандура, фальшівника й душогуба вродився раптом великий проповідник, хоч отець Альберт усіх тих гріхів не цурався, коли мав нагоду коїти їх потаймиру. Часто служив він службу Божу і в церкві; стоїть, було, коло вівтаря і як бачить, що миряни на нього дивляться, так уже муки Спасителеві оплакує, що сумно, — а сльози точити так йому було, як іншому батогом ляснуть. Незабаром плачами отими та проповідями так удалось йому під венеціян підмоститися, що він став державцем і виконавцем майже всіх духівниць у тому місті, хоронителем чужих грошей і всяких коштовностей, сповідником і радником багатьох чоловіків і жінок. Ставши з вовка пастирем, зажив він у тих краях святістю своєю великої слави і прослави — куди тому вбогому Франціску Ассізькому!

Раз якось прийшла разом з іншими до нашого святого отця сповідатись одна молодиця, — дурна та безголова, на ймення монна Лізетта з роду Квірінів, жінка одного багатого купця, що саме подався з галерами своїми кудись до Фландрії. Стояла вона ото перед ним навколішках та про свої грішки (сказано, венеціянка!) дещо слєбізувала, аж тут спитав її отець Альберт, чи немає в неї коханця. Монна Лізетта одмовила з серцем:

— Що вам, панотче, повилазило, чи що? Хіба ж таки, по-вашому, в мене така врода, як у всіх отих-о? Якби я тільки моргнула, то мала б тих коханців скільки хоч, та не така моя краса, щоб я дозволила її милувати якомусь сти́ду-бриду. Де ви ще бачили таких гарних, як я? І в раю я всіх би красо́тою заломила!

І стільки ще всячини про ту красу свою наплескала, що нудно було слухати. Отець Альберт зміркував одразу, о в сю макоцвітну нивку можна буде йому своїм плугом уоратися, бо таки вподобав її дуже. Проте він облишив залицяння до іншого разу і, як годиться святому мужеві, почав картати її за гординю, та на його докори жінка сказала, що він дурень, бо не розуміє, що краса красі нерівня. Отець Альберт, не бажаючи її гнівити, висповідав її і одпустив разом з усіма.

Через кілька день наш ченчик, узявши з собою вірного товариша, пішов до монни Лізетти додому; він повів її в засторонню кімнатку, щоб ніхто не бачив, упав перед нею на коліна і сказав:

— Мадонно, даруйте мені, бога ради, що тоді в неділю я так сказав ото про красоту

вашу, бо тієї ж ночі так мене страшенно побито, що я ледве отсе сьогодні з постелі зміг устати.

— А хто ж се вас так покарав? — спитала дурепа.

— Зараз усе вам розкажу, — одповів отець Альберт. — Стою я ото вночі, молюся своїм звичаєм, коли бачу — келія моя дивним сяєвом ураз освітілася; дивлюсь — аж де взявся переді мною муж юний і благоліпний з грубим бичем у руці; схопив він мене за каптур, повергнув до стіп своїх і почав тим бичем кості мої сокрушати. Як я спитав його потім, за що мені така кара, він одрік: "За те, що ти дерзнув сьогодні хулити небесную ліпоту монни Лізетти, яку я возлюбив паче всього на світі, окрім Господа Бога". Тоді я питаю: "Хто ти єси?" — він же мені рече: "Архангел Гавриїл". — "Воїн небесний, — заволав я тоді, — прости мене й помилуй!" Він же одвітує: "Прощаю і розгрішаю, як тільки підеш до неї і перепросиш; коли ж вона тобі вини не подарує, явлюся знову і так покрушу тебе, що стогнатимеш, поки віку твого". А те, що він потім глаголав, я не насмілюся вам сказати, поки не буде мені од вас прощення.

Прицюцькувата монна Лізетта, в якої не гурт було олії в голові, дуже раділа, почувши ту нісенітницю, і повірила їй, як би й щирій правді.

— Отче Альберте, — озвалася вона, — я ж вам казала, що врода в мене небесна. А проте мені вас шкода; щоб вам не було вже більше ніякого лиха, я прощаю; тільки скажіть мені, спасибі вам, які ще були там глаголи архангельські?

— Раз ви вже мені простили, — озвався отець Альберт, — то я все скажу вам, мадонно; та глядіть же, не розказуйте нікому в світі того, що од мене почуєте, бо тільки собі нашкодите, а нині ж ви — благословенна між усіма женами земними. Архангел Гавриїл велів мені сказати вам, що він вас дуже вполював і прийшов би не раз до вас ночувати, якби не боявся, що вас перелякає. Отсе ж він і переказує тепер через мене, що бажає з вами вночі побути; та якби він явився в ангельській постаті, то ви не змогли б до нього й доторкнутися; отож, вам на догоду, хоче він навістити вас у людській подобі; скажіть тільки, що ви того бажаєте і чию йому на себе постать узяти. Воістину, блаженна есте понад усіх, живущих на землі.

Дурноверха жіночка сказала тоді, що вона вельми рада тій небесній любові, бо й сама страх як любить архангела Гавриїла і, де тільки побачить його подобищу, зразу ліпить йому найдорожчу свічку; хоч коли він прийде, то вона його радо прийме — сама буде в своїй кімнаті. Тільки цур, щоб не покинув її заради Діви Марії, бо він її, відомо, дуже любить — даром на всіх іконах стоїть перед нею на колінах. А в якій постаті він прийде, то байдуже, аби тільки її не перелякати.

— Ви говорите, як у дзвони дзвоните, — промовив тоді отець Альберт. — Усе те я з ним уладнаю як слід. Та зробіть мені одну велику ласку, вам же воно все одно: попрохайте його явитися вам у моїй подобі. А чим се велика ласка, так ось чим: він вийме мою душу з тіла і пошле її в рай, а сам утілиться в мене, тож поки він з вами буде, поти душа моя в раю витатиме.

— Гаразд, — одповіла неширока лобом, — нехай уже буде вам ся потіха за ту лупку, що ви через мене дістали.

— Коли так, — сказав отець Альберт, — то не замикайте ж уночі дверей дому вашого, бо архангел, явившись у людській постаті, зможе ввійти тільки через двері.

Лізетта сказала, що так і зробить, і чернець пішов. Вона ж так розпишалась і розприндилась, що вже й сорочка їй на пані-старій розлазилась; коли б уже та ніч — тільки й думки.

Отець Альберт, зміркувавши, що вночі йому доведеться не на крильцях літати, а верхи їздити, почав покріплятися всякими солодощами та лагоминками, щоб не сплота з сідла випасти. Діставши дозвіл вийти з монастиря, подався він смерком з товаришем своїм у дім до одної знайомої жінки, звідки він і раніше було брав розгін, як думав на кобилу скочити. Тут він перевдягнувся, виждав трохи та й попрямував до дому монни Лізетти; увійшовши в дім, начепив на себе деякі цяцьки, щоб бути схожим на ангела, та й побрався вгору до її покою. Вона ж, побачивши щось біле, упала перед ним навколішки; тоді він поблагословив її, підвів і поманив за собою на ліжку. Вона залюбки покорилася, і ангел приліг до своєї преподобниці.

Гарний був із себе отець Альберт і кріпкий, ноги мав як уліті; злившись з пухкотілою та солодкомолокою молодичкою, він справувався дуже браво, не так, як її чоловік; дарма що крил не мав, а ширяв несогірше на превелику втіху Лізетті, ще й про блаженство раю наговорив їй дечого багато! Перед світом, домовившись про нову зустріч, він забрав свої цяцьки й пішов до товариша, якому тої ночі дотримувала компанії ласкава господиня, щоб не страшно було спати самому.

Після обіду монна Лізетта пішла в супроводі кількох товаришок до отця Альберта й сказала йому про архангела Гавриїла — як він у неї був, що говорив їй про небесне блаженство, який він із себе, ще й приплела до того багато всяких нісенітниць. На те отець Альберт сказав:

— Мадонно, я не знаю, — як вам із ним почувалося, а те добре відаю, що архангел явився мені вночі і, почувши од мене про вашу згоду, переніс одразу душу мою в якусь барвистопишну містину, всю трояндами та квіттям розмаїтим засіяну, і в тій красі небаченій витала вона до самого світу, а що було з тілом моїм, я так і не знаю.

— А я ж вам не що й кажу, — одповіла жінка, — ваше тіло, що взяв на себе архангел, всю ніч у моїх обіймах лежало. Як не вірите, то подивіться собі під лівий пиптик; там я архангелові такий поцілунок уліпила, що кілька день іще знак буде.

— Гаразд, — сказав отець Альберт, — зроблю ж я сьогодні те, чого давно вже не робив: роздягнусь та й подивлюся, чи правду ви кажете.

Набалакавшись, жінка вернулася додому, а отець Альберт часто ходив до неї ночувати в ангельській подобі, жодної ніколи не мавши перешкоди. Одного дня Лізетта зустрілася з кумою і зазмагалася з нею про красу; хотівши своєю вродою над усіма іншими повеличатися, вона ляпнула з дурного розуму:

— Якби ви знали, кумо, кому краса моя до смаку припала, то ви б уже про інших мовчали!

Кумі цікаво було її випитати; добре знаючи Лізеттину вдачу, вона сказала:

— Може, воно й правда ваша, та не знаючи, хто се такий, я не зміню своєї думки.

Тоді безклепка жіночка сказала:

— Не годилося б про те і говорити, та знайте, кумо, що за мною упадає сам архангел Гавриїл. Він любить мене, як душу, і каже, що такої гарної жінки немає ніде на світі й поза світом.

Кума трохи не розреготалася, та стрималася, щоб не сполохати її, і сказала:

— Далєбі, кумо, як за вами справді впадає архангел Гавриїл і каже вам такі речі, то так воно і є; тільки зроду я не думала, щоб ангели оте діло робили.

— Кумасю, — сказала Лізетта, — ви помиляєтесь: присягаю вам на рани Христові, що архангел те вміє краще за мужа мого; каже, що й на небі те роблять, та і в раю такої гарної, як я, немає; отож він улюбив мене і ходить до мене ночувати. Он воно як!

Пішла кума од Лізетти, і не терпілося їй ту новину по всьому місту розславити; зійшовшия десь на бесіді з своїми подругами, вона їм геть-чисто все розказала. Ті переказали ту дивину чоловікам та іншим жінкам, а ті знов далі, так що за два дні пішов поговор по всій Венеції. Прочули про те і дівери Лізеттині; вони їй нічого не сказали, а надумали присочити того ангела й перевірити, чи вміє він літати. Кілька ночей вартували вони коло її дому.

Дійшли якісь поголоски й до самого отця Альберта, і він вирядився одної ночі до жінки, щоб вичитати їй за те, що проязичилась. Ледве він роздягнувся, як її свояки, що бачили, як він ішов, почали добуватися в двері. Почувши їх грюкання, чернець догадався, в чім річ, устав і, не бачачи іншого виходу, одчинив вікно та й скочив з нього у великий канал. Води там було глибоко, плавав він добре, тож ніякої шкоди йому не сталося. Перепливши на той бік каналу, він шмигнув у розчинені двері якогось будинку і попросив господаря порятувати його ради бога, сплївши йому при тому якусь побрехеньку, як він тут опинився такої доби та ще й голий. Тому чоловікові стало його шкода, він поклав його спати на своє ліжко, бо мав саме кудись іти, і сказав йому, щоб побув тут, поки вернеться; тоді замкнув його, а сам пішов собі.

Лізеттині дівери, зайшовши до неї в кімнату, побачили, що архангел Гавриїл полетів, лиш крил не встиг захопити. З великої досади вибештували вони добре своякиню, що невітшно ридала, забрали ангельські причандали та й пішли додому.

Як уже добре розвиднілось, почув той чоловік десь на мосту Ріальто, як люди говорили, що архангел Гавриїл ходив ночувати до монни Лізетти, а як родичі застукали його, то він кинувся з вікна в канал і хто його знає де дівся; от він зразу й зміркував, що се той самий голяк, що то у нього сховався. Вернувшись додому, він розпізнав отця Альберта і виторгував у нього п'ятдесят дукатів за те, що не видасть його Лізеттиним родичам; чернець мусив на те погодитись. Як отець Альберт хотів уже йти з того дому, господар сказав йому:

— Я бачу тільки один спосіб рятунку — не знаю, чи ви на те пристанете. Сьогодні в нас у місті велике свято і буде така гуляня: хто вестиме чоловіка в ведмежій машкарі, хто в дикунській, а хто ще в якій; на майдані святого Марка будуть лови, а як вони скінчатся, то вже і святові кінець, і всі люди розійдуться з машкарами хто куди. Коли хочете, то поки ще не взнали, що ви тут, я поведу вас на гуляння в машкарі, а звідти

вже куди скажете; інакше ви звідси ніяк не вийдете, бо дівери тієї жінки, гадаючи, що ви десь тут, порозставляли скрізь сторожу, щоб вас упіймати.

Хоч і не дуже хотілося отцю Альбертові до того способу вдаватися, проте, боячися Лізеттиних діверів, він зважився на те і сказав чоловікові, нехай веде його куди хоче і в якій завгодно машкарі. Чоловік вимазав його всього медом, обтрусив пір'ям, почепив йому на шию ланцюга, а на обличчя машкару, в одну руку дав великого дубця, а в другу на шворці — двох здоровенних собацюр, у різника взятих, а сам тим часом (отака-то венецька вірність!) послав одного чоловіка на міст Ріальто оповістити всім, що хто хоче побачити архангела Гавриїла, нехай іде на майдан святого Марка. Трохи згодом вивів він його на вулицю — чернець ішов спереду, а він іззаду, тримаючи його на ланцюзі. Бачачи їх, люди гомоніли і все питали: "Що це таке? Що це таке?" Господар же повів його на майдан, де вже зібрався великий тиск народу — хто зразу за ними йшов, а хто прибіг сюди, почувши того окличника на мосту. Дійшовши до майдану, чоловік прив'язав свого дикуна до стовпа на видноті — почекаати, мовляв, поки лови почнуться; мухи й гедзі липли до меду, не даючи дикунові спокою. Коли народу зібралось ще більше, чоловік, удавши, ніби хоче спустити свого дикуна з ланцюга, здер машкару з отця Альберта і гукнув:

— Панове! Кабана сюди не привели, ловів не буде, то подивіться ж хоч на архангела Гавриїла, що злітає вночі з неба на землю утішати венеціанок.

Скоро спала з дикуна личина, всі одразу ж упізнали отця Альберта і такий ізняли галас, так його лаяли і шпетили, як рідко якого шахрая, ще й кидали йому в обличчя хто грязь, а хто лайно. Довгенько так вони над ним збиткувалися, та, на щастя, дійшла та вістка до монастиря; прибігло на майдан шестеро братчиків та, накинувши на нього рясу й одв'язавши од стовпа, повели його в обитель, хоч довго ще за ними люди улюлюкали. Укинули отця Альберта у в'язницю монастирську, там він невдовзі й дійшов кінця мізерного віку свого.

Отак сей чоловік, котрого всі за доброго мали, творив лихе, хоч тому спочатку й не вірили, а вкінці зосмілювався видати себе за архангела Гавриїла, потім обернувся в дикуна, зазнав заслуженої ганьби і даремно вже гріхи свої оплакував. Дай же боже такої долі і всім іншим лицемірам.

ОПОВІДКА ТРЕТЯ

Троє кавалерів любляться з трьома сестрами й тікають з ними на Крит; старша з ревнощів убиває свого коханця, середульша рятує її од смерті, переночувавши з герцогом Критським, та за те її вбиває коханець і тікає з першою; в сьому вбивстві звинувачують наймолодшу пару; схоплені, вони признаються, та, підплативши сторожу, тікають од видимої смерті на Родос, де і вмирають у злиднях

Дослухавши до кінця Пампінеїну історію, Філострат подумав трохи і сказав:

— У вашій оповідці хороше приконецтя, мені воно сподобалось, але перед тим забагато було сміховинного, а я такого не бажав би.

Потім, звернувшись до Лауретти, він промовив:

— Мадонно, тепер ваша черга; коли змога, то розкажіть щось кращого.

Лауретта одповіла йому, сміючися:

— Ви дуже немилосердні до коханців, бо притьмом бажаєте їм нещасливого кінця; щоб же вам догодити, розповім я історію трьох пар, що по короткім щасті великої дознали біди.

По сій мові почала такими словами:

— Юні мої подруги, вам, мабуть, відомо, що кожна вада людська може завдати великої шкоди і самому тому, хто її має, і іншим людям. З-поміж усіх лихих звичок, здається мені, найбільшу для нас може становити небезпеку гнів, як йому гамульця попустити; бо що таке гнів, як не раптовий необдуманий порив, збуджений досадою, порив, що геть-чисто всяку тямую чоловікові одбирає, очі йому омряком густим застилає, а душу ярістю шаленою розпалляє? Частіше буває таке з мужчинами, у кого крутіше, а в кого слабше, та прокидається часом і між нашою сестрою і тоді ще більшого лиха накоїти може, бо легше вибухає, дужче палає і важче вгамовується. Та воно й не дивина: як ми те щодня бачимо, од вогню по природі своїй швидше займаються речі легкі й м'які, аніж важкі й тверді, а ми, не у гнів мужчинам, таки тендітніші за них і вразливіші. Отож, беручи до уваги нашу природну оприскливість і знаючи, що лагідністю й ласкавістю своєю ми даємо чоловікам або коханцям нашим утіху та відряду, а гнівливостю та запальністю приносимо їм немало горя й нещастя, бажаючи, нарешті, навчити вас упиняти серце, хочу я вам розповісти, як я вже казала, історію кохання трьох молодиків і трьох дівчат, що через гнів одної з них стали всі з щасливих людей нещасними.

Місто Марсель, як ви знаєте, лежить у Провансі над морем; се город стародавній і славетний, і колись у ньому було більше, ніж тепер, багатих людей та великих купців. Серед них був такий собі Арнальд Сівада, чоловік незначного роду, але торговець справедливий і статечний, тяжко багатий на маєтності і гроші. Мав він із жінкою кількоро дітей, в тім числі троє дівчат, що були старшими за хлопців. Двоє дівчат були близнючки, мали по п'ятнадцять років, а третій минав чотирнадцятий; родичі лаштувалися вже видавати їх заміж, чекали тільки повороту Арнальда, що саме пішов був торгом до Іспанії. Близнючок звали одну Нінетта, а другу Мадлена, а найменшій було ім'я Бертелла. В Нінетту був закоханий без міри один молодий, хоч і вбогий, шляхтич на ім'я Рестаньйон, любила й вона його, і так вони прирозуміли діло повернути, що кохались собі любо потай усіх на світі, і то вже довгенько. Трохи згодом двоє друзів-молодиків, на ймення один Фолько, а другий Угетто, батьки яких недавно померли, лишивши їм багаті спадки, закохалися — той у Мадлену, а сей у Бертеллу. Нінетта сказала про се Рестаньйонові, і він надумав скористати з того кохання, щоб зарадити своїй нужді. Зазнайомившись з багацькими синами, він став супроводити то одного, то другого, а коли то і обох разом, як ішли вони до своїх коханок, а він до своєї. Коли Рестаньйон із ними добре оббувся і потоваришував, він запросив обох до свого дому і сказав:

— Любі мої приятелі, наше знайомство могло переконати вас, як я обох вас люблю; що для себе хотів би зробити, те й для вас учиню з дорогою душею. Отсе ж спала мені

на думку одна річ, і з любові до вас хочу я її вам з'ясувати, чи не пристали б на те і ви. Якщо слова і вчинки ваші не вводять мене в оману, то здається мені, що ви вдень і вночі марите коханими вашими дівчатами, двома сестрами, і любите їх так, як я люблю третю. Щоб ви тільки на те погодились, я б навчив вас, як того кохання любо й мило заживати. Ось що я надумав: ви багаті, а я бідний; якби ви склали свої багатства до купи і прийняли мене третім до спілки, ми могли б обрати яку хочете країну для щасливого життя; з нами поїхали б — я певен, що вмовлю їх на те, — поїхали б три сестри, захопивши чималий шмат батьківського добра, і ми б жили там, як три брати, кожен із своєю, і стали б найщасливішими людьми на світі. А ви тепер самі поміркуйте, чи нам до того діла братися, чи його занехати.

Закохані далі нікуди юнаки, почувши, що зможуть утекти з своїми дівчатами, не клопотали собі голови довгими роздумами і сказали, що вони на все готові. Заручившись їхньою згодою, Рестаньйон пішов через кілька день до Нінетти (а з нею зустрічатися було не так-то й легко) і, побувши трохи з нею, розповів їй про свою розмову з товаришами, намагаючись різними доказами і її на те діло підмовити. Се вдалося йому, зрештою, без труднощів, бо їй хотілось дужче, ніж йому самому, любитися з ним безпечно: вона сказала прямо, що залюбки на те пристає, а сестри зроблять так, як вона захоче, а найпаче в такій справі, і просила його влаштувати якомога швидше все, що для сього потрібно.

Повернувшись до своїх товаришів, які з свого боку наглили його, щоб скоріше все робилося, Рестаньйон сказав їм, що дівчата вже готові. Рада в раду, та й порішили їхати на Крит; попродали маєтності свої, буцімто задумали іти кудись торгом, згрошили все добро, купили собі плавкого фрегата, спорядили його нишком чим треба та й стали ждати ладу. Тим часом Нінетта, що добре знала думки сестер своїх, хутко їх на те діло підструнчила, що вони вже й не знали, як їм тієї години дочекатись. Коли настала нарешті ніч од'їзду, сестри добулись до великої батькової скрині, взяли з неї силу-силенну грошей і всяких коштовностей, вийшли нищечком із дому до своїх коханців, що вже їх ждали на умовленому місці, і сіли, не гаючись, разом з ними на корабель.

Ударили в весла, і фрегат полинув у море; не спинялись плавачі, аж поки надвечір другого дня не прибули до Генуї, де коханці уперше вільно могли любов'ю своєю втішитися.

Набравши тут потрібних запасів, вони знову рушили в плавбу і, заходячи час від часу в деякі пристані, деś на восьмий день прибилися без жодних пригод до Криту. Тут вони купили собі просторі хороші маєтки, поставили недалеко од Кандії пишні та розкішні палаци, завели собі незчисленно служби, хортів, соколів мисливських, коней тощо та й зажили з своїми коханими прещасливо, мов барони які, раз у раз бенкетуючи весело та гуляючи.

От живуть вони отак, аж сталося — знаєте, як воно буває: хоч яка смакота, а досхочу наласуєшся, то й приїдається, — сталося, кажу, що Рестаньйон, який доти страх як любив Нінетту, тепер, коли міг без перешкод тішитись її коханням, збайдужів раптом до неї, сказати б розлюбив. Раз якось, гуляючи на святі, накинув він оком на

одну тамтешню молоду та гарну панянку і почав за нею впадати, залицятися до неї та бенкети на її честь уряджати. Нінетта теє постерегла і стала так ревнувати, що слідкувала за кожним його кроком, а потім і його й себе докорами та сердінням мучила. А як із переситу постає нехіть, так невтоленність іще дужче жадобу роз'ятрює: ті Нінеттині вибухи тільки розпалювали нову Рестаньйонову пристрасть. Не знати, чи він у тої панянки до чогось докохався, чи ні, а Нінетта думала, що так, чи, може, хто сказав їй. Від того укинулась вона в таку журбу, а з журби в таку пасію, а з пасії в таку лють, що ніжна любов її до Рестаньйона обернулась у палку ненависть, і в осліпі своєму наважилась вона зрадливця за ту, мовляв, наругу смертю укарати. Допитавшись до одної старої грекині, що всяке труй-зілля добре знала, Нінетта щось їй там дала, а щось пообіцяла і випрохала в неї смертельного дання, яким не довго думавши напоїла ввечері Рестаньйона, що зопалу випив його, не сподіваючись лиха. Отрута була така сильна, що перед світом він сконав. Як почули про те Фолько й Угетто з коханками своїми, то, не знаючи, з чого він помер, оплакали його гірко разом із Нінеттою і поховали з великою шанобою.

Та через кілька день по тому попалася та баба, що Нінетті отруту варила, на якомусь іншому злоробстві; як узято її на тортури, то й про се призналася і виявила, що з того постало. Тоді герцог Критський, не розголошуючи справи, велів оточити вночі Фольків палац і схопити там отруйницю без галасу; як приведено Нінетту до нього, вона зразу ж, не чекаючи муки, розказала йому, як сталася та смерть. Фолько й Угетто довідались потаємне од герцога, за що взято Нінетту, і сказали про те своїм коханкам; вони дуже засмутились, проте докладали всіх зусиль, щоб порятувати сестру від огнища, бо саме такої кари вона за свій злочин заслужила, але надії було мало, бо герцог несхибно стояв на тому, щоб видати їй правий присуд.

Тоді молода і вродлива Мадлена, до якої давно вже залицявся герцог, хоч вона й не давалась йому на підмову, надумала врятувати сестру од спалення, вволивши герцогове бажання. Вона переказала через потайного посланця, що готова скоритися його волі під такою умовою, що сестру буде пущено живою-здоровою і про се ніхто ніколи не знатиме. Вислухавши сю любу звістку, герцог довго вагався, чи гоже йому так чинити, але врешті згодився. Порозумівшись з Мадленою, він велів одної ночі взяти Фолька й Угетта нібито на допит, а сам пішов потаймиру до неї ночувати. Перед тим він наказав про око зав'язати Нінетту в мішок, буцімто мали вкинути її нічної доби в море; тепер він привів її до Мадлени в нагороду за її ласку, а йдучи од неї перед світом, попрохав її, щоб ся перша ніч їхнього кохання не була останньою. Крім того, він сказав їй одіслати кудись провинницю, щоб не було ремства між людьми та щоб не довелось йому знов її переслідувати.

Наступного ранку Фолька й Угетта одпущено; почувши, що Нінетту нібито втоплено, вони поспішили додому, щоб потішити своїх коханок. Та за якусь годину помітив Фолько, що Мадлена переховує сестру; се дуже його здивувало і збудило в нім підозру, бо й раніше вже чув він дещо про герцогові зальоти. Він спитав у Мадлени, яким чином опинилась тут Нінетта. Мадлена вигадала якусь заплутану байку, щоб

викрутитись, та хитрий коханець їй не повірив і став допитуватись правди; вона довго одмагалась, та врешті призналася. Тоді Фолько з досади й люті великої вихопив меч і вбив її, хоч як вона просилась і молилась. Злякавшись помсти герцогової і суду, він кинув труп її в кімнати, а сам пішов до Нінетти і сказав їй якомога веселіше:

— Зараз же ходімо, Мадлена веліла мені одвезти тебе в одне місце, щоб ти знову не потрапила герцогові до рук.

Нінетта тому повірила і, бажаючи втекти звідти якнайшвидше, не зайшла навіть до сестри попрощатися (та таки вже й пізно було) і рушила з Фольком у дорогу; той устиг захопити трохи грошей, на які вони найняли в порту баркаса й поплили — а куди, так ніхто ніколи й не довідався.

Коли другого дня знайшли Мадлениного трупа, деякі Угеттові заavidники і ненавидники зразу ж донесли про те герцогові; герцог же, що вельми любив Мадлену, запалав гнівом і рушив негайно до її дому. Він схопив Угетта і його коханку, які нічого не знали ні про вбивство, ні про втечу Фолька й Нінетти. Їх примусили признатися, що вони вчинили те душогубство разом із Фольком. Бачачи, що після сього признання їм загрожує неминуча смерть, вони з великими труднощами підкупили своїх вартівників на ті гроші, що тримали вдома про випадок, і, не встигши захопити аніякісінських речей, сіли разом із тими людьми у човен і втекли нічною добою на острів Родос, де в недовгій часі померли в нужді та злиднях. От до чого довели їх усіх нерозумна любов Рестаньйона та гнів Нінетти.

ОПОВІДКА ЧЕТВЕРТА

Джербіно, всупереч обітниці, даній його дідом, королем Гвільгельмом, нападає на корабель туніського царя, щоб викрасти його дочку; корабляни вбивають її, він їх усіх вирізує, а згодом сам кладе голову на плаху

Доказавши свою оповідку, Лауретта замовкла, а товариство гомоніло ще деякий час: хто жалкував за нещасливими коханцями, хто ганив Нінетту за той згубний гнів, хто ще якимсь слівцем своє докидав. Нарешті король, немовби пробудившись з глибокої задуми, підніс голову і кивнув Елізі, щоб казала далі. Та слухняно почала:

— Кохані подруги, деякі люди гадають, ніби Амур тільки в те серце стріли пускає, що від очей загорілося, і глузують із тих, котрі думають, що закохатися можна і з чутки. Мое оповідання ясно вам покаже, що перша думка помилкова: ви побачите, як двоє полюбилися позаочі і з тої любові скорботної смерті дознали.

Гвільгельмо Другий, король Сицилії, мав, як кажуть самі остров'яни, двох дітей — сина Руджієрі та дочку Костанцію. Той Руджієрі помер поперед батька і лишив по собі сінка на ймення Джербіно; дід виростив і викохав сироту як годиться, і з нього став прегарний юнак, славний хоробрістю своєю і лицарськими манерами. Слава та не лише в Сицилії славною була, а й по далеких світах лунала, а найдужче в царстві Берберійському, що в той час королеві сицилійському голдувало.

Дійшла та гучна слава про мужність і лицарськість юнакову і до дочки царя туніського, що була, як вірити самовидцям, найпрекраснішим витвором природи, взірцем честивості і благородства душевного. Вона любила слухати оповідань про

героїв, та найдужче розкошувала, як чула од когось про Джербінові подвиги; малюючи в уяві своїй образ юного лицаря, вона палко в нього закохалась — все б тільки говорила про нього, все б тільки слухала.

Знов же таки до Сицилії, як і до інших країв, докотилася слава про урочу красу царівни туніської та про цноту її надзвичайну; начувся тої слави і Джербіно і запалав серцем до далекої красуні незгірше, як і вона до нього. Страх як хотілося йому побачити те диво, та все не було приключки, щоб у діда туди попроситися; тож як їхав до Тунісу которий із його друзів, благав він його сповістити царівну про те безмірне таємне кохання і од неї слово якесь привезти. Один такий посланець ухитрився доступитись до царівни, принісши їй на показ якісь коштовні жіночі окраси; він одкрив їй Джербінові почуття і сказав, що юний лицар оддає їй себе на службу разом з усім, що мав. Царівна вислухала тої мови з великою втіхою і попрохала посланця переказати принцові, що любить його рівно, на знак чого дарує йому один із своїх найдорожчих клейнодів. Джербіно прийняв той дарунок з невимовною радістю і не раз пересилав їй через того самого посередника дорогі гостинці та листи — як би їм побачитись та, пошли доле, одному до одного пригорнутися.

Отак рвалися вони душами одне до одного, а час не стояв: надумався цар туніський дочку свою за еміра гранадського оддати. Тяжко зажурилася царівна, що буде тепер не тільки даллю од свого коханого віддалена, а й шлюбом навіки од нього одчужена; радніша вона була, щоб сього не сталося, втекти од батька до Джербіна. Джербіно й собі, про ті заручини почувши, вельми засмутився і все думав, як би йому царівну одбити, коли її морем до Гранади везимуть.

Туніський цар знав дещо про ту таємну любов і про замах, що готувався вчинити одважний лицар; як настав час посилати дочку за море, він повідомив сицилійського короля про свій намір і попросив його дати запоруку, що ані Джербіно, ані хтось інший не стане йому на перешкоді. Старий король Гвільельмо, не чувши нічого про внукове кохання і не догадуючись, чому од нього вимагають такої обітниці, охоче здався на цареве прохання і на ознаку того послав йому свою рукавицю. Діставши таку запоруку, цар велів нарихтувати в карфагенському порту доброго корабля, обмислити його всім потрібним та оздобити пишно, щоб везти царівну в Гранаду, скоро стане на годині.

Царівна, що бачила те все і знала, послала нишком служебника свого до Палермо, щоб уклонився од неї прекрасному лицареві й переказав, що через кілька день вона має вирушати до Гранади; оттепер, мовляв, видно буде, чи справді він такий хоробрий, як славлять люди, чи справді він так любить її, як запевняє. Служебник виконав те доручення якнайкраще і повернувся до Тунісу. Як почув про те Джербіно і взяв, що дід його, король Гвільельмо, дав таку запоруку, він спочатку був розгубився. Та сила любові й слова царівнини зробили своє: щоб не показатися боягузом, він подався до Мессіни, спорядив швиденько дві легкі галери, взяв із собою загін завзятих вояків і поплив з ними до Сардинії, сподіваючись, що поуз той острів ітиме царівнин корабель. Так же воно й сталося: через кілька день надплив той корабель тихим ходом (бо вітер був слабкий) до того місця, де вони чатували. Як побачив його Джербіно, озвався до

своїх товаришів:

— Панове, як ви й справді такі завзяті люди, за яких я вас маю, то між вами нема, напевне, такого, хто не знав чи не знає любові — а без неї, на мою думку, нема на сім світі чоловікові ні добра, ні слави; коли ви самі кохали чи кохаєте, то легко зрозумієте моє бажання. Я люблю і з любові підняв вас на се діло; кохання моє на цьому кораблі, що ви бачите перед собою; на ньому ж, крім жаданки моєї, є багато усяких скарбів, і їх ми можемо здобути недорогою коштом — одвагою нашою бойовою. З усієї здобичі прошу я собі на пай лише одну дівчину, що з любові до неї я за зброю взявся, а то все нехай вам буде. Вперед же, сміліше вдармо на той корабель! Сам Бог нам сприяє: бачите, наслав ва нього безвітря!

Не треба ж було прекрасному лицареві тої мови даремно тратити: жадні до здобичі месинці були вже там думками, куди він закликав їх словами. Ледве встиг він договорити, як усі загукали зично: "Добре, добре!" — і засурмили в сурми. Схопивши зброю, вони налягли на весла й погнали до корабля. Побачивши корабляни, що тікати годі, зготувались до оборони. Зблизившись до корабля, Джербіно гукнув, щоб їхні привідці передалися на галери, якщо не хочуть бою.

Дізнавшись, хто вони такі й чого вимагають, сарацини заявили, що сей напад є порушенням обітниці, даної їм од короля Гвільгельма, і показали його рукавицю; без бою вони здаватися не думають і з корабля їм нічого не дадуть. Тим часом Джербіно побачив на кормі царівну, яка здалась йому стократно кращою за вимріяний образ; він іще дужче запалився і, як показано йому рукавицю, сказав, що вона тут ні до чого, бо соколів немає, а як вони не хочуть оддати царівни, нехай стають до бою. З галер на корабель і з корабля на галери тут же посипалися стріли й каміння; довго й запекло перестрілювались супротивники, завдаючи одні одним великих утрат.

Джербіно переконався, що таким боєм він нічого не доб'ється; тоді взяв човна, що вони пригнали з Сардинії, підпалив його і притис галерами до корабля. Як побачили те сарацини, зрозуміли, що їм нема куди діватись — або скоритись, або загинути. Вони вивели нагору царівну, що гірко плакала, і потягли її на корабельний чардак; тут, окликнувши Джербіна, вони вбили її на очах коханого, хоч як вона благала пощади і рятунку, і вкинули в море, гукнувши:

— На, забирай її, такою ми можемо її тобі оддати. Яка в тебе честь, така тобі й шана.

Побачивши сю їхню жорстокість, Джербіно не дбав уже про своє життя: не вважаючи на стріли й каміння, підплив він під корабель, скочив на нього, урізався в саму гущу ворожу, на число їх не глядячи — сказав би, лев роз'юшений на бичат напав і рве їх зубами й пазурами не з голоду, а з люті. Наліво й направо мечем рубаючи, багато наклав він там сарацинського трупу. Як же зайнявся корабель огнем, оддав він його своїм товаришам на жакування, і сам зійшов з помосту, не радий перемозі над ворогами. Тоді велів виловити з моря царівнине тіло і, оплакавши її рясними сльозами, поховав потім із честю, як плив уже назад до Сицилії, на маленькому острівцю Устіка, що навпроти Трапані. Повернувшись додому, юнак сумував несказанно.

Як дізнався про всі ті події туніський цар, він послав до короля Гвільгельма послів своїх у чорному жалобному вбранні з скаргою на недодержання його обітниць. Почувши од них докладну розповідь, король упав у великий гнів і мусив погодитись на покарання винуватця, як того жадали послы. Він велів схопити Джербіна і присудив, хоч як просили за нього всі барони, скарати його на горло в своїй присутності: волів старий король померти безпотомним, аби не безчесним. Такої гіркої смерті дознали в короткім часі двоє закоханих, так і не скуштувавши, як я вже сказала, плодів тієї любові.

ОПОВІДКА П'ЯТА

Брати Ізабеттині вбивають її коханця; він являється їй уві сні і каже, де його поховано. Вона одкопує його тайкома, одрізує голову й кладе її у вазон, у який садить кущ васильків; тим що вона плаче над квітами щодня ревними сльозами, брати забирають од неї вазон, і вона помирає в скорім часі з того горя

Як доказала Еліза свою історію, король похвалив її кількома словами і наказав оповідати Філомені; зітхнувши тяженько з жалю до того нещасного Джербіна та його коханої, вона почала:

— Милі мої подруги! Я поведу річ не про таких славетних людей, про яких оповідала тут Еліза, однак розповідь моя буде такою ж жалібною; а спала на думку мені ся пригода тим, що сталася вона в Мессіні, яку оце нещодавно згадувано.

Жило в Мессіні троє братів, молодих купців, що дістали великий спадок по смерті батька, який був родом із Сан-Джiminьяно, і мали вони сестру на ймення Ізабетту, дівчину вродливу й добре виховану, котрої вони хтозна-чому не встигли видати заміж. Служив у тих трьох братів в одній крамній коморі молодий хлопець із Пізи, на ймення Лоренцо; був він із себе вельми гарний, поводився дуже чемно і провадив їхні справи добре і вміло. Якось звернула на нього свою увагу Ізабетта, і він почав подобатися дівчині чимраз більше. Лоренцо теє постеріг і теж пристав до неї серцем, занедбавши тих дівчат, що любив був перше. У тій своїй обопільній уподобі впевнившись, зійшлися незабаром Лоренцо й Ізабетта до купи та й почали любитися насправжки.

Любилися вони отак та кохалися, милощами своїми упивалися, та й не вбереглися: якось уночі скрадалась Ізабетта до Лоренцової кімнати, а старший брат і підстеріг її знічев'я, що вона й не завважила. Хоч і боліло ж йому серце, отаке узнавши, проте добрий розум у голові держав: ані з місця не ворухнувся, ані словом не озвався, тільки цілу ніч не спав, про ту справу так і сяк міркуючи. Уранці ж розказав усе братам, як він присочив уночі Лоренца й Ізабетту; довго радились вони і врадили, нарешті, мовчати поки що, нібито вони нічого не бачили й не знають, щоб на себе й на сестру слави не пускати, а, виждавши слушної хвилі, тишком-нишком зробити кінець тій соромоті, поки не пізно.

Повзявши таку думку, вони, як і раніше, балакали й жартували з Лоренцом, мовби нічого не сталося, а одного дня, йдучи за город нібито на погуляння, взяли з собою і хлопця. Завівши його далеко у якийсь глухий застум, вони кинулись на нього зненацька і тут же вбили, а вбивши, поховали потаймиру. Повернувшись до Мессіни, вони пустили

чутку, буцімто послали його туди й туди в якійсь пильній справі, і люди легко чуткам тим повірили, бо купці не раз уже й до того Лоренца в різні місця посилали.

Ждала-ждала Ізабетта свого Лоренца, а він усе не вертався; от і давай вона у братів своїх раз і вдруге питати, чого се він забарився. Одного разу, як пристала вона до них знову з розпитками, котрийсь із братів сказав їй із серцем:

— Що воно за знак? Дався ж тобі той Лоренцо, що ти все про нього допитуєшся! Іще раз спитай, тоді вже ми тобі як слід одкажемо!

Бідна дівчина сумувала й журилася, боялася, а чого — й сама не знала, братів питати вже не сміла, а тільки кликала ночами свого коханого, благала його вернутися та нарікала, плачучи, що він десь забарився. Вдень і вночі виглядала вона його, спокою не знаючи. Одного разу, наплакавшись по своєму Лоренцові до знемоги, вона заснула в сльозах, і він їй наснився — блідий, страшний, одежа йому роздерта й закривавлена, а сам ніби говорить до неї: "Ізабетто, — каже, — ти все кличеш мене, дорікаєш, що я забарився, сльозами своїми гіркими картаєш мене; то знай же, що не можу я до тебе вернутися, бо того дня, як ти мене бачила востаннє, брати твої вбили мене". Тоді розповів, де його поховано, сказав іще, щоб не ждала його більше й не гукала, і здимів.

Ізабетта прокинулась і, повіривши тому нічному привиддю, гірко заплакала. Вранці встала і, не сказавши братам ані слова, надумала піти на те місце й подивитись, чи правда тому, що їй снилося. Вона одпросилась нібито погуляти і не гаючись рушила туди з одною дівчиною, що служила колись у них і знала всі її таємниці. Знайшовши те місце, вона згребла сухе листя й почала копати там, де земля була трохи м'якша. Не довго ж і копати їй довелося — там справді лежав труп її нещасливого коханця, ще цілий і не згнилий; видіння її виявилось аж надто правдивим. Гіркий жаль обійняв Ізабетту, та знала вона, що сльозами лихові не зарадиш. Якби примогла, забрала б вона з собою все те кохане тіло, щоб гідно його поховати, та, бачачи, що незмога, взяла вона ножа й одрізала голову од тулуба; голову завинула в рушник і дала нести служниці, а тіло закидала знов землею, та й пішла відтіль додому, так що ніхто нічого не бачив.

Удома замкнулася вона з тою головою в своїй кімнаті і поти над нею ревними сльозами ридала, поки її геть усю не обмила, і цілувала її без ліку. Тоді взяла гарного чималого глечика, в яких ото квіти садять — майоран або васильки, вклала туди голову, завинувши її в тонкий білий плат, присипала добре землею і посадила кущ прегарних салернських васильків. Ті квіти поливала вона не простою водою, а все рожаною або помаранчевою, та ще сльозами своїми. Сидить, було, все коло тих васильків, та так на них пильно дивиться, так ними болісно милується, бо під ними ж її Лоренцо, а потім схилиться над ними та й плаче, поки всіх сльозами не зросить. Од того догляду щоденного та ще од живої землі, що з голови силу брала, розкохались ті васильки та розпишнілись, дух запахуший із себе точили.

Помітили вже й сусіди, як вона з тими квітами панькається, а коли брати дивувались, що врода сестрина марніє, а очі ніби гаснуть, то їм сказали: "Отаке й таке вона щодня робить". Як почули те брати і самі в тому пересвідчились, почали їй доказувати, та докори не помагали; тоді вони веліли забрати од неї нишком ті

васильки. Не знайшовши квітів на звичному місці, дівчина почала за ними шукати й питати, а як їй не вернули, то аж занедужала од плачу та тужіння, а нездужаючи, тільки й просила, що тих васильків. Братам аж чудно було, що вона за квітами так тужить; вони взяли того глечика, висипали з нього землю й побачили ту завинену в білий плат голову; хоч і надгнила вже вона, та по волоссю кучерявому впізнали вони, що то Лоренцова. Здивувались брати та й перелякались непомалу, щоб злочину їхнього не викрито; не довго думавши, вони забрали все своє добро і перевезлися потаємці з Міссіни до Неаполя.

А дівчина все сльози лила та васильків своїх допоминалася; так і померла плачучи. Отак скінчилося її нещасливе кохання. Згодом люди про все те діло дізналися, хтось і пісню таку проложив, що й досі ще інколи співають:

Ох, які ж то злії люди

Вкрали в мене васильки?

ОПОВІДКА ШОСТА

Андреола любить Габріотта; вона розповідає йому свій сон, а він їй — свій і нагло вмирає в її обіймах; вона несе його з своєю служницею до його дому; їх забирає варта; Андреола оповідає все, як було; подеста хоче згвалтувати її, та вона не дається; врешті батько звільняє її як неповинну, і вона, зневірившись у світі, йде в черниці

Дами вельми вподобали Філоменину оповідку, бо не раз уже чули тую пісню, та ніяк не могли допитатись, проти чого її проложено. Дослухавши король її до кінця, велів заступити чергу Панфілові, і той прийняв слово:

— Сон, про який говорилося в попередній історії, навів мені на думку іншу, що в ній уже два сни буде; тільки там сон показував, що вже сталось, а тут — що мало статися, і, скоро їх розказали, зразу те й здійснилося. Ви ж бо знаєте, милії мої пані, що всім живущим уві сні всячина, буває, привиджується; поки спиш, так воно ніби все навсправжки, а прокинешся — то й думаєш: отсе наче правда, се — на правду трохи скидається, а те — то вже й зовсім нісенітниця, а отже ж, частенько сни таки й справджуються. Через те деякі люди діймають снам такої самої віри, як і тому, що вони уявки бачать, і радіють із своїх снів чи сумують, залежно од того, чи добре, чи лихе їм насниться. А є й такі, що на жодні сни не впевняються, аж поки не попадуть у біду, що їм сон напророчить. Я не похваляю ані легковірних, ані неймовірних, бо сни не завжди правду кажуть, та не щоразу ж і брешуть. Що вони не завжди правду кажуть, в тому кожне з нас могло неодноразово пересвідчитись; що вони не щоразу брешуть, доведено Філомениною історією, та буде потверджено, як я вже сказав, і моєю. Тим я так гадаю, що хто правдивим робом ходить, не мусить супротивних снів лякатися і через них із стежки чесноти звертати, а хто кривдою живе, то нехай на щасливі сни не вповає, хоч би вони його й як до злого заохочували, — і навпаки. Та час мені вже й до самої повісті приступити.

У місті Брешії жив колись-то один шляхтич на ймення мессер Негро да Понте Карраро; він мав кілька дітей, у тому числі дочку Андреолу — молоду, вродливу і ще незаміжню. І закохалась та Андреола в сусідського хлопця Габріотта: він був хоч і

простого роду, та з себе дуже гарний, милий такий і ввічливий. З допомогою однієї своєї служебниці панянка так усе влаштувала, що Габріотто не лише довідався про її любов, а й дістав змогу ходити ночами до неї в садок на обопільну втіху закоханих. Щоб же ніяка сила, окрім смерті, не змогла їх розлучити, молодята взяли потаємне шлюб.

От живуть вони отак, сходяться собі нишком од людей, аж одної ночі приснився Андреолі дивний сон: неначе вона гуляє в себе в саду із своїм милим і любо його до серця пригортає; коли се з його тіла вилізла якась чорна страшна марюка, вихопила з нелюдською силою з її обіймів Габріотта, хоч як вона пручалася, і запалася разом із ним у землю, і більше вже — не бачила вона ні мари тієї, ні свого коханого. З того великого болю й жалю Андреола прокинулася; хоч і зраділа вона, що то лише в сні їй таке приверзлося, та й перелякалась непомалу того привиддя. Того вечора якраз мав до неї прийти Габріотто, і вона його, як уміла, розраяла; та наступної ночі, щоб він не подумав чогось лихого, вона таки прийняла його в своєму саду. Нарвавши багато білих та червоних троянд, що саме цвіли на ту пору, вона сиділа з ним біля прегарного дзюркотливого фонтана. Посиділи вони отак, помилувались, а тоді Габріотто спитав у неї, чого се вона не веліла приходити йому вчора. Андреола розказала йому про свій сон, як вона його перелякалась. Почувши сє, Габріотто дуже сміявся і сказав, що діймати віри снам — то велика дурниця, бо вони верзуться людині або з переїду, або коли менше з'їси, ніж треба; щоденний досвід показує нам, що вони оманливі.

— Якби я вірив у сні, — казав далі Габріотто, — то я й сьогодні сюди не прийшов би, і то не через твій сон, а через мій власний. Привиділось, бачиш, мені тої ночі, ніби я полюю десь у прегарному, чудовому лісі і впіймав таку хорошу та пригожу ланю, що зроду такої не бачив: біла-білісінька, неначе сніг той. І вона зразу так ніби до мене приручилася, що й не одходила од мене, а я все-таки боявся, щоб та люба ланя не втекла, — одягнув на неї золотий нашийник і тримав її на ланцюжку золотому. А тоді неначе лягла та ланя, лежить, голову мені на коліна поклавши, аж тут де взялася чорна-пречорна, мов вугіль, хортиця, страшнюча та голоднюча, та до мене. Я ніби зовсім і не боронився од неї, а вона хвать мене за лівий бік і доти гризла, доки до серця догризлася; вирвала його, забрала і побігла. Так мені заболіло, що я враз прокинувся і за лівий бік лапнувся, чи там чого немає, — коли ні, не болить нічого; аж смішно мені з себе стало, що я чогось шукав. А проти чого воно? Не раз уже мені, бувало, всяке страховиння верзлося, і нічого з того не було — ні доброго, ні лихого. Хай їм цур тим снам, нумо краще веселитися.

Андреолу вже й свій сон нажахав добре, а як сей почула, то ще більший страх її ошанув, та щоб свого Габріотта не затривожити, вона той свій ляк, як могла, приховала. Та хоч і втішалася вона з ним цілуванням-милуванням, усе чогось ніби опасувалась, а чого — й сама не знала: то в лице йому пильно поглядала, то по саду боязко озиралася — чи не чорніє де яка мара. Нараз Габріотто здихнув глибоко, стиснув її і скрикнув:

— Ой, рятуй мене, серденько, вмираю!

Сєє сказавши, впав у знемозі на траву. Вражена дівчина намагалась підвести

коханого, поклала його голову собі на коліна і питала крізь сльози:

— Що тобі, любку мій солоденький?

Та Габріотто вже не відповідав; він тільки стогнав та обливався потом і за якусь хвилю сконав.

Можете собі здумати, якого тяжкого жалю дізнала тут Андреола, що кохала його понад усе на світі. Довго вона плакала над коханим своїм, марно кликала його по імені: переконалася, що він таки справді помер, бо все тіло йому захоллоло. Не знаючи, що їй робити і як їй бути, пішла вона, приголомшена й заплакана, покликати служницю свою, що знала про їхнє таємне кохання, і розповіла їй про ту свою гірку недолу. Чимало пролили вони вдвох гарячих сліз на мертве обличчя Габріоттове, а тоді Андреола сказала служниці:

— Забрав його в мене Господь, то не буду ж і я жити на світі; та перед тим, як смерть собі заподіяти, хочу я з тобою порадитись, як славу мою покрити, як зберегти таємницю любові нашої і поховати се тіло, що з милою душею розлучилося.

На те одказала їй служниця:

— Не говори сього, дитино моя, що ти руки на себе наложити хочеш: хоч ти його і втратила, та як уб'єш себе — на тім світі вдруге його втратиш, бо підеш у пекло, а його ж душечка не туди полетіла, бо хлопець був добрий. Утішся краще, моя ясочко, подумай, як молитвами чи ще яким спасенним ділом душі його пільгу дати, як, може, був за нею якийсь гріх. А поховати його і тут у садку можна, ніхто того не знатиме, бо не знали ж люди, що він ходив сюди; не хочеш — то винесімо його з садка на вулицю: завтра його знайдуть, донесуть додому, а там уже свої поховують.

Хоч і як гірко було на душі в дівчини, хоч як вона плакала, а вислухала все-таки порад служниці своєї; не погодившись із однією, на другу сказала:

— Нехай Бог боронить, щоб попустила я такого милого юнака, мужа мого коханого, як собаку, закопати або на вулиці покинути. Я вже оплакала його, нехай же зронять над ним сльози ще й родичі; я вже надумала, що нам треба для сього зробити.

Потім послала служницю, щоб пішла взяла з скрині едабу; як та принесла штуку матерії, вони простелили її долі, поклали на неї покійника; тоді Андреола підмостила йому під голову ще й подушечку, закрила, гірко плачучи, йому очі і уста, вінок сплела йому з троянд і все тіло цвітом засипала, що вдвох понаривали. Тоді озвалась до служниці:

— Звідси до його дому недалеко; однесімо його туди, отак убраного, та й покладімо біля порога. Скоро вже й день, родичі заберуть його; хоч і невелика то буде їм утіха, та тій, у кого на руках він сконав, може, на душі трохи полегшає.

Сее сказавши, знову припала до мертвого обличчя, зросивши його буйними сльозами. Служниця нагадала їй, що от-от день буде і треба поспішати; тоді Андреола підвелась і, знявши в себе з пальця ту обручку, що дав їй Габріотто при вінчанні, наділа йому на палець і промовила:

— Мужу мій любий, може, бачить душа твоя сльози мої, хоч тіло вже нічого не чує і не знає; прийми ж ласкаво сей останній дарунок од тієї, котру ти так вірно любив за

життя.

По сій мові знову впала на нього в зомлінні; як же очутилась, устала, і на тому едвабі, як на марах, понесли вдвох із служницею дорогого мерця з саду до його дому. Як ішли вони по вулиці, наскочила на них варта з синьйорії, що поспішала кудись в іншій справі; побачивши жінок із мертвим тілом, вартовики схопили їх не гаючись. Андреола жадала радше смерті, аніж життя; побачивши вартовиків, вона сказала:

— Я знаю, хто ви такі, знаю також добре, що тікати од вас — річ даремна. Я готова піти з вами до синьйорії і геть-чисто все розказати; не смійте тільки ніхто мене чіпати, бо я йду з вами самохіть, і з мертвого тіла нічого не руште, бо буду на вас скаржитися.

Її і справді ніхто не зайняв, і так вона й прийшла до палацу синьйорії з тим трупом. Коли доповіли про те подесті, він узяв її одну на допит до своєї кімнати, а сам тим часом велів лікарям оглянути мерця — чи не від отрути часом смерть йому приключилась; та лікарі сказали, що ні, його ані отруєно, ані вбито: прорвало в нього біля серця якусь болячку, од того і смерть настала. Як дізнався про те подеста, то побачив, що дівчина тут мало чим завинила, проте старався показати, ніби хоче подарувати їй те, чого не мав права продати. Він сказав Андреолі, що випустить її, як вона вволить його волю; коли сі вмовляння не помогли, то, забувши всяку пристойність, він хотів учинити їй гвалт. Та гнів надав дівчині надзвичайної сили, і вона мужньо боронилась од напасника, одпихаючи його з гордовитими і глумливими словами.

Як настав білий день, розказали про те мессерові Негру; в смертельному розпачі подався він з друзями своїми до синьйорії і, розпитавшись про все в подести, мало не з плачем просив його вернути йому дочку. Подеста, бажаючи попередити Андреолине обвинувачення в гвалтовному замаху, дуже розхвалював дочку перед батьком за її незломність і сказав, що він навмисне хотів у неї ума вивірити; побачивши ж її непохитну честивість, запалав до неї, мовляв, великою любов'ю, і коли на те його отецька воля та її згода, він з дорогою душею взяв би її собі за дружину, хоч муж у неї був і з простого роду. Коли подеста говорив отак із мессером Негром, увійшла Андреола, впала перед батьком навколішки і сказала плачучи:

— Панотче, то зайва, мабуть, річ вам усю історію мого зухвальства й біди моєї оповідати, бо ви вже її, напевне, чули і добре знаєте; прошу вас покірно і благаю мені той переступ пробачити, що без вашого відома обрала я мужем того, хто мені над усіх полюбився. Сієї ласки не тим я собі молю, щоб життя своє оберегти, а щоб могла я дочкою вашою, а не ворогинею, померти.

Сказавши сєє, припала, ридаючи, йому до ніг.

Мессер Негро, чоловік уже старий і вдачі тихої та лагідної, аж заплакав, як почув ту мову; він підвів її чуло і сказав:

— Доню моя, любіше б мені було, щоб мала ти такого мужа, який, на мою думку, був тебе достоїн, та як ти вже обрала по своїй уподобі іншого, то і той би був мені до мислі. Гірко мені, що ти од батька таїлася, не довіряла мені, а ще гірше, що ти овдовіла перше, ніж я зятя свого спізнав. Та коли вже так воно склалося, то вшаную я його заради тебе мертвого, як волів би вшанувати живого, — поховаю його, як свого любого

зятя.

І, звернувшись до дітей своїх та родичів, велів спорядити для Габріотта пишний і врочистий похорон. Тим часом, дізнавшись про сю подію, зібралася вся юнакова рідня, а незабаром збігся туди майже весь город. Над покійником, що лежав серед двору на Андреоліній єдвабній матерії увесь у квітах, плакала не тільки вона сама та родички його, а мало не всі городянки, та й чоловіків багато. Поховали Габріотта не як простолюдця, а мов пана якого великого: найславніші громадяни несли його тіло на плечах своїх до самої могили.

За кілька день подеста знов завів розмову про сватання, та коли мессер Негро сказав про те дочці, вона й слухати нічого не хотіла, а випрохала натомість у батька дозвіл піти в черниці і разом із служницею своєю вступила в один монастир, що славився своїм благочестієм. Там жили вони добродійно і праведно ще багато років.

ОПОВІДКА СЬОМА

Сімома любиться з Пасквіном і гуляє з ним у саду; Пасквінотре зуби шавлієвим листом і вмирає; Сімону схоплено; бажаючи показати судді, як було діло, Сімона натирає собі зуби тією шавлією і також гине

Панфіл скінчив своє оповідання, і король, не виявивши жодного спочуття до Андреоли, скинув оком на Емілію, даючи тим позирком знати, що тепер її черга. Емілія почала, не гаючись, такими словами:

— Любії мої подруги, Панфілова оповідка нагадала мені одну історію, тим тільки на попередню схожу, що як там Андреола, так і тут інша дівчина милого свого в садку втратила; а як потягнено її до права, то вже не твердістю й не мужністю своєю, а несподіваною смертю од суду визволилася. Ми вже говорили про те, що хоч Амур більше полюбляє панські будинки, проте й бідняцькими оселями не гребує і часом таку в них забирає силу, що й багаті мусять ще нижче схилитися перед його всевладністю. Буде про се дещо і в моїй історії, яка діялась у нашому-таки місті, куди я й хочу повернути після наших сьогоднішніх мандрівок словесних дальшими світами.

Не з-так давно жила в Флоренції вродлива й хороша як на свій стан дівчина на ймення Сімона, дочка одного бідного чоловіка. Доводилось їй, як то кажуть, своїми ручками та пучками на хліб заробляти — жила з того, що вовну пряла; та не така була вбогодуха, щоб Амура в своє серце не прийняти, що вже давно туди очима і речами одного хлопця молодого стукався. Був той хлопець такого ж дрібного льоту, як і вона, розносив од свого хазяїна-ткача вовну пряхам; звали його Пасквіно. Дівчині запала в серце його люба подоба, та довго вона не сміла тих милощів йому виявляти; сидить, було, за прядкою і зітхає раз по раз гаряче і палко, згадуючи того, хто їй вовницю до прядіння приносить. А Пасквіно й собі пильнував ревно, щоб його хазяїн мав добру пряжу, і через те вчащав до Сімони, нібито все ткацтво тільки на її прядінні трималося.

Учащав він отак до неї та й помічав, що вона ніби не від того; тоді він набрався більше одваги, а вона відіграла пріч боязкість свою та соромливість, і вони зійшлися нарешті на обопільну втіху одне одному. І так їм те щастя засмакувало, що не чекали вже, поки одне до одного прийде, а запрошувалися до любощів навзаєм.

Отак вони любилися що день, то дужче й палкіше; раз якось попрохав Пасквіно Сімону піти з ним кудись у садок, щоб там собі удвох безпечно досхочу набутися. Сімона погодилась; у неділю по обіді вона сказала батькові, що йде на відпуст до Сан-Галло, а сама подалася з подругою своєю Ладжіною в той сад, що казав Пасквіно. Хлопець був уже там із товаришем, якого звали Пуччіно, а дражнили Кривим. Кривий почав присмалювати литки біля Ладжіни; наші коханці лишили їх в одному кутку саду, а самі пішли милуватися в другий.

В тому кутку, куди пішов Пасквіно з Сімоною, ріс буйний, розкидистий кущ шавлії; коханці посідали під ним, голубились собі та милувались, а потім почали говорити про підвечірок, який вони тут думали в упокої спожити. Тут Пасквіно нахилився до шавлієвого куща, зірвав із нього листочок і почав терти ним зуби та ясна, говорячи, що шавлія дуже добре очищає їх після їди од окрушин, що там, буває, позастрають. Потер він ото зуби та й давай знову про підвечірок розмовляти; та недовго вже говорив — змінився раптом з лиця, потім зір і мову йому одібрало, а ще хвиля — і помер бідолаха.

Побачивши сєє, Сімона стала плакати й гукати Кривого та Ладжіну. Вони прибігли не гаючись, і як побачив Кривий, що Пасквіно лежить мертвий, опух увесь і темними плямами взявся, він закричав:

— Ах ти ж, лайдачко, се ти його отруїла!

Він збив таку бучу, що в сад зараз поназбігалось багато людей, котрі жили там поблизу; дивляться — Пасквіно лежить мертвий і весь опухлий, Кривий галасує на Сімону, що вона його заманила сюди і струїла, а дівчина, знетямлена несподіваним горем і болем, не пробує навіть боронитися; от і вирішили всі, що так було діло, як Кривий каже. Схопили плачущу дівчину та й потягли її в палату до подести.

Тут Кривий разом з іншими товаришами Пасквіновими, що тим часом надбігли — Опецьком, Нехлюєм та Понурою, — почав вимагати негайної розправи, і суддя став допитувати дівчину; не впевнившись у її вині та зловмисності, він зажадав у її присутності оглянути мерця на тому місці, де все те сталося, бо таки з її слів не багато чого міг дорозумітися. Він велів повести її без збіговиська до того саду, де ще лежав Пасквіно, пухлий мов колода, потім сам пішов туди, оглянув не без подиву трупа і почав питати дівчину, як було діло.

Сімона підійшла до шавлієвого куща, розповіла для ясності про все, що було раніше, і, щоб показати судді, як те сталось, вона зробила так, як Пасквіно, — потерла собі зуби листком із шавлії. Кривий, Опецьок та інші Пасквінові друзі й товариші сміялись судді у вічі над тими, мовляв, вигадками й дурницями і ще наполегливіше вимагали кари душогубці — спалити її, та й уже! Аж тут бідолашна дівчина, прибита смертю коханого і налякана страхом кари, скоро після того, як потерла зуби шавлією, сконала на превелике диво всім присутнім таким же чином, як і Пасквіно.

Блаженні душі, що дійшли в один день кінця щирому кохання і віку смертельному! А ще блаженніші, як судилось їм нерозлучно до нової оселі втрапити! Найблаженніші ж, як і потойбіч є кохання, як на тім світі так само любляться, як і тут! Та, мабуть, найщасливішою із тих, що ми їх пережили, була душа Сімони — не попустила їй доля

загинути од фальшивих обвинувачень Кривого, Опецька та Понури, тих злиденних чесальників вовни, а судила їй виправдатися з неслави почесною смертю, пославши в слід коханому Пасквінові.

Суддя, як і всі інші, що були при тому, був сією подією безмірно вражений і не знав спершу, що почати; потім подумав-подумав та й надумався:

— Не інакше, — каже, — як ся шавлія має в собі отруту, хоч, загалом беручи, вона буває нешкідлива. Щоб же од неї нікому іншому такого лиха не скоїлось, треба вирвати сей кущ із корінням і спалити його.

Коли той чоловік, що за садом доглядав, викопав той кущ у присутності судді, одразу виявилась і причина смерті двох нещасливих коханців: під сим кущем виводилась величезна жаба-ропуха, що, як гадали, затруїла рослину своїм тлетворним сопухом. Усі боялись до тії ропухи підступити, тож обклали її високими купами хмизу та й спалили разом із шавлією. Оттак скінчилась судова розправа про смерть бідолашного Пасквіна. Опухлі тіла Сімони та її коханого однесли Кривий із Опецьком та Понура з Нехлюєм до церкви святого Павла — бо вони були тамтешніми парафіянами — і там їх поховали.

ОПОВІДКА ВОСЬМА

Джіроламо любить Сальвестру; мати посилає його до Парижа; повернувшись, юнак застає кохану молодицею, прокрадається до неї в дім і вмирає коло неї; як понесли його до церкви, Сальвестра помирає біля нього

Як докінчала Емілія свою оповідку, почала з наказу короля говорити Неїфіла:

— Дорогі мої подруги, є на світі, як мені здається, такі люди, котрі забрали собі в голову, що вони за всіх розумніші, а насправді навпаки, і через те уперто не тільки людським порадам, а й природним законам противляться. З тієї упертості постало незліченно всякого лиха, а добра щось ніколи ніби й не видно було. З усіх же сил природних любов найменше піддається чужому розуму і всякій протидії: швидше сама минеться, ніж чиесь втручання її спинить. Тим і надумала я вам розказати, як одна великорозумниця сягнула своїм глуздом, куди не слід було, і захотіла вигнати з синового серця кохання, що, може, самі зорі навіяли, та з любов'ю разом і душу з його тіла вийняла.

Так ось, жив у нашому городі, як повідають староденні люди, один багатий купець на ймення Леонардо Сіг'єрі і мав із жінкою своєю сина, котрого звали Джіроламо. Невдовзі по народженні сина купець списав заповіт і переставився. Опікуни малолітка разом із матір'ю провадили його справи чесно й порядно, а хлопець тим часом ріс із сусідською дітворою і вельми заприятелював з одною дівчиною-кравцівною. Як підросли вони трохи, та приязнь обернулась у жагуче кохання — Джіроламо тільки тоді був щасливий, коли свою жаданку бачив, та й вона його любила, надісь, не менше, ніж він її. Постерегла тее хлопцева мати і не раз за ті любовщі сина лаяла й карала, та, бачивши, що він свого не кидається, стала скаржитись на нього опікунам — думала, бачте, як хто багатий, то йому вже й на терні помаранчі ростимуть.

— Хлопчику нашому, — сказала вона, — ледве чотирнадцять років минуло, а він так

закохався в ту Сальвестру, сусіди-кравця дочку, що як ми його од неї не одлучимо, то візьме та й ожениться з нею, нікого не спитавши, і тим засмутить мене навіки, або, як оддадуть її за іншого, засохне, бідний, з горя. А щоб сього не сталося, треба нам, гадаю, послати його кудись далеко в торговельних справах; як дівчини в образ довго не бачитиме, то й зійде вона йому з мислі, а там оженимо його з якоюсь дівчиною доброго роду.

Опікуни сказали, що гаразд вона мовить, і пообіцяли їй те діло якнайліпше владнати. От покликали вони до себе в лавку хлопця, і давай йому один лагідненько так ось що говорити:

— Ти вже, синку, чималий виріс, пора тобі самому починати справ своїх пильнувати. Дуже було б нам приємно, якби ти отсе поїхав на якийсь час до Парижа, де, як побачиш, найбільше добра твого в торгу обертається. Опріч того, там ти скоріше, ніж тут, добрих звичаїв і людськості світової наберешся, на тамтешніх великих панів та баронів дивлячись, і сам сюди вже одукованим паничем повернешся.

Хлопець вислухав уважно тої мови, але одрізав опікунові, що нікуди їхати не бажає — і в Флоренції йому буде, як усім, добре. Статечні люди і вговоряли його, і кори́ли, та іншої відповіді так од нього й не доби́лися; тоді сказали про все те матері. Мати дуже розгнівалася — не за те, що в Париж не хоче їхати, а за ті любові — і все угрожала його докірливими словами, а потім приголубилася до нього, примилася і заходилася просити його вже по-хорошому, щоб він зробив їй ласку і послухався опікунів, і таки вговорила сина поїхати до того Парижа всього на рік, не більше.

Так же і зробили. Поїхав молодий закоханець до Парижа, а там його не рік, а цілих два роки продержали (все казали — не сьогодні-завтра поїдеш). Повернувся звідти Джіроламо, ще палкішим коханням палаючи, та застав свою Сальвестру вже молодницею — оддали її за доброго чоловіка, майстра-шатерника. Несказанна журба обняла хлопця, та що мав бідний діяти? Мусив із тим якось примиритися.

Допитавшись, де тепер живе його любя, він почав ходити, звичаєм закоханих молодиків, коло її дому, думаючи, що як він її, так і вона його не забула. Та він помилився — Сальвестра не впізнавала його, ніби зроду й не бачила, а як, може, і впізнала, то виду не показувала. Гірко було юнакові в тому переконатися, і він силкувався якомога знову її серце до себе прихилити, але все даремно. І поклав він собі, хоч би і вмерти йому довелося, з коханою дівчиною на мові стати.

От розпитався він в одного сусіди, де там і що в них у хаті, підстеріг, коли вона пішла з чоловіком кудись у бесіду, та й прокрався в її кімнату, сховавшись за розвішаними платами брезенту. Там сидів, аж поки чоловік із жінкою з гостей повернулись і полягали спати; почувши, що чоловік заснув, він підійшов до ліжка з того боку, де, як він бачив, лежала жінка, поклав їй руку на груди і спитав пошепки:

— Ти вже спиш, моє серденько?

Молодиця ще не заснула і хотіла була вже кричати, але юнак сказав їй хутенько:

— На бога, не кричи! Се я, твій Джіроламо.

Почувши сєє, Сальвестра вся затремтіла і промовила:

— Іди звідси, Джіроламо, бог з тобою! Минулися вже наші дитячі любові; тепер я мужня жона, і не подоба мені з кимось іншим, окрім мужа, знатися. Милим богом благаю тебе — іди геть, бо як почує чоловік, то лихо буде: не жити нам з ним після цього в мирі й злагоді. А він тепер мене любить, я за ним довільна і щаслива.

Живий жаль обійняв серце юнакове од тих її слів; він почав нагадувати їй про колишнє, як він любив її увесь час у розлуці, та все було марно. Тоді, бажаючи смерті, попросив він у коханої в нагороду за любов свою останньої ласки — нехай вона дозволить йому лягти коло себе погрітися трохи, бо він замерз, її дожидаючи; він уже мовчатиме, до неї й не доторкнеться, тільки нагріється, зразу й піде. Сальвестрі шкода його стало, і вона йому те дозволила на таких умовах. Джіроламо ліг обік неї, не торкаючись її. Одне йому на думці стояло — як вірно любив він її, як вона його одцуралась, як його сподіванки пішли за водою; і вирішив юнак, що годі йому жити: затаїв у собі дух, зціпив руки та так і помер коло неї, не ворухнувшись.

Через яку хвилю молодиця, дивуючись із його здержливості і боячися, щоб не прокинувся тим часом чоловік, обізвалась до нього потиху:

— Ну, Джіроламо, іди вже!

Не почувши обзиву, вона подумала, що хлопець заснув, і простягла руку, щоб його розбуркати, та, доторкнувшись до його тіла, відчула, що воно холодне як лід. Здивувалась молодиця, проте почала термосити його дужче, та він не ворухився; аж тоді впевнилась, що він помер. І страшно їй стало, і гірко; довго не знала бідна, що має діяти. Нарешті надумала порадитись із чоловіком; розбудила його й розповіла йому про сю пригоду, ніби вона комусь іншому приключилася, а потім спитала, як би він повівся, коли б таке з нею трапилось. Чоловік одказав їй, що мерця треба б однести потихеньку до його дому й покласти коло порога, а проти жінки він ніякої зазлості не мав би, бо вона, на його думку, жодного переступу не вчинила.

— Коли так, — сказала молодиця, — то давай так і зробимо.

Взявши чоловіка за руку, вона дала йому помацати мертве юнакове тіло. Стривожений чоловік скочив із ліжка, добув вогню і, не вдаючися в зайві розмови, натягнув на мерця його одіж; тоді, повністю переконаний у жінчиній невинності, взяв мерця на плечі, відніс, його туди, де він жив, і поклав біля порога.

Коли настав день і юнака знайшли мертвого біля дому, зчинився сильний лемент, а найдужче зойкала мати. Обдивились його всього, оглянули уважно — ніде ні рани жодної, ані сліду, що бито; лікарі сказали в один голос, що він помер із горя, як воно було і справді. Тоді тіло його понесли до церкви, куди прийшла засмучена мати з родичками своїми та сусідками; по нашому звичаю, жінки почали плакати над ним та голосити.

Поки там жінки в церкві над покійником заводили, чоловік, у домі якого він помер, сказав Сальвестрі:

— Накинь на себе каптур і йди в ту церкву, куди його понесли, стань у бабинці й послухай, що про те говорять, а я піду поміж чоловіки, чи не кажуть там чого проти нас.

Молодицю, хоч і пізно, обняв жаль; вона на те погодилась, бо хотіла побачити мертвим того, кому при житті й поцілунку шкодувала, тож одяглася й пішла до церкви.

Воістину дивовижна й недовідома сила кохання! Серце, що не одкривалось щасливій долі Джіроламовій, відкрилось тепер його недолі; в душі Сальвестриній спалахнув давнішній любовний племін і в такий пекучий жаль перелився, що, скоро вона забачила обличчя мертвого коханка, пробралась поміж жінками, як була, в каптурі, до його останків; з несамопитим зойком припала вона обличчям до трупа і навіть не встигла зросити його сльозами: тільки його діткнулась, вразив її на смерть той біль, що і його погубив.

Жінки почали потішати її, не знаючи ще, що то за одна, прохали її устати, та як вона не вставала, заходились її підводити; підняли її нерушиму, впізнали, що то Сальвестра, і побачили, що вона вже мертва. Тут усі жінки, які були в церкві, подвійними жалощами зворушені, ще дужче заридали та заголосили. Коли вістка про те вихопилась із церкви й дійшла до Сальвестриноного мужа, що стояв між чоловіками, він довго плакав, не слухаючи нічиєї потіхи й розради. Потім розповів людям, що там були, про те, що зайшло вночі між тим юнаком та його жінкою, і таким чином всі узнали причину їхньої смерті і дуже за ними жалкували. Тоді взяли опорядили молодицю до гробу, поклали її на ті самі мари поруч юнака і поховали обох в одній могилі. Кого любов не могла з'єднати за життя, тих зв'язала смерть довічними узами.

ОПОВІДКА ДЕВ'ЯТА

Гвільєм Россільйонський дає своїй жінці з'їсти серце Гвільєма Кабестанського, що його вона кохала, а він замордував; дізнавшись про те, вона викидається з високого вікна замку й помирає; її хоронять разом із коханцем

Коли доказала Неїфіла свою оповідку, розжалобивши нею всіх своїх подруг, король, не бажаючи порушувати Діонеевого права і бачивши, що більше нема кому оповідати, почав такими словами:

— Згадалася мені, милії мої жалібниці, одна пригода, яка вас, що над нещасливими любощами так ревне печалуетесь, не менше має розчулити, ніж попередня, бо люди, яким вона приключилась, значнішого були роду, а доля їх іще страшніша була, чим у тих.

Чували ви, напевне, що, як розповідають провансальці, жили колись у Провансі двоє славетних лицарів і мали вони — той і той — свої замки і васалів своїх; одного звали Гвільєм із Россільйону, а другого — Гвільєм із Кабестану. Обидва вони були хоробрі войовники і між собою великі друзі — завжди, бувало, разом їздять на всі турніри, верхогони та інші змагання лицарські, і все в однаковому обладунку. І той і той жили кожен у своєму замку, миль за десять, чи що, один від одного; та хоч як вони другували й товаришували, а сталося так, що Кабестан закохався без міри у вродливу та привітну дружину Россільйонову і їй про свою любов і так і он як дав знати; вона тее помітила і теж його вподобала, знаючи його за вельми благородного кавалера, таким до нього коханням запалавши, що на все була готова, аби він тільки зажадав. Недовго ж довелося їй і ждати: зійшлися вони раз, удруге та й почали любитися навсправжки.

Тільки ж діяли вони не дуже обачно, і Россільйон те помітив і таким закипів гнівом, що любов його до Кабестана в смертельну обернулася ненависть, та він таївся з нею краще, ніж коханці з своїми почуттями, і взяв думку вбити суперника.

Коли Россільйон носився з тим своїм заміром, оголошено якраз у Франції великий турнір, про що Россільйон повідомив негайно Кабестана через посланця, запросивши його одночасно до себе, щоб їм удвох порадитись — їхати на той турнір чи ні, а коли їхати, то що і як. Кабестан вельми тому зрадів і переказав, що неодмінно прибуде до нього наавтра на вечерю. Почувши се, Россільйон вирішив, що настав слушний час свій замір здійснити. Другого дня він озброївся, сів на коня й поїхав із слугами своїми за яку милю від замку на чати, щоб перестріти тут Кабестана. Не малу годину чигав він на нього, та ось, нарешті, побачив свого суперника — той їхав до нього без зброї з двома неоружними джурами, нічого злого не сподіваючись. Підпустивши його до певного місця, Россільйон вискочив по-зрадницьки з засідки.

— Згинь, падлюко! — крикнув він люто і тієї ж миті вгородив йому списа в груди.

Кабестан не спромігся не то боронитися, а й слова зронити — прошений навскрізь списом, він звалився з коня та за яку хвилю й сконав. Джури його, не впізнавши навіть, хто вбив їхнього пана, повернули чимдуж до свого замку. Тоді Россільйон зліз із коня, розпанахав ножом Кабестанові груди і власними руками вийняв йому серце; загорнувши його в прапорець од списа, дав нести одному слугі, наказав нікому не говорити про те ні слова, сів знову на коня і повернувся проти ночі до свого замку.

Дружина його, знаючи, що Кабестан мав прибути на вечерю, чекала його з великим нетерпінням; вона дуже здивувалась, що його немає, і спитала в мужа:

— А чого се Кабестана й досі немає, мій пане?

На те одповів їй муж:

— Пані, він переказав мені, що до завтрього не може прибути.

Ся вістка ніби аж стривожила дружину. Тим часом Россільйон устав з коня, велів покликати кухаря й сказав йому:

— На тобі кабаняче серце і зготуй із нього найліпшу, яку можеш, потраву, та гляди, щоб смачна була! Як сяду я до столу, пришли її в срібному полумиску.

Кухар узяв те серце і заходився його дбало готувати, приклавши все своє уміння: покритишив його дрібненько, додав приправ усяких і підлеви — і справді ласа з того вийшла штучка. Тим часом Россільйон сів із жінкою вечеряти; чимало всячини було подано до столу, та господареві страва не йшла на душу — душогубство недавнє ще муляло. Тут кухар прислав йому й ті ласощі; він велів поставити полумисок перед господинею, бо самому, казав, їсти не хочеться, а потрава знаменита. Жінка мала добрий апетит, тож і з'їла вона те все собі до смаку. Побачивши те, лицар спитав у неї:

— Як же вам, пані, смакувала ся потрава?

— Дуже добре, мій пане, — одказала дама.

— Далебі, — сказав тоді лицар, — я вам вірю, та й не дивуюсь, що і мертвим вам те до смаку припало, що живим ви понад усе на світі любили.

Сії слова почувши, дама задумалась на хвилю, а потім спитала:

— Що се значить? Що се ви дали мені з'їсти?

— Ви з'їли, пані, — одказав лицар, — не що інше, як серце Гвільєма Кабестанського, котрого ви так віроломно любили. Не сумнівайтеся в тому анітрохи, бо я своїми руками вирвав те серце йому з грудей перед тим, як сюди вернутися.

Нема чого й казати, в який відчай упала дама, почувши таке про чоловіка, якого любила понад усе на світі.

— Ви вчинили не по-лицарськи, — сказала вона по якійсь хвилі мужеві, — а по-зрадецьки і по-зłodійськи. Якщо я самохіть, без принуки зробила Кабестана володарем мого серця і тим учинила вам неславу, то треба було не його, а мене скарати. Та боронь боже, щоб я зажила коли будь-якої іншої їжі після такої благородної страви, як серце Гвільєма Кабестанського, найшляхетнішого й найлюб'язнішого кавалера.

По сій мові встала з-за столу і, не довго думаючи, викинулася спиною через вікно, що було позад неї. Вікно те було дуже високо од землі, і вона не тільки на смерть убилася, а ще й зовсім збагнітувалась.

Сей учинок вразив у саму душу Гвільєма Россільйонського; зрозумів він тепер, що негаразд ізробив. Боячися помсти люду і графа Прованського, він велів осідлати коні і рушив світ за очі. Наступного ранку по всій околиці рознеслася вістка про ту сумну подію. Люди з обох замків з великою скорботою і плачем підібрали тіла Кабестана та його дами і поховали їх в одному гробівці при паниній церкві, вибивши на плиті віршований напис про тих, хто там спочиває і як вони померли.

ОПОВІДКА ДЕСЯТА

Лікариха кладе свого опойним зіллям приспаного коханця, ніби мертвого, в скриню, яку потім двоє лихварів несуть до себе в дім; коли він очунявся, його хапають, мов зłodія; лікарева служебка свідчить у суді, що то вона поклала його в скриню, вкрадену лихварями, і рятує його од шибениці, лихварі ж мусять за крадіжку заплатити пеню

Зосталось тепер одному Діонееві, коли король своє розказав, оповіданням потрудитися; пам'ятаючи про се і виконуючи водночас наказ королівський, він почав такими словами:

— Злигодні нещасливих коханців, про які ми тут стільки наслухалися, не лише вам, панянкам, ба й мені очі й серце засмутили, тим я давно вже ждав, коли вони скінчаться. Тепер, хвала Господові, вони таки скінчилися (я не личкуватиму, боронь боже, поганого краму негодящим!), і, занехавши всякі жалощі, почну я з веселішої бочки, щоб для завтрашніх історій, може, кращий дати вам призвід.

Так от, щоб ви знали, любії мої красунечки, жив собі недавно в Салерно славетний лікар-хірург на ймення Маццео делла Монтанья; убившись вже добре в старії літа, узяв він за себе гарну й молоду шляхтянку з свого-таки міста. Він годив жінці у всьому, водив її над усіх розкішніше в оксамитах, та златоглавах, та оздобах різних дорогоцінних; от тільки мерзла дуже бідолаха, бо вночі не міг маестро як слід її вкривати. Так, як ото Річхардо ді Кіндзіка — пам'ятаєте? — повчав свою дружину, коли яке свято, так і сей провадив її по-науковому, що після подружнього спілкування

організм має поновляти сили стільки й стільки днів і ще всякі такі теревені; лікариха була з того вельми незадоволена і, як жінка розважна й одважна, вирішила жаліти домашнє знаряддя та, розглянувшись по людях, чужим підпомагатися.

Не на одного та й не на двох накидала вона оком, поки визиркала, нарешті, одного молодика собі до вподоби, поклавши на нього всі свої думки й сподіванки. Молодик тєє помітив, а що вона йому теж була до мислі, то непомалу в неї закохався. Звали його Руджієрі да Єролі; роду він був значного, та мав таку ледачу й недобру вдачу, що його всі друзі й родичі одцурались і по всьому городу ходив поголос про його злодіяцтво та інші капосні вчинки. Пані докторова мало про ту славу клопоталась, бо він їй іншим до натури припав, і за деякий час зійшлася з ним через посередництво служебки своєї. Намилувавшись з ним до смаку, вона почала вчитувати йому за всі дотеперішні лихі вчинки і прохати, щоб він заради неї од усього того одкинувся; щоб же мав він спроможність на добру стежку звернути, почала його грошима — раз більшими, а вдруге меншими — заряджувати.

Поки вони отак собі любилися, діючи досить обачно, припало лікарєві курувати одного хворого, що слабував на ногу. Пізнавши ту недугу, маєстро заявив пацієнтовим родичам, що треба виїняти з ноги надгнилу кістку, тоді хворий міг би одужати, а так або ногу треба буде відтяти, або смерті чекати, тільки що він не може за успіх операції поручитися. Родичі мусили здатися беззастережно на лікарєві умови. Лікар був певен, що хворий, коли його не приспати, не витерпить болю і не дасться різати; тож, намисливши робити операцію увечері, він велів уранці настояти воду на якомусь снодійному зіллі, що міцно приспало б хворого на час операції; коли той настій було виготовлено, він поставив його на вікні у себе в кімнаті, не сказавши домашнім, що то таке.

Коли настав вечір і лікар мав уже йти до хворого, до нього прибув зненацька посланець із Амальфі од тамтешніх його великих друзів, щоб він кидав печене й варене і негайно їхав туди, бо там зчинилася велика бійка і багато люду поранено. Лікар, відклавши операцію на завтра, зразу сів у човна й подався до Амальфі, а жінка, знаючи, що він до ранку не повернеться, покликала до себе нишком Руджієрі і замкнула його тим часом у своїй кімнаті, чекаючи, поки вся челядь обляжеться. Сидів той Руджієрі, сидів, ждучи коханки, і страх захотілось йому пити — чи то натовився за день, чи чого солоного з'їв, чи така вже була в нього звичка. Побачив він на вікні посудину з тим напоєм, що лікар для хворого зготував, подумав, що то питна вода, і випив її геть усю; незабаром по тому зморив його твердий сон, і він заснув.

Лікариха увійшла в кімнату, як тільки змогла, і, побачивши, що Руджієрі спить, почала розбуркувати його, шепочучи потиху, щоб він уставав, та ніщо не помагалось — він не озивався й не ворухився. Тоді вона розсердилась і штовхнула його дужче, говорячи:

— Вставай-бо, сонюго! Хотів спати, то треба було дома сидіти, а не до мене йти!

Од того поштовху Руджієрі скотився зі скрині, на якій лежав, нічого не відчувши, наче мертвий. Лікариха трохи аж ніби злякалась і заходилась підводити його — торсала

його, за ніс хапала, за бороду сіпала, та все дарма: він спав як убитий. Тоді, побоюючися, чи він часом не вмер, вона почала його щипати та свічкою припікати, але й тим нічого не домоглася і, не тямлячи нічого в медицині, хоч була докторовою, вирішила, що він притьмом помер. Нема чого й казати, як се її засмутило, бо любила коханця свого як душу; не осмілюючись кричати, вона почала рюмсати над ним потихеньку, нарікаючи на свою лиху долю. Та за якусь часину, боячися, щоб до її втрати ще й ганьби не прилучилося, стала вона думати про те, як би сього нібито мерця з господи своєї спровадити. Ні до чого не додумавшись, вона гукнула нишком служебку і, розповівши їй про своє горе, стала питати в неї поради. Служебка здивувалась непомалу і собі почала торгати його та сіпати, та, побачивши, що він не ворухиться, сказала те саме, що й пані, — що він напевне помер; а що їм робити — треба винести його з дому. На те пані докторова сказала:

— А куди ж його діти, щоб узавтра, як найдуть його, не догадались, що його звідси винесено?

— Пані, — одповіла їй служебка, — сьогодні надвечори бачила я коло столярні нашого сусіди скриню не з-так і велику; як її досередини не забрано, вона може стати нам у пригоді: даймо йому двічі або тричі ножем у спину, запхнемо його в скриню та й хай собі лежить. Хто його завтра найде, і не подумає, що звідси його винесено; гадатимуть люди, що сей гультай укоїв ізнов якусь каверзу, а хтось із ворогів убив тімаху та й сховав у скриню.

Пані схвалила служебчину раду, не згодилась лише на те, щоб ножа йому дати — рука в неї на те, казала, не підійметься, і послала подивитись, чи там іще скриня. Служебка сходила і сказала, що там; тоді пані піддала їй, здоровій і дебелий дівці, трупа на плечі і сама пішла вперед, чи не видно там нікого, а за нею й служебка; поклали Руджієрі в скриню, знову зачинили віко та й додому.

Якраз під той час стали в одному будинку, недалеко од тієї столярні, двоє молодих лихварів, що звикли брати багато, а тратити мало; на новосіллі бракувало їм обстанови хатньої, тож, назиривши вдень тую скриню, вони порішили вкрасти її, як надворі залишиться. Так як опівночі вийшли вони з дому і, побачивши, що скриня на місці, не стали до неї дуже придивлятись, а понесли зразу до себе, хоч і важкенькою їм вона здалася. Принесли, поставили абияк коло кімнати, де жінки їхні спали, та й самі лягли спочивати.

Руджієрі спав уже довго, перетравивши той напій; коли його снодійна сила минулася, він прокинувся — се було вже перед світом. Хоч він уже якось прочувався, та в голові було — не тільки сю ніч, а й потім іще день скільки — мов заморочено. Розплющив він очі — нічого не видно, мац руками туди, мац сюди — аж у скрині. От і давай він собі думати-гадати: "Що за притичина? Куди се я попався? Чи я сплю, чи пробудився? Ніби ж сьогодні ввечері був у кімнаті моєї коханки, а се вже в якійся скрині. Що воно за знак? Може, лікар вернувся чи ще щось таке сталося, і вона сховала мене сонного? Так, мабуть, воно і є".

Прийишк у своїй схованці Руджієрі, наслухає, чи не почує чого-небудь. А лежати в

скрині мулько, тіснувато; аж бік заболів, на якому лежав так довго. Давай він на другий бік перевертатися та вдарився ненароком спиною в стінку, а скриня вже й так нерівно стояла, тож схитнулася та й перекинулась із гуркотом. Жінки, що в сусідній кімнаті спали, аж жахнулися зо сну, та з переляку і пари з уст не пустили. Руджієрі теж ізлякався, як скриня упала, та, побачивши, що віко одчинилось, волів із неї вилізти, ніж далі лежати. Не знаючи, куди потрапив, він почав полапки ходити по приміщенню, чи не найде сходів або дверей, щоб вийти якось. Почувши те мацкування, жінки почали гукати:

— Хто там?

Руджієрі не озивався, бо голоси були незнайомі; тоді жінки стали кликати чоловіків, та ті нічого не чули, бо твердо спали після трудів праведних. Тоді, налякавшись ще дужче, жінки повставали та до вікон:

— Рятуйте, злодії!

На той гвалт попрокидалися сусіди і давай бігти до того дому — хто вікном, хто через дах, хто іще кудюю; устали нарешті од того гармидеру і молоді лихварі. Руджієрі схопили: він страх як здивувався, довідавшись, куди потрапив, і не знав, як і куди йому тікати. На той галас прибігла і сторожа з синьйорії, забрала його й повела до міського начальника. Знаючи сього чоловіка за великого лайдака, той негайно велів узяти його на муки, і Руджієрі мусив признатися, що заліз у дім до лихварів, аби їх пограбувати. Скоро ж наспів і вирок винуватцеві: повісити.

Вранці по всьому Салерно рознеслася новина, що Руджієрі спіймано на злодійстві в домі лихварів. Як почула про те лікариха з служебницею своєю, здивувались обидві великим дивом; думали вже — те, що вони вчора зробили, їм уві сні приздрілося. А пані зажурилася тяжко, що коханець її у смертельну небезпеку потрапив, і мало не збожеволіла з відчаю.

Годині о дев'ятій, чи що, повернувся з Амальфі лікар і кинувся до того свого настою, щоб іти до хворого, аж бачить — посудина порожня. Боже, який тут він підняв галас — у нього в домі, мовляв, як на зарваній вулиці. Пані докторова, зовсім не тим заклопотана, крикнула на нього сердито:

— Що б ви сказали, маестро, коли б справді якась велика шкода скоїлась? Подумаєш, вилили там якусь воду. Що вам, більше води немає, чи що?

— Жінко, — одказав їй лікар, — ти не думай, що то була собі просто вода, то був спеціально зготовлений снодійний напій.

І він розповів їй усе докладно, що і як. Коли вона про те почула, догадалась уже, що то Руджієрі випив ті ліки і через те здався їй за мертвого.

— Ми не знали сього, маестро, — сказала вона. — Доведеться вам знову ті ліки зготувати.

Побачивши, що немає іншої ради, лікар замовив собі знову того настою.

Через деякий час вернулася служебка — її послала пані на довідки, що там чути про Руджієрі.

— Пані, — розповіла вона, — всі говорять на Руджієрі тільки лихе, чула я, що жоден

друг його ані родич не піднявся його рятувати, і не думає ніхто. Завтра, кажуть, мають його вже повісити. А ще чула я одну річ, з якої дорозумілась, як він у дім до лихварів потрапив; ось слухайте сюди. Ви ж добре знаєте столяра, що то в його скриню ми положили Руджієрі, так оце він лаявся хтозна-як із тим чоловіком, що дав йому, мабуть, ту скриню до направи. Чоловік вимагав за свою скриню гроші, а майстер казав, що скрині він нікому не продавав, що її вкрадено. А чоловік йому: "Ба ні, — каже, — ти продав її тим лихварям, вони мені самі вночі сказали, як я ту скриню в них побачив, коли ловлено Руджієрі". А столяр: "Вони, — каже, — брешуть, нічого я їм не продавав, може, вони самі вночі вкрали. Ходім, — каже, — до них". От вони й пішли удвох до лихварів, а я собі додому. Отак же, мабуть, його туди й перенесено, а як уже він там ожив — ума не приберу.

Зрозуміла тепер пані до кінця, як було діло, розповіла служебці те, що од лікаря чула, і попрохала її Руджієрі порятувати. Ти, каже, і його визволити можеш, і мене од неслави укрити.

— То навчіть мене, пані, як, — сказала служниця, — а я все зроблю з дорогою душею.

Пані докторовій так приспічило, що мусила хутко зміркувати, як тут треба прихитритись, і розказала все по ряду служебниці. Тоді дівка пішла передовсім до лікаря і почала говорити йому крізь сльози:

— Пане, простіть мене й помилуйте за ту велику шкоду, що я вам натворила.

— Яку ж би то? — спитав маестро.

А та, плачучи, провадить далі:

— Пане, ви ж знаєте того молодого Руджієрі да Єролі. Він уподобав мене, і я, почасти з страху, а почасти з любові, стала оце його коханкою. Дізнавшись вчора, що ви на ніч поїхали, я привела його до себе ночувати, бо дуже просився; як сидів він у моїй комірчині, йому схотілось пити, а я не знала, де швидше дістати води чи вина, не хотіла, щоб пані мене побачили (а вони та були в залі); от я згадала, що бачила у вас на вікні слоїк із водою, та і взяла; воду він випив, а слоїк я на місце поставила. Ви ще допіру так за ту воду гримали. Каюся, пане, що согрішила, та де ж той чоловік на світі, щоб був зовсім без гріха? Прикро мені, що я ту шкоду зробила, а з неї тепер таке лихо постало, що Руджієрі, може, й головою накладе. Простіть же мені, благаю, і дозвольте піти рятувати його, — зроблю вже, що зможу.

Вислухавши її, лікар, хоч і був сердитий, одказав жартівливо:

— Та шкода на тобі ж і окотилася, бо ти гадала, що той зух добре тобі кожушанку вночі почустрить, а він узяв та й заснув. Ну гаразд, іди вже, рятуй свого любка, та гляди, не води його сюди більше, бо тоді вже і за той, і за сей раз дістанеш.

Побачивши, що перший забіг удався, служебка поспішила чимдуж у в'язницю до Руджієрі і там підлестилась до темничника, щоб дозволив їй із в'язнем поговорити. Навчивши його, що має казати слідчому судді, як хоче порятуватись, вона добилась незабаром і до самого того судді. Побачивши таку молоду й здорову прохачку, суддя захотів закинути вудку в її рудку, а та йому й не боронила, щоб він її потім ласкавіше

вислухав. Уставши після попередньої перевірки, дівчина сказала:

— Добродію, у вас тут сидить Руджієрі да Єролі, ніби-то за крадіжку, але то неправда.

І вона розповіла йому всю пригоду з початку до кінця: як вона привела його, свого б то коханця, у дім до лікаря, як дала йому випити сонного дання, не знаючи, що воно таке, як поклала його в скриню, думаючи, що він помер; а потім розповіла, що чула суперечку між столяром і тим чоловіком, чия була скриня, — і з'ясувала йому, яким чином Руджієрі дістався в дім до лихварів.

Слідчий суддя побачив, що тут легко можна перевірити, чи сьому правда. Спочатку він спитав у лікаря про той снодійний настій і дізнався, що так воно й було; потім, викликавши столяра, власника скрині та лихварів, вияснив після довгого допиту, що лихварі вкрали минулої ночі скриню й поставили її у себе в домі. Нарешті велів привести перед себе Руджієрі і спитав у нього, де він ту ніч ночував; той сказав, що не знає де, пам'ятає тільки, що прийшов ночувати до служниці пана Маццео, випив у нього в кімнаті води, бо мав велику спрагу, а що було далі, він не тямив; знає лише, що як очунявся, то був уже в скрині в домі тих лихварів.

Суддя, вислухавши Руджієрі, вельми з того сміявся, і ще по кілька разів перепитав усе і в самого обвинуваченого, і в служниці, і в столяра, і в обох лихварів. Нарешті він визнав, що Руджієрі невинний і відпустив його на волю, а лихварям присудив сплатити десять унцій золотом за те, що вкрали були скриню. Як ізрадів тому Руджієрі, нема що й казати, та не менше раділа і пані докторова. Згодом вона не раз і не два сміялася з ним та з вірною своєю служебкою, як та радила порізати його ножем; коханці жили ще багато років, тішачись щораз більше своїм обопільним щастям. Бажав би і я такого щастя зазнати, тільки щоб у скриню не потрапляти.

Якщо перші оповідки засмутили серця прекрасним дамам, то остання, що розказав Діоней, викликала в них багато реготу, особливо в тому місці, де суддя закидав вудку, і всі забули про недавні жалощі. Як же побачив король, що сонце вже надвечори стало і прийшов кінець його владуванню, він перепросив люб'язно милих дам за те, що загадав оповідати про такі невеселі речі, як нещасливе кохання, а перепросивши, встав, зняв із своєї голови вінець; якусь хвилю всі ждали, кому ж то він його передасть, він же увінчав ним приязно золотоволосу Ф'ямметту, сказавши їй:

— Кладу на тебе сей вінець, бо знаю, що ти краще за інших зумієш завтра винагородити подруг наших за сьогоднішній смуток.

Довге злотисте волосся Ф'ямметтине спадало кучерями на білі оксамитні плечі, кругленьке личко пишало білими лілеями та червоними трояндами, очі зоріли, мов у ясного сокола, а делікатні вуста жаріли рубінами. Вона відповіла з любим усміхом:

— Філострате, я охоче приймаю з рук твоїх сю корону, а щоб ти ще ліпше зрозумів, що ти сьогодні накоїв, я хочу й повеліваю, щоб на завтра всі приготувалися розповідати про те, як після різних сумних і нещасливих пригод закохані зазнавали нарешті щастя.

Таке повеління королевине припало всім до смаку. Вона ж покликала згодом каштеляна, давши йому належний розпорядок, і відпустила товариство аж до самої

вечері. Дехто пішов гуляти в сад, що його красою ніяк не можна було налюбуватися, інші до млинів, що були за садом, хто куди, і забавлялися кожне по своїй уподобі. А як настала година вечері, всі зібралися, як заведено, біля фонтана і всмак попоїли. Повстававши з-за столу, почали, як завжди, танцювати й співати, і, коли Філомена завела коло, королева сказала:

— Філострате, я не хочу одступати од порядків, заведених моїми попередниками; як вони чинили, так і я бажаю, щоб заспівано тут якусь пісню, а як я певна, що в тебе пісні такі самі, як і оповідки, то заспівай уже тепер, якої хочеш, щоб наступні дні не були охмарені твоїми жалями, так як сьогоднішній.

Філострат одповів, що з дорогою душею, і не гаючись заспівав ось якої:

Я плачу і ридаю,
Болить і мліє серце моє хворе, —
Ніяк жалю од зради не поборе.
Як ти, Амуре, звів мені на очі
Ту, що по ній даремно я зітхаю
І в'яну від журботи,
Вона здалась мені взірцем чесноти,
Я зразу полюбив її без краю;
За диво те уроче
Умер би я охоче!
Та то був сон: пробудження суворе
Явило правду серцеві на горе.
Вона також була немов зичлива
Мені, своєму вірному рабові;
Голубив я надію,
Що відтепер навік заволодію
Безцінними клейнодами любові,
Але моя вродлива
Натхненниця зрадлива
На іншого звернула раптом зори —
Кінець моєму щастю надто скорий!
Знебувся я в жорстокому вигнанні,
Вразливе серце плаче знову й знову,
Від розпачу я гину
І проклинаю день той і годину,
Коли я взрів красу її чудову.
Клянусь своє кохання,
І вірне женихання,
І мрії про блаженство яснозоре...
В моїй душі кипить огненне море.
Я визволу не бачу із зажури,

Ніщо мене розважити не може...

З безмежного відчаю

Одного лиш — навік заснуть — бажаю.

Молю тебе, любові милий Боже:

Скінчи скоріш, Амуре,

Життя моє похмуре;

В надземнії полинувши простори,

Звільнюся я від навісної змори.

Немає інших ліків на ті болі,

Як смерть, що всі страждання присипляє;

Зішли ж її до мене,

Нехай урве се нидіння злиденне,

Бо жити в мене сили вже немає...

Зроби кінець недолі,

В твоїй се, Боже, волі, —

Хай не тривожать більш мої докори

Жорстокої зрадливої синьйори.

Співаю я жалі свої не всує:

Ніхто тебе не зможе перейняти,

Моя тужлива пісне,

Бо серця так нікому біль не тисне;

Та хай тебе почує Бог крилатий,

Амур нехай почує

Й пошле, чого молю я, —

Як упадуть життя сього затвори,

Тоді мої скінчатся з світом спори.

Я плачу і ридаю,

Болить і мліє серце моє хворе, —

Ніяк жалю од зради не поборе.

Слова сієї пісні ясно показали, що діється на душі в Філострата і з якої причини; ще ясніше виявило б усе те обличчя одної дами в танечному колі, якби нічний морок, що спадав на землю, не загасив рум'янця, що на ньому спалахнув. Після сієї пісні співалося ще багато всяких, а як настав нарешті час спочинку, всі розійшлися на королевине веління по своїх покоях.

Кінець четвертому дню

ДЕНЬ П'ЯТИЙ

Зачинається п'ятий день, у який під проводом Ф'ямметти говориться про те, як після різних сумних і нещасливих пригод закохані зазнають нарешті щастя

Уже на сході заясніло і сонце промінням своїм усю нашу півкулю освітило, коли Ф'ямметта, пробудившись од веселого щебету птичого, що од самого світу лунав із дерев та кущів, устала й веліла підняти решту товариства. Тихою ходою подавшись в

поле, гуляла вона по широкій долині серед росяних трав, про те, про се з дамами і кавалерами своїми розмовляючи. Як же сонце підбилося вгору і взяло припікати, повернула королева з усіма разом додому; там покріпились вони по невеличкій тій утомі добрим вином та солодощами і пішли гуляти в свій чудовний сад аж до обіду. Обачний каштелян наготував тим часом питимого й їдимого, і вони, заспівавши попереду під цитру жвавої підскоцької, посідали на королевин наказ до столу. Пообідавши весело, але призвоїто, не забули й потанцювати, як заведено, з музикою і піснями. Потім того королева одпустила всіх на спочинок; хто пішов спати, а хто в саду, як хотів, бавився. По третій же годині з полудня всі зібралися знову, як веліла королева, давнім звичаєм біля фонтана; сівши Ф'ямметта на чільному місці, подивилась па Панфіла, посміхнулась і казала йому розповісти на почин якусь історію з щасливим кінцем. Той охоче послухався і почав такими словами.

ОПОВІДКА ПЕРША

Кімон, полюбивши, з недоумка стає розумним і викрадає на морі свою кохану Іфігенію; його ув'язнюють на острові Родосі; звільнений Лісімахом, він разом з ним викрадає під час весілля Іфігенію й Кассандру; вони тікають із дівчатами на Крит, одружуються з ними і за деякий час повертаються кожний до свого дому

Багато є в мене, люб'язні мої дами, цікавих історій, які б годилися для початку сьогоднішнього веселого дня, та найбільше припала мені до душі одна, бо вона не тільки щасливо кінчається, як того вимагає наша умова, а й показує незаперечно, які святі, могутні й добродайні сили кохання, що його деякі невігласи насмілюються несправедливо ганити і гудити. Се вам повинно бути дуже приємно, бо, якщо я не помиляюсь, усі ви тут, здається, закохані.

Так от, як читали ми в стародавніх літописах кіпрійських, жив колись на острові Кіпрі один родовитий чоловік на ймення Арістіпп, що благами життяними усіх своїх земляків перевершував і міг би вважати себе цілком щасливим, якби доля не скривдила буланого в одному. Річ у тім, що той Арістіпп мав кількох синів, а серед них один був більший на зріст і кращий на вроду за всіх інших, зате вдався якимось недоумкуватим. Звали його по-справжньому Галезо, та що ні вчителеве старання, ні батькова ласкава й грізна наука, ні якісь інші заходи не могли втовкмачити йому в голову ні грамоти, ні доброго звичаю, і ріс той хлопець не як людська дитина, а наче яка тварюка (говорив, і то немов бекав), то всі його дражнили Кімоном, сказати б по-нашому Бараном. Тяжко журився батько тим сином-недолюдком, і, втративши всяку надію, він послав його на село — нехай там живе собі з наймитами, ніж тут бути сіллю в оці. А Кімонові воно ще й краще — грубі сільські звичаї більше припадали йому до смаку, аніж городянські.

От живе він отак у селі, робить дещо по хазяйству; одного дня, так як у пізні обіди, ішов він з гирлигою за плечима з одного хутора до другого та й зайшов у гай — гарний такий, густий і зелений (а діло було в травні місяці). Мабуть, щаслива доля привела його на поляну, оточену високими деревами; на тій поляні, коло прохолодної дзюркотливої криниці, спала на зеленій траві дівчина-красуня; легке прозорчасте одіння майже не ховало її тендітного тіла, тільки од пояса до ніг вкривав її тоненький

білий покров; по боках у неї лежали дві жінки, а трохи подаль — якийсь чоловік; то були, певне, її слуги.

Як зуздрів її Кімон, то здалось йому, неначе отсе вперше він жіночу подобу побачив; сперся на свою ґирлиґу і, ні слова не мовлячи, пильно почав на неї дивитися з превеликим зачудуванням. В його лемехуватій душі, що противилася доти всім виховавчим зусиллям, щось немов ворухнулось, а в тупій голові прокинулась незвична думка — що се, мабуть, найвродливіша істота, яку будь-коли вбачав смертний. Почав Кімон усі її принади поодинці перебирати: волосся, що золотим йому видавалось, чоло, ніс і губи, шию й плечі, а надто приваблювали його перса, ще не зовсім викруглені. Ставши зненацька з хлібороба красолубом, він хтозна-як бажав заглянути їй у вічі, склеплені глибоким сном, і кілька раз поривався вже був розбудити її, щоб ті очі побачити. Та що ся дівчина здавалась йому без міри кращою за всіх, що він досі бачив, він думав, чи то часом не богиня яка; тямив уже трохи, що небесні створіння більше мають право на шану, ніж земні, то й здержався, ждав, поки сама прокинеться. Хоч і довгим йому здався той час, проте він не рушав із місця, охоплений незнаною досі розкішшю.

Через якусь годину дівчина (її звали Іфігенія) прокинулась раніше за свою челядь; підвівши голову й розплющивши очі, вона здивувалась, побачивши Кімона, що стояв перед нею, спершись на ґирлиґу.

— Кімоне, — спитала вона його, — чого ти шукаєш у сьому гаю в таку пору?

Кімона, бачите, всі знали в тій околиці, бо був із себе такий хороший, а дурний, та ще через те, що батько його був таким великим і багатим паном.

Юнак не сказав їй у відповідь ні слова; як побачив, що вона розплющила очі, почав пильно-пильно у них зазирати; йому здавалось, що погляд тих очей наповнює його душу якоюсь невимовне солодкою мlostю. Постерігши те його пильне придивляння, Іфігенія почала побоюватись, щоб неотеса не вчинив їй чогось лихого; тим-то вона розбудила хутенько свою челядь, устала й сказала йому:

— Ну, Кімоне, бувай здоров!

— Я хочу з тобою! — одказав Кімон.

Хоч же дівчина й не хотіла, щоб сей непевний хлопець ішов із нею, та ніяк не могла од нього одпекатись, і він таки провів її до самого дому, а потім пішов до батька і сказав, що годі вже, не хоче він більше на селі жити.

Батькові і всій рідні було се не вельми до мислі, та вони дозволили йому лишитись у городі: цікаво їм стало, звідки в нього зайшла та зміна. А Кімон, що його нечутливе досі на всяку науку серце вразила врода Іфігенії Амуровою стрілою, почав розумнішати од думки до думки, дивуючи тим батька, родичів і всіх знайомих. Спочатку він попрохав у батька дати йому такі самі одіння й окраси, як у інших братів, на що той згодився з радістю. Потім заприятелювався з добре вихованими юнаками і переймав од них манери й поведження, притаманні людям благородним і надто закоханим, за короткий час, усім навдивовижу, не тільки грамоти навчився, ба й на філософії почав незгірше розумітися. Далі, все через ту любов до Іфігенії, не тільки одмінив свій грубий простацький голос

на приємний і делікатний, а й сам став добрим співаком та музикою, незрівнянним вершником і досвідченим знавцем військової справи, як сухопутної, так і морської. Не буду тут широко про всі його доблесті розводитись, скажу тільки, що не минуло й чотирьох літ із дня першого закохання, як він перевершив усіх кіпрійських юнаків шляхетними звичаями та лицарськими достоїнствами своїми.

Що ж, любі мої дами, можна сказати про сю дивну зміну? Треба гадати, безперечно, що в благородній Кімоновій душі крились багатющі дари небес, та заздрісна фортуна тримала їх у міцних заковах десь на самому споді серця, і лиш Амур, сильніший за фортуна, розбив і розірвав ті ланцюги, розбудив приспаного духа, підняв його могутністю своєю з непроглядного мороку до ясного світла, показавши тим навіч, з якого занепаду може видвигнути він підвладну йому душу, до яких світлосяйних вершин її піднести.

Дарма, що Кімон, люблячи Іфігенію, перебирав інколи, звичаєм закоханих юнаків, через край, та батько не боронив йому того нічого, а, навпаки, ще дужче підохочував — бачив-бо, що завдяки тій любові син його стався з барана людиною. Юнак же (він зовсім одцурався свого справдешнього ім'я — Галезо, бо пам'ятав, що Іфігенія назвала його тоді Кімоном), бажаючи любов свою гідним чином увінчати, кілька разів сватався до дівчини, та батько її Кіпсей одказував, що Іфігенія вже заручена за Пасімунда, молодого родоського шляхтича.

Як надійшов час, умовлений для шлюбу, наречений послав людей по Іфігенію. Тоді Кімон сказав собі подумки:

"Нині настала пора, о Іфігеніє, показати тобі, як я тебе люблю. Завдяки тобі я став людиною; коли ж ти будеш моєю, то воістину зрівняюся з богами. Або тебе здобути, або живим не бути!" Порадившись потаємне з деякими своїми благородними приятелями-юнаками, він спорядив нишком корабля до морського бою і вийшов у море, щоб перестріти судно, на якому мала плисти Іфігенія до свого нареченого на Родос.

Тим часом Кіпсей, прийнявши з великою почесстю посланців Пасімундових, уручив їм дочку свою; вони ж сіли на корабель і почали верстати путь до Родосу. Кімон давно вже чигав на них; перестрівши їх другого дня в морі, він зично загукав до них із чардака свого корабля:

— Спиніться і спустіть вітрила, а ні, то поб'ю вас усіх і потоплю!

Його супротивники добули зброю і налаштувались до оборони; тоді Кімон, зачепивши залізним гаком родоського корабля за корму, притягнув його силою до прови свого судна і перестрибнув туди сміливо, мов лев, не дивлячись, чи хто за ним іде, і не рахуючи ворогів своїх. Підострожений любов'ю, він увігнався з кинджалом у руці в саму гущу ворожу і різав їх, кого попадає, мов тих овець. Побачивши сее, родосці кинули зброю додолу і заблагали в один голос пардону. На те Кімон сказав їм:

— Панове молодці, не жадоба грабіжницька й не ворожнеча до вас погнали мене з Кіпру сюди й примусили оружною рукою на вас напасти. Той найдорожчий для мене скарб, що мене на сей учинок подвигнув, могли б ви легко уступити мені без бою: знайте, що се Іфігенія, котру я люблю, як душу; із тої ж то любові мусив я її збройне і

силоміць од вас одбивати, бо миром і злагодою не міг її од батька домогтися. Я хочу стати їй тим, ким мав бути Пасімунд; оддайте її мені і рушайте собі з богом!

Родосці не так із доброї волі, як із принуки оддали Кімонові плачущу Іфігенію. Побачивши її сльози, він сказав:

— Найясніша панно, не журися: я твій Кімон, що вірною любов'ю своєю більшого на тебе здобув права, аніж той Пасімунд, з яким ти була заручена.

Посадивши її до себе на корабель і не взявши нічого з родоського майна, Кімон повернувся до своїх товаришів, а тих пустив із богом. Щасливий без міри од такої дорогої здобичі, Кімон намагався так-сяк утішити свою тужливу бранку, а потім, порадившись із товаришами, вирішив до Кіпру поки що не вертатися, а плисти на Крит, де їм усім, а особливо самому Кімонові з Іфігенією, було б жити безпечніше — чимало там було в нього родичів і друзів, і нових і давніх.

Та непостійна фортуна, що з ласки своєї щойно дарувала Кімонові кохану, обернула зненацька невимовні радощі юнакові в гіркий і тяжкий смуток. Не минуло ще й чотирьох годин, відколи Кімон розпрощався з родосцями, коли настала ніч, од якої він чекав небувалих іще в його житті розкошів, а з ніччю схопилась раптом страшенна хуртовина й негода, покривши небо хмарами і збуривши море розгуканими вітрами. Ніхто не знав, що діяти, невідомо, куди пливе корабель, — незмога була мореплавцям будь-що на ньому робити; всі ледве на ногах трималися. Як тим журився Кімон, нема що й казати: йому здавалось, що боги для того лише здійснили його мрію, щоб дати відчутти йому гіркоту смерті, про яку раніше він мало турбувався. Журилось і все його товариство, а найпаче Іфігенія: бідна дівчина голосом голосила і тремтіла од кожного погойду хвилі, проклинаючи ту нещасну любов Кімонову та його зухвальство. Тим і буря на морі схопилась, казала вона, що боги не захотіли, щоб Кімон, запрагнувши її проти їхньої волі, міг гордовите бажання своє вдовольнити: судилось йому безславно загинути, побачивши попереду її смерть.

Отак плакала вона й лементувала, а вітер тим часом усе дужчав і дужчав; мореплавці, не знаючи, куди пливуть, пригналися близько до острова Родосу; не розібравши, яка то земля, вони притьмом хотіли висісти на берег, щоб порятуватися. Доля сприяла тому заміру, привівши їх до невеличкої затоки, куди незадовго перед тим причалили їхні недавні супротивники — родосці. Як уже світ свінув і небо трохи прояснилося, тоді тільки помітили кіпріоти судно, яке вони зачепили були напередодні, так од них завдальшки, як із дука дострелити. Кімон тим невимовно стривожився, боячися злої пригоди, яка таки спіткала його потім, і просив своє товариство докласти всіх зусиль, щоб кудись ізвідтіля вибратись — байдуже куди занесе їх доля, бо гірше ніде не буде. Та даремне силкувалися вони од острова одгребтись: супрутній вітер не давав їм вийти з затоки в море, а, навпаки, прибив їх, хоч-не-хоч, до берега.

Як же вони пристали, побачили їх ті родосці, що вже зійшли з свого судна; кілька моряків побігли миттю до сусіднього села, куди вже перед тим пішли були Пасімундові посланці, і сказали їм, що Кімона з Іфігенією прибило, як і їх самих, бурєю до берега. Почувши сее, вони вельми зраділи й поспішили з množestvom люду на узбережжя.

Кімон збирався саме, зійшовши з корабля, сховатися з своїми десь у поблизькому лісі, та його схопили враз з Іфігенією і всіма товаришами й повели в те село. Через деякий час прибув туди з міста Лісімах, що був того року верховним правителем на Родосі, з великим озброєним загonom і одвів Кімона з товаришами до в'язниці — того вимагав сенат на скаргу Пасімунда, що вже про все дізнався.

Отак бідний закоханець Кімон утратив щойно здобуту Іфігенію, не взявши з неї нічого, крім хіба якого вкраденого поцілунку. Родовиті родоські панії привітали з честю нещасну дівчину і втішали її в журбі, спричиненій їй полоном та морською бурею; у них вона й перебувала аж до самого дня весілля. Кімона і його спільників даровано животом за те, що пустили напередодні молодих родосців із душами; хоч Пасімунд і домагався для них смертної кари, їх засуджено на довічне ув'язнення. Гірко в тій неволі сумуючи, жодної не мали вже вони надії на рятунок. Пасімунд спішив справити якнайшвидше весілля, та доля тим часом, ніби покаявшись, що так несподівано скривдила Кімона, нову умислила річ на його благо.

У Пасімунда був брат, молодший за нього віком та рівний йому своєю гідністю, на ймення Ормізд, який давно вже сватався був до одної тамтешньої вродливої й родовитої панянки Кассандри, що в неї був закоханий без міри також Лісімах, тільки справа та з різних причин одкладалася. Тепер же, бачивши Пасімунд, що доведеться йому справляти пишне й розкішне весілля, надумав згуляти за одним заходом і братове; тож, порозумівшись остаточно з Кассандриними батьками, він домігся од них згоди на одночасний шлюб Ормізда з Кассандрою. Як дізнався про те Лісімах, то вельми засмутився, бо досі ще сподівався, що Орміздові, може, одмовлять, і тоді кохана його буде. Як чоловік мудрий, він не виявив тієї досади, а розкидав думкою, як би тому лихові зарадити, і вирішив нарешті, що немає іншого виходу, як тільки викрасти Кассандру. Се, здавалось би, легко було в його становищі учинити, та волів Лісімах гідності своєї не плямувати. По довгій боротьбі душевній любов, одначе, взяла гору над честю, і зважився він будь-що-будь свою кохану викрасти. Думаючи про те, де б йому на те діло знайти спільників і як до нього приступити, він згадав раптом про Кімона, що сидів у в'язниці з товаришами своїми: ліпшого й вірнішого помічника годі було ще десь шукати. Тим наступної ночі він викликав Кімона потаймиру до себе і таким словом до нього обізвався:

— Кімоне! Боги, як відомо, щедро дають із ласки своєї всілякі блага смертним, та вони ж премудро випробовують доблесті їхні: хто перед ними проявить мужність і витривалість у всякій знегоді, того вони передусім яко гідного найвищими нагородами одзначають. Зараз вони жадають і од тебе певніших доказів гідності твоєї, ніж тих, що мали од тебе досі. Знаю я, що вони перетворили тебе, сина багатого й славного вітця, з недолюдка в справжню людину, вселивши в твоє серце бентежну жагу любовну; нині гіркою долею і тяжкою неволею хочуть вони посвідчити, чи не змаліла твоя мужність проти того часу, коли ти радів недовго, заволодівши дорогою здобиччю. Якщо вона й справді не змаліла, то безсмертні гадають обрадувати тебе найвищим благом, якого ти не зазнавав іще ніколи; зараз я все тобі з'ясую, щоб твого духа пригніченого знову

вгору підняти. Пасімунд, радіючи твоєму лихові і жадаючи твоєї смерті, хоче якнайшвидше одружитись із твоєю Іфігенією, щоб самому втішитись тією здобиччю, що лукава доля попустила була тобі на хвилю і зразу ж одняла. Що се тебе засмучує, якщо ти її справді щиро любиш, знаю я по собі, бо рівночасно брат Пасімундів, Ормізд, збирається й мені таку саму наругу вчинити, взявши собі за дружину мою кохану дівчину Кассандру. Щоб тому лихові запобігти й не датися кривдивій долі на поталу, одно нам застається — душі мужністю покріпити, а руки мечами озброїти та й умкнути наших коханих (мені вперше, а тобі вже вдруге). Якщо дорога тобі твоя — не кажу свобода, бо без милої і воля не мила, а вона, твоя кохана, то пристань до мене, і боги оддадуть її тобі в руки.

Аж світ піднявся вгору Кімонові, як почув він сі слова; не довго думаючи, він так одказав Лісімахові:

— Лісімаху! Не знайдеш ти для сієї справи собі товариша над мене мужнішого й вірнішого, якщо справді матиму я таку нагороду. Скажи мені, що маю робити, і побачиш сам, на які чудеса я здатен.

Тоді Лісімах сказав:

— Позавтрюму ваші молоді вперше вступлять у дім до своїх наречених; ми також підемо туди надвечір — ти з твоїми товаришами, а я з моїми вірниками, узявши з собою зброю; заберемо з весілля наших дівчат та й майнемо з ними на корабель (він уже стоїть у мене наготові), а хто нам опір здумає стати — повбиваємо, та й уже!

Сей замір дуже сподобався Кімонові, і він спокійно сидів у темниці до призначеного терміну. Коли настав день весілля, в домі двох братів почався гучний та бучний бенкет — скрізь було повно радощів і співу. Тим часом Лісімах усе для свого замаху добре підготував; як настав слухний час, він розділив своїх і Кімонових людей, що сховали зброю під одежею, на три загони і, завзятими словами їх до справи підохотивши, послав нишком один загін до пристані, щоб ніхто не перешкодив їм у потрібний мент зійти на корабель, а сам з двома загонами подався до Пасімундового дому; тут поставив одних коло дверей, щоб їх ніхто не замкнув ізсередини та не заважав виходити, а з другими — пішов по сходах до бенкетної світлиці, і з ним Кімон.

Уступивши в світлицю, де вже сиділи за обідом обидві молоді з подругами своїми та гостями весільними, Кімон і Лісімах поперекидали столи, схопили кожен свою кохану і передали їх своїм товаришам, щоб вели мерщій до корабля. Молоді плакали й лементували, гості та челядь домашня кричали й собі, у всьому домі зчинився неймовірний зик і галас, а Кімон, Лісімах та супутники їхні пішли до сходів з голими мечами без жодного спротиву, бо всі перед ними розступалися. Уже як спускалися, став проти них Пасімунд — він вибіг на гвалт з величезною палицею в руці, та Кімон креснув його мечем по голові і трупом уклав на місці. На допомогу братові кинувся був нещасний Ормізд, та Кімон повалив його другим ударом, хто ж іще до них поривався, тих одбили, поранивши, його завзяті товариші. Покинувши дім, повний крові і крику, плачу і жалоби, вони рушили безперешкодно всі гуртом із здобиччю своєю до корабля; посадили на нього жінок, самі посідали та й одчалили веселенько од

берега — спізналися люди, що прибігли збройне до пристані дати їм відсіч.

Як припливли вони до Криту, численні родичі й друзі радо зустріли там Кімона й Лісімаха; вони ж одружилися з коханими своїми і, одгулявши голосне весілля, тішились до своєї любові тією дорогою здобиччю. На Кіпрі й Родосі тим часом постали з того приводу великі свари і чвари, і точились вони досить довгий час, аж поки родичі й друзі з того і з того боку не залагодили справи. Пробувши кілька років у вигнанні, Кімон з Іфігенією повернувся щасливо на Кіпр, а Лісімах із Кассандрою до себе на Родос, і довго ще жили кожен у себе з жінкою своєю любо та мило.

ОПОВІДКА ДРУГА

Костанца любить Мартучча Гоміта; почувши, ніби він загинув, з розпачу впливає сама-одна в море на човні і прибивається до Сузи; знайшовши коханого живого в Тунісі, вона одкривається йому. Мартуччо, що за добрі поради сподобився ласки в царя туніського, одружується з нею і вертається в Ліпарі багатим чоловіком

Почувши королева, що Панфілова оповідка кінчилася, похвалила її вельми і веліла заступити чергу Емілії. Та зразу ж і почала:

— Усякий повинен по ширості радіти, коли бачить, що нагорода відповідає прагненню, а тим, що любов заслуговує радше на втіху, ніж на горе, любіше мені сьогодні королевину, чим учора було корольову, волю вволити.

То знайте ж, милії мої подруги, що недалечко Сицилії є такий собі острівець Ліпарі, де недавно жила одна вродлива дівчина на ймення Костанца, дитина значного роду. В неї закохався один тамтешній молодик на прізвисько Мартуччо Гоміто, хлопець гарний, звичайний і до всякого діла дотепний. Дівчина полюбила його рівно і тоді тільки щасливою чулася, як милого свого бачила. Мартуччо хотів притьмом її сватати і прислався до вітця її, та той одказав, що не оддасть дочки за убогого.

Роздосадувався хлопець, що ним через бідність туго згордовано; зібрав деяких товаришів і родичів та й залявся, що тоді лишень додому поверне, як багатим стане. От подався він з ними в море та й став по узбережжю берберійському корсарувати: де, було, спобіжить кого слабшого, то зараз і сплюндрує. Добре й велося йому в тому здобичництві, та не знав необачний, що таке "годі" і мало було Мартуччові й товариству його тих скарбів незліченних, що за короткий час доскочити зуміли, захотілося їм мати ще й надто. Одного дня напали на них сарацинські галери; після зятятого бою перемогли їх сарацини, корабель розграбували й потопили, людей кого в воду повкидали, а кого в полон забрали. Попався в неволю і сам Мартуччо; довелося йому в хурдизі туніській не рік та й не два світом нудити.

Незабаром на Ліпарі пройшла поголошка — і то не один хтось казав, а од багатьох людей чули, — що Мартуччо з усім своїм товариством на морі загинув. Дівчина, що й тоді дуже журилася, як він був поїхав, тепер, як зачула про його загибель, довго-довго плакала і порішила, що вже їй на сьому світі не животіти. Руки накласти на себе не наважувалась, та прибрала іншого способу, як би померти. Викралася нишком уночі з дому батьківського, пішла до пристані і побачила там, на одшибі од інших суден, човна рибальського з щоглою, вітрилами та веслами — рибалки, напевне, щойно вийшли з

нього. Сіла вона в той човен, одіпхнувшись од берега (на тім острові усі жінки в морській справі дещо тямлять), а тоді розпустила вітрила, кинула весла й кермо — нехай несе вітер куди хоче: або переверне десь у морі човна без керманича й поклажі, або розтратить об якусь скелю; якби вже й захотіла вона порятуватись, то не змогла б, усе одно потонула б. Загорнувшись з головою в плащ, вона лягла, плачучи, на дно човна.

Та не так сталося, як вона собі гадала: вітер з півночі дмухав досить лагідно, хвилі на морі не було, і човен ішов добре; другого дня надвечір прибило її до берега коло міста Сузи, миль за сто вище Туніса. Вона того спершу була й не помітила, бо так у човні й лежала, голови не підводячи. У той саме час, як човна до берега пригнало, одна бідна жінка прибирала там мережі, риболовецькі; побачивши човна, здивувалась вона, що він отак із напнутим вітрилом на землю нагнався. Думаючи, що рибалки позасинали, вона підійшла до човна, та нікого там не побачила, крім сонної дівчини. Давай вона її гукати-термосити та й розбудила-таки і, впізнавши з одежі, що то християнка, спитала в неї по-італійськи, як се вона припливла сюди сама-самісінька в тому човні. Почувши рідну мову, подумала Костанца, що вітер, очевидно, обернувся і знову заніс її до Ліпарі; вона одразу встала, розглянувшись навкруги і, не впізнавши цієї містини, спитала в жінки, де се вона. Жінка одказала:

— Дитино моя, ти в Берберії, неподалік од Сузи.

Як почула те дівчина, стала нарікати, що Бог не послав їй смерті; збентежена й засоромлена, не знаючи, що їй діяти, сіла коло човна та й заплакала. Жінці стало шкода її, вона потішала дівчину, як могла, повела її до себе в хатину і допиталась у неї миром та ладом, як вона сюди потрапила. Дізнавшись, що дівчина відколи вже нічого не їла, жінка дала їй шматок черствого хліба, риби й води; насилу впрохала її попоїсти.

Тоді Костанца спитала тую жінку, хто вона така, що говорить по-італійськи. Та одповіла, що звуть її Карапреза, родом сама з Трапані, а тут служить у рибалок-християн. Почувши ім'я Карапреза (се єсть "дорога здобич"), засмучена дівчина якось мимоволі взяла його за добру призивітку; в душі їй засвітала якась недовідома сподіванка, а вмирати вже не так сильне хотілося. Не признавшись жінці, хто вона і звідки, Костанца почала благодіти її, щоб вона зглянувшись на молоді літа дівочі і порадила, як їй тут од усякої наруги вберегтися. Карапреза була добра жінка; не сказавши їй зразу нічого, вона збігала на берег прибрати рибальське начиння, а потім вернулася знов до дівчини, загорнула її добре в плащ і повела до Сузи. Як увійшли вони в місто, жінка сказала:

— Поведу я тебе, дівчино, до однієї статечної сарацинки, у якій роблю дещо по хазяйству; то жінка стара і має добре серце. Я замовлю за тебе слово і думаю, що вона прийме тебе залюбки за рідну дитину, а ти ж гляди, як у неї житимеш, старайся їй якнайліпше догодити, аж поки Господь не пошле тобі кращої долі.

Як же сказала Карапреза, так і зробила. Стара сарацинка, вислухавши жінчине оповідання, подивилась дівчині в обличчя й заплакала; потім, обійнявши її й поцілувавши в чоло, взяла за руку й повела до свого дому, де жила сама без чоловічого товариства з челядницями своїми, пораючись різним рукоділлям із шовку, пальмового

листя та ременю. За кілька день привчилася трохи й Костанца до тієї роботи, почала працювати разом з усіма і великої ласки запобігла і в господині самої, і в челяді, що аж дивно було; в недовгій часі і мову їхню од них перейняла. Так і жила вона в Сузі, а в Ліпарі вже давно її поза очі поховали й оплакали.

Під ту добу владарював у Тунісі цар Абдаллах; але піднявся десь у Гранаді молодий і потужний войовник із славетного роду і, ознаймивши, що царство туніське йому по праву належить, рушив на Абдаллаха війною з великими силами. Дійшла про те чутка і до Мартучча Томіта, ще сидів у в'язниці; дізнавшись, що цар зібрав немале військо для оборони краю, він сказав темничникові, що наглядав за ним і його товаришами (вивчив уже, бачите, берберійську мову):

— От якби мені з царем поговорити, я б йому такого нарадив, що напевно переміг би він військо вороже.

Темничник переказав ті слова своєму начальникові, а той цареві; цар велів негайно привести перед себе Мартучча і спитав його, яку пораду має він йому дати.

— Царю мій і пане, — одказав йому Мартуччо, — знаю я, у ваших краях уже й давніше бувавши, до якого воювання ви тут усі звикли: головна сила ваша — то лучники. Так от, якби так зробити, щоб у ворога стріл забракло, а в вас було по достатком, ви б у сій війні безперечно подужали.

— Авжеж, — промовив цар, — якби так сталося, я був би переможцем.

— Царю, — сказав тоді Мартуччо, — як хочете, я навчу вас, як те зробити; ось слухайте ж як. Треба для війська вашого наготовити луків із тоншими, ніж звичайно, тятивами і призапасти до них стріл з вужчими, як водиться, зарубками; тільки се треба зробити потаймиру, щоб ворог про те не дізнався і не добрав проти нас якогось способу. А чим ми їх подужаєм, так ось чим: коли ворожі лучники вистріляють усі свої стріли, а ми свої, то їм доведеться підбирати з землі наші стріли, а нам їхні; та вороги не зможуть скористатися нашими стрілами, бо вузькі зарубки не прийдуться до грубих тятів, а ми їхні стріли зуміємо зужиткувати, бо тонкій тятіві не завадить ширша зарубка на стрілі; отсим же то стрільним припасом ми й переважимо супротивника.

Мудрому цареві сподобалась та порада; він так і зробив і дійсно переміг вороже військо. Мартуччо став завдяки царській прихильності багатим чоловіком і високим достойником. Пішла про нього слава по всьому туніському краю, дізналась і Костанца, що не вмер її коханий, як вона гадала, а живий; давня любов, що почала була вже остигати в серці, спалахнула знову буремним полуменем і воскресила знебулі надії. Розповівши все по ширості старій сарацинці, у якої вона жила, Костанца сказала їй, що хоче поїхати до Туніса, щоб натішити очі свої тим, чие ім'я так несподівано до її слуху приголубилось. Стара схвалила той її замисел, а що любила її, мов рідну дитину, то сіла разом з нею на корабель і попливла до Туніса, де вони стали кватирою в одній її родички. Костанца зразу ж послала Карапрезу, яку взяла з собою, щоб розвідала все про Мартучча; та вернулась і сказала, що він справді живий і високу при цареві займає посаду. Тоді дівчина попрохала її, щоб вона пішла до Мартучча і повідомила йому, що його Костанца прибула до Туніса. Жінка та добилась до його дому і сказала:

— Мартуччо, в моїй господі став один твій давній слуга, що приїхав сюди з Ліпарі, він хоче поговорити з тобою наодинці, тим і послав мене до тебе; я ж, нікому не довіряючи, вирішила сказати про се тобі особисто.

Мартуччо подякував їй і пішов за нею до того дому. Побачивши його, Костанца за малим богом не померла з радощів; не змігши здержати своїх почуттів, вона кинулась до коханого, обняла його і стала тихенько плакати, згадуючи минулі злигодні і тішачись несподіваним щастям; довго не могла вона з зворушення і слова вимовити. Побачивши кохану дівчину, Мартуччо несказанно здивувався; по хвилі він сказав їй, глибоко зітхнувши:

— О люба моя Костанцо, ти жива? А мені давно вже сказали, що ти загинула, і дома про тебе ніхто нічого не знає.

По сій мові заплакав і він, розчулившись, а тоді пригорнув і поцілував її. Костанца розповіла йому про всі свої пригоди, про те, як щиро прийняла її та стара сарацинка. Наговорившись з коханою, Мартуччо пішов до царя свого й пана і, розказавши йому всю свою і її історію, заявив, що з його дозволу хотів би він одружитися з нею по християнському закону. Цар дуже з тої історії чудувався; він велів покликати перед себе Костанцу, вислухав її повісті, що збігалась у всьому з Мартуччовим оповіданням, і сказав:

— Ти й справді заслужила собі такого мужа.

Тоді велів принести коштовні дари, обділив щедро і Костанцу й Мартучча і дав їм на волю що хотять чинити. Мартуччо віддав дяку й шану старій сарацинці, що була така ласкава до його коханої, і нагородив її, як подобало; дівчина попрощалася з нею не без плачу. Тоді сіли з царського дозволу на корабель, узявши з собою і Карапрезу, і попливли з погожим вітром до Ліпарі, де їх обох зустріли з несказанною радістю. Тут справили вони пишне весілля і довго ще жили в злагоді і мирі, втішаючись обопільним коханням.

ОПОВІДКА ТРЕТЯ

П'єтро Боккамацца, тікаючи з Аньйолеллою, потрапляєдо рук розбійників; дівчина окривається в лісі і згодом дістається до замку; П'єтро визволяється, прибуває після різних пригод до того самого замку, одружується з Аньйолеллою і вертає разом з нею до Рима

Жодного такого не було в товаристві, хто оповідки Еміліїної не похваляв би; як же вона скінчилася, королева обернулась до Елізи, сказавши їй продовжувати. Та слухняно почала:

— Спала мені на думку, прекрасні мої подруги, одна страшна ніч, яку довелося пережити двом необачним коханцям; та що по тій ночі настали для них довгі щасливі дні, то хочу я вам сю історію розповісти, од матерії нашої анітрохи не одбігаючи.

У Римі, що колись був усьому світові голова, а тепер на хвоста звівся, жив не з-так давно один юнак на ймення П'єтро Боккамацца, син іменитих і багатих батьків, і закохався він у напрочуд гарну дівчину Аньйолеллу, дочку такого собі Джільйонца Саулла, чоловіка незначного роду, проте досить межи римлянами шанованого. А в неї

закохавшись, зумів невдовзі того добитися, що й вона його не менше полюбила. Палаючи невтоленною пристрастю і прагнучи предметом свого кохання оволодіти, він заслав до дівчини людей. Як почули про те юнакові кривні, почали його всіляко ганити й розраювати, а Джільйоццові Сауллу веліли сказати, щоб він на П'єтрові речі не вважав, бо вони все одно не будуть з ним ні свататися, ні родичатися.

П'єтро мало не помер з горя, як побачив, що отак йому дорогу до щастя переп'ято; якби тільки Джільйоццо на те погодився, він узяв би за себе Аньйолеллу навсупір усіх рідні своїй. Та потім подумав собі, що досить буде і од неї згоди, щоб ту справу залагодити; перепитавши дівчину через людей, він домовився тікати разом із нею з Рима. Налаштувавши все потрібне, він устав одного дня рано-вранці та й виїхав з Аньйолеллою верхами, беручися до Ананї, де в нього були певні друзі, на яких він міг у всьому звіритися. Не думали про те подорожні, щоб весілля їм справити, бо погоні боялися; розмовляли тільки любо проміж собою та інколи цілувалися. Як на те, П'єтро не знав гаразд дороги: миль за вісім од Рима од'їхавши, замісто в праву руку взяти, звернув у ліву. Чи проїхали ж далі дві милі, чи ні, як побачили замок якийсь, а з того замку, скоро їх помітили, зразу вискочило проти них чоловіка з двадцять людей озброєних; дівчина перша те постерегла й гукнула:

— Тікаймо, П'єтро, напад!

По сій мові стиснула коня острогами, припала до сідла та й помчала навзаводи навпростець до лісу. А П'єтро, що більше на неї любував, аніж на дорогу дивився, не зразу тих людей запримітив; поки сюди-туди розглянувся, вони вже обступили його з усіх боків, зупинили й стягли з коня. Спитали в нього, що він за один; як же він назвався, стали радитись між собою:

— Сей чоловік — приятель ворогів наших, — казали вони, — що ж із ним робити? Забрати коня, здерти одягу та й повісити он на тому дубі, на зло всім Орсіні!

Усі на ту раду пристали і веліли П'єтрові скидати з себе одягу. Став він роздягатися; ну, думає, пропав навіки! Коли седесь із засідки вихопився загін чоловіка з двадцять п'ять і кинулися на тих із криком:

— Бий їх, мордуй!

Заскочені зненацька злочинці покинули П'єтра і хотіли були стати до оборони, та, побачивши, що нападників більше, рвонули навітікача, а ті за ними. Тоді П'єтро схопив свої речі, упав на коня та й погнав чимдуж туди, куди, як він бачив, Аньйолелла поскакала, не міг, одначе, в лісі тропи набігти, ніде слідів копит кінських не завважаючи. Почувшись в безпеці од перших і од других напасників, не мав він, проте, спокою, бо втеряв свою кохану; аж заплакав бідолаха, а тоді давай блукати-гукати по лісу, та все даремно — ніхто не озивався. Вертатися страшно, їхати вперед — хтозна-куди втрапиш, а тут іще думка про звіроту хижу, що повно було її в тому лісі: і за себе боязно, і ще більше за дівчину; аж ніби ввижалося йому, що вже їїдесь вовк або ведмідь розшарпав. Отак блудив-кружеляв бідний П'єтро цілий день по лісу, зовучи намарно кохану свою; так він од того крику й плачу, од того страху та голоду охляв, що годі було далі їхати. Як зайшла ніч, не знав він і поготів, що почати; приблудившись до

високого дуба, прив'язав до стовбура коня, а сам наверх поліз, щоб дикому звіру на поталу не датись. Незабаром зійшов місяць і освітив увесь ліс, та П'єтро все боявся заснути, щоб з дерева не впасти; та якби й мав там до сання вигоду, то чи взяв би його сон за думками про кохану? Сидів бідаха на дубі та, знай, плакав і зітхав тяженько, на лиху свою долю нарікаючи, очей ні на хвилю не змикаючи.

Дівчина ж, як ми вже сказали, погнала тоді на одчай душі, здавшись цілком на волю коня свого, і в такі нетрі заблукала, що не знала вже, з якого краю вона туди в'їхала. Цілий день, як і П'єтро, блудила вона по тій слухомані — то пристане, то знов далі рушить і все ж то плаче, та любого свого кличе, та біду свою гірку кляне-проклинає. Нарешті, обзиву ніякого не чуючи, втрапила вона вже надвечори на стежечку якусь; проїхавши по ній дві добрих милі, побачила в лісі хатину та мерщій до неї, аж там дід та баба — старі вже обое, аж древні. Побачивши дівчину саму-одну, вони спитали в неї:

— Як же се ти, дитино, такої доби одна-однісінька сюди приблукала?

Дівчина одповіла, плачучи, що одбилась од своїх і заблудила в лісі, а тоді спитала, чи далеко до Ананії.

— Овва! — сказав дід. — Се ж овсі не тут; буде туди звідціля добрих дванадцять миль.

— А може, тут є десь недалечке якесь село, де б мені на нічліг стати? — спитала дівчина.

— Ні, дочко, — одказав дід, — за дня вже нікуди не втрапиш.

— А чи не прийняли б ви, спасибі вам, — попрохала дівчина, — мене на сю ніч, коли вже я нікуди сьогодні не доїду?

— Прийняли б з дорогою душею, — одказав старий, — та знай, дочко, що в сих місцях і вдень і вночі немає спокою од ватаг усяких ворожих; як наскочать, боронь боже, розбійники та побачать тут тебе, таку молоду і вродливу, то ще ганьбу тобі вчинять та сором, а хіба ж ми спроможні оборонити? Отсе ж ми й кажемо тобі згори, щоб потім на нас не ремствувала.

Хоч і налякана була дівчина тими дідовими словами, та, зміркувавши, що вже нерано, вона сказала:

— Як буде Бог ласкавий, то й вас і мене од сього лиха порятує, як же ні, то краще вже од людей муки зазнати, аніж од звірів смерті пожити.

По сій мові злізла з коня і вступила в убогу дідову хатину, та й повечеряла з добрими людьми чим Бог послав. Тоді, не роздягаючись, лягла коло них спати, але цілу ніч плакала й зітхала, своєю бідою журачись та про коханого турбуючись і нічого доброго од долі вже не сподіваючись.

Так як перед світом почула вона гупотняву велику — якісь люди до хати зближалися. Спочила дівчина на рівні ноги, вибігла в двір просторий, що був поза хатою, і сховалася в чималу копицю сіна, щоб не сплоса її напасники її дошукалися. Ледве успіла вона сховатися, як надбігла ціла ватага лиходіїв і стала добиватися до хати. Побачивши осідланого коня, драбуги почали питати, хто тут є. Дід, помітивши,

що дівчина десь ділася, сказав їм:

— Немає тут нікого, окрім мене та старої, а кінь сей — приблуда: утік од когось учора ввечері та й прибився до нас, от ми й поставили його в дворі, щоб вовки не з'їли.

— Коли так, — сказав ватажок, — то сей безхазяйний кінь нам у пригоді стане.

Пішли розбишаки всюди по нишпорках — хто в хаті порався, хто у дворі, списи й щити свої додолу покидавши. Один засторчив знічев'я списа свого в капицю, де дівчина сховалась, да так, що клюгою в ліву грудь їй ударило, аж сукню роздерло; мало не крикнула бідолаха з переляку, думаючи, що її поранено, та вчасно схаменулася і змовчала. Розбишаки насмажили собі хто козлятини, хто іншого якого м'ясива, поїли, попили та й подалися геть, коня того з собою повівши. Як були вже вони далеченько, дід спитався в баби:

— А де ж се наша вчорашня дівонька? Відколи встали, я її вже не бачив.

Баба сказала, що не знає, і кинулась її шукати. Аньйолелла, почувши, що ті вже пішли, вилізла з сіна. Дуже зрадів старий, що не впала вона в руки розбійникам. Тим часом надворі вже добре розвиднілось.

— Оттепер по видному, — сказав дід, — якщо хочеш, одведемо тебе до замку, се буде звідціль миль п'ять, чи що; там матимеш уже надійний сховок. Тільки доведеться тобі пішечки дибати, бо ті лотри коня твого забрали.

Байдуже було дівчині про коня, давай вона старих просити, щоб пробі вели її до того замку; рушили вони в дорогу та й прийшли туди в обідню пору. А паном того замку та був один синьйор із роду Орсіні, на ймення Ліелло ді Кампо ді Фйоре; як на те, застали вони там його дружину, панію вельми статечну й добросерду. Побачивши Аньйолеллу, вона одразу впізнала її, привітала любенько і спитала, яким чином та сюди потрапила. Дівчина розказала їй геть-чисто все. Пані, що добре знала й П'єтра (він приятелював з її мужем), сильно журилася з його лихої пригоди і, почувши, що юнака схопили, думала вже, що його напевно вбито, проте сказала дівчині:

— Як тобі невідомо, що сталося з П'єстром, живи поки що в мене, а згодом знайдеться okazія і до Рима безпечно повернутися.

Тим часом П'єтро сидів собі ото вночі на дубі і так уже тяжко журився, що хто його знає; аж бачить — так як о первоспах обступила його коня ціла тічка вовків, штук, може, двадцять. Зачувши вовчий дух, кінь мотнув головою, порвав оброть і хотів тікати, а ті не пускають; одбивався він од них і копитами, й зубами, та шкода — вовцюги повалили його, задавили й роздерли. Геть усього з'їли, тільки кістки zostавили, та й ходу. Ще тяжче зажурився П'єтро, свого вірного товариша в біді втерявши; ну, думає, тепер уже мені з сих нетрів не вибратися.

Уже й світ настав; дубує П'єтро на тому дубі — так ізмерз, що хоч умирай; коли бачить — так як у милю багаття десь велике палає. Зліз він із дерева, хоч і лячно було, і пішов туди, аж поки до вогню не дійшов. Навколо вогнища сиділи пастухи-нічліжани, сніданок веселенько споживали. Жалко їм стало чоловіка, прийняли вони його до свого гурту. Попоїв він, обігрівся трохи та й розповів їм про свою лиху пригоду, а потім спитав, чи нема тут де поблизу села якого або замку, куди б йому прихилитися.

Пастухи сказали, що за три милі звідти є замок синьйора Ліелла ді Кампо ді Фйоре і що його пані саме там перебуває. П'єтро вельми тому зрадів і попрохав, щоб вони провели його до замку; двоє пастухів охоче на те пристали.

Як прийшов він туди й побачив деяких знайомих, зараз почав думати, як би йому кохану в лісі розшукати, аж тут покликала його до себе сама пані. Як же зрадів він і здивувався, коли, пішовши до пані, побачив при ній і свою Аньйолеллу! Хотів був кинутись до неї, обійняти, та господині посоромився; а що вже дівчина, та ще й за нього дужче раділа. Привітавши приязно молодого гостя, пані почала, однак, доказувати йому, що негаразд він учинив, рідні своїй насупір пішовши. Та коли побачила, що він на те твердо зважився і дівчина того ж самого бажає, то подумала собі: "А чого мені клопотатись? Вони любляться собі обоє, і він і вона — приятелі мого мужа, наміри в них чесні, мабуть, сам Бог їм сприяє, коли врятував його од зашморгу, її од списа, а обох од хижого звіра. То нехай уже так і буде!" А до них промовила:

— Ну, як ви вже так хочете одружитись, то нехай, про мене. Справимо тут весілля коштом мого пана, а там уже, дасть Бог, помирю якомсь вас обох із ріднею вашою.

Без краю врадувані молодята тут же й заручилися; шляхетна пані справила їм почесне весілля, на яке тільки можна було в горах спромогтись, і новоженці уперше скуштували тут солодкої новини любовної. Через кілька днів разом із панією виїхали вони верхи з надійним супроводом до Рима. Хоч П'єтрові родичі були обурені його вчинком, та пані зуміла їх хутко до згоди привести, і П'єтро жив щасливо і мирно з своєю Аньйолеллою аж до сивого волосу.

ОПОВІДКА ЧЕТВЕРТА

Мессер Ліціо да Вальбона застає Річчарда Манарді з своєю дочкою; Річчардо одружується з нею і мириться з батьком

Як Еліза вмовкла й вислухала схвальну товаришок своїх мову, королева веліла Філостратові своє щось розповісти; той, осміхнувшись, почав такими словами:

— Либонь чи не всі за те не раз та й не два мене корили, що вчора я про смутнії речі розповідати загадував і тим до плачу вас доводив; щоб же за ту досаду хоч трохи нагородити, надумав я вас чимось веселеньким потішити і розказати невеличку історійку, де закохані не якого зазнали горя — по хвилі зітхань, і страху, й сорому настали для них щасливі дні.

— Не з-так давно, шановнії пані, жив у Романії багатий і статечний шляхтич на ймення мессер Ліціо да Вальбона; уже як пішло йому на старість, сплотив він з дружиною своєю Джакоміною дочку. Росла та дочка та й виросла, такою хорошою да вродливою стала, що по всій окрузі рівної собі не мала. Батько й мати хтозна-як свою одиначку любили й кохали, голубили й доглядали, сподіваючись через неї з якимось вельможним родом поріднитись. У домі мессера Ліціо бував частенько в гостях один юнак із родини Манарді да Бреттіноро, на ймення Річчардо, панич із себе гарний і показний; мессер Ліціо та його дружина зовсім його не стереглися, бо він був їм ніби за рідну дитину. Накинувши раз і вдруге оком на дочку їхню відданицю, красиву, люб'язну і скромну, він закохався в неї напропале, але пильно почуття свої приховував. Та хто-

хто, а дівчина те помітила й прийняла не без приємності, рівним бажанням до нього запалившись, чому Річхардо радів несказанно. Не раз уже поривався він їй освідчитись, та все якось не зважувався; нарешті набравшись сміливості, сказав їй одного дня:

— Благаю тебе, Катерино, не дай мені вмерти з любові.

А та йому зразу:

— Я молю Бога, щоб самій з любові до тебе не згинуті.

Така відповідь додала юнакові одваги.

— Усе зроблю, — сказав він, радіючи, — все для тебе зроблю, кохана, добери тільки способу, як би нам обом порятуватися.

— Річхардо, — промовила тоді Катерина, — ти ж знаєш, під яким пильним наглядом мене тримають; я просто не знаю, як би нам з тобою зійтись. Може, ти щось таке вигадася, скажи мені, я на все згодна, аби тільки слави не наробити.

— Катеринко моя солоденька, — сказав по довшій надумі Річхардо, — одна тільки є на те рада: якби ти попросилась ночувати на балконі, що над садом, або так туди вночі прийшла, тоді б уже я туди якось дістався, — хоч воно й височенько.

— Ну, — одповіла дівчина, — як зумієш туди вилізти, то я думаю, що якось того доб'юся, що там спатиму.

Річхардо охоче погодився. По сій розмові молодята розійшлися, тільки один разочок крадькома поцілувавшись. Другого дня (а надворі май уже був наскінчу) дівчина пожалілася матері, що задля духоти не могла вночі спати.

— Де там тая духота, доню? — здивувалась мати. — Немає тії духоти й заводу.

— Ба ні, мамо, — одказала Катерина, — по-вашому, то, може, й немає, бо вам так здається; та не забувайте ж, що молоді дівчата гарячіші за літніх жінок.

— Авжеж, що так, доню, — сказала мати, — та не в моїй то волі насилати спеку чи прохолоду тобі до любові. Яка пора, така й погода; треба терпіти. Може, сю ніч буде не так жарко, і тобі спатиметься краще.

— Та якби ж то! — зітхнула Катерина. — Тільки ж не буває такого, щоб проти літа ночі холоднішали.

— То чого ж ти хочеш? — спитала мати.

— А от чого, — одказала дочка. — Якби татко і ви, мамо, дозволили, я послалась би на балконі, що над садом, коло таткової кімнати. Там холодочок, соловей співає; мені там лучче спатиметься, ніж у вашій опочивальні.

— Не журися, доню, — мовила мати, — я скажу батькові, як він завволить, так і буде.

Мессер Ліціо був на старощах упертий, нівроку; як почув він про те од жінки, то сказав:

— Що то за соловей, що їй під його співи спати заманулось? Буде вона в мене і цвіркунів слухати!

Як дізналась про те Катерина, то справді цілу ніч не могла заснути — не од духоти, а з досади, та й матері спати не давала, все жалілася, що їй жарко. Уранці пішла знову

мати до батька і сказала йому:

— Мій пане, не любите ви своєї дитини; що вам до того, як дочка спатиме собі на балконі? Ніч-ніцьку через ту духоту вона в ліжку вертілася. Велике диво, що їй солов'я слухати хочеться! Звичайно, дівчина, а дівчата люблять усе, що на них схоже.

— Ну, нехай уже, — промовив тоді мессер Ліціо, — постав там ліжко, яке поміститься, обхили якимись заслонами, і нехай собі спить та слухає солов'я на здоров'ячко.

Почувши про те, Катерина зразу ж веліла постелити на балконі і, збираючись там ночувати, подала умовлений знак Річчардові, щоб той уже знав, що йому робити. Мессер Ліціо, як тільки побачив, що дочка пішла спати, замкнув двері, що вели з його кімнати на балкон, та й собі уклався на спочинок. Діждавшись, поки все в домі затихне, Річчардо виліз по драбині на мур, а потім, тримаючись за карниз і ризикуючи скрутити собі в'язи, добрався обережно до балкона, де Катерина прийняла його тихо та з великою радістю. Націлувавшись до смаку, вони лягли і любо втішалися навзаєм трохи не цілу нічку — немало там довелося соловейкові пощебетати. Насолода була велика, ніч мала; незчулися вони, як і світати почало. Розпалившись од іграшок любовних та розморившись од поліття, заснули молодята як були голісінькі; Катерина правою рукою обняла Річчарда за шию, а лівою схопила за грішне тіло, те саме, що ви, любі мої дами, соромитесь при нас називати.

От сплять вони отак без прокиду, аж і день настав; мессер Ліціо встав і, згадавши, що дочка спить на балконі, тихенько одчинив двері. "Побачимо, — каже, — як соловейко приспав сьогодні нашу Катерину". Вийшов він на балкон, одхилив заслону та й побачив, як дочка його, голісінька, з Річчардом обійнявшись, лежить. Добре впізнавши хлопця, він пішов до жінчиної кімнати і сказав:

— Уставай мерщій, жінко, подивись, як дочка твоя солов'я собі вподобала: упіймала і в руці держить.

— Та невже? — здивувалася жінка.

— Ходи швидче, — сказав мессер Ліціо, — то сама побачиш.

Мадонна Джакоміна убралася хутенько і тихо пішла за мужем; одхиливши заслону, побачила й мати на власні очі, як донька її тримала в руці солов'я, що то його співи так любила. Вважаючи, що Річчардо підло одурив її, мадонна Джакоміна хотіла була наробити крику й галасу, та мессер Ліціо сказав їй:

— Гляди, жінко, мовчи мені, коли тобі дорога моя ласка! Упіймала донька пташка — що ж, нехай її буде. Річчардо чоловік значного роду, до того ще й багатий — чим нам не зять? Як захоче по-доброму звідси вийти, нехай із Катериною заручиться, от воно й вийде, що не в чужу, а таки в свою клітку солов'я засадив.

Жінка заспокоїлась, як побачила, що муж тим не вельми журиться, і замовкла: зміркувала-бо, що дочці сю ніч добре було спати, солов'я впіймавши. Незабаром Річчардо прокинувся, побачив, що надворі вже білий день; ну, думає, пропав! Збудив Катерину та й каже:

— Он леле, серденько, що нам тепер робити? Бач, до білого дня проспали!

На ті слова мессер Ліціо підійшов до ліжка, підняв заслону і промовив:

— Та вже знаємо, що робити!

Як побачив його Річчардо, то неначе хто йому душу з тіла вийняв; підвівся сердега, сів на ліжку та й каже:

— Пане Ліціо, помилуйте мене ради бога! Я знаю, що вчинком своїм зрадецьким смерті заслуговую, але прошу вас, робіть зо мною що хочете, лиш не губіть душі живої!

На те одказав мессер Ліціо:

— Річчардо! Отак ти, значить, заплатив за любов мою до тебе й довіру? Ну, та вже як підвели тебе на сей гріх молодості, то, щоб урятувати себе од смерті, а мене од ганьби, мусиш узяти Катерину за жінку; чим вона була тобі сеї ночі, тим нехай буде поки віку. Тільки так можеш зо мною помириться і з душею звідси вийти, а коли ні, то начувайся!

Поки йшла та розмова, Катерина пустила солов'я, закрилася і почала гірко плакати та благати батька, щоб простив Річчардові, а юнака просила, щоб його волі не противився — тоді буде в них іще багато таких любих та спокійних ночей. Не довго ж треба було Річчарда і впрохувати, бо соромився хлопець гріха свого і бажав його загладити, смерті боявся і рятунку шукав, та і дівчину кохав щиро і хотів з нею жити; от і сказав він мессерові Ліціо тут же без відмовок, що готовий уволити його волю. Тоді мессер Ліціо взяв у дружини обручку, і Річчардо не гаючись заручився при батьках із Катериною. Потому вони залишили молодят на балконі удвох, сказавши:

— Спочиньте ще трохи, діти, бо ви не доспали.

Як батьки пішли, молоді знову обнялися; одмахавши вночі шість миль, вони додали до них іще дві, перед тим як устати; тим і скінчився перший день їхньої мандрівки. Послі того Річчардо поговорив з мессером Ліціо уже докладніше, а через кілька день узяв шлюб із Катериною в присутності багатьох родичів і знайомих і, привівши молоду врочисто додому, одбув пишне та розкішне весілля. Потім довго ще жив із своєю Катериною в злагоді й мирі, ганяючи з нею солов'я вдень і вночі до любої вподоби.

ОПОВІДКА П'ЯТА

Гвідотто з Кремони приручає перед смертю свою дочку-приймачку Джакомінові з Павії; в Фаенці в неї закохуються Джанноле ді Северіно і Мінгіно ді Мінголе і зчиняють за неї бійку; дівчина виявилась сестрою Джанноле і виходить заміж за Мінгіна

Слухаючи оповідання про солов'я, дами так реготалися, що, коли замовк Філострат, довго ще не могли погамуватись. Коли всі вже виреготались, королева сказала:

— Учора ти засмутив нас усіх, зате сьогодні так розвеселив, що ніхто вже тобі не має права дорікати.

Тоді, обернувшись до Неїфіли, веліла їй оповідати далі; та почала веселенько:

— Раз уже Філострат оповіданням своїм завів нас до Романії, то і я в тім краю погуляю думкою. Отож у місті Фано жили колись два ломбардці — один Гвідотто з Кремони, а другий Джакоміно з Павії; обидва були вже старі, а за молодого віку те й робили тільки, що воювали. Бувши Гвідотто на останній дорозі і не маючи жодного кривняка чи приятеля, котрому довіряв би більше, ніж Джакомінові, приручив йому

дівчинку свою, років десяти, чи що, і все своє добро, розказав усе, що до чого, та й помер.

Саме під той час місто Фаенца після довгої розрухи воєнної знову до хорошого прийшло стану і колишні його мешканці, що тікати з нього мусили, могли туди вільно повернутися. Подався до Фаенци і Джакоміно, бо жив там колись, забравши з собою всі свої достатки і дівчинку, залишену Гвідоттом, яку любив і кохав, мов рідну дітину. Як виросла та дівчина, то такою стала кралею, що всьому дівоцтву в місті перед вела — була над усіх не тільки вродлива, а ще й звичайна та честива. Не мало ж то і юнацтва за нею ввивалося, а найбільше, мабуть, двоє шляхтичів молодих та гарних — одного звали Джанноле ді Северіно, а другого Мінгіно ді Мінголе. Обидва вони в неї напропале закохались і через ті ревності один одного смертельною ненавистю зненавиділи. І той, і той посватав би її залюбки (дівчині було вже п'ятнадцять), якби отець-мати дозволили, та, бачивши, що з того чи іншого приводу їм одмовляють, почали гадати, чи нема ще якого способу тієї красуні доскочити.

Джакоміно тримав у себе в домі стару служницю й слугу на ймення Крівелло, чоловіка веселого й товариського. Добре з ним запізнавшись, Джанноле одкрив йому в слушну хвилю таємницю свого кохання і попрохав допомогти в сьому ділі, обіцяючи за ту послугу велику нагороду. На те одповів йому Крівелло:

— Чим я в сьому ділі можу тобі допомогти, так хіба ось чим: як піде Джакоміно ввечері до когось у гості, то я впускаю тебе до панночки; а якби я їй почав про тебе говорити, то вона і слухати б не захотіла. Як хочеш, то зроблю тобі таку послугу, а далі вже сам чини, як знаєш.

Джанноле сказав, що йому того тільки й треба; так вони й домовились. З другого боку, Мінгіно з'єднав собі стару служницю; вона вже кілька разів передавала їй од нього цидулки і мало не прихилила її серця до нього, а крім того, теж обіцяла привести його до неї, скоро Джакоміно вийде кудись із дому увечері.

Невдовзі по тих переговорах Джакоміно справді пішов вечеряти до одного свого приятеля; про те подбав Крівелло, який зразу ж дав знати Джанноле, щоб приходив, а він уже одчинить йому двері, давши умовлений знак. Стара служниця, нічого про те не знаючи, і собі оповістила Мінгінові, що господаря ввечері не буде дома, тож нехай приходить, а вона вже дасть гасло, коли йому вступити. Як настав вечір, обидва закоханці, нічого не знаючи один про одного, та все ж узявши кожен із собою для остороги декілька озброєних товаришів, подалися до того дому, щоб заволодіти здобиччю. Мінгіно з своїми людьми став поблизу в домі одного приятеля, ждучи гасла од старої; Джанноле із своїми стояв трохи осторонь. Тим часом Крівелло і стара служниця, вирядивши хазяїна, намагалися спекатися одне одного.

— Чого не лягаєш спати, — питає у неї Крівелло, — доки ти будеш туди-сюди рипатися?

— А ти чом не йдеш за паном? — одрікала служниця. — Чого ждеш, адже ти вже повечеряв!

Так і не вдалося ні їй, ні йому супротивника здихатися. Побачив Крівелло, що

надходить умовлений із своїм паничем час, та й думає собі: "От мені великий клопіт із старою! Як почне галасувати, то вже якось дамо їй раду!" Подавши знак, він одчинив двері. Джанноле одразу ж увійшов у дім з двома товаришами і, знайшовши дівчину в світлиці, схопив її і хотів вести. Дівчина почала пручатися й кричати, зчинила лемент і служниця. Як почув те Мінгіно, зараз прибіг зі своїми людьми; побачивши, що дівчину вже ведуть із дому, вони вихопили мечі з піхов і гукнули:

— Смерть вам, зрадники! Не попустимо гвалту!

І давай суперечників своїх рубати... На той гвалт позбігалися сусіди з посвітачами та зброєю; обурившись з учинку Джанноле, всі стали допомагати Мінгінові. Після завзятого бою Мінгінові пощастило вирвати дівчину з рук напасника й одвести знову до Джакомінового дому. Та бійка все ще не припинилась, аж поки не прибігла сторожа з синьйорії; вартовики розборонили їх і багатьох похапали, в тому числі Мінгіна, Джанноле й Крівелла; усіх їх одведено до в'язниці.

Як уже колотнеча втихомирилась і Джакоміно повернувся додому, він дуже стурбувався з тої пригоди, але, розпитавшись, як було діло, і побачивши, що дівчина нічому не привинна, трохи заспокоївся і вирішив якнайшвидше оддати її заміж, щоб тому клопоту надалі запобігти. Назавтра рано дізналися про все родичі обох юнаків і, знаючи, яке лихо може їм скластися, якщо Джакоміно вживе всіх заходів, на які він мав право, пішли до нього та й почали по-хорошому прохати, щоб він пробачив нерозважним юнакам за той замах заради любові й поваги до батьків їхніх, обіцяючи од свого імені і од імені молодих винуватців учинити йому яку завгодно сатисфакцію. Джакоміно, чоловік бувалий і на вдачу вельми любомирний, одповів їм коротко:

— Панове! Якби я навіть був не гостем у вашому краю, а родимцем, то й тоді з приязні до вас я вчинив би все, що міг, вам на догоду. Я зобов'язаний здатися на ваше прохання, тим більше, що кривда сталася власне вам, а не мені: ся дівчина родом не з Кремони і не з Павії, як дехто, може, думає, а таки з самої Фаенци, хоч ні я, ні товариш мій покійний, що мені її припоручив, так і не дізнались, чия вона дочка. Тим я охоче вволю вашу волю.

Почувши статечні люди, що дівчина родом із Фаенци, вельми тому здивувались і, подякувавши Джакомінові за його великодушність, почали питати, яким чином вона потрапила йому до рук і звідки він знає, що вона фаентинка. На те одказав Джакоміно:

— Гвідотто з Кремони, давній мій друг і товариш, розповів мені перед смертю, що коли Фаенцу здобули й сплюндрували війська імператора Фрідеріка, заскочив він із товариством своїм до одного дому, де було повно всякого добра, а з мешканців нікого не лишилось, крім двохлітньої, може, дівчинки, котра, як побачила його на сходах, сказала на нього: тато. Жаль йому стало дитини, і він узяв її з собою в Фано разом з усім тим добром, що було в покинутому домі; на смертельній постелі будучи, він лишив свою приймачку на мене і заповів видати її заміж, як виросте, давши за нею в посаг усе його майно. Дівчина вже й справді на порі стала, та поки що добрих людей не траплялось; а треба таки її одружити, щоб знов коли такої халепи, як учора, не склалося.

Серед присутніх був випадком такий собі Гвільгельміно з містечка Медічіна, який воював колись разом із Гвідоттом в імператорських військах і добре знав, чий дім облушив тоді Гвідотто; побачивши тут господаря, він обізався до нього:

— Чуєш, Бернабуччо, що каже Джакоміно?

— Авжеж, — одказав той, — я й сам про те он як думаю, бо не забув, що під ту завірюху втратив я донечку таких саме літ, як говорить Джакоміно.

— Отож вона, мабуть, і є, — промовив Гвільгельміно, — бо я чув колись, як Гвідотто розповідав, який дім він ограбував, і так його змалював словами, що се достеменно був твій. Пригадай, чи не було в дитини твоєї якоїсь прикмети, щоб розпізнати її непохибно.

Бернабуччо і справді пригадав собі, що в його дівчини був над лівим вушком хрещатий шрамик, що лишився по розрізаному чирякові якраз перед тими подіями; не довго думаючи, він приступив до Джакоміна і попрохав його, щоб показав йому ту дівчину. Джакоміно охоче повів його до свого дому і велів дівчині вийти до гостя. Як побачив її Бернабуччо, то зразу його вдарило, як вона на матір свою схожа, що й досі ще красунею лишилась; тим іще не задовольнившись, попрохав він у Джакоміна дозволу одгорнути їй волосся над лівим вухом. Джакоміно йому не суперечив; тоді Бернабуччо підійшов до засоромленої дівчини, одгорнув правою рукою волосся і справді побачив там хрещик. Остаточо переконавшись, що то його дочка, аж заплакав потиху з радощів і пригорнув її до себе, хоч вона, збентежившись, і пручалася.

— Так, брате, — сказав він Джакомінові, — се моя дитина! Мій дім розграбував тоді Гвідотто; моя дружина, а її мати, покинула там малу з смертельного переляку, а що того ж дня спалено інший наш будинок, то ми досі думали, що вона в ньому згоріла.

Як почула те дівчина й подивилась пильніше на сього старого, поважного чоловіка, повірила йому; щось ніби торкнуло її за серце, вона вже не пручалася в його обіймах, а плакала розчулено разом з ним. Бернабуччо зараз же послав по свою жінку та інших родичок, по братів і сестер дівчини, показав їй всім і розказав, як було діло. Багато було там радісних обіймів і привітань, а послі Бернабуччо, з повною згодою Джакоміна, повів її до свого дому.

Коли дізнався про те начальник міський, чоловік розумний і людяний, він вирішив пустити в непам'ять вину Джанноле, — адже юнак був сином Бернабучча і, як виявилось, рідним братом тої дівчини. Порадившись полюбовно з Бернабуччом і Джакоміном, він помирих їх з обома юнаками, а тих двох між собою, а потім, на превелику радість усім родичам, одружив Мінгіна з тою дівчиною, що її звали Агнеса, а також випустив на свободу Крівелла та всіх інших, що попались за ту бійку. Врадуваний без міри Мінгіно справив гучне та бучне весілля і, привівши Агнесу до свого дому, жив із нею багато років у мирі й злагоді.

ОПОВІДКА ШОСТА

Джанні з Прочіди схоплюють з коханою дівчиною, яку подаровано королю Фрідерікові, і прив'язують з нею разом до стовпа, щоб спалити; упізнаний од королівського адмірала, він уникає кари і одружується з своєю любовою

Як скінчилася Неїфіліна оповідка, що дуже всім дамам до смаку припала, королева веліла Пампінеї розказати щось своє; та, підвівши ясне чоло, заговорила не гаючись:

— Незмірно велика, милії мої подруги, сила любові, що підіймає закоханих на многотрудні подвиги, що додає їм духу переносити неймовірні муки й випробування; у тому ви могли переконатись, слухаючи сьогоднішніх і колишніх історій, та хочу я вам новий іще подати доказ, оповівши про пригоди одного закоханого юнака.

На острові Іскії, що поблизу Неаполя, жила колись одна гарна дівчина веселої вдачі. Звали її Рестітута, і була вона дочкою тамтешнього шляхтича на ймення Мартіно Болгаро. У ту дівчину був закоханий без краю один юнак із сусіднього острова Прочіди, на ім'я Джанні, та й вона теж його любила. Не лише вдень перебував він, було, з Прочіди на Іскію, щоб кохану свою побачити, а інший раз то і вночі, не знайшовши човна, уплинь з одного острова до другого припливав, щоб тільки на мури її дому поглянути.

Отак любилися вони собі здалеку, аж сталося, що одного літнього дня дівчина гуляла сама-самісінька на березі морському, йдучи помалу од скелі до скелі й одриваючи ножем мушлі од каміння, та й дійшла непомітно до затоки, скритої за урвищем, де на той час спочивало в холодочку біля чистого джерела кілька сицилійців, що верталися фрегатом із Неаполя. Побачивши молоду й хорошу дівчину, яка ще не встигла їх помітити, вони врадили спільно схопити її та й повезти з собою; як же надумали, так і зробили. Хоч як кричала бідна дівчина, пірвали її, посадили на свого фрегата й попливли.

Як допливли до Калабрії, стали вони сперечатись, кому вона буде, та кожен хотів її собі мати; не дійшовши згоди, вирішили тоді, щоб уникнути небезпечної колотнечі, оддати дівчину сицилійському королю Фрідерікові, бо той, молодий іще лицар, вельми таке добро полюбляв; як прибули до Палермо, то так і вчинили. Король дуже вподобав хорошу бранку, та, буди на той час трохи нездужалим, велів одвезти її до пишного палацу в своєму парку, що прозивався Куба, і доглядати там, поки він не прийде до здоров'я; як же велів, так і сталось.

Викрадення дівчини великої наробило на всій Іскії труси; найдужче те людей тривожило, що ніхто не знав, хто і звідки були ті викрадачі. Лише Джанні, якому та річ найбільше на серці лежала, довідався-таки, в яку сторону пішов фрегат, і, не чекаючи інших вістей, спорядив свого кораблика та й рушив уздовж берега од Мінерви до Скалеї в Калабрії, розпитуючи всюди про свою кохану. У Скалеї сказано йому, що дівчину одвезли сицилійські моряки до Палермо. Джанні подався туди не гаючись; по довгих розшуках дознався він, що бранку подаровано королю, а той тримає її в Кубі.

Тяжко зажурився Джанні од такої вісті: не сподівався вже не то коханою своєю оволодіти, а й побачити її будь-коли. Та все ж, зрушений силою любові, одіслав корабля додому, а сам лишився в Палермо, де його ніхто не знав. Часто ходив юнак до тієї Куби і раз якось побачив-таки біля вікна свою кохану, помітила й вона його; обоє були без міри врадувані сій зустрічі. Постерігши, що нікого навкруги не видно, Джанні підійшов ближче, і вона сказала йому, як він зможе до неї дістатися. Добре розглянувшись по

замку і парку, він пішов звідтіля, щоб повернутися аж уночі.

Як ізвернуло з полуночі, Джанні знову був уже там; видряпавшись по муру, такому гладенькому, що й дятлові не було за що зачепитись, він переліз у сад, знайшов там жердку, приставив її до вікна, що вказала йому Рестітута, і досить легко добрався до нього. Красуня, яка доти була з ним недоторканою, бережучи своєї честі дівочої, бачивши тепер, що все пропало, вирішила, що найкраще буде, як вона оддасть її Джанні: уволить уже його бажання, а він, може, визволить її звідси. Тим вона зарані одчинила вікно, щоб легше було йому в кімнату дістатись. Тихо влізши через вікно, Джанні ліг коло неї в ліжко. Вона ще не спала і передусім відкрила йому свої думки, бажаючи коханого вирятувати її з сієї неволі. Джанні одказав їй, що нічого милішого не може для нього бути, і як він прийде до неї завтра, то все вже влаштує для втечі. Тоді закохані обнялися міцно і, зазнавши кілька разів найвищого блаженства, яке може дати любов, так і заснули в знеможі, як були, обнявшись.

Тим часом король, якому дівчина зразу припала була до вподоби, згадав про неї і, чуючись уже добре на силі, надумав піти до неї, хоч ніч уже й минала; взявши з собою кіль коро слуг, він подався з ними потаймиру до Куби. Увійшовши в палац, він велів потихеньку одчинити двері кімнати, що в ній, як йому було відомо, спала дівчина, і ввійшов туди з посвітачем у руці. Глянув на ліжко і побачив, що бранка його спить голим голісінька, обійнявшись з якимось юнаком. Страшенним гнівом закипіло королеве серце; ані слова не зронив Фрідерік і ледве стримався, щоб не заколоти обох кинджалом, що завжди при боці носив. Та зваживши на те, що не подобаріч не то можновладцеві, а й простому чоловікові убивати людей сонних і безборонних, він погамував свій порив і вирішив, що краще буде спалити їх привселюдно на кострищі. Звернувшись до вірника свого, який його супроводив, він промовив:

— Як ти гадаєш, що мені зробити сій перелюбниці, на яку я покладав надії?

Потім почав питати, чи не знав він того зухвалого юнака, що пробрався потай до його дому і насмілювався вчинити йому таку ганьбу і зневагу. Слуга одказав, що йому ніколи не доводилось раніш того юнака бачити. Розгніваний король вийшов з кімнати, велівши схопити зо сну обох коханців, як є, голими, зв'язати їх і привести серед білого дня на майдан у Палермо, де, припнувши обох до стовпа спиною одне до одного, виставити до третьої години на людське позорище, а потім того спалити на покару. Давши таке розпорядження, Фрідерік повернувся до свого столичного палацу, повен злості й досади.

Як тільки король пішов, слуги кинулися зненацька на сонних, розбудили їх, схопили і зв'язали без милосердя по руках і ногах; легко собі здумати, як зажурились юнак із дівчиною, потерпаючи за життя своє, як плакали вони й нарікали. Згідно з королівським наказом поведено їх у Палермо на майдан, прив'язано до стовпа і налаштовано в них перед очима кострище, на якому мали їх у призначену годину спалити. Всі палермітяни, жінки й чоловіки, збіглись на ту дивовижу: чоловіки йшли подивитись на дівчину, і всі вихваляли в один голос вроду її та постать хорошу, жінки натомість цікавились більше юнаком і теж дивували красі його та статури. А нещасні

коханці, засоромлені й налякані, понурили голови, оплакуючи свою долю.

Коли тримали їх отак на майдані, по всьому місту вину їхню скликаючи, прочув про те Руджієрі дель Орія, муж доблесний і хоробрий, що був на той час королівським адміралом. Пішов він і собі на майдан, щоб на них поглянути; спочатку на дівчину подивився, вроду її велике похваляючи, а потім навів оком на юнака і зразу ж помітив, що він йому ніби по знаку. Підійшовши до нього ближче, адмірал спитав, чи він часом не Джанні із Прочіди.

Підвівши голову й упізнавши адмірала, юнак одказав:

— Так, синьйоре, я був тим, кого ви назвали, та скоро вже буде по мені.

Тоді спитав адмірал, що його привело до тієї долі.

— Любов і гнів короля, — одказав на те Джанні. Адмірал розпитався про все докладно, як було діло, і, вислухавши юнака, хотів був уже йти, як Джанні знов обізвався до нього:

— Якщо можна, синьйоре, то попросіте в того, хто мене сюди поставив, для мене одної ласки.

— Якої ж то? — спитав Руджієрі.

— Знаю я, — одповів Джанні, — що мушу померти, і то скоро; нехай же перед смертю стоятиму з сією дівчиною, котру люблю, як душу, і котра мене кохає так само, не плечі в плечі, а очі в очі, щоб, гинучи, міг я її видом потішитись.

Руджієрі сказав йому, посміхаючись:

— Постараюся так зробити, що поти будеш на неї дивитись, поки самому не обридне.

Одійшовши од нього, він наказав тим, що мали виконувати вирок, щоб не робили більше нічого до нового королівського розпорядження, а сам подався не гаючись до короля; хоч і застав його вельми розгніваним, проте вирішив сказати йому свою думку і спитав:

— Королю, чим прогнівила тебе та молода пара, що ти велів спалити на майдані?

Король про все йому розповів; тоді Руджієрі вів далі:

— Провина їхня заслуговує на кару, тільки не од тебе. За зло слід одплачувати, а за добро оддячувати, — не кажу вже про ласку й милосердя. Чи знаєш ти, кого хочеш спалити?

— Не знаю, — одказав король.

— То знай же, — мовив Руджієрі, — і, може, зрозумієш, чи гаразд учинив, піддавшись пориву люті. Той юнак — син Ландольфа з Прочіди і братанич того мессера Джанні з Прочіди, котрий підсадив тебе на трон королівський, а дівчина — донька Мартіна Болгара, що завдяки його силі острів Іскія визнає твою владу. Крім того, молодята вже оддавна любилися і лише з любові, а не з бажання образити твою величність, допустились того гріха (якщо можна назвати гріхом те, до чого молодих приводить кохання). То навіщо ж тобі посилати на смерть людей, котрих ти по праву мав би осипати милостями й дарами великими?

Почувши ці слова і визнавши, що Руджієрі правду каже, король не тільки скасував

свій остаточний вирок, а й пошкодував із того, що вчинив їм досі. Він негайно велів одв'язати юнака й дівчину від стовпа і привести їх до себе; так же і сталося. Розпитавши в них докладно, хто вони й що, він надумав винагородити їх за ту кривду, що вони од нього зазнали, почесною своєю особливою та багатими дарунками. Тим велів одягнути їх обох у пишні шати і, знаючи їхнє обопільне кохання, одружив Джанні з любою дівчиною, обдарив їх дарами коштовними і послав без міри щасливих молодят додому, де прийнято їх з несказанною радістю. Довго ще жили вони разом у щасті й довіллі.

ОПОВІДКА СЬОМА

Теодор кохається з Віолантою, донькою свого пана Амеріґа; дівчина заходить од нього в тяж, і коханця засуджують на шибеницю; коли його ведуть під батогам на страту, батько впізнає його й визволяє, одруживши його з Віолантою

Всі дами чекали, притаївши духа, сплять чи ні тих молодих коханців; як дізнались же, що вони врятувались, оддали дяку Богові і вельми зраділи. Дослухавши тої повісті, королева веліла казати далі Лауретті; та почала веселенько такими словами:

— Любі мої подруги! У ту добу, як королював у Сицилії ласкавий пан Гвільельмо, жив на тому острові один шляхтич на ймення Амеріґо Абате з Трапані, багатий на всі блага світові, у тому числі й на дітей. Для такого хазяйства треба йому було немало слуг, тож одного разу, як прибули зі Сходу генуезькі корсари з галерою своєю, що нахапали десь на вірменському узбережжі багато хлоп'ят, він купив собі кілька невільників, вважаючи їх за турків. Більшість хлопців були собі прості пастухи, один тільки, на ймення Теодор, виділявся з-поміж усіх вродою своєю і любою вдачею. Хоч мали його за раба, та виростав він у домі мессера Амеріґа вкупі з його дітьми і, завдяки не стільки тому щасливому випадку, скільки природним нахилам своїм, став незабаром добре вихованим і чемним юнаком. Він так сподобався панові своєму, що той дав йому свободу, охрестив його (бо думав же, що турок) П'етром і настановив управителем своїм, маючи до нього повну довіру.

Разом з іншими дітьми мессера Амеріґа піростала чимдалі й донька його Віоланта, дівчина гарна й руча; не встиг батько й про заміжжя її подумати, як закохалася вона в П'етра. Хоч же вона його й любила і за прикмети шляхетні велике цінувала, та довго соромилась йому одкритися; проте Амур визволив її од тої турботи, бо й сам П'етро, знишка накинувши на неї очима, так у неї закохався, що тільки поблизу неї чувся щасливим, одначе дуже боявся, щоб ніхто того не постеріг, бо йому здавалось, що негаразд так чинити. Дівчина, яка охоче бувала в його товаристві, теє помітила і, щоб додати йому сміливості, показувала йому ознаки щирої прихильності. Хоч і прагнули обоє одне одному освідчитись, та довго не могли на те зважитись.

Поки вони так страждали, любовною жагою палаючи, фортуна ніби навмисне дала їм нагоду позбутися взаємної несміливості та соромливості. У мессера Амеріґа був один чудовий маєток, так як за милю од Трапані, куди часто ходила на прогуляння його пані з дочкою та ще з деяким жіночим товариством. Одного дня в часі великої спеки подалась туди вся жінота на одпочинок, узявши з собою і П'етра. Раптом небо, як то

частенько буває влітку, окрилося темними хмарами; боячися, щоб не застала їх там негода, пані з усім супроводом своїм рушила назад до Трапані. П'єтро й Віоланта, молодші за інших, випередили все товариство; гнала ж їх, мабуть, не боязнь перед бурею, а сама любов. Оддалившись од усієї компанії так, що їх уже ледве видко було, почули, як після довгого гримкотіння пішов раптом буйний і густий град, од якого всі поховалися в якійсь селянській хаті. Хлопець і дівчина, не бачачи іншої криївки, побігли в якусь напівзруйновану пустку, де вже давно не жили люди; тут прихистилися вони вдвох в одному куточку, де ще лишився зверху шмат покрівлі, і в тій тісноті мусили притулитись одне до одного. Од того приторку обоє набралися враз сміливості. П'єтро почав перший:

— Дай, Боже, — каже, — щоб град сей ніколи не перестав, аби нам отак удвох укупі бути.

— І мені того б хотілося, — одмовила Віоланта.

Слово по слову, та і взялися за руки, а тоді обнялись, а потім поцілувались, а град усе йшов та йшов. Не буду вам усього докладно оповідати, скажу тільки, що поки стало на годині, молоді закоханці спізнали найвищі розкоші любові і домовились між собою, як, де й коли їм сходиться надалі. Як град перейшов, вони пристояли біля міської брами, що була звідти недалечко, і, діждавшись матері, вернулись разом із нею додому. Там зустрічались вони ще багато разів і кохалися нишком собі до любої вподоби, аж поки дівчина не завагоніла, що і її, і його вельми стривожило. Всякого способу добирала вона, щоб усупереч природі приросту того позбутися, та все даремно. Тоді П'єтро, боячися за життя своє, вирішив утекти і сказав про те Віоланті; почувши про те, дівчина сказала:

— Як ти мене покинеш, я сама собі смерть заподію!

П'єтро, що дуже любив її, сказав:

— А як же мені, серденько, тута лишатися? Скоро гріх наш на яв вийде; тебе ж то помилують, а мені доведеться і за себе, й за тебе покутувати.

— П'єтро, — одповіла на те дівчина, — мого гріха тепер уже не приховати, але будь певен, що про твій гріх ніхто не дізнається, якщо ти сам того не скажеш.

— Коли так, — вирішив П'єтро, — то я остаюся, але ж гляди дотримай свого слова!

Дівчина приховувала, як могла, свою вагітність, але, бачачи, що живіт росте і таїтися далі годі, призналась одного дня, плачучи, своїй матері і благала її не губити молодого віку. Вражена прикро мати лаяла її і шпетила, як хотіла, а потім почала допитуватись, як було діло. Щоб не нашкодити П'єтрові, Віоланта вигадала якусь байку і видала її матері за правду, а та й повірила. Щоб покрити доччин переступ, вона вислала її в один далекий маєток.

Як надійшов час пологів і породілля почала, жіночим звичаєм, кричати з болю, а мати й не думала, що Америкі, який майже ніколи там не бував, міг туди появитись, він завернув раптом до того маєтку, їдучи з пташиних ловів, і дуже здивувався, почувши ті крики. Він зайшов у ту кімнату і спитав, у чому річ. Мати, що була в ту хвилю з дочкою, побачивши його, встала перелякано і розповіла йому все так, як їй говорила Віоланта,

але мессер Америкго, не такий легковірний, як його дружина, сказав, що то річ неможлива, щоб дівчина не знала, од кого вона завагітніла, і зажадав од дочки щирого визнання: коли скаже правду, то він їй простить, коли ж ні, нехай готується до ганебної смерті, не ждучи від нього жалю. Віолантина мати намагалась угамувати його, вмовляючи, що все було так, як вона сказала, але даремно. Розлючений батько кинувся з голим мечем до дочки, яка саме в ту хвилю знайшла дитину, і крикнув:

— Або кажи, од кого воно, або тут тобі й смерть!

Злякавшись видимої смерті, Віоланта зламала свою обітницю і призналася, що було між нею і П'етром. Почувши те, батько розлютився ще дужче і ледве стримав себе, щоб її не вбити; вибештувавши дочку крутими словами, він сів на коня й майнув у Трапані, де заявив мессерові Куррадові, намісникові королівському, про ту кривду, що йому заподіяв П'етро, і велів схопити юнака зненацька; як узято його на муки, він геть-чисто все розказав.

Через кілька день намісник засудив винуватця до шибениці, а перед тим, як повісити, мали провести його по місту з батоковим боєм. Та мессер Америкго тим ще свого гніву не вдовольнив, що юнакової смерті домігся, намислив він в ту саму годину обох закоханців і дитя їхнє з світу згладити; він усипав отрути в келих вина і дав те дання разом із кинджалом одному служебникові своєму.

— Неси, — каже, — те й те до Віоланти й перекажи їй од мене, нехай сама яку хоче смерть собі вибирає — чи од отрути, чи од кинджала, а коли ні, то я привселюдно спалю її, як вона й заслужила. Як сее зробиш, то візьми хлопчика, що повила вона позавчора, розбий йому голову о камінь та викинь собакам на з'їжу.

Служебник, більше схильний до зла, аніж до добра, пішов виконувати жорстокий вирок, що виніс лютий батько дочці своїй і внукові.

Тим часом П'етра вели вже під батожжям до шибениці; сталося так, що вартовики проводили його мимо однієї гостиниці, де саме перебувало троє вірменських вельмож, посланих од царя свого до Папи Римського для обміркування справи майбутнього хрестового походу; посланці спинилися на кілька день у Трапані, щоб трохи перепочити, і прийняті були з належною шанобою тутешніми значними людьми, в тім числі й мессером Америкгом. Почувши галас на вулиці, вони підійшли до вікна подивитись. П'етро був оголений до пояса, руки йому скручено ззаду; як поглянув на нього один із тих трьох посланців, чоловік старий і поважний, на ймення Фіней, то зразу побачив на грудях велику червону пляму — не од крові й не од малювання, а те, що зветься родимий знак. Немов щось торкнуло старого — пригадав він у ту ж мить сина свого, що його схопили корсари п'ятнадцять років тому на узбережжі Лаясси і чутка про нього запалася; прикинувши на око, скільки літ сьому бідоласі, він побачив, що такого віку був би й син його, якби живий zostався, а тут іще той знак; може, й він, думав, а коли він, то не забув іще, мабуть, ні свого імені, ні хто його батько, ні мови вірменської. Коли натовп наблизився, Фіней окликнув його:

— Агей, Теодоре!

Почувши той оклик, П'етро миттю підвів голову; тоді Фіней спитав його по-

вірменськи:

— Звідкіля ти і чий?

Вартовики, що вели засудженого, спинилися з поваги до такої шановної особи, і П'єтро зміг одповісти йому:

— Я, — каже, — із Вірменії, батька мого звали Фіней. Сюди мене привезли якісь невідомі люди, як я ще хлопцем був.

Почувши сєє, Фіней уже не сумнівався, що се й є його втрачений син. З сльозами на очах зійшов він униз у супроводі товаришів своїх і побіг обійняти свого Теодора серед тих посіпак. Накинувши на нього свою дорогоцінну керею, він попрохав старшого вартовика, щоб той не вів його поки що на кару до нового наказу; старший сказав, що гаразд уже, він почекає. Фіней чув уже раніше, за що засуджено юнака, бо слава пройшла по всій околиці; тим пішов він не гаючись із товаришами своїми й слугами до мессера Куррада й сказав:

— Добродію! Той, кого ви посилаєте на смерть, яко раба, насправді єсть чоловік вольний і мій син. Він ладен одружитися з тією, котру, як кажуть, справичив. Тож попрошу вас одкласти виконання присуду до того часу, поки ми зможемо довідатись, чи хоче вона його собі за мужа, бо коли буде на те її воля, глядіть, щоб не стали ви порушником права.

Мессер Куррадо, почувши, що П'єтро — Фінейов син, вельми здивувався і ніби аж засоромився, що так помилився з волі випадку; переконавшись, що Фіней правду каже, він попрохав його повернутись додому, а сам тим часом покликав мессера Амеріго і все йому розповів. Мессер Амеріго, гадаючи, що дочки і внука вже немає на сім світі, страшенно жалкував на себе за той учинок, бо бачив, що будь Віоланта жива, все можна було б улаштувати якнайліпше. Негайно послав він до того маєтку, де була дочка, свого вірника, щоб скасувати свій попередній наказ, якщо його випадком іще не виконали. Посланець застав того служебника якраз у той час, коли він, поставивши перед панною отруту й поклавши кинджала, лаяв її, що вона й досі не зробила вибору, та погрожував, що він її таки примусить. Почувши новий панський наказ, він дав їй спокій, повернувся до пана і розповів йому, як було діло.

Врадуваний мессер Амеріго пішов у гостиницю до Фінея і, мало не плачучи, перепросився за все те, що сталось; як Теодор, каже, посватає мою доньку, то я оддам з дорогою душею. Фіней ласкаво прийняв ті перепросини і сказав:

— Я теж того хочу, щоб мій син одружився з вашою дочкою; як же він одмовиться, то нехай учинять з ним по присуду.

Досягнувши між собою згоди, мессер Амеріго й Фіней пішли до Теодора, що з одного боку тремтів перед смертю, а з другого був радий, що батька знайшов, і спитали його, як він на те діло дивиться. Почувши, що, як він того захоче, Віоланта стане йому дружиною, юнак дізнав такого безмірного щастя, ніби оце стрибнув із пекла прямо в рай, і сказав, що то було б для нього найвищим блаженством, аби тільки вони обидва погодились. Тоді послали до Віоланти, щоб про її волю спитати. Вона була у тузі смертельній, бо чула вже, що сталося з її коханцем і що його чекає; тепер же, ледве

вірячи радісній новині, сказала, що не може бути для неї нічого любішого, ніж із коханим шлюб узяти, але вона у всьому коритиметься батьковій волі.

Отак за одностайною згодою усіх сторін одбулися зашлюбини Теодора й Віоланти, на честь сієї події влаштовано великий бенкет на превелику втіху всім городянам. Молода заспокоїлась по перебутих тривогах і, годуючи свого синка, невдовзі ще кращою стала, ніж раніше була. Коли Фіней повернувся з Рима, вона вже була цілком здорова і вшанувала його, як вітця; старий був задоволений такою красунею невісткою і, справивши небувало розкішне весілля, прийняв її шанобливо, мов рідну дочку свою. Через кілька днів він сів на галеру з сином своїм, невісткою і малим унучком та й поплив до Лаясси, де наші коханці жили в спокою й достатку до кінця днів своїх.

ОПОВІДКА ВОСЬМА

Настаджо дельї Онесті закохується в дівчину з роду Траверсарі і тратить на неї все своє добро, не добившись взаємності; на прохання своїх родичів він виїздить до К'яссі, де бачить лицаря, що переслідує дівчину, вбиває її і оддає на поталу псам; він запрошує родичів і свою кохану на обід; вона, побачивши муки тієї дівчини, боїться такої ж долі для себе й виходить заміж за Настаджа

Як замовкла Лауретта, заговорила по королевиному загаду Філомена:

— Милії мої подруги! Як за милосердіє і жалісливість усяке нас похваляє, так само за жорстокість та нечутливість правосуддя небесне суворою карою нас непохибно карає. Щоб сю істину вам довести і вас zarazом од тої вади застерегти, розкажу я вам одну зворушливу і водночас цікаву історію.

У Равенні, найдавнішому городі Романії, жило колись багато іменитих і знаменитих людей, і серед них один молодий шляхтич на ймення Настаджо дельї Онесті, що по отцеві й дядькові своєму незліченне успадкував багатство. Як то часто буває з юнаками, будучи безженним, Настаджо закохався в доньку мессера Паола Траверсарі, панянку ще значнішого, ніж сам він, роду, сподіваючись добитись її любові подвигами своїми, та хоч були ті подвиги кругом славні і хвальні, вони йому нітрохи не допомагали, а радше шкодили — такою жорстокою, суворою й неприступною чинилась перед ним кохана дівчина: чи то красою своєю так пишалася, чи родом високим гордилася, що не то самим юнаком, а і всім, що йому подобалось, вочевидьки гребувала.

З того її гордування так тяжко мучився Настаджо, що не раз із туги великої руки на себе накласти поривався; часом намагався схаменутися й забути жорстоку або так її зненавидіти, як вона його, та шкода було тих замірів і заходів — що менше лишалося надії, то дужче розпалювалася любов. Коли юнак шалів отак із кохання, заради нього добром своїм без ліку розкидаючись, деякі друзі його й родичі, побоюючись, щоб не було од того його здоров'ю ущербку, а його багатству упадку, почали вмовляти його, щоб він виїхав кудись із Равенни й пожив який час деінде; тоді, мовляв, і од пристрасті своєї вилікується, і од руїни вбережеться.

Настаджо не раз висміював ті їхні поради, але вони його так просили, так благали, що годі було одмовлятися, і він сказав, що поїде; після великих приготувань, так ніби

він збирався мандрувати до Франції, Іспанії чи ще якої далекої країни, юнак сів на коня і виїхав у супроводі свого товариства з Равенни. Ставши на попас біля містечка К'яссі, зо три милі за Равенною, він розіп'яв там намети і одпустив до міста супровідників своїх, сказавши, що він зостається тут. На новому місці жив він так само пишно та розкішно, як і в Равенні, і часто кликав до себе знайомих на обід чи на вечерю.

Якось на самому припочатку місяця мая, як надворі стояла гарна година, згадалась йому знов та жорстока мила; наказавши челяді своїй лишити його на самоті, щоб досхочу про неї наміряться, пішов він навмання, куди ноги понесуть, та й забрів знічев'я до соснового бору. Були вже пізні обіди, Настаджо заглибився в гушавінь уже, може, на півмилі, та ні разу не згадав ні про їжу, ні про що на світі; раптом почувся йому звідкілясь зойк і плач жіночий. Аж тут прокинувшись од свого мріяння, юнак підвів голову і здивувався, побачивши, що опинився в лісі. Коли дивиться — із-за тернових кущів, що густо росли по соснині, вибігає гарна-прегарна дівчина, гола-голісінька, волосся на голові розкудлане, вся подряпана хвоєю та терням, да так плаче, так, бідна, пощади благає. По обох боках женуться за нею два здоровенні пси — то той наздожене і вп'ється зубами в тіло, то той, а наздогінці грає вороним конем лицар якийсь, увесь у чорнім обладунку: в руці меч голий, лице так і пашисть гнівом, а сам кляне дівчину страшними словами та все смертю їй погрожує. І здивувався юнак і злякався непомалу, та жаль йому стало тої нещасниці і надумав він по спроможі її од мук таких і смерті порятувати. Не мавши при собі зброї, схопив він якогось кілка соснового і став переп'ят на вершника того і на собак. Та чорний лицар, помітивши тее, закричав на нього здалеку:

— Не мішайся, Настаджо, дай мені і псам моїм розправитися з тією негідницею по заслuzі!

Поки він так говорив, собаки вчепилися зубами дівчині в боки і затримали її, а вершник скочив чимдуж із коня. Юнак підійшов до нього ближче і сказав:

— Не знаю, хто ти єси, хоч тобі й відоме моє ім'я; одно скажу тобі — не подоба-річ збройному лицареві голу жінку мордувати і псами її, мов звірину яку, цькувати. Тим і буду боронити її, скільки сил моїх.

— Настаджо, — сказав тоді лицар, — я родом із того самого міста, що й ти; ти був іще малим хлопцем, коли я (мене звали тоді Гвідо дельї Анастаджі) кохав отсю от дівчину дужче, ніж ти свою панну Траверсарі; вона ж гордовитістю своєю та жорстокістю до такого довела мене горя, що я в відчаї сим мечем сам собі смерть заподіяв, і за те засуджено мене на вічні муки. Незабаром померла й вона, що без міри смерті моїй раділа. І її так само засуджено на муки пекельні за гріх жорстокості і за злорадство з моїх страждань, бо вона ніколи за гріх того собі не мала, а ще й у заслугу ставила. Скоро пішла душа її до пекла, як завдано їй і мені покуту одбувати: їй тікати од мене, а мені, жаждивому закоханцеві, гнатися за нею не як за любою втіхою, а як за смертельною своєю ворогинєю. Щоразу як я її наздожену, я мушу вбити її тим самим мечем, яким сам себе згубив, а потім, як ти зараз сам побачиш, розтяти їй груди, вийняти жорстоке й холодне серце, що зроду не знало ні любові, ні жалощів, і кинути

його разом з іншими нутрощами псам на поживу. Через деякий час вона знову воскресає правосудним вироком Бога і силою його всемогутньою, мов її ніхто ніколи не вбивав, і знову починається та розпачлива втеча і люта гонитва. І так буває щоп'ятниці об такій порі, що я наздоганяю її тут і мордую, як ти зараз побачиш; та не думай, що в інші дні маємо ми якусь пільгу: я настигаю її в інших місцях, де вона колись учинила мені щось лихе або повзяла злую думку. Перетворившись таким чином із ніжного коханця в лютого ворога, я повинен переслідувати її стільки літ, скільки місяців вона знущалася з мене. То дай же мені виконати вирок правосуддя небесного і не намагайся противитись тому, чому все одно не зможеш перешкодити.

Почувши сюю мову, Настаджо з ляку ніби аж завмер, а волосся стало йому дуба; він одійшов осторонь, і, дивлячись на нещасливу дівчину, став чекати з трепетом, що далі буде. Лицар, промовивши ті слова, кинувся, немов скажений, з голим мечем на дівчину, яка, притримувана з обох боків собаками, благала в нього навколішках пощади, з усього маху вдарив її в груди так, що вістря вийшло через спину. З розпачливим зойком упала нещасна долілиць на землю, а лицар, схопивши кинджала, розпоров їй боки, вирвав серце і всі нутрощі та й кинув голоднючим псам, що все те миттю захланно пожерли. Пройшло кілька хвилин, і дівчина, мовби то й не вона, зірвалася раптом на рівні ноги й побігла до моря, собаки шарпонули за нею, а лицар на коні вже, з мечем у руці, погнався навздогін; через деякий час вони так подаленіли, що Настаджо не міг уже їх добачити.

Се видовище наповнило юнакову душу тривогою й жалем, та скоро він зміркував, що воно може стати йому в великій пригоді, бо повторювалося щоп'ятниці. Добре затамивши те місце, він повернувся до челяді своєї, а через деякий час послав до Равенни по родичів своїх і друзів і сказав їм:

— Довго прираджували ви мені, щоб я одкинувся од своєї жорстокої коханої і не руйнував заради неї добра свого й здоров'я. Нині я готовий усе те вчинити, якщо ви зробите, мені одну ласку: влаштуйте так, спасибі вам, щоб наступної п'ятниці прибули до мене на обід у гості Паоло Траверсарі з дружиною і дочкою та з якими вони захочуть родичами й друзями; а навіщо я того бажаю, ви згодом побачите.

Юнаковим друзям здалося, що його волю легко можна буде вволити. Повернувшись до Равенни, вони, як настав слухний час, запросили всіх тих осіб до нього в гості; хоч дівчину, котру він любив, було не так-то просто вмовити, та врешті згодилась і вона туди поїхати.

Настаджо велів спорядити розкішну учту, причому столи поставлено в сосновому бору біля того місця, де мала відбутися кара тій жорстокій коханій. Розсаджуючи гостей за столами, він зробив так, щоб його дівчина мала те видовище прямо перед очима. Коли подавали останню потраву, всі гості почули раптом одчайдушні крики і зойки переслідуваної. Всі аж перелякалися — що воно за притичина, та ніхто не міг того з'ясувати. Повставали з-за столу, аж бачать — біжить дівчина та плачуща, а за нею собаки й вершник. Кинулись усі до них з голосним криком, дехто вискочив наперед, щоб ту нещасницю порятувати, але вершник, звернувшись до них з такою

самою мовою, як перше до Настаджа, примусив їх одступити, здивувавши й налякавши всіх несказанно. Коли той чорний лицар зробив усе те, що й тиждень тому, всі жінки (а між ними було багато родичок і дівчини тієї, і лицаря, які пам'ятали про його кохання й смерть) так заплакали й заголосили, ніби та кара впала на них самих.

Коли все скінчилося і дівчина з вершником зникли, ся незвичайна подія навела всіх присутніх на довгі розмови; найдужче за всіх перелякалась та жорстока дівчина, котру любив Настаджо, бо вона все те бачила й чула виразно з самого початку; згадавши своє ненастанне гордування юнаковою любов'ю, урозуміла вона серцем, що то не кому, а їй сувора пересторога: здавалось їй, що вона сама вже тікає од нього, а він, розлючений, наздоганяє її з собаками.

І так їй стало страшно, щоб і справді їй такого не приключилось, що змінила вона раптовно гнів на ласку, і не могла дочекатись нагоди (не довго ж і ждала, лиш до вечора), щоб послати до юнака свою вірну служебницю й переказати йому, нехай до неї приходить, а вона вже всяку його волю учинить. На те одказав Настаджо, що він дуже радий, та, якщо вона згодна, він хоче досягти того чесним шляхом, тобто одружитися з нею.

Дівчина, певно знаючи, що се вже давно сталося б, якби вона була до нього прихильна, веліла переказати йому, що на все згодна. Тоді, ставши сама собі за старосту, сказала батькові й матері, що хоче вийти заміж за Настаджа; старі були тому вельми раді. Вже наступної неділі Настаджо одружився з нею, справив весілля і довго жив із нею щасливо. Те жакливе видовище не одній тільки пішло на користь: усі інші жорстокосерді жінки й дівчата в Равенні так настрахалися, що стали відтоді набагато прихильнішими й ласкавішими до мужчин.

ОПОВІДКА ДЕВ'ЯТА

Федеріго дельї Альберігі любить без взаємності і розтрачує назальоти все своє багатство; коли в нього залишився один тільки сокіл, він, не маючи нічого іншого, подає його на обід своїй дамі, що приходить до нього в гостину. Довідавшись про те, вона виходить за нього заміж і робить його багатим чоловіком

Філомена закінчила свою повість, і королева, бачачи, що нема вже кому оповідати, крім Діонея, що мав особливий привілей, з веселим видом почала такими словами:

— Тепер мені припадає черга оповідати, і я, любії мої подруги, розкажу вам одну історію, яка трохи нагадує попередню, не лише для того, щоб ви спізнали, яку силу має ваша краса над благородними серцями, а щоб ви навчилися самі давати, де слід, належну нагороду, не ждучи втручання фортуни, яка часто вділяє їх не по заслугі, а з примхи своєї.

Ви знаєте, мабуть, що в нашому місті жив (а може, й досі живе) такий собі Коппо ді Боргезе Доменікі, чоловік, усіма шанований і поважаний не стільки за стародавнє своє походження шляхетське, скільки за чесноти і доблесті, гідні довічної слави. Бувши вже ветхий деньми, він любив розповідати сусідам своїм і так іншим людям про всяку бувальщину і вмів те робити розумно, дотепно, докладно і прикладно — у всьому городі не було над нього оповідача. Між іншими цікавими історіями розповідав він не раз і ось

яку.

Жив колись у Флоренції один молодий шляхтич, син мессера Філіппа Альберігі, на ймення Федеріго, який лицарськими прикметами і поведженням своїм увічливим усе тогочасне тосканське юнацтво переважував. І закохався той Федеріго, як то з молодими лицарями буває, в одну вельможну даму на ймення монна Джованна, що славилась тоді як одна з найбільших красунь на всю Флоренцію; щоб заслужити її любов, він бився на всіх турнірах, змагався на ігрищах, давав розкішні бенкети й розсилав гойнії дари, в тій марнотратності своїй жодного не знаючи упину; та дама тая, не менше цнотлива, як уродлива, не вважала ні на те, що задля неї робилося, ні на того, хто все те витворяв.

Отак гайнував молодий Федеріго добро своє без міри й ліку, ніякого натомість не дістаючи пожитку, і до того догайнувався, що процвиндрив до решти все своє багатство, — лишився в нього на бідність один лише маленький хуторець, з якого він мав нужденний дохід на прожиток, та ще сокіл мисливський, що другого такого хорошого, може, і в світі не було. Нужда його кохання не пригасила, проте прогнала з города в Кампі, де лежав той хуторець; там він і жив, не просячи ні в кого підпомогі і забавляючись час од часу ловами пташиними, що скрашували трохи його убозтво, яке він терпляче переносив.

Коли його отак присіли крайні злидні, сталося якось, що муж монни Джованни захворів і, чуючися присмертним, написав духівницю. Усі свої незліченні скарби він заповідав синові своєму, вже величенькому, а якби той помер безпотомно, все добро мало припасти в спадок самій монні Джованні, його укоханій дружині; розпорядившись таким чином, він незабаром і справді помер. Зоставшись вдовою, монна Джованна звичаєм нашого жіноцтва поїхала з сином улітку на село, в один свій маєток по сусідству з Федеріговим хутором. Сталося так, що хлопчик, захопившись птахами та собаками, дуже заприятелював з Федерігом; не раз він бачив, як літає той його сокіл, і йому страх як хотілося собі такого мати, однак він ніколи не наважився попросити його в господаря, знаючи, що то в нього найдорожча річ.

Одного дня хлопець раптом занедужав; се дуже засмутило матір, бо вона дух ронила за своїм одинчиком. День і ніч не одходила вона од нього, все утішаючи синопка та питаючи — може, йому чого бажається, то нехай скаже, а вона вже все на світі для нього дістане. Хлопець, чуючи вже не вперше ті питання, сказав:

— Мамо, якщо ви дістанете мені Федерігового сокола, то я, напевне, швидко одужаю.

Почувши синове прохання, монна Джованна задумалась і почала міркувати, що тут їй робити. Вона знала, що Федеріго любив її довгі роки і не мав за те ніколи од неї навіть погляду привітного. "Як же мені тепер, — гадала вона, — посилати до нього чи самій іти просити того сокола, що рівного йому, як я чула, не мав зроду жоден мисливець; та ще й кажуть, що він із того сокола тільки й живе. Треба зовсім не мати сумління, щоб одібрати у бідного шляхтича єдину утіху". Ся думка клопотала її дуже, і, хоч вона була певна, що дістала б того сокола, якби попрохала, вона довго не

відповідала синові. Та вкінці материнська любов узяла гору над усіма тими сумнівами; вона вирішила задовольнити синову забаганку і будь-що-будь не посилати нікого до Федеріга, а самій сходити по того сокола.

— Утішся, синку мій, — сказала вона, — поправляйся скоріше, а я тобі обіцяю, що завтра з самого ранку піду до сусіди і принесу тобі сокола.

Хлопчик дуже зрадів тим словам, і йому трохи ніби аж полегшало. Другого дня рано-вранці монна Джованна вийшла ще з одною жінкою нібито на прогулянку; підійшовши до невеличкого дімка мессера Федеріга, вона спитала, чи дома господар. Ні в той день, ні в попередні Федеріго не ходив на влови, а порався в своїм садку. Почувши, що монна Джованна питає про нього біля входу, він здивувався і зрадів неслуханно і зразу ж побіг до неї. Вона ж, побачивши, що він наближається, устала і, як господар уклонився їй низенько, привітала його ласкаво, по-жіночому:

— День добрий, Федеріго!

А по привітанні такими до нього обізвалася словами:

— Я прийшла сюди, щоб винагородити тебе за ті втрати, що ти зазнав їх з моєї причини, кохаючи мене більше, ніж слід було. А нагорода ж буде ось яка: хочу я в тебе сьогодні з сією приятелькою моєю по-сусідськи пообідати.

Федеріго одповів покірливо:

— Мадонно, я не пам'ятаю, щоб будь-коли зазнав од вас якоїсь прикрості, натомість прийняв багато добра; якщо і був я коли чогось вартий, то все завдячую чеснотам вашим і любові, що маю до вас у серці. Запевняю вас, що сьогоднішні ваші ласкаві одвідини дорожчі мені над усі колишні багаті учти та бенкети, бо ви прийшли в гості до бідаря.

По сій мові привітав її, дещо збентежившись, у скромній своїй господі, а потім повів у садок; не маючи під рукою нікого, хто б міг скласти компанію гостям, він сказав:

— Мадонно, даруйте, що немає тут іншого товариства, окрім цієї огороднички; нехай же вона побуде з вами, поки я там обід налаштую.

Давно вже жив Федеріго в такій бідності, та тепер лише усвідомив до краю, як він через ті свої колишні надмірності зубожів. Тут треба чимось пригостити свою даму, що заради любові до неї він справляв колись велелюдні учти та банкети, а тут як на те, ні грошей немає, ні речей таких, щоб заставити можна було; аж за голову хапався бідолаха, проклинаючи долю свою і не знаючи, за що руки зачепити. Іти позичати в когось — нізачо в світі, навіть у наймита свого; та й коли він те встиг би? Аж тут упав йому в око сокіл той дорогоцінний, що сидів на жердочці в його кімнаті; не довго думаючи, взяв він його (а птах був жирненький, нівроку): оце, думає, добрий буде пошанівок для коханої дами. Без жалю скрутив він йому голову і велів служці своїй обпатрати його швиденько і засмажити якнайкраще на рожні; потім заслав стіл білим обрусом (у нього їх трохи ще лишилося) і, веселенький, пішов у садок до монни Джованни прохати її на обід, на який він, по бідності своїй, спромігся. Та встала й пішла з супутницею своєю до столу; не знаючи, яку то печеню вони їдять, вони разом із гостинним господарем спожили того дорогоцінного сокола. Коли зі столу прибрали і

гостя договорила люб'язно з господарем про те, про се, вона вирішила, що час уже сказати йому про властиву мету своїх одвідин, і озвалась до нього ласкавим голосом:

— Федеріго, якщо ти не забув своїх колишніх почуттів і пам'ятаєш про мою честивість, яку ти, можливо, вважав за жорстокість і несправедливість, то я гадаю, що ти здивуєшся моему зухвальству, коли почуєш, за чим я, власне кажучи, до тебе прийшла. Та якби в тебе були коли діти і ти мав поняття про силу любові родительської, ти, напевне, пробачив би мені за сей учинок. На жаль, їх у тебе немає, у мене ж є син-одинак, і я, скоряючись владному наказові материнського серця, мушу, всупереч моїй волі, всупереч пристойності й доброзвичайності, просити тебе, щоб ти подарував мені одну річ, вельми дорогу тобі по праву, бо твоя лиха доля не лишила тобі, опріч неї, жодної іншої потіхи, розваги й розради, — маю на увазі твого сокола, бо синок мій хворий так його забажав, що, коли я йому того птаха не дістану, боюсь, що він ще дужче рознеможеться і тоді, крий боже, помре. Тим благаю тебе — не заради любові твоєї до мене, бо вона тебе ні до чого не зобов'язує, а заради твого благородства, яке ти вже не раз являв, як ніхто ніколи, — прошу тебе, подаруй мені того сокола, щоб я могла сказати, що завдяки твоєму дарунку син мій залишився живий, щоб я була вдячна тобі поки віку мого.

Як почув Федеріго, чого бажала його дама, як побачив, що не може вволити її волі, бо вже зарізав свого сокола, щоб її пригостити, то так гірко заплакав, що довго не спромігся сказати їй щось на відповідь. Монна Джованна подумала спершу, що тим він плаче, що шкода йому розставатися з укоханим своїм соколом, і хотіла вже була одмовитись од свого прохання, та стрималась, очікуючи словесної відповіді од Федеріга.

— Мадонно, — промовив він нарешті, вгамувавши сльози, — відколи з ласки Божої прихилився я до вас щирим серцем, доля не раз ставилась до мене вороже, і часто я нарікав на її несправедливість, та все те було ніщо, як рівняти до тої кривди, що вона мені отсе тепер учинила. Як же мені примиритися з моєю долею, коли подумаю, що ви одвідали убогий дім мій, згордувавши колись багатим, що ви просите од мене незначного подарунка, а я, з фортуниної неласки, не можу вам його вділити. А чим не можу, зараз дізнаєтесь. Коли почув я, що ви завволили прийти до мене пообідати, то я, зваживши на вельможний рід ваш і високі прикмети, подумав, що повинен пришанувати вас якоюсь виборною потравою, не такою, якою вітають звичайних гостей; тут згадав я про сокола, що ви його тепер просите, про його цінноту і вирішив, що він буде для вас гідним почастунком, отож і подав вам із нього печені. Тепер же, дізнавшись, що ви воліли живого сокола, побачив я, що не так, як слід, ним розпорядився; свідомість того, що я не можу вам услужити, не дасть мені, мабуть, уже ніколи покою.

По сій мові показав їй на довід пір'я, лапки і дзюб од сокола.

Почувши все те й побачивши, дама спершу почала ганити лицаря словами за те, що він перевів такого чудового сокола, аби пригостити жінку, а потім стала вихвалити в думках його надзвичайну великодушність, що і в убозстві не змаліла. Та, не маючи вже

ніякої на того сокола надії і побоюючись непомалу за здоров'я своєї дитини, вона сумно попрощалася з господарем і повернулася до хлопця. Синок її, чи то з горя, що не дістав сокола, чи то вже з хвороби невлічимої, помер-таки через кілька днів на превелику тугу матері. Довго плакала вона й сумувала, аж тут брати почали її принукувати, щоб ізнов заміж виходила, бо молода ще була й багата. Монна Джованна воліла жити вдовою, та, бачивши, як напосідають на неї брати і згадавши про благородство й щедрість Федеріґа, який пришанував її своїм останнім соколом, сказала своїм братам:

— Радніша б я була й довіку вдовувати, якби вам те було до мислі, та коли вже ви притьмом хочете, щоб я вийшла заміж, то вийду не за кого, як за Федеріґа дельї Альберіґі.

— От дурна! — глузували з неї брати. — Що се ти говориш? Нащо тобі виходити заміж за такого, що нічого не має?

— Братики мої любі, — одповіла їм монна Джованна, — добре знаю, що правду ви кажете, та волю мужа без маєтку, аніж маєток без мужа.

Брати, побачивши її несхитну рішучість і знаючи, що Федеріґо, незважаючи на свою бідність, лицар правий і доблесний, вчинили сестрину волю й оддали йому монну Джованну разом з усім її добром. Ставши мужем коханої дами і властителем багатих маєтностей, мессер Федеріґо жив до самої смерті щасливим чоловіком і добрим господарем.

ОПОВІДКА ДЕСЯТА

П'єтро ді Вінчало йде вечеряти до товариша; його дружина запрошує до себе хлопця; коли чоловік вертається, жінка ховає коханця під кучу. П'єтро оповідає, що Ерколано, до якого він ходив, знайшов у своїм домі молодика, що сховала жінка; П'єтрова дружина ганить перелюбницю, та тут осел наступає тому хлопцеві на пальці і він кричить; П'єтро розкриває таким чином жінчину зраду, але через своє плюгавство мириться з нею

Коли королева скінчила свою повість, усе товариство оддало дяку Богові, що так справедливо винагородив Федеріґа; тоді Діоней, котрий не чекав своїм звичаєм наказу, почав такими словами:

— Я не знаю, чи то вже такий вивих у людей постав од звичаїв зіпсутих, чи зроду у них така вдача гріхозна, що більше всі радіють злим учинкам, аніж добрим, особливо як ті вчинки когось іншого, а не їх стосуються. А тим, що я взяв на себе обов'язок (і не збираюся його зрікатись) розважати вас, смішити й веселити, то думаю розповісти вам, люб'язні дами, одну історію, хоч у ній буде дещо, сказати б, сороміцьке; та її варто все-таки розказати, бо вона, напевне, припаде вам до смаку; а ви, її слухаючи, так робіть, як ото в садку тендітною ручкою гошу троянду зриваєте, що квітку берете, а колючки лишаєте: так і тут — не зважайте на мерзотника, нехай він гибіє у своїх пороках, смійтеся весело з вибриків його жінки і, де треба, спочуйте чужому лихові.

Так от, жив не так давно в Перуджії один багатий чоловік на ймення П'єтро ді Вінчоло, котрий, хоч йому того зовсім не хотілося, взяв собі жінку більше про людське око, щоб заличкувати перед горожанами один свій протиприродний нахил. Як на те,

жінка припала йому не цілком така, яка б йому годилася, — була тужава, рудоволоса та жагуча: їй би двох чоловіків мати, а не одного, а тут і той один не про неї, а чортзна про що думає.

Коли вона те помітила, то дуже почала сердитись; сказано, сама гарна й молода, при силі і при тілі, а чоловікові до неї байдуже. Стала вона з ним щодня сваритися та гризтися — яка вже там може бути злагода! А тоді бачить, що тим його паскудству не зарадить, а лише своєму здоров'ю завадить, та й почала собі так думати-гадати: "Сей мерзотник мною гребує, бо звук по сухому шурхати — ну гаразд, пошукаю ж я собі такого човника, що вологи не боїться. Я взяла його за мужа і принесла йому чимале придане, знаючи, що він мужчина, і гадаючи, що йому того хочеться, чого мужчинам годиться хотіти. Якби я знала, що він такий, то зроду була б не пішла за нього заміж. А він же знав, що я жінщина, то чого ж він брав мене, коли жінота йому осоружна! Доки мені сю кривду од нього терпіти? Якби не хотілось мені в грішному світі жити, то пішла б я у черниці, так я ж іще не нажилася! А коли я діждуся од мого негідника втіхи якої чи розкошів? Швидше, мабуть, посивію, а тоді даремно жалкуватиму на старощах, що так марно збігли літа мої молодії. Та він же сам мене незгірше навчає й напучає, як тут слід чинити: сам шукає насолоди деінде, то й я ж її для себе десь пошукаю, тільки що моя насолода заслуговуватиме хвали, а його порок — хули, бо я лише людські закони порушу, а він іще й закони природи зневажає".

Подумала вона отак раз, подумала вдруге і, щоб ті думки до бажаного skutku довести, заприятлилася з одною старою бабою, схожою з виду на святу Вердіану, що то гадюк годувала. То була така богомільниця, що на всякий відпуст з чотками в руках ходила, все про життя великомучеників та рани святого Франціска говорила, і навіть, казали, Бога за бороду ловила. Вигодивши добру годину, та жінка виявила їй свої бажання.

— Дочко моя, — сказала їй стара, — Господь-усевіда знає, що добрий узяла єси намір! Якби навіть не було в тебе на те слухної причини, то й тоді, молодою буди, не інакше слід би було чинити, щоб юних днів даремно не губити, бо для розумної людини немає більшого горя, як жалкувати за марно втраченим часом. На ката нам ті старощі здалися? От хіба що попелу од вогнища глядіти! Хто-хто, а я те дуже добре знаю — бодай краще не знати! І досі жаль живий бере, як подумаю, скільки-то часу без пуття прогаяла; хоч і не все я змарнувала (не гадай собі, що я така вже дурна була), та не все ж і зробила, що могла. Як ізгадаю про те та подивлюсь, яка тепер стала, що ніхто вже до моєї губки вогню не вкреше, то, боже, як сумно на душі стане. У чоловіків — там зовсім інша річ, вони на всяке діло здалися, а не тільки на се; в них старі бувають за молодиків вартніші. А наша жіноча справа — тільки теє-то як його, та ще дітей родити, не за що ж нас люблять і цінують. Се вже і з того кожному розумно, що жінка до того діла повсякчас готова, а чоловік ні; та ще й на те зваж, що одна жінка може багатьох чоловіків ухоркати, а їх і десятеро одної не заїздять, сказано, для того ми й родились. Іще раз кажу тобі, що добре зробиш, коли чоловікові за п'ятнадцять одплатиш двадцять, щоб на старості літ душа тіла не корила. Всяке повинно заживати світа, поки

служать літа, а найпаче нам, жінкам, не випадає ґав ловити. Сама здорова знаєш, що як постарієм, то ні муж, ані який собака на нас і дивитись не хоче — ходи, бабо, на пекарню горшки та миски лічити да з котами муркотіти. Ще й пісні глумливі про нас прокладають: "Молодицям — флячки, старицям — болячки", — та хіба тільки сю одну! Та шкода й мови даремно тратити: скажу тобі, що добре ти вчинила, коли саме до мене, а не до когось іншого вдалася, бо я тобі в великій пригоді стану. Нема такого жевжика, щоб я його на діло не підкусила, нема такого йолопа і бовдура, щоб я його не розбуркала й не розколихала. Ти тільки скажи мені, котрий тобі до мислі, а як його залучити — в тім уже моя голова. Пам'ятай лишень, дочко моя, що я бідна жінка, не забувай про те. Хотіла б я, щоб у кожній моїй прощі, в кожному отченашу і твоя була часточка — се буде в Бога замісто свічки чи поминок по вмерших твоїх душечках.

По сій мові стара святенниця вмовкла, а молодиця сказала їй, що, як побачить такого й такого хлопця (всі його прикмети докладно змалювала), котрий частенько сією вулицею ходить, то нехай уже робить, що знає; потім дала бабі добрий шмат солонини і одпустила її з богом.

Через кілька день стара і справді впровадила нишком до неї в кімнату того хлопця, а потім і деяких інших, на яких молодиця ласкавим оком позирала. Хоч і стереглася жінка чоловіка, та жодної старалася не пропустити нагоди.

Одного разу П'єтро пішов вечеряти до товариша свого на ймення Ерколано, а жінка веліла тій бабі привести одного гарного та ручого хлопця, яких мало було в Перуджії. Тільки сіла молодиця з тим хлопцем до вечері, як П'єтро гукнув знадвору: "Жінко, одчиняй!" Перелякалась жінка: ну, думає, пропала! Де ж того полюбовника діти, куди його скрити? Сховала його швиденько у повітці, що з тою кімнатою опостінь була, накрила його кучею, що то курчат нею накривають, ще й сінника зверху накинула — саме того дня сіно з нього витрусила. Сее зробивши, одчинила чоловікові. Як увійшов він, вона зразу до нього:

— Та й швидко ж, — каже, — ви ту вечерю в копи вклали!

— Еге, вклали, — одказує П'єтро, — ми її й не починали.

— А то ж чому? — питає жінка.

— Ось послухай, — каже їй П'єтро. — Сіли ми ото до столу, Ерколано з жінкою і я, коли се чуємо — щось ніби чхнуло. Чхнуло раз, удруге, ми собі спочатку байдужки, а тоді вже як розічхалося воно на всі заставки, ми здивувались непомалу. Тут Ерколано, що вже трохи насварив був жінку за те, що не зразу нас у дім упустила, сказав із серцем: "Що воно за знак? Звідкіля той чхун узявся на нашу голову?" Тоді встав із-за столу та до сходів, а під тими сходами — дощана комірчина, де ото всяку всячину складають. Одчиняє дверцята — бо почулось йому, ніби саме звідти чхання виходить, аж з тої комірчини як ударить на нас сірчаним духом! (Ми той сморід і зразу були занюхали, а як спитали в господині, то вона сказала: "Білила, — каже, — завіси сіркою, а тоді в комірці над казанком розіп'яла, щоб продимились, от воно й смердить"). Як одчинив Ерколано дверцята і дим трохи розвіявся, заглянув він туди і побачив того чхуна, що вже од сірчаної пари мало не задихнувся: іще трошки, то було б там і по

чханню, і по всьому. Побачивши ту прояву, Ерколано grimнув на жінку: "Тепер же я знаю, чом ти нас так довго за дверми тримала; нехай мені те та се, коли я тобі як слід не оддячу!" Бачить жінка, що спіймали її на гарячому, і слова на виправдання не промовила, а мерщій із-за столу та й майнула хтозна-куди. Ерколано на неї і не зважав зовсім, а все гукав до того чхуна, щоб вилазив: так де, не міг уже, сердега, й поворухнутися! Тоді Ерколано схопив його за ноги і витяг із-під сходів, а сам побіг по ножа, щоб то його зарізати. Тут уже я злякався, щоб не було й мені од синьйорії якого лиха, і давай його здержувати, щоб він його на смерть не вбив або не скалічив. На той гвалт позбігалися сусіди, схопили нечуттєвого хлопця й понесли з дому, куди вже — не знаю. От чого вечерея наша ляснула — кажу ж тобі, що й не починали.

Як почула жінка про ту пригоду, то зрозуміла, що не одна вона така розумна, хоч часом і доводиться комусь у тісну діру впасти. Хотілось їй по ширості за Ерколанову жінку вступитися, та щоб заличкувати свої гріхи, на інших головою киваючи, так почала говорити:

— От так притичина! От так свята і Божа у Ерколана жіночка! Чесна, нема чого казати! А я, дурна, хоч сповідатись у неї була готова, думала, що вона така благочестива. Та вже ж і не перволіток, а молодшим який приклад подає! Бодай була ніколи на світ не родилась і землі святої не топтала! Ах ти ж невірнице, перелюбнице така! Що ж ти ганьбиш і соромиш усіх жінок нашого міста, що, честь і вірність свою занедбавши, людською думкою знехтувавши, без стида і совісті такого чоловіка, такого вірного мужа, такого гідного громадянина, а водночас і себе саму в неславу вводиш, бозна з ким лигаєш! Прости мені Боже, та я б ізроду таких паскудниць не жаліла й не милувала — убивати їх треба, живцем палити, дотла спопеляти!

Тоді, згадавши про свого полюбовника, схованого під кучею, вона почала вмовляти чоловіка, щоб лягав спати, бо вже нерано. Але П'єтрові дужче хотілось їсти, аніж спати, і він спитав у неї, чи нема чого повечеряти.

— Яка вже там вечерея! — одказала дружина. — Хіба я що варю, як ти з дому йдеш? Я ж не така, як Ерколанова жінка! Лягай краще спати, якимсь воно буде!

Надвечір вернулися з села П'єтрові наймити, що за чимось туди їздили, і, не напоївши ослів, поставили їх у стайні, що була за повіткою. Одному осліві дуже захотілось пити, от він одв'язався, вийшов із стайні та й пішов нюшити по двору, чи не знайде десь води, і так притюпав до повітки, де був схований той хлопець; він мусив стояти під тою кучею рачки, і пальці одної руки висунулись якимсь надвір. Чи таке вже його було щастя, чи така недоля, що осел, наступив йому на пучки копитом — аж заверещав бідолаха од болю великого. Почувши той вереск, П'єтро здивувався, тим більше, що йому здалось (та воно так і було), що се десь у його домі. Вийшов він із хати — чує, аж справді хтось стогне (бо осел як наступив хлопцю на руку, так і не прийняв ноги).

— Хто тут такий? — закричав П'єтро і побіг до повітки. Піднявши кучу, він побачив того хлопця, що корчився з болю, бо пальці дуже щеміли, і трусився з переляку, бо боявся, щоб господар не розправився з ним по-своєму. Та П'єтро впізнав його, бо давно

вже уганяв за ним, спонукуваний нахилом своїм мерзенним.

— Що ти тут робиш? — спитав він у хлопця.

Той зразу не відповідав нічого, тільки молив господаря Христом-Богом, щоб він його не вбивав. Тоді П'єтро сказав йому:

— Вставай, не бійся нічого, скажи тільки, як ти сюди втрапив і для чого?

Хлопець розказав йому все. П'єтро ж не менше з сієї знахідки утішався, ніж жінка його журилась; він узяв хлопця за руку й повів до кімнати, де на нього чекала смертельно перелякана жінка. Сівши проти неї, П'єтро сказав їй:

— Ось ти допіру так проклинала Ерколанову жінку, казала, що спалити її треба, бо вона усіх вас ганьбить; чого ж ти про саму себе нічого не сказала? А вже як про себе мовчала, то як же в тебе піднявся язик судити іншу за те, що ти й сама витворяєш? Се могло статися тільки тому, що всі ви одним миром мазані і кожна з вас рада прикрити свої гріхи чужими. А спалив би вас усіх грім небесний, проклятуще кодро!

Побачивши жінка, що на перший раз самими лише словами гнів чоловіків вилився, і зрозумівши, чому він такий добрий, — бо такого гарного хлопця в руки собі запопав, — набралася сміливості й сказала:

— Авжеж, тобі хочеться, щоб усі ми погоріли, се я добре знаю, бо ти нашу сестру так любиш, як собака палицю; та Бог не дитина, щоб слухати такого сучого сина! Коли вже дійшло до того, то яким правом ти на мене скаржишся? Що ти мене до Ерколанихи рівняєш, до тієї старої блудяги? Яка вона не є, а од нього дістає все, що потрібно, бо муж живе з нею, як з жінкою, по-чесному, не так як ти. Хоч я в тебе одіта і обута, та не мені казати й не тобі слухати, яка мені од тебе шана в постелі, що я вже й забула, коли ми вдвох спали. Воліла б я босою-голою ходити, аби тільки справжнього мужа собі мати, аніж жити в достатках з таким, як ти, недолюдком. Зрозумій же ти, іроде, що я така сама жінка, як і всі, що мені того самого хочеться, що всім жінкам. Чого од тебе не дістаю, мушу собі десь-інде роздобути — за що ж ти мене ганиш? Я ж таки твою честь непомаму й шаную, іще з вуличним гультяйством не тягаюся!

Бачить П'єтро, що вона й до ночі всього не перебалакає, а йому те й за вухом не свербить, та й каже жінці:

— Годі вже про те, жінко, якось воно влаштується. Ти краще дай нам чогось повечеряти, бо і сей хлопець, здається мені, так само, як я, не їв іще нічого.

— Авжеж, не їв, — сказала жінка, — тільки ми до столу сіли, як тебе лиха година принесла.

— То йди вже, — сказав чоловік, — налаштуй вечерю, а я вже якось прирозумію, що й мені, й тобі добре буде.

Побачивши, що чоловік не сердиться, жінка встала, накрила стіл і принесла вечерю, що вже давніше була зготувала. Отак утрюх і повечеряли вони всмак — жінка, чоловік її розіпсілий і той хлопець. Що там після вечері вигадав П'єтро, щоб усіх трьох задовольнити, я вже забувся; знаю тільки, що як проводили вони назавтра того хлопця до майдану, то він був як очманілий і не знав, чи йому вночі доводилось більше чоловікувати, чи жінкувати.

Отож, люб'язні мої дами, так і живіть, — оддавайте всякому віть за віть, а не можете тепер, то оддайте в четвер, от воно й вийде — бу на бу, му на му, як гукнеш, так і одгунеться.

Як докінчив Діоней свою оповідку, дами небагато сміялись — не тим, що не смішно було, а більше, мабуть, із соромливості. Королева, побачивши, що скінчилось її правління, підвелась і, знявши лаврового вінця з своєї голови, граціозно поклала його на голову Елізи, промовивши:

— Мадонно, передаю тепер вам свою владу. Прийнявши тую високу честь, Еліза вчинила так, як і її попередники, — передусім дала розпорядження каштелянові, що він має робити за весь час її королювання, а потім звернулась до свого товариства, що зичливо слухало її мови:

— Не раз ми чували про те, як дотепним словом, влучною відповіддю чи кмітливим викрутом людям удавалось прикорочувати чужого злого язика або одвертати небезпеку, що їм загрожувала. Такі випадки самі по собі дуже цікаві і нам можуть бути корисними, тим і бажаю я, щоб завтра з Божою поміччю говорили ви про такі речі, себто оповідали про людей, які дотепною відповіддю давали відсіч глумливому слову або бистрим розумом і винахідливістю од себе шкоду, небезпеку чи кривду одвертали.

Усім вельми сподобалась тая думка; тоді королева підвелась і одпустила всіх аж до самої вечері. Побачивши, що королева встала, повставала і вся чесна компанія, і, як заведено, кожне шукало собі, якої хотіло, розваги. Як тільки пересюрчали цикади, королева веліла всіх поскликати, і товариство сіло до вечері, а поївши, почали співати й танцювати. Коли на королевин загад завели дами коло, Діонееві наказано співати. Той одразу ж і почав:

— Хвоста вгору, моя мила,
Є хороша новина...

Усі дами вибухли реготом; найдужче сміялась королева, та вона веліла завести якоїсь іншої.

— Мадонно, — каже тоді Діоней, — щоб мав я цимбали, то заспівав би вам іншої: "Люба мисю, піднімися!", або "Під сливиною травка", або ще "Морськії хвилі мені не милі..." Та цимбалів немає, то вибирайте якусь іншу. Може, вам сієї:

Ой вийди, мій раю,
Без тебе вмираю, —
Так я тебе почухраю,
Як яблуньку в маю.

— Ні, се погана, співай іншої, — сказала королева.

— Чи іншої, то й іншої, — погодився Діоней і завів:

Монна Сімона лле в бочку медочку,
Хочеш не хочеш — дитя щогодочку...

— До лиха з такими піснями! — гукнула, сміючися, королева. — Заспівай якоїсь звичайнішої, такої нам не треба.

— Не гнівайтесь, мадонно! — одказав Діоней. — Скажіть лишень, яка вам до

вподоби, а я їх стільки знаю, що і в тисячу не вбереш. Хочете, може, сієї: "Ой ти мушелько моя, а чи влізу в тебе я?", або "Муже, муже, ти не дуже", або "Куплю собі півника за сто лір...".

Хоч і сміялись тут усі дами, та королева розсердилась і сказала:

— Діонею, годі жартів, заспівай нам гарної пісні, а ні, то побачиш, що я справді вмію гніватись.

Почувши сі слова, Діоней покинув свої фіглі-міглі і швидко почав співати;

Амуре, через сяйво

Ясних очей коханої моєї

Рабом я став у тебе, як і в неї.

Як з тих очей упав на мене промінь,

Враз серце загорілося жагою;

Твоя, Амуре, сила

Влила у нього негасимий племінь.

Я зваблений чудовною красою,

Навіки полонила

Мене красуня мила, —

Ніщо проти вродливиці тієї

Усі на світі рожі і лілеї.

Я став її невідомим покiрним,

Але не знаю я, чи їй відомо,

Про що я сню і мрію,

Чого я прагну серцем щирим, вірним.

Амуре-боже, лиш тобі одному

Я звiрив досі тії

Бажання і надії;

Ти знаєш — ласка владарки моєї

Мені за всі дорожча привілеї.

Молю ж тебе, володарю мій любий,

Подай їй вістку про моє кохання

Палке і невтоленне,

Що може привести мене до згуби;

Скажи їй про тяжке моє страждання,

Що серце рве шалено;

Схили її до мене,

Яви ознаку милості твоєї, —

Знеси мене в любовні емпіреї.

Коли Діоней замовк, показавши тим, що пісня його скінчилась, королева казала співати ще багато інших, та найбільше похвалила все-таки Діонееву канцону. Тим часом надворі вже добре звечоріло, і королева, відчувши, що нічний холод узяв гору над денною теплістю, веліла всім іти спочивати, як кому любо, аж до наступного

ранку.

Кінець п'ятому дню

ДЕНЬ ШОСТИЙ

Зачинається шостий день, у який під проводом Елізи говориться про тих, що дотепною відповіддю давали відсіч глузливому слову або бистроумністю і винахідливістю своєю од себе шкоду, небезпеку чи кривду одвертали

Уже місяць, насеред неба ставши, почав примеркати і вранішнє світило всю нашу землю новим сяйвом осіяло, коли королева встала і веліла скликати все своє товариство; тихою ходою зійшли вони з того пригірка в долину, по росяній траві гуляючи, про різні речі любо розмовляючи та перебираючи вчорашні оповідки — чия краща, чия гірша — і знову з тих пригод веселих сміючися, аж поки сонце підбилось височенько і стало неабияк припікати; тоді побачили, що пора назад вертатись, та й побрались неквапом додому.

Там було вже все готове: столи поставлено, кругом потрушено зіллям пахущим та квітками розмаїтими, тож, поки спека не розгорілась, посідало товариство на даний од королеви знак до їжі. Попоївши ж веселенько, заспівали спочатку деяких гарненьких пісеньок, а потім пішли — хто спати, а хто в шахи чи дамки грати; Діоней та Лауретта завели спів про Троїла та Крессиду.

Як настав час зійтися знову на бесіду, королева скликала, як заведено, всіх до гурту; дами й кавалери сіли біля фонтана, і королева хотіла вже була дати звичний розпорядок, коли се почувся великий, небувалий доти галас, що зчинила на кухні їхня челядь. Негайно викликали каштеляна й спитали, хто там галасує і з якої причини; він одказав, що то Лічіска завелася з Тіндаром, а за що — він іще не знає, бо йшов саме їх погамувати, як його покликали до королеви. Еліза веліла йому привести перед неї Лічіску й Тіндара; коли вони з'явилися, вона спитала, з чого постала між ними суперечка. Тіндар хотів уже одповідати, коли Лічіска, дівка, мовляв, не перволіток і гостра на язик, обізвалась до нього сердито, запалившись спором:

— Диви, дурний який! Лізе поперед мене говорити, коли я тут! Зараз я скажу про все сама.

І, обернувшись до королеви, провадила далі:

— Мадонно, сей йолоп розказує мені, яка у Сікофанта жінка, наче я її не знаю, і торочить мені, нібито першої шлюбної ночі пан Кияра увійшов у Йосафатову долину силою і з розливом крові, а я кажу, що то брехня, бо він дістався туди тихо й мирно, на велику втіху всьому краю. А сей недотепа думає, що дівчата зовсім дурні і доти вакуються, доки батьки їхні чи брати заміж їх не дадуть, а ті, як відомо, не надто поспішають і найчастіше років на три або й на чотири те діло загають. Яка ж то вража мати так довго ждатиме? От їй же Богу (а даром я ніколи не божусь!) — немає в мене жодної сусідки, щоб вийшла заміж правичкою, та й про одружених знаю, що вони не раз од чоловіка через пліт скакають. А сей баран буде мене вчити, які то є жінки, так, ніби я вчорашня!

Поки Лічіска говорила тії речі, дами так реготалися, що хоч зуби всім повиривай.

Королева разів, може, шість зацитькувала Лічіску, але та не вгамовувалась, доки не виговорила до краю. Коли вона нарешті замовкла, королева обізвалась, сміючись, до Діонея:

— Діонею, ти знавець у таких справах, тож, як скінчатись наші сьогоднішні оповідки, не забудь подати свій рішенець у цьому питанні.

Діоней одповів не гаючись:

— Мадонно, рішенець уже давно готовий, і я оголошу його зараз: Лічіска, безперечно, має рацію, бо, як вона каже, так воно насправді й є, а Тіндар — дурень, та й годі.

Сее почувши, Лічіска засміялась і промовила до Тіндара:

— А що, на моє вийшло? Іди ж собі, блазню, та сховайся десь у кут. Ти думав, молокососе, що знаєш більше од мене, та я, Богу дякувати, недурно пожила на світі, еге ж, недурно!

Якби королева не наказала їй із сердитим видом замовкнути й не пащекувати більше — бо бита буде! — та не одіслала її геть разом із Тіндаром, то й до вечора були б тої сороки не переслухали. Коли вони пішли, королева веліла Філомені починати оповідання, і та охоче забрала голос.

ОПОВІДКА ПЕРША

Один кавалер обіцяв мадонні Оретті розповісти таку історію, що їй здасться, ніби вона їде верхи, та оповідає так незугарно, що дама просить ізсадити її з коня

Юнії мої подруги, як зорі скрашають небо ясної ночі, як квіти оздоблюють навесні зелені поля, а густий розмай гірські схили, так дотепні слова красять добрі звичаї та любу розмову. А тим, що вони мусять бути короткі, то личать більше жінкам, аніж мужчинам, бо нашій сестрі не годиться занадто багато говорити. Правда, чомусь-то воно так повелося — чи ми вже такі на розум убогі, чи така планета на наш вік випала, — що нині майже немає жінок, котрі зуміли б до ладу гостре слівце сказати чи як слід чужий дотеп зрозуміти, на сором усьому роду нашому. Та вже про сії речі багато сказала свого часу Пампінея, і я не буду про них ширше розводитись, а щоб показати вам силу й красу влучного слова, я хочу розповісти, як одна благородна дама пришила квітку балакучому кавалерові.

Усі ви, мабуть, знаєте — як не з виду, то з чутки, — що не так давно жила в нашім городі одна знакомита пані добрих звичаїв і ладної мови, чесноти якої заслуговують на те, щоб ім'я її не було забуте: звали її мадонна Оретта, і була вона дружиною мессера Джері Спіни. Трапилось їй якось (от як і нам тепер) перебувати довший час за містом; пішла вона на прогуляння з іншими дамами й кавалерами, котрих у себе того дня гостила, а дорога з одного маєтку до другого була про пішоходів таки далеченька. От один кавалер із тої компанії й каже:

— Пані Оретто! Хочете, я розповім вам таку чудову історію, що вам здасться, ніби ви верхи їдете, а не пішки йдете.

На те одказала дама:

— Але ж дуже прошу, мосьпане! Послухаю з великою приємністю.

Тоді наш кавалер, которому шпага при боку личила, мабуть, не більше, як його устам мова, почав розповідати одну історію, яка сама по собі була справді вельми гарна, та не в такому переказі: він страшенно псував її — то ті самі слова разів по п'ять та по шість повторював, то вперед забігав, то знов назад вертався, говорячи: "Е, ні, не так, а ось як воно було". Крім того, часто плував імена, не кажучи вже про те, що висловлювався якоюсь дубуватою мовою, котра аж ніяк не пасувала до дійових осіб і пригод, про які він говорив. Слухала-слухала його мадонна Оретта, і вже їй вуха в'янули, а на серці почало млоїти, немов у смертельно недужої. Відчувши, що більше не зможе витримати (а кінця-краю тій історії не видно було — в такі нетрі той кавалер забрався), вона сказала йому грайливо:

— Мосьпане! Щось той ваш кінь дуже спотикливий; зсадіте, прошу вас, мене краще додолу.

А той кавалер та був якраз кращий послухач, ніж оповідач; зрозумівши натяк, він одбув його веселим жартом і говорив уже про інші речі, не докінчивши своєї невдалої історії.

ОПОВІДКА ДРУГА

Пекар Чісті дотепним словом звертає увагу мессера Джері Спіни на нескромність його прохання

Всі дами й кавалери дуже похваляли дотепність мадонни Оретти, та королева веліла вже заступити чергу Пампінеї; та почала:

— Хороші мої подруги, я сама вам не зумію сказати, хто більше грішить — чи природа, коли вселяє шляхетну душу в негарне тіло, чи фортуна, коли надає тілові з шляхетною душею якесь простацьке ремесло, як ми те бачимо на прикладі нашого земляка Чісті й багатьох інших людей; сього Чісті, чоловіка високого духу, фортуна вчинила пекарем. Безперечно, я нарікала б і на природу, й на фортуну, якби не знала, що природа за всіх мудріша, а фортуна тисячоока, хоч дурні й малюють її сліпою. Я гадаю, що сі дві розумні сили діють так, як часом і смертні істоти, які, не впевняючись на майбутнє, ховають про свою потребу найдорожчі речі в найнепомітніших закапелках свого дому, щоб менше було підозри, і в слушний час видобувають їх звідтіля, бо на видноті, десь у пишній палаті, навряд чи вони могли б зберігатися безпечно. Отак і обидві правительки світу сього ховають свої найкоштовніші скарби під покривкою простацького стану, щоб ті клейноди сіяли ще яскравішим блиском, коли в потрібну мить їх ізвідти добути. Се дуже гарно показав у одній незначній справі пекар Чісті, давши добру науку мессерові Джері Спіні (я згадала про нього, бо щойно почула оповідку про мадонну Оретту, котра була за ним замужем); розкажу ж вам коротенько сю цікаву історію.

Так от, коли папа Боніфацій, що в нього мессер Джері Спіна мав чималу вагу, відрядив до Флоренції у певній справі своїх знайомих послів, вони стали кватирою в господі мессера Джері і обговорювали з ним усякі важливі речі, а він водив їх (не знати, з якої причини) мало не щоранку гуляти по місту, причому вони обов'язково проходили мимо Маріїнської церкви, біля якої держав свою пекарню Чісті, — сам же він і діло своє

справляв. Хоч же доля й послала йому таке неблагородне заняття, та сприяла йому непомалу: Чісті розбагатів, пекарюючи, та й не думав у якесь інше ремесло вкидатися; жив у великому достатку і завжди тримав у себе найвиборніші білі та червоні вина, які тільки можна було знайти у Флоренції і всій околиці.

Бачачи щоранку, як мессер Джері Спіна проходить із папськими послами мимо його дому (а погода стояла, як на те, жарка), пекар не раз думав про те, як хороше було б почастувати їх своїм добрим білим вином, та, рівняючи своє становище до панського, гадав, що якось непристойно буде запрошувати мессера Джері, поки він сам того не захоче; от і намислив він таку штуку, щоб панові скоріше закортіло. У білому-пребілому каптанку, оперезаний чистеньким хвартухом, схожий більше на мельника, аніж на пекаря, сідав він уранці біля порога свого дому в той час, як панство мало проходити мимо; перед ним стояло циноване відеречко з чистою холодною водою, дзбанок доброго білого вина і два блискучі, ніби з щирого срібла, келишки. Коли на вулиці показувався мессер Джері з папськими посланцями, Чісті кахикне, було, раз і вдруге та й заходиться пити вино з таким смаком, що і мертвому б закортіло. Побачив тє мессер Джері один день і другий, а на третій спитав:

— А що, Чісті, добре?

Той хутенько встав і одказав:

— Добре, мій пане, а вже чи дуже — того не скажу, хіба самі попробуєте.

А мессерові Джері — чи то од спекоти великої, чи од утоми, чи од того, що бачив, як ласував пекар, — захотілося й собі вином душу обавити. От і каже він, осміхаючись, до тих посланців:

— А що, панове, чи не покуштувати нам вина у сього доброго чоловіка? Сподіваюсь, що каятись нам не доведеться.

Та й уступив із ними разом у пекарів двір. Чісті велів винести з пекарні добру лавку й посадив гостей, а як челядники хотіли сполоснути келихи, він сказав:

— Е, ні, хлопці, ідіть собі, я сам усе зроблю, бо добре знаю не лише пекарське, а й шинкарське діло; і не думайте, що вам тої смакоти припаде хоч крапля.

Сєє сказавши, виполоскав сам чотири новісінькі келихи, велів принести ще один дзбанок доброго вина й почав щиро частувати мессера Джері та його товаришів. Ті давно вже не пили такого добірного вина і вельми той трунок похваляли; щоранку після того заходили вони до пекаря в гостину.

Коли посланці скінчили всі свої справи й почали лаштуватися в дорогу, мессер Джері спорядив розкішну учту, на яку запросив кількох визначних флорентинських громадян і між ними пекаря Чісті, та той ніяким світом не хотів іти. Тоді мессер Джері послав одного свого слугу до пекаря по вино — нехай дасть пляшку, щоб до першої страви стало кожному гостеві на півчари. Слуга, мабуть розсерджений тим, що ні разу того вина не скуштував, узяв із собою велику сулію. Як побачив її Чісті, то сказав:

— Синку, мессер Джері послав тебе не до мене.

Слуга запевняв неодноразово, що пан послав його саме сюди, але пекар уперто провадив своє; слуга повернувся і розповів про те панові.

— Іди знов до пекаря, — сказав йому мессер Джері, — і скажи, що я послав тебе таки до нього, як же він ізнов так тобі одповість, то спитай у нього — до кого ж я тебе послав.

Прийшовши знов до пекаря, слуга сказав:

— Чісті, мессер Джері справді послав мене до тебе.

— Ні, синку, таки не до мене, — одказав ізнов Чісті.

— А до кого ж? — спитав тоді слуга.

— До річки, — одповів Чісті.

Коли слуга розповів про те панові, мессер Джері здогадався, в чому річ, і сказав слугі:

— Ану покажи мені, з якою пляшкою ти туди ходив? Побачивши велику сулію, мессер Джері промовив:

— Правду каже Чісті!

Тоді вилаяв добре слугу і велів узяти якусь пристойнішу посудину. Як побачив пекар уже меншу сулійку, то сказав:

— Оттепер я бачу, що пан посилає тебе до мене. Чом же й не налити, наллю!

Того ж самого дня пекар налив ціле барильце того доброго вина й велів однести його потиху до мессера Джері, а потім і сам пішов до нього в дім.

— Пане, — сказав, — я б не хотів, щоб ви подумали, ніби та велика сулія налякала мене вранці, та здалось мені, що ви забули про те, що я вам показував раніше невеличкими дзбанками: се вино не для слуг. От я й вирішив вам про те нагадати. Та, не хочучи більше бути коло свого вина сторожем, я послав вам його все до щирця — робіть із ним, що самі здорові знаєте.

Мессер Джері з уподобою прийняв од Чісті той дарунок і оддав за нього належну дяку, і відтоді велико шанував пекаря і мав його за свого приятеля.

ОПОВІДКА ТРЕТЯ

Монна Нонна де Пульчі влучною відповіддю обриває не надто пристойні жарти флорентійського єпископа

Як докінчала Пампінея свою історію і всі похвалили дотепну відповідь Чісті та його щедрість, королева веліла оповідати далі Лауретті; та веселенько почала:

— Любії мої подруги! Спочатку Пампінея, а тепер Філомена дуже добре сказали про те, що ми не вміємо як слід орудувати красним словом, і я не буду більше до сеї справи повертатись; скажу тільки, що дотепи повинні кусати слухачів скорше по-овечи, аніж по-собачи, бо коли слово кусає, як собака, то вже не дотеп, а грубощі. Слова ж мадонни Оретти та пекаря Чісті були по-справжньому дотепними. Правда, коли тебе дошкулять кусючим словом, тоді не гріх буде на відповідь і огризнутись — тож завжди слід на те вважати, де, коли і з ким жартується. Колись один ваш достойник церковний на те не зважив і добру дістав одсіч на своє колюче слово, — ось слухайте, як се було.

Коли флорентійським єпископом був мессер Антоніо д'Орсо, прелат достойний і розумний, прибув до Флоренції один каталонський шляхтич на ймення Дієго де ла Рата, маршалок короля Роберта. Був він із себе дуже гарний і вданий на зальоти, то й

закохався якимось в одну вродливу даму з нашого-таки міста, що доводилась небогою братові того єпископа. Дізнавшись, що муж тої дами, незважаючи на свій шляхетний рід, був чоловіком скнарим і нікчемним, він домовився з ним, що дасть йому п'ятсот золотих флоринів, як той дозволить йому переночувати з жінкою; велівши позолотити срібняки такого самого розміру, що ходили тоді по людях, він переспав із дамою, хоч вона того й не хотіла, і оддав ті монети мужеві. Згодом та справа вийшла на яв і всі глузували з обдуреного нікчемника, а єпископ, як чоловік розумний, вдавав, що нічого того не знає.

Єпископ часто бував разом із тим маршалком; раз якимось — було те саме на Йвана — їхали вони вдвох верхами по тій вулиці, де кінські гони одбувались, і єпископ помітив одну молоду панію, що померла під нинішню пошесть. Ви, напевне, всі її знали — то була монна Нонна де Пульчі, двоюрідна сестра мессера Алессіо Рінуччі, жінка тоді ще свіжа й молода, рішуча на вдачу й дотепна на слово; незадовго перед тим вона вийшла заміж у Порта-Сан-П'єро. Побачивши монну Нонну, єпископ показав її маршалкові, а коли під'їхав до неї ближче, поклав руку на плече своєму супутникові і обізвався до дами:

— А що, Нонно? Якби тобі отакого, ти б його упорала? Нонні здалося, що сії слова уймають їй честі в очах тих городян, що були при тому присутні, а їх було там чимало, тим вона й сказала швидко — не для того, щоб неславу розмаяти, а щоб ударом на удар відповісти:

— Мессере, я не знаю, чи він би мене впорав, та, у всякому разі, я б хотіла, щоб монета була добра.

Як почули ті слова маршалок із єпископом, то зрозуміли, що обох їх однаково вдарено: одного за те, що вчинив безчестя небозі єпископового брата, а другого за те, що примирився а ганьбою своєї родички. Не глянувши одне на одного, не сказавши більше й слова, вони поїхали геть як непришні — та й що вони могли їй тоді одповісти?

А монна Нонна добре зробила — її зачепили, то й вона гострим словом по праву одборонилась.

ОПОВІДКА ЧЕТВЕРТА

Кухар Кікібіо дотепним словом обертає гнів свого пана Куррада Джанфільяцці на сміх і уникає лиха, що йому загрожувало

Лауретта вже замовкла, і всі вельми похваляли дотепність монни Нонни, коли королева веліла заступити чергу Неїфілі; та почала:

— Любії мої подруги! Хоч бистрий розум часто піддає язикові в разі потреби влучні, дотепні і дійові слова, та інколи й фортуна, стаючи на поміч боязливим, вкладає їм несподівано в уста такії речі, на які вони в спокійному стані не спромоглися б. Се я й хочу показати вам своєю коротенькою оповідкою.

Куррадо Джанфільяцці, як ви, мабуть, усі бачили й чули, був одним із найшляхетніших громадян у нашому місті і завжди славився щедрістю своєю та гостелюбністю. Бувши справдешнім лицарем, він кохався понад усе в хортах та ловчих птахам — про інші його справи я зараз не говоритиму. Одного дня вполював він із своїм

соколом біля Перетолі журавля, птаха ще молодого, та добре вгодованого, і послав його кухареві своєму Кікібію, родом із Венеції, щоб він його обпатрав і засмажив добре на вечерю.

Кікібію був добрий майстер своєї справи, та чоловік легковажний; він оскуб того журавля, розпалив огонь і заходився пекти птицю; вона вже майже спеклась і розточувала навкруги приємний аромат, коли се до кухні зайшла одна сусідська молодичка на ймення донна Брунетта, в яку той кухар був дуже закоханий. Приваблена запахом смажені і побачивши того апетитного птаха, вона попросила по-хорошому Кікібію, щоб він дав їй стегенце. На те кухар одповів приспівуючи:

— Нічого я тобі не дам, сей птах, Брунетто, не для дам! Тоді донна Брунетта розсердилась і сказала йому:

— Як не даси, то, їй же богу, і я тобі вже зроду не дам? Слово за слово, та й до сварки дійшло; тоді Кікібію, щоб не гнівити ще дужче своєї коханої, одтяв од журавля одно стегенце і оддав їй.

Коли Куррадові і його гостям подали ввечері журавля з одним лише стегном, господар вельми здивувався; він велів покликати кухаря й спитав у нього, де ділось друге стегно. Скоробреха-венеціянець одповів йому, не задумуючись:

— Синьйоре, журавель — птиця однонога, то й стегно в нього одно.

Куррадо розсердився й сказав:

— Де в біса одно? Хіба я журавлів ізроду не бачив, чи що?

А Кікібію все своє правив:

— Ба ні, синьйоре, як я кажу, так воно і є. От коли хочете, то й на живих вам покажу.

Куррадо, зважаючи на гостей, що в нього були, припинив суперечку, сказавши:

— Ну гаразд, як покажеш мені завтра на живих, що так воно і є (хоч я зроду такого не бачив і не чув), то не буде тобі нічого, а як ні, то клянуся тілом Христовим, такого дам тобі перегону, що поки віку твого мене не забудеш!

Отак скінчилась увечері та суперечка; та наступного дня, скоро на світ благословилося, Куррадо встав сердитий (не заспав уночі свого гніву!), велів привести коней і, посадивши Кікібію на шкапину, поїхав з ним до річки, де на світанку, він знав, стояли журавлі, і сказав йому по дорозі:

— Подивимось зараз, хто брехав учора — ти чи я. Побачивши, що Куррадо ще не пересердився і треба якось буде перед ним вибріхуватися, Кікібію страшенно перелякався; їдучи за паном, він тільки й думав, як би йому втекти, та ба! І вперед, і назад дивиться бідаха, на всі боки роззирається, і скрізь, здається йому, стоять журавлі на двох ногах. От уже вони й біля річки; кухар перший помітив із десятків журавлів, що стояли на дній нозі (а так вони справді й стоять, коли сплять).

— От бачите, — показав він на них Куррадові, — правду я вам учора казав, що вони одноногі: дивіться, як вони стоять.

— Зажди, — обізвався Куррадо, помітивши птахів, — зараз я покажу тобі, що вони двоногі.

Тоді підійшов до журавлів ближче й гукнув:

— Шугу! Шугу!

Зачувши те гукання, журавлі стали на обидві ноги і, цибнувши раз і двічі, полетіли геть.

— А що, ласуне? — сказав Куррадо кухареві. — Бачиш тепер, що в них дві ноги?

Кікібіо розгубився, але відповів миттю (хто його знав, звідки та відповідь узялася):

— Авжеж, що дві, мій пане! Треба було вам учора ввечері на того журавля шугикнути, то й він би, як сії, другу ногу опустив!

Куррадові так сей жарт сподобався, що гнів його обернувся зразу в веселий сміх, і він сказав:

— Правда твоя, Кікібіо, треба було мені так і зробити! Отак своєю швидкою й дотепною відповіддю Кікібіо уник великої біди і помирився з паном.

ОПОВІДКА П'ЯТА

Мессер Форезе да Рабатта і маестро Джотто, художник, повертаючись із Муджелло, висміюють навзаєм свій жалюгідний вигляд

Коли Неїфіла замовкла й дами насміялися з кухаревого дотепу, королева веліла зняти річ Панфілові. Той почав:

— Дорогі мої пані, як фортуна таїть часом серед людей низького стану величезні скарби чесноти, що нам допіру показала Пампінея, так і природа ховає не раз незвичайні таланти під найпотворнішою зовнішністю людською. Се наочно проявилось на двох наших славетних співгромадянах, про котрих я хочу дещо вам розповісти. Один із них, мессер Форезе да Рабатта, був маленький, плюгавенький з виду чоловічок, з таким пласким обличчям і кирпатим носом, що тої вроди соромився б і найпоганший бридько з роду Барончів, але з нього був знаменитий юриста, і тямущі люди величали його оракулом цивільного права. Другого звали Джотто, і мав він предивний художницький хист: не було на світі нічого сформованого природою, матір'ю і створителькою всього сущого, чого б він не зміг удати олівцем, пером або пензлем з такою мірою подібності, що не розбереш, де сама річ, а де її зображення; нерідко його малювання так зір людський в оману вводило, що подобизна всім за дійсність уявлялася. Йому вдалося відродити до нового життя мистецтво, поховане од віків квачомазами, які малювали всяку всячину скорше на потіху невігласам, аніж людям доброго смаку, — через те його по праву можна назвати одним із світочів флорентійської слави. Був сей художник надзвичайно скромним чоловіком — хоч у нього вчилися всі інші, він за життя завжди одмовлявся од титулу "маестро", і той титул блищав на ньому тим яскравіше, чим більше ганялись за ним бідніші на талан митці або його учні. Та хоч сей Джотто був неперевершеним художником, на постать і на вроду мало чим од мессера Форезе одрізнявся.

Переходячи тепер до самої речі, скажу, що і в мессера Форезе, і в Джотта були маєтки по сусідству, в містечку Муджелло. Якось улітку, коли по всіх судах були вакації, мессер Форезе поїхав оглянути свій маєток і вже вертався звідти верхи на плохенькій кобильчині, коли зустрів Джотта, який теж побував у своїх володіннях і

брався назад до Флоренції. Конячка його була не краща, ніж у юристи, та й одежина теж блаженська. От давай вони їхати разом — тюпають поруч тихою ступою, сказано старі. Аж тут линув зненацька дощ, як то іноді літньої пори буває, і вони мусили шукати чимдуж якогось сховку — завернули до одного селянина, спільного свого знайомця і приятеля. Сиділи вони в нього, сиділи, дощ і не думав переставати, а їм треба було того самого дня бути в Флоренції; от вони попросили собі в того селянина по старому сіряку, що то в Романії носять, та по брилю дірявому (бо кращих не було) та й рушили далі в дорогу. Проїхали трохи — змокли як хлющ, заляпалися всі в багнюку, — що з-під копит у коней чвиркала: то були гарні, а то ще кращі стали. Через деякий час надворі розпогодилось; то вони мовчки їхали, а се вже й розмовляти почали. Мессер Форезе уважно слухав Джотта, який був завжди цікавим розмовником, та знай поглядав на нього і спереду, і ззаду, і збоку. Бачивши, який він бридкий та нечупарний, юриста, забувши про свій власний вигляд, промовив сміючися:

— Джотто, якби отсе нам попався навстріч який чужий чоловік, що тебе зроду не бачив, то як ти думаєш — повірив би він, що ти найкращий маляр у світі?

На те Джотто одповів не гаючись:

— Гадаю, мессере, що повірив би, якби, на вас глянувши, подумав, що ви знаєте а-бе-ве-ге.

Почувши сії слова, мессер Форезе зрозумів, що схибив у слові і дістав доброї здачі, що йому належала.

ОПОВІДКА ШОСТА

Мікеле Скальца доводить своїм молодим товаришам, що Барончі — найблагородніші люди у всьому світі хрещеному, і виграє вечерю

Іще сміялися пані з Джоттової дотепної відповіді, коли королева веліла оповідати далі Ф'ямметті, і та почала такими словами:

— Юнії мої подруги! Тут Панфіл згадав ненароком рід Барончів, якого ви не знаєте так, як він, і мені згадалась одна історія, зв'язана з нашою сьогодишньою темою, в якій доводиться знатність сього роду; от я й хочу вам її розказати.

Не багато утекло води в море з того часу, як у нашій місті жив один молодик на ймення Мікеле Скальца, веселун і жартун такий, що ніде в світі не було йому, напевне, рівні — на вигадки йому ніколи не збувало; тим молоді флорентинці вельми його полюбляли і охоче шукали його товариства. Одного дня трапилось йому бути в такій молодецькій компанії в Монт-Угі, де кілька чоловік зазмагались між собою — який флорентійський рід найшляхетніший і найстародавніший? Одні казали, що то Ламберти, другі — Уберти, одне слово — кожен своє правив, як хто розумів. Слухав тої суперечки Скальца, а тоді сказав сміючися:

— Ех ви, капустяні голови, не знати, що провадите! Коли хочете, то найславніший і найдавніший рід не лише в Флоренції, а в усьому світі хрещеному — то Барончі; се вам скаже усякий хвилозоп і кожен чоловік, котрий їх знає так, як я; а щоб ви їх ні з ким не сплутали, то знайте, що се ваші сусіди, Барончі з Первопречистенської парафії.

Як почули сее молодики, що чогось іншого од нього сподівались, почали всі

сміятися і глузувати:

— Розкажи комусь іншому! Хіба ми не знаємо тих Барончів?

Тоді Скальца й каже:

— От же, їй-богу і присяй-богу, я не сміюся, а правду кажу. Ладен із ким завгодно піти в заклад на вечерю для того, хто виграє і ще для шістьох чоловік, кого він вибере. А суддею між нами нехай буде, на кого самі вкажете.

Обізветься тоді один із тих молодиків, на ймення Нері Монніні:

— Я згоден! Вечеря буде моя!

Погодившись на тому, що суддею буде П'єро ді Фйорентіно, в якого вони якраз гостювали, вони подались до нього; все товариство певне було, що програє Скальца, і лагодилось добре з нього посміятись. Коли вони розповіли про свій заклад П'єрові, той, будучи чоловіком розважним, вислухав спершу докази Нері, а потім, звернувшись до Скальци, спитав:

— Ну, а які ж у тебе докази?

— А такі, — одповів Скальца, — що не тільки ти, а й сам суперечник мій змушений буде признати мені рацію. Вам же відомо, що чим рід давніший, тим він і славніший, — та ви й самі так допіру говорили. Якщо рід Барончів найдавніший, то значить, що він разом з тим і найславніший; отже, досить мені довести його давність, і я виграю заклад. То знайте ж, що пан Біг створив Барончів тоді, як ще тільки вчився ліпити, а всіх інших — пізніше, коли вже добре навчився. В сій

істині дуже легко пересвідчитись, як порівняти Барончів з усіма іншими людьми: у всіх обличчя як обличчя, домірні й доладні, а у тих Барончів — в одного вид довгобразий аж надто, в другого — ширший, ніж довший; у того ніс, немов патик, а той наче зовсім безносько; в одного підборіддя випнуте і вгору закручене, в другого щелепи немов осячі, в третього — одно око більше, друге менше — достоту як у тих чоловічків, що діти пробують малювати. З сього ясно видно, що пан Біг ісправді создав їх тоді, як іще тільки вчився ліпити; отже, рід Барончів давніший, а значить і славніший за всіх інших.

Вислухавши сюю рацію, і П'єро, що був суддею, і Нері, що побився з Скальцою об заклад, і всі присутні почали сміятись і мусили визнати, що Скальца виграв вечерю, бо Барончі і справді найдавніший і найславніший рід не лише у Флоренції, а і в усьому світі хрещеному. Тим і Панфіл, бажаючи сказати, що мессер Форезе був із себе дуже негарний, прирівняв його до бридіїв із роду Барончів.

ОПОВІДКА СЬОМА

Мадонна Філіппа, ввіймана мужем у гречці, влучною відповіддю виправдується на суді і домагається зміни закону

Ф'яметта вже замовкла, а всі ще сміялись із незвичайного доказу, яким Скальца підійняв рід Барончів над усе шляхетство, коли королева наказала Філостратові заступити чергу, і він почав:

— Шановнії мої пані, гарна то річ — усюди словом добре володіти, та найкраще, на мою думку, коли те вміння не покидає нас у пильній потребі. Таке вміння явила нам

одна благородна дама, про котру я хочу вам розповісти: дотепним своїм словом вона не лише викликала веселий сміх серед слухачів, а ще й порятувала себе од ганебної смерті, як ви зараз почувете.

У місті Прато був колись такий закон, нелюдський, скажемо прямо, і жорстокий, що коли муж застане з коханцем свою жону-перелюбницю, то її мали живцем спалити нарівні з непотребницею, що тії ласки всім за гроші уділяв. І ось, коли сей закон іще був у силі, сталось так, що одна вродлива шляхетна пані на ім'я мадонна Філіппа була заскочена якимось уночі своїм мужем, Рінальдом де Пульезі, як лежала в своїй кімнаті в обіймах Ладзаріна де Гваццальйотрі, родовитого й хорошого молодого кавалера з того міста, якого вона любила, як свою душу. Коли Рінальдо викрив ті перелюбки, загорівся лютим гнівом і ледве стримався, щоб їх обох на місці не вбити; лише страх за свою власну долю здержав його од душоубства.

Хоч же й не хотів він сам статися вбивцею жінки своєї, та не думав і попускати зрадниці: вирішив домагатись для неї смерті, як належало по закону тамтешньому. Маючи досить доказів її переступу, він, не питавши ні в кого ради, запізвав наступного ранку провинницю до суду. Пані та, смілива й одважна, як бувають завжди ті, котрі щиро люблять, твердо вирішила стати на суд, хоч родичі і друзі розраювали її: воліла померти, чесно визнавши всю правду, аніж утекти боягузливо й жити десь вигнанницею-банітою, виявившись негідною того коханця, що в його обіймах минулу ніч ізночувала. У супроводі багатьох жінок і чоловіків, які радили їй не признаватись, вона з'явилась до подести і з спокійним видом спитала в нього твердим голосом, навіщо він її викликав.

Подеста подивився на неї і, побачивши, що се пані вродлива і статечна, та ще й одважна, як судити з її речей, пройнявся до неї щирим жалем; він боявся, що вона у всьому признається, і тоді йому доведеться, шануючи власну честь, засудити її на смерть. Та хотів він того чи не хотів, мусив допитати її, раз уже скаргу на неї подано.

— Мадонно, — промовив подеста, — муж ваш Рінальдо запізвав вас до суду, твердячи, що застав вас, як ви чинили чужоложний гріх, і вимагаючи за те смертної кари, згідно з нашим статутом, та я не можу дати такого вироку, якщо ви самі не признаєтесь. Тож подумайте гаразд, що ви маєте одповісти на моє питання — чи правда те, в чому вас звинувачує ваш муж?

Мадонна Філіппа, не збентежившись анітрохи, одказала спокійним голосом:

— Мосьпане, то правда, що Рінальдо мені муж і що минулої ночі він застав мене в обіймах Ладзаріна, котрого я щиро люблю і з котрим уже не раз ісходилась. Од сього я зроду й не думала одрікатись. Але вам відомо (в тому я цілком певна), що закони мусять бути рівні для всіх і приймаються за згодою тих, на кого вони поширюються. А сей закон б'є тільки по бідолашних жінках, які з природи своєї, на відміну від мужчин, багатьох можуть задовольняти; крім того, як його приймали, то жодна жінка не давала на нього згоди, та ніхто й не питав нашої думки; тим сей закон єсть неправосудний. Якщо ви хочете погубити моє тіло й свою душу, застосувавши сей закон, то робіть, як знаєте; тільки перш ніж оголосите свій рішенець, чиніте мені ласку — спитайте мого

мужа, чи я зроду одмовила йому хоч раз, коли він мене жадав, чи я не належала йому цілковито.

Мессер Рінальдо, не чекаючи питання подести, зразу ж одповів, що дружина й справді на кожне його прохання завжди вволюла всяку його волю.

— А коли так, — вела далі мадонна Філіппа, — то я питаю вас, пане подесто: якщо він завжди брав із мене все, що йому було потрібно й любо, то що я мала робити з лишками: собакам викидати, чи що? Чи не краще ж оддати їх шляхетному чоловікові, що любить мене як душу, ніж мають вони гинути намарно?

Послухати в суді сю справу, та ще з такою шляхетною панією, як мадонна Філіппа, зібрались майже всі пратяни. Почувши таке резонне питання, всі зареготалися і гукнули в один голос, що пані не винувата і правду каже. Перш ніж розійтися з синьйорії, городяни, підтримувані подестом, змінили той жорстокий закон, лишивши його в силі тільки про тих жінок, що подружню честь заради грошей ламають. Рінальдо вийшов із суду, як непришнний, соромлячись своєї нерозумної витівки, а жінка його, весела й вільна, вернулась додому з славою, немов воскресла з огнища.

ОПОВІДКА ВОСЬМА

Фреско радить своїй небозі не дивитись у дзеркало, якщо вона не любить, як каже, бачити противних людей

Філостратова оповідка попервах засоромила була трохи молодих слухачок, і на личках у них виступив ніжний рум'янець; та потім почали вони між собою лукаво зиратися, ледве стримуючись од реготу, дослухали, хихикаючи, ту історію до кінця. Як оповідач замовк, королева веліла казати далі Емілії. Глибоко здихнувши, ніби щойно зо сну прокинулась, вона почала:

— Хорошії мої подруги, тим що я зараз далеко звідціля думкою витала, та все одно мушу коритись королевиному наказові, розкажу я вам одну коротеньку історію, бо на довшу через ту свою задуму не спромоглася — про дурну й задавакувату дівчину, котру її розумний дядько хотів дотепним жартом на добру путь наставити, хоч вона того не змогла втямити.

Так от, жив собі один чоловік на ймення Фреско да Челатіко, і мав він при собі небогу, що її звали пестливо Ческа; то була дівчина гарного личка й гожого стану, хоч і не тієї янгольської вроди, яку ми час від часу між людьми подибуємо; проте вона вважала себе за таку надзвичайну красуню, що гудила раз у раз без усякого розбору всіх чоловіків і жінок і все, що їй на очі наверталось, і вдалася така примхлива, вередлива та перебірлива, що й те їй не так, і се не так, і все їй недогода; до того ж була така бундючна та гордовита, що й для французької принцеси було б занадто. Як іде, було, по вулиці, то од кожного носа верне, такі б то були противні й осоружні всі люди, що їй зустрічались. Не буду говорити про всякі інші примхи її та вереди, скажу лише, що вернулась вона одного дня з міста додому, де був саме її дядько, сіла коло нього та все знай відсапується. От Фреско й питає її.

— А чого се ти, Ческо, так рано додому вернулась? Сьогодні ж свято!

— Тим я вернулась рано, — одказує манірно дівчина, — що зроду не думала, що в

нашому місті всі чоловіки й жінки такі неприємні та противні, а особливо сьогодні: на кого не гляну — кожен бридкий як смертельний гріх, і так мені досадно стало, як, мабуть, нікому в світі, на ту погань дивитись, що я мерщій додому вернулась — цур їм усім!

Фреско, якому те її гордування дуже не подобалось, одповів на те своїй небозі:

— Дитино моя, коли ти й справді, як кажеш, не можеш бачити противних людей, то ніколи не видивляйся в дзеркало, і тобі легше буде на душі.

Та дівчина була пуста, як очеретина, хоч і мала себе за премудрого Соломона, то й не зрозуміла своєю овечею головою, в чім сила дядькового жарту, ще й сказала йому, що інші видивляються, то й вона буде. Як колись була дурною, так і досі зосталась.

ОПОВІДКА ДЕВ'ЯТА

Гвідо Кавальканті шпетить позавгорідно кількох флорентійських лицарів, що заскочили його зненацька

Почувши королева, що Емілія одбула свою чергу і вже нікому більш оповідати, опріч неї самої та того, що має постійний привілей говорити останнім, обізвалась до товариства такими словами:

— Ласкавії мої подруги, хоч ви сьогодні вийняли мені з уст дві чи три історійки, що я мала на думці оповідати, проте в мене лишалась у запасі ще одна, в якій фігурує наприкінці таке глибокодумне речення, що рівного йому ми нині, може, й не чули.

Ви, мабуть, добре знаєте, що за старих часів у нашому місті було багато хороших і похвальних звичаїв, які зникли тепер під натиском непомірного грошлюбства, що чимраз більше зростало разом із багатством. Серед тих давніх звичаїв був один такий: у різних кутках Флоренції збирались постійні компанії з певного числа родовитих людей, куди приймались лише такі багатії, що були спроможні робити значні видатки. Сьогодні один, а завтра другий — кожен у свій день гостив по порядку все своє товариство, запрошуючи на ті учти, крім того, славетних чужинців, коли такі траплялись, та інших поважних громадян. А ще був у них принаймні один такий день на рік, коли вони одягались усі в однакові строї і їздили гуртом по місту та влаштовували різні лицарські ігрища — найчастіше се бувало в рокові свята або при okazji великої перемоги чи ще якої визначної події.

До числа таких компаній належав і гурт мессера Бетта Брунеллескі. І сам мессер Бетто, і товариші його неодноразово намагались залучити до свого братства також Гвіда Кавальканті, і то не без причини; не кажучи вже про те, що се був один із найкращих логіків світу та неабиякий знавець натуральної філософії (про се товариству було байдуже), він одзначався ще багатьма іншими прикметами: із себе вродливий і обичайний, на слово проречистий, на достаток багатий; як уже зробить щось, притаманне благородному чоловікові, то краще за всіх, як уже шанував того, що, на його думку, пошани заслуговував, то вже понад усяку міру. Але мессерові Бетту так і не пощастило ніколи залучити його до своєї компанії; він і його прибічники вважали, що Гвідо цурається людського товариства, бо занадто заглибився в свої думки. А що Кавальканті дотримувався почасти вчення Епікура, між простим людом ходила

поголоска, ніби єдиною метою його філософських роздумувань було довести, що Бога немає.

Одного разу, вийшовши з Михайлівського саду і пройшовши своїм звичаєм по вулиці Адимарі, Гвідо Кавальканті дістався до собору святого Іоанна, навколо якого були великі мармурові гробівці, що нині перенесені до Покрови, і стояв там між порфіровими колонами, тими гробівцями та церковною брамою, що була тоді замкнена, коли се мессер Бетто, що їхав верхи по Покрівському майдану з своїм товариством, помітив філософа. От котрийсь із гурту і каже:

— Ану поїдьмо до нього, подратуємо! Підострожили вони коней та до нього, мов наїзд жартома учинили, заскочивши його зненацька, і давай говорити:

— Гвідо, ти цураєшся нашого товариства; ну, докажеш ти, що Бога немає, а далі що?

Гвідо, побачивши себе в їхньому оточенні, сказав:

— Панове! У себе дома ви можете говорити мені все, що завгодно.

Тоді обіперся рукою о гробовець (а гробівці ті були високі), зграбно перемахнув через нього на той бік та й пішов собі од того небажаного товариства. Вони ж тільки зглянулись між собою та й порішили в один голос, що в того Гвіда не всі дома — таке говорить, що й купи не держиться. Адже те місце, де вони були, то не їхня домівка, та й не Гвідова, сказати б — нічия. Обізветься тоді мессер Бетто:

— Самі ви, — каже, — несповна розуму, коли не зрозуміли його: він-бо дуже ввічливо й небагатьма словами сказав вам найприкрішу в світі річ. Поміркуйте лишень: сі гробівці — житла мертвих, бо в них кладуть на вічний спокій небіжчиків, а він каже, що се наш дім, і тим дає нам зрозуміти, що ми, як і інші темні люди, — гірші, ніж мертві, в порівнянні з ним та іншими вченими людьми, тим на сьому цвинтарі ми ніби у себе дома.

Зрозуміли тоді всі, що мав на увазі Гвідо, і, засоромившись, ніколи вже послі того не чіплялись до філософа, а мессера Бетта шанували з тої хвилі яко чоловіка розумного і дотепного.

ОПОВІДКА ДЕСЯТА

Брат Цибуля обіцяє показати селянам перо з крил архангела Гавриїла, але, знайшовши замість пера вугілля, каже, що се те, на котрому спекли святого Лаврентія

Усі дами й кавалери розказали вже свої історії, лишилось оповідати одному лише Діонееві. Не ждучи особливого наказу, він утишив тих, що вихваляли ще дотепність пана Гвіда, і почав:

— Хорошіі мої пані, хоч і маю я привілей по своїй уподобі що завгодно розповідати, та не бажаю одбігати сьогодні од того предмета, про який ви всі так добре говорили, і, вступаючи в ваші сліди, розкажу про те, як один спритний чернець закону святого Антонія, не розгубившись, уник чималої ганьби, що хотіли йому вчинити двоє молодиків. Не возьміть собі того за зле, що я поведу про се річ трохи ширшенько: гляньте на небо, то побачите, що сонце ще не звернуло на спадень.

Ви всі, напевне, чули про містечко Черतालдо, що лежить у нашій стороні в долині

Ельзи; хоч воно й не яке велике, та в ньому жило за старих часів немало людей вельможних і заможних. У се містечко внадився, знаходячи там собі добрий попас, один чернець закону святого Антонія, на ймення брат Цибуля: він щороку приїздив туди побирати з дурнів милостиню, і жителі тамтешні ставились до нього вельми приязно, не стільки, може, заради святості його й побожності, як задля свійського імені — на їхніх землях добре родила славна на всю Тоскану цибуля.

Із себе був той брат Цибуля невеличкий, рудоволосий, з виду веселий, а на вдачу — всім пройдисвітам пройдисвіт; хоч освіти не мав жодної, а говорити вмів складно та доладно: хто його не знав, подумав би, що се великий ритор, сам Ціцерон, а може, й Квінтіліан. Майже з усіма людьми в тій околиці він добре знався і братався, а з багатьма то й кумався. Одного разу (діло було в серпні місяці) він приїхав своїм звичаєм у Чертальдо. І рано в неділю, коли до парафіяльної церкви зійшлося чимало народу з навкружних сіл на службу Богу, він вибрав догідну хвилю і так до них промовив:

— Панове миряни, всі ви здорові знаєте, що годиться вам рік-річно жертвувати на вбогих в ім'я блаженного Антонія-чудотворця мало чи багато жита-пшениці і всякої пашниці, яка в кого спромога і любов до Бога, аби той святий Антоній беріг вам воли й осли, свині й коні. І про те не забувайте, що кожному, особливо ж тому, що до нашого братства приписаний, годиться й грошима сяку-таку лепту докинути. Тим і послав мене мій начальник, сиріч велебний отець-настоятель, щоб я зібрав ті ваші доброхітні датки; ото ж по третій годині, як зачуєте скликанчика, приходьте, Боже вас благослови, сюди перед Божий дім: я виголошу вам, як заведено, проповідь, дам цілувати хреста і, крім того, знаючи, що ви велико шануєте блаженного Антонія, покажу вам на знак особливої ласки найсвятішу й найчудовнішу реліквію, що я сам привіз із заморського святого краю — перо архангела Гавриїла, що загубив він у світлиці Діви Марії, як благовістив їй у Назареті юдейським.

Сее сказавши, знову заходився служити службу.

Коли брат Цибуля отак глаголав у церкві, було там у числі багатьох інших мирян двоє лукавих молодиків: одного звали Джованні дель Брагоньєра, а другого Б'яджо Піцціні. Посміялись вони проміж себе з тих ченцевих реліквій, а потім, хоч і були обидва приятелями брата Цибулі, вирішили підвезти йому з тим пером візка. Дізнавшись, що брат Цибуля ще вранці домовився обідати в одного свого знайомого в слободі, і переконавшись, що він справді пішов до нього, вони подалися до гостиниці, де стояв чернець: Б'яджо мав заговорити Цибулиного служку, а Джованні пошукати тим часом серед ченцевих речей те перо, яке вже воно там не було, і викрасти його, а тоді побачити, як-то брат Цибуля буде перед народом викручуватись.

У брата Цибулі був служка на ймення Гуччо: одні дражнили його Гуччо-Слоняка, другі — Гуччо-Свиняка, треті — Гуччо-Невмивака; то був такий паливода, що проти нього і сам Ліппо Топо мусив у кут сховатися. Брат Цибуля не раз, бувало, жартував із нього в колі своїх товаришів:

— Мій слуга, — каже, було, — має дев'ять таких прикмет, що якби в Соломона,

Арістотеля чи Сенеки була б хоч одна із них, де й ділися б їхні мудрощі, святощі і чесноти. Уявіть же собі людину без мудрощів, святощів і чеснот, та ще з тими дев'ятьма прикметами!

Коли ж його питали, які то прикмети, він відповідав так, нанизуючи їх під риму:

— Він у мене лінивий, брехливий і лайливий; зухвалий, недбалий і оспалий; забутний, безпутний і розпутний. Водяться за ним і ще деякі грішки, про котрі краще не згадувати. Та найсмішніше, мабуть, з усіх його штукочок се те, що всюди, куди б він не прибув, хоче ледащо оженитись і будинок собі найняти. Борода в нього велика, чорна та лиснюча, і він вважає сам себе за такого красеня, що котра на нього гляне, в тої зразу серце в'яне; дай йому волю, то бігатиме за жіноцтвом так, що й реміння погубить. Правда, він стає мені в великій пригоді, бо як хто захоче розмовитись зо мною потаємне, Гуччо все одно підслухає дешицю й на свою долю, а як у мене щось таке спитають, то він, боячися, що я не зумію одповісти, відповідає за мене "так" чи "ні", як йому на думку набіжить.

Тим-то, лишивши свого служку в гостиниці, брат Цибуля наказав йому пильно стерегти його речей, щоб ніхто їх не чіпав, особливо торбинок, бо там були всякі святощі. Але Гуччо-Невмивака так любив сидіти на кухні, як соловейко на калині, особливо як винюшить, було, дівку-куховарку; накинув він оком і в сьому заїзному дворі на одну гладенну шерепу з гидкою мармизою і цицьками, мов двома лантухами, вічно впрілу, засмальцьовану і прокоптілу, та й накинувся на неї, як гайворон на стерво. Лишивши напризволяще кімнату брата Цибулі з усіма його речами, він приснастився на кухні біля печі (хоч діялося се влітку) і завів балачку з куховаркою, котру звали Нута: казав їй, що має грамоти на шляхетство, тисячу з гаком червінців (крім тієї тисячі, що він іншим винен), що він і швець, і мнець, і на дуду ігрець, і на всяке діло не взяв його грець. Хоч на каптурі в нього було стільки смальцю, що стало б заправити цілий казан юшки в Пустоживотньому монастирі, на камізельці сила-силенна латок і брудних плям коло ковніра та під пахвами, од яких він мінився різними барвами, як ті індійські та турецькі тканини, черевики були геть істоптані, а панчохи діряві, проте Гуччо удавав із себе барона з Овечого загону і обіцяв Нуті, що одягне й прибере її, як паву, визволить із наймів і дасть їй кращу долю, дарма що в неї нічого немає. Багато він іще провадив їй груш на вербі, та говори до гори, а гора не чує — і на сей раз, як завжди було раніше, нічого він не добився.

Отож тії два хлопці-штукарі застали Гучча-Свиняку, як він увивався коло Нути, і були з того дуже задоволені, бо не мали зайвого клопоту: ввійшли безперешкодно до ченцевої кімнати, що стояла на розтвір, і давай торбинки перетрушувати. В одній знайшли вони скриньку, завинену в шовковий шмат, а в тій скриньці — перо з папужиного хвоста: ото ж і була, мабуть, та реліквія, котру збирався показати брат Цибуля чертальдянам. А вдувати їх було ченцеві не дуже важко, бо в ті часи всякі єгипетські витребеньки зрідка хіба потрапляли до Тоскани; то вже геть пізніше заповнили вони всю Італію на превелику пагубу й розпусту. А як вони взагалі мало були відомі, то в Чертальдо й поготів: там люди жили собі просто, по-батьківському й

дідівському, і папуг не то в вічі зроду не бачили, а й не чули про них ніколи.

Зраділи хлопці, що найшли те перо: витягли його із скриньки, а щоб скринька не була порожня, насипали туди вугілля, що знайшли в кутку кімнати. Тоді закрили її, зав'язали, поклали все на місце, як було, та й вийшли з гостиниці, ніким не помічені, і стали чекати, що-то скаже брат Цибуля мирянам, як ізнайде замість пера вугілля.

Дядьки й тітки, що були на ранній одправі, почувши, що по обіді вони зможуть побачити перо архангела Гавриїла, пішли з церкви додому і розказали про те сусід сусідові, кума кумі; як пообідали всі, то такого народу перед церквою зібралося, що хто зна, як вони там поміщались, — так усім кортіло на те перо подивитись. Брат Цибуля тим часом добре пообідав і поспав трохи; по третій же годині устав і, дізнавшись, що насходилося чимало простацтва на те диво глянути, велів сказати Гуччові-Невмиваці, щоб він ішов до церкви з дзвіночками й торбинками. Хоч і не хотілося служці од Нутиної кухні одриватись, та мусив іти, куди сказано. Ледве доплентавшись до церкви (аж сопів, бідолаха, води обпившись), він став коло дверей і почав дзвонити в скликанчик. Коли всі люди зійшлися, брат Цибуля, не помітивши, що хтось у його торбинках копався, зачав свою проповідь і наговорив чимало спасенних словес, що мали піти йому на користь; як же настав час показати перо архангельське, промовив урочисту молитву, велів запалити два посвітачі і, знявши з голови шапочку, обережно вив'язав із шовкової хусточки скриньку. Сказавши ще кілька слів на хвалу й славу архангелу Гавриїлу та своїй святій реліквії, він розчинив скриньку.

Коли чернець побачив, що в ній лежить вугілля, то й не подумав, щоб таке міг учинити Гуччо-Слоняка (занадто тупий був у нього служка!), і не став проклинати його, що не допильнував святощів, тільки вилаяв подумки сам себе, що доручив їх доглядові недбалого й оспалого, безпутного й розпутного. Одначе не збентежився анітрохи, підвів очі й руки д'горі і сказав так, щоб усі його почули:

— Господи, хай буде прославлена вовіки потуга твоя! Тоді, зачинивши скриньку, звернувся до народу з такою промовою:

— Панове миряни, мушу вам сказати, що, коли я був іще зовсім молодий, мій начальник послав мене в ті краї, де сонце сходить, доручивши мені особливим наказом шукати, аж покіль не знайду, Хвостовоздвиженські привілеї, потрібні більше комусь іншому, аніж нам, хоч печатки до них прикладаються дуже просто. От і рушив я в дорогу, з Венеції через Грецьку Слободу, потім верхи через усю Альгарбію й Бардаччину доїхав аж до Голотурії, а звідти, знемагаючи на спрагу, добрався через деякий час до Сардинії. Та навіщо оповідати вам про всі країни, в яких я побував? Через протоку святого Юра перехопився я в Оманію і Туманію, дві держави великі і густо залюднені, звідти дістався до Дуросвітчини, де побачив багато братчиків нашого закону та інших орденів чернечих, які били там байдики во славу Господню, мало дбаючи про нужду ближніх своїх, а більше про свою вигоду; платять же за все в тих краях тільки небитою монетою. Звідти подався я в Абрुцци, де чоловіки й жінки ходять по горах у дерев'яних черевиках, а свиней одягають у ковбики й ковбаси; далі потрапив до таких людей, що носять хліб на палицях, а вино в мішках, а звідти — в Червиві гори,

де всі води течуть назуспіт. В короткім часі загнався я аж до Зарваної Індії, де — клянуся рясом, що в мене на хребті! — бачив на власні очі, як пернаті літають у повітрі — се правда, хоч важко їй повірити; та єсть чоловік, що не дасть мені збрехати: се Мазо дель Саджо, багатий купець, котрого я в тім краю побачив; він лускав там горіхи і продавав лушпайки вроздріб. Та, ніде не змігши найти, чого шукав (бо далі треба було пливати водою), повернув я назад і прибув у ті святі землі, де літнього року холодний хліб продається по чотири шаги, а теплий даром дається. Тут зустрів я преподобного отця Некоримене-Будьласка, достохвального патріарха Єрусалимського, котрий з поваги до облачення святого чудотворця Антонія, що я завше на собі носив, завволив показати мені всі мощі й реліквії, які тільки він мав; а було їх там стільки, що й на воловій шкурі всіх не спишеш і до вечора словом не змалюєш. Та щоб вам хоч якусь потіху дати, розкажу вам про декотрі. Показав він мені, по-перше, перст Святого Духа, цілий і свіжий, зовсім як живий; потім кучерик серафима, що з'являвся святому Франціскові; далі ніготь херувима і ребро воплощеного слова, вправлені в рямці, а ще покрови святої католицької віри, кілька лучів зізди, що явилась трьом царям-зіздарям на восточі, пуделко з потом архістратиґа Михаїла, як він мав брань із сатаною, щелепу смерті святого Лазаря тощо. Тоді я не пошкодував для нього "Опису Йосафатової долини", виложеного простою мовою, та кількох розділів "Козлопе'ї", що він уже віддавна розшукував, а він уділив мені за те дешицю із своїх святощів — дав один зубець животворящего Хреста Господнього, скляночку з гуком дзвонів храму Соломонового, перо архангела Гавриїла, що я вже вам про нього казав, дерев'яний черевик святого Герарда Вілламанського (я подарував його недавно Герардові ді Бонсі у Флоренції, що велике шанує свого патрона). Дав мені патріарх і кілька вугликів, на яких іспекли святого великомученика Лаврентія. Всі ті реліквії я привіз побожно із святого краю і вожу їх завсіди з собою. Правда, отець-настоятель спершу заборонив був мені їх показувати, покіль не буде перевірено, чи вони справдешні, чи ні; та деякі чудеса, явлені ними, а також потвердні листи патріархові посвідчили їхню силу, і мені дано дозвіл показувати їх; але я нікому сих святощів не довіряю, а весь час тримаю при собі. Щоб перо архангельське не зіпсувалось, я ховаю його в скриньці, а вуглики, на яких спечено святого Лаврентія, в другій: сі скриньки майже однакові, і я їх інколи плутаю, ось і тепер — думав, що взяв із собою ту, що з пером, а взяв із вугликами. І в тому, мабуть, немає помилки, думаю, що на те була Господня воля, бо за два дні, як я щойно пригадав, буде свято блаженного Лаврентія. Тим і зволив Господь, щоб я показав вам те вугілля, на якому спалено великомученика, і запалив у душах ваших племінь віри святої, і надав мені взяти замісто пера, що я думав очам вашим появити, благословенні вуглики, погашені вологою преподобного тіла. Зніміть же шапки, дітки мої, і підійдіть поглянути побожно на сії святощі. Істинно глаголю вам: до кого сі вуглики хресним знаменням доторкнуться, той цілий рік може бути певен, що вогонь не опече його так, щоб не чутно було.

Сее сказавши, проспівав тропар святому Лаврентієві, а потім одчинив скриньку і показав те вугілля. Темна темнота дивилась на нього з великим зачудуванням, а потім

усі стали тиснутись до брата Цибулі з щедрішими, ніж будь-коли, дарами, просячи, щоб він благословив їх тим вугіллям. Чернець узяв вуглика в руку й почав знаменувати великими чорними хрестами білі сорочки, каптани й хустки побожних мирян, запевняючи їх, що, хоч вуглики й зменшувались од того знаменування, в скриньці вони знову виростуть, які були, — се він уже не раз досвідчив. Таким чином він охрестив усіх чертальдян, маючи з того неабиякий зиск, і своєю винахідливістю пошив у дурні тих, що хотіли з нього посміятись, укравши перо. Вони були тут же таки й чули всю його проповідь, як, іздалека зайшовши, довеслував він щасливо до берега, і так реготались, що мало щелепів собі не скрутили. Коли всі люди розійшлися, хлопці приступили до нього й веселенько розповіли йому про те, як вони в його скриньках попорались, а потім oddали й те перо, яке наступного року стало йому не в меншій пригоді, аніж сього разу вугілля.

Ся оповідка вельми потішила і розвеселила все товариство — багато там було сміху з брата Цибулі, особливо з його мандрівок та реліквій — і тих, що він бачив, і тих, що привіз. Побачивши королева, що історія скінчилась, а разом з нею і її влада, встала, зняла з себе вінок і доклала його, усміхаючись, на голову Діонееві з такими словами:

— Час уже й тобі, Діонею, спізнати трохи нелегкої штуки — як то керувати й правити жінками. Будь же королем і володарюй так, щоб ми вкінці змогли похваляти тебе за правління.

Прийнявши вінок, Діоней промовив сміючися:

— Не раз уже бачили ви королів (маю на увазі шахових), багато за мене цінніших; та, правду кажучи, якби ви корились мені так, як слід коритись справдешньому королю, я дарував би вам таку втіху, без якої і радість не радість. Та годі вже тих речей: королюватиму, як зумію.

Тоді велів, як заведено, покликати каштеляна, дав йому розпорядок на весь час свого правління і знову звернувся до товариства:

— Шановнії дами! Сьогодні ми говорили на всі лади про людську винахідливість у різних життєвих випадках, і мені довго довелося б вишукувати матерію до завтрашніх розмов, якби не нагодилася була Лічіска й не підказала мені дечого. Пам'ятаєте, вона твердила, що нема в неї жодної сусідки, яка б вийшла заміж непочатою, і додала, що добре знає, які коники викидають заміжні жінки своїм чоловікам. Лишімо на боці першу річ, бо то дитяча забавка, а от про другу цікаво було б ширше розмовитись; тим я бажаю, щоб завтра говорилося в нас про те, на що натякнула Лічіска, — про штучки, які чи то з кохання, чи то для власного рятунку витворяють тайно і явно жінки з своїми чоловіками.

Декотрим дамам здалося мало пристойним говорити про такі речі, і вони попрохали Діоней переіменувати тему, але король одказав їм так:

— Пані мої любі, я добре знаю те, що й вам про сю річ відомо; ваші докази неспроможні одмінити мого наміру: я гадаю, що під нинішню хвилю нам дозволені всякі розмови, аби тільки все товариство — зарівно дами, як і кавалери, — втримувались од негожих учинків. Хіба ви не знаєте, що се лихоліття порозганяло

суддів із трибуналів, зацікавило закони Божеські і людські, попустило попуск усякій сваволі задля збереження життя свого? Якщо в розмовах ваша честивість, можливо, трохи й послабиться, то не для того, щоб наштотувати вас на неслухні вчинки, а єдино для того, щоб дати вам і іншим якусь розвагу й розраду, і я не думаю, щоб у когось були згодом підстави докоряти вам за сеє. Окрім того, товариство наше з самого початку і по сей день поводило себе якнайгідніше, незважаючи ні на які розмови, нічим себе не заплямувало і, маю в Бозі надію, не запламує. Та і хто ж не знає вашої чесноти, якої не то веселі історії, а й страх смерті схилити неспроможен? Правду кажучи, якби хто дізнався, що ви не мали охоти говорити про такі жарти, то міг би подумати, що ви й самі в тому ділі грішні, тим і уникаєте подібних розмов. Про те вже мовчу, що то була б мені велика шана — обрати мене королем (я ж слухав вас усіх!), а потім мною ж і орудувати, не коритися моїм наказам. Отож забудьте ваші сумніви, що личать більше нікчемним душам, аніж вам, і нехай кожна подумає гарненько, що цікавого може вона розповісти всій компанії.

Як почули сеє дами, то сказали, нехай буде по його велінню; тоді король дав кожному на волю робити до вечері що хотів. Сонце стояло на небі ще височенько, бо розмови тогоденні були не довгі. Діоней сів грати в дамки з своїми товаришами, а Еліза одкликала подруг набік і сказала їм:

— Відколи ми тут, я все збиралась повести вас в одну прегарну містину недалеко звідси, де ніхто з вас, бачиться, ще не був, — у так звану Дівочу Долину. Та раніше все якось не випадало, а сьогодні якраз догідна хвиля, бо сонце ще високо: тож як хочете туди піти — ходімо, думаю, що ся прогулянка буде для вас не без задоволення.

Дами одповіли, що згодні, і, покликавши одну служебку, не сказавши ні слова кавалерам, рушили в дорогу; не пройшли ж і милі, як достались до тої Дівочої Долини. Вони вступили в неї вузькою стежечкою, що пролягла понад берегом чистого й прозорого потічка, і були несказанно вражені красою тієї місцевості, що особливо відчувалась за такої жаркої погоди. Долина та, як оповідала мені згодом одна з тих дам, була кругла-круглісінька, немов її хто циркулем обчеркнув, хоч і видно було zarazом, що се витвір природи, а не людських рук; кружини в ній було трохи більше, як півмилі, а навколо стояло шість не вельми високих пагорків, на вершечку яких виднілись гарні палаци, побудовані на кшталт невеличких замочків.

Схили тих пагорків спускалися в долину амфітеатрально, поступово звужуючи простір: південні окриті були всуціль виноградом, оливковими, фіговими, вишневими, мигдалевими та іншими плодовими деревами, а північні, до Великого Воза обернуті, поросли дубовими гаями, ясенами та всяким іншим деревом, гінким да зеленим. Сама ж долина, до якої не було іншого входу, окрім того, яким пройшли дами, теж була засаджена смереками, кипарисами, лаврами та соснами, та так же гарно й доладно, мов то зробив який знаменитий мистець; через той зелений покрив сонце, хоч і стояло високо, майже зовсім не проникало до землі, встеленої дрібним зеленим моріжком з червоними та іншого кольору квітами по ньому.

Не менше втіхи давав і струмок, що витікав із одного міжгір'я, спадаючи по

кам'яних уступах з приємним на слух дзюркотом і розсипаючи рясні бризки, що здалеку здавались живим сріблом, розпорошуваним звідкись під великим тиском. Збігши вниз, ті води текли прудко вигинистим річищем і в самій середині долини розливались у невеличке озеречко, схоже на копанку чи на сажалку, які ото часом улаштовують по своїх садах городяни, в кого є спромога. Завглибшки було те озеро так як по груди чоловікові, а вода в нім чиста-чиста, нічим не закаламучена і така прозора, що на рінявому дні можна було знічев'я порахувати кожную крупинку. Та й не тільки рінь той бачив, хто в озеро, було, гляне: плавала там туди-сюди сила-силенна всякої риби, що любо й мило було дивитись. Не мало те озеро інших берегів, як охранки луку, де, рясно напоєна вологою, пишала буйна зелень. Зайвина води спливала з озера широким рукавом у нижчі місця, що за долиною лежали.

Прийшовши молодії дами в сю містину і розглянувшись на все добре, вельми її вподобали, а що стояла сильна жарота, то, бачачи перед собою озеро і знаючи, що ніхто їх тут не підглядатиме, поклали в ньому скупатись. Пославши служебку на ту стежку, кудю вони прийшли, щоб пильнувала, чи ніхто не йтиме, і дала в разі потреби знати, вони роздяглися всі семеро і ввійшли в воду, яка настільки приховувала їхні білосніжні тіла, наскільки тонке скло приховує червону троянду. Вступили в воду, та зовсім її не скаламутили, й почали якомога ганятись туди-сюди за рибками, що не знали, куди тікати, ловлячи їх просто руками. Декілька рибок таки і впіймали були; побавившись отак трохи й попустувавши, вийшли з води і знову повдягались. Налюбувавшись досхочу мальовничим краєвидом і бачивши, що пора вже вертатись, вони рушили тихою ходою додому, говорячи весь час про красу тії містини. Прибули до палацу досить рано і застали своїх кавалерів все ще за грою. От Пампінея і каже їм, сміючися:

— Ага, ми вже сьогодні вас одурили!

— Як то? — спитав Діоней. — Спочатку діяти, а потім оповідати?

— Так єсть, ясновельможний пане! — одрекла Пампінея і докладно розказала, де вони були, що робили і яка там містина.

Як почув король, який гарний той куточок, йому самому захотілось там побувати, тож велів негайно подавати вечерю. Повечерявши до смаку, троє кавалерів із слугами своїми лишили дам і подались до тієї долини, бо жоден із них там іще не бував; оглянувши її, всі вельми те диво похвалили — мало, казали, є на світі таких хороших місць. Тоді скупались, одяглись і вернулись додому, бо було вже нерано. Дами завели тим часом танечне коло під пісню, що співала Ф'ямметта. Як танець скінчився, товариство почало говорити про Дівочу Долину, і не могли нахвалитись її красою. Тим-то король покликав каштеляна і наказав йому, щоб назавтра влаштував обід у тій долині та й доправив туди кілька ліжок, бо, може, захоче там хтось у полудень одпочити. Потім велів принести свічки й подати вина та всякого печива; як покріпились трохи, король розпорядився почати танці. Заводив їх того вечора Панфіл, а король звернувся тим часом до Елізи і сказав їй люб'язно:

— Ясна панно, ти вшанувала мене сьогодні вінцем, і я мушу оддячитись, надавши

тобі честь співати пісню. Заспівай же нам котроїсь, що тобі до мислі.

На се Еліза одповіла, що з дорогою душею, і почала співати ніжним голосом:

Любов, коли я вирвуся з неволі

Жорстокої твоєї,

Довіку я не знатиму недолі.

Я дівчинкою вийшла молодого

Навстріч тобі не для війни, для миру;

Довірливо усю я склала зброю,

Впевняючись на нашу дружбу щирю.

А ти напала, зрадивши довіру,

І, стомлена борнею

І зранена, уже лежу я долі.

І ти мене в кайдани закувала,

Не зглянулась на сльози і докори,

І віддала, як бранку, на поталу

Тому, хто народивсь мені на горе;

А в нього серце горде і суворе,

Обковане бронею, —

Ніщо йому мої жалі і болі.

Мене не хоче слухати упертий —

Даремна мова, марні всі благання...

Неси́ла жити і незмо́га вмерти,

Щодень, щомить ростуть мої страждання.

Вволи ж, любов, одно моє бажання:

Нас сіття однією

Із ним оплутай — у твоїй се волі.

А як сього не хочеш ти вчинити,

То розв'яжи хоч вузлики надії:

Утихне, може, біль несамо́витий,

І знов я світу білому зрадію,

І знов на вроду я похорошію, —

Троянди і лілеї

У мене знов лишатимуть на чолі.

Коли, жалі́бненько зітхнувши, Еліза доспівала свою канцону, всі дивувались непомалу її словам, та ніхто не здогадався, до кого в ній пилося. Король же, що був у доброму гуморі, покликав Тіндара і сказав йому грати на козиці. Під ту музику товариство станцювало ще чимало танців. Та вже як звернуло з півночі, король велів усім іти спочивати.

Кінець шостому дню

ДЕНЬ СЬОМИЙ

Зачинається сьомий день, у який під проводом Діонея говориться про штуки, які чи

то з кохання, чи то для власного рятунку витворяють тайно і явно жінки з своїми чоловіками

Уже всі зорі зі сходувого краю неба почезли, окрім тієї, що ми світовою зірницею називаємо (вона ще мерехтіла в білястому світлі), коли каштелян устав і рушив із чималим обозом у Дівочу Долину, щоб упорядкувати там усе згідно з наказом пана свого й повелителя. Не забарився встати й сам король — його пробудила челядь, що довго з в'ючаками вовтузилась, а вставши, позбуджав не гаючись усіх дам і кавалерів. Ледве сонячне проміння рожевим сяйвом загорялося, всі вже рушили в дорогу: ніколи ще, здавалось їм, солов'ї та інші птахи співочі так любо не щебетали, як того ранку. В супроводі їхнього тьохкання дійшли вони до Дівочої Долини, де їх радо привітали нові, ще дзвінкіші пташині хори.

Як обійшли вони долину і ще раз оглянули її, вона здалась їм іще кращою, ніж минулого дня, бо у вранішній свіжості краса та ще любіше пишалася. Розговівшись добрим вином та солодощами, товариство заходилося співати, ніби з птахами у співах змагаючись, і долина співала разом із ними, відлунюючи кожну їхню пісню, та й пернаті співуни не здавались, заливаючись навперейми милозвучним свистом.

Коли настав час обідати, поставлено столи під рясними лаврами та іншими розкішними деревами поблизу озера; по наказу короля всі посідали і, споживаючи обід, дивилися, як під водою ходила риба цілими табунами; цікаве те видовище дало привід до багатьох балачок. Як трапеза скінчилася і столи з усім припасом поприбирали, товариство розвеселилось іще дужче і знову завело співи. В різних закутках затишної долини споряджені були постелені ліжка, — обачний каштелян велів обхилити їх французькими балдахінами та іншими заслонами; хто хотів, міг лягати на спочивок, а хто не хотів — розважався собі до любовості, як було в них заведено.

Як же надійшла година для бесіди, всі вже повставали; король велів розіслати килими на траві коло озера, неподалік од того місця, де вони обідали. Коли всі посідали, король наказав Емілії оповідати першій. Та веселенько осміхнулась і почала.

ОПОВІДКА ПЕРША

Джанні Лоттерінгі чує вночі стук у двері і будить жінку; та каже йому, що то мара; вони виголошують замову, і стук припиняється

Любіше було б мені, ясновельможний пане, щоб ви веліли комусь іншому розпочати оповідання про такі цікаві речі, та вже коли на те ваша воля, щоб я подала заохоту іншим, зроблю се з дорогою душею. Отож, любії мої подруги, розкажу я вам про одну пригоду, з якої, може, буде вам усім пожиток, бо коли й ви такі лякливі, як я (найдужче боюсь привидів, хоч і не знаю — та і хто, крім Бога, знає? — що воно таке), то, вислухавши уважно мою оповідку, навчитесь доброї святої молитви, помічної од нечистої сили, і зможете прогнати нею всяку марюку, якби вона захотіла вас морочити.

Жив колись-то у Флоренції на вулиці святого Панкратія один сукновал на ймення Джанні Лоттерінгі, чоловік удатний до свого ремесла, а більше, бачиться, ні до чого — був, так би мовити, дурнуватий. Правда, часто настановляли його старшим над півчими в Новопречистенській церкві, щоб він збирав їх на співанки, або давали ще якусь таку

посаду, чим він дуже пишався, та то було через те, що він був чоловік заможний і не раз пригощав добре чернецьку братію. За те, що вони видурювали в нього хто шкарпетки, хто каптура, а хто наплічника, ченці навчали його різних молитов, дарували йому псалтирку, простою мовою тлумачену, канти про святого Олексія, плач святого Бернарда, акафіст великомучениці Матильді та інші марнички, які він велике цінував і пильно зберігав заради спасіння душі своєї.

Дружина сукновалова була хороша і вродлива жінка; звали її монна Тесса, і була вона дочкою Манучча з Кукулії. Знавши чоловікову простоту і будучи закохана в Федеріга ді Нері Пеголотті, гарного й здорового молодика, що любив її рівно, вона через посередництво своєї служниці влаштувала так, щоб коханець міг прийти до неї в чудовий маєток, що мав той Джанні в Камераті: вона пробувала там ціле літо, а Джанні заїздив туди часом повечеряти й переночувати, а на ранок повертався до своєї крамниці або в церкву до півчих.

Федеріго, що давно прагнув зустрічі з монною Тессою, пішов туди ввечері, як і було призначено; Джанні того дня не приїздив, і він з великою вигодою й насолодою повечеряв і переночував з коханкою: за ту ніч він у неї вивчився шести тропарів і кондаків. Щоб же ся перша ніч не була в них послідньою, домовились вони надалі сходитись, не турбуючи служниці; ідучи щодня до міста або вертаючись до свого дому мимо того маєтку, Федеріго мав дивитись на виноградник при її садибі: як побачить осячий череп на тичці мордою до Флоренції, нехай приходить безпечно до неї на ніч, а як двері будуть замкнені, хай постукає тричі, і вона одчинить; як же череп буде повернутий до Ф'єзоле, хай не йде, бо Джанні ночує в маєтку. По сьому знаку вони зустрічалися згодом багато разів.

Одного вечора, як вони домовились зійтись, монна Тесса спекла двох жирних каплунів і чекала свого Федеріга, коли несподівано нагодився Джанні в досить пізню пору. Жінка була тим дуже засмучена; вона повечеряла з ним солониною, що веліла зготувати окремо, а тих каплунів, півдесятка свіжих яєць та пляшку доброго вина загорнула в чистий рушник і наказала служниці однести все те в сад, де вона часом вечеряла з Федерігом, і покласти під морелею, що стояла на краю полянки. З великої досади вона навіть забула сказати служниці, щоб та діждалась Федеріга й попередила його, що приїхав господар.

От полягали вони з чоловіком спати, та й служниця теж пішла на спочинок, коли се через якусь часинку приходить Федеріго та й стук-стук тихенько в двері. А двері були недалеко од опочивальні, і Джанні зразу почув той стук; почувла й жінка, та, щоб чоловік нічого на неї не подумав, удала, що спить. Трохи згодом Федеріго постукав удруге; здивований Джанні штовхнув злегенька жінку та й каже:

— Чуєш, Тессо? До нас щось у двері стукає. Що воно за штука?

Хоч жінка те й без нього дуже добре чула, та вдала, ніби зараз тільки прокинулась, і спитала:

— Що ти кажеш?

— Та кажу ж тобі, — повторив Джанні, — що до нас щось у двері стука.

— Стука, стука! — сказала жінка. — Ой, чоловіче, хіба ти не знаєш, що се таке? То мара прийшла нас лякати. Що я вже од неї за сі ночі страху тут набралась — як почую, так зразу вкриваюся з головою і боюсь виглянуть, поки світ не свіне.

Тоді Джанні й каже:

— Не бійся, жінко, ніякої мари, бо як ми лягали спати, я прочитав "Світе тихий", і "Пренепорочную", і ще кілька помічних молитов, а до того перехрестив нашу постіль із краю в край во ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, тож ніяка нечиста сила нас тепер не втне.

Але монна Тесса, боячися, щоб Федеріго не повзяв на неї якої підозри і не посварився з нею, вирішила все-таки встати і дати йому якось зрозуміти, що Джанні тут.

— Тобі то добре, — сказала вона чоловікові, — бо ти помолився, а я тоді тільки заспокоюсь, як ту мару замовлю, се гаразд, що нині ти тут зі мною.

— А як же її замовляти? — питає Джанні.

— Я те добре знаю, — одказує жінка, — позавчора, як я ходила до Ф'єзоле на відпуст, одна стара прочанка — боже, які вони святі та праведні! — побачила, що я вдалась така боязка, та й навчила мене помічної молитви: їй самій, казала, як вона молодша була, та молитва не раз помагала. Та свідок Бог, як була я сама-одна, не ставало в мене сміливості тієї замови спробувати, а тепер, коли ти зі мною, ходімо разом ту мару заклаємо.

— То й ходім, — погодився Джанні.

От встали вони удвох, підійшли тихенько до дверей, за якими чекав Федеріго, що почав уже підозрівати в чомусь свою коханку. От жінка й каже чоловікові:

— Ти плюнь, коли я тобі скажу. А сама почала замову:

— Маро, маро, сторчове ребро! Не стукай у двері, тут нема тобі вечере; іди в сад до морелі, знайдеш їсти-пити на тарелі: жирні швірні, — мавдебурки з-під моєї курки й вино-зелено. Поїж, попей, ото твій пай, мене і Джанні не чіпай!

Сее промовивши, сказала чоловікові:

— Плюнь, Джанні.

Джанні плюнув. Федеріго, який, стоячи за дверима, все те добре чув, забув про ревності й досаду і ледве стримувався, щоб не зареготатись, а коли Джанні плював, приказував потихеньку:

— На свою голову!

Проговоривши аж тричі замову, чоловік із жінкою пішли спати. Федеріго, що дома не вечеревав, надіючись на Тессине частування, добре зрозумів слова тої замови: він пішов у сад, знайшов під указаним деревом двох каплунів, яйця й вино, поніс усе те додому і повечеревав до смаку. Згодом не раз сміявся він над тією замовою, коли сходився з своєю коханкою.

Дехто, правда, каже, ніби монна Тесса знала, що Джанні буде, і повернула була осяччу голову мордою до Ф'єзоле, та один парубок, що проходив поуз виноградник, ударив по тій голові палицею: крутилась вона на тичці, крутилась та й повернулась у

бік Флоренції. Федеріго пішов по тому знаку до коханки, а вона буцімто так мару замовляла:

— Маро, маро, хай тобі добро! То не я осяччу голову повернула, а якась дурна мачула, що я не бачила й не чула. іди в луги, на комиші, мене і Джанні не страши!

А Федеріго нібито так і пішов, без вечері й ночлігу.

Одна моя сусідка, жінка вельми стара, казала мені, що й те, й те — правда, вона про те сама чула, як іще дівувала. Тільки друге було не з Джанні Лоттерінгі, а з іншим Джанні, на прізвище ді Нелло, що жив коло брами святого Петра і був не меншим дурнем, ніж його тезко.

Отож, любії мої подруги, вибирайте собі з сих двох замов, яка вам більше до вподоби, а хочете, то запам'ятайте обидві: вони дуже в такій справі помагають, як ми те знаємо з досвіду; може, й вам колись у пригоді стануть.

ОПОВІДКА ДРУГА

Перонелла ховає коханця в кадуб, як муж вертає додому, привівши покупця на того кадуба; жінка каже, що вже продала його чоловікові, який заліз усередину, щоб подивитись, чи він кріпкий; коханець вилізає і, велівши господареві вискоблити кадуба, забирає його потім до себе

Усе товариство аж лягало од реготу, слухаючи Еміліїної оповідки, а замову похвалили як спасенну і помічну. Як добігла вона кінця, король велів оповідати далі Філостратові, і той почав такими словами:

— Ласкавії мої пані, мужчини, а надто жонаті, викидають вам щоденно безліч усяких коників, тож як жінка встругне коли яку штуку чоловікові, ви не тільки маєте бути задоволені, що таке сподіялось (байдуже, чи з вами, чи з ким іншим), а й повинні самі ходити і всюди про те розповідати, щоб ми зрозуміли, що коли наш брат не дурний, то й ваша сестра не без розуму. Се принесе вам немало користь, бо відомо, що мудрий мудрого не так-то легко зважиться ошукувати. Немає сумніву в тому, що після сьогоднішньої нашої бесіди мужчини задумаються над тим, чи не слід їм бути трохи більше поміркованими в тих штучках, бо й ви, аби тільки хіть, на всякі витівки здатні. Тим і хочеться мені розказати всьому товариству, як хитро, мудро і недорогогим коштом вивернулась од чоловіка одна молодичка, жінка низького, мовляли, стану.

В не дуже давні часи один бідний неаполітанець узяв собі за жінку хорошу та вродливу дівку на ймення Перонелла, та й жив із нею, лиха прикупивши: сам ходив по людях мулярувати, а вона дома пряжу пряла. Якось упала та Перонелла в око одному молодому фертику: закохався він у неї та й почав до неї так і он як підсипатись, аж поки не добився її любові. Про сходини вони домовились таким чином: коханець мав підстерегти, коли чоловік виходив рано з дому на роботу (або шукати найму), а потім сміло йти до неї, бо вулиця Аворіо, де вони жили, — була майже безлюдна. Так зустрічались вони не раз та й не два.

Проте одного ранку сталось так, що тільки Джаннелло Стріньяріо (так звали того фертика) прийшов до Перонелли, як муляр, що звичайно сходив з дому на цілий день, повернувся чомусь через малу часину додому; побачивши, що хатні двері замкнені

зсередини, він постукав, а постукавши, сказав собі подумки: "Хвала тобі, Господи, вовіки і віки. Хоч ти зробив еси мене бідняком, та втішив зате доброю і чесною молодницею. Бач, скоро я з дому вийшов, зразу замкнулась, щоб ніхто до неї не чіплявся".

Перонелла, почувши, що вернувся чоловік (вона впізнала його по стуку), сказала коханцеві:

— Ой лелечко, Джаннелло, я пропаща! Якась лиха година принесла мого чоловіка, нехай йому абищо! Що воно за знак? Адже раніше він ніколи не вертався в таке урем'я: чи не забачив, буває, тебе, як ти до мене йшов? Та вже будь що буде, лізь, ради бога, в он той кадуб, а я піду одчиню; побачимо, чого се він так рано повернувся.

Джаннелло миттю вліз у кадуб, а Перонелла одчинила чоловікові двері і сказала йому з серцем:

— Що се за новина така, що ти так рано додому вернувся? Ти, бачу, зовсім сьогодні од роботи одникуєш, що й справилля своє сюди приніс, а з чого ми житимем, звідки на хліб дістанемо? Невже ти думаєш, що я дозволю тобі однести в заставу свою святну спідницю та інше суплаття? А я, дурна, пряду вдень і вночі, що вже й пучки собі поодпрядала, — хоч на оливу, може, зароблю, щоб було чим світити. Ей, чоловіче, чоловіче! Усі сусідки дивом дивуються і глузують із мене, що я так убиваюсь, а ти повернувся додому та й ручки склав, аби не робити!

Сее сказавши, попустила слізки, а потім провадила далі:

— Ой лиха ж моя година та нещаслива, в недобрий час я вродилась, в недобру пору віддалася! Траплявся мені путящий парубок, так я не захотіла, а вийшла за такого ледаща, котрий мене нітрохи не цінує і не шанує. Людські жінки заводять собі полюбовників, хто по два, а хто й по три, гуляють із ними всмак, а чоловікам на осипці кислиці показують, а мені, безталанній, за те, що я чесна і того гріха цураюсь, така гірка судилася доля! Хіба й собі принадити якогось джигуна, як то інші молодиці роблять! Уважай гаразд, чоловіченьку, якби я того захотіла, знайшла б із ким душу обавити, бо не один панич уже до мене підкочувався і грошей обіцяв, і уборів, і клейнодів усяких, чого завгодно, та не поквапилася я на те, бо чесного роду дитина. А ти додому мерщій приходиш, замість діло робити!

— Жінко моя люба! — одвітує їй чоловік. — Не журися ти, Богом живим тебе прошу! Знаю добре, яка ти в мене єсть, і сьогодні в тому ще дужче впевнився. Бач, я таки й пішов був на роботу, а ти, мабуть, не знаєш, як не знав того й я, що нині в нас празник святого Галеона і ніхто не працює, тим я й вернувся о такій порі. Та я вже подбав про те, що матимемо хліба більше, як на місяць, — привів, дивись, купця на кадуба, що в нас дармо стоїть; він дає мені за нього п'ять золотих.

— Лишко моє тяжке! — забідкалася знову Перонелла. — Ти ж чоловік, ходиш між людьми щодня і мав би вже тямити, що, як і почому, а продав кадуба за п'ять золотих, а я, темна жінка, хоч моя дорога тільки до порога, побачивши, що той кадуб у нас лише місце дурно займає, сторгувала його оце одному доброму чоловікові за сім золотих; він як раз перед твоїм приходом заліз у кадуб, щоб подивитись, чи він кріпкий.

Почувши сеє, чоловік хтозна-як зрадів і сказав покупцеві, що привів був із собою:

— Іди собі з богом, чоловіче добрий: жінка, бач, за сім золотих стокмилася, а ти мені більше п'яти не хтів дати.

— Чи так, то й так, — погодився той і пішов. А Перонелла й каже чоловікові:

— Іди ж до нього нагору докінчити справу, раз ти вже тут.

Джаннелло пильно прислухався до тої розмови, щоб знати, чого йому боятись і як із халепи викрутитись; почувши Перонеллині слова, він вискочив хутенько з кадуба і, ніби не помітивши, що чоловік вернувся, почав гукати:

— Де ти, господине?

На се чоловік, увіходячи, сказав:

— Я тут, чого тобі?

— А хто ти такий? — питає Джаннелло. — Я кличу ту жінку, що сторгував у неї кадуба.

— То все одно, — одказує муляр, — я її чоловік. Тоді Джаннелло й каже:

— Кадуб сей, здається мені, добрий, кріпкий, та ви, либонь, якесь лайно в ньому тримали; так воно до клепок поприсихало, що й пальцем не вколупнеш. Поки не вискоблите всередині як слід, я не візьму його.

— За сим ділом торг не стане, — обізвалась Перонелла, — чоловік зараз усе повичищає.

— Авжеж, — сказав чоловік.

Тоді поклав свій струмент, зняв із себе камізельку, велів засвітити свічку й подати скребок, уліз у кадуб і почав вишкрібати. Перонелла хотіла нібито подивитись, що він там робить, і встромила голову й плечем в отвір кадуба, що був не дуже-то й широкий, приказуючи:

— Отут іще поскобли і отам-о! А глянь, ондечки ще трохи зосталось!

Стоїть вона отак над кадубом, увесь отвір затуливши, навчає чоловіка, а Джаннелло, що не встиг зігнати зранку оскоми з зубів, вирішив хоч як-небудь своє зробити, та й підскочив до неї, як негнузданий огир до гарячої кобили в парфійських степах; удовольнивши жагу свою молодечу, він одійшов од кадуба якраз у ту хвилю, коли чоловік доскоблив його. Перонелла витягла голову з отвору і розхилилась на весь зріст, а чоловік виліз із кадуба.

— Ану, чоловіче добрий, — сказала господиня Джаннеллові, — візьми тепер свічку та подивись, чи все гаразд, так, як ти хотів.

Заглянувши всередину, Джаннелло сказав, що все добре і він задоволений; оддавши чоловікові сім золотих, він велів однести кадуба до себе додому.

ОПОВІДКА ТРЕТЯ

Брат Рінальдо спить із своєю кумою; чоловік застає його в одній кімнаті з нею, а вона його запевняє, що той замовляв глисти у свого хрещеника

Хоч Філострат говорив про парфійських коней досить туманне, догадливі дами вельми з того сміялись, намагаючись, правда, показати, що сміються з чогось іншого. Побачивши король, що його історія кінця добігла, велів заступити чергу Елізі; та з

готовістю почала:

— Милії мої подруги, та замова проти мари, про яку оповідала Емілія, нагадала мені ще один випадок замовляння; може, він буде не такий цікавий, як тамтой, але я вам розкажу про нього, бо на кращий сьогодні не спромоглася.

То знайте ж, що в Сієні жив колись один гарний молодик із шановного роду, на ім'я Рінальдо; він сильно закохався в свою сусідку, дуже вродливу жінку, що була замужем за багатим чоловіком. Сподіваючись добитись од неї взаємності, як тільки матиме нагоду поговорити з нею безперешкодно, він вирішив, що найкраще для сього буде покуматися з нею (а вона ходила саме при надії); він заприятелював з її чоловіком, натякнув йому на те дуже делікатно, і той охоче запросив його хрестити дитину.

Ставши таким чином кумом мадонні Агнесі і діставши змогу вільніше говорити з нею, Рінальдо з'ясував їй словами те, про що вона вже давно догадалась із його поглядів; проте за першим разом він нічого од неї не домігся, хоч вислухала вона його не без задоволення.

Невдовзі той Рінальдо, хтозна яка була тому причина, пішов у ченці; чи мав він із того яку вигоду, чи ні, а так ченцем і zostався. Зразу після постригу він занедбав був трохи ту свою любов до куми та деякі інші світові марноти, але з часом знову до них повернувся, не покидаючи ряс: почав справляти собі розкішні убори, чепурився та хизувався, складав і виспівував канцони, сонети та балади і ще всякі такі штуки витворяв.

Та що тут говорити про нашого брата Рінальда? Хіба він один такий, хіба не всі вони одним миром мазані? Який тепер світ настав — ганьба одна, та й годі! Ходять ті ченці, не соромлячись, пикаті, червоні, звиклі до пишноти у вбранні і в усьому іншому, схожі не на смирних голубів, а на задерикуватих півнів з гордо піднесеним гребенем і оддутим волом. Не кажу вже про те, що в келіях їхніх повно слоїків з різними мастями та помадами, коробочок із цукерками та всякими солодощами, склянок і пуделок з пахощами та есенціями, джбанів із мальвазією, грецькими та іншими виборними винами; сказав би, не келія чернеча, а бакалійна чи парфумерна крамниця. Ще й гірше од того: не стидаються ченці, як усі знають, що вони на гостець хворіють, ніби ніхто не тямить і не розуміє, що од постів, простої, невибагливої їжі та поміркованого життя люди бувають худі, сухорляві і переважно здорові, а як на що й хворіють, то вже не на гостець той поганий, що проти нього найкращі ліки — цнотливе й скромне життя, яке й подобає справдешньому монахові. Вони гадають, ніби нікому не відомо, що люди худнуть і марніють не лише од нужди, а й од довгого неспання, молитов та бичування, і що ні святий Домінік, ані святий Франціск не мали по чотири ряс, не вдягались у саєти та адамашки, а носили на хребті грубі нефарбовані верети — не задля пишання, а щоб тільки душу зогріти. Усе те бачить Бог, чом же не бачать ті, що в простоті душевній теє чернецтво годують?

Коли брат Рінальдо повернувся отак до давніх своїх забаганок, він почав пильно вчащати до куми; осмілівши, він став приставати до неї з короткими гужами. Молодичка, якій брат Рінальдо здавався тепер кращим, ніж перше був, бачивши, що він

за нею так упадає, одного дня сказала своєму зальотникові робом тих, що готові на підмову датись:

— Що ви, брате Рінальдо? Хіба ченці таке діло роблять?

— Мадонно, — одповів їй брат Рінальдо, — коли я скину з себе отсю рясу (се робиться дуже просто), то ви побачите, що я хоч і чернець, а такий самий мужчина, як інші.

— Лишенько моє! — каже тоді, осміхаючись, молодиця. — Ви ж мені кум, то хіба воно годиться? Чула я не раз, що то великий гріх; якби не се, то я вже, мабуть, уволила б вашу волю.

— Тільки дурні, — рече брат Рінальдо, — одмовляються од утіхи з такої причини. Я не кажу, що се не гріх, але ж Господь і більші гріхи тому прощає, хто щиро кається. А ви от скажіте мені: хто рідніший вашому синові — я, що його в хрест увів, чи ваш муж, що сплотив його?

— Авжеж, що муж, — одказує молодиця.

— Правда ваша, — каже чернець. — А муж із вами спить?

— Спить, — каже молодиця.

— Коли так, — каже чернець, — то і я можу з вами спати, бо не такий рідний вашому синкові.

Молодиця не знала, мабуть, логіки, та й не потребувала, очевидно, дальших доказів; вона повірила (або вдала, що повірила) ченцевим словам і сказала:

— Та хіба ж вас переспориш, коли ви такі розумні! Отак, не зважаючи на кумівство, далась вона ченцеві на підмову і з того дня частенько з ним ісходила під покривкою кумання, так що ніхто на них призри не мав.

Одного дня брат Рінальдо прийшов до куми і, побачивши, що в домі не було нікого, крім господині та її гарненької наймички, послав ту наймичку з своїм товаришем на горище, щоб він навчив її деяких молитов, а сам пішов у ліжницю до куми, що тримала на руках дитину; замкнулись вони там та й давай бавитися в постелі. Аж тут, на лихо, нагодився господар, що й не помітив ніхто, підійшов до дверей кімнати і почав стукати та гукати жінку. Почувши сее, мадонна Агнеса сказала:

— Пропала ж я тепер! Зараз чоловік догадається, яке між нами кумання!

Брат Рінальдо був роздягнений — без ряси, без наплічника, в самій сорочці. Як почув він її слова, сказав:

— Правда ваша. Якби ще я був одягнений, то якось би викрутились, а як ви одчините зараз і він побачить мене голим, тоді вже годі вимовок шукати.

Тут мадонні Агнесі мов світ у голові свінув; вона сказала ченцеві:

— Одягайтесь хутенько, беріть на руки свого хрещеника і слухайте пильно, що я чоловікові казатиму; щоб нам водно говорити, я вже все придумала.

Чоловік ізнов застукав до дверей.

Тоді встала, підійшла веселенько до дверей, одчинила і промовила:

— Чоловіченьку, яке щастя, що до нас кум наш, брат Рінальдо, нагодився, — його, певне, сам Бог сюди прислав. Якби не він, було б уже по нашому хлопчику!

Як почув теє кум-недоум, то мало не зомлів.

— А що? — питає.

— А те, чоловіче, — каже жінка, — що малого нашого раптом обняли млості, я вже думала, що помер, і не знала, що мені почати. Аж тут прийшов наш кум, брат Рінальдо, узяв хлопчика на руки та й каже: "Се в нього, — каже, — кумо, глисти в животі, вже до серця підходять, що й задушити можуть; та не бійтесь, — каже, — я їх замовлю, і синок ваш буде знову при повному здоров'ю, так вибрикуватиме, що ну!" Тебе тут не було — бо й ти мав певні молитви прочитати, а наймичка тебе шукала, та не знайшла; тоді кум велів своєму товаришу помолитись на горищі, а я з ним прийшла сюди. А що при такому ділі не годиться бути нікому, крім матері малого, то ми й замкнулись, щоб не перебивав ніхто. І нині ще він малого на руках тримає, чекає, мабуть, поки товариш перемолиться, і, певне, замова та вже допомгла, бо хлопчик очуняв.

Кум-легкодум усьому тому повірив; стурбований лихом, що загрожувало коханій дитині, він не міг і подумати, що жінка його дурить.

— Піду, — каже, зітхнувши глибоко, — подивлюсь на малого.

— Не ходи, — каже жінка, — а то, крий боже, зіпсуєш те, що вже зроблено. Пожди, я піду сама подивлюсь, чи тобі вже можна йти, а тоді покличу.

Брат Рінальдо чув усю ту розмову; він устиг за той час спокійно одягтись, узяв дитину на руки і, наготувавшись таким чином, гукнув:

— Гей, кумо, чи то ти не з кумом балакаєш?

— Так, добродію, се я, — одказав кум-товстосум.

— То ходіть же сюди, — запросив брат Рінальдо. Увійшов легковір у кімнату, а брат Рінальдо йому й каже:

— Ось ваш синок: уже він із ласки Божої здоровий, а я думав був, що хтозна, чи до вечора доживе. Мусите, добродію, поставити воскову фігуру з вашого хлопця заввишки перед статуєю святого Амброзія, що його заступництвом сподобив вас Господь сієї милості.

Побачивши тата, хлопець побіг до нього, прилащився дитячим звичаєм, а той узяв його до себе на руки, плачучи, і почав цілувати — немовби з труни дитину вирвав, та все дякував кумові, що порятував сина.

Тим часом ченців товариш навчив наймичку не одної, мабуть, молитви, подарував їй білий в'язаний капшучок, що дістав од якоїсь чернички, і залучив її до гурту своїх сповідальниць. Почувши голос господаря, він тихенько зліз із горища і давай піддивлятись та прислухуватись, що і як. Побачивши, що діло пішло на лад, він спустився вниз, зайшов до кімнати і сказав:

— Брате Рінальдо, я проказав ті чотири молитви, що ви мені веліли.

— Добре в тебе горло, брате, — одповів брат Рінальдо, — і добре еси зробив своє діло. А я, поки кум прийшов, проказав тільки дві молитви, та я радію, що моїми й твоїми молитвами сей хлопчик тепер живий-здоровий.

Богомільний кум велів подати доброго вина й усяких солодоців, почастувавши обох ченців тим, чого їм було по трудах найбільше треба. Потім провів їх із дому й

попрощався, а тоді не гаючись замовив воскову фігуру і поставив її перед статуєю святого Амброзія — не в Мілані, а таки в своєму місті.

ОПОВІДКА ЧЕТВЕРТА

Тофано замикається вночі од жінки дома і не впускає її, якта не просила; тоді вона каже, що втопиться, і кидає в колодязь камінь; чоловік вибігає надвір, а вона замикається сама в домі, не впускає його і ганьбить перед сусідами

Як побачив король, що Еліза свою оповідку докінчила, він зразу ж звернувся до Лауретти, щоб і вона щось розказала; та почала не гаючись такими словами:

— О Амуре! Які численні й могутні твої сили, які невичерпні й розмаїті твої способи і засоби! Який мудрець, який мастак спроможеться коли на ті вигадки, ті вихватки і витівки, які ти щохвилини піддаєш тим, що в тропу твою ступають! Воістину, всяка інша наука тупа й туга проти твоєї, — се можна легко зрозуміти з тих історій, що тут сьогодні оповідалися. Долучу до них і я свою, любії мої подруги, розкажу вам про хитрощі, на які піднялась одна проста жінка — не з чиеї, як не з Амурової напрари.

Так от, жив колись в Ареццо один багатий чоловік на ймення Тофано, і взяв він за себе хорошу та вродливу жінку, що звали монна Гіта; невідомо чому він почав її ревнувати з першого дня подружнього життя. Як помітила те дружина, вона дуже обурилась і стала питати, які він має на те підстави, але чоловік не міг подати жодної причини, одбувшись невиразними словами. Тоді вона надумала уморити чоловіка тою хворобою, якої він так безпідставно боявся.

Постерігши, що нею зацікавився один молодик, на її думку цілком порядний, монна Гіта почала обережненько з ним зближатися; незабаром настав час, коли їм од слів треба було переходити до діла, і вона стала гадати, як би краще все те влаштувати. Знаючи, що муж її любив, крім усього іншого, молитися скляному богові, вона тій його слабості не тільки потурала, а й заохочувала до неї непомітно. І так він до того навик, що коли вона, було, захоче, тоді і впоїть його. Упоївши так одного разу Тофана, вона вклала його спати, а сама зійшлася з своїм коханцем; потім стала зустрічатися з ним усе частіше й сміліше. Вона так упевнялась на чоловікове пияцтво, що почала водити полюбовника додому або сама ходила ночувати до нього (він жив недалеко од них).

Отаке витворяла закохана молодичка, аж тут бідолаха-чоловік став примічати, що вона його-то напуває, а сама ніколи не п'є, і в його душі заклонулась підозра, чи не навмисне вона його споює, щоб самій в охоту погуляти, поки він спить. І надумав він одного дня її вивірити: хоч і не пив анітрохи, а прикинувся ввечері, ніби він як чіп п'яний, — так варнякав і руками вимахував. Жінка подумала, що він і справді готовий, тож не давала йому більше пити, а зразу вклала спати. Сее зробивши, вийшла з дому й подалася до полюбовника — аж до полуночі в нього прогуляла.

Пересвідчившись Тофано, що жінка зійшла з дому, встав і замкнув двері зсередини, а потім став край вікна й почав її виглядати, щоб, як прийде, сказати їй, що все знає про її зальоти; і доти ждав її, доки діждався. Вернулась жінка опівночі, до дверей — аж вони замкнені; що робити? Давай їх торгати, може, силою одчинить. Дивився на те чоловік, дивився, а тоді й каже:

— Марна праця, жінко, вже ти сюди не ввійдеш: іди туди, звідки вернулась, і будь певна, що я не впускаю тебе до мого дому, аж поки при всіх родичах твоїх і сусідах не вшаную тебе по заслугі за ту гречку!

Жінка тоді давай прохати його, Христом-Богом благати, щоб упустив її по-хорошому, бо не там вона була, де він думає, — от ходила собі на порядки до сусідки, ночі довгі, що ж їй, спати чи так дома сидіти? Та її просьби не помагали, бо дурний чоловік намірився будь-що-будь усім аретинським мешканцям свою ганьбу виявити, хоч доти ніхто про те й гадки не мав. Бачивши, що просьбою чоловіка не діймеш, жінка взялася до нього з грозьбою:

— Як не одімкнеш мені, то зроблю тебе найнещасливішою людиною в світі!

— А що ти можеш мені вдіяти? — спитав Тофано.

Жінка, якій Амур піддав зненацька добру раду, відказала:

— Ніж ту ганьбу терпіти, що ти мені хочеш безневинно вчинити, волю я в цьому колодязі втопитись. Як найдуть мене в ньому, то всі люди подумают, що ти, п'яним бувши, мене в колодязь укинув, і доведеться тобі або всього добра одбігти і десь у вигнанні гібнути, або головою накласти за душогубство, бо ти-таки станешся причиною моєї смерті.

Та ці слова не могли одвернути Тофана од його нерозумного наміру; тоді монна Гіта сказала:

— Ні, годі вже мені тої наруги терпіти! Прости тобі боже, чоловіче! Забереш завтра прядочку, я тут її поставлю.

Сее сказавши, пішла до колодязя (а ніч була така темна, що надворі брат брата через дорогу не побачив би), взяла великий камінь, що лежав коло цямрини, і, скрикнувши: "Прости мені, Боже!" — кинула його в колодязь. Шубовснув той камінь у воду, а Тофано подумав, що жінка і справді втопилася; схопив цебра й віршовку та й вибіг із дому, щоб її рятувати. А жінка вже коло дверей причаїлася; скоро побачила, що чоловік побіг до колодязя, шмигнула в дім, замкнулась і, підійшовши до вікна, стала дражнити чоловіка:

— Вино розбавляють водою тоді, як п'ють, а не вночі!

Почувши її голос, догадався Тофано, що вона його одурила, пішов до дверей і, не змігши їх одчинити, став просити жінку, щоб вона його впустила. Вона ж почала галасувати на все горло (а перше, бач, тихенько говорила!):

— Бий тебе сила божя, п'яного проклятий! Таки не пущу тебе додому цієї ночі! Доки маю твої неподобства терпіти? Нехай знають усі люди, який ти єсть чоловік і якої доби додому вертаєшся!

Тофано розсердився і собі став гримати на неї та лаяти її; тут повставали всі сусіди й сусідки — та до вікон: що воно там діється? А жінка в плач та в голос:

— Оце ледащо вечорами вертається додому п'яне або в корчмі виспитьс'я і аж опівночі приходить! Довго я терпіла, та вже терпець мені увірвався: мусила од нього в хаті замикатись, хоч воно й сором великий, та може-таки схаменеться п'янюга!

Дурний Тофано теж розказував людям по-своєму, як було діло, та все на жінку

нахвалявся, а вона казала сусідам:

— Бачите, який ірод! Що б ви сказали, якби я була надворі, як оце він, а він у хаті? Повірили б, їй же богу, повірили б, що він правду каже! Дурний-дурний, та хитрий: бач, на мене все те верне, що сам робив. Хотів налякати мене і вкинув щось у колодязь; бодай би був справді туди шубовснув, хоч те вино водою розвів би, що занадто багато випив!

Тоді всі сусіди й сусідки почали шпетити чоловіка, що він сам винуватий, а на жінку пеню волочить; побігла та чутка од двору до двору, поки не дійшла аж до жінчиних родичів. Прибігли вони туди, розпитались у людей, в чім річ, та доброго дали Тофанові духопела — так боки полатали, що ну. Тоді ввійшли в його дім, забрали до себе монну Гіту з усім її добром, а чоловікові погрожували, нехай начувається, бо ще й не те буде.

Тофано дуже любив жінку; побачивши, як він через свої ревності вклепався, помирився горопаха через посередництво друзів своїх із монною Гітою і привів її додому, пообіцявши, що вже ніколи не буде ревнувати: нехай собі робить що хоча, аби він того не бачив. Отак же й помирився: прости мене, моя мила, що ти мене била. Хай живе любов, хай западеться війна і все її кодро!

ОПОВІДКА П'ЯТА

Ревнивий чоловік, перебравшись за священника, сповідає жінку, а вона йому признається, буцімто любиться з священником, котрий приходить до неї щоночі. Поки ревнивець вартує коло дверей, жінка впроваджує до себе коханця через горище і втішається з ним

Як Лауретта докінчала свою оповідку і всі похвалили жінку, що добре провчила свого мужа-поганця, король, щоб не гаяти дарма часу, звернувся приязно до Ф'ямметти, наказавши їй заступити чергу; вона почала такими словами:

— Благороднії дами! Передуща історія нагадала мені ще одну пригоду з ревнивцем, яку я й хочу вам розповісти, вважаючи, що добре чинять ті жінки, що їх ошукують, особливо тоді, коли чоловіки починають ревнувати без причини. Якби те розуміли законодавці, вони в такому випадку мусили б призначати жінкам таку кару, яка належить людям, що завдали шкоди іншому, обороняючись, бо ревнивці на жінок своїх повсякчас, ніби на ворога, чигають і на вік їхній ненастанно зазіхають. Сидять ті безталанниці в них цілий тиждень під замком, родинних та господарських справ пильнуючи, а як прийде свято, і їм хочеться, як людям, одпочинути, розважитись трохи і повеселитись: адже так роблять і пахарі в селах, і ремісники в містах, і урядовці в судах, так зробив і Господь, опочинувши на сьомий день по трудах своїх, так належиться всім по закону Божому й людському, що на хвалу Всевишньому і всім людям на пожиток робочі дні од святкових одрізняють. Але ревнивці не хочуть того знати: навпаки, в святкові дні, коли людські жінки гуляють і веселяться, вони тримають своїх у ще більшій неволі й тісноті, смутячи й нудячи їх понад усяку міру; яка то мука для жінок, тільки ті знають, що самі її витерпіли. Тим-то я й кажу, що не засуджувати треба, а схвалювати жінчині витворки, коли чоловік ревнує її без причини.

Так от, жив у місті Аріміно один купець, багатий на гроші й маєтки, і мав він уродливу жінку, котру ревнував до всіх страшенно без жодної на те підстави: просто він любив її дуже, вважав за велику красуню і бачив, що вона старається подобатись йому, то й думав, що кожний її любить і за вродливу має, що й вона старається сподобатись кожному (сі міркування ясно показують, який лихий і дурний був той чоловік). З тих ревнощів та заздрощів він так пильно стеріг її і в такій тримав тісноті, що, мабуть, і стратенців у тюрмі ніколи під такою острою вартою не держали. Не то на весілля, чи на храм, чи до церкви, чи так на вулицю не пускав її ніколи, а й дивиться, було, щоб коло вікна не стояла, нікуди не виглядала. Терпіла бідна ту лиху долю, та й терпцю вже не ставало: адже вини за собою не знала вона жодної.

Побачивши, як несправедливо кривдить її муж, вона вирішила знайти собі, коли зможе, якусь розвагу, щоб уже як терпіти ті ревнощі, то принаймні недурно. Не маючи змоги красуватись край вікна, щоб звернути на себе чиясь увагу і одповісти поглядом на погляд, і знаючи, що в сусідньому домі живе хороший та вродливий юнак, вона вирішила пошукати, чи немає в мурі, що будинки їхні розділяє, якої щілини, щоб того юнака побачити й порозумітися з ним полюбовно, коли він не від того, і, як тільки буде можна, сходитись із ним іноді, щоб не нудити світом через тую чоловікову болячку.

І давай вона, як чоловіка дома не було, туди-сюди нишпорити, той мур оглядаючи, аж гульк — і справді в одному закутку щілина знайшлася; пильно вона в тую щілину зазірала й побачила (хоч і не багато що було видно), що по тім боці якась кімната. "От, — думає вона собі, — якби то була Філіппова (молодого б то сусіди) кімната, то півділа, вважай, уже зроблено!" А так подумавши, веліла покоївці своїй, що паниному лихові спочувала, розвідати нишком, що і як, і справді виявилось, що в тій кімнаті спав той юнак сам-один. Жінка часто підходила до тої щілини і, коли чула, що Філіппо був дома, кидала крізь ту дірочку камінці та трісочки і добиласть того, що юнак звернув на те увагу. Як він підійшов з того боку, щоб подивитись, у чому річ, жінка тихенько покликала його. Він упізнав її голос і одгукнувся; вона ж, користаючи з нагоди, відкрила йому небагатьма словами свою душу. Зраділий юнак розколупав мур із свого боку ширше, але так, щоб воно було не дуже й помітно: тут вони частенько розмовляли вдвох і подавали собі руки крізь ту відтулину, але далі, через пильний догляд ревнивого чоловіка, годі було щось зробити.

Тим часом надійшло Різдво, і жінка сказала чоловікові, що хотіла б (коли він дозволить) сходити в перший день свята до церкви посповідатись і причаститись, як то годиться всякій душі християнській. А ревнивець і питає в неї:

— А які ж у тебе є гріхи, що ти хочеш сповідатись?

— Як то? — заперечила жінка. — Невже ти думаєш, що як держиш мене під замком, то я вже й свята? Ба ні, і в мене є гріхи, як у всякої живої людини, та перед тобою сповідатись я не думаю, бо ти ж таки не піп.

Сії слова збудили в серці ревнивого підозру; поклавши дізнатись, які гріхи скоїла жінка, він прибрав уже на те у думці спосіб і сказав, що дозволяє їй іти на сповідь, тільки не в яку церкву, а в їхню каплицю, і щоб сповідалась вона або в самого капелана,

або в того священика, якого він сам призначить; нехай же сходить завтра раненько та зразу й додому вертається. Жінка почала вже догадуватись про його підступ, але нічого, сказала, що так і зробить.

У перший день святок жінка схопилась рано-вранці, убралась і пішла до тої каплиці, що сказав чоловік. Ревнивець устав іще раніше за неї і був уже в каплиці; домовившись із капеланом, що він має робити, накинув на себе швиденько довгу попівську рясу з відлогою, що затуляє обличчя (наші священики часом такі носять), зашушкався в неї та й сів на криласі. Тим часом прийшла до церкви жінка й покликала капелана; той вийшов і, почувши, що вона хоче сповідатись, сказав, що не зможе її вислухати, але пришле їй зараз іншого душпастиря, і справді прислав їй того ревнивця, йому ж на лихо. Увійшов той новоявлений душпастир урочисто; та хоч було ще не досить світло і він насунув каптура на самі очі, щоб краще заличкуватись, жінка таки впізнала його і сказала собі подумки: "Хвала Богові, що мій ревнивець у попи постригся, розкажу ж я йому і луччої, й гіршої — нехай має, чого шукає". А сама підійшла до нього, мов і не вона, і прилякнула біля його ніг.

А ревний наш ревнивець, щоб жінка його з мови не впізнала, ще й камінців у рота взяв, бо з виду, як йому здавалось, він так перемінився, що годі його вгадати. Як почала жінка свою висповідь, то сказала спершу, за ким вона замужем, а потім, між іншим, призналась, що кохається з одним священиком, котрий щовечора приходить до неї ночувати. Як почув те ревнивець, то мов хто йому ножа в серце дав; якби не кортіло йому вивідати геть-чисто все, то кинув би сповідь та й пішов.

— Як то? — спитав він у жінки, погамувавши себе. — Хіба муж не спить із вами?

— Ба ні, панотче, спить, — одказала жінка.

— То як же, — спитав ревнивець, — може спати з вами священик?

— Панотче, — одказала жінка, — мабуть, він знає якесь характерство, що аби тільки до клямки торкнувся, будь-які двері перед ним розчиняються. Він сам мені говорить, що як підійде до дверей моєї кімнати, то спершу каже замову, щоб чоловік заснув, а як чоловік засне, тоді одчиняє двері й лягає до мене в ліжку; такого ще не було, щоб се йому не вдалось.

— Се не гаразд, добродійко, — рече тоді ревнивець. — Треба вам се діло покинути.

— Як же мені його, панотче, покинути, — каже жінка, — коли я його страх як люблю?

— Коли так, — каже ревнивець, — то я не даю вам розгрішення.

— Дуже мені шкода, — відповідає жінка, — я прийшла сюди не для того, щоб брехати; якби могла од сього діла одстати, я б вам так і сказала.

— І мені вас жаль, — рече сповідник, — бо бачу я, добродійко, що ви свою душу марно загубите. Та я вже про вас подбаю — буду читати особливі молитви про спасіння душі вашої, може, Господь порятує вас. Час до часу посылатиму я до вас свого служку, щоб дізнатись, чи ті молитви вам помагають, як помагатимуть, то буду ще молитись і ще.

— Не робіть сього, панотченьку, — сказала жінка, — не присилайте до мене в дім

нікого, бо муж у мене такий ревнивий, що вб'є собі в голову, ніби той посланець приходить до мене у якійсь лихій справі, і я тоді цілий рік од нього промитої години не матиму.

— Не бійтеся, добродійко, — одказав ревнивець, — я так усе влаштую, що ви про те од нього й слова ніколи не почуєте.

— Ну, коли так, — каже жінка, — то нехай, про мене. Висповідавшись і діставши, нарешті, розгрішення, жінка встала й пішла слухати службу. А ревнивець у превеликому горі скинув із себе, сопучи, рясу і повернувся додому, думаючи про те, як би застукати священика з жінкою та дати їм обом по добрій повній. Як прийшла жінка з церкви, зараз постерегла по виду чоловіковому, що вона йому добрі святки справила, а чоловік силкувався якомога приховати од неї те, що він зробив і що він, як йому здавалось, узнав. Задумавши провартувати наступну ніч біля дверей дому, підстерігаючи, поки прийде священик, він сказав жінці:

— Я піду сьогодні вечеряти в одне місце і там, мабуть, заночую; тож замкни добре ті двері, що од улиці, на сходах і в своїй кімнаті та й лягай собі спати, коли захочеш.

— Чи так, то й так, — одказала жінка.

А сама, вигодивши хвилю, підійшла до тої відтулини в мурі й подала умовлений знак; коли Філіппо його почув, підійшов зразу до щілки. Вона розповіла йому, що зробила вранці і що сказав їй чоловік в обід, а тоді сказала:

— Я певна, що нікуди він не піде, а буде вартувати надворі біля входу; тим постарайся прийти до мене через дах на горище, то й побудемо собі вдвох.

— Мадонно, — одповів урадуваний юнак, — все зроблю як слід.

Коли настала ніч, ревнивий чоловік сховався нишком із зброєю в придомку, що стояв у дворі, а жінка веліла добре позамикати всі двері, особливо ті, що на сходах, щоб чоловік не зміг дістатись нагору. Молодий сусіда вельми зручно прокрався в дім, як домовлявся з господинею, і ліг із нею на постелі на превелику обопільну радість і втіху; перед світом він повернувся потаємне до себе. А невтішний ревнивець стояв усю ніч на холоді, не ївши, не спавши, біля входу та чекав того священика із зброєю в руках. Перед світом його почало хилити на сон, і він пішов спати в той придомок. Коло дев'ятої години він устав — вхідні двері дому були вже відімкнені, — увійшов до себе в дім, нібито з гостей вернувся, і поснідав. Через деякий час прислав до жінки хлопчика (нібито служку того духівника, в якого вона сповідалась), щоб спитав, чи приходив до неї той, що вона знає. Жінка дуже добре знала, чий то посланець, і сказала, що сеї ночі він до неї не приходив, додавши, що як і далі так діло піде, то вона, може, й забуде його, хоч їй те й не зовсім до мислі.

Що ж вам сказати далі? Не одну ніч і не дві провартував ревнивець під дверима, щоб того священика-характерника застукати, а жінка тим часом із коханцем утішалась. Нарешті чоловік не міг уже далі терпіти й спитав у жінки, поглядаючи на неї згрізна, що вона говорила душпастиреві, коли була в нього на сповіді. Жінка одповіла, що не скаже, бо не годиться. Тоді ревнивець промовив:

— Я добре знаю, окаянна, що ти йому говорила! Ану ж, признавайся мені зараз, як

звати того попа, що ти з ним любишся і що приходить до тебе щоночі ночувати, бо таке слово знає, а не признаєшся, то жили тобі переріжу!

Жінка сказала, що то неправда, ніби вона з якимось попом кохається.

— Як же! — каже ревнивець. — А хіба ти не казала сповідникові отак і отак?

— Чи він тобі все розказав, — каже жінка, — чи ти сам чув усе од слова до слова? Ну, казала йому, так що?

— То говори ж мені зараз, — каже ревнивець, — що то за священник?

Усміхнулась тоді жінка та й каже:

— Любо мені дивитись, як жінка-простачка водить за ніс свого мудрого чоловіка, як от барана ведуть за роги в різниці. Правда, ти не такий у мене й мудрий, відколи з доброго дива впустив у своє серце злого духа ревнощів, а як чоловік дурнуватий, тоді й жінці менше од того слави. Невже ти, чоловіче, гадаєш, що я сліпа на очі, як ти на розум темний? Ба ні, скоро я на того сповідника глянула, зразу впізнала, що то ти, і втелющила тобі те, чого ти шукав. Якби ж ти був таким розумним, як сам про себе думаєш, то не став би вивідувати таким чином ума в своєї доброї дружини, і не живив би даремних підозрінь, а догадався б, що вона тобі правду каже і що в тім нема жодного гріха. Я сказала тобі, що люблю священника, а хіба ж ти, якого я здуру люблю, не був у ту хвилю священником? Я сказала тобі, що жодних дверей мого дому не можна замкнути, як він хоче спати зі мною, а хіба ж перед тобою зачинялись коли двері нашого дому, як ти хотів до мене вступити? Я сказала, що священник ночує зі мною щоночі, а коли те було, щоб ти зі мною не ночував? Скільки разів ти досилав до мене свого служку, стільки ночей, як тобі відомо, ти зі мною не був, тим я й одказувала, що священник не приходив. Який же дурень, окрім тебе, що з ревнощів зовсім сліпий став, не зрозумів би таких простих речей? Я ж знаю, що ти вартував ті ночі коло входу, а ще казав мені, що йдеш кудись у гості. Схаменися ж ти, нарешті, стань ізнов людиною, як і перше, не будь посміховищем для тих, хто, як і я, знає твою натуру, і не стережи мене більше так пильно, бо присягаю тобі на ймення Боже, якби я хотіла наставити тобі ріжки, то таки й наставила б любісінько, та так, що ти й не встерігся б, коли б навіть сто очей у лобі мав, а не двоє!

Бідолашний ревнивець, якому здавалось, що він он як хитро вивірів ума у жінки, дуже засоромився, почувши сії слова. Він нічого не сказав жінці і з того часу мав її за чесну й розсудливу: поки не треба було, то ревнував її, а тепер, як уже було за що, закаявся! А розумна жінка, діставши майже повну свободу, стала водити до себе полюбовника не через дах, як то роблять кішки, а вже через двері і, діючи дуже обачно, багато разів з ним потім цілувалась та милувалась.

ОПОВІДКА ШОСТА

До монни Ізабетти, що приймала саме Леонетта, приїжджає закоханий у неї Ламбертуччо; коли вертається чоловік, вона каже вибігти Ламбертуччові з кинджалом уруці, а чоловік потім проводить додому Леонетта

Ф'ямметтина оповідка надзвичайно сподобалась усьому товариству; дами й кавалери заявили в один голос, що добре зробила жінка, провчивши таким чином

чоловіка-недолюдка. Після того король велів заступити чергу Пампінєї, і та почала:

— Єсть такі люди, що кажуть, міркуючи по-простацьки, нібито любов зводить чоловіка з розуму, а хто закохається, той уже ніби не при собі. Ся думка здається мені нерозумною, і розказані тут історії потверджують мій погляд; хочу я іще одну подібну до них долучити.

У нашому місті, багатому на всяку всячину, жила колись молода і вродлива шляхетна пані, що була заміжжю за одним хоробрим і достойним лицарем. Та як воно часто в житті трапляється, та сама їжа набридає людям донесхочу, і вони шукають якоїсь переміни: так і сая пані, не задовольняючись мужем своїм, закохалася в гарного й чемного молодця на ймення Леонетто, хоч і був він зовсім простого роду.

Леонетто теж полюбив ту панію, а ви вже знаєте, що де двоє того самого бажають, там рідко коли діло не зробиться; минуло небагато часу, і закохані довели свою любов до жаданого skutku.

А що пані була дуже гарна й принадна, то в неї закохався одночасно ще один лицар, на ймення мессер Ламбертуччо, та вона його не хотіла ані на оч, такий він був їй противний та осоружний. Проте він уперто до неї залицявся, посилаючи листи й людей, а коли се не допомгло, він, чоловік при силі й власті, почав загрожувати їй, що оганьбить на весь світ, якщо вона не пристане на його бажання. Пані злякалась (бо знала, що се за людина) і мусила вволити його волю.

Тая пані (звали її мадона Ізабетта) жила влітку, як у нас заведено, на селі, в прегарному своєму маєтку. Одного ранку, коли чоловік її виїхав із дому кудись у гості, де мав пробути кілька днів, вона переказала Леонеттові, щоб той прийшов до неї; врадуваний юнак з'явився не гаючись на виклик. Та якось і мессер Ламбертуччо дізнався, що чоловіка нема дома; він сів на коня і теж майнув до неї сам-один: стук-стук у ворота! Побачила його панина служниця та до пані (а та була в своїй кімнаті з Леонеттом):

— Пані, — гукнула, — тут унизу мессер Ламбертуччо, сам-один.

Почувши сєє, мадонна Ізабетта так і похолола на місці: що тут діяти, бідна голівонько? Давай вона просити юнака, щоб заховався з ласки своєї за заслоною ліжка, поки не піде мессер Ламбертуччо. Леонетто, що боявся сього гостя не менше, ніж господиня, сховався, а вона веліла служниці піти одчинити мессерові Ламбертуччу. Та пішла впустила його; він прив'язав коня до конов'язі, а сам побрався нагору. Пані вийшла йому назустріч з привітним видом і спитала його якнайприязніше, що його сюди привело. Лицар обійняв її, поцілував та й каже:

— Любонько моя, почув я, що мужа вашого дома немає, та й приїхав отсе погостювати в вас трохи.

По сій мові пішли вони в кімнату, замкнулись ізсередини, і мессер Ламбертуччо почав із нею бавитись. Аж тут неждано-негадано чоловік вернувся; як постерегла служниця, що він уже коло воріт, зараз побігла до господині:

— Пані, — закричала, — наш пан повернувся, уже, здається, і в двір заїхав!

Як зачула тєє пані — ну, думає, пропала: в домі зразу аж два коханці, притому

лицаря жодним способом уже не сховаєш, бо кінь його в дворі стоїть. Проте вона скочила миттю з постелі і, знайшовши вихід, сказала мессерові Ламбертуччу:

— Мосьпане, якщо ви хоч трохи мене любите і бажаєте порятувати од смерті, зробіть так, як я вам зараз скажу: вихопіть із піхов кинджала й біжіть униз по сходах із грізним та гнівним видом, гукаючи: "На бога, я знайду тебе в іншому місці!" Коли мій муж буде вас затримувати чи про щось питати, нічого йому, крім тих слів, не кажіть, сідайте на коня та й гайда звідси.

Мессер Ламбертуччо сказав, що так і зробіть: вихопив кинджала й побіг униз, як його просила пані; лице йому пашіло — раз, що в постелі розгарячився, а вдруге — сердито, що муж вернувся. А господар ізсів уже з коня і хотів іти нагору, чудуючись, звідки б тут іще одному вершнику бути; як побачив мессера Ламбертучча, що згори біг, здивувався з його вигляду й речей і спитав:

— Що се значить, мосьпане?

Мессер Ламбертуччо вступив у стремено, скочив на коня, ще раз гукнув: "Клянуся Богом, я знайду тебе в іншому місці!" — та й поскакав.

Підійнявшись нагору, господар зустрів на сходах дружину свою — налякану, розгублену — і спитав її:

— Що тут таке діється? Кому то погрожує мессер Ламбертуччо і чому він такий сердитий?

Жінка, приступивши ближче до кімнати, щоб Леонетто міг її почути, одповіла:

— Зроду ще, мій пане, не було мені такого страху, як оце тепер. Дивлюсь — біжить до нас юнак якийсь, я його не знаю, а за ним женеться Ламбертуччо з кинджалом у руці. Двері до сієї кімнати були якраз одчинені; той юнак до мене, труситься весь та просить: "Рятуйте мене, пані, ради бога, бо тут я на ваших руках і сконаю!" Я встала з місця і хотіла його розпитати, хто він і що, аж тут надбіг мессер Ламбертуччо, гукаючи: "Де ти, негіднику?" Я заступила йому вхід до кімнати і не впустила його; він же був настільки порядний, що не став більше добуватись проти моєї волі, накричав, правда, всячини, й побіг униз, як ти сам здоровий бачив.

— Добре еси зробила, жінко, — каже тоді чоловік, — бо то була б велика ганьба, якби тут когось убито; а мессер Ламбертуччо негаразд учинив, що аж до нашого маєтку за тим утікачем увігнався. А де ж той юнак?

— Не знаю, пане, — одказує жінка, — не знаю, куди він сховався.

Тоді лицар гукнув:

— Де ти? Вилазь, не бійся!

Леонетто чув усе те і доброго набрався за сей час страху, тож не треба йому було прикидатись наляканим. Тепер він виліз із своєї криївки.

— Що там у тебе з мессером Ламбертуччом? — спитав у нього лицар.

— Мосьпане, — одповів юнак, — я сном-духом нічого не знаю: або він божевільний, або, може, взяв мене за когось іншого. Я йшов собі по дорозі недалеко од вашого палацу, а він, як побачив мене, зараз схопився за кинджал і крикнув: "Смерть тобі, зраднику!" Я не питав у нього нічого, а скоріш давай тікати; тут я й порятувався,

дякуючи Богові та сій от пані.

— Не бійся ж тепер нічого, — мовив лицар, — я допроваджу тебе додому живого-здорового, а ти вже потім із ним якось порозумієшся.

Повечерявши разом з юнаком, лицар дав йому коня під верх і провів його в Флоренцію до самого дому. А юнак, навчений своєю коханкою, ще того вечора розмовився потаємне з мессером Ламбертуччом: так улаштував із ним справу, що лицар ніколи не дізнався (хоч про те й ходили скрізь поголоски), яку штуку встругнула йому жінка.

ОПОВІДКА СЬОМА

Лодовіко освідчується в коханні мадонні Беатріче; вона посилає свого мужа Егана в своєму одязі в сад, а сама злягається з Лодовіком, котрий, уставши, іде в сад і лупцює Егана

Усе товариство дивувалось кмітливості мадонни Ізабетти, про яку розказала Пампінея, але Філомена, котрій король велів оповідати далі, сказала:

— Любії мої подруги, зараз я розкажу вам історійку про одну жінку, котра, гадаю, була не менш од тієї кмітлива й спритна.

То знайте ж, що жив колись у Парижі один флорентійський шляхтич, котрий, зубожівши, укинувся в купецтво, і так йому в торгівлі погодила фортуна, що незабаром він тяжко розбагатів. Був той шляхтич жонатий і мав сина-одинака, якого він назвав Лодовіком. А щоб хлопця од свого купецтва знову до шляхетства повернути, не хотів батько його до котроїсь своєї крамниці дати, а послав на службу до французького короля, щоб він там між іншими родовитими юнаками лицарської науки та звичаю набирався.

Як був він там на королівській службі, сталося якось, що в розмову юнаків, між котрими був і Лодовіко, встряло кілька лицарів, що повернулись якраз од Гробу Господнього. Річ зайшла про найславніших красунь Франції, Англії та інших країв; тоді один із тих лицарів сказав, що, скільки він пройшов світу, ніде й ніколи не бачив жінки такої вродливої, як мадонна Беатріче, дружина Егана де Галуцці з Болоньї. Решта його товаришів, що теж були з ним у Болоньї і бачили ту жінку, погодились із його думкою. Коли почув тее Лодовіко, який досі не був ні в кого закоханий, так йому закортіло ту красуню побачити, що він уже ні про що інше й думати не міг. Твердо вирішив юнак поїхати до Болоньї, щоб на неї подивитись, а коли б вона йому сподобалась, то й на довший час там лишитись. От сказав він батькові, що хоче поїхати до Гробу Господнього, і з великою бідою дістав у нього на те дозвіл.

Юнак подався до Болоньї під прибраним іменням Анікіно, і так йому повелось, що вже другого дня по приїзді в місто він побачив ту даму на врочистому святі. Вона здалась йому ще кращою, ніж він собі уявляв, і він так палко в неї закохався, що поклав не виїздити з Болоньї, поки не доб'ється її любові. От і став він розкидати думкою, як би йому того доскочити; перебравши всякі способи, вирішив юнак, що найкраще буде стати на службу до її чоловіка (а він тримав багато челяді); тоді, може, він зумів би якось свого досягти.

От продав він свої коні, влаштував якнайкраще своїх людей, наказавши, проте, щоб вони до нього не признавались, а сам зійшовся ближче з господарем заїзду і сказав йому одного дня, що охоче став би на службу до якогось пана, якби трапився підходящий. На те сказав йому господар:

— Ти якраз підійшов би одному тутешньому шляхтичеві на ймення Егано. Він тримає багато слуг і любить, я знаю, таких вихованих, як ти. Я поговорю з ним про се.

Як же сказав, так і зробив: пішов до Егана і поєднав йому Анікіна на превелику радість юнакові.

Живучи в Егановому домі, Анікіно мав змогу часто бачити його дружину і став служити своєму панові так щиро й ревне, що той дуже полюбив його і нічого не робив без його ради, оддавши йому під заряд усі свої справи. Раз якось по

їхав пан на пташині лови, а Анікіно zostався дома. Мадонна Беатріче, яка хоч і не догадувалась про його кохання, та вподобала слугу за хороші манери й поведінку, сіла грати з ним у шахи. Анікіно, бажаючи приподобитись дамі, навмисне програвав їй, і робив се так непомітно, що пані мала з того велику втіху. Покоївки панині, побачивши, що вона грає, порозходились одна по одній, і Анікіно, лишившись із мадонною Беатріче на самоті, тяженько зітхнув. Пані подивилась на нього і спитала:

— Що тобі, Анікіно? Досадно, що я виграю?

— Мадонно, — одказав Анікіно, — причина моїх зітхань значно більша.

Тоді пані й каже:

— То скажи ж мені яка, коли ти мене любиш.

Як почув Анікіно, що кохана просить його одкритись, "коли він її любить", то зітхнув іще тяжче, а мадонна Беатріче почала ще дужче наполягати, щоб він їй признався, чому так зітхає.

— Мадонно, — сказав Анікіно, — боюсь я, що вам, може, прикро буде те почути; та ще, боронь боже, комусь іскажете.

— Не бійся, — одмовила пані, — прикро мені не буде, і вір, що зроду нікому того не скажу, хіба що сам побажаєш.

— Ну, раз ви вже так мені прирікаєте, — сказав Анікіно, — то я признаюсь вам по щирій правді.

Та й розказав їй, мало не плачучи, хто він ісправді такий, що чув про неї, де і як у неї закохався і чого став на службу до її чоловіка, а потім почав благодіяти їй покірно, щоб вона зглянулась на нього, коли може, щоб уволила його палке потаємне бажання, а коли ні, то нехай хоч дозволять йому залишитись у себе на службі і любити її здалеку.

О, болонська крові, яка ж ти ніжна й тендітна! Як же тебе не хвалити в такій притузі! Зроду не любила ти сліз і зітхань, завше здавалась на щирі прохання, завше корилася владі кохання! Слів не стає, щоб уславить тебе по заслугі!

Поки Анікіно говорив, пані дивилась на нього пильно. Вона дала повну віру його словам, і в її душі такий зустрічний племін загорівся, що вона теж зітхнула не раз та й не два, а зітхнувши, промовила:

— Анікіно мій любий! Май певну надію! Знай же, що ні дарунки, ні обіцянки, ні

лестощі різних лицарів та синьйорів, що залицялись і залицяються до мене, ніколи ще не розворушували в моїм серці кохання, а ти за сей короткий час так поробив своїми словами, що я вже більше тобі, аніж самій собі належу. Гадаю я, що ти і геть-то заслужив моєї любові, і я тобі її прирікаю: ти потішишся нею ще сієї ночі. А для сього от що треба зробити: прихось до моєї кімнати опівночі, двері будуть незамкнені; ти знаєш, з якого боку я сплю, тож як прийдеш, торкни мене, якщо я спатиму, і розбуди — тоді дістанеш нагороду за ніжну любов, що віддавна голубиш у своїм серці. А щоб ти мені дужче повірив, я дам тобі в завдаток поцілунок.

По сій мові пригорнула його до себе й поцілувала ніжно, а він її.

Поговоривши отак із дамою, Анікіно розстався з нею і пішов робити свої справи, з радісною нетерпливістю чекаючи ночі. Тим часом Егано повернувся втомлений із полювання, повечеряв і зразу ж пішов спати; незабаром лягла й жінка, залишивши, як обіцяла, двері незамкненими. В призначену годину прийшов Анікіно; тихенько вступивши в кімнату, він замкнув двері зсередини й підійшов до ліжка з того боку, де лежала пані; поклав їй руку на груди — аж вона не спить. Як почувла пані, що він тут, схопила його обіруч за руку і, міцно тримаючи її, доти вертілась у ліжку, доки не розбудила мужа, а розбудивши, сказала йому:

— Увечері я не хотіла говорити тобі нічого, бо мені здалось, що ти був дуже стомлений, а тепер скажи мені, Егано, — щастить тобі Боже! — кого ти маєш за найкращого й найвірнішого слугу свого, кого ти найбільше любиш з усієї челяді?

— Нащо ти питаєш, жінко? — одказав їй Егано. — Хіба ти сама того не знаєш? Зроду не було в мене такого вірного слуги, як Анікіно, зроду я нікого з челяді так не любив, як його. Та проти чого се ти питаєш?

Почувши, що пан прокинувся і що річ зайшла про нього, Анікіно кількома нападами намагався випручатись із паниних рук, боячись од неї зради, та вона так міцно його тримала, що годі було звільнитись. А мужеві одповіла так:

— Зараз усе тобі з'ясую. Я теж, бач, думала, що так воно і є, що він — твій найвірніший слуга, але сьогодні мусила змінити ту свою думку. Як поїхав ти на влови, а він лишився дома, то до такої дійшов безсоромності, що, вигодивши хвилю, почав мене на гріх підмовляти; а я, щоб не довелось тобі довго доводити, щоб ти сам міг на власні очі у всьому пересвідчитись, одказала йому, що згодна, і обіцяла вийти до нього опівночі в садок під пінію. Звичайно, у мене й думки такої не було, щоб виходити, але як ти хочеш дізнатись, як вірно він тобі служить, то одягни на себе якусь мою сукню, нахопи на голову покривало та й сходи подивись, чи він справді прийшов; я певна, що він таки прийде. Сее почувши, Егано сказав:

— Авжеж, треба йти подивитись!

Тоді встав, одягнув сукню, накинув на голову покривало, пішов у сад і став під пінією чекати Анікіна. Як почувла пані, що він вийшов з кімнати, зараз устала й замкнула двері зсередини. Анікіно набрався за сі хвилини превеликого страху: даремно силкувався він вирватись із паниних рук, проклинаючи в думці і її, і любов свою, і себе самого, і свою дурну довіру. Побачивши ж тепер, до чого воно

йдеться, він зрадив несказанно. Коли пані знову лягла, він роздягнувся по її слову і немалу часину розкошував із нею навзаєм.

Коли пані здалося, що більше йому тут залишатись не можна, вона веліла йому встати і вбратися знову.

— Милуваннячко моє, — сказала вона йому, — тепер іди в сад, візьми доброго кийка і так прикинься, ніби ти хотів у мене ума вивірити. Вилай же мене (себто Егана) на всі боки і дай йому доброї хлости; ти побачиш, що нам од сього буде багато радості і втіхи.

Анікіно пішов у сад, захопивши з собою замашного вербового кийка; як він доходив до пінії, Егано підвівся й рушив йому назустріч, буцімто хотів його любо привітати. Як крикне ж тоді на нього Анікіно:

— Ах ти ж, ледащице невірна, ти таки прийшла, думала, що й справді я піду на те, щоб ошукувати свого пана! А бодай же тобі все зле-лихе!

Та як замахнеться кийком, як одважить йому і раз, і вдруге! Почувши сії слова і скуштувавши кия, Егано рвонув мовчки навіткача, а слуга за ним, вигукуючи:

— Біжи, непотребнице, на зламану голову! Я завтра все панові розкажу!

Егано, набравшись добре і в спину, і в боки, побіг чимдуж до жінки в кімнату. Як спитала вона його, чи приходив у садок Анікіно, він одказав:

— Бодай би був краще не приходив! Він подумав, що то ти, і так мене одлупцював, що всі кості болять, а вже що лаяв, то, мабуть, такого й послідня лайдачка ніколи не чула! Мені й справді було дивно, що він тебе на гріх підмовляв, щоб мені неславу вчинити; аж то він вивірити тебе хотів, бачачи, що ти в мене така весела да жартівлива.

Тоді мадонна Беатріче сказала:

— Дякувати Богові, що він вивірів мене словами, а тебе ділами; тепер він може, думаю, сказати, що я терпливіше зношу слова, аніж ти дії. Та вже як він тобі такий вірний, то годиться нам його любити й шанувати.

— Правда твоя, жінко, — сказав Егано.

Отак він, мовляв, упевнився, що такої чесної жінки і такого вірного слуги, як у нього, не мав ізроду жоден шляхтич на світі, хоч та чесна жінка й той вірний слуга не раз потім сміялись із тої пригоди. Тепер мадонна Беатріче й Анікіно дістали більшу свободу (якої інакше, може, й не добилися б) утішатись обопільними ласками і заживали тих розкошів увесь час, поки юнак залишався в Болоньї на службі в мессера Егана.

ОПОВІДКА ВОСЬМА

Чоловік починає ревнувати жінку, — вона прив'язує вночі собі до пальця поворозку, щоб знати, коли прийде коханець. Чоловік те постеріг і переслідуює коханця, а жінка тим часом кладе замість себе в ліжко свою служницю, котру ревнивець б'є і стриже, а потім приводить у свій дім жінчиних братів, які лають його, бо виходить так, що він їм набрехав

Усі казали, що мадонна Беатріче вельми хитро й мудро ошукала свого чоловіка, і вважали, крім того, що Анікіно мусив набратись превеликого страху, коли дама

тримала його за руку, розповідаючи мужеві про його зальоти. Побачивши король, що Філомена замовкла, звернувся зразу до Неїфілі:

— Кажіть тепер ви.

Осміхнувшись куточками уст, вона почала:

— Нелегка випала мені повинність, хорошії мої подруги: маю оповісти вам щось цікаве, щоб задовольнити вас так, як попередні оповідачі; та все-таки я сподіваюсь, що з Божою поміччю се мені вдасться.

То знайте ж, що жив колись у нашому місті один купець, багатий-пребагатий; звали його Аррігуччо Берлінгієрі, і надумав він із дурного розуму (як то й тепер часто-густо роблять купці) облагородитись, узявши за себе шляхтянку. Та і взяв же собі на голову монну Сізмонду. Купецьким звичаєм він часто ходив торгом у чужі міста і мало бував дома; от жінка й закохалась у одного юнака на ймення Руберто, що довго до неї залицявся. Почала вона з ним водитись, да так тим коханням захопилась, що діяла не зовсім обачно, і чоловік якимось чином прознав про тії жарти та й став такий ревнивий, що вже й торгом нікуди не ходив і всі справи свої занехаяв, про одне тільки дбаючи — як би жінки допильнувати; і не засне, було, зроду, покіль жінка не обляжеться. Вона журилася з того непомалу, бо ніяким світом не могла зійтись з своїм Рубертом.

Думала вона, думала, як би тому лихові зарадити (ще ж і Руберто хтозна-як просився!), та й прибрала нарешті ось якого способу: кімната її виходила вікнами на вулицю, а чоловік, як вона не раз помічала, хоч і не зразу засинав, та заснувши, спав уже твердо, от і домовилась вона з Рубертом, щоб він приходив опівночі до дверей дому — вона йому одчинятиме й жартуватиме з ним якусь часинку, доки Аррігуччо твердо спить. Щоб же самій чути, коли прийде коханець, а ніхто інший про те не догадався, вона спустила з вікна своєї кімнати мало не до самої землі тонку поворозку, другий кінець якої йшов по підлозі до постелі, схований під простиралом. Уночі жінка прив'язувала другий кінець поворозки собі до великого пальця на нозі, а Руберто мав, прийшовши під вікно, сіпнути за той край, що надворі. Як Аррігуччо спав, вона пускала поворозку і йшла одчиняти коханцеві, а як не спав — тягла поворозку до себе, щоб Руберто не чекав даремне.

Рубертові та штука дуже сподобалась; він частенько ходив до своєї коханки: часом їм удавалось зійтись, а часом і ні. Та чоловік випадково розкрив ті хитрощі: одної ночі монна Сізмонда вже заснула, а він простягнув ногу на постелі та й черкнувся об ту поворозку; схопив її рукою — аж вона до жінчиного пальця прив'язана. "Еге — подумав він собі, — тут щось воно неспроста!" Побачивши, що поворозка тяглась аж за вікно, він ще більше впевнився в своїй підозрі. От одрізав він потихеньку ту поворозку од жінчиної ноги, прив'язав до своєї та й почав ждати, що ж воно далі буде.

Через деякий час прийшов Руберто і смикнув, як заведено, за поворозочку, Аррігуччо те почув, а що він прив'язав ту поворозочку наослаб, вона сковзнула з пальця, і Руберто зрозумів, що йому слід почекати; от стоїть він, жде. Аррігуччо схопився хутенько, взяв зброю й побіг до дверей, щоб подивитись, хто там є і дати йому

доброго одкоша, а що купець був здоровий і дужий, він одчинив двері не так тихо, як одчиняла жінка, і Руберто, здогадавшись, що замість господині його стрічає господар, кинувся навтіки, а Аррігуччо за ним. Той тікає, а той усе женеться, не одстає; тоді Руберто, що теж не ходив без зброї, добув шпагу з піхов і став до бою: один нападав, а другий оборонявся.

Монна Сізмонда прокинулась у ту мить, як Аррігуччо одмикав двері; побачивши, що поворозку з пальця обрізано, вона зразу догадалась, що хитрощі її на яв вийшли. Схопилась вона з ліжка і, зміркувавши, чим їй се загрожує, покликала мерщій служницю, котра знала про панині любові, і впрохала її лягти замісто себе в постіль і не одкриватись, хто вона така, хоч як її, може, битиме Аррігуччо; за се вона, мовляв, таку нагороду дістане, що не пожалкує. Тоді пані погасила світло, що в кімнаті горіло, а сама сховалася у світлиці й стала ждати, що буде далі.

Як завелися битись Руберто з Аррігуччом, усі сусіди, що на тій вулиці жили, повставали і почали їх лаяти; тоді Аррігуччо, боячися, щоб його не впізнали, одчепився од юнака, так нічого йому й не зробивши і навіть не довідавшись, що то за один, і подався додому, сердитий як ніж. Увійшовши в кімнату, він гримнув розлючено:

— Ах ти ж негіднице така, ще й світло погасила. Думаєш, що я тебе не знайду? Помиляєшся!

Та до постелі, та до служки (бо думав, що то жінка), та як почав гамселити її куди попада кулаками й носакми, то стовк бідолашну геть-чисто, ще й коси їй обрізав, та все лаяв її найлихішими словами, як послідню шльоху. Служниця тільки хлипала (та й було чого!), та зойкала часом: "Ой-ой-ой, не бийте!.. Проби!.. Буде вже!" — але голос її так од плачу змінився і Аррігуччо був такий лютий, що не впізнав підміни. От набив він її, як хотів, остриг, а тоді й каже:

— Оттепер уже буде з тебе, непотребнице! Піду зараз до братів твоїх та розкажу їм, як ти справуєшся, нехай вони забирають тебе і те з тобою роблять, що їм честь велить, а в сьому домі тобі вже більше не жити!

По сій мові вийшов із кімнати, замкнув її знадвору і подався геть із дому. Монна Сізмонда все те чула; пересвідчившись, що муж вийшов із дому, вона відімкнула кімнату, засвітила світло, потішила, як могла, свою служницю, що гірко плакала з великого болю, одвела її в комірчину, дала їй чимало грошви з чоловікової скарбони і веліла доглядати її та лікувати як слід; служниця була з того цілком задоволена. Упоравшись таким чином із служницею, пані прибрала й заслала до ладу постіль у своїй кімнаті, ніби там сеї ночі ніхто й не спав, засвітила знов свічку, а сама одяглась, прибралась так, буцімто ще й не лягала, засвітила ліхтаря, взяла білизну й сіла нагорі коло сходів за шиття, чекаючи, що буде потім.

Аррігуччо побіг тим часом до того дому, де жили жінчині брати, і доти грюкав у двері, доки йому не одчинено. Як почули шуряки (а їх було аж троє) і теща, що то прийшов зять, зараз повставали всі, засвітили світло і вийшли до нього, питаючи, чого се він до них прибився такої пори. Аррігуччо розповів їм усе, починаючи з поворозки, що прив'язувала собі до пальця монна Сізмонда, і кінчаючи тим, що він зробив із

зрадницею, на доказ чого дав їм у руки волосся, що одрізав (як він гадав) з її голови, а в кінці додав, нехай ідуть і заберуть її та й роблять із нею, що знають, бо він такої негідниці не думає в своїм домі тримати.

Жінчиним братам було вельми неприємно слухати такі речі; повіривши у всьому зятеві, вони розізлились на сестру і, запаливши смолоскипи, пішли разом з Аррігуччом до його дому, щоб добре провчити невірну. Мати Сізмондина подалася слідом за ними; вона плакала і просила синів не вірити отак знічев'я тим словам, не розібравши як слід усієї справи, бо чоловік, може, розсердився на неї за щось інше і побив її, а тепер, щоб себе вигородити, верне на неї всячину; і ще казала, що дивно їй, як таке могло статись, бо вона добре знає свою дочку, сама її змалку ростила й кохала, — багато дечого говорила.

От увійшли вони до Аррігучча в дім і стали братися вгору по сходах. Почувши, що вони йдуть, монна Сізмонда спитала:

— Хто там?

А один брат їй і каже:

— Зараз побачиш, окаяннице, хто.

Тоді вона безневинно:

— Боже правий! — каже. — Що се значить?

Устала з місця і привіталась:

— Здорові були, братики мої! Чого се ви в таку незвичну пору до мене навідались?

Як побачили брати, що вона сидить собі спокійно й шиє і не видно, щоб бита була, хоч Аррігуччо сказав, що всю її потовк, вони здивувались трохи і, стримавши свій гнів, спитали її, як було діло, бо Аррігуччо, мовляв, на неї жалівся, нехай же признається їм у всьому по правді, бо гірше буде.

— Не знаю, — одказала монна Сізмонда, — що мені вам казати і за що міг на мене жалітись Аррігуччо.

А сам Аррігуччо дивився на неї, мов тороплений. Що за чудасія? Адже він її тисячу, може, разів у лице вдарив, подряпав її всю, розмотлошив, а вона сидить собі, мовби й нічого.

Брати розказали їй коротенько все, про що говорив Аррігуччо, — про ту поворозку, про бійку тощо. Тоді вона звернулась до чоловіка з такими словами:

— Де видано таке говорити, мужу мій? Навіщо се ти, собі ж на неславу, мене за грішницю даремне виставляєш, а себе за злюку та мучителя, хоч ти насправді не такий? Та хіба ж ти був сю ніч дома, хіба ти спав зо мною? А коли се ти мене бив? Щось я такого не пригадую.

— Як то, мерзотнице! — впав їй у річ Аррігуччо. — Хіба ж не разом ми полягали спати? Хіба я не вернувся сюди, коли прогнав твого полюбовника, хіба не набив тебе як слід, не остриг тобі волосся?

— Та ти й не ночував сю ніч дома, — заперечила жінка. — Але про се я зараз мовчатиму, бо не маю на те доказів, окрім моїх правдивих слів. А от ти кажеш, нібито побив мене і остриг. Ні, ти мене не бив, нехай подивляться добре всі, що тут є, і сам

придивися гаразд, чи є де на моїм тілі хоч який знак од того биття? Та й не раджу тобі здійсмати на мене руки, бо, їй же богу святому, як осмілишся коли, то я очі тобі повидряпую! І волосся ти мені не остригав, скільки я знаю, хіба, може, так одрізав, що я й не помітила? Ану ж гляну сама, чи не одрізані в мене коси?

По сій мові зняла а голови покривало і показала всім, що волосся на ній цілісіньке. Як брати її все те почули й побачили, вони обізвались до зятя:

— Що ти на сєє скажеш, Аррігуччо? Ти нам наговорив, що так і отак зробив, а де ж воно? А як ти доведеш, що решта твоїх слів правдива?

Аррігуччо стояв ні в сих ні в тих, і хотів би щось сказати, та не міг — бачив, що все проти нього обертається. А монна Сізмонда уже до братів своїх з речами вдалася:

— Бачу я, братики, що мушу через нього те зробити, чого досі ніяким світом не хотіла, мушу розказати вам, як він надо мною знущається й коверзує. Я добре знаю: він не вгадав того, що отсе розповів вам, воно й справді було, тільки ось як. Сей добрий, мовляли, чоловік, з яким ви мені світ зав'язали, сей статечний купець, що мав би бути святіший за ченця і честивіший за дівчину, рідко в який вечір не напивається в корчмі та не водиться то з однією, то з другою хльоркою, а я, безталанна, мушу виглядати його до півночі, а часом то й до світа, як ви й самі сьогодні побачили. Я певна, що так воно й було: вчора ввечері він упився та й пішов спати до якоїсь своєї фіндюрки; прочумавшись уночі, він знайшов у неї на нозі ту поворозку та й почав ото витворяти все те, що вам розказував, а тоді вернувся до неї, набив її добре, обстриг та, не прийшовши ще як слід до тями, уявив собі (та й досі ще, мабуть, уявляє), що він то зі мною таке зробив. Придивіться до нього добре, він іще й тепер нетверезий. Та вже що він там на мене не набалакав поп'яну, я йому прощаю, та простіть же йому й ви.

Сєє почувши, її мати зняла цілий гармидер:

— Е, ні, дочко, тут прощати не годиться! Убити б його треба, прости господи, сього противного несвідомого пса, що негоден жити з такою жінкою, як ти. Чи ти ба! Він так тобою поневіряє, мовби з грязі тебе взяв! А нехай він тричі западеться! Дожилися, що мусимо слухати дурного верзякання якогось задрипаного купчини, що вилупився десь на хуторі в свинячому хліві, ходив у сіряку та в штанях, як дзвіниця, ще й перо ззаду, а як наскріб уже трохи грошенят, то давай йому жінку-шляхтянку, та ще й неабияку, уже він герб собі заводить та чваниться: "Я роду такого й перетакого, мої предки те й перете зробили!" Не послушали мене сини, не оддали тебе за того сватача з графського роду Гвідів (а можна було б зробити се почесно і з невеликим віном), а випхнули за сєє золото, що паскудить тебе, найкращу й найчеснішу жінку в Флоренції, потягухою тебе, не соромлячись, уживає, нібито ми не знаєм, яка ти єсть! Як на мене, то, клянуся Богом, я такого б дала йому чосу, що довіку не забув би!

І, обернувшись до синів, вела далі:

— Казала ж я вам, сини мої, що такого не може бути. А ви чули, як сей милий зятьок вашу сестру шанує? Крамар, салогуб нещасний! Та бувши вами, щоб він оце таке сказав і зробив, я доти б не заспокоїлась, доки б його в порох не стерла! Та щоб була я мужчиною, я зроду б сього не попустила! А, бий тебе божя сила, п'яного

капосний, безстиднику нікчемний!

Як сини її все те побачили й почули, заходилися на всі заставки лаяти Аррігучча, мов послідушого лайдака, а вкінці сказали йому:

— Ну добре, на сей раз ми тобі прощаємо, бо ти поп'яну таке зробив. Але гляди: як іще коли щось таке почуємо, то за все зразу оддячимо. Шануйся ж, коли хочеш жити на світі!

Сее сказавши, пішли собі додому.

Аррігуччо довго ще стояв, мов очманілий, не знаючи, чи то справді таке було, чи то йому приснилось, і більше вже не чіплявся до жінки, не говорив їй ні слова. А вона завдяки своїй кмітливості не тільки з тої халепи викрутилась, а ще й забезпечила собі можливість і далі робити все по своїй волі, не боячися чоловіка.

ОПОВІДКА ДЕВ'ЯТА

Лідія, Нікостратова дружина, кохає Пірра і, щоб переконати його в цьому, виконує три його схотінки, а потім утішається з ним у присутності Нікострата, запевняючи мужа, що то йому ввижається

Так усім сподобалась Неїфіліна оповідка, що дами не могли втриматись од сміху і додали до неї чимало уваг, хоч король не раз закликав їх до спокою і вже наказав Панфілові оповідати далі. Коли всі замовкли, Панфіл почав такими словами:

— Я не думаю, шановнії мої дами, що є на світі така трудна й небезпечна річ, на яку не піднялась би пристрасно закохана людина. Хоч се вже було доведено багатьма історіями, я приточу до них для певнішого доказу ще одну — розповім вам про жінку, якій у житті більше допомагала зичлива фортуна, аніж бистрий ум. Тим я не радив би нікому з вас на її стежку спадати, бо не завжди доля усміхається людям і не всі чоловіки однаково сліпують.

В Аргосі, старовинному ахейському городі, хоч і невеликому, але славному своїми давніми володарями, жив колись родовитий чоловік на ймення Нікострат, якому доля на порозі старощів дарувала за дружину благородну жінку, не менш сміливу, як уродливу, на ймення Лідію. Бувши чоловіком значним і багатим, він держав багато челяді, хортів і мисливських птахів (бо вельми кохався в полюванні). Серед інших його слуг був один юнак — гарний із себе, приємний і хороший, здатний до всякого діла; звали його Пірром, і був він у свого пана улюбленцем і найпершим вірником. От у сього Пірра й закохалась Лідія, та так же сильно, що вдень і вночі тільки до нього думкою поривалась, а він того кохання чи то не помічав, чи то не прагнув — зовсім, бачилось, не звертав на неї уваги. Се сповнювало її серце нестерпучою мукою; наважившись за всяку ціну одкрити йому свою душу, вона покликала одного дня свою служебку Луску, котрій у всьому звірялась, і так їй сказала:

— Луско, я зробила тобі немало добра і сподіваюсь, що ти будеш мені завжди вірною і послухняною; гляди ж, не кажи ніколи нікому того, що зараз од мене почуєш, — тільки тому, кому я тобі звелю. Бачиш, Луско, я жінка молода й здорова, маю повно всього, чого лише душа бажає, і нічого було б мені на долю нарікати, якби не одно: муж мій, як до мене рівняти, занадто багато має років і не може задовольняти мене

тим, од чого молоді жінки найбільшої зазнають утіхи. А мені ж хочеться того, що й іншим, тим і наважилась я давно, раз уже доля покарала мене старим мужем, не бути самій собі ворогом і пошукати десь щастя і втіхи, і, щоб нічого не бракувало мені для повноти блаженства, надумала я знайти його в обіймах такого гідного юнака, як наш Пірр. Я так його люблю, що тоді лишень добре маюся, коли бачу милого або думаю про нього; як ми з ним не зійдемося невдовзі, то я, напевне, загину з того жалю. Отож, коли тобі дороге моє життя, одкрий йому моє кохання яким хочеш способом і попрохай його од мого імені, щоб він із ласки своєї прийшов до мене.

Служебка сказала, що зробить те з дорогою душею, і, спобігши якимсь Пірра на самоті, переказала йому, як уміла, те, що хотіла пані. Почувши такі речі, Пірр дивувався великим дивом, бо досі того ніколи не помічав; йому спало на думку, що пані хоче просто вивірити його. Тим він одказав служебці швидко й гостро:

— Луско, я не йому віри, щоб пані таке говорила, тож уважай на те, що ти кажеш. Якщо ж і справді вона таке говорила, то не думаю, щоб то було од щирого серця. Та якби навіть се було од щирого серця, то мій пан і так шанує мене більше, ніж я того заслуговую, і я зроду-звіку не наважусь учинити йому такого безчестя. Гляди ж мені, не говори більше ніколи про такі діла.

Не збентежившись од його суворих слів, Луска промовила:

— Ти роби собі, як знаєш, Пірре, а мені що пані скаже, те я тобі й перекажу, чи раз, чи сто раз, хоч буде воно тобі до смаку, хоч ні. Та бачу я, що ти великий дурень!

Хоча їй було трохи досадно, що так сталось, вона повернулася до пані й передала їй Піррову відповідь. Та мало не вмерла, вислухавши її речі, але через кілька днів вона знову звернулася до служебки:

— Луско, — каже, — ти знаєш, що од першого замаху дуб не падає. Сходила б ти ще раз до того, хто, мені на лихо, удався таким дивовижно вірним! Вигоди слухну хвилину і розкажи йому про мою велику жагу, постарайся якомога, щоб я змогла її заспокоїти, бо коли сього не станеться, то я помру, а він гадатиме, що то були смішки, і з прагнення любові постане одна ненависть.

Служебка заспокоїла панію й пішла шукати Пірра; знайшовши його веселого й задоволеного, вона сказала йому так:

— Пірре, я вже говорила тобі кілька день тому, якою жагою загорілась до тебе моя й твоя пані, а тепер знов кажу: як ти й далі будеш таким суворим та невблаганним, то знай, що недовго їй на світі жити. Прошу ж тебе по-доброму, вволи її волю, не будь такий упертий, як хочеш, щоб я тебе мала, як і раніше, за мудрого хлопця, а не за йолопа. Ти ж розумієш, яка се для тебе честь, що така вельможна пані, така надзвичайна красуня любить тебе понад усе на світі? Ти ж бачиш, як тобі сприяє щаслива доля, посилаючи таку втіху бажанням твоїм молодечим, задовольняючи всі твої потреби? Як будеш розумний, то купатимешся в таких розкошах, що й не снились товаришам твоїм; як оддаси їй свою любов, то матимеш зброї і коней, вбрання і грошей скільки твоя душа забажає. Прихили ж вухо до слів моїх, забудь свої примхи: пам'ятай, що фортуна один лиш раз усміхається нам на віку, один лиш раз розкриває нам своє

щедре лоно, і хто не скористається з її дарів, нехай тоді в злиднях і бідності на себе, а не на неї нарікає. Ще ж і на те зваж — чи може бути між паном і слугою така вірність, як між друзями або родичами? Слуги повинні по спроможності так до панів ставитись, як пани до них. Невже ти думаєш, що якби в тебе була гарна жінка, чи мати, чи дочка, чи сестра і вона сподобалася б Нікостратові, то він так дбав би про вірність до тебе, як ти оце тепер дбаєш про неї, що не займаєш його дружини? Якщо ти так гадаєш, то дурень еси: будь певен, що, не добившись свого ласкою чи просьбою, він узяв би силою, а ти собі як хоч. І ми повинні так із ними і з добром їхнім поводитись, як вони поводяться з нами і добром нашим. Тож скористай із дарів фортуни, не жени її од себе, а йди їй навперейми, бо як ти сього не зробиш, то не тільки пані наша помре з жалю, а й сам ти потім каятимешся і смерті собі бажатимеш!

Піпп не раз думав над першою розмовою і вирішив, що, коли пані знов пришле до нього Луску, він дасть їй іншу відповідь і згодиться вчинити її волю, коли переконається, що тут нема облуди. Тепер він одказав:

— Бачиш, Луско, мені здається, що всі твої слова справедливі, але я знаю, що мій пан дуже мудрий і хитрий; він звірив мені всі свої справи, і я боюся, що Лідія, може, робить те все з його відома й наказу, щоб тільки ума в мене вивірити. Я упевнюся в її любові лише тоді, як вона виконає три мої схотінки; тоді і я чинитиму у всьому її волю. А схотінки мої ось які: нехай, по-перше, в Нікостратовій присутності уб'є його найкращого яструба, по-друге, дасть мені пелех із мужевої бороди і, по-третє, — зуб його, та ще й здоровий.

Нелегкою річчю здалися служебці ці три завдання, а панії — то й поготів. Проте Амур, найліпший розрадник і порадник, казав їй на те діло одважитись, і Лідія дала знати Піппові, що не забариться виконати повністю всі його вимоги, і пообіцяла йому, крім того, що, хоч він і вважає Нікострата за мудрого чоловіка, вона зуміє в мужевій присутності злягтись з ним, Піппом, а потім запевнити мужа, що то йому привиділось.

Діставши таку звістку, Піпп почав ждати, що робитиме пані.

Через кілька день Нікострат спорядив велику учту (він частенько так робив), на яку закликав своїх родовитих друзів; коли вже прибрали зі столів, вийшла з своєї кімнати Лідія, убрана в зелені оксамити і прикрашена дорогими клейнодами; уступивши до гостей у світлицю, вона — так, щоб бачив Піпп і всі присутні — підійшла до жертки, на якій сидів улюблений Нікостратів яструб, одв'язала його, нібито хотіла взяти його на руку, а потім схопила за ланцюжок, ударила птахом об стіну і вбила його.

— Гай-гай, жінко! — гримнув на неї Нікострат. — Що ти наробила!

Вона нічого йому не відповіла, а, звернувшись до гостей, так сказала:

— Панове, щоб мене образив король, я б і йому помстилась, то мала б я попускати яструбові! Знайте ж, любії гості, що сей яструб довго забирав у мене той час, що чоловіки мають присвячувати жінкам на розраду; скоро, було, світ свіне, як Нікострат уже встає, сідає з своїм яструбом на коня та й гайда в чисте поле, любитись, як він літає, а мені, молодій та хорошій, ні з ким у білій постелі розмовляти. Не раз уже спадало мені на думку вчинити те, що я допіру вчинила, і лиш одно стримувало мене —

я хотіла зробити се в присутності людей, що могли б справедливо розсудити мою скаргу, а я сподіваюсь, що ви саме такі люди і єсть.

Вислухавши гості її мову і гадаючи, що вона справді так сильно любить свого мужа, засміялись і почали вговоряти роздосадуваного Нікострата:

— Добре, — казали, — твоя господиня вчинила, що яструба за таку кривду смертю скарала!

Лідія вернулась до себе в кімнату, а гості тим часом жартами та смішками погамували розгніваного Нікострата. Сее побачивши, Пірр сказав собі подумки: "Немалий доказ своєї любові дала мені пані для почину; дай, Боже, й далі так!"

Минуло два чи три дні по тому, як Лідія вбила яструба, коли зайшов якийсь до неї в кімнату Нікострат; вона почала голубити його, жартуючи з ним веселенько. Як на те, чоловік смикнув її шуткома за волосся, подавши їй добру нагоду виконати другу Піррову вимогу: вона схопила його, сміючися, за бороду, сіп! — і вирвала з неї пелех. Нікострат почав нарікати, а вона йому:

— Чого се ти насупився, чоловіче? Невже сердишся, що я тобі шестірко волосинок із бороди висмикнула? Як ти мене допіру за волосся потягнув, то мені ще й не так боліло!

Отак жартуючи з ним та словами придобрюючись, Лідія заховала обережненько те пасмо, що вирвала йому з бороди, і того самого дня послала його своєму милодану.

Над третьою вимогою Лідії довелось помізкувати довше, та що вона й так була розумна, а Амур ще більше умудрив її, то і тут прибрала способу. У Нікострата в домі було на послугах двоє підлітків з хорошого роду: батьки оддали їх, щоб вони там доброго звичаю набирались; один краяв господареві м'ясиво за столом, другий подавав йому пити. От покликала Лідія до себе тих хлоп'ят та й сказала, що в них, мовляв, із рота тхне, тож нехай, прислужуючи Нікостратові, одвертаються якомога далі од нього та й не кажуть нікому, чому вони так роблять. Хлоп'ята повірили їй і стали робити так, як вона навчила. Тоді вона й питає в Нікострата:

— Чи ти помітив, як тримаються ті хлоп'ята, коли тобі служать?

— Авжеж, помітив, — одказує Нікострат, — я навіть хотів був у них спитати, чому вони так роблять.

— Не питай, — каже жінка, — я сама тобі скажу. Довго я про се мовчала, щоб тебе не смутити, та бачу вже, що й інші помічають, тож нема чого од тебе приховувати. Річ у тім, що в тебе страшенно смердить із рота — хто зна, звідки воно взялось, бо перше того не бувало, — а се дуже неприємна штука, бо тобі доводиться бувати в благороднім товаристві; треба б знайти на се якісь ліки.

— Що ж воно за знак? — каже Нікострат. — Хіба, може, в мене в роті зуб який загнився?

— Може, й так, — одказала Лідія.

Повела його до вікна, веліла роззявити рота, подивилась туди-сюди та й каже:

— Ой, Нікострате! І як ти міг так довго терпіти? У тебе он там один зуб не то надпсований, а зовсім уже гнилий пенюк; як його там залишити, то він і сусідні

здорові зуби позаражає. Треба його мерщій висмикнути, щоб сього не сталося.

— Як ти так гадаєш, — каже Нікострат, — то що ж, я згоден; виклич зубного майстра, нехай його вирве.

— Боронь боже! — одказує жінка. — Нащо нам той майстер здався? Зуб так стирчить, що я й сама його любісінько витягну. Ти ж знаєш, які ті майстри немилосердні, мені страшно навіть подумати, не то що побачити, як ти їм у руки попадешся. Далєбі, я зроблю все сама: принаймні як тобі дуже болітиме, то я й не рватиму, а майстер тебе не пожаліє!

Тоді веліла принести потрібне знаряддя, вислала всіх із кімнати, окрім Луски, замкнула двері, сказала Нікостратові лягти на стіл, всунула йому в рота обценьки і захопила ними один зуб. Бідаха криком кричав із болю, та Луска міцно тримала його, а жінка тим часом зо всієї сили смикнула обценьки й вирвала зуба. Тоді сховала того зуба, а чоловікові, що мало не зомлів і все зойкав, показала другого, гнилого, що наготовила про сей случай:

— От бачиш, — каже, — яку ти погань держав так довго в роті!

Чоловік тому й повірив; хоч і дуже йому боліло і він усе бідкався, та думав, що тепер, коли зуба вирвано, вже здоровий буде. Лідія заспокоювала його так і сьак, біль трохи вщух, і Нікострат вийшов із кімнати. Тоді вона не гаючись послала того зуба до Пірра, а той, упевнившись у її коханні, заявив, що готовий у всьому чинити її волю.

Та пані хотіла подати йому ще певніший доказ свого кохання, а що вона ждала не діждалась тієї години, коли з ним зійдеться, і їй хотілось справдити свою обіцянку, то прикинулась, ніби занедужала; по обіді до неї прийшов Нікострат; вона ж, побачивши, що з ним нема нікого, окрім Пірра, попрохала їх обох провести її в сад, може б, їй полегшало. От Нікострат узяв її з одного боку, Пірр із другого, понесли її в сад та й посадили на траві під гіллястою грушею. Посиділа вона трохи, а тоді й каже Піррові (а вона вже наперед із ним домовилась, що він має робити):

— Пірре, так мені чогось грушок забажалось; полізь на дерево та струси який десяток.

Пірр видряпався швиденько на дерево, почав трусити груші, а трусячи, приказував:

— Гей, пане, що ви там робите? А ви, пані, як вам не соромно отаке при мені витворяти? Хіба я осліп, чи що? Бач, каже, нездужає, а се вже зразу здорова стала, як похитатись захотіла! Як уже вам так приспічило тее-то як його, то йшли б собі до покоїв — у вас же їх багато! — та там би й жартували собі любенько, воно було б пристойніше, ніж ото при мені таке коїти!

Тоді жінка обернулась до чоловіка та й каже:

— Що той Пірр верзе? Чи він не з гарячки ото словами блудить?

— Яка там гарячка, пані, — одказує Пірр, — ви думаєте, я нічого не бачу?

Вельми здивувався тому Нікострат.

— Пірре, — озвався він і собі, — мабуть, то тобі вздрівається.

— Та де там уздрівається, — каже Пірр, — я ж не сплю, та й ви, пане, не спите, а так увихаетесь, що якби ся груша так трусилась, то на ній жодної грушки не зосталося

б.

Тоді жінка й каже:

— Що за чудасія? А може, йому й справді те ввижається, про що він ото говорить? Щоб я була здорова, то, їй-богу, вилізла б сама на дерево та подивилась на ту дивовижу.

А Пірр сидить на груші та все ті дурниці провадить.

Тоді Нікострат йому й каже:

— Ну, злізай уже.

Той ізліз.

— Розкажуй, що ти там бачив, — господар йому.

— Та що ж, пане, — одвітує Пірр, — хоч ви й думаєте, що я божевільний чи сновида, а бачив я, що ви, шанувавши слухи ваші, на панію злізли; а як я вже додолу злазив, то дивлюсь — ви повставали і посідали рядком.

— Ти, мабуть, і справді з глузду з'їхав, — одказав йому Нікострат, — бо відколи ти поліз на дерево, ми з місця не вставали; як сиділи, так і сидимо.

— Ви собі своє кажіть, пане, — промовив Пірр, — а я добре бачив, що ви таки тес...

Нікострат дивувався чимраз дужче і сказав нарешті:

— Ану ж, подивлюся сам, чи не зачарована часом ся груша, що тому, хто на неї злізе, всякі дива увижаються?

Та й поліз на грушу, а Лідія тоді давай із Пірром навсправжки жартувати. Як побачив те Нікострат, то закричав ізразу:

— Ах ти, невірнице, що ти коїш? А ти, Пірре! Я ж так на тебе у всьому впевнявся!

Сее сказавши, ну злізати з груші. А вони, як побачили, то сказали:

— Та ми ж сидимо на місці!

І справді, посідали, так як і перше.

Зліз Нікострат, дивиться — сидять вони, як сиділи, проте не перестав їх лаяти.

— Пане, — каже тоді йому Пірр, — тепер я й сам добре бачу, що то все мені ввижалось, коли я на груші сидів, а ви казали, що то мені верзеться; не по чім же я се і взяв, як по тому, що вам отсе тепер уздрілося. А що я кажу правду, ви й самі легко можете зміркувати: ну, навіщо б ото вашій панії, чесній і розумній жінці, якби вона захотіла вас знеславити, — навіщо, кажу, їй робити се при ваших очах? Про себе я вже мовчу, бо радше дався б четвертувати, аніж про таке подумати, а не то що творити у вашій присутності. Отож, мабуть, ся груша таку ману на очі пускає, що зроду б я нікому не повірив, ніби ви не жирували отут із панею вочевидьки, якби не почув од вас, що і вам здалося, ніби я таке витворяв, а воно мені й не снилось, не то що!

А Лідія й собі встала і сказала з серцем:

— А нехай тобі все зле-лихе, коли ти вважаєш, що я така дурна, що стала б творити при твоїх очах такі капості, в яких ти мене винуватиш! Будь певен, що, якби мені того захотілось, то я не йшла б у садок, а зуміла б у домі знайти затишний куточок, так, що ти зроду про те не догадався б!

Нікостратові здалося, що й жінка, й слуга правду кажуть обоє, — чого їм, мовляв, робити отаке в нього перед очима, — і годі вже бурчати та докоряти; дивувався тільки,

що воно за мара того облуджує, хто на дерево злавив. Але жінка не могла вгамуватись, що чоловік, бач, на неї таке подумав, і сказала:

— Не діжде ж ся груша більше нікого морочити, не введе вже ні мене в неславу, ані кого іншого, — не я буду! Збігай, Пірре, боржій по сокиру та зрубай се кляте дерево, оддяч і за мене, й за себе, хоч краще було б пустити ту сокиру на Нікостратову голову, бо він іздуру так засліпився, що повірив тій мані, яка його очам увижалась, а мав би й на хвильку такої думки не припускати!

Пірр сходив не гаючись по сокиру і зрубав ту грушу; як побачила Лідія, що дерево впало, вона сказала Нікостратові:

— Ну от, як упав сей ворог моєї честі, то й гнів мій минувся.

Сее сказавши, ласкаво простила чоловікові, що дуже її перепрошував, тільки веліла йому ніколи більше не мати призри на ту, що любить його, мовляв, як свою душу. Так бідний обдурений чоловік повернувся з нею і з її коханцем до палацу, де вони згодом не раз веселились і втішались навзаєм, чого дай Боже і нам.

ОПОВІДКА ДЕСЯТА

Двоє сіенців люблять одну жінку, що одному з них доводилась кумою; кум помирає і, як було домовлено, являється своєму товаришеві і розповідає йому, як ведеться на тому світі

Зосталось уже розповідати одному тільки королю; побачивши, що дами заспокоїлись (вони бідкались, бач, що грушу безневинно зрубано), він почав такими словами:

— Очевидна то річ, панство моє, що всякий справедливий король мусить свято дотримуватись даних ним самим законів, а коли він їх ламає, то не за короля його слід уважати, а за раба неключимого, і от сталося так, що я, ваш король, мимохіть мушу стати порушником закону і стягти на себе огуду. І справді, як установляв я вчора закони для нашої сьогоднішньої бесіди, то казав, що не буду користатись із даного мені раніше привілею, а говоритиму сього разу про те, що й усі; але попередні оповідачі стільки цікавого на задану матерію порозказували, що, як я не напружував свою пам'ять, не міг видобути з неї нічого такого, що могло б із тими історіями зрівнятись. Змушений таким чином ухилитись од закону, що я сам же й положив, і свідомий своєї провини, я ознаймую вам усім, що готовий прийняти за те належну кару і повертаюсь усе-таки до свого привілею. Скажу вам, що Елізіна оповідка про кума й куму та всім відома недоумкуватість сіенців нагадали мені одну історію, і я, любі мої пані, лишивши на боці ті коники, що викидають хитрі жінки своїм дурним чоловікам, розповім вам притчу про двох кумів; може, в ній буде чимало неймовірного, проте все-таки варто вам її послухати.

Так от, жило колись у Сіені двоє молодиків з простого люду: одного звали Тінгоччо Міні, а другого Меуччо ді Тура; мешкали вони коло Салайської брами, зналися, здається, тільки один з одним і більше ні з ким, і були, бачиться, вірними й щирими товаришами. Вони ходили, як і всі люди, до церкви, слухали проповіді і часто чули про вічне блаженство та вічні муки, що ждуть померші душі на тім світі залежно од того, як

вони на землі справувались. Бажаючи довідатись про те докладніше і не знайшовши іншого способу, вони домовились між собою, що котрий із них умре раніше, той постарается по спроможності навістити живого і розказати йому, як ведеться на тім світі, і сю свою угоду скріпили присягою.

От домовились вони отак про те, живуть собі, товаришують, аж тут Тінгоччо покумався з одним чоловіком на ймення Амброджо Ансельміні із Кампо-Реджі, бо в його жінки монни Міти знайшовся якраз син. Тінгоччо заходив часом удвох із Меуччом до своєї куми, хорошої та вродливої молодиці, та й закохався в неї, не зважаючи на своє кумівство, і Меуччо теж у неї влюбився, бо вельми вона йому до натури припала, та й товариш похвалював її непомалу. І те своє закохання таїли вже вони один від одного, хоч і з різних причин. Тінгоччо не признавався Меуччові тим, що негоже якось ніби з кумою кохатись, соромно, як хтось про те дізнається, а Меуччо тим свої почуття приховував, що помітив товаришеву любов. Він так собі думав: "Як я йому признаюсь, то він ревнуватиме і такого своїй кумі про мене наговорить (він же, бач, коли хоче, може з нею розмовляти), що вона мене зненавидить і я не зможу ніяк запобігти в неї ласки".

Отак любили вони її удвох, як уже було сказано, і Тінгоччо, якому легше було освідчитись своїй коханій, доти займав її словом і ділом, доки добився од неї, чого прагнув. Меуччо зразу те помітив, та не показував виду, щоб товариш не мав на нього ніякої призри і не став йому на перешкоді, бо він сам усе-таки не втрачав іще надії підійти тій молодиці під ласку. А поки що, як бачите, Тінгоччо в своєму коханні був щасливий за свого товариша: він так щиро заходився обробляти пухкеньку кумину грядочку, що з тих трудів аж занедужав і, прохворівши кілька днів, визівнув, як то кажуть, духа. На третій день після смерті (раніше, мабуть, ніяк не міг) з'явився він, як обіцяв, уночі до свого товариша, що твердо спав у своєму ліжку, й покликав його. Меуччо прокинувся і спитав:

— Хто ти єси?

А той йому й каже:

— Та се я, Тінгоччо. Прийшов до тебе, щоб розповісти, як ми домовлялись, про той світ.

Меуччо спершу ніби аж злякався, побачивши його, та швидко оговтався й сказав:

— Радий тебе бачити, братику!

А тоді спитав у гостя з того світу, чи вдалось йому уникнути згуби.

— Що згублено, — одказав Тінгоччо, — того вже не знайдеш; а як би я до тебе прийшов, якби був згублений?

— Та ні, я не про те, — каже йому Меуччо, — я питаю тебе, чи не потрапив ти між грішні душі в геєну огненну?

— Та в геєну не потрапив, — одказує Тінгоччо, — а муки тяжкі за гріхи мої доводиться все одно приймати.

Тоді Меуччо почав його розпитувати докладно, за які гріхи які муки там накидаються, і Тінгоччо розказав йому про все. Потім Меуччо спитав у товариша, чи не міг би він на сім світі зробити чогось для нього. Тінгоччо одповів, що може, — нехай

служить по ньому служби, проказує молитви й подає милостиню, бо се вельми помагає тогосвітнім душам. Меуччо сказав, що зробить се з дорогою душею, а коли Тінгоччо збирався вже одходити, Меуччо згадав про куму і, підвівши голову, спитав:

— Ага, Тінгоччо, добре, що я згадав! Яка там тобі кара за куму, що ти з нею спав на сім світі?

— Брате, — одказав йому Тінгоччо, — як опинився я на тому світі, був там хтось такий, що всі мої гріхи, бачиться, напам'ять знав. Він велів мені йти в таке місце, де я серед тяжких мук мав оплакувати всі переступи мої. Там зустрів я багатьох товаришів, засуджених до таких самих мук, як і я; стоячи між ними, я згадував про той гріх, що творив колись із кумою, і чекав за нього ще страшнішої кари, ніж та, якої мені завдавали: горю в огні, а сам увесь аж трушуся. Один якийсь грішник, що був поруч зо мною, побачив те й питає: "Що ж такого ти зробив, чим ти більше согрішив проти нас усіх, що і в огні стоя тремтиш?" — "Гай-гай, мій друже, — кажу я йому, — тим я тремчу, що жду нової кари за претяжкий гріх, що сотворив я на землі". — "Який же то гріх?" — питає він. А я й кажу: "Такий гріх, що з кумою спав да так із нею жирував, що до смерті дожирувався". А він тоді почав із мене глузувати. "Тю, дурний! Не бійся, тут куми не йдуть у рахубу!" Як я тії слова почув, то зразу заспокоївся.

Розказує він йому все оте, а тут уже й світ от-от близько.

— Прощай, Меуччо, вже мені пора, — промовив Тінгоччо і здимів.

Як почув Меуччо, що куми на тім світі не йдуть у рахубу, то почав глузувати з себе, що який-то він був дурний, що не займав кум, хоч і не раз йому така нагода траплялась. Відтоді він порозумнішав і діяв уже сміливіше. Та й сам брат Рінальдо, якби був сее знав, зміг би був підмовити свою куму без зайвих мудрацій.

Уже стиха повіяв легіт, бо сонце на спадень хилилось, коли король скінчив свою оповідку; тим що далі не було вже кому говорити, він ізняв вінець із своєї голови й поклав його на голову Лауретті з такими словами:

— Мадонно, я вінчаю вас лавром (се ім'я споріднене з вашим!) на королеву нашого товариства, тож віднині судить і рядить, яко володарка, всім, що може принести нам радість і втіху.

Сее сказавши, він ізнову сів. Лауретта, покликавши каштеляна, наказала йому накрити столи в тій прегарній долині трохи раніше, ніж звичайно, щоб усі могли повернутись до палацу, не поспішаючи; потім дала йому загальні розпорядження на весь час свого королювання. Потім того обернулась до товариства з такими речами:

— Діоней зажадав учора, щоб ми оповідали сьогодні про хитрі штуки, якими жінки морочать своїх чоловіків, і щоб я не боялася слави помстивої злюки-кусюки, то загадала б на завтра говорити про всякі каверзи, що витворяють жінкам чоловіки. Але я того не хочу: нехай краще кожне з вас приготується оповідати про різні штуки, які щодня люди людям строять — жінки чоловікам, чоловіки жінкам, а хоч і чоловік чоловікові; я думаю, що про се можна буде розказати багато цікавих історій, не менше, ніж сьогодні.

По сій мові вона встала і розпустила товариство до самої вечері. Дами й кавалери

також повставали: одні пішли бродити босоніж у прозорій воді, другі — гуляти по зеленому луку між гінкими кучерявими деревами. Діоней і Ф'ямметта довго виспівували разом про Архіта й Палемона; отак, розважаючись хто чим хоча, вони прогуляли до вечері. В призначену годину всі посідали за стіл над самим озером і любо-мирно повечеряли, — та чом би й не так, коли навколо виспівувало птаство, з пагорків повівав лагідний вітерець, і жодної ніде не було докучливої мухи.

Коли прибрали з столів, вони ще трохи походили по тій урочій долині і на даний од королеви знак подались тихою ходою до свого тимчасового мешкання; бо сонце стояло вже на вечірньому пружі; жартуючи й розмовляючи про різні речі — і про ті, що сьогодні говорилось, і про інші, — вони дійшли до свого пишного палацу вже присмерком. Тут вони покріпились по сій недовгій мандрівці холодним вином та солодощами і одразу ж почали танцювати навколо чудового водограю під звуки Тіндарової козиці та іншої музики. Нарешті королева звеліла Філомені проспівати канцону, і вона завела:

О Боже, я нещасна!
Невже того не зможу повернути,
Що доля одняла мені напасна?
Не знаю я, що діється зо мною,
Та серце б'ється знову
В передчутті блаженства неземного...
О раю мій, єдиний мій покою,
Скажи мені хоч слово —
Не жду я втіхи більше ні од кого,
Од тебе лиш одного...
Лише з тобою можу я забути
Журбу мою, скорботу повсякчасну.
Якась нова, незнана ще одрада
Мені бентежить душу,
Ллючи бальзам на давню в серці рану.
Жаги нової непоборна влада,
Се визнати я мушу,
Мене вже охопила полум'яно
Й тривожить ненастанно —
Незмога і вночі мені заснути
Од страсті, що палає непогасно.
Скажи ж, коли моя здійсниться мрія,
Скажи мені, мій милий,
Коли з'єднає нас палке кохання?
Я вірю — не зведе мене надія,
Та ждять не маю сили:
Нехай коротким буде час чекання

І вічним — раювання!
З тобою в парі хочу я відчути,
Яке життя чудове і прекрасне!
Прийди ж, коханий, у мої обійми —
В любовній тій розкоші
Я без вагань і без жалю потону.
Палким цілунком душу з мене вийми,
О любий мій, хороший!
А я тебе, клянуся, вже до скону
Не випущу з полону!
Як я люблю, повинен ти збагнути —
Про те моя канцона каже ясно.

Ся канцона дала всьому товариству на догад, що якесь нове, радісне кохання оволоділо Філомениним серцем; із слів пісні виходило, що вона свого любого вже не тільки очима спізнала, і всі вважали її щасливою, а дехто навіть заздрих їй непомалу. Та як пісня скінчилась, королева вгадала, що завтра буде п'ятниця, і звернулася до всіх ласкавим голосом:

— Ви знаєте, шляхетні дами й кавалери, що завтра в нас день, присвячений пам'яті хресних мук Господа нашого; як ви пригадуєте, ще за королювання Неїфіли ми одсвяткували його побожно, утримавшись од веселих оповідань, так само як і наступну суботу. Бажаючи йти за спасенним прикладом Неїфіли, я гадаю, що пристойно буде нам завтра й позавтрьому не вдаватись у потішні бесіди, як ми те зробили й на тім тижні, а спогадати благочестиво, що в сії дні для рятунку душ наших сподіялося.

Усім сподобалась побожна мова нової королеви; коли вона розпустила їх, ішлося вже до півночі, і всі пішли на спочинок.

Кінець сьомому дню
ДЕНЬ ВОСЬМИЙ

Зачинається восьмий день, у який під проводом Лауретти говориться про різні штуки, що то раз у раз люди людям строять: жінки чоловікам, чоловіки жінкам або чоловік чоловікові

Уже проміння сходового світила заблисло в неділю рано на верхогір'ї, розігнавши темнощі і розвиднивши все навколо, як королева встала з своїм товариством і, погулявши якусь часинку по росяній травиці, пішли десь о дев'ятій до сусідньої церковці слухати служби Божої; повернувшись додому і пообідавши весело й любо, поспівали трохи й потанцювали, а тоді з королевиного призвоління хто хотів міг піти одпочити. Як же сонце звернуло на третій пруг, всі посідали коло того прегарного водограю для звичної бесіди, як веліла королева, і з її наказу Неїфіла розпочала так.

ОПОВІДКА ПЕРША

Гульфард позичає в Гаспарруола гроші і, домовившись із його жінкою, що переночує з нею за таку саму суму, оддав їй ті гроші і каже Гаспарруолові при ній, що він вернув позичку, а та присвідчує, що се правда

Як уже так од Бога судилось, щоб сей день моєю розпочався оповідкою, то я се радо зроблю. Чимало вже в нас, любії мої подруги, говорилося тут про каверзи, що жінки чоловікам витворяють, а я хочу розказати вам про одну штуку, яку мужчина устругнув жінці, — не для того, щоб йому за сей учинок догану дати, а її пожаліти, а, навпаки, щоб його похвалити, а їй докорити та ще показати, як чоловіки можуть ошукувати тих, що їм вірять, дарма що і їх ті обдурюють, кому вони довіряють. Правда, те, про що я зараз розповім, годилося б назвати не оманюю, а радше одплатою, бо відомо, що жінка повинна оберігати честь свою і цноту паче життя свого і хоронитись од усякої скверни, хоч і нелегко буває, задля слабості нашої, повністю уникати всіх спокус; але, на мою думку, та, котра грішить заради грошей, заслуговує на спалення, а котра з любові (ми ж усі знаємо її велику силу), тій можна і простити, як не надто суворо судити — прикладом тому може бути монна Філіппа із Прато, що про неї говорив нам Філострат кілька день тому.

Так от, жив колись у Мілані один німецький найманець на ім'я Гульфард, чоловік хоробрый і вельми вірний тим, до кого вступав на службу, що з німцями трапляється негусто, і гроші він як було в кого позичав, то завжди справно платив, тим купці охоче боргували йому під невеликий процент які завгодно суми.

Живучи в Мілані, закохався той Гульфард в одну дуже вродливу жінку на ймення Амбруоджію, дружину багатого купця Гаспарруола Кагастрачча, доброго свого знайомця і приятеля; він зумів ту свою любов так обачно потаїти, що ані чоловік, ані хто інший про неї ніколи не догадувався. Одного дня він попрохав ту даму через довіреного посланця, щоб вона вволила його волю, а він, мовляв, за те готовий зробити для неї все, що вона скаже. Після довгих перемовин купчиха вирішила задовольнити його жадання, але з свого боку поставила перед Гульфардом дві вимоги: по-перше, щоб він про те ніколи нікому не говорив, по-друге, щоб як чоловік багатий дав їй двісті золотих, потрібних їй для якоїсь нужди, — тоді, мовляв, вона завжди буде до його послуг.

Почувши про таку її жадобу і обурившись підлотою тієї, котру мав раніш за жінку статечну, Гульфард змінив своє палке кохання майже в ненависть і надумав піддурити її. Він переказав їй, що охоче приймає ті дві умови і зробить усе можливе, щоб їй догодити, тож нехай тільки повідомить, коли йому до неї прийти, і він принесе їй те, що вона просить, причому ніхто про те не знатиме, крім одного товариша й спільника, якому він у всьому звіряється. Та дама, чи, вірніше, лайдачка, вельми тому зраділа і переказала Гульфардові, що муж її, Гаспарруоло, через кілька днів має їхати у своїх справах до Генуї, і тоді вона дасть йому знати й пришле по нього. Гульфард вибрав догідну хвилю, зайшов до Гаспарруола і сказав йому:

— У мене тут наклъовується одно діло, для якого я потребую двісті червінців. Чи не позичив би ти мені їх під такий самий процент, як завжди позичав?

Гаспарруоло одповів, що залюбки, і тут же одлічив йому потрібну суму. За кілька днів він і справді, як казала жінка, вибрався до Генуї, і вона прислала до Гульфарда звістку, щоб той прийшов до неї і приніс двісті червінців. Гульфард узяв із собою

товариша й подався до монни Амбруоджії, яка вже чекала на нього. Перше, що він зробив, — уручив їй при товаришеві ті двісті червінців з такими словами:

— Мадонно, ось гроші; оддайте їх вашому чоловікові, коли він повернеться.

Жінка узяла їх, не догадуючись, до чого ті Гульфардові слова. Думала, що він просто не хотів виявляти перед товаришем, що то він їй за щось платить.

— Добре, оддам, — одказала вона, — тільки перелічу спочатку, скільки їх тут єсть.

Висипала на стіл, перелічила — аж і справді двісті; заховала їх, рада та весела, і, вернувшись до Гульфарда, повела його в свою кімнату. І не тільки тої ночі, а не раз і потому, поки чоловік не вернувся з Генуї, вона приймала свого коханця. Як Гаспарруоло повернувся, Гульфард, вибравши такий час, коли той був разом із жінкою, прийшов до нього і сказав при монні Амбруоджії:

— Гаспарруоло, ті двісті червінців, що ти мені недавно позичив, виявились непотрібними, бо те діло в мене не вийшло. Я їх тоді ж ізразу повернув твоїй жінці, то скасуй же мою розписку.

Гаспарруоло, обернувшись до жінки, спитав у неї, чи вона ті гроші одержала. Побачивши, що Гульфард привів із собою свідка, вона не змогла того заперечити і сказала:

— Так, я їх одержала, просто забула тобі сказати.

— Гаразд, Гульфарде, — сказав тоді купець, — іди спокійно з богом, я ту розписку скасую.

Гульфард пішов, а обдурена жінка оддала чоловікові ганебну плату за свою зраду. Так хитрий закоханець поласував на дурничку своєю грошлюбною дамою.

ОПОВІДКА ДРУГА

Парох із Варлунго спить із монною Белькольоре і залишає в неї в заставу свою кереву; тоді позичає в неї ковганку й одсилає назад, просячи повернути заставлену кереву; вона її оддає з колючими примовками

Кавалери й дами — всі похвалили зарівно Гульфарда, що так хитро одунив жаднючу міланку; тоді королева, звернувшись з усмішкою до Панфіла, веліла йому заступити чергу, і він почав:

— Красні мої пані, розкажу я вам дещо про тих, котрі нас раз у раз кривдять, а ми не можемо їм тим самим оддячити: маю на увазі священників, що оголосили хрестовий похід на жінок наших і, підвернувши котрусь під себе, гадають, що такого прощення й розгрішення заробили, ніби з Олександрії в Авінйон зв'язаного султана привезли. А ми, нещасні миряни, за те їм рівною монетою одплатити неспроможні, хіба на їхніх матерях, сестрах, приятельках та дочках оскому зганяємо, як вони на жінках наших. Тим я й хочу розповісти вам про одну сільську любовну пригоду, хоч недовгу, так зате смішну на приконеччі, з якої, крім того, буде вам одна добра наука: не завжди вірте і священникам.

Так от, недалеко од нашого міста, як усі ви знаєте чи, може, чули, є село Варлунго, а в тому селі був колись паро-хом здоровий та бугайкуватий панотець. У письмі він не вельми був очитаний, зате в неділю десь під в'язом наставляв на добрий розум

парафіян своїх святими словесами, а як вони, бувало, з дому кудись одвихались, то вчашав до жінок їхніх щиріше, ніж попередні панотці, приносячи їм деякі гостинці — води свяченої та воскові недогарки — і даючи їм своє благословенство.

Багато парафіянок подобалось панотцеві, та найдужче впала йому в око така собі монна Белькольоре, жінка селянина Бентівенья дель Маццо; то була молодичка гарна, справді гожого кольору обличчя, з себе чорнява й тугенька і, як то кажуть, замашна. Крім того, вона вміла краще за всіх грати на цимбалах і співати "Тече вода у яругу" і ловко танцювала виступця або дрібушечки, вихаючи мережаною хустиною, що куди там іншим сусідкам. Так у неї панотець закохався, що неначе ошалів, і ходив, було, цілий день по селу, аби тільки її десь побачити. А в неділю рано, як знав, що вона в церкві, то так уже завзято виспівував. "Господи помилуй", та "Свят-свят-свят", мов той осел репетував, а коли її не було, то не вельми надсаджувався. Та, зрештою, діяв так обачно, що ні Бентівенья дель Маццо, ані хто інший нічого такого не помічав.

Щоб же до молодички легше підсипатись, панотець посилав їй деколи гостинчика: то пучок свіжого часничку із свого городу, то вінок дрібної та кріпкої цибулі, — а часом, як ніхто не бачив, то й подивиться на неї скосячи чи словом яким займе, а монна Белькольоре ніби й не туди — пройде собі мимо чин чином, наче їй до панотця байдуже.

Одного дня, в саме знадобіддя, блукав панотчик по селу і зустрів ненароком Бентівенья дель Маццо, що гнав кудись нав'юченого всяким добром осла. Панотець привітався до нього і спитав, куди се він прямує. Бентівенья одповів:

— Та йду, егомостику, ніде правди діти, до міста, справа є. Везу тут дещицю панові Бонаккоррі да Джінестрето, щоб пособив мені, бо пан судія вже прислав до мене возного, а я не знаю, за що і про що.

Зраділий парох сказав селянинові:

— Гаразд, сину мій, даю тобі своє благословення; іди та боржій вертайся. А як побачиш, бува, Лапучча або Нальдіна, то скажи, щоб не забули принести мені ременю для ціпових капиць.

Бентівенья сказав, що так і зробить, а егомость вирішив, що, поки хлоп до Флоренції сходить, треба б у його жінки щастя спробувати. От і почимчикував він до її хати, не спляючись ніде по дорозі, увійшов у двері та й каже:

— Мир сьому дому, а хто є в ньому?

А господиня була саме на горищі; почувши його слова, вона обізвалась:

— Заходьте, егомостику, гостем будете. А чого се ви по такій жароті вештаєтесь?

— Та, Богові слава, — одказав парох, — побачив, що твій чоловік у місто подався, та й зайшов отсе до тебе на часинку.

Жінка злізла з горища і заходилась перебирати капустяне насіння, що чоловік недавно з висадків намолотив.

— Ну як, Белькольоре, — озвався до неї панотець, — ти ще довго будеш мене мучити?

— А що я вам роблю? — засміялась молодиця.

— Та ти нічого не робиш, — одказав панотець, — але і мені того не даєш робити, що я хочу і що сам Бог велів.

— Що се ви, панотченьку, — молодиця йому, — хіба ж священики таке роблять?

— Ще й як, — одповів панотець, — краще за інших мужчин, а як хочеш знати чому, то скажу тобі: наш млин тим добре меле, що в нас у спустах завжди води багацько, ані напірає. Ось мовчи краще, та давай тєє, то сама побачиш.

— А що мені з того буде? — спитала Белькольоре. — Я ж знаю, що всі ви скупучі, як нечиста сила.

— А я знаю? — каже панотець. — Що хочеш, те й матимеш: хоч черевички, хоч стрічку, хоч сукна шмат — вибирай сама.

— Ну, добре, — каже Белькольоре, — я все те маю, та як ви мене так любите, то вчиніте мені одну ласку, а я вже вволю вашу волю.

— Кажи, що тобі треба, — мовив панотець, — я все зроблю.

Тоді жінка й каже:

— Мені треба в суботу до міста, вовну здати, що напярла, та прядку полагодити; як дасте мені п'ять лір (я знаю, що у вас єсть), то викуплю з застави темно-червону, ще дівоцьку, сукню та пояс святковий, бо і в церкву чи так куди ні в чому вже піти. А тоді вже зроблю все, що ви хочете.

— Дай, Боже, чого мені треба, — каже парох, — та в мене при собі таких грошей немає. Але нічого, до суботи я тобі дістану.

— Еге, — одповідає молодиця, — казав пан, кожух дам, та слово його тепле. Може, думаєте, і мене обіцянками-цяцянками спокусите, як ту бідну Білюццу, що після того всім батькам невісткою стала? Е, ні, сього не буде! Як не маєте при собі грошей, то сходитіть принесіть.

— Ет, — каже панотець, — не посилай мене зараз додому, тут саме така okazія трапилась, що нікого немає, а поки я вернусь — принесе, може, когось лиха година, і нам переб'ють, а тоді жди знову слушного часу.

— Ну що ж, — каже молодиця, — коли хочете, то йдіть, а ні, то сидіть та на мене дивіться.

Бачить панотець, що жінка своє править: "Гроші на бочку, і аз вам дам", а "на упованіє твоє" не хоче, та й каже:

— Ну, як ти не віриш, що я принесу тобі гроші, то от тобі моя блакитна керея в заставу.

— Керея, кажете? — підвела голову молодичка. — А чого вона варта?

— Як то, чого варта? — каже панотець. — Вона ж у мене не селянського сукна, а міланського, а дехто дума, що й голландського. На позаминулому тижні я дав за неї тандитникові Лотту цілісіньких сім лір, та й то Бульетто каже (а він на сукнах добре знається), що по правді я мусив би заплатити на п'ять сольдів більше.

— Хіба? — здивувалась Белькольоре. — Їй-богу, якось аж не віриться. Ну, та сількісь, давайте мені її сюди.

А в панотчика вже й жила напрутилась; ізняв він мерщій із себе керею та її оддав

молодиці; вона сховала її та й каже:

— Ходімо в хижку, панотче, туди ніхто не загляне.

Так же і зробили; єгомось довгенько вовтузився там із молодницею та цмокався ласо, поки з паном Богом її не посвоячив, а зробивши своє, вернувся до церкви в самій сутані, мов де на весіллі побував. А вернувшись, почав думати-гадати, що скільки не позбирає за рік недогарків од свічок, то на п'ять лір не стягнеться, і шкода йому стало тієї кереї. Давай тоді мізкувати, як би викупити її за так грошей, та й вимізував-таки на другий день, бо був собі, нівроку, хитруватий. А в той день та було саме свято; от він і послав сусідського хлопчика до монни Белькольоре, щоб вона позичила йому ковганки, бо до панотця, мовляв, прийдуть у гості Бігуччо даль Поджо і Нуто Бульетто, так треба буде чимось страву затовкти. Молодиця дала ковганку. В обіди панотець, знаючи, коли сідає до столу Бентівенья дель Маццо з своєю жінкою, покликав свого клірика та й каже:

— На отсю ковганку, однеси її монні Белькольоре й скажи: "Панотець дякує за позичку і просить оддати керею, що хлопчик лишив у заставу".

Клірик пішов із ковганкою до молодиці, що й справді сіла якраз обідати з чоловіком. Поставив він ковганку й переказав, що йому велів священик. Почувши, що панотець вимагає керею, вона вже хотіла щось сказати, як чоловік сердито перебив її річ:

— Ти що, заставу береш у єгомостя? Ой, дивись мені, бо ошийника схопиш! Зараз же оддай ту керею, сто копанок чортів тобі в пельку! Та гляди, як панотець іще чогось попросить, чи осла, то й осла, то щоб без одмови дала!

Белькольоре встала сердито з-за столу, вийняла з скрині керею, оддала її клірикові і сказала:

— Перекажи ж своєму панотцеві, що не діжде він більше в моїй ковганочці сала товкти, як він такий!

Клірик узяв керею, одніс її священику й переказав жінчині слова. Панотець промовив сміючись:

— Скажи ж і ти їй, як побачиш, що як не даватиме мені ковганки, то нехай вибача — не діжде од мене товкача.

Бентівенья думав, що жінка сказала ті слова з серця, тим що він її налаяв, і не звернув на них уваги, але монна Белькольоре довго ще сварилась із панотцем і сердилась на нього до самого винобрання; та коли єгомось нагрозився, що запроторить її в пащу до Люципера, вона з великого страху запила з ним змирщину молодим вином і заїла гарячими каштанами, і вони ще не раз потім утішались навзаєм. А замість тих п'яти лір панотець дав до направи її цимбали і казав приробити до них дзвіночок, то вона й тому була рада.

ОПОВІДКА ТРЕТЯ

Каландріно, Бруно та Буффальмакко йдуть шукати на берег Муньйона каменя-геліотропа; Каландріно вважає, що знайшов його, й повертається додому з повною пеленою каміння; жінка лає його, а він б'є її спересердя і оповідає товаришам те, що

вони знають краще за нього

Як Панфіл доказав свою історію, з якої дами сміялись так, що й досі, може, не перестали, королева веліла оповідати далі Елізі; та почала, ще не пересміявшись:

— Не знаю, любії мої подруги, чи моя правдива й потішна оповідка зможе вас так розвеселити, як Панфілова, та я вже якось постараюсь.

У нашому місті, багатому на всякі чудасії та на різних диваків, жив не з-так давно один маляр на ймення Каландріно, чоловік дурноверхий і химерний, що водив компанію найбільше з іншими двома малярами — Бруном та Буффальмакком; то були люди жартівливі, хоч і цілком розумні та розсудливі, а з Каландріном для того тільки приставали, щоб із його дурачків та химер посміятись.

Під той самий час жив у Флоренції також один молодий штукар на ймення Мазо дель Саджо, хитрий і до всього дотепний, що аж любо; прочувши про того дивака Каландріна, він надумав пожартувати собі з ним, упевнивши його в якійсь нісенітниці. От побачив він його якось у церкві святого Іоанна — маляр уважно розглядав образки й різьбу на новій напрестольній skinі; жартун зміркував собі, що отут якраз і добре буде гачка на нього закинути. От змовився він із одним своїм товаришем, підійшов із ним до вівтаря, де стояв Каландріно і більше не було нікого, та й завели мову про всяке незвичайне каміння, ніби й не помітили маляра, причому Мазо говорив так упевнено, наче був першорядним каменезнавцем і ювеліром. Каландріно почав до її розмови прислухатись і, пересвідчившись, що вона не секретна, підійшов до них ближче. Мазо вельми тому зрадів і провадив свою бесіду далі; коли Каландріно спитав його, де таке чарівне каміння водиться, Мазо одповів йому, що здебільшого в Золотих Козах, там, де живуть баски, в області Навербігрушії, де виноградні лози підв'язуються ковбасками, за шеляга можна купити гуску ще й гусеня в додачу; там є гора вся із струганого пармезанського сиру; люди, що на ній живуть, тільки те й роблять, що ріжуть локшину, ліплять вареники, варять те все у юшці з-під каплунів і кидають додолу — хто скільки впіймає, стільки й має; а попід горою тече річка з сутого солодкого вина, що в ній і краплі води нема, — такого питва більше ніде в світі не бува.

— Ех! — аж крикнув Каландріно. — Оце так країна! А скажи ж мені, де діваються ті каплуни, що з них юшка виварюється?

— Баски з'їдають, — одказує Мазо.

— А ти там був коли? — питає Каландріно.

— Не питай! — каже Мазо. — Не раз і не сто раз!

— А скільки ж туди миль? — допитується Каландріно.

— Та, мабуть, не менше од тисячі, як іти по-лисячи, — каже Мазо.

— Так се десь аж за Абрुццями? — каже Кадандріно.

— Авжеж, — каже Мазо, — за Абруццями і за Дуруццями. Придуркуватий Каландріно, бачачи, що Мазо говорить усі ті речі з поважною міною, без смішків, повірив, що то все щира правда, і сказав:

— То для мене не близький світ, а якби було ближче, то й я пішов би коли-небудь із тобою, хоч побачив би, як ту локшину роблять, та наївся б досхочу. Але скажи мені,

спасибі тобі, чи немає якого дорогого каміння в наших краях?

— Аякже, — одповів Мазо, — є і в нас два види каміння, що велику силу мають: один — то граніт у горах Сеттіньяно та Монтіші; коли з нього зробити жорна, то можна добувати муку з зерна (недаром країни кажуть, що жорна з Монтіші в Бога найсвятіші); у нас їх стільки багато, що вони ніпочому, як у Навербігрушії ізмарагди: з них та й стоять цілі гори, такі увишки, як наша гора Морелло, і опівночі так світяться, що крий мати божя. Ти знаєш, якби такі жорна взяти в оправу, ще як дірка в них не просвердлена, та повезти до султана, то він би дав за них, що тільки душа забажає. Є у нас і другий камінь чудодійної сили, що ми звемо геліотропом: хто його при собі має, того ніхто не бачить у тому місці, де його нема.

— Ото справді велика сила, — каже Каландріно. — А де ж він є, той другий камінь?

— У річці Муньйоні, — одказує Мазо.

— А який він завбільшки, — питає Каландріно, — і якого кольору?

— Завбільшки бувають усякі, — каже Мазо, — котрі більші, котрі менші, а на колір усі чорні наголо.

Каландріно все те добре зятимив і попрощався з Мазом — має нібито якусь там справу; він вирішив податися на розшуки того каменя, але хотів порадитись уперед із Бруном та Буффальмакком, яких він дуже любив. От пішов він їх шукати, щоб устигнути на річку раніше од усіх; довго ходив туди-сюди і вже аж в обіди згадав, що вони працюють у фаентинському дівочому монастирі. Хоч було вже й жарко, мало не бігом побіг він туди, покинувши всі свої справи. Побачивши нарешті товаришів, так до них обізвався:

— Товариство, як ви послухаєте моєї ради, то ми можемо стати найбагатшими людьми на всю Флоренцію. Чув я од певного і віри гідного чоловіка, що в Муньйоні нашому трапляється такий камінь, що хто його при собі носить, той стає невидимий. Ходімо ж пошукаймо його, поки хтось інший не назирить. А я певен, що ми його знайдемо, бо я знаю, який він є; а як знайдемо, тоді вже ясно, що маємо робити: покладемо в кишеню та й гайда до міняйлів, що в них на столах завше повно золота й срібла; скільки захочемо, стільки й візьмемо собі грошей. І ніхто нас не побачить, і розбагатіємо ми за короткий час — не треба вже буде нам день у день, як тим слимакам, стіни розмальовувати.

Як почули тії речі Бруно й Буффальмакко, то осміхнулись про себе, презирнулись і почали вдавати, що се їх дуже здивувало, та хвалити Каландрінову раду, а Буффальмакко спитав, як той камінь називається. Та Каландрінові, що був зроду нетямущий, назва вилетіла вже з голови.

— Що нам по назві, — сказав він, — коли ми знаємо його силу? Ходімо зараз шукати, чого ми будемо час гаяти?

— Ну, добре, — каже тоді Бруно, — а який той камінь на вигляд?

— Усякі бувають, — одказує Каландріно, — та всі на колір чорні; тим треба нам, я гадаю, збирати всі чорні камінці, які побачимо, поки на той натрапимо. Ходімо ж, годі монятися.

— Постривай, — каже йому Бруно, а тоді вже до Буффальмакка: — Каландріно, здається, правду каже, тільки пора тепер негодна: сонце стоїть високо, світить прямо на берег і, певне, висушило все каміння, так що кожний камінець білим видається, а вранці, поки сонце їх не висушить, там бувають і чорні. До того ж сьогодні на Муньйоні багато всякого народу вештається, той те, той те робить, бо день буденний; як нас побачать, то зразу здогадаються, що ми робимо, та й собі кинуться шукати, а як вони те диво знайдуть, то наш поспіх обернеться в посміх. На мою думку (я гадаю, що й ви на неї пристанете), се треба зробити вранці, коли легше буде чорний камінь од білого розпізнати, і в святковий день, щоб ніхто нас там не побачив.

Буффальмакко схвалив Брунову раду, погодився з ним і Каландріно, та й вирішили вони втрюх піти шукати того каменя в неділю рано, причому Каландріно просив своїх товаришів, щоб вони нікому в світі того не казали, бо й сам він дізнався про те під великим секретом. Потім він розповів їм іще й ті небилиці, що чув про Навербігрушію, а клявся-божився, що то щира правда.

Як Каландріно пішов од них, Бруно й Буффальмакко домовились між собою, як їм спільно діяти. Каландріно хтозна-як виглядав тієї неділі; як діждався нарешті, устав на зорі, зайшов до своїх товаришів, і вони всі втрюх подалися через браму святого Галла до Муньйона. Там вони почали ходити по берегу туди-сюди, шукаючи того каменя. Каландріно, як найзавзятіший шукач, ішов попереду, стрибав із місця на місце і пильно придивлявся до кожного камінчика: де тільки побачить чорного, зразу підніме й покладе собі за пазуху. А товариші йшли трохи позаду, зрідка й собі якийсь камінчик підбираючи. Небагато пройшов Каландріно, як уже в нього була повна пазуха; тоді він підняв поли своєї хламиди, шитої не по-фламандському, а по-наському, підвернув кінці під ремінний пояс і набрав таким чином повну пелену каміння; мало того, зробив такий мішок ще і з плаща, і той насипав ущертъ.

Як побачили Бруно й Буффальмакко, як нав'ючився Каландріно (а діло було вже під обіди), Бруно обізвався до Буффальмакка, як було між ними домовлено:

— А де ж се Каландріно?

Буффальмакко, хоч і бачив, що Каландріно стоїть неподалік од нього, подивився сюди-туди та й каже:

— Не знаю, ще недавно він був тут, трохи попереду.

— Може, й був недавно тут, — каже Бруно, — та тепер, мабуть, уже дома обідає, а ми тут, як дурні, шукаємо на березі чорні камінці.

— Ти ба, який хитрий! — каже Буффальмакко. — Пошив нас у дурні та й покинув тут, а ми йому й повірили. Ну, слухай, який же йолоп, окрім нас, повірив би, що в Муньйоні є каміння такої чудодійної сили?

Почувши їхню розмову, Каландріно подумав, що той камінь і справді попався до нього, бо товариші його не бачать, хоч він і тут. Надзвичайно задоволений із цієї удачі, він не сказав їм ні слова і вирішив іти додому; повернувся та й пішов. Як товариші те побачили, Буффальмакко сказав Брунові:

— А нам що тут робити? Ходімо й собі додому!

— Ходімо, — сказав Бруно, — але Богом божуся, що Каландріно більш мене ніколи не одурить. Ух, якби отсе він був передо мною, як увесь сьогоднішній ранок, я так би вчесав його сією каменюкою по литках, що дав би на місяць пам'яткового!

Як сказав, так у той же мент розмахнувся й поцілив каменем Каландрінові в ногу. Бідолаха аж засичав із болю, підняв ногу, та змовчав і пішов далі. Тоді Буффальмакко взяв один із камінців, що підібрав був на березі, та й каже:

— Бач, який гарний камінець; якби отаким та Каландрінові в спину!

Та швиргиць його — і таки влучив у самісіньку спину. Довго вони кидали на нього камінням, примовляючи всяку всячину, аж поки не дійшли по берегу до міської брами. Тут вони покидали додолу те каміння, що набрали були, пристояли трохи, поговорили з митниками і розказали їм про ту штуку; митники дуже сміялись і теж удали, ніби не помітили Каландріна, то й не займали його, як він проходив. А він дочвалав, не спиняючись, до свого дому, що стояв на Жорновому перехресті, і так якось склалося, ніби навмисне, що, як ішов він по берегу, а потім і по вулиці, ніхто до нього не озвався (правда, мало хто йому по дорозі і траплявся, бо майже всі сиділи дома, обідали).

От уступив Каландріно з тим вантажем до свого дому; дружина його монна Тесса, жінка вродлива і статечна, зустріла його наверху сходів. Розсердившись за те, що його довго не було, вона почала йому вимовляти:

— Де тебе носить лиха година? Люди давно вже пообідали, а ти тільки додому йдеш!

Як почув се Каландріно і зміркував, що його побачили, з великої досади гримнув:

— Де ти тут узялася, негіднице? Ти все мені зіпсувала! Стривай же, будеш ти в мене знати!

Зайшовши в свою кімнату, він зсипав у купу принесене каміння, а сам побіг, лютий, до жінки та за коси її, та додолу, та й давай місити її по чім попало кулаками та носачами — живого місця на ній не залишив, хоч як вона просилася, схрестивши руки.

Буффальмакко й Бруно, пореготавшись з сторожею коло брами, пішли собі помаленьку назирцем за Каландріном. Підійшовши до порога його дому, почули, якого чосу давав він жінці; удаючи, ніби тільки оце прийшли, вони окликнули господаря. Той підійшов до вікна, червоний, упрілий і задиханий з натуги, і попрохав їх піднятися нагору. Вони й подалися туди, хоч нібито й не хотіли: бачать — у кімнаті насипано силу каміння, в одному кутку хлипає побита, потовчена, розкудлана, аж синя на виду, жінка, а в другому сидить Каландріно, розхристаний і розперезаний, та тільки сопе, як після тяжкої роботи. От подивились вони на те все та й кажуть:

— Що се таке, Каландріно? Чи будувати щось зібрався, що в тебе стільки каменю? А що сталося із монною Тессою, побив ти її, чи що? Чудасія!

Каландріно, виснажений ваготою каміння і тою люттю, з якою він лупцював жінку, змучений тим, що втратив, як йому здавалось, своє щастя, негоден був і двох слів докупити зв'язати, щоб дати якусь відповідь товаришам. Тоді Буффальмакко знов сказав, перечекувавши:

— Каландріно, хоч ти може, і був на нас за віщось сердитий, та не треба було з нас

отак знущатися, як ти зробив: повів нас на розшуки того чудодійного каменя, а сам, не сказавши ні "прощайте", ні "вибачайте", шмигнув кудись, ми ж, як дурні, на березі лишилися. За віщо ся кривда? Та се вже буде останній раз, що ти нас обморочив!

Сее почувши, Каландріно спромігся на мову і сказав:

— Не гнівайтесь, товариші мої, діло було не так, як ви гадаєте. Я — лихо моє тяжке! — знайшов-таки той камінь, їй-богу, правда: як ви питали один одного, де я дівся, то я був од вас ступнів, може, за десять; тоді я здогадався, що ви мене не бачите, випередив вас і йшов увесь час трохи попереду.

Так, з одного краю почавши, він переказав їм усе, що вони робили й говорили, показав їм спину й литки, де були знаки од їхніх камінців, а тоді провадив далі:

— Вірите, як увіходив я до брами з усім отим камінням за пазухою і в пелені, то вартові й слова мені не сказали, а ви ж знаєте, які вони прискіпливі та набридливі — до всього додивляються; потім стрічав я на вулиці кумів своїх і друзів, що завжди, було, до мене озиваються й на чарку запрошують, а тут ніхто ні слова, ні півслова — виходить, вони мене не бачили. А от уже як додому прийшов, де взялась на мою голову ся чортиця, ся проклята ледащиця — і побачила мене! Ви ж знаєте, що бісова жінота кожній речі силу однімає... Мав я стати найщасливішим чоловіком у Флоренції, а зробився найнещасливішим. Тим-то і дубасив я її, поки руки не заболіли; дивно мені, як я її не зарізав! Хай проклята буде та година, коли я її побачив, той день, коли вона вступила до мого дому!

Знову закипівши гнівом, він поривався встати і ще їй додати. Буффальмакко і Бруно, слухаючи його мови, вдавано дивувались, а самі ледве стримувались, щоб не реготати. Побачивши, що він знов із серця збирається лупцювати жінку, вони насилу вгамували його, сказавши, що не жінка в тому винна, а він сам: адже він знав, що жінки кожній речі силу одбирають, то мусив би попередити її, щоб у той день не потрапляла йому на очі. Отож Бог не дав йому тієї обачності — чи така вже його недоля, чи за те, що він хотів товаришів одурити, бо як найшов камінь, треба було одразу признатись. Багато ще всячини вони говорили, покіль його з жінкою помирили, та й пішли собі додому, а Каландріно довго ще над тим камінням сидів та бідкався.

ОПОВІДКА ЧЕТВЕРТА

Настоятель ф'езоланського собору закохується без взаємності в одну вдовицю і, уявляючи, що ночує з нею, спить із її служницею, а вдовині брати в сей час приводять у ту кімнату єпископа

Уже Еліза докінчила свою історію, яку товариство слухало з великою цікавістю, коли королева звернулась до Емілії, щоб вона заступила чергу і оповіла щось своє. Емілія, не гаючись, почала такими словами:

— Шановнії мої подруги, уже не раз тут говорилося про те, як ченці, священники та інші духовні особи намагаються вводити нас у спокусу, але скільки про те не говорити, все одно всього не перекажеш. Тим я й хочу розповісти вам про одного настоятеля, який притьмом хотів добитись любові певної дами, чи по волі, чи по неволі; та вона, буди розумною, убрала його по заслугі в добрі шори.

Усі ви, певне, знаєте, що стародавнє місто Ф'єзоле, котре стоїть он на тій горі, було колись велике й славне, хоч тепер і занепало; правда, ще й досі є в ньому єпископ, як повелось із минулих часів. Неподалік од ф'єзоланського собору жила колись одна вдова, із значного роду, на ймення монна Пікарда; там була в неї садиба і домок невеличкий, там вона й мешкала майже цілий рік разом з двома братами своїми, молодими й шляхетними кавалерами, бо достаток у них був абиякий. Удова та, жінка ще молода й хороша на вроду, частенько ходила до собору, і настоятель того собору закохався в неї напропале. Через деякий час він так осмілів, що освідчився тій дамі в коханні і попросив її, щоб вона полюбила його так, як він її любить. А сей отець-настоятель був хоч на літа і старий, та на вдачу ярий, до того ще й гордуватий та пихатий і без краю зарозумілий — так високо нісся, що ну, і всім увірився своїми гонористими манерами; ніхто його не любив, і вже кому-кому, а тій удові не подобався він анітрохи, такий був їй осоружний як трясця. Як жінка розсудлива, вона так йому одказала:

— Панотче, мені, звичайно, приємно, що ви мене любите, мушу любити вас і я, та таки й любитиму, але і в моїй, і в вашій любові не повинно бути нічого нечестивого. Ви — священик, мій духовний отець і чоловік уже далеко не молодий; се все зобов'язує вас бути чистим і чесним. Зважте й на те, що я не дівчина, до якої можна було б іще залицятись, а вдова; ви самі добре знаєте, якої цнотливості вимагають од нашого стану. Через те, не у гнів вам, такою любов'ю, про яку ви кажете, я зроду вас не полюблю і не хочу, щоб ви мене так любили.

Не домігшись успіху за першим разом, отець-настоятель не розгубився: він пустив у хід усю свою настійливість і настирливість, пишучи до неї листи, посилаючи посланців і пристаючи до неї, як заходила вона до церкви. Ті його зальоти були вдові неприємні й прикрі, і вона надумала дати йому доброго одкоша, якого він і заслуговував, одначе вирішила не робити нічого, не порадившись заздальгідь із братами.

Розповівши їм про настоятелеві замаху і одкривши свій намір, вона дістала од них дозвіл діяти на свій розсуд. Через кілька днів пішла вдова своїм звичаєм до церкви; скоро настоятель забачив її, підійшов до неї і завів мову, як із своєю. Вона прийняла його з приязною посмішкою і одвела осторонь; вислухавши його лестивих слів, зітхнула зглибока і промовила:

— Панотче, не раз я чувала, що немає такої фортеці, якої не можна рано чи пізно добути, щодня її штурмуючи; отак же сталося і зо мною. Ви так мене підходили то солодкими речами, то однією ласкою, то другою, що мусила я свій намір перемінити. Коли вже я так вам сподобалась, то треба мені вашою стати.

Урадуваний настоятель сказав:

— Мадонно, велике вам спасибі; правду кажучи, мені аж дивно було, що ви так довго не давались на підмову, бо досі проти мене жодна не встояла; у мене навіть примовка була така: "Якби жінки були із срібла, то монети з них не виб'єш — молота бояться". Та годі вже про се, скажіть краще, коли і де ми можемо зійтися?

— Любий мій панотченьку, — одказала вдова, — ви питаєте коли? Коли вам буде

завгодно, бо в мене немає мужа, щоб йому за свої ночі звіт давати. А от де? Тут уже я не знаю, що придумати.

— Як не знаєте? — спитав настоятель. — А в вашому домі?

— Панотче, — одказала вдова, — вам відомо, що я маю двох братів-кавалерів, у яких гості не переводяться вдень і вночі, а дім у мене не дуже великий, так що навряд чи можливо нам буде вдома зійтися, — хіба що будемо мовчати при тому, як німі, — ані пари з уст, та пробуватимемо поночі, як сліпі; коли б ви на те погодились, тоді можна б і в моїй кімнаті, бо брати туди не заглядають; але їхні кімнати так близько од моєї, що хоч і пошепки слово скажеш, то в них буде чути.

— Мадонно, — сказав настоятель, — то нічого, нехай яку ніч чи дві й так переночуємо, поки я десь підшукаю догідніше місце.

— В тім уже ваша голова, панотче, — сказала вдова, — про одно ще тільки попрошу вас — щоб се лишилось у тайні, нікому ні слова.

— Мадонно, — сказав настоятель, — про се не турбуйтеся, а, коли ваша ласка, так ізробіть, щоб ми вже сю ніч могли зійтися.

— Згода, — одповіла дама і, розказавши йому, коли і як до неї прийти, попрощалась із ним та й пішла додому.

А в тої дами та була собі служниця, немолода вже і дуже бридка та нечупарна: ніс приплюснутий, рот кривий, губи товстіші, зуби рідкі й великі, очі каправі, ще й зизом дивляться, а з лиця жовтява, так наче не у Ф'езоле жила, а десь у Сінігалії; до того ще була й кульгава — праву ногу мала коротшу за ліву. Звали її Чута, та майже всі казали на неї Чутяка, бо була бридка, мов чортяка. Але ся бридуля була собі не без хитрості.

Прийшовши з церкви, пані покликала її і сказала:

— Чутяко, як ти мені вслужиш добре сієї ночі, то я подарую тобі нову гарненьку сорочку.

Як почула Чутяка про сорочку, зразу одказала:

— Пані, як дасте мені сорочку, то я і в огонь піду, не то що.

— Добре, — сказала пані, — я хочу, щоб ти сю ніч переспала в моїй постелі з мужчиною і приголубила його як слід, та гляди і словом не озивайся, щоб брати мої не почули: ти ж знаєш, що вони сплять постінь. А тоді вже я подарую тобі сорочку.

— Коли треба, — сказала Чутяка, — то не то з одним, із шістьома пересплю.

Коли настав вечір, настоятель прийшов, як йому було велено, а вдовині брати, домовившись з нею наперед, сиділи в своїй кімнаті і подавали час від часу голос; тим-то панотець уступив нищечком у панину опочивальню і добрався поночі до ліжка, а Чутяка, яку пані навчила, що робити, пішла туди з другого боку. Гадаючи, що то його дама, отець-настоятель обійняв Чутяку і став її цілувати, не кажучи ні слова, а Чутяка його, так само мовчки, а тоді й інші жарти завели — панотець уступив у володіння тим добром, якого віддавна прагнув.

Улаштувавши всі ці речі, вдова сказала братам своїм зробити решту, як було в них домовлено. Тихо вийшовши з дому, вони подались на майдан, і доля якнайліпше сприяла їхньому наміру: вони хотіли знайти десь єпископа, а єпископ сам їх уже шукав

— погода стояла жарка, і йому захотілось піти до них випити чого-небудь. Зустрівши їх, він сказав про те своє бажання, і вони повели його до себе в прохолодний двір, де горіло чимало свічок; церковний достойник з великим задоволенням скуштував їхнього доброго вина. Коли він випив, юнаки сказали:

— Велебний отче, тим, що ви зробили нам велику ласку, одвідавши нашу скромну господу, куди ми самі бажали вас запросити, нам хотілося б, щоб ви зволили подивитись на одне невидальце, котре ми вам маємо показати.

Єпископ одповів, що з дорогою душею; тоді один із братів узяв у руки посвітач і пішов уперед, а за ним єпископ і решта людей, а ввів він їх до тої кімнати, де отець-настоятель спав із Чутякою. Панотчик не гаяв марно часу і одмахав верхи уже, либонь, три милі; втомившись по трудах праведних, він спочивав, тримаючи Чутяку в обіймах, незважаючи на духоту.

Коли юнак із посвітачем у руці вступив у кімнату, а за ним єпископ та інші люди, всі побачили отця-настоятеля у тих гріховних обіймах. Тут прокинувся й сам панотчик: побачивши світло й людей, він так злякався й засоромився, що аж голову мусив під накривало сховати. Єпископ добре виганьбив його і велів йому підвести голову та подивитись, із ким він спав. Як дізнався отець-настоятель, що дама його ошукала, то так йому тяжко на душі стало, що господи, а тут іще ся ганьба й неслава!

Одягнувся бідаха з наказу єпископа, та й повели його під вартою додому, покуту велику за той гріх одбувати. Тоді єпископ почав розпитувати, як се сталось, що він прийшов ночувати до Чутяки. Вдовині брати розповіли йому все по ряду. Вислухавши їхньої мови, єпископ вельми похвалив даму, а також і юнаків за те, що, не бажаючи каляти рук своїх священичою кровію, вони провчили його по заслугі. За сей гріх єпископ накинув настоятелеві сорок днів покути, але він не одбув її і за п'ятдесят днів — так плакався з ганьби своєї та обдуреної любові. Довго ще потім соромно було йому й на вулицю виткнутись: як вийде, було, зараз хлопчаки показують на нього пальцями й гукають: "Гля, гля, се той, що з Чутякою ночував!" З великої досади отець-настоятель мало не збожеволів.

Отак-то статечна пані здихалась нахабного душпастиря, а Чутяка здобула сорочку — і коханця на одну ніч.

ОПОВІДКА П'ЯТА

Троє молодих флорентинців стягають штани у судді-провінціала, коли він, сидячи в уряді, розбирає справи

Емілія доказала свою історію, і все товариство вельми похвалило розумну вдову; тоді, глянувши на Філострата, королева промовила:

— Тепер твоя черга.

Той одповів, що готовий, і почав такими словами:

— Любії мої панії! Я хотів був розказати вам про зовсім іншу пригоду, та Еліза згадала тут нещодавно про одного жартуна — пам'ятаєте, про Маза дель Саджо, то й мені заманулось розповісти історійку про нього та його товаришів; вона буде цілком пристойна (хоч і трапиться в ній кілька слів, які ви соромитесь вимовляти) і, гадаю,

досить смішна.

Ви, мабуть, чували не раз, що в нашому місті інколи бували управителями виходці з провінції, люди здебільшого нікчемні і злиденні, — все, що вони робили, виходило в них якось ніби гнидюво; через ту свою природну скупість та скнарість приводили вони з собою таких судців та нотарів, що, здавалось, їх не з правничої школи на уряд узято, а од плуга чи од шила й дратви. Як був у нас один такий провінціал подестою, привів він з собою між іншими і одного суддю, що називав себе Нікола да Сан-Лепідіо і був схожий радше на шмаровоза, ніж на урядовця, — а його ж настановлено судити кримінальні справи.

Нерідко буває, що й нічого чоловікові в суді робити, а він туди заходить; забрів одного ранку в судову палату і Мазо дель Саджо — шукав, бачите, якогось свого приятеля. Як побачив він там мессера Нікола, що сидів за своїм столом, то став дивитись на сю прояву, немовби на рарога. Берет на ньому був засмальцьований, каламар коло пояса заляпаний, спідня хламида визирала з-під мантиї — усе не так, як повинно бути в чоловіка звичайного і статечного; та найкумедніші були в нього штани: матня в них теліпалась аж до колін, і се було видно всякому, бо занадто тісна мантия розходилась унизу, як пан судія сидів на своєму місці. Побачивши таку дивовижу, Мазо забув про того, кого він тут шукав, і кинувся до двох інших своїх товаришів, таких самих штукарів, як і він сам: одного звали Рібі, а другого Маттеуццо.

— Будьте друзями, хлопці, — сказав він їм, — ходімо зо мною в суд, я покажу вам таку прояву, що ви зроду не бачили.

От пішли вони разом у суд, і Мазо показав їм судію, які в нього штани. Хлопці дуже реготалися ще здалеку, а як підступили ближче, то побачили, що під той стіл, за яким він сидів, можна легко пролізти; крім того, вони помітили, що дощані підмостки, на яких стояли судцеві ноги, були діряві — крізь таку дірку вільно можна було просунути руку.

— А що, хлопці, — каже Мазо, — як ми з нього зовсім штани стягнемо? Се не трудна штука!

Хлопці швидко зметикували, як за те діло взятись: домовившись, що кому робити й говорити, вони прийшли наступного ранку в судову палату, де вже було повно народу. Маттеуццо проліз нишком, так що ніхто й не постеріг, під ті підмостки, а Мазо й Рібі підійшли тим часом до пана судії: один схопив його за одну полу, другий за другу.

— Пробі, паночку! — заволав Мазо. — Поки сей злодюжка не втік, скажіть йому, нехай оддасть мені чоботи, що в мене вкрав, хоч він і одбріхується; а я сам бачив, ще й місяця нема, як він давав їх шевцеві підшивати.

А Рібі й собі кричав:

— Не вірте йому, пане, він шахрай! Знає, що я прийшов позивати його за валізу, що він у мене вкрав, та й плете про ті чоботи, а вони в мене вже давно; як не вірите, можете поспитати в моєї сусідки-перепічайки, у тітки Гладкої, що хляками торгує, і того діда, що в Покрівській церкві сміття підмітає; вони бачили, як він ішов із хутора.

Мазо ввесь час перебивав Рібі, поки той говорив, а Рібі намагався його

перекричати. Суддя встав, щоб краще їх вислухати, а Маттеуццо тим часом вигодив хвилю, просунув руку в дірку, схопив за матню і потягнув суддівські штани, а що мессер Нікола був собі худий і безклубий, штани зразу з'їхали вниз. Суддя те почувив і, не знаючи, в чім річ, хотів захристати мантию, щоб закритись і сісти, але Мазо й Рібі вчепились у нього з обох боків, галасуючи:

— Так не годиться, пане, що ви не хочете мене розсудити, а тікаєте кудись. За такі марниці в нас тут не розводять писанини.

Багато ще всячини торочили вони йому, тримаючи з обох боків за поли, поки всі присутні не побачили, що з пана судії спустилися штани. Маттеуццо потримав їх ще трохи, а потім пустив і непомітно виліз із своєї схованки та й вийшов із суду. Рібі, побачивши, що діло вже зроблено, сказав:

— Коли так, то от вам хрест святий, поскаржуся в магістрат!

А Мазо й собі випустив полу з рук, говорячи:

— А я таки прийду сюди ще раз і ще раз, може, ви будете колись повороткіші, не такі, як сьогодні.

Сее сказавши, швай-швай, та й розійшлися хто куди.

Пан судія привселюдно натягнув штани, ніби щойно з постелі встав; аж тепер догадався він, як то могло статись, і став допитуватись, де ті люди, що за чоботи й валізу позивались. Не розшукавши їх, він запряг на божі тельбухи, що він їх таки знайде і дізнається, чи є в Флоренції такий звичай — стягати штани у судді в урядовому місці. Як почув про те подеста, то теж збив велику бучу, але його приятелі сказали йому, що та штука зроблена була навмисне, аби показати, що флорентинці знають, чому замість урядовців він привів із собою дурнолюбців, — бо вони дешевші. Тим подеста вирішив не роздмухувати сієї справи; на тому все і скінчилось.

ОПОВІДКА ШОСТА

Бруно і Буффальмакко крадуть у Каландріна кабана, а потім ворожать на імбирових пігулках та білому вині, хто злодій; вони дають йому дві собачі пігулки з алое, і виходить, що кабана вкрав він сам; тоді беруть з нього викуп за те, що не скажуть жінці

Скоро скінчилась Філостратова смішна оповідка, королева веліла заступити чергу Філомені, і та почала:

— Милії мої подруги! Як Філостратові згадка про жартуна Маза піддала оповідку, котру ми щойно слухали, так і мені ймення Каландріна привело на думку одну історію, що припаде вам, сподіваюсь, до смаку.

Хто такі були Каландріно, Бруно й Буффальмакко — нема чого вам пояснювати, бо ви про них недавно всі чули; тим, приступаючи одразу до речі, скажу, що у Каландріна на хуторі під Флоренцією був двір, що він узяв за жінкою; з того двора він мав деякі прибутки і щороку проти Різдва їздив туди разом із нею колоти кабана на солонину. Одного року сталося так, що він мусив їхати туди сам, бо жінка нездужала. Як почули Бруно й Буффальмакко, що він їде без жінки, і собі подалися на той хутір у гості до священика, свого великого приятеля і Каландрінового сусіда. В той день, як вони приїхали, Каландріно зарізав уже зранку кабана і, побачивши їх із священиком, сказав:

— Вітаю вас, друзі. Заходьте до мене, подивитесь, який із мене господар.

Повів їх до свого дому і показав зарізаного кабана, якого гадав засолити про домашню потребу. Кaban був і справді напрочуд.

— Ну й дурний же ти! — каже йому Бруно. — Краще продай його, а гроші прогуляємо. А жінці скажеш, що кабана вкрадено.

— Ні, — одказує Каландріно, — вона не повірить і прожене мене з дому; і не думайте, зроду на те не пристану.

Як уже вони його не вговоряли, а він усе ні та й ні. Каландріно запросив їх на вечерю, але з такою кислою міною, що товариші не захотіли лишатись — попрощались із ним та й пішли.

— А що, — каже тоді Бруно до Буффальмакка, — як ми вкрадемо вночі того кабана?

— Та як? — питає Буффальмакко.

— Я вже знаю як, — одказує Бруно, — аби тільки він його не переніс кудись інде.

— То й добре, — каже Буффальмакко, — чом не вкрати? А тоді гульнемо добре разом із панотцем.

Панотець сказав, що з дорогою душею.

— От що, — промовив тоді Бруно. — Нам треба взятись на хитрощі. Ти знаєш, Буффальмакко, що Каландріно скупенький і любить випити на дурничку. Поведімо ж його до корчми, а там панотець, нібито нас усіх пригощає, не дасть йому платити; він набереться добре, і нам се буде якраз на руку, бо він удома сам.

Як же Бруно сказав, так і зробили. Каландріно, побачивши, що за все заплатить священик, щиро прикладався до чарки і, хоч йому багато й не треба було, налився повний. Пізньої ночі пішов він з корчми додому, не захотівши й вечеряти, і ліг одразу спати, дверей не замкнувши (хоч і думав, що замкнув). Буффальмакко й Бруно пішли вечеряти до священика; повечерявши, взяли деякий струмент, щоб пробратись до Каландрінового дому в те місце, що помітив Бруно, та й пішли туди потихеньку. Та побачивши, що двері не замкнені, вони увійшли, зняли кабана, однесли до панотцевого дому, заховали й полягали спати.

Прочумався рано-вранці Каландріно після випивки, встав, дивиться — кабана нема, а двері одчинені; давай того й сього питати, чи не знають, хто кабана брав, і, не допитавшись, страшенний підняв галас, що у нього, бідного, нещасного, кабана вкрали. Бруно й Буффальмакко, як повставали, зараз пішли до Каландріна, що він казатиме. Побачивши товаришів, він окликнув їх і сказав, мало не плачучи:

— Біда, друзі! Вкрадено мого кабана!

А Бруно підійшов до нього та й каже потихеньку:

— Молодець! Хоч раз розумне діло зробив!

— Та де! — одказує Каландріно. — Їй же богу, правду кажу.

— Отак і говори, — провадить своє Бруно, — та гукай голосніше і жалібніше, щоб усі повірили.

А Каландріно забідкався ще дужче:

— Божусь і присягаюсь, що хтось украв у мене кабана! Бруно ж йому знов:

— Отак, отак, кричи, ще дужче, щоб усі люди почули; тоді подумують, що так воно і є!

— Та нехай мене враг візьме, — гукнув Каландріно, — коли брешу! Я кажу, а ти мені не віриш! Щоб мене повісили, — таки вкрадено!

— Як же те могло статись? — питає тоді Бруно. — Я ж учора бачив його тут. Кажі кому другому, а не мені!

— А от так і сталось, — одказує Каландріно.

— Та невже? — нібито не вірить Бруно.

— От тобі й "невже", — каже Каландріно. — Я вже — лиха моя година! — не знаю, як і додому вернусь: жінка мені не повірить, а хоч і повірить, то все одно цілий рік злагоди між нами не буде.

— Туди к бісу! — каже тоді Бруно. — Коли так і справді, то погане діло! Але ж я сам навчив тебе вчора, щоб ти так зробив, то брешти вже жінці своїй, а не нам!

Каландріно знов залемментував і забідкався:

— Ви що, хочете, щоб я прокляв Бога, святих і все на світі? Кажу ж вам, що сю ніч украли в мене кабана!

— От що, — обізветься тоді Буффальмакко, — коли воно так і є, то треба нам якось ізнайти крадіжку.

— Та яким же чином її знайдеш? — питав Каландріно.

— Дуже просто, — каже Буффальмакко. — Вже ж не з Індії прийшов до тебе злодій, се був, напевне, хтось із твоїх сусід; якби ти їх поскликав усіх, то я поворожив би на хлібі й сирі і дознався б увочевидьки, хто се зробив.

— Еге, — каже Бруно, — так і виворожиш хлібом та сиром, так і прийдуть ті любі сусіди (я певен, що то їхнє діло!): вони здогадаються, в чім річ, і не захочуть.

— То що ж робити? — питає Буффальмакко.

— А от що, — каже Бруно. — Поворожімо на імбирових пігулках та на білому вині; вони не здогадаються і прийдуть випити, а ті пігулки можна замовити так само, як хліб і сир.

— Правда твоя, — каже Буффальмакко. — То як, Каландріно, поворожимо?

— Прошу вас, ради бога, — каже Каландріно. — Мені аби тільки взнати, хто вкрав, то й то б на душі полегшало.

— Коли так, — каже Бруно, — то давай гроші, а я вже для тебе сходжу і в Флоренцію по те диво.

У Каландріна було сольдів із сорок грошей, і він оддав їх усі Брунові. Той пішов у Флоренцію до одного знайомого аптекаря і взяв у нього цілий фунт імбирових пігулок, а в додачу замовив іще дві собачі пігулки з гіркого алое, велів потрусити їх цукром, як і інші, а щоб не сплутати з імбировими, сказав позначити їх якимось особливим значком; тоді купив бутель доброго білого вина й вернувся на хутір до Каландріна.

— Поклич же тепер, — каже йому, — завтра вранці до себе в гостину тих, на кого ти думаєш; вони охоче прийдуть випити (сказано — святки!), а я з Буффальмакком заворожу вночі ті пігулки, принесу їх до твого дому і сам, заради тебе, роздам їх усім і

скажу, як, що й до чого.

Каландріно так і зробив. Коли наступного ранку коло церкви під в'язом зібралось чимало людей — селян і флорентинців, що сюди приїхали, прийшли Бруно й Буффальмакко з пігулками в коробці і бутлем вина. Поставивши всіх кружка, Бруно сказав:

— Панове, я мушу пояснити вам, для чого ви тут зібрались, щоб ви потім на мене не жалкували, як станеться вам яке лихо. У Каландріна, бачите, вкрадено тої ночі доброго кабана, і він не може дошукатися злодія; але тим, що кабана не міг узяти ніхто, окрім когось із присутніх, він, щоб дізнатися, хто се зробив, просить усіх вас іззісти по пігулці і запити вином. Знайте ж, що той, хто вкрав кабана, не зможе проковтнути пігулки: вона здасться йому гіркішою від отрути, і він її виплюне. Щоб же ніхто з вас привселюдно не осоромився, краще буде, як злодій признається панотцеві, а я ворожити не буду.

Всі присутні сказали, що згодні спробувати тих пігулок; тоді, поставивши їх усіх у ряд, а між ними й самого Каландріна, Бруно почав роздавати всім по черзі по пігулці; дійшовши до Каландріна, він тицьнув йому в руку одну собачу пігулку. Каландріно взяв її в рот і почав жувати, та як тільки на язик попало алое, він не витерпів тої гіркоти і виплюнув її. Усі підозренні поглядали один на одного, чи не виплюне хто своєї; не встиг іще Бруно всіх обділити, прикинувшись, що нічого не помітив, як раптом почув чийсь голос:

— Ге, Каландріно! Що се воно значить? Обернувшись і побачивши, що Каландріно виплюнув пігулку, Бруно сказав:

— Пожди, може, то він так чого виплюнув; на тобі, чоловіче, другу!

Та й поклав йому другу собачу пігулку в рота, а іншим роздав решту імбирових. Якщо перша пігулка здалась Каландрінові гіркою, то друга ще й надто, але він соромився виплюнути її і ще якусь хвилю тримав у роті, розжовуючи, — аж сльози в бідахи з очей покотились, у горіх завбільшки. Нарешті він таки не витримав — виплюнув і сю. Буффальмакко й Бруно частували всіх вином, і всі сказали, що так воно і є — Каландріно вкрав кабана сам у себе; дехто й лаяв його за се на всю губу. Як усі пішли і з Каландріном лишились тільки його товариші, Буффальмакко так йому сказав:

— Я зразу знав, що ти сам його вкрав, а нас дуриш, щоб не вгощати нас за гроші, які ти за нього взяв.

Каландріно, якому ще страшенно горенило в роті від алое, почав божитись і присягатись, що то не він. А Буффальмакко своє:

— Признавайся, — каже, — брате, скільки взяв за нього? Червінців шість?

Каландріно був такий лихий, що аж не тямився.

— Слухай, Каландріно, — каже тоді Бруно, — один із тих сусід, кого ми отсе частували, сказав нам, що в тебе є тут якась дівка і ти даєш їй, що зможеш утаїти; напевне, ти оддав їй і сього кабана. Ти добре вмієш людей морочити: то повів нас на річку чорні камінці збирати, лишив нас там, як дурнів, а потім брехав, що знайшов той камінь, а се знов продав або оддав комусь кабана, а нам божишся, що вкрали. Та ми

вже твої витівки знаємо, нас не обдуриш: давай же нам по парі каплунів, бо ми багато з тою ворожбою поморочились, а ні — все монні Тессі розкажемо.

Побачив Каландріно, що не ймуть йому віри; і так, думає, горя багато, а тут ще од жінки може попасти — і дав уже їм по парі каплунів. А вони посолили кабана й повезли його до Флоренції: отак пошили в дурні Каландріна.

ОПОВІДКА СЬОМА

Бакаляр любить удову, та вона кохається з іншим, а його морозить цілу ніч на снігу; пізніше, влітку, з його намови вона простоє цілий день на вищій гола під палючим сонцем, годуючи мух та гедзів

Чимало сміялися панії з бідолахи Каландріна; сміялися б, може, й ще більше, якби не шкода було, що ті, котрі в нього кабана вкрали, ще й каплунів собі видурили. Коли та історія скінчилась, королева веліла Пампінеї розповісти свою. Та почала, не гаючись, такими словами:

— Нерідко в світі так ведеться, любії мої подруги, що один хитрує, а другий, іще хитріший, його перехитровує, — тим і не годиться нам з інших глузувати. Ми сміялися досхочу з різних каверз, про які тут оповідалось, та ще ні разу не говорилося про те, як за ті каверзи хто оддячував. От і хочу я, щоб ви почули, може, навіть, не без жалю, про справедливую одплату, якої зазнала одна наша землячка, яка до того на свою голову доковерзувалась, що мало сама не пропала. Вам не зашкодить послухати сю історію: може, ви наберетесь із неї більше розуму і стерегтиметесь глузувати з інших.

Небагато минуло з того часу років, як жила в Флоренції одна молода жінка, хороша на вроду і гордовита на вдачу, шляхетського стану і неабиякого достатку; звали її Елена. Зоставшись удовою по своєму чоловікові, не хотіла вона виходити вдруге заміж, бо закохалась із своєї вольної волі в одного гарного й милого молодика; лишивши на боці всі турботи, вона з допомогою своєї служниці-вірниці сходилась із ним частенько і втішалась так до любої впадоби.

Саме в ту пору вернувся до Флоренції з Парижа один юнак, флорентинський-таки шляхтич, на ймення Ріньєрі, що довго там учився, — не для того, щоб потім наукою своєю вроздріб торгувати, як то робить дехто, а для того, щоб спізнати суть і природу всіх речей, як годиться благородній людині; вернувся та й жив собі в городі, оточений загальною шанобою за рід свій і за свої знання. Та буває й так, що люди, які одзначаються глибоким розумінням речей, легко потрапляють у любовні тенета; так сталося і з нашим юнаком. Раз якось гуляв він на одному святі, і впала йому в око та красуня Елена в чорному удовицькому вбранні: вона здалась йому такою вродливою і принадною, що рівних їй він ніколи доти не бачив; блаженний той, думав він, кому судилося з Божої ласки таку красу в своїх обіймах любо пестити. Глянув він на неї потай раз, удруге і, розуміючи, що без труда не добудеш нічого великого й дорогого, вирішив докласти всієї сили своєї і снаги, щоб підійти вродливиці під ласку і завладати її любов'ю. Молода вдовичка не любила вриватись очима в чорну землю; знавши собі ціну (а може, й перебільшуючи її), вона водила ними жваво навкруги, помічаючи, хто дивиться на неї з уподобою; постерегла вона й тепер сього Ріньєрі і подумала собі,

осміхаючись: "Недурно ж я сьогодні сюди прийшла: бач, якого селезня впіймала!" Давай тоді й собі на нього скося поглядати, щоб показати, ніби й вона ним зацікавилась: думала, бачите, що чим більше мужчин до себе привабить і принадить, тим вище в ціні буде її краса, особливо в очах того, кому вона оддала її разом із своїм коханням.

Учений бакаляр, закинувши всі свої філософські думки, оддався їй цілою душею; сподіваючися, що зможе їй сподобатись, він дізнався, де вона живе, і почав на ту вулицю ходити, нібито мав там якісь інші справи. Пані тим пишалась непомалу (а чого, ми вже сказали) і вдавала, що їй дуже любо його бачити; тоді він знайшов спосіб поговорити з її служницею, сказав їй про своє закохання і просив, щоб вона допомогла йому засягти паниної ласки. Служниця наобіцяла йому того й сього і розповіла все панії, а та, вислухавши її, зареготалась і сказала:

— Ти бачиш, який? У Парижі розуму набрався, а тут його стратив. Ну гаразд — він матиме, чого домагається. Як ще раз із тобою заговорить, то скажи йому, що я люблю його ще дужче, ніж він мене, але мушу пильнувати своєї доброї слави, щоб не хилити низько голови серед іншого жіноцтва: якщо він і справді такий мудрий, як кажуть, то ще більше мене цінуватиме!

Бідна ж її голівонька! Не знала вона, мої любії, що то значить — із бакалярами заводитись...

Коли служниця побачила його знову, зробила все так, як пані веліла. Зраділий бакаляр почав просити ще пильніше, знай, листи писав до неї та гостинці слав: усе те приймалось, а відповіді були такі — ні туди, ні сюди; довго вона так його надіями манила. Розказала про те й коханцеві своєму, той аж сердитись уже почав і ревнувати потроху; тоді вона, щоб показати йому, що підозри його даремні, послала до бакаляра, який настійливо свого домагався, служницю свою, щоб таке йому од її імені сказала: пані, мовляв, давно вже впевнилась, що він її щиро любить, та досі не мала змоги нічим його потішити, але сподівається зійтись з ним на різдвяні свята (недовго вже чекати!), нехай же, коли хоче, приходить на другий день свята ввечері до неї в двір, а вона вийде до нього, як тільки зможе.

Бакалярові тут і світ угору піднявся; як настав призначений час, він пішов до двору своєї коханої; служниця впустила його і замкнула в дворі, а він став чекати вдовичку. Вона ж на той самий вечір запросила до себе полюбовника свого: повечеряла з ним веселенько і розказала йому, яку вона штуку затіяла.

— Побачиш, — каже, — як я люблю й кохаю того бакаляра, що ти мене до нього так по-дурному ревнуєш.

Коханець вислухав тої мови з великою втіхою; йому дуже кортіло побачити на ділі те, на що вона словами натякнула.

Як на те, у святвечір випав великий сніг — усе кругом завіяв; постоявши якусь часинку в дворі, бакаляр добряче-таки змерз, але терпів той холод, сподіваючись любії нагороди. Через деякий час Елена сказала своєму коханцеві:

— Ходімо в нашу кімнату і подивимось у вікно, що там робить твій, як ти гадаєш,

суперник і що він казатиме служниці, — я послала її на переговори.

От підійшли вони до віконця, — їх із двору не видно було, а вони все бачили й чули.

— Рінґері, — озвалась до бакаляра служниця з вікна іншої кімнати, — пані моя у превеликій досаді: сьогодні ввечері до неї завітав один з її братів; він довго з нею розмовляв, потім zostався вечеряти та й досі ще сидить. Але, здається, він піде вже скоро додому. Тим пані й не могла до тебе вийти; та тепер уже недовго ждати. Вона просить тебе не гніватись за те, що доводиться чекати.

Бакаляр думав, що все те правда, і одповів так:

— Скажи моїй дамі, нехай про мене не турбується, якщо їй зараз незручно вийти; а як буде змога, то нехай не бариться.

Служниця вернулась і лягла спати, а пані сказала своєму коханцеві:

— Ну, що тепер скажеш? Якби я його любила, то хіба б я морозила його отак у дворі?

По сій мові повела заспокоєного коханця до ліжка і довгенько з ним там любо втішалася, жартуючи й глузуючи з бідолашного бакаляра. Рінґері ходив туди-сюди по двору, рухався, щоб хоч трохи зігрітись, та не мав де сісти, не мав де голову в затишку притулити; він проклинав паниного брата, що так довго в гостях затримався; кілька разів йому вчувалось, що двері рипнули, що зараз йому одчинять — та марні були всі надії. Набувшись досхочу з своїм коханцем (а вже звернуло з полуночі), Елена сказала йому:

— Ну, як тобі, моє серце, подобається сей бакаляр? Як по-твоєму, що більше: його розум чи моя любов до нього? А той холод, що я на нього нагнала, — хіба не погасить вогню ревності, що запав тобі в душу од моїх жартів?

— Серце моє коханєє, — одказав юнак, — тепер я твій навіки, бо ти моє добро, мій спокій, утіха моя й надія.

— То поцілуй же мене тисячу разів, — сказала вдовиця, — щоб я побачила, чи правду ти мені кажеш.

Коханець міцно обійняв її й поцілував, мабуть, не тисячу, а десять тисяч разів. По сій любій розмові пані сказала:

— Ану, встаньмо на хвилику, подивимось, чи не погасло те полум'я, що палало в душі мого нового зальотника, як він писав мені про те раз у раз?

Вони встали, підійшли вдвох до вікна і виглянули в двір. Бакаляр стрибав і витанцьовував по снігу, з великого холоду придзвонюючи до того танцю зубами; такого шпаркого танцю вони ще зроду не бачили.

— Що ти на се скажеш, мій любчику? — сказала пані. — Бач, як у мене мужчини без козиці й без дудки танцюють?

— Бачу, бачу, втіхо моя! — одповідав коханець, сміючися.

— А тепер ходімо до дверей, — сказала йому вона, — ти мовчи, а я з ним поговорю, почуємо, що він нам скаже, то, може, ще й не так посміємося.

Вийшли вони потихеньку з кімнати і спустились до вхідних дверей; не одмикаючи їх, пані півголосом окликнула бакаляра крізь щілочку. Почувши, що його гукають,

бакаляр оддав дяку Богові, бо думав, що зараз його впустять; підійшовши до дверей, він сказав:

— Я тут, мадонно! Одчиніть, на бога, бо я зовсім замерзаю!

— Бачу, — каже Елена, — що тобі таки холодно; мороз, мабуть, великий, бо снігу випало небагато; та в Парижі, я чула, ще й не такі зими бувають. Я ще не можу тобі одчинити, бо капосний брат як прийшов учора звечора в гості, то й досі не йде; та скоро вже, либонь, піде, і тоді я тобі зразу одчиню. Насилу оце я од нього одвихнулась, щоб тебе трохи втішити, щоб не так досадне було ждати.

— Благаю вас, мадонно, — сказав ізнову бакаляр, — одчиніть мені, нехай я трохи в затишку постою, бо сніг повалив такий, що страх, і не перестає; я тут почекаю вас, скільки буде треба.

— Любчику мій, — одмовила пані, — я не можу сього зробити, бо двері в мене такі рипливі, що як я одчиню, то брат зразу почує. Та я вже піду попрошу його, щоб забирався додому, — тільки тоді зможу тебе впустити.

— То йдіть же скоріше, — сказав бакаляр, — та веліть розпалити добрий огонь, щоб я міг обігрітися, бо так увесь закоцюбнув, що й себе не чую.

— Сього не може бути, — заперечила пані, — коли правда те, що ти до мене писав, — ти ж, казав, палаєш до мене любов'ю; се ти, мабуть, жартуєш зо мною. Ну, я вже йду, а ти жди, потерпи ще трохи.

Коханець панин чув усю ту розмову; дуже з того задоволений, він знов ліг із нею в постіль, та мало вони тої ночі спали — все жартували любо вдвох та з бакаляра насміхались. А бідний бакаляр уже тільки зубами клацав, мов чорногуз; догадавшись, нарешті, що вдова з нього глузує, він кілька разів поривався одчинити двері або знайти якийсь інший вихід із двору. Метався навкруги, як розлючений лев, проклинаючи і негоду, і лукаву жінку, і довгу ніч, і заразом свою дурну довірливість; з тої великої досади щира й палка любов, що він так довго до неї в своїм серці голубив, обернулась у страшну, жорстоку ворожнечу, і він уже почав думати на всі лади про помсту, якої прагнув тепер, дужче, ніж досі зустрічі з коханою.

Довго ще він ждав там у дворі, поки ніч, нарешті, минула й почало світати; служниця, навчена своєю панією, зійшла вниз, одімкнула двір і, вдаючи, ніби жаліє його, сказала:

— І принесла ж лиха година того гостя до нас учора ввечері! Всю ніч ми тривожились, а ти тут мерз через нього. Та нічого, не журись: що сієї ночі не вийшло, те вийде другим разом. Я добре знаю, скільки горя завдала ся пригода моїй господині.

Бакаляр лютував у душі, але, як чоловік мудрий, розумів, що погрози — то зброя для того, кому погрожують; він погамував у собі досаду, що так і рвалася назовні, і тихим голосом, начебто зовсім не сердився, сказав:

— По правді, се була найгірша ніч у моєму житті, та я добре бачу, що пані тому зовсім не привинна: вона ж сама, жаліючи мене й хочачи втішити, приходила сюди на перепросини; та й ти добре кажеш, чого сю ніч не було, буде іншої якоїсь ночі. Уклонися ж од мене своїй панії і йди собі з богом.

Задубівши од холоду, бакаляр ледве-не-ледве добрався додому. Змучений і невиспаний, він ліг як убитий у постіль, а як прокинувся, то не чув ні рук, ні ніг, тож послав одразу по лікаря і, розказавши йому, якого холоду прийняв, просив дати якогось рятунку. Лікарі заходились одходжувати його найповнішими і найпомічнішими ліками і таки одходили, хоч і не сплоха — ушкоджені сухожилля знову стали пружними; щоб не був він такий молодий і надворі не потепліло, то довго довелось би йому ще попомучитись.

Одужавши й підбадьорившись, бакаляр затаїв у душі свою ненависть і вдавав, що любить ту вдову ще сильніше, ніж доти. Через деякий час доля послала йому добру нагоду помститися. Удовин коханець захопився якоюсь іншою жінкою, а од першої любки одкинувся, зневаживши її почуття; не хотів уже з нею не то зустрічатись, а й говорити, і вона вдалася в превелику журбу да тугу. Служниці стало її шкода; не знаючи, як утішити свою господиню, що милий її покинув, і бачачи, що бакаляр, як і раніше, ходить на ту вулицю, вона взяла собі в голову нерозумну думку — чи не можна того невірнього коханця якимись чарами знову до панії привернути (адже бакаляр чоловік учений і всі ті чари мусить знати), — і сказала про те Елені. Та послухала — і не подумала, дурна, що якби бакаляр знав ті чари, то він повернув би їх на свою користь! — і зразу ж веліла служниці розпитати в бакаляра, чи він на те згодиться, а вона вже за се всяку його волю готова уволити. Служниця, не гаючись, переказала те все бакалярові. Як почув про те бакаляр, то сказав собі подумки: "Хвала тобі, Боже, що ти даєш мені змогу покарати сю негідницю за ту наругу, яку вона мені вчинила, за той глум, якого я дознав за щире моє кохання". А служниці так одповів:

— Скажи моїй пані, щоб про се не турбувалась, а я вже так зроблю, що той невірний, хоч би і в Індії був, зараз вернеться до неї і проситиме помилування за свою провину. А як те зробити, я скажу їй самій, де й коли вона забажає. Отак і передай своїй господині, заспокой її од мого імені.

Служниця переказала ту відповідь, і вони домовились зустрітись в церкві святої Лючії. Прийшовши туди на побачення, Елена зовсім забула, що мало не довела Рінґері до смерті: вона одверто розповіла бакалярові геть-чисто все і прохала його, щоб він порятував її своїми чарами. На те бакаляр одказав:

— Мадонно, правду кажучи, в Парижі я вивчав усякі науки, в тому числі й чорну магію, і знаю, в чому її сила; та се богопротивна наука, і я заприсяг ніколи до неї не вдаватись ні для себе, ні для будь-кого іншого. Але любов, що я маю до вас у серці, така велика, що я не можу відмовити, чого б ви не попросили: тим я готов усе по вашій уподобі зробити, хоч би й мав за те до диявола в пекло потрапити. Тільки скажу вам зразу, що се справа багато важча, ніж ви, напевне, думаєте, особливо коли жінка хоче причарувати до себе чоловіка або чоловік жінку: тут повинна діяти сама зацікавлена особа, причому вночі, в пустельному місці, без нікого; на се треба неабиякої сміливості, і я не знаю, чи ви на таку річ спроможні.

Закохана пані, більше на почуття багата, ніж на розум, одказала:

— Любов мене так мордує, що я на все готова, аби привернути коханого, що без

жодної вини мене покинув. Скажи ж мені, коли твоя ласка, якої од мене потрібно сміливості.

Бакаляр, який давно вже лихе намислив, сказав їй:

— Мадонно, я виллю з цини фігурку того, що ви хочете приворожити; як я дам вам ту фігурку, ви підете з нею вночі на молодик у сама-одна до річки і сім раз іскупаєтеся гольцем у біжучій воді, а потім, не одягаючись, злізете на дерево чи на хату-пустку і, обернувшись у північну сторону з фігуркою в руці, промовите сім раз закляття, що я вам напишу; як ви ті слова прокажете, до вас прийдуть двоє дівчат небаченої вроди, привітаються і спитають ласкаво, чого ви бажаєте. Ви з'ясуєте їм докладно геть-чисто все, та глядіть, не назвіть замість вашого коханого когось іншого! Коли скажете, вони щезнуть, а ви тоді злізете, одягнетесь і підете собі додому. І от побачите, не мине й половина другої ночі, як ваш милий набіжить до вас, плачучи, і буде просити у вас, щоб ви його пожаліли й простили, а з того часу вже зроду од вас не одкинеться й до іншої не пристане.

Як удова вислухала сієї мови, всьому зразу повірила і вже уявила собі, що коханець до неї вернувся; зрадівши непомалу, вона сказала бакалярові:

— Не бійся, я все зроблю достеменно так, як ти кажеш; мені се буде дуже з руки, бо в мене є за містом над берегом Арно невеличка садиба; тепер у нас місяць червець, і скупатися в річці буде вельми приємно. Як на те, неподалік од річки стоїть башточка, в якій ніхто не живе, часом тільки пастухи злазять на вишку по каштановій драбині, щоб поглянути навкруг, коли де скотина заблудиться. Куточок сей безлюдний, тихий; піду я туди і зроблю собі любісінько все те, що ти мені скажеш.

Бакаляр дуже добре знав і садибу ту, і вишку; задоволений тим, що вговорив її, він сказав:

— Мадонно, я ніколи не бував у тих краях і не знаю ні садиби вашої, ні башти, але якщо й справді все так, як ви кажете, то догіднішого місця й бути не може. Тож як прийде слушний час, я пришлю вам і фігурку ту, і замову; та дуже прошу вас, якщо ваше бажання здійсниться і ви побачите, що я добре вам услужив, не забудьте ж про мене і дотримайте вашого слова.

Вдова одказала, що притьмом не забуде, попрощалась із ним і пішла додому. Бакаляр ізрадів, що задум його починає справджуватися, і взявся за свої химороди: вилив із цини фігурку й набазграв якусь нісенітницю, нібито замову приворотну, та й послав усе те через кілька днів удові, переказавши їй, щоб уже наступної ночі вона зробила, не гаючись, усе те, що він їй говорив, а сам пішов нишком разом із слугою до одного свого приятеля, що жив недалеко од тої вишки, щоб довершити те, що задумав.

Пані й собі вирядилась у дорогу з своєю служницею до тої садиби; як настала ніч, вона вдала, що вже лягає спати, одіслала й служницю на спочинок, а сама тихенько вийшла з дому і попрямувала до тої вишки на березі Арно. Озирнувшись кругом — не видно й не чути нікого; тоді роздяглась, поклала одягу під кущем, скупнулась сім разів з тою фігуркою в руках і пішла з нею до вишки як була гола. Бакаляр іще звечора причаївся з своїм слугою під вербами коло тої вишки і весь час стежив за нею. Як

побачив він, що вона проходить повз нього голим-голісінька, нічну темряву білим своїм тілом перемагаючи, як подивився на її перса та інші розкішні принади й подумав, що з ними станеться незабаром, то аж жалко йому зробилося; та ще й жага така в нім раптом загорілась, що біда — що дрімало, враз устало; хотів уже він вискочити з криївки своєї, схопити її і жадання своє вволити. Якби ще трохи, то й піддався був би або жалошам, або хоті своїй жагучій; та згадавши, хто він і хто вона, здумавши, якої наруги довелось йому од неї зазнати, він знов закипів лютим гнівом і геть одігнав і жалі свої, й поваби тілесні; надумавши довести свій замір до краю, він так і не зайняв її, дав пройти.

Вилізши на вишку і обернувшись лицем до півночі, вдова стала промовляти закляття, що навчив її бакаляр, а він тим часом підкрався туди нищечком і зняв драбину, по якій на вишку діставалась, та й почав дивитись, що вона далі казатиме й робитиме. Прочитавши сім разів ту замову, пані стала ждати тих двох дівчат і доти ждала, доки й на зорю почало займатися, — аж ізмерзла бідолаха, того не сподіваючись. Засмучена тим, що бакалярові чари не діють, вона сказала собі подумки: "Боюсь, що той вражий бакаляр хотів мені таку саму всеношну справити, як я йому; та що то за помста, коли ніч на третину коротша, та й холод не який".

Не бажаючи сидіти на тій вишці до білого дня, вона думала злізти; дивиться — аж драбини немає. Так усе на ній і охолело, мов вона крізь землю от-от провалиться; не витримала, бідна, і впала на кам'яний поміст вишки. Зібравшись трохи на силі, почала плакати жалібно й нарікати; догадалася вже напевне, що то бакалярова робота, і каялася ревне, що так із чоловіка поглумилась, а потім здуру довірилась тому, кого повинна була вважати за свого ворога. Довго вона отак бідкалась, потім стала шукати способу, як би додолу злізти; нічого не придумавши, знов почала рюмати і думала собі смутно та невесело: "Бідна моя голівонько, що скажуть брати мої, родичі й сусіди, всі флорентинці, коли дізнаються, що мене тут голою застали? Моє чесне ім'я, що скрізь було славне, вкриється ганьбою; якби й надумала я, як із сієї халепи вибредатись, то той вражий бакаляр, що всі мої справи знає, виведе на чисту воду. Ох, нещасна я, безталанна я! Воднораз і невірного коханця, і честь свою утратила!" І так уже горювала та побивалась, що мало з вишки вниз не кинулась. От уже й сонце вгору підбилося; підійшла вона до краю помосту і давай дивитись, чи не йде там якийсь хлопець-пастушок, щоб послати його по служницю. Гульк — аж там бакаляр, що задрімав був у верболозі; вона його побачила, а він її.

— Доброго ранку, мадонно! — обізвався він до неї. — Ну, як, приходили ті дівчата?

Почувши ті його слова, пані знову гірко заплакала й попрохала його підійти ближче до башти, щоб вона могла з ним поговорити; бакаляр охоче вволив її волю. Тоді вона лягла долічерева на помості, тільки голову з вишки вистромила, і сказала йому крізь сльози:

— Доправди, Ріньєрі, якщо я тобі справила тоді лиху ніч, то ти тепер добре на мені помстився: хоч у нас надворі й літо, та я тут уночі трохи не задубіла, бо гола ж. Я вже так жалкувала на ту кривду, що я тобі вчинила, та на свою дурну довірливість, так

плакала, що мало очей не виплакала. Прошу ж тебе — не з любові до мене (бо ти мене любити вже не можеш), а з поваги до самого себе (бо ти чоловік благородний), — нехай уже на сьому твоя помста за наругу й перестане; кажи принести сюди мою одержу, не однімай у мене того, що вже не міг би повернути, якби й хотів — мого чесного імені; ту ніч я не впустила тебе до мого дому, та тепер, аби ти тільки того зажадав, я оддам тобі багато ночей за ту одну. Задовольнися ж тим, що ти вже зробив: ти й так, як чоловік розумний, добре оддячив за кривду й провчив мене як слід; не показуй більше своєї сили проти жінки — яка то слава орлові, що він голубку переміг? Зглянься ж наді мною, ради Бога святого і власної честі.

Бакаляр, згадуючи спогорда ту наругу, якої од неї дізнав, і слухаючи тепер її плач та слізні благання, відчував одночасно зловтіху і жалошчі в душі своїй: утішався тим, що помстився, як того прагнув, а жалів нещасну, бо так веліла людяність. Та людяність так і не змогла перемогти в ньому жорстокості; тому він сказав:

— Мадонно Елено! Якби мої прохання (я, правда, не твоєї вдачі і не розводив їх ні слізками, ані лестками), якби, кажу, мої прохання подіяли були на тебе тоді, як я замерзав уночі на снігу в твоєму дворі, і щоб ти впустила мене хоч на хвилю погрітись, то, може, я тепер послухав би твоїх благань; та як ти й нині дбаєш передусім за свою честь і не хочеш тут zostаватись голою, то звертай свої благання до того, в чиїх обіймах ти не соромилась утішатись тої пам'ятної ночі, коли чула, як я, дзвонячи зубами, тупцявся по снігу в твоїм дворі; нехай він допоможе тобі, хай принесе твій одяг, хай приставить драбину, щоб ти могла злізти; нехай піклується про твою честь, що нею ти не вагалась ризикувати заради нього ні тепер, ні в тисячі інших випадків. Чого ж ти не кличеш, щоб він порятував тебе? Кому се більше й пристало, як не йому? Ти йому належиш, то нехай же він тебе шанує й рятує. Поклич його, необачна, та й подивися, чи твоя любов до нього і ваші великі розуми, складені до купи, порятовують тебе од мого недоумства; адже ти питала в нього, глузуючи з мене, що, на його думку, більше: чи моя дурість, чи твоя до нього любов? І не накидайся мені з тим, чого я вже не хочу; я знаю, що якби я тепер того забажав, то ти б не могла мені одмовити. Бережи свої ночі для того любчика, якщо тобі вдасться вихопитися звідси з душею: нехай то будуть твої і його ночі, а з мене буде досить тієї одної, коли ви вдвох глузували з мене. Тепер ти хитромовне хвалиш мене, лестками підходиш, узиваєш мене благородним і мудрим чоловіком і хочеш непомітно того добитись, щоб я з великодушності своєї не довершив кари за твою злорадність; але твої облесні речі не отуманяють голови моєї, як колись твої підступні обіцянки; я себе добре знаю. Як учився я в Парижі, то за всі ті роки не спізнав себе так, як за ту одну ніч, що ти мені влаштувала; спасибі ж тобі за науку! Якби я справді був великодушним, то не того ти десятка, що заслуговує великодушності: кінцем покути й покари для таких диких звірюк, як ти, може бути тільки смерть; а для людей було б і сього доволі. Хоч я і не орел, та й ти ж не голубка, а отруйна гадюка, і я буду переслідувати тебе люто і нещадно, як свого одвічного ворога. Власне кажучи, те, що я з тобою роблю, слід назвати не помстою, а карою, бо помста повинна перевершити злочин, а кара з ним не зрівняється; якби я захотів одомстити

тобі за те, що ти мені накоїла, то на се не стало б і твого життя, та що твого — і життя сотень таких, як ти! Я убив би всього-навсього підлу, нікчемну й ледачу бабу. Чим ти, справді, в біса краща (лишімо на боці твоє сяке-таке личко, яке за кілька років змарніє і зів'яне), — чим ти краща од першої-ліпшої убогої наймички? А через тебе мало не помер благородний чоловік (ти сама мене так допіру назвала), який, живучи на світі, в один день може дати людству користі більше, ніж сто тисяч таких істот, як ти, за всі віки! Отсе ж я й вирішив дати тобі пам'яткового, щоб знала, як знущатися з мудрого, як глумитися з ученого; як живою зостанешся, то й десятому тої дурниці закажеш! Якщо тобі так дуже хочеться додолу дістатись, то чому б тобі не кинутися сторч головою? Скрутиш собі в'язи, дасть Бог, то й тобі полегшає, бо ти, кажеш, таку муку терпиш, і мені на душі веселіше стане. Більше не хочу з тобою й говорити: я зумів загнати тебе на вишку, зумій же тепер із неї злізти, бо ти ж була така розумна, коли з мене сміялась?

Поки бакаляр виголошував свою рацію, бідна вдова плакала без угаву, а день не стояв, сонце підбивалось чимраз вище. Як він замовк, вона так почала говорити:

— О жорстокий, немилосердний чоловіче! Як тобі вже так допекла та проклята ніч, як я вже, по-твоему, така велика грішниця, що ти не хочеш ізглянутися на красу мою молоду, на сльози мої гіркі, на благання мої покірні, то нехай твою непохитну суворість хоч те пом'якшить, що я довірилась тобі, одкривши всі свої таємниці, і дала таким чином змогу одплатити за мій переступ, бо, якби я тобі не призналася, ти не знайшов би іншого способу задовольнити свою жадобу помсти. Перестань же гніватись і даруй мені на сей раз; як ти мене простиш і допоможеш зійти додолу, я покину назавжди свого невірного коханця і матиму тебе одного за пана мого любого й володаря, хоч ти й гудиш красу мою, кажучи, що вона маловартна й недовговічна. Яка вже вона не є, моя жіноча врода, а тим ціну має, що дає радість, розкіш і втіху юнакам, а ти ж і сам ще не старий. Хоч як жорстоко ти поводишся зо мною, я не можу повірити, щоб тобі було приємно, якби я кинулась на одчай душі з сієї вишки й померла ганебною смертю перед твоїми очима, яким колись я так подобалась (якщо ти й тоді не був таким брехуном, яким тепер став). Пожалій же мене, пробі, будь милосердним — сонце починає дуже припікати; вночі я на холоді потерпала, а тепер спека он як дошкуляє.

Бакаляр, якому любо було вести таку розмову, одказав їй:

— Мадонно, ти довірилась мені, як на те пішло, не того, що мене любила, а того, що хотіла вернути любов іншого, і се лише побільшує твою вину; даремно ти думаєш, ніби се була для мене єдина можливість помститися. Я мав принаймні тисячу інших способів: удаючи, ніби я тебе люблю, я понаставляв коло ніг твоїх безліч силець; якби сього не сталось, ти неминуче потрапила б через малу часину в якусь іншу пастку, і кожна з них завдала б тобі ще більшого болю й сорому; а сей спосіб я вибрав не для того, щоб тобі пільгу дати, а щоб самому краще досміятися. Та якби навіть жодна із моїх пасток не подіяла, в мене було ще в запасі перо; я б такого про тебе понаписував, що, якби ти про те дізналась (а ти б таки напевне дізналась), то прокляла б ту годину, коли на світ народилась. Перо має таку велику силу, яка й не снилась тим, що на собі її

не зазнали. Клянуся Богом святим (хай пошле він моїй помсті такий самий щасливий кінець, як початок!), я таке про тебе написав би, що ти не тільки людей, а й сама себе соромилась би і, щоб не бачити тієї осоруги, сама собі очі повиديرала б. Не дорікай же морю, що вода в нім із малої річечки прибула. До твого кохання, до того, щоб ти моєю стала, як я вже сказав, мені байдуже. Чия була, того й будь, коли зможеш; я колись його ненавидів, а тепер люблю, що він тобі таке зробив. О, ви ласі до молоденьких, любите їх і прагнете їхньої любові, бо в них лиця рум'яніші і вуса чорніші, бо вони гарно коло вас тупцюють, весело з вами танцюють і гарцюють. А хто трохи старший, той усе те вміє робити несогірше, а дечого ще й молодших навчить. Ви гадаєте, що як молодший, то вже й краще верхи їздить, більше миль уночі одмахає. Ну що ж, то правда, що вони хвацько чухрають вовну, та хто трохи старший і має більше досвіду, той краще знає, де блохи водяться. Ліпше менше, аби смачніше. Прудка їзда стомлює і надломлює, хоч би й молодого; а тихшим ходом хоч і пізніше додому доїдеш, зате певніше. О, тварюки несмисленні! Вам і не в догад, скільки тої скверни криється за мізерною вродою! Молоді одною не вдовольняються, котру набачать — та вже і їхня, так воно, думають, і годиться, — тим любов у них хистка, ти се на самій собі досвідчила. Вони гадають, що кожна їх повинна бавити й пестити, і все, знай, чваняться, що ота й ота моя була; через те вже не одна воліла з ченцями лигатися, бо ті хоч мовчать про свої любові. Хоч ти й кажеш, що про твое кохання ніхто не знає, окрім твоеї служниці та мене, не так воно єсть, і даремне ти в сю вигадку віриш (а може, й не віриш?): на його вулиці й на твоїй тільки й мови, що про ваші зальоти; то вже інша річ, що поговори іноді в останню чергу до тих доходять, хто є їх предметом. Не кажу вже про те, що молодші вас грабують, а старші, навпаки, вам усяку всячину дарують. Ну що ж, як ти не зуміла зробити слухного вибору, то любися й далі з тим, кому оддалась, а мене, котрим ти згордувала, облиш іншій, бо я знайшов собі любку, багато кращу за тебе, і таку, що добре мене розуміє. А щоб ти, з сього світу на той переселяючись, повірила своїм очам більше, ніж моїм речам, стрибай мерщій униз, і душа твоя, вже тепер дияволіві за продана, побачить, засмуться чи не засмуться мої очі на вид твого карколомного падіння. Та я певен, що ти мене такою штукою не порадуєш, і ось що тобі скажу: коли сонце починає тебе жаром дімати, згадай той холод, якого я через тебе натерпівся, змішай той холод із жаром, і тобі буде до міри тепло.

Нещасна пані, побачивши з бакалярових слів, до якої жорстокої мети він прямує, заплакала знову й сказала:

— Коли ніщо не може спонукати тебе до милосердя, то закликаю тебе іменем тієї, котра, як ти кажеш, за мене розумніша й покохала тебе, — прости мені заради неї, принеси мені одяг, щоб я могла вбратись, і допоможи мені злізти додолу.

Бакаляр засміявся і, побачивши, що вже пішла десята година, одповів їй:

— Ну, як ти вже благаєш мене іменем такої достойної дами, я не можу тобі одмовити. Скажи, де твоя одежа, я сходжу по неї і допоможу тобі злізти з вишки.

Повіривши його словам, пані трохи заспокоїлась і сказала йому, в якому місці склала одежу. Бакаляр вийшов із башти, велів слугі своєму чатувати поблизу й нікого

до тієї вишки не підпускати, поки він не вернеться, а сам пішов до свого приятеля, попоїв усмак та й ліг собі спати, — мав на те час.

Удова ж, залишившись на башті, хоч і потішилась трохи дурною надією, та все-таки була невесела; сіла, прихилившись до стіни, де було трошки затінку, і стала чекати, думаючи гіркі свої думи. З однієї гадки до другої переходячи, то сподіваючись на прихід Рінґері, то зневірюючись у ньому, стомлена горем і безсонною ніччю, вона задрімала. Сонце, стоячи на полуденному пружі, пряжило немилосердно: його палюче проміння спадало прямовисно на її тендітне, пещене тіло, на її простоволосу голову з такою силою, що спекло на ній усю шкіру до розтріску; од того нестерпного сквару вона пробудилась, хоч була вже твердо заснула. Почувши, як її смалить, вона поворушилась, і їй здалось, що вся шкіра на ній тріскається і лускається, мов спалений пергамен, коли його потягнути. А голова так боліла, що туж-туж, здавалось, на частини розломиться — та воно й не диво. Баштовий поміст розпikся, мов черинь у печі, — ні ногою стати, ні рукою торкнутись; бідна вдова, плачучи, перескакувала з каменя на камінь. Як на те, вітру не було ані сліду, і туди назліталася сила силенна мух та гедзів: вони сідали їй на порепане тіло і тнули, мов гострими голками шпигали, хоч як вона їх обганяла, розмахуючи руками та проклинаючи без угаву сама себе, свого коханця й бакаляра. Отак мордована й катована сонячним скваром, мухами та гедзями, змучена голодом і надто згагою, засмучена тисячними думками, підвелась вона й стала роздивлятись, чи не побачить де кого, чи не почує поблизу душі живої, наважившись будь-що-будь покликати когось і попросити рятунку. Але й тут доля була до неї неприхильна: селяни пішли всі з поля через тую спеку і там нікого не було, всі молотили жито в себе коло хат; вона чула тільки, як сюрчали цикади та як дзюрчали хвилі в річці, ще дужче її спрагу розстроюджуючи; бачила тут і там гаї, — холодки й хати, що мучили її, манячи до себе.

Що можна ще сказати про безталанницю? Згори сонце, знизу розпечений камінь, з усіх боків кусючі мухи й гедзі такого дали їй гарту, що те білеє тіло, яке недавно темряву ночі розсвічувало, стало червоним, як у спеченого рака, і заюшеним кров'ю, що бридко й глянути, не то що.

Отак каралась вона на тій вишці без жодної ради й надії, нічого, окрім смерті, не сподіваючись. Десь перед третьою годиною бакаляр устав і, згадавши про вдовицю, пішов до башти подивитись, що вона там робить, а слугу свого, що був іще голодний, послав попоїсти. Як почувла Елена, що він прийшов, дотяглась, знеможена й знесилена, до краю помосту, сіла, обернувшись головою до отвору, і промовила крізь плач:

— Рінґері, ти помстився наді мною через край: я протримала тебе зимової ночі в своїм дворі, а ти примусив мене смажитись і горіти цілий день на сій вишці, морячи до того ж голодом і спрагою; благаю ж тебе іменем святого Бога, вилізть сюди і вбий мене, бо я не маю зваги сама себе вбити, а чим терпіти таку муку, то краще мені вмерти. Як ти не зробиш мені сієї ласки, то подай мені хоч склянку води — смажні уста промочити, бо сліз у мене на те не стає, так усе всередині горить і пече.

Бакаляр добре пізнав по її голосу, як вона ослабла, і побачив, як її всю спекло; йому

трохи ніби аж жалко її стало, що так вона його просить і благає; проте він одказав:

— Ні, лукава жінко, од моєї руки ти не помреш, умирай краще од своєї, коли маєш таку охоту; а води од мене, щоб спрагу вгамувати, стільки достанеш, скільки ти дала мені вогню, щоб я од холоду порятувався. Мені одного лише шкода, що мою застуду лікували теплом смердячого гною, а твої опіки гоїтимуть холодощами ароматної рожевої води, що я мало не вмер, руки й ноги поморозивши, а ти, як злучиш із себе опечену шкуру, знов красивою станеш, як гадюка, скинувши линовище.

— Ой лелечко! — сказала вдова. — Бодай такої краси усім ворогам моїм і зловмисникам! Десь ти, нелюде, Бога в животі не маєш, що терзаєш мене гірше од хижого звіра. Такого я ні од тебе, ні од кого іншого не чекала, якби навіть вигубила була без жалю весь твій рід і плід. Не знаю, чи можна придумати тяжчу кару зрадникові, що видав ворогові ціле місто на погубу, ніж так, як мене, на сонці його обпалити і мушві на поталу дати! Ти не хочеш мені ба й склянки води подати, тоді як навіть стратенцям-душогубам дають напитися вина перед смертю, аби тільки попросили. Ну що ж, я бачу, що жорстокість твоя невблаганна, що байдуже тобі до моїх страждань; прийму смерть покійно й терпляче, нехай змилується Господь над душею моєю. Молю його, щоб споглянув праведним оком своїм на те, що ти коїш.

По сій мові на превелику силу посунулась до середини помосту, ніде не знаходячи рятунку од пекельної спеки і відчуваючи, що от-от зомліє од безвіддя, котре долягало їй гірше од усіх болящів. Плакала, бідна, безперестанку, ремствуєючи на лиху свою долю.

Як почало вечоріти, бакалярові здалось, що буде вже з неї й того; він узяв її одягу, загорнув у плащ свого слуги й подався до паниного дому; там він побачив служницю, що сумна та невесела сиділа на порозі, не знаючи, що їй діяти.

— Де твоя пані, молодице? — спитав він у неї.

— Не знаю, паночку, — одказала вона, — вранці думала я побачити її в постелі, бо вона вчора ввечері лягла, здається, спати, але ніде її не знайшла, не знаю, що з нею сталося і де вона ділась, горе моє велике! Може, ви, паночку, щось про неї знаєте?

— Добре було б, — одказав їй бакаляр, — якби й ти попалась разом із нею, щоб і тебе за твою вину покарати, як я покарав твою господиню за її злочин. Та й ти од мене, я знаю, не втечеш, я за все тобі оддячу! Такого дам пам'яткового, що назавжди тобі відхочеться з чоловіків глузувати!

По сій мові звернувся до свого слуги:

— Оддай, — каже, — їй сю одягу, нехай іде по неї, коли хоче.

Слуга виконав його наказ; служниця, взявши ту одягу, впізнала її; почувши грізну бакалярову мову, вона дуже злякалась, бо гадала, що пані вбито, і ледве стрималась, щоб не закричати. Як бакаляр пішов, вона щодуху побігла з одягею до вишки.

Як на те, в одного наймита паниного забігло в той день кудись двоє свиней; шукаючи їх, він прибрів до вишки якраз у той час, як бакаляр пішов звідти. От ходить він, роздивляється, коли чує — щось ніби плаче на вищі, та так жалібно. От він туди:

— А хто там нагорі плаче? — гукнув щосили.

Пані впізнала свого наймита по голосу, кликнула, як уже там його звали, і давай

просити:

— Сходи, будь ласка, по мою служницю, скажи їй, нехай сюди йде.

Наймит теж її впізнав і забідкався:

— Ой, пані моя люба, як вас туди занесло? Ваша служниця бігала цілий день, вас шукаючи, та хто міг би подумати, що ви аж онде!

Тоді взяв драбину, приставив її до вишки й заходився прив'язувати ликом поперечки, що були поодпадали. Тим часом настигла і служниця, — вбігла в ту башту, сплеснула руками й заголосила:

— Ой лишенько мое! Де ви, панійко моя люба? Як почула її пані, зразу голосно одгукнулась:

— Тут я, нагорі, моя голубонько! Не плач-бо, а давай мені сюди мерщій одєжу!

Почувши її голос, служниця трохи заспокоїлась і полізла вгору по драбині, яку наймит уже сьак-так полагодив; побачивши на помості свою господиню, що лежала гола, знеможена, вся спечена і скусана, схожа не на людину, а на обгорілу колоду, вона затужила над нею, як над мертвою, дряпаючи в розпачі собі обличчя. Але пані попрохала її замовкнути і допомогти їй одягнутись. Дізнавшись од служниці, що, крім наймита і тих, хто передав їй одєжу, ніхто не знає, де вона була, пані трохи заспокоїлась і попросила їх, щоб пробі ніколи нікому того не казали.

Після довгих балачок наймит узяв невладушчу пані собі на плечі і обережно виніс її з башти. Бідолашна служниця, що полізла слідом за ними по драбині, якось посковзнулась, упала і зламала собі стегенну кістку; од того болю вона ревом заревла. Посадивши панію на моріжку, наймит пішов подивитися, що сталося служниці; побачивши, що вона переламала ногу, він і її переніс і поклав поряд із панією. Коли вдова побачила, що й служницю, од якої вона найбільш чекала допомоги, таке несподіване лихо спостигло, то знов із великого жалю почала так ревне плакати, що наймит, не змігши її вгамувати, і собі з горя заплакав.

Сонце було вже надвечори і, щоб ніч не облягла їх серед чистого поля, пані послала наймита до хати; він привів із собою ще двох братів та жінку свою, і, поклавши на дощані ноші панію і служницю, вони гуртом однесли їх додому; покріпивши панію холодною водою та лагідними словами, наймит знов узяв її на плечі й поніс до її кімнати. Наймитова жінка нагодувала її потапцями, а потім роздягла й поклала в ліжку; вночі ж і господиню й служницю перевезли до Флоренції.

Пані, вигадлива на різні брехеньки, склала вже порядну казочку, зовсім не схожу на те, що справді було, і запевнила братів своїх, сестер і всіх інших, що її і служницю обмарила нечиста сила. До неї покликано лікарів, і вони заходились лікувати її од пропасниці та інших недуг, не раз зідравши їй шкіру простиралами (як те їй боліло, вже не питайте!); служницю теж постарались поставити якнайшвидше на ноги. Одужавши, пані забула про свого коханця і відтоді стереглася заводити з будь-ким любощі та жарти, а бакаляр, дізнавшись, що й служниця зламала собі ногу, зміркував, що помста звершилася до кінця; задовольнившись тим, що зроблено, він поставив на всьому хрест.

Оттаке-то приключилось нерозумній удовиці, яка надумала поглузувати з бакаляра,

мовби з простого чоловіка, не відаючи, що майже всі вони знають, де раки зимують. Тим-то, любії мої подруги, стережіться таких жартів, особливо ж із ученими людьми.

ОПОВІДКА ВОСЬМА

Двоє сіенців товаришують між собою; перший злягається з жінкою другого; другий, тее постерігши, намовляє свою жінку сховати першого в скриню, а сам на тій скрині бавиться з його жінкою

І любо й сумно було слухати дамам про Еленині пригоди; хоч той бакаляр здався їм занадто вже суворим, ба навіть нелюдськи жорстоким, та за вдовицею жалкували вони не вельми, бо вважали, що почасти вона того й заробила. Як Пампінея довела до кінця свою історію, королева веліла оповідати далі Ф'ямметті, яка з готовістю почала:

— Милії мої подруги! Ви, бачиться, трохи ніби аж засмутилися з надмірної жорстокості ображеного бакаляра, і мені хотілося б заспокоїти ваші збентежені душі чимось веселішим; тим надумала я розповісти вам коротеньку історійку про одного чоловіка, який прийняв уразу з незлобивим духом і помстився за неї досить помірковано. Наука з моєї оповідки буде така, що доволі одгукнутися так, як тобі гукають, і зовсім не треба чоловікові помщатися за свою кривду з наддачею.

То знайте ж, що в Сієні — так мені розказувано — жило колись двоє чоловіків молодого ще віку, обидва заможні, з доброго міщанського роду; одного звали Спінеллоччо Тавена, а другого Цеппа ді Міно. Жили вони по сусідству в Каммолії, дома їхні стояли суспіль, і так вони вдвох товаришували, що водою не розіллеш — сказав би, рідні брати, якщо не більше. Обидва були жонаті: і той і той мав гарну жінку.

Спінеллоччо бував дуже часто в домі у Цеппи і при ньому, й без нього, і так якось сталося, що він близько зійшовся з товаришевою жінкою; довгенько вона його приймала так, що про те ніхто не здогадувався. Одного разу Спінеллоччо зайшов до них у дім покликати Цеппу, а жінка сказала, що його немає дома (бо й сама так думала); тоді Спінеллоччо пішов нагору і, побачивши сусідку саму в світлиці, обняв її й поцілував, а вона його. Цеппа ж був дома і все те бачив, та не сказав ані півслова, а вирішив пристерегти, що з тих жартів далі буде; дивиться — аж обнялися вони, пішли до опочивальні і там замкнулися.

Цеппа розгнівився непомалу, та, зміркувавши, що галас і сварка його кривди не вменшить, а ганьбу побільшить, став думати й гадати, як би його так помститися, щоб ніхто з людей про те не знав, а він сам душу свою вдовольнив. Думав-думав, та таки й додумався нарешті, і не виходив із своєї криївки, поки Спінеллоччо жартував там з його жінкою. Як товариш пішов, Цеппа вступив у кімнату до жінки, а та ще не встигла й намітки на голові направити, що Спінеллоччо, з нею жируючи, розтріпав.

— Що ти робиш, жінко? — питає Цеппа.

— Або ти не бачиш? — одказує жінка.

— Авжеж, бачу, — каже Цеппа, — бачив я й щось таке, що бодай його не бачити!

Та й давай її лаяти да шпетити; вона довго одмагалась, та мусила врешті зо страхом признатись (бо нікуди було діватись), що жила з Спінеллоччом, і просила, плачучи, щоб він простив її.

— Бачиш, жінко, — каже їй Цеппа, — не гаразд ти вчинила; та як хочеш, щоб я тебе простив, мусиш зробити все, що я тобі скажу. Ось яке буде діло: скажи Спінеллоччові, щоб завтра десь о дев'ятій уранці він якось одкараскався од мене і прийшов до тебе сюди; як же він прийде, я вернусь додому, а ти, скоро мене зачуєш, зараз скажи йому влізти в сю скриню і замкни його там, а потім я навчу тебе, що маєш далі робити. Не бійся нічого, бо я обіцяю тобі, що не вчиню йому ніякого лиха.

Жінка, щоб догодити йому, сказала, що так і зробить, та таки й зробила. Другого дня зранку Цеппа й Спінеллоччо були десь в одному місці; так як перед дев'ятою Спінеллоччо, пообіцявши сусідці, що буде в неї в ту пору, сказав товаришеві:

— Сьогодні я домовився пообідати в одного знайомого і не хочу його затримувати; тож бувай здоров!

— Та воно ж іще ніби й рано обідати, — зауважив Цеппа.

— Нічого, що рано, — одказав Спінеллоччо, — я маю поговорити з ним про одну справу, то треба загодя прийти.

От попрощалися вони, й Спінеллоччо подався позавгорід-но до Цеппиної жінки, а той за ним назирцем; тільки товариш увійшов з господинею до опочивальні, аж тут і господар прийшов. Як почула те жінка, вдала, ніби дуже злякалась, і сказала коханцеві залізти в скриню; замкнувши його там, вона вийшла з кімнати. Цеппа піднявся до неї нагору й спитав:

— А що, жінко, чи не пора обідати?

— Зараз, зараз, — сказала жінка.

— От що, — каже тоді чоловік, — Спінеллоччо пішов сьогодні обідати до одного знайомого, а жінка сама дома сидить: ходи лишень до вікна та гукни її, нехай іде до нас обідати.

Жінка, боячись розсердити чоловіка, слухняно виконала його наказ і таки впрохала Спінеллоччову жінку прийти до них — та погодилась, дізнавшись, що муж її не прийде додому на обід. Як вона прийшла, Цеппа зустрів її дуже приязно і взяв по-свійськи за руку; жінці сказав нишком, щоб ішла на кухню, а сусідку повів до кімнати, а привівши туди, зразу замкнув двері на ключ. Як побачила те гостя, то сполошилась непомалу.

— Цеппо, — каже, — що-бо се ти робиш? Так от для чого ти мене сюди позвав! Дак отак ти любиш Спінеллочча, отакий ти йому вірний товариш?

А Цеппа, не випускаючи її руки, підвів її до скрині, в якій був схований Спінеллоччо, і сказав їй:

— Не гнівайся, сусідко, а слухай сюди, що я тобі скажу: я любив і люблю Спінеллочча, мов рідного брата, а вчора пристеріг (хоч він того й не помітив), що, надуживаючи моєю довірою, він сходиться з моєю жінкою, як би з тобою. Тим, що я його все-таки люблю, не хочу я іншої помсти, як йому так за так заплатити: він з моєю жінкою жартував, а я хочу пожартувати з тобою. Коли ти на се не згодна, то я йому тої кривди плазом не пущу — таке йому вкою, що ні він сам, ні ти раді не будете!

Почувши тую мову і повіривши сусідові (бо він іще чимало слів до того приточив), Спінеллоччова жінка сказала:

— Ну що ж, Цеппоньку, як ти вже хочеш, щоб помста на мені окошилась, то нехай; зроби тільки так, щоб за се діло твоя жінка на мене не ворогувала, бо хоч вона мені й недобре вчинила, та я б не хотіла з нею розкуматися.

— За се не журись, — одказав Цеппа, — я все влаштую, а крім того, дам тобі гарну цяцю, що ти такої зроду не бачила.

Сее сказавши, обійняв її й поцілував, а потім поклав на скриню, в якій сидів її чоловік, та й почав утішатися з нею до любої вподоби. Сидячи в скрині, Спінеллоччо слухав усю їхню розмову, чув і їхнє вовтузіння, од якого віко ходором ходило, і мало не розсівся з жалю й досади; якби був не боявся Цеппи, то добре вибештував би жінку з своєї схованки. Але потім подумав, що він же перший скривдив свого товариша і Цеппа мав рацію так учинити, ще й обійшовся з ним по-людськи, як приятель. Гаразд, сказав він собі, якщо тільки Цеппа того захоче, я буду йому ще ліпшим товаришем, ніж досі.

Набувшись досхочу з сусідкою, Цеппа зліз із скрині, а як вона спитала, де та цяцька, що він їй обіцяв, він одімкнув двері й покликав свою жінку. Та сказала їй, осміхнувшись:

— Ну, сусідонько, ти оддала мені печеним за варене.

Тоді Цеппа й каже жінці:

— А відімкни лишень скриню.

Жінка відімкнула, і Цеппа показав сусідці чоловіка. Довга б то була річ — розказувати, хто з них дужче засоромився: чи Спінеллоччо, як він побачив Цеппу, котрий, виходить, знав його вину, чи його жінка, як побачила чоловіка, котрий, як вона щойно дізналась, чув усе, що робилось над його головою.

— Отсе тобі та цяця, що я казав, — промовив Цеппа до сусідки.

Спінеллоччо виліз із скрині і, не заходячи в жодну сварку, сказав:

— Ну, Цеппо, тепер ми з тобою сквитувались. Ти говорив допіру моїй жінці, що найкраще буде лишитись нам друзями, а тим, що в нас нема нічого окремого, окріч жінок, то нехай і вони будуть у нас спільними.

Цеппа на те пристав, і вони всі вчотирьох сіли любо-мирно обідати. З того часу у кожної сусідки було по два чоловіки, і в кожного сусіда по дві жінки, і ніколи в світі вони за те не сварились і не сперечались.

ОПОВІДКА ДЕВ'ЯТА

Маестро Сімоне, лікар, хоче вступити в братство колобродів; Бруно й Буффальмакко велять йому прийти вночі в одне місце і скидають його в яму з лайном

Дами ще пожартували деякий час із двох сієнців, що жінок своїх усупільнили; тоді королева, якій випадало говорити передостанній, щоб не порушити Діонеевого права, почала такими словами:

— Любії мої подруги, Спінеллоччо цілком заслужив тої штуки, що встругнув йому Цеппа; я гадаю (та й Пампінея допіру на те вказала), що не годиться судити занадто строго, коли хто одурить по заслугі дурисвіта або над тим поглумиться, хто сам на глум наривається. Ми вже чули про те, як декого по заслугі одурено, а зараз я вам розкажу про одного телепня, що сам себе на глум подав; тих, хто над ним наглумився, не ганити

слід, а хвалити. На сей раз потерпілим був лікар, що приїхав до Флоренції з Болоньї в білячій шапці на баранячій голові.

Ми часто бачимо, як наші краяни повертаються з Болоньї додому хто суддею, хто лікарем, хто нотарем у довгих та широких хламидах, у шарлаті та білячих хутрах, — усе пишні та розкішні, а як до діла дійдеться, то нікудишні. Серед тих, що недавно приїхали, був такий собі маестро Сімонє да Вілла, багатий не стільки на знання, скільки на спадки батьківські, хоч і величався доктором медицини та пишався пурпуровою мантиєю; поселився він на вулиці, що тепер зветься Гарбузовою.

У сього новоприбулого медика була чудернацька звичка (і не тільки ся одна): хоч кого було побачить, що по вулиці пройде, зараз розпитує людей, хто воно й що, і так уже до всіх придивляється і принохується, ніби збирається по їхній ході та рухах ліки прописувати. Звернув він своє допитливе око і на двох малярів, про яких уже сьогодні аж двічі говорено — на Бруна й Буффальмакка, що завжди тримались разом і мешкали з ним по сусідству. Найбільш те його вдарило, що жили вони надто весело й безтурботно; став він про них у того й того розпитувати і дізнався, що то малярі, люди невеликого, мовляв, достатку. Дивно йому стало, що такі бідаки і раптом живуть так весело; а тим, що їх уважали за великих хитрунів, маестро вбив собі в голову, що вони побирають звідкілясь немалі зиски, про які ніхто не знає. От і вирішив він запізнатися ближче, якщо не з обома майлрами, то принаймні з одним, і се йому вдалося — він зійшовся з Бруном.

Після кількох зустрічей із лікарем Бруно переконався, що його новий знайомець — заплішений дурень, і почав собі з нього кепкувати та смішки строїти, як тільки хотів; лікар же й собі знаходив у його товаристві велику втіху. Він кілька разів запросив його до себе на обід і вважав, що се дає йому право говорити з ним по-свійському; от він і спитав у нього одного дня — що то за дивина, що він і Буффальмакко, люди, бачиться, незаможні, живуть так весело? Як то воно в них так виходить? Почувши лікареве питання, Бруно аж засміявся — таким дурним воно йому проти інших дурощів здалося, — і вирішив одповісти, як і належало сьому вченому та недрюкованому:

— Маестро, — сказав він, — небагато є таких людей, кому б я се міг розказати, але од вас не потаю нічого, бо знаю, що ви мій приятель і не будете про те ніде дзвонити. То правда, що ми з моїм товаришем живемо хороше й весело, ба навіть краще й веселіше, ніж вам здається. Якби ми жили тільки з ремесла нашого та з тої невеличкої нерухомості, яку ми маємо, то нам не вистачило б, запевне, і на воду, що ми п'ємо. Та не подумайте, що ми ходимо красти — крий боже! Ми просто колобродимо ночами і таким чином добуваємо, не шкодячи іншим, усе, що нам треба на пожиток і втіху, — от через що ми й живемо так весело.

Почув те лікар, і, хоч не дуже-то розумів, що воно таке, повірив Брунові не без великого здивування; закортіло йому дізнатись, як то вони колобродять, і став він у майлра прохати ревне, щоб розказав, обіцяючи нікому про те не говорити.

— Гай-гай, маестро! — сказав Бруно. — Чого се ви у мене просите! Ви хочете, щоб я одкрив вам велику таїну; та як хто про те довідається, то не жити мені на білому світі —

хоч ізразу лізь у пащу до Люципера, що то в церкві святого Галла намальований. Ні, ні, не можу я вам сього сказати.

— Повір, Бруно, — каже йому лікар, — хоч що б ти мені одкрив, про те ні сич, ні сова не знатиме зроду, тільки ти да я.

Після довгих умовлянь Бруно сказав нарешті:

— Ну, гаразд, маестро! Я так люблю ваше патентоване підгороднє плосколобіє і так на вас звіряюся, що не можу вам ні в чому одмовити. Зараз усе вам скажу, тільки присягніть на монтезонський хрест, що ви про те нікому ні пари з уст, як ви вже обіцяли.

Маестро присягнув, що повік-віку не скаже.

— То слухайте ж сюди, мій великотовчений друже, — почав Бруно. — Не так давно жив у нашому місті один премудрий некромант і чорнокнижник, на ймення Майкл Скотт, шотландець родом; наші імениті люди, з яких уже мало хто живий zostався, у великій мали його шанобі; перед тим, як од нас поїхати, він лишив тут на їхнє слізне прохання двох своїх знаючих учеників і наказав тим ученикам безодмовно виконувати всі бажання тих шляхтичів, його шанувальників, і вони не раз помагали їм у любовних та інших справах. Уподобавши згодом наше місто і звичаї городян наших, ті вченики вирішили зостатися тут назавжди і заприятнилися з деякими нашими краями — шляхтичами й міщанами, багатими й бідними, аби їм під натуру підходили. Щоб же сим своїм друзям краще догодити, завели вони таке товариство чи братство, куди ввійшло чоловік двадцять п'ять; усі братчики мають збиратися принаймні раз на місяць у тому місці, де скажуть їм чарівники: кожен говорить там про своє бажання, і тої ж ночі воно здійснюється. Ми з Буффальмакком теж потоваришували з чарівниками навсправжки, і вони ввели нас у те братство. Ех, скажу я вам, як зберемося ми ото всі гуртом, то подивились би ви, які там килими на стінах у бенкетній залі, які столи, по-царському накриті, які гарні та гожі слуги і служниці, що за кожним братчиком ходять, які пляшки, чарки, ковші, полумиски — їмо і п'ємо все ж то з щирого срібла-злата, а що вже наїдки, то яких тільки немає: все те подається, хто коли й чого забажає. А яка там музика милозвучна грає, які співи мелодійні лунають — того і в казці не сказати; а скільки свічок на тих учтах згоряє, а які там лагоминки їдяться, а які вина коштовні п'ються! Та й не думай же, голово моя макоцвітна, щоб ми там сиділи одягнені оттак, як бачите: найпослідуший із нас там за імператора здається, такі на нас пишні шати та оздоби дорогоцінні. Але найбільша нам утіха — то жінки-красуні, що на наше бажання з усього світу туди переносяться: там ви можете побачити принцесу Дзюндзю Волохату, царицю Золотокозії, султаншу вавилонську, ханшу узбецьку, князівну лапонську, королівну вербогрусську і панну Вертигузку. Та що там, усіх не перелічиш — туди злітаються всі володарки світу; буває там навіть сама Гергепа попа Івана. Слухайте ж, що далі. Поп'ють ото всі, поїдять, потанцюють трохи, а тоді ті красуні ідуть у кімнату — кожна до того, на чие хотіння вона туди прилетіла. А кімнати ж там які — не кажи ти райські, такі воздобні, а в них пахощі всякі так і плавляють, як у вас в аптеці, коли тмин на ліки трете, а постелі такі, що куди тобі венеційському дожеві — господи,

як розкішно в них спочивається! А які вони всі ткалі завзяті, як шпарко ногами в підніжки совають та лядою пригупують, щоб кріпше ткалось — ви того й думкою здумати не можете! З усіх братчиків найкраще, либонь, живеться мені та Буффальмаккові, бо він здебільшого викликає французьку королеву, а я англійську, а то ж найбільші в світі вродливиці, і нас вони так люблять, що ні на кого іншого й дивитись не хочуть. Не дивина, що ми можемо гараздувати й веселитись паче всіх інших людей, коли нас такі кралі кохають; я вже не кажу про те, що варто нам побажати яку тисячу або й дві червінців, то зразу й дістанемо — в обидві жмені. Отсе ж ми й називаємо "колобродити", так як ото корсари по морю гуляють, тільки тії, як кого пограбують, то вже добра тому не вертають, а ми покористуємось ним та й вертаємо. Тепер ви знаєте, вельмишельмований маестро, що то значить колобродити; та глядіть же, нікому про те нічирк; я й так уже багато розказав вам, а більше не розкажу, і не просіть.

Маестро, що його наука не сягала, мабуть, далі того, як дітям шолуді виводити, повірив тій Бруновій баєчці, як щирій правді, і закортіло йому до смерті й самому до того братства колобродів пристати. Він сказав Брунові, що справді немає дива в тому, що вони живуть так весело, і ледве стримався, щоб зараз же не попросити маляра ввести його в те братство. Медик вирішив спочатку ще більше Бруна пришанувати, а тоді вже його про те діло прохати. Він водився з ним увесь час, запрошував його до себе на обід і на вечерю — так уже перед ним розпадався, так його, мовляв, любив, що, здається, й дихнути без нього не міг. Бруно плавав, як вареник у маслі, і, щоб оддячити гостинному господареві, намалював йому в залі картину Великого Поста, над дверима до спальні — Божого баранця, а з вулиці коло входу — урильник, на признаку пацієнтам; крім того, вчистив у галереї ще й котомишодраківку — ся картина лікареві дуже подобалась. Інколи вранці Бруно казав лікареві, як напередодні в нього не вечеряв:

— Сю ніч я знов ходив колобродити; англійська королева вже трохи мені набридла, то я викликав собі Самодайку Великого Псиногавка.

— А що воно за Самодайка? — питає маестро. — Я таких імен не знаю.

— Воно й не дивно, маестро, — одказував Бруно, — бо про них, наскільки мені відомо, не писав ні Ціпокрад, ні Абецина, ні жодна інша медицина.

— Ти хочеш сказати Гіппократ і Авіценна? — поправляв лікар.

— Може, й так, — погоджувався Бруно, — я ваших імен не тямлю так само, як ви моїх, "самодайка" по-псиногавському значить ніби цісарівна. То така жоноха, що куди тобі; якби ви її побачили, то зразу б забули про всі свої клістирі та пластирі!

Такі розмови провадив із ним Бруно час від часу, щоб іще дужче його підохотити. Одного вечора, коли маляр домальовував ту котомишодраківку, а лікар давав йому присвітки, господар, уважаючи, що вже здобувся в гостя хтозна-якої прихильності, вирішив нарешті одкрити йому свою душу; як на те, з ними нікого більше не було.

— Бруно, — обізвався лікар до художника, — свідчуся Богом святим, що для тебе я ладен що завгодно на світі зробити; хочеш — скажи мені піти звідси до Перетопи, і то піду; не здивуй же, як я попрошу в тебе одної речі по-свійськи, по-дружньому. Коли ти

мені розповів отсе недавно про поведенцію вашого веселого братства колобродів, то мені хтозна-як закортіло в нього вступити — як ніколи й нікому. І то не без причини; ти сам побачиш, як тільки мені пощастить до вас залучитись, то не я буду, коли не викличу туди таку кралю, що ти зроду не бачив; се дівчина, котру я зуспів торік у Задрипанцях і дуже полюбив. Присягаюсь тілом Христовим, я давав їй десять болонських талярів, аби вона волю мою вволила, то й то не захотіла. Тим я дуже тебе прошу, як є така змога, навчи мене, як у те братство дістатися, допоможи мені туди вступити: я вам буду у всьому вірним і щирим товаришем. Ти ж бо сам здоров бачиш, що з себе я гарний, ноги до тулуба мов улиті, личко як яблучко, а ще до того й доктор медицини, а такого, я певен, у вашому товаристві нема. Я знаю силу всяких мудрих речей, умію чимало гарних пісень; хочеш, заспіваю тобі котроїсь?

Сее сказавши, почав ні сіло ні впало співати, аж Брунові регітно стало, та він усе-таки стримався. Доспівав маестро пісню та й питає:

— А що, гарна?

— Авжеж, — каже Бруно, — ви її так лепсько вивели, що інший і на акацієвому пищику не втне!

— Якби ти сам не чув, — каже лікар, — то, певне, був би не повірив.

— Правда ваша, — погодився Бруно.

— Я ще й не такої вмію, — каже знов лікар, — та річ не в тім. Бачиш, який я єсть чоловік! Батько мій шляхетського роду, хоч і в селі жив, а мати з фамілії Валежків. Книги в мене, ти сам знаєш, кращі, ніж у всіх флорентійських медиків, і одяг такий, що ні в кого більш немає. Деякі штучки є дуже дорогі — кожну з них колись я за три огляди купував. Тим я й прошу тебе — влаштуй мене, будь ласкав, у те товариство, а я вже, присяй-богу, з тебе за моє ремесло ні шеляга не братиму; хворій собі, скільки влізе.

Слухав його Бруно, слухав — ну, думає, то дурний був, а то ще дурніший став.

— Маестро, — сказав він, — посвітїть мені трохи сюди-о, я мишам хвости подомальовую, а тоді вже й відповідь вам дам.

Понамальовувавши хвости, Бруно скривився так, ніби лікареве прохання завдало йому великого клопоту, і сказав:

— Маестро, я знаю, що ви для мене зробили б багато дечого; але те, що ви в мене просите, хоч воно, може, вашому великому розуму вдається дрібницею, мені уявляється річчю вельми складною. Навряд чи я коли зробив би таке для когось іншого, опріч вас, якби тільки зміг, бо люблю вас і поважаю, а ваші мудрі слова таку мають силу, що й преподобницю до танцю піднімуть, не то що мій намір можуть захитати; чим більше я вас знаю, тим за розумнішого вас маю. Та якби в мене навіть не було інших причин бути до вас прихильним, вистачило б уже одного того, що ви закохались у таку кралю, що то про неї ви говорили. Мушу, однак, сказати, що ся справа не од мене самого залежить і сам собою я не можу вас туди влаштувати; але якщо ви пообіцяєте мені твердим і непохибним словом тримати сю річ у тайні, то я скажу вам, як ви маєте чинити, щоб туди досягнутись, і гадаю, що се вам удасться, бо ви ж маєте силу гарних

книжок і всяких інших речей, про які мені казали. На се маестро одповів:

— Та кажи-бо, не бійся, ти ще не знаєш, як я можу зберігати таємниці. Коли мессер Гаспарруоло з Салічето був суддею у подести города Форлімпополі, то він, було, про всяку судову справу сміло мені говорив, бо знав, що я дзвонити не люблю. Не віриш? Коли хочеш, то він першому мені сказав, що думає одружитися з Бергаміною. От що, а не то що!

— Ну, гаразд, — каже Бруно, — коли вже пан судія вам довірявся, то можу довіритись і я. Ви зробите таким чином: у нашому братстві завжди є отаман і два радники, вони переобираються щопівроку. З першого числа отаманом, напевне, стане Буффальмакко, а я буду одним із радників; се вже вирішена справа. А отаман має право вводити чи приймати в товариство кого завгодно; тим-то, мені здається, треба вам із Буффальмакком заприятелитись і запросити його до себе кілька разів у гості. Се такий чоловік, що скоро спізнає вашу мудрість, полюбить вас навіки; безперечно, ви зумієте прихилити до себе його серце і розумом вашим, і тим добром, що ви маєте; як ви його добренько попросите, він не зможе вам відмовити. Я вже говорив йому про вас, і, здається, він вам симпатизує. Зробіть же, як я кажу, а решту влаштую я сам.

— Ти говориш, мов у дзвони дзвониш, — каже лікар. — Якщо твій друг і справді шанує вчених мужів, то нехай тільки раз зо мною розмовиться, і вже од мене не одстане, бо в мене стільки розуму, що роздам усьому місту, ще й собі ось поки залишиться.

Коли вони отак удвох домовились, Бруно розповів геть-чисто все Буффальмаккові, і той уже не міг діждатися дня, коли йому вдасться зробити те, чого домагався маестро Лопух. А лікареві так кортіло швидше вписатися в братство колобродів, що він, не гаючись, завів знайомство з Буффальмакком, — се йому повелось досить легко. Він почав пригощати його (і Бруна разом) розкішними обідами та вечерьми, а друзі-художники годували його за те обіцянками; знаючи, де можна випити на дурничку доброго вина і поласувати каплунами та іншими делікатесами, вони вчащали до лікаря, хоч він їх запрошував, хоч ні, і казали весь час, що для кого іншого вони б того зроду не зробили. Маестро ж, вибравши слушну годину, звернувся нарешті з своїм проханням, як перше до Бруна, тепер уже до Буффальмакка. Той удав, ніби дуже розсердився, і почав гримати на Бруна:

— Присягаю всевишнім богом пазіньяньським, зраднику ти такий, дав би тобі оце по мармизі так, щоб ти й п'ятами вкрився, тільки честь на собі кладу. Хто міг розповісти все те маестрові, як не ти?

Маестро намагався вигородити Бруна і клявся та божився, що він дізнався про те од інших; наговоривши силу мудрих речей, він таки заспокоїв його. Тоді Буффальмакко йому й каже:

— Маестро, воно й видно, що ви побували в Болоньї і навчились там тримати язик за зубами, а рахувати вчились не на сливах, як то роблять деякі йолопи, а на кабачках, бо вони довші; коли я не помиляюсь, то хрестив вас тумануватий піп. Бруно казав мені, що ви вивчали там медицину, та мені здається, що ви привезли звідти вміння

приворожувати людей; що то в вас за голова, що за розум — другого такогодесь і в світі немає!

Лікар упав йому в річ і, звернувшись до Бруна, промовив:

— От що значить говорити й спілкуватися з розумними людьми! Хто б так швидко збагнув всі особливості мого ума, як сей достойний чоловік? Навіть ти зразу не догадався, чого я вартий; а скажи-но йому, що я тобі сказав, як почув од тебе, що Буффальмакко любить мудрих людей. Хіба не правда моя?

— Авжеж, що правда, — каже Бруно. — Ти зразу сказав, що так буде.

Тоді маестро звернувся знов до Буффальмакка:

— Ти ще й не те сказав би, якби побачив мене в Болонї: там і старе й мале, і доктори й школярі — всі мене любили понад усе на світі, всім я припав до серця розумом своїм і речами. Та що там! Скажу, було, слово, то всі зразу сміються — так я їм подобався. А як виїжджав я звідти, то всі плакали-ридали, благали, щоб я залишився, щоб викладав медицину сам-один геть усім школярам, що там навчались; та я не хотів, бо приїхав сюди обійняти батьківський спадок, і то немалий; наш рід багатий здавна.

Тоді Бруно й каже Буффальмаккові:

— Чуєш? А ти, бач, не вірив мені, як я тобі казав. Клянусь овангеллю святою, у нас у городі нема такого лікаря, щоб так, як сей, розбирав, де осячі сциклини, а де які; та що там! Пройди хоч і до Паризької брами, то другого такого не знайдеш!

— Правду каже Бруно, — вставив слівце лікар, — та мене ще тут мало знають; що ви хочете — грубий народ. А побачили б ви мене серед докторів, у звичній компанії!

— Воістину, маестро, — сказав Буффальмакко, — ви знаєте всього стільки, що мені й не снилось; тим-то, говорячи з вами закандзюбисто (як і годиться говорити з такими мудrimi людьми), скажу вам, що неодмінно того доб'юся, щоб вас прийняли до нашого братства.

Почувши таку обіцянку, лікар іще ревніше став частувати двох малярів, а вони все показували йому кози в золоті та інші дурниці, говорили, що є в них для нього чудова коханка — герцогівна ді Гівна, що хоч якого, мовляли, короля з коня зсадить. Маестро спитав, яка та герцогівна.

— Голова моя капустана, — одказав Буффальмакко, — се велика можновладниця, і мало є таких домів на світі, що не підлягають їй закону; навіть брати-мінорити платять їй данину під ляскіт кастаньєт. Де вона проходить — усяке зразу почує, хоч найчастіше вона сидить узаперті; недавно вона проїздила мимо вашого дому — їхала до річки ноги помити та свіжим повітрям подихати, але постійне місце її перебування — то Лайнаццо. Ви, певно, бачили її служителів — вони ходять із мітлами й протичками, що знаменують її владу. Є в неї чимало васалів — барон Купка, маркіз Ковелик, пан Дрисля і пан Балабушка; ви їх усіх, напевне, знаєте, просто не пригадуєте зараз. Забудьте ж вашу кралю з Задрипанець, ми вас спровадимо в заласні обійми до сієї герцогівни, якщо надія нас не зведе.

Народившись і вирісши в Болонї, лікар не розумів наздогад буряків і вельми тішився, що матиме таку гарну коханку. Через кілька днів малярі принесли йому

звістку, що його прийнято до братства.

Як настав той день, що вночі вони мали йти колобродити, маестро запросив обох друзів до себе на обід і спитав після частування, що йому слід робити, щоб товариство добре прийняло його. На те Буффальмакко сказав:

— Бачите, маестро, вам доведеться появи́ти неабияку сміливість у сій справі, бо як ізлякаєтесь, то й собі нашкодите, і нам; а чому ви повинні бути мужніми, зараз скажу. Сьогодні ввечері, в ранні лягови, вам треба прийти на Новопречистенський цвинтар і сісти на один із високих гробівців, що там недавно поставлені; та вдягніть своє найкраще вбрання, щоб на перший раз ошатно перед усім братством показатись, тим більше, що герцогівна ді Гівна, як нам переказували, хоче висвятити вас у лицарі, скупавши в своїй купелі. Оттам і чекайте нашого посланця, а щоб ви його впізнали, то слухайте, який він буде: прийде чорна рогата тварюка, з себе не дуже велика, вона прискаче до вас через майдан, фукаючи та вибрикуючи; як же побачить, що ви її не боїтесь, підійде до вас потиху, а ви тоді сміло злазьте з гробівця і, не поминаючи імені Бога та святих його, окульбачте ту звірюку; як сядете на неї, схрестіть руки на грудях і не чіпайте вже її; тоді вона рушить поволеньки і привезе вас до колобродів. Але мушу вам сказати, що як ви пом'янете Бога чи святих або злякаєтесь, та звірюка може скинути вас в одне не вельми пахуче місце; тож дивіться, як у вас, може, не стане на те мужності, краще не приходьте, бо й собі шкоди наробите, і нас підведете.

— Еге, — сказав лікар, — ви ще мене не знаєте. Не дивіться, що я ношу рукавички й довгу хлами́ду; якби ви знали, що я витворя́в у Болонї́, як ходив із товаришами до дівчат, то великим дивом дивувалися б. Раз якось уночі — от їй же богу, що не брешу! — одна дівчина, невірненька така курдупелька, не хотіла з нами гуляти, так я її набив добре, а тоді схопив на оберем та й проніс не багато не мало — як із лука дострелити, що мусила таки з нами піти. А то раз ішов я сам-один (тільки служка був зо мною), як до вечерні дзвонено, повз цвинтар братів-міноритів, де того дня одну жінку поховано, і зовсім-зовсім не боявся. Нехай же вас те не турбує, бо я дуже смілий і хоробрий. А ще вам скажу — щоб гідно ввійти в товариство, я вдягну пурпурову мантию, ту саму, в якій мене в доктори поставлено; от побачите, як мені всі зрадіють, а там згодом і за отамана оберуть. Я покажу вам, на що здатний, аби мені тільки туди потрапити; от герцогівна ще й не бачила мене, а вже так закохалася, що хоче лицарську купіль зготовити. Не знаю, чи те лицарство до мене пристане, чи ні; мабуть, таки пристане! Та вже ж дайте мені тільки змогу, самі побачите!

— Ви дуже добре кажете, — упав йому в річ Буффальмакко, — але глядіть же, не підведіть нас, а то, може, ще й не прийдете або вас не знайде наш посланець. Я проти того се кажу, що нині в нас холодно, а ви, панове лікарі, дуже того остерігаєтесь!

— Боронь боже! — заперечив лікар. — Я не мерзляк, холоду не боюсь; як уночі, буває, треба надвір вийти, то поверх камізельки накину ще кожушанку, та й усе. Прийду, напевне прийду!

Товариші пішли додому, а маестро знайшов перед жінкою якусь вимовку, взяв нишком своє парадне вбрання, одягнув його і, як настав слухний час, подався на

цвинтар, куди йому велено прийти; сів там на один мармуровий гробовець, зігнувся (бо холодно було) й почав виглядати того звіра. Буффальмакко, здоровий і високий, роздобув собі машкару (колись вони вживались у всяких іграх, яких тепер нема) і нап'яв на себе вивернутий кожух — ведмідь, та й годі, тільки машкара була чортяча, з рогами. У такому перевдязі він подався на Новопречистенський майдан, а Бруно за ним назирцем — подивитись, як воно все буде. Побачивши, що маестро вже на цвинтарі, Буффальмакко почав стрибати й гасати по майдану, фукаючи й гукаючи, немов скаженюка. Як лікар те побачив і почув, волосся йому стало дуба і тіло все затрусилось, бо неборака був за жінку боязкіший; так йому зробилось моторошно, що краще, думає, дома сидів би! Та вже як прийшов сюди, то кріпись, наберись одваги, коли хочеться на ті чудеса подивитись!

Помордувався ото Буффальмакко якусь часину та й нібито втихомирився: підійшов до гробівця, де сидів лікар, та й зупинився. Бідолашний маестро не знав із переляку, на яку ступити; тоді, подумавши, що звір учинить йому якусь каверзу, як він на нього не сяде, побив страх страхом і спустився з гробівця, промовивши потихеньку: "Господи, сохрани й пронеси!" — він сів верхи на звіра, вмовився добре і склав руки хрестом на грудях, як було сказано. Тоді Буффальмакко рушив помалу з місця до Покрови і довів його рачки аж до дівочого монастиря Ріполі. А за ним та були ями, куди навколишні селяни звозили всіх представників роду ді Гівна, щоб було чим поля угноювати. Буффальмакко підійшов до краю одної ями, схопив зненацька лікаря за ногу і скинув його з себе вниз коміть головою, а сам із диким вереском і репетом подався навистриба до Покрови й далі до луку Всіх Святих, куди вже раніше втік Бруно, не мігши погамувати сміху. З великою втіхою стали вони дивитись зоддалік, що буде робити закаляний лікар.

Пан медик, опинившись в тій паскудній ямі, намагався з усіх сил вигребтись з неї і вробився з голови до ніг у лайно, бо кілька разів зривався; довелося навіть ковтнути тої погані. Нарешті виліз-таки з тяжкою бідою, загубивши в ямі каптура, і стояв якусь хвилю як непришнний. Тоді обтрусився, обчистився руками, як міг, та й почвалав сердега додому; доти в двері грюкав, доки одчинили.

Коли ввійшов він до себе, весь просмерділий, то не встигли за ним і дверей замкнути, як надійшли Бруно й Буффальмакко — хотіли дізнатись, як привітає його жінка. Стали за дверима та й прислухаються, аж жінка лає чоловіка, як посліднього лайдака.

— А, доходився, — гукає, — так тобі й треба! Уже десь найшов собі якусь помийницю, пішов хизуватись до неї своєю червоною мантією. Так мене вже тобі мало? Та я не то що тебе, ледацюго, цілий город можу вгонобити! Чом вони тебе не втопили, куди вкинули? Нічого сказати, хороший лікар — од рідної жінки вночі по чужих жінках бігає. Тьху на тебе!

Поки медика обскрібали та обмивали од нечистот, жінка не переставала його гризти такими словами, лаялася до самої полуночі.

Другого дня вранці Бруно й Буффальмакко розмалювали собі тіло під одежею,

буцім їх побито й синяки позоставались, і пішли до лікаря; вони застали його вже на ногах. Увійшли до нього та й носом закрутили, бо як його не чистили, а ще смерділо. Почувши лікар, що малярі прийшли, вийшов їм назустріч і побажав у Боже ім'я доброго ранку. На те Бруно й Буффальмакко одповіли йому (як домовились раніше між собою) з сердитим видом:

— А ми вам здоров'я не зичимо, навпаки, благаємо Бога, щоб послав вам усякого лиха, щоб скарав злою смертю такого невірника і зрадника! Бажаючи послужити вам почеськи, ми трохи не згинули по-песьки. Через вашу зраду ми такого минулої ночі в боки дістали, що тими ударами осла до Рима догнати можна, і мало нас не вигнали з того товариства, куди ми хотіли вас увести. Як не вірите, то подивіться, як нас ушанували!

Розхристались та й показали свої розмальовані груди, а потім швиденько знов захристались (а в кімнаті ще гаразд не було видно). Лікар хотів був перепроситися й розповісти про свої злигодні, куди і як його вкинуто. Та Буффальмакко перебив йому річ:

— Краще б, — каже, — він кинув вас із мосту в воду! Навіщо ото ви поминали Бога і святих? Хіба ми вам не казали?

— Їй-богу, — каже лікар, — я не поминав.

— Еге, не поминав, — знов йому Буффальмакко, — поминав, та ще й як. Наш посланець казав, що ви тремтіли, мов осиковий лист, і не знали, що з вами діється. Ну, добре ж ви нас підвели, та, будьте певні, що більше нас ніхто не обдурить! А вам ми оддамо ту шану, якої ви заробили.

Лікар почав просити пробачення і благав, щоб вони не ганьбили його; він пустив у хід усе своє красномовство, аби якось їх угамувати. Боячися, щоб вони його не ославили перед людьми, маестро став ще дужче запобігати їхньої ласки, запрошуючи їх до себе в гості частіше, ніж досі, і годячи їм у всьому.

Оттак у нас у Флоренції вставляють ума тим, хто в Болонї його не купив.

ОПОВІДКА ДЕСЯТА

Одна сицилійка хитро видурює в флорентинського купця все, що він привіз до Палермо; він ізнов приїздить туди, удавши, що має з собою ще більше товару, позичає в неї гроші, а їй за те лишає воду й кострицю

І не питаєте, як сміялися дами, слухаючи королевиної оповідки; од того реготу у всіх навіть сльози на очі не раз та й не два наvertsались. Як вона скінчила, Діоней, знаючи, що прийшла його черга, почав такими словами:

— Відомо річ, любії мої пані, що ті хитрощі найбільше подобаються, якими великих хитрунів перехитровують. Хоч тут уже оповідались про се вельми цікаві штуки, я хочу розказати одну історію, яка сподобається вам не менше од попередніх, бо в ній ошукують не абикого, а найдосвідченішу ошуканку.

У всіх узбережних містах, де є пристані, був колись (а може, й тепер є) такий звичай, що всі купці, які прибувають туди з товаром, складають його, вивантаживши, в одну велику комору, що зветься подекуди митницею; коморою тією відає громада або

державець того міста. Здасть купець митникам увесь свій товар по списку і на все ціну покаже, а вони тоді дають йому комору, де він його на ключ замикає, і заводять ті списки до митного реєстру, а згодом побирають із купця мито чи то за весь крам, чи за ту частину, що він випродасть. З того митного реєстру фактори часто дізнаються про те, який де товар і скільки його привезено, а також хто ті купці, а тоді вже, коли що кому запотребиться, ведуть із тими купцями пертрактації про міньбу, куплю та продаж.

Так воно велось, між іншим, і в сицилійському місті Палермо, де було, та й нині є, чимало красунь, що не відзначаються честивістю; там такі, що як гляне на них хто не знає, то подумає, що то якісь пристойні дами, ба навіть вельможні пані. А ті пані одно знають — обголювати добре мужчин, а то й шкуру з них здирати: як побачать, що купець якийсь приїхав, зараз дізнаються з митного реєстру, який у нього товар і на яку суму, а тоді примилюються до них і підлещуються, аби в любовні тенета їх принадити. Не одного необачного там вони оплутали — у кого більшу частину товару видурювали, а в кого і весь, а були й такі, що рішались не тільки краму свого й корабля, а й кості свої там лишали — так спритно орудують бритвами ті ніжні голярки.

Раз якось (се було не з-так-то й давно) приїхав туди один молодий купець, наш-таки флорентинець, на ймення Ніколо да Чіньяно, а на прізвисько Салабаетто; торгував він не сам од себе, а од хазяїв, і привіз із собою всякого сукняного товару, що од салернського ярмарку лишився, флоринів так на п'ятсот; заплатив мито, здав товар у комору і, не поспішаючи з продажем, пішов гуляти по місту.

Із себе був той Салабаетто дуже вродливий і стрункий, личко мав біле, волосся світле, на вдачу веселий; от одна з тих голярок, що звала себе мадонною Янкофйоре, пронюхавши, що воно за птах, і накинула на нього оком. Він те помітив і, гадаючи, що то якась вельможна пані, уявив собі, що вона вподобала його за вроду, та й почав думати, як би потаємне засягти в неї ласки. Не кажучи про те нікому ні слова, він став проходжуватись перед домом тієї красуні; як вона те побачила, почала йому бісики очима пускати, показуючи тим, як вона його любить, а через кілька день послала до нього одну стару бабу, що добре вміла свашкувати.

Баба наговорила йому всякої всячини і, пустивша слізку, сказала, що він своєю вродою та хороством так причарував її панію, що вона, бідна, вдень і вночі спокою не має, все думає, як би з ним зійтись потаймиру десь у лазні абощо. По сій мові баба видобула з гаманця перстеник і подала йому — се, каже, од пані гостинець. Зраділий Салабаетто взяв того персня, помилювався ним і надів собі на пальця, а посланниця одказав, що коли пані його любить, то він її понад усе кохає і готовий будь-коли піти туди, куди вона йому скаже.

Посланниця переказала ту відповідь своїй пані, і та не забарилась повідомити купцеві, нехай же її завтра по вечерні в такій і такій лазні. Нікому про те нічого не сказавши, Салабаетто подався туди в призначену годину і дізнався, що пані справді найняла ту лазню. По недовгій часі туди прийшли дві рабині: одна несла на голові здоровий бавовняний матрац, а друга — великий кошик з усяким добром; поклавши матрац на ліжку в одному лазничому покої, вони постелили поверх пару тонких,

рублених шовком простирадел, білу кіпрську ковдру і поклали дві вишиті подушки. Тоді роздяглись, увійшли в саму лазню, вимили там усе, поприбирали чистенько. Через деякий час прийшла до лазні мадонна Янкофйоре з двома іншими рабинями; не гаючи даремно часу, вона з великою радістю привітала Салабаетта, зітхнула зглибока і, обійнявши його міцно та поцілувавши, сказала:

— Не знаю, хто б іще, крім тебе, зміг мене до сього довести. Ти запалив огнем мою душу, тосканчику-окаянчику!

Тоді вони роздяглись і пішли вдвох голі (так вона хотіла) до купелі, а з ними дві рабині. Пані сама, не давши нікому до нього торкнутись, вимила Салабаетта геть усього мушкатним та гвоздиковим милом, а потім рабині її вже скупали й добре розтерли. Тоді рабині принесли двоє тонких білих простирадел, так напахчених трояндами, що той дух навкруги розходився: одна вгорнула Салабаетта, друга — панію, завдали їх собі на плечі й понесли до постеленого ліжка. Коли піт із них зійшов, рабині зняли з них ті простирадла, і вони лежали голісінькі на постільній білизні. Тоді вийняли з кошика гарні срібні пуделка з духовитими водами — трояндовою, помаранчевою, жасминоюю та лавандовою — і побризкали все навколо тими пахощами, дістали солодошів та доброго вина, щоб собі душу обавити. Салабаетто раював: він зиркав, знай, на даму-красуню і не міг дочекатись тої хвили, коли рабині вийдуть і він зможе її приголубити. Коли пані їх нарешті одіслала, вони пішли, засвітивши перед тим у кімнаті світич: тоді мадонна Янкофйоре обняла юнака, а він її, і довго вони втішалися удвійзі на превелику радість Салабаеттові, якому здавалось, що вона аж умліває з кохання до нього.

Як пані здалося, що пора вже вставати, вона покликала рабінь; вони одяглись, покріпилися знову солодошами та вином, а лице й руки помили тими пахощами. На прощання пані сказала купцеві:

— Дуже було б мені любо, якби ти прийшов до мене сьогодні ввечері в гості — повечеряти й переночувати.

Салабаетто, уже знаджений її красою та вдаваною люб'язністю і твердо переконаний, що вона любить його, як свою душу, одказав:

— Мадонно, всяке ваше бажання надміру мені приємне, тим і сьогодні ввечері ладен я зробити все по вашій уподобі, як завволите.

Повернувшись додому, пані веліла прибрати добре в покоях, повиставляти скрізь дорогі речі і вбрання і, замовивши розкішну вечерю, стала дожидати гостя. Як надворі трохи присмеркло, він так і вродився. Пані зустріла його з великою радістю, і вони веселенько вдвох повечеряли, — usługували їм якнайліпше. Зайшовши по вечері до її покою, він почув принадний дух алойного дерева й побачив постіль, пишно оздоблену кіпрійськими пташками, а на жертках силу прегарної одежі. Усе те наводило його на думку, що його коханка — іменита й багата пані. Правда, до його слуху дійшли були якісь не дуже-то хороші чутки про неї, та він жодним побитом не хотів їм вірити; хоч і міг він припустити, що вона когось там і одурила, та і в голові собі не покладав, щоб таке могло із ним статися. Він переночував у неї з превеликою втіхою і закохався в неї ще сильніше. Як настав ранок, вона підперезала його лепським срібним паском з

гарним гаманцем при боку і сказала:

— Любий мій Салабаетто, не забувай же мене! Знай, я сама і все, що я маю, — завжди до твоїх послуг. Для тебе я на все готова.

Салабаетто обняв її веселенько й поцілував; потім вийшов із дому й подався в те місце, де сходилось усе купецтво. Так ходив він до неї ще не раз, не тратячи на те ані шеляга, та все міцніше вплутуючись у тенета. Тим часом він розпродав свої сукна і то не на віру, а за готівку: добрячі узяв гроші. Пані про те зразу й прознала — не од нього, звичайно, а од інших. Раз якось увечері, коли Салабаетто прийшов до неї, вона так з ним любо почала розмовляти та жартувати, так стала до нього пеститись, ніби гинула з кохання в його обіймах. Хотіла подарувати йому ще двоє срібних кубків, що в неї були, та він їх не взяв, бо вона й так уже понадаровувала йому всячини флоринів на тридцять, а сама не прийняла від нього й найменшого гостинця, хоч він і набивався. Нарешті, коли вона добре розвогнила купця своєю любов'ю та щедрістю, раптом одна рабиня викликала її, як було між ними домовлено. Пані вийшла з кімнати, а через якусь хвилю повернулася знов до гостя заплакана і, впавши долілиць на ліжко, почала так жалібно зойкати й стогнати, що страх. Здивований Салабаетто обійняв її, заплакав і собі та й почав питати:

— Ох, серце душі моєї, що се вам сталося? Яка причина вашого жалю, скажіть мені, лебідонько моя!

Довго він отак у неї випитував, поки вона спромоглась на відповідь.

— Ой, горе мені, — сказала, — пане мій любий! Не знаю, що маю казати, що маю діяти. Принесли оце мені листа з Мессіни; пише брат, щоб я притьмом прислала йому за тиждень тисячу золотих флоринів, хоч би мені довелось попродавати й позаставляти все своє добро, а ні — то впаде його голова з пліч. Не придумаю, що його й робити, щоб так швидко ту суму зібрати: якби я мала хоч два тижні часу, то роздобула б в одному місці ще більше грошей або маєтність якусь продала б, а так — незмога моя! Воліла б я померти, аніж таку лиху звістку дістати!

Сее сказавши, знову зайшлася ревним плачем — у такій би то була великій тузі. Салабаетто, якому любовне полум'я розтопило мало не до станку добрий розум у голові, повірив у щирість тих сліз і слів і сказав:

— Мадонно, я не можу зарятувати вас тисячею золотих, а п'ятсот позичив би, якщо ви можете повернути їх за два тижні; на ваше щастя, я саме вчора сукно попродав, а якби не се, то я й шеляга не зміг би був вам позичити.

— Ой лишенько! — сплеснула руками пані. — Так у тебе не було грошей? Чом же ти в мене не попросив? Тисячі я при собі не мала, а могла б тобі дати дві чи три сотки. А тепер мені ніби аж ніяково прийняти од тебе сю позичку.

Піддавшись на сі слова, Салабаетто сказав:

— Мадонно, не хотілось би мені, щоб із сієї причини ви не прийняли її; якби в мене була така пильна потреба, як нині у вас, то я був би попросив.

— Оттепер, — сказала пані, — я навіч побачила, любий мій Салабаетто, як вірно й щиро ти мене кохаєш, що самохіть готовий допомогти мене такою сумою, хоч я в тебе й

не просила. Я і так була твоя, а відтепер належатиму тобі нероздільно; ніколи не забуду, що завдячую тобі рятунок мого рідного брата. Бачить Бог, шкода мені брати в тебе сі гроші, бо ти купець, а купцеві все потрібен свіжий гріш; та тим, що іншого виходу в мене немає і я невдовзі зможу тобі сю позичку повернути, я приймаю її, а решту вже якось добуду — речі свої оддам у застав абощо.

По сій мові вона знов заплакала і припала личком до Салабаетта. Той почав її втішати і, переночувавши з нею, приніс назавтра ті п'ятсот золотих флоринів, хоч вона й не нагадувала більше — хотів, бачите, доказати їй свою щирість і відданість. Пані прийняла ті гроші з сльозами на очах і сміхом у душі, не давши йому взамін нічого, окрім словесної обіцянки.

Ледве пані одержала ті гроші, як усе вже на інший пішло лад: то, було, Салабаетто заходив до неї, коли хотів, а тепер сім раз поткнеться, а його тільки раз пустять, усе є якась причина; не стало вже й тих милощів та пестощів, які були перше. Минули не то два тижні, ба й місяць, і два, а грошей не вертають; він править, а його обіцянками годують. Схаменувся тоді, необачний, що та ледащиця його ошукала, зрозумів, що нічого він із неї не справить, вона все одно викрутиться, бо нема в нього ні розписки, ні свідків. Та й сором було скаржитись людям: адже його попереджали, що то за одна, то тепер тільки посміються з його простацтва, та й уже. Тяжко бідолаха зажурився, що так його підвели, а тут ще, як на те, хазяї почали писати лист за листом, щоб він поміняв гроші і прислав їм увесь виторг. Побоявшись, що як він сього не зробить, то його провинність швидко вийде на яв, Салабаетто вирішив тікати: мав їхати до Пізи, а натомість сів на корабель і поплив до Неаполя.

А в Неаполі пробував під той час один наш земляк — П'етро делло Каніджано, скарбівничий цісареві костянтинопольській, чоловік тяжко розумний і вигадливий; се був добрий приятель Салабаетта і його рідні. До нього ж то, як до чоловіка бувалого, і вдався через кілька день молодий купець: пожалівся на свою лиху пригоду і прохав у нього ради й допомоги — що йому далі в світі робити, бо в Флоренцію тепер хоч і не вертайся. Засмучений сією новиною, Каніджано сказав:

— Зле ти вчинив, негаразд себе поводиш, погано слухався своїх хазяїв, процвиндрив на лакомство нещасне стільки грошей! Та вже коли так вийшло, треба шукати якоїсь ради.

Пішов Каніджано до голови по розум та й надумав, що треба зробити, і розказав Салабаеттові. Тому сподобалась дотепна порада; знайшовши в себе трохи грошенят та припозичивши дещо в Каніджана, він налаштував чимало добрих тюків, купив двадцять бочок з-під олію, наповнив їх, а потім повантажив се все на корабель і знов поїхав до Палермо. Дав митникам опис товарів, указав ціну, щоб вони завели до реєстру, а сам склав ті тюки й бочки в комору і сказав, що, поки не прийде решта товарів, він сих займати не буде.

Як почувла про те мадонна Янкофйоре, як дізналась, що він привіз товару на дві тисячі або й більше, та і ще мав одержати тисяч, може, на три, то здалося їй, що мало вона з нього видоїла; от і надумала тепер повернути йому п'ятсот флоринів, щоб

видурити п'ять тисяч. Послала вона до нього людей, і він, затаївши хитрощі, прийшов до неї. Пані, вдаючи, ніби не знає, що він привіз із собою, зустріла його дуже привітно і спитала:

— Ти не гніваєшся на мене, що я вчасно не повернула тобі грошей?

Салабаетто засміявся і сказав:

— Мадонно, мені воно справді було трохи прикро, бо щодо мене, то я й серце б собі з грудей вийняв, аби вам догодити. То слухайте ж, як я на вас розгнівався: я так щиро й вірно вас люблю, що продав майже всі свої маєтки і привіз сюди товару більше, ніж на дві тисячі флоринів, та ще з заходу прийде всякого краму на три тисячі з надтом; думаю закласти тут власну крамну комору і жити постійно, щоб увесь час бути при вас, бо я такий щасливий вашою любов'ю, що, мабуть, щасливого над мене в світі немає. На се мадонна Янкофйоре сказала:

— Бачиш, Салабаетто, всяка твоя удача мене радує, бо я люблю тебе, як свою душу; мені вельми приємно, що ти сюди повернувся і думаєш оселитись у нашому місті: тепер я частіше милуватимуся з тобою. Я хотіла б перепросити тебе, що перед тим, як ти звідси їхав, ти часом бажав прийти до мене й не міг або приходив, а я тебе вітала не так, як годилось, та ще й боргу тобі своєчасно не повернула. Знаєш, тоді була я в такому горі, в такій притузі, що кому таке приключиться, то хоч би як любив, не будеш досить привітним та уважним до коханого. Та ще й на те зваж, як важко жінці добути тисячу золотих флоринів: всяке намагається тебе обдурити, обіцяє й не платить, от мимоволі і сама не дотримуєш слова; через те ж, а не з іншої якої причини, я й тобі тоді грошей не заплатила. Та як ти поїхав, я зразу дістала гроші і, якби знала була, куди їх тобі послати, то неодмінно послала б, та, бач, не знала і приберегла їх до твого приїзду.

Велівши принести гаманець із тими самими флоринами, що він їй дав, вона поклала його йому в руки й сказала:

— Ану, перелічи, чи тут усі п'ять сотень. Салабаетто був тим без міри задоволений; він перелічив ті гроші (там було таки п'ятсот), сховав їх і сказав:

— Мадонно, я вірю вашим словам, ви й так багато для мене зробили. З сієї причини і заради моєї до вас любові я ладен позичити вам по спроможності будь-яку суму, коли вам, буває, запотребиться. Коли я влаштую всі свої справи, ви в тому пересвідчитесь на ділі.

Відновивши таким чином про око свою до неї любов, Салабаетто знову почав жити з нею весело й любо, а вона вже його так кохала, так годила йому, що й сказати не можна. Та Салабаетто надумав оддячити їй оманю за оману; одного разу, коли вона запросила його до себе вечеряти й ночувати, він прийшов до неї смутний-невеселий, ніби з хреста знятий. Янкофйоре, цілючи його та пестячи, почала питати, чого се він так зажурився. Він довго мовчав, а потім сказав їй:

— У мене велике нещастя: корабель, що мав привезти сюди мій товар, захопили пірати з Монако і правлять за нього викупу десять тисяч; на мій пай припадає тисяча, а в мене зараз нема ані шеляга за душею, бо ті п'ятсот флоринів, що ти мені вернула, я зразу ж послав у Неаполь на закупівлю полотна; якби став я продавати той товар, що тут маю, довелось би збувати його за безцінь, бо не та пора, а тут мене ще майже ніхто

не знає, щоб просити в когось підпомоги. Я вже не знаю, що тут робити, що почати — як не вишлю зараз грошей, мій товар повезуть у Монако, тільки я його й бачив.

Пані була сією звісткою дуже занепокоєна, бо се й для неї була неабияка втрата; думала вона, думала, як би той товар вирятувати, щоб його не повезено в Монако, і сказала:

— Боже, як мені тебе шкода, мій любчику дорогий! Але не вдавайся в тугу. Якби в мене були такі гроші, я б тобі їх зразу позичила, та що ж, коли нема. Правда, є тут один чоловік, я позичала в нього ті п'ятсот флоринів, що мені не вистачало, та він багато лихви бере — аж тридцять відсотків. Я думаю, він міг би дати тобі гроші під добру заставу; я ладна поручитись за тебе всім, що маю, і сама собою, аби тільки тобі допомогти; а чи в тебе є яка зарука?

Салабаетто зрозумів, з якої причини вона хоче зробити йому таку послугу, — догадався, що вона позичатиме йому свої-таки гроші. Він дуже зрадів і подякував їй красненько, а потім сказав, що високий процент його не зупинить, бо пильна припала потреба; далі пояснив, що може дати в заруку той товар, що в нього на митниці, — він перепише його на ім'я позикодавця, але ключі од комори при собі залишить, бо, може, доведеться кому товар показати, як попит буде, та ще щоб, бува, нічого там не зайняли, не підмішали й не перемінили. Пані одповіла, що він добре каже — се буде, справді, хороша записка. Другого дня вранці послала вона по одного фактора, на якого цілком покладалась, і, поговоривши з ним про сю справу, дала йому тисячу золотих флоринів, які він, не гаючись, позичив Салабаеттові, велівши переписати на своє ім'я всі товари, що той мав у митниці. Обмінявшись записними листами і все влаштувавши, вони пішли кожен у своїх справах.

Салабаетто сів при першій okazії на корабель і вернувся в Неаполь до П'єтра, маючи в кишені півтори тисячі золотих флоринів. Звідси він послав своїм хазяям у Флоренцію звіт і повний розрахунок за сукна, що продав з їхньої руки, а також розплатився з П'єтром та з іншими своїми вірниками. Тоді погуляв іще кілька день із П'єтром коштом обдуреної сицилійки і, не бажаючи більше купцювати, поїхав до Феррари.

Через кілька день кинулась Янкофйоре — не видно щось Салабаетта в Палермо; се здалось їй дивним і підозрілим. Прождала місяць і другий, а він усе не вертався; тоді веліла вона тому факторові замки в коморі одбити. Подивились спочатку бочки, що значились ніби з олієм, — аж там морська вода, тільки зверху трохи олію плаває коло чопа, всього, може, з барильце. Тоді порозв'язували тюки, аж тільки в двох була матерія сукняна, а то все — костриця наголо. Побачивши, що її одурили, Янкофйоре довго плакала, що вернула Салабаеттові ті п'ятсот флоринів, а ще жальчіше було тієї тисячі, що йому позичила. Часто потім вона говорила: "Над тосканця немає в світі ошуканця". Одурена й осміяна, побачила сицилійка, що не вона одна на світі хитра.

Як Діоней скінчив свою історію, а Лауретта побачила, що настав їй час прощатись із королюванням, вона похвалила мудру пораду П'єтра Каніджана і спритність, з якою Салабаетто її виконав; тоді зняла з голови своєї лавровий вінок і увінчала ним Емілію,

сказавши при тому люб'язно:

— Мадонно, я не знаю, чи наша нова королева буде ласкава, але вона, без сумніву, вродлива; нехай же її панування буде таке хороше, як її краса.

Сее промовивши, вона знову сіла. Емілія ж соромливо зашарілась — не так од того, що королевою стала, як того, що її привселюдно за те похвалено, чим усі жінки найдужче пишаються; личко її зрум'яніло, наче рожевий квіт на зорі. Опустивши додолу очиці, поки той рум'янець із лица зійде, вона дала розпорядок каштелянові, що йому треба робити, а потім звернулась до товариства з такими словами:

— Любії мої подруги, ми не раз бачили, як волів, що находилися за день у ярмі, розпрягають і пускають на попас по лугах і лісах, де хоча; ми знаємо також, що сади, в яких ростуть розмаїті дерева, не гірші, а навіть кращі, ніж гаї, де ростуть самі дуби. Взявши до уваги те, що ми вже кілька днів говорили тут на певні, визначені заздалегідь теми, я гадаю, що нам буде не тільки корисно, а й конче потрібно погуляти трохи по волі й набратися свіжих сил, щоб потім ізнов у ярмо запрягтися. Тим я не хочу обмежувати наших завтрашніх оповідок одною якоюсь матерією — волю, щоб кожен говорив, про що йому заманеться; думаю, що така розмаїтість і строкатість буде не менше приємна, ніж розмови на один предмет. Якщо ми зробимо так за мого королювання, то той, хто перейме по мені владу, легко може знов підхилити всіх нас під наші звиклі закони.

Сее сказавши, вона розпустила всіх до часу вечері.

Товариство похвалило розважну королеву за таку її постанову; всі повставали й почали забавляться, хто чим хотів: дами вили віночки й пустували, кавалери завели ігри й співи; так ішлося до самої вечері. Як настав той час, вони попоїли всмак біля прегарного водограю, а повечерявши, завели своїм звичаєм співи й танці. Багато хто співав своїх пісень, яких хто хотів, але, щоб не одхилятися од заведеного порядку, королева веліла Панфілові заспівати своєї. Той залюбки почав такої:

Таке велике благо

Ти дав мені, Амуре милостивий,

Що я горю в твоїм огні, щасливий.

По вінця серце радістю палите,

Розкошами п'янкими

І захватом любовним...

Мій вид ясний не може не явити

Усьому світу зримо,

Що в сяєві чудовнім,

В блаженстві невимовнім

В високу вись летять мої пориви

До гордої божественної діви.

Та не скажу ніякими словами

І пензлем не змалюю,

Яке моє кохання,

Не назову ім'я тієї дами,
Що палко так люблю я,
Бо наше раювання
Змінилось би в страждання.
Хай таємниці благосні покриви
Амур над нами розпростре зичливий.
Хто міг би думать, що в мої обійми
Схоплю я ту розкішну,
Ту недосяжну мрію?
Як я скажу — хто віри мені дійме,
Що я ту вроду пишну
Вже цілувати смію?
Я радості не крию,
Щасливий я, блаженний я правдиво,
Одно втаю — хто учинив те диво.

Панфілова канцона скінчилась; хоч усі йому потиху підспівували, кожне намагалось згадати її слова і розгадати, про що се він співав і яку таємницю хоче од усіх утаїти. Всякий думав про се по-різному, та ніхто, здається, так і не додумався гаразд, у чому тут сила. Побачивши королева, що канцона доспівана і всім пора вже й спочити, веліла всьому товариству йти спати.

Кінець восьмому дню
ДЕНЬ ДЕВ'ЯТИЙ

Зачинається дев'ятий день, у який під проводом Емілії кожне розповідає по своїй уподобі, що кому любля

Уже світанок, прогнавши сяєвом своїм сутемряву ночі, перемінив синяву восьмого неба на ніжний блакит і квіти на лугах почали підіймати свої голівоньки, коли Емілія встала й скликала подруг своїх, а також кавалерів. Як усі зійшлися, рушили тихою ходою слідом за королевою до гаю, що лежав недалеко од палацу; увійшовши в нього, побачили там сарн, оленів та інших звірят, що, безпечні од мисливців з причини пошесті, безбоязно підпускали їх до себе, немовби приручені; коли ж їх, ніби жартуючи, хтось хотів упіймати, вони бігали й стрибали, що любо було дивитись.

Коли сонце підбилося угору, їм здалося, що пора вже вертатись. Усі позаквітчувались дубовим листям, понаривали трав запахущих та квіток: хто б їх зустрів по дорозі, сказав би, що смерть їх не візьме, а як, може, і скосить, то веселими. Ідучи отак нога за ногою, вони співали, жартували і розмовляли між собою, аж поки не дійшли до палацу, де все вже було як слід прибрано веселою й бадьорою челяддю. Одпочивши якусь часинку, товариство перед тим, як сісти до столу, заспівало ще шість жартівливих пісеньок; тоді дамам і кавалерам принесено води — руки помити, і каштелян з королевиного наказу посадовив усіх за стіл; тут зразу вродилися смачні їства, і всі в охоту попоїли. Як повставали з-за столу, ще трохи поспівали й потанцювали, а потім королева одпустила спати, хто хотів. Та коли настала година

збору, всі зійшлися на розмову, як і завжди. Поглянувши на Філомену, королева сказала, що сьогодні їй починати: та осміхнулась і зняла річ такими словами.

ОПОВІДКА ПЕРША

До мадонни Франчески залицяються Рінуччо й Алессандро, обидва їй немілі; одному вона каже лягти за мерця в гробовець, другому добути звідти того нібито мерця; жодному з них не щастить довести діло до кінця, і пані спекується таким чином обох нелюбих зальотників

Дуже мені приємно, мадонно, що я зможу пробігти перші гони по чистому й широкому полю, куди ваша ясновельможність зволила нас вивести; якщо я зроблю се добре, то не сумніваюсь, що мої наступники ще краще того докажуть. Тут не раз уже говорено, любії мої подруги, про могутню й нездоланну силу любові, але про неї сказано ще далеко не все, хоч би ми цілий рік про неї тільки й говорили; вона не лише ввергає закоханих у різні смертельні небезпеки, але іноді й живих заганяє в домівки мертвих. До тих історій, які вже були тут розказані, я хочу додати ще одну; з неї ви дізнаєтесь не тільки про велику силу кохання, а й про те, як одна мудра жінка зуміла спекатися двох зальотників, які були їй не до мислі.

Так от, у місті Пістойї жила колись красуня вдова, у яку закохались випадком два наші земляки флорентинці, що жили там у вигнанні; одного звали Рінуччо Палерміні, а другого Алессандро К'ярмонтезі. Обидва вони намагалися всіляко запобігти їй ласки, хоч один не знав нічого про любов другого. І Рінуччо, й Алессандро настійливо залицялись до сієї благородної дами (імення її було Франческа де Ладзарі), писали їй листи і присилали посланців; вона ж якось необачно вислухала була їхні прохання, не зумівши дати їм своєчасної відправи, тож, щоб мати нарешті спокій од упертих залицяльників, надумала попросити од кожного з них певної послуги, якої, так вона гадала, вони не зможуть виконати, що дасть їй пристойний привід припинити з ними всякі стосунки.

А надумала вона ось що. Якраз того дня помер у Пістойї один чоловік дуже лихої слави, хоч і значного роду, а ще до того такий із себе стидкий, бридкий та поганий, що, хто його не знав, той одного виду страшився; поховали його в гробівці при церкві братів-міноритів. З сього-то похорону й вирішила скористатись мадонна Франческа; покликавши служницю, вона сказала їй:

— Ти знаєш, як набридають мені своїми зальотами щодня-щогодини ті два флорентинські кавалери — Рінуччо та Алессандро; вони мені обидва осоружні, і я рада здихатись їх будь-що-будь. От я й надумала завдати їм обом одну річ (бо вони хваляться, що все для мене зроблять), таку, що вони напевне не зможуть виконати, і тоді вже не будуть до мене чіплятись. Слухай же сюди: сьогодні вранці на цвинтарі братів-міноритів поховано Сканнадіо (так звали того плюгавця), побачивши якого живим, не то що мертвим, лякались найсміліші люди в нашому місті. Тож піди нишком спочатку до Алессандра і скажи йому ось що: "Мадонна Франческа веліла тобі передати, що настав час, коли ти можеш довести їй свою любов і дістати од неї те, чого ти допоминався, а як, так ось як. З причини, про яку ти дізнаєшся згодом, один її родич

має принести їй сю ніч тіло Сканнадіо, що сьогодні вранці поховано, а вона, боячись такого мерця, того не бажає і просить од тебе великої послуги, — щоб ти пішов у обляги на цвинтар, заліз у гробовець до Сканнадіо, одягнув на себе його одержу і лежав там, ніби мертвий, поки по тебе не прийдуть, а як прийдуть, то дайся взяти без слова й без гуку: тебе понесуть до неї в дім, вона тебе прийме, і ти побудеш із нею, скільки треба; будь певен, пані про все подбає". Якщо він скаже — згода, то добре, а як одмовиться, то скажи йому од мого імені, щоб не ліз мені в вічі і не слав більше до мене листів та людей, як хоче на світі жити. Потім піди до Рінучча Палерміні і скажи йому так: "Мадонна Франческа каже, що ладна вволити твою волю, як ти зробиш їй одну велику послугу. Ти повинен піти опівночі на цвинтар, де поховано Сканнадіо, і, не кажучи ні слова, хоч би що побачив і почув, вийняти потихеньку мерця і принести до неї в дім; там ти дізнаєшся, чому вона сього забажала, і вволиш із нею свою волю; як же ти сього не зробиш, то не посилай більше до неї ні листів, ні людей".

Служниця пішла спочатку до одного, а потім до другого і переказала їм те, що веліла пані. Обидва одповіли, що заради неї підуть не то на цвинтар, а і в саме пекло. Служниця принесла ту відповідь мадонні Франчесці, і та стала чекати, чи справді вони такі шаленці, що все те зроблять.

Як настала ніч і люди обляглися, Алессандро К'ярмонтезі вийшов із дому в самій камізелі і попрямував до цвинтаря, щоб лягти в гробовець замість Сканнадіо. І напав його по дорозі великий страх. "Куди я, дурний, іду? — подумав він. — Може, то її родичі, дізнавшись про мої зальоти, подумали, що вже було те, чого немає, і заманили мене нарочито, щоб там у гробівці убити. Коли се так, то пропаду я там задарма, і жива душа про те не знатиме, щоб покарати душолюбів. Може, се який мій ворог таке надумав, а вона з любові до нього на те пішла". Тоді знов подумав: "А може, се й не так; даймо на те, що її родичі і справді хочуть принести Сканнадієве тіло до неї в дім, але ж певне не для того, щоб його цілувати й милувати. Може, сей чоловік допик їм чим-небудь, і вони хочуть збагнітувати його труп. Вона каже, щоб я мовчав, хоч би що побачив і почув. А що, як вони заходяться очі мені виймати, зуби вибивати, руки рубати чи ще щось таке робити? Як же мені мовчати? А як я обізвусь, то вони мене впізнають, і знов буде лихо; та коли й не зроблять мені нічого лихого, все одно добра не буде — вони ж не понесуть мене до неї, а вона скаже, що я порушив її наказ, і не вволить моєї волі".

Отак міркуючи, він мало був додому не повернув, але сила любові гнала його вперед, подаючи вагомні протилежні докази. Прийшов він на цвинтар, одкрив гробовець, заліз усередину, роздягнув мерця, взяв його одержу на себе і, закривши знов гробовець, — ліг на місце Сканнадіо. Тут пригадав він собі, що то був за чоловік, здумав, що він чув про мерців — не лише на цвинтарі, а й деінде, і волосся йому стало дуба; йому здавалось, що Сканнадіо от-от устане й задушить його. Та палка любов перемогла сі боягузливі думки; Алессандро лежав, ніби мертвий, і чекав, що буде з ним далі.

Рінуччо й собі, як стала близитись північ, вийшов із дому, щоб виконати те, чого вимагала од нього дама, і опали його по дорозі всякі думки та гадки, чи не трапиться з

ним отаке й таке, чи не попаде він з трупом Сканнадіо на плечах у руки міської варти, чи не засудять його тоді за чаклунство до спалення, а як і ні, то чи не розгніваються її родичі, як про те довідаються. Такі й інші сумніви спиняли його, не пускали на цвинтар, але тут він подумав: "Як! Невже я можу відмовитись виконати перше прохання сієї вельможної дами, котру я так любив і люблю, особливо тепер, коли я маю надію засягти в неї ласки? Ні, нехай і смерть, а зроблю те, що їй приобіцяв". Добрався до цвинтаря, знайшов той гробовець і одсунув потихеньку віко. Алессандро злякався непомалу, проте лежав нерушиме. Рінуччо, думаючи, що то Сканнадіо, схопив його за ноги, витяг із гробу, завдав собі на плечі й попрямував до дому мадонни Франчески; він не дуже-то дбав про трупа, що не раз стукався головою об лавки, які стояли обабіч вулиці, а ніч була така темна, що й не роздивишся гаразд, куди йдеш.

Коли Рінуччо доходив уже до самого дому (пані вже стояла з служницею край вікна й дивилась, чи принесе один зальотник другого, готова спекатись їх обох), його почула варта синьйорії, що якраз там улаштувала засідку на одного баніту; один вартовик розкрив зненацька ліхтар, щоб присвітлити, і всі забряжчали списками й щитами і крикнули:

— Хто йде?

Як побачив те Рінуччо, то, не довго думавши, кинув додолу Алессандра і пустився чимдуж навікача; Алессандро теж зірвався на рівні ноги і дав тягу, хоч на ньому було довге мертвецьке покривало. При світлі вартівничого ліхтаря пані добре розгледіла Рінучча з тілом на плечах, а також Алессандра в Сканнадієвому вбранні і здивувалася, що вони обидва такі хоробрі, проте дуже сміялась, як один кинув другого і обидва стали тікати. Вельми зраділа тому мадонна Франческа й подякувала Богові, що визволив її од нелюбих залицяльників. Вона вернулась до себе в кімнату разом із служницею, погодившись із нею на тому, що обидва кавалери, без сумніву, люблять її щиро, бо зробили, бачиться, те, що вона їм загадала.

Засмучений Рінуччо проклинав свою лиху долю, проте додому не пішов, а як варта потягла далі, вернувся на те місце, де він скинув свою ношу — мацав-мацав, шукаючи трупа, та так і не знайшов, подумав, що варта забрала. Мусив сердега додому йти, так і не дотримавши своєї обіцянки. Алессандро теж вернувся до себе додому, засмучений такою невдачею, так і не впізнавши, хто його ніс.

Назавтра люди побачили, що гробовець Сканнадіїв одкритий, а його самого там нема (бо Алессандро скинув трупа у глибку); по всій Пістойї пішли всякі чутки, простацтво гадало, що то чорти його вкрали. Обидва ж закоханці розповіли мадонні Франчесці, що вони зробили і що потім сталось, чому вони не змогли виконати повністю її наказу, і обидва жадали од неї приязні й любові. Але пані вдала, що не вірить ні тому, ні тому, і одказала твердо, щоб нічого од неї не ждали, бо вони не виконали її прохання. Таким чином пощастило їй од них обох одв'язатися.

ОПОВІДКА ДРУГА

Абатиса схоплюється вночі, щоб застукати черницю з полюбовником, і, кваплячись, накидає собі на голову замість запинала попові штани; помітивши ту штуку,

провинниця вказує на неї, і її одпускають до коханця

Філомена вже замовкла, і всі похвалили розумну даму, що так хитро спекалась нелюбих зітхальників, а про шалену одвагу тих двох казали, що то вже не любов, а божевілля. Тоді королева, звернувшись до Елізи, промовила привітно:

— Тепер кажи ти, Елізо.

Та, не гаючись, почала:

— Милії мої подруги, мадонна Франческа дуже мудро одв'язалась од закоханців, що лізли їй у вічі; я ж хочу розказати про одну черницю, яка при допомозі фортуни доладним словом уникла неминучої біди. Ви знаєте, що часто дурним дурні люди заходжуються вчити й наставляти інших, за що інколи доля карає їх по заслугі; так сталося і з абатисою, що була начальницею згаданої черниці.

Так от, щоб ви знали, є в Ломбардії монастир, славний своєю святістю та благочестієм; там серед інших черниць спасалась одна панянка доброго роду і чудовної краси; звали її Ізабетта. Раз якось вийшла вона до ґрат, щоб поговорити з якимось своїм родичем, та й закохалась в одного юнака, що прийшов туди з ним. Він, побачивши її вроду і спізнавши по очах її бажання, теж запалав до неї любов'ю, і довгий час те їхнє кохання залишалось, на превелике горе їм обом, без жодного skutku. Та що обоє вони того ревне прагнули, юнак добрав нарешті способу сходитись потаймиру з своєю черницею, і вони втішались одне одним не раз та й не два.

От ходить він так до неї нишком, аж одна якась черниця тамтешня пристерегла раз уночі, як він попрощався з Ізабеттою й вийшов од неї; ні він, ні вона тої підглядачки не помітили. Та черниця сказала про се іншим і хотіла вже внести в уха старшій матері, яку звали мадонна Узімбальда, — усі черниці, та і з мирян, хто знав, вважали її за святу й честиву жінку. Та потім черниці порадились і вирішили влаштувати так, щоб абатиса змогла застати провинницю на гарячому вчинку — тоді вже годі їй одмагатись. Не кажучи нікому нічого, вони потаємне розподілили між собою години нічних чвань, щоб присочити її. Одної ночі Ізабетта, не знаючи про те нічого і не остерігаючись, закликала до себе милого, про що зразу ж довідались шепотинниці. Вони розділились на два гурти: одні чатували коло дверей Ізабеттиної келії, а другі побігли до абатисиноного покою, постукали в двері і, коли та одгукнулась, засичали:

— Вставайте мерщій, панімаатко! Ізабетта привела до себе в келію полюбовника!

А в абатиси та ночував саме один піп (частенько його до неї у скрині носили); почувши за дверми той галас, вона злякалась, щоб часом ревні черниці не вдерлися зопалу до її покою, тож устала мерщій, одяглася поночі, як могла, а на голову, думаючи, що бере велике запинало, що зветься в них псалтирею, нахопила з поспіху попові штани і миттю вийшла до них, замкнувши за собою двері.

— А де сая богопротивниця? — гукнула.

Разом з іншими черницями, які з великого бажання впіймати Ізабетту на гарячому не звертали уваги, що в панімаатки на голові, вона підбігла до келії молодій черниці, і вони всі гуртом виважили двері. Коханці лежали, обнявшись, у постелі; заскочені зненацька, вони розгубились і застигли на місці, мов тороплені. Черниці з наказу

старшої матері схопили дівчину й повели в капітул, а юнак залишився в келії; він одягнувся і став чекати, що буде далі, — поклав собі дати доброго перегону тим преподобницям, якби вони скривдили його кохану, а її саму забрати з собою.

Сівши на своє місце в капітулі, оточена всіма черницями, які вп'яли очі в молоду провинницю і більш нічого не бачили, абатиса почала лаяти її послідущими словами, що вона своїми грішними й ганебними вчинками сплямила святість, і честь, і добру славу монастиря, якби хто дізнався про ту соромоту; за лайками пішли престрашні погрози. Засоромлена й налякана дівчина, свідомо своєї вини, не знала, що сказати в відповідь, і мовчала, сподіваючись, що хтось за нею обстане; коли абатиса почала бештати її ще гірше, вона ненароком підвела очі й побачила в неї на голові штани, а по боках зав'язки теліпаються. Зрозумівши, в чому річ, дівчина осміліла й сказала:

— Паніматко, боже вам поможи, зав'яжіть спершу запинало, а тоді вже говоріть мені, що завволите.

Абатиса, не втямивши, проти чого се вона сказала, гримнула:

— Яке там запинало, непотребнице? Бач, вона ще й жартує! Хто нагрішив, тому не до жартів!

Тоді дівчина сказала вдруге:

— Паніматко, я ще раз вас прошу: зав'яжіть запинало, а тоді вже мене повчайте.

Тоді черниці стали дивитись старшій матері на голову, а сама вона лапнула руками та й догадалась ізразу, проти чого се говорила Ізабетта. Згадавши про свій власний гріх і побачивши, що вже його тепер не втаїш, вона зачала з іншої бочки, зовсім не такої співаючи, як було спершу, і закінчила свою казань тим, що нема змоги встерегтися плотської спокуси, тож нехай кожна розважається, як уміє, але потаймиру, як і досі було. Одпустивши дівчину, вона вернулась у кімнату, до свого попа. Ізабетта ж пішла в келію до свого любчика і не раз ще водила його до себе потому на зло своїм заздрісницям. Которі ж черниці не мали доти полюбовників, намагались согрішити нишком з ким бог пошле.

ОПОВІДКА ТРЕТЯ

З намови Бруна, Буффальмакка та Нелла маестро Сімоне запевняє Каландріна, що він завагітнів; той дає їм на ліки грошей і каплунів і одужує, нічого не вродивши

Як Еліза докінчала свою оповідку і всі оддали хвалу Богові за те, що він порятував молоду черницю од злоби її заздрісних сестер, пославши їй несподіване щастя, королева веліла заступити чергу Філостратові. Той, не чекаючи іншої спонуки, почав:

— Прекрасні мої дами, той лемехуватий суддя-провінціал, про якого я говорив вам учора, не дав мені розказати однієї історійки про Каландріна, що вертілася в мене на думці, а тим, що всі його пригоди слухаються завше весело, хоч про нього та товаришів його вже тут чимало оповідано, подам до уваги товариства те, що думав розказати вчора.

Тут уже досить говорилося, хто такий був Каландріно і всі інші люди, про яких буде мова, тим не варто мені широко про те розводитись. Так от, у Каландріна померла тітка, лишивши йому в спадок двісті лір мідяками, і він надумав купити собі маєтність;

де, було, побачить якого фактора, зараз починає землю напитувати, так немов у нього в кишені десять тисяч золотих флоринів, та коли діло доходило до ціни, вже було й по торгу. Бруно й Буффальмакко знали про те й казали Каландрінові не раз, що краще на ті гроші погуляти разом з товаришами; нащо йому та земля, хіба коники з неї ліпити? Та Каландріно не зважав на тії речі і жодного разу їх не пригостив. Одного дня стояли два товариші, на те бідкаючись, а тут надійшов до них випадком третій, теж маляр (звали його Нелло); от і надумали вони всі втрьох пожитись Каландріновим коштом. Рада в раду, та й домовились між собою, що і як робити.

От вийшов Каландріно другого дня вранці з дому, а вони вже на нього чигають; небагато ще й пройшов, як уже перестріває його Нелло та й каже:

— Добрий день, Каландріно!

— Дай, Боже, доброго здоров'я! — одказує Каландріно. Тут Нелло зупинився раптом і видивився на нього.

— Чого се ти так на мене видивляєшся? — питає Каландріно.

А Нелло йому й каже:

— Чи з тобою сю ніч нічого не трапилось? Ти якийсь ніби сам не свій.

— Ой лишенько, що ж воно таке? — стривожився Каландріно. — Як по-твоєму, що в мене?

— Та хто зна, — каже Нелло, — ти ніби трохи не той став, а втім, може, се мені тільки здається.

Отак поговорив із ним та й пішов собі. Іде далі Каландріно — хоч і не болить йому нічого, а вже на душі якось маркітно, — аж тут Буффальмакко, побачивши, що Нелло пішов, приступив до нього, поздоровкався і спитав, чи він часом не хворий.

— Та не знаю, — каже Каландріно, — от і Нелло допіру сказав мені, начебто я змінився, чи що, може, воно й так, а може, й нічого.

— Еге ж, нічого та ще щось, — каже Буффальмакко, — мені здається, що се не ти, а тільки снасть твоя.

Тут Каландріно почувив, що його почала трясти трясця. Аж ось надійшов Бруно і, не кажучи нічого іншого, зауважив:

— Каландріно, що з тобою? На тобі лиця нема, ти якийсь наче тлінний і смертний. Що б се могло бути?

Почувши, що всі троє водно говорять, Каландріно зовсім збентежився і остаточно впевнився, що він і справді хворий.

— То що ж мені робити? — спитав він у Бруна.

— А от що, — каже Бруно, — іди лишень додому, лягай та добре вкрийся, та ще пошли сечі маестрові Сімоне: ти ж знаєш, се чоловік — друзяка, він тобі зразу скаже, що маєш робити, а ми вже всі тобі поможемо, дістанемо, як чого буде треба.

Тут підійшов до них і Нелло, і вони всі разом подались до Каландріна додому. Вступивши в кімнату, зовсім охлялий Каландріно сказав жінці:

— Ану йди сюди та вкрий мене гарненько, щось я занедужав.

От ліг він у постіль, послав служкою сечі своєї до маестра Сімоне, що держав тоді

аптеку на Старім Ринку під вивіскою дині, а Бруно й каже товаришам:

— Ви тут побудьте, а я піду до лікаря, що він скаже, а коли треба, то й сюди його приведу.

— Піди, піди, братику, — каже Каландріно, — розкажи йому, що і як, бо щось таке робиться в моїй нутробі, а що — не знаю.

Бруно поспішив до маестра Сімоне, випередивши служку, що несла сеч, і сказав йому про все. Коли прийшла служка і лікар роздивився сеч, він сказав:

— Біжи скажи Каландрінові, хай лежить у теплі, а я зараз прийду до нього й скажу, яка в нього хвороба і що треба робити.

Служка вернулась і все те переказала, а незабаром прийшов і лікар із Бруном; він підсів до Каландріна, помацав йому живчик, подумав трохи та й каже при жінці:

— Бачиш, Каландріно, як сказати тобі по-дружньому, то ти зовсім і не хворий, лише вагітний.

Як почув теє Каландріно, то заойкав і забідкався:

— Ой, Тессо, це все ти наробила, бо не хочеш бути насподі, а все щоб ізверху! Я ж тобі казав!

Монна Тесса, жінка скромна й соромлива, почувши мужеві слова, вся так і спаленіла; не сказавши й слова, понурила голову і вийшла з кімнати. А Каландріно все лементував:

— Ой, горенько мені, нещасному, що маю робити? Як мені ту дитину родити? Та кудю ж воно, біднесеньке, вийде? Ой, пропаду ж я, що жінка в мене така жагуча, пошли їй, боже, всякого лиха, а мені добра! Щоб був я оце здоровий, то встав би і побив її на канцур'я... Та й сам, дурний, винен: нащо було її наверх пускати? Ну вже ж, як живий зостанусь, то більше сього не буде, нехай вона хоч розсядеться од своєї хоті!

Бруно, Буффальмакко й Нелло кишки рвали од сміху, та намагались усе-таки стриматись, зате медик-ведмедик реготався так, що хоч усі зуби йому повиривай. Нарешті, коли Каландріно почав слізно благодіти у лікаря поради й рятунку, маестро Сімоне сказав:

— Не журися, Каландріно; дякувати Богові, ми вчасно те діло помітили, я тебе легко вилікую за кілька днів, тільки доведеться тобі капшуком брязнути.

— Ой, пробі, — каже Каландріно, — рятуйте мене, маестро. У мене є двісті лір, що за них я садибу хотів собі купити; як треба, то і всі візьміть, аби тільки мені не довелося родити, бо я не знаю, як би я те витерпів; чув я, як страшенно кричать жінки, коли в пологах лежать, так у них же хоч є кудю родити, а мені якби так боліло, то, напевне, вмер би до того, як розродився.

— Про се не турбуйся, — каже лікар, — я зварю тобі такого декокту, доброго на смак: поп'єш його три дні і все мов лизень злиже, будеш ізнов здоровий як бик. Та гляди ж, не роби більше таких дурниць; се буде тобі добра наука. Для сього декокту треба три пари жирних каплунів та ще деяких знадобів лір на п'ять; дай грошей комусь із товаришів, нехай куплять, що треба, й принесуть мені в аптеку, а я, дасть Господь милосердний, вже завтра пришлю тобі того декокту, питимеш його великими

склянками.

— Добре, маестро, — сказав Каландріно, — як ви кажете, так і буде.

Давши Брунові п'ять лір та ще грошей на три пари каплунів, хворий просив його, щоб він уже вслужив йому по щирості.

Пішовши од Каландріна, лікар наготував якогось там настою і послав йому додому. Купивши каплунів і ще дечого їсти й пити, Бруно добре погуляв із лікарем та з своїми товаришами, а Каландріно пив три дні підряд той декокт. Тоді лікар прийшов до нього разом з тими малярами, помацав у нього живчик і сказав:

— Ну, Каландріно, тепер ти вже цілком здоровий, нема чого тобі дома лежати; йди сміло, куди тобі треба.

Врадуваний Каландріно встав і пішов, куди треба, в своїх справах, вихваляючи всім, з ким йому довелось говорити, маестра Сімоне, що за три дні вилікував його безболісно од вагітності. А Бруно, Буффальмакко й Нелло теж були задоволені, що поживились коштом свого скупого товариша, хоч монна Тесса, здогадавшись, у чому річ, довго ще сварила за те чоловіка.

ОПОВІДКА ЧЕТВЕРТА

Чекко Фортарріго програє в Буонконвенто все, що мав, і гроші Чекка Анджульєрі; в самій сорочці він біжить за ним, кричачи, що він його обікрав, затримує його з допомогою селян, а тоді одягає його одєжу, сідає на його коня і їде собі, лишивши Анджульєрі в самій сорочці

Усе товариство реготалось до упаду, почувши слова, з якими звертався Каландріно до своєї жінки; та вже Філострат замовк, і з наказу королеви почала говорити Неїфіла:

— Дорогі мої подруги, якби людям не було важче показувати іншим свій розум і чесноту, ніж свій недомисел і нецноту, то можна було б і не старатись тримати язик за зубами, се дуже добре видно з прикладу дурного Каландріна, якому зовсім не треба було, щоб вилікуватись од своєї уявної хвороби, виявляти перед усіма таємні втіхи своєї дружини. Ся історія нагадала мені іншу, цілком протилежну, як один чоловік злохитрістю своєю взяв гору над добрим розумом другого, на превелику йому ганьбу і шкоду. От про се я й хочу вам розповісти.

Небагато утекло в море води з того часу, як у Сієні жило двоє чоловіків, дійшлих уже літами; і того й того звали Чекко — один був син мессера Анджульєрі, а другий — мессера Фортарріго. Хоч були вони собі неоднакові на вдачу, та в одному сходились — ненавиділи обидва батьків своїх; через те вони потоваришували і часто бували разом.

Анджульєрі був чоловік гарний на вроду й добре вихований; йому здавалось, що в Сієні на ті гроші, які давав йому батько, гаразд не проживеш, і коли він почув, що в Анконську провінцію прибув за папського легата один кардинал, котрий ставився до нього вельми приязно, то вирішив поїхати до нього пошукати кращої собі долі. Сказав про те батькові і випросив у нього за одним заходом ті гроші, що мав одержати за шість місяців — треба йому було добре вдягтись, придбати коня й пристойне спорядження. Коли став він напитувати собі слуги в дорогу, прочув про те Фортарріго; він тут же пішов до Анджульєрі й почав проситись на службу — буду, каже, тобі і джурою, і

слугою, і чим хочеш, і грошей за те не братиму; тільки кошт твій. Анджульєрі сказав, що не візьме його з собою, не тим, що до служби нездатний, а тим, що в кості грає та ще й напивається часом. Фортарріго клявся й божився, що заречеться і грати й пити, і поти упрохував Анджульєрі, поки той погодився його взяти.

Так одного ранку вирядились вони вдвох у дорогу і прибули над обіди в Буонконвенто. Анджульєрі пообідав у гостиниці і велів послати собі постіль, бо надворі стояла велика спека; з допомогою Фортарріга він роздягнувся й ліг спати, сказавши слугі, щоб той розбудив його, як виб'є третя година. Поки Анджульєрі спав, Фортарріго пішов до корчми, смикнув трохи цівкою та й сів грати з кимось там у кості. За короткий час ті костирники виграли в нього всі гроші, що були при ньому, і всю одєжу, що на хребті мав, — пустили його в одній сорочці. Він тоді до гостиниці, бачить — Анджульєрі твердо спить, та й вийняв у нього з гаманця все, що там було; вернувся знов до корчми і програв там і сі гроші, так як свої.

Тим часом пробудився Анджульєрі; він устав, одягнувся й став кликати Фортарріга, а не докликавшись, подумав, що той спить уже десь п'яний, як то з ним і перше бувало. Тим він вирішив залишити його тут і велів осідлати коні та прив'ючити валізи; найму собі, думає, другого слугу в Корсіньяно. Та коли перед від'їздом хотів розплатитись із господарем, кинувся — нема грошей. У всій гостиниці зчинився великий гармидер і переполох; Анджульєрі гукав, що його обікрадено, погрожував, що всіх тут похапають і в Сієну поведуть, — аж гульк, приходить Фортарріго в самій сорочці: він хотів узяти одєжу в Анджульєрі, як узав уже гроші. Побачивши, що Анджульєрі вже збирається рушати, він сказав йому:

— Що се значить, Анджульєрі? Хочеш уже їхати? Почекай трохи, зараз прийде один чоловік, якому я заставив каптан за тридцять і вісім сольдів; якщо ми дамо йому гроші зараз, я певен, що він оддасть нам за тридцять п'ять.

Поки він те говорив, прийшов один чоловік і сказав Анджульєрі, що то Фортарріго украв у нього гроші, бо таку саме суму він і програв. Анджульєрі розізлився і почав бештати свого слугу на всі боки; якби був не боявся більше людей, ніж Бога, то хто зна, що він йому зробив би. Загрозивши, що повісить його або принаймні прожене під страхом шибениці з Сієни, він сів на коня. А Фортарріго, ніби то не до нього річ, своє провадив:

— Ех, Анджульєрі, — каже, — годі тобі чорзна-що верзяти, тут от що треба: заплатимо йому зараз тридцять п'ять сольдів і викупимо каптан, а як до завтрього дотягнемо, то він не менше як тридцять вісім злупить, скільки мені позичив. Се й так він іще мені ласку робить, бо я поставив ставку з його поради. Подумай, се ж нам буде зайвих три сольди!

Анджульєрі було тим більш досадне слухати ту його балаканину, що всі присутні дивились на нього і думали, очевидно, що то не Фортарріго програв його гроші, а Анджульєрі взяв у нього його власні.

— Яке мені діло до твого каптана? — кричав він йому з серцем. — Мало того, шибенику, що ти мене обікрав і програв моє добро, так ти ще й не даєш мені звідси

виїхати, глузуєш із мене?

Та Фортарріго мов на пню став, усе своє торочив:

— Так ти не хочеш, щоб я зискав сі три сольди, думаєш, що я більше тобі не позичу? Ну, зроби се для мене, чого маємо квапитись? Устигнемо ще на вечір у Торреньєрі! Брязни, брате, калиткою! Бігме, у всій Сієні не знайдеш каптана, щоб так до мене пристав, як сей, а я мав би оддавати його за тридцять вісім сольдів, коли він добрих сорок варт! Се ж мені буде подвійна втрата.

Анджुльєрі аж нетямився, що сей пройдисвіт обікрав його та ще й загаює його своєю балаканиною; він не сказав йому більше ні слова, повернув коня та й рушив на Торреньєрі. Та злоспротивний Фортарріго пустився за ним бігом, як був, у самій сорочці — миль зо дві доганяв його, та все торочив про каптан. Анджульєрі гнав коня швидше, щоб той йому в ушу не лящав, та Фортарріго раптом побачив попереду селян, що працювали на полі край дороги, і загукав на все горло:

— Ловіть його, ловіть!

Селяни подумали, що Анджульєрі пограбував того, хто біг за ним у самій сорочці й кричав, кинулись йому навперейми, хто з заступом, хто з мотикою, і таки затримали його. Даремно намагався він їм пояснити, хто він такий і як було діло насправді. Фортарріго підбіг і люто гримонув на нього:

— А вбити тебе мало, драбуго окаянний! Бач, ограбував мене і тікає!

Звернувшись потім до селян, він сказав:

— От бачите, панове-добродійство, він програвся до цурки, а потім мене обчистив — оттак і залишив у гостиниці. Тепер, дякувати Богові та й вам, яко г'речним, я хоч дещо собі повернув. Спасибі вам, добрі люди, вік сього не забуду.

Анджульєрі теж говорив своє, та ніхто його не слухав. Фортарріго з допомогою селян стягнув його з коня, роздягнув, а сам убрався в його одєжу, сів на коня і, покинувши Анджульєрі голого й босого, вернувся сам до Сієни, розказуючи всім по дорозі, що коня й одєжу він виграв у Анджульєрі. А той бідолаха, що вирядився був їхати до кардинала як багатий чоловік, повернувся в Буонконвенто голий, як бубон; соромився так і в Сієну назад їхати. Позичив у когось сяку-таку одєжу, сів на шкапину, на якій раніше їздив Фортарріго, і подався до своїх родичів у Корсіньяно, де прожив деякий час, поки батько не прислав йому допомоги. Отак Фортаррігова лукавість перешкодила Анджульєрі здійснити свій добрий намір; правда, згодом Анджульєрі знайшов-таки спосіб оддячити йому за те.

ОПОВІДКА П'ЯТА

Каландріно закохується в одну дівчину, і Бруно дає йому чари, щоб її привернути; скоро він тими чарами до неї торкається, вона йде за ним, та їх застукує Каландрінова жінка і зчиняє велику драчу

Коли Неїфіла показала свою коротеньку сторійку, що не викликала ані зайвого сміху, ані довгих розмов, королева звернулась до Ф'ямметти і веліла їй оповідати далі. Та сказала веселенько, що з дорогою душею, і почала такими словами:

— Коханії мої подруги, ви, мабуть, знаєте, що хоч скільки б оповідалося про якусь

річ, про неї завжди можна сказати щось цікавого, аби тільки оповідач вибрав для того слухний час і слухне місце. Зваживши на те, для чого ми тут зібрались (певне, що для втіхи й розваги, а не для чогось іншого), я гадаю, що сюди якраз і підходить все веселе та втішне, коли навіть тисячу разів про ту саму річ розказувати, аби доладно й цікаво. Хоч тут уже багато говорилось про Каландрінові пригоди, я погоджуюся з Філостратом, що всі вони кумедні, і хочу докинути ще одну оповідку про нього. Якби я захотіла розминутися з правдою, то могла б щось придумати і розповісти під іншими іменами, але тим що всяке відхилення від істини в будь-якій історії вменшує непомалу втіху слухачів, я розкажу вам усе, як було насправді, і ви мені признаєте рацію.

Один наш земляк, Ніколо Корнаккіні, чоловік вельми багатий, володів численними маєтками; була в нього садиба і в Камераті, де він поставив новий гарний будинок і найняв Бруна з Буффальмакком, щоб вони його розмалювали; тим що роботи було багато, малярі взяли собі на допомогу ще Нелла й Каландріна та й заходились працювати.

У тому домі було вже кілька кімнат, цілком упоряджених до житла, але жила там тільки одна стара служниця, що стерегла панського добра, іншої челяді не було; тим-то господарів син Філіппо, молодий і ще не одружений, водив туди часом собі на втіху жінок: побуде з нею день чи два та й одішле назад.

Раз якось він привів собі одну дівчину на ймення Пікколозу, що її тримав у себе в домі в Камальдолі один негідник, на прізвисько Зажера, і позичав добрим людям за плату. Вона була з себе гарна, добре вбиралася і, як на свій стан, вміла себе добре поводити й непогано розмовляти. Одного дня перед обідом вийшла вона якось із кімнати в білій спідничині, коси викладені віночком, стала в дворі коло криниці та й умивається, аж тут прийшов по воду Каландріно — побачив її, поздоровкався люб'язненько. Вона йому одповіла і задивилась на нього — не тому, що він їй сподобався, а тому, що здався якимось химерним. Каландріно теж задивився на неї, бо таки гарна була, і довгенько біля криниці барився, не вертаючись до товаришів з водою; та не знавши, хто вона така, не наважувався зайняти її словом. Вона помітила, яким оком він на неї зиркає, і, щоб пожартувати з нього, сама почала очима стріляти і стиха зітхати. Каландріно тут же в неї сильне врізався і тільки тоді з двору пішов, коли Філіппо гукнув дівчину до себе.

Каландріно повернувся до роботи і все, знай, зітхав; Бруно теє постеріг (він увесь час за ним слідкував, бо знаходив у ньому завжди щось смішного) і питає:

— Що за лиха година з тобою, брате Каландріно? Чого се ти так розсопівся?

— Ех, друже, — одказує йому Каландріно, — якби знайшовся хтось, щоб мені поміг, то мені легше стало б.

— А що? — питає Бруно.

— От що, — каже Каландріно, — тільки нікому не кажи. Є тут одна дівчина гарна, як русалка, і так у мене закохалась, що ну. Зараз оце я бачив її, як по воду ходив.

— Еге, — каже Бруно, — гляди, чи не Філіппова то коханка?

— Мабуть, що так, — каже Каландріно, — бо він покликав її, і вона пішла до нього в

покої, та то дарма: в цьому ділі я не то з Філіппом, а і з самим Ісусом Христом потягався б. Так вона мені, брате, до натури припала, що не говори.

— Добре, — каже Бруно, — я вже для тебе, друже, розізнаю, що і як; хоч вона, може, й живе з Філіппом, та я тобі те діло швидко влаштую, бо то моя знайома. Тільки як зробити, щоб Буффальмакко про те не довідався? Аби я з нею слово сказав, уже він тут і вродився.

— То нехай, — каже Каландріно, — про Буффальмакка мені байдуже, а от Нелла треба стерегтись, бо він же Тессин родич і може нам на заваді стати.

— Правда твоя, — каже Бруно.

Бруно таки й справді знав, хто така та дівчина, бо бачив, як вона приїхала, та й Філіппо йому казав. Коли Каландріно одвihnувся од роботи, щоб піти на неї подивитись, Бруно розказав про все Неллові й Буффальмаккові, і вони змовились нишком усі гуртом, як їм пожартувати з того закохання. От Каландріно вернувся, а Бруно й питає його потихеньку:

— Ну як, бачив?

— Бачив, — каже Каландріно, — то ж згуба моя!

— Ану ж, піду і я на неї подивлюсь, — каже Бруно. — Коли се та, що я думаю, то я вже все влаштую, будь певен.

Тоді спустився вниз і, побачивши Нікколозу вкупі з Філіппом, розказав їм, хто такий Каландріно і що він забрав собі в голову, та й умовився з ними, що кому говорити й робити, щоб із закоханого простака поглузувати. Повернувшись до Каландріна, він сказав йому:

— То вона і єсть, тільки нам треба діяти обережно, бо як дізнається про те Філіппо, то не обберемося лиха. Що їй од тебе переказати, коли мені трапиться нагода говорити з нею?

— Скажи їй первим ділом, — каже Каландріно, — що я бажаю їй тисячу мірок ріження, що для жінок смачніше, ніж пряження, а тоді скажи, що я завжди до її послуг, та ще спитай, чи їй чого не треба. Зрозумів?

— Зрозумів, — каже Бруно, — зроблю все як слід.

Як настигла година вечері і маляри зійшли в двір, де був Філіппо з Нікколозою, вони затримались там навмисне заради Каландріна. Каландріно так уже на ту Нікколозу поглядав, так кумедно кивав їй та моргав, що і сліпий би втямив, що до чого. Дівчина й собі показувала йому всякі фіглі, щоб його ще дужче до себе принадити, хоч і потішалася в душі з його химер, знаючи все од Бруна. Філіппо, Буффальмакко та інші розмовляли між собою і вдавали, що нічого того не помічають.

Через деякий час на превелике горе Каландрінові Філіппо й Нікколоза пішли; як маляри вертались до Флоренції, Бруно сказав йому:

— Чоловіче, вона з любові до тебе тане, як сніг на сонці. Якби ти ще взяв із собою сюди цитру та заспівав їй кілька любовних пісеньок, то вона б до тебе і з вікна вискочила.

— А й правда, — каже Каландріно, — може, взяти її, га? Як ти думаєш?

— Авжеж, візьми, — каже Бруно.

— От бачиш, — каже Каландріно, — а ти мені зразу не вірив, як я тобі сказав. Я, брате мій, такий: на котру гляну, то вже й моя. Хто б іще зумів одним замахом таку кралю прилюбити? Куди там тим молодим жевжикам, що шмигляють туди-сюди, та за тисячу років і трьох жмень зерняток не налушать! А ще побачиш, як я цитру візьму, оттоді що буде! Я ж, бач, іще не який і старий, вона те добре постерегла, а ще дужче впевниться, як візьму її за боки. Побий мене бог, такого дам їй жару, що бігатиме за мною, як цуцик!

— А певно, — каже Бруно, — ти її добре вгонобиш: я вже мов бачу, як ти тими зубиськами своїми їй у рожеві вустонька вп'явся та в рум'яні лиця, ще, гляди, отак цілком і проковтнеш!

Слухаючи тієї мови, Каландріно немов переживав усе те наяву і ніг не чув під собою — ішов, виспівуючи та вистрибуючи, раденький, що дурненький.

Другого дня він узяв з собою цитру і на превелику втіху всьому товариству заспівав під тую пригравку кілька канцон. Незабаром він до того захопився Нікколозою, що зовсім закинув роботу і тисячу разів за день підходив то до дверей, то до вікна, то в двір вибігав, аби тільки її побачити, а дівчина, діючи з Брунової намови, всіляко його до тих зальотів заохочувала. Бруно служив між ними посередником, носив до Нікколози Каландрінові цидулки, а часом і йому приносив од неї листи або, коли її не було (вона частенько одвихалась), сам писав за неї ніжні послання, подаючи великі надії: нині я, мовляв, у батьківському домі і не можу з тобою бачитись, почекай трохи.

Бруно й Буффальмакко так повертали сю справу, щоб більше посміятися з Каландріна: вони брали в нього, нібито для передачі Нікколозі, то гребінець із слонової кості, то капшучок, то ніжик, то ще який дріб'язок і йому часом щось приносили, нібито в віддарунок — підроблені копійчані перстеники тощо; Каландріно мав із того превелику втіху. Крім того, Каландріно могоричив їх не раз та й не два, щоб вони йому в сій справі підпомагали.

Отак морочили вони його місяців зо два, нічого, власне, на його користь не зробивши. Бачить Каландріно — робота вже наскінчу, а як він тепер нічого не доб'ється, то потім шкода й гадати; от і давай він квапити Бруна, щоб діло робив. Коли Нікколоза знов прийшла, Бруно, домовившись заздалегідь із нею та з Філіппом, що кому робити, сказав Каландрінові:

— Тут така штука, брате: сая дівчина разів, може, зо сто обіцяла мені, що вчинить твою волю, та, бач, огинається, певно, вона тебе дурить, що слова не дотримує; та коли хочеш, то ми так зробимо, що буде вона твоя хоч по волі, хоч по неволі.

— Та зроби вже, будь ласкав, — каже Каландріно, — тільки швидше.

— А не збоїшся ти, — каже Бруно, — торкнутись до неї чарами, що я тобі дам?

— Та ні, — каже Каландріно.

— Коли так, — каже Бруно, — принеси мені шкураток із недоношеного ягняти, живого кажана, три дрібки ладану і свічку ярого воску, а я вже все влаштую.

Цілий той вечір Каландріно прополював на кажанів, поки не впіймав-таки одного в

пастку, а тоді приніс Брунові все, що той загадав. Бруно пішов у кімнату, понаписував на шкуратку якісь характерницькі нібито знаки, оддав ті чари Каландрінові й сказав:

— Знай, Каландріно, як ти тільки доторкнешся до неї сим приворотом, вона зразу піде за тобою і зробить усе, що ти схочеш. Якщо Філіппо сьогодні кудись одвihnеться, ти приступи до неї і тільки торкнись, а тоді йди в оту повітку з соломою — там буде найкраще, бо ніхто туди не заглядає, — і побачиш, що вона теж туди прийде, а як прийде, ти вже сам знаєш, що робити.

Каландріно зрадів тому невимовно і сказав:

— Ну, брате, про те не турбуйся!

Нелло, якого Каландріно найдужче остерігався, теж над ним потішався, тягнучи з усіма в один гуж; на Брунове прохання він пішов у Флоренцію до Каландрінової жінки і сказав їй:

— Тессо, ти пам'ятаєш, як побив тебе знічев'я Каландріно, коли ото прийшов із річки з камінцями? Тепер я думаю, що настав час йому оддячити: як ти сього не зробиш, я тобі більше не родич і не приятель. Він там смалить литки до одної жінки, а вона, падлюка, частенько з ним замикається, от і сьогодні вони мають зійтися. Сходи лишень туди, сама подивися та вичитай як слід своєму невірнику.

Як почула те жінка, розсердилась не на жарт — схопилась із місця й зарепетувала:

— Ах ти ж, латриго нещасний, так от що ти мені витворяєш? Богом святим божуся, я не пущу сього плазом!

Нахопила мерщій на себе накидку, взяла з собою служницю і почимчикувала слідом за Неллом туди, де робив чоловік. Коли Бруно побачив її оддалік, він сказав Філіппові:

— А он іще одна наша спільниця!

Тоді Філіппо зайшов туди, де працював Каландріно та інші майстри, і сказав:

— Панове, мені треба зараз у город з'їздити, а ви ж глядіть, працюйте тут пильно!

Пішов од них і сховався в таке місце, щоб його не видно було, — дивитись, що робитиме Каландріно. Той почекав трохи, поки, мовляв, господар од'їде, а тоді вийшов у двір, де зустрів Нікколозу саму; він розмовився з нею, а вона, знаючи добре свою ролю, підійшла до нього ближче і була з ним трохи ласкавіша, ніж звичайно. Тоді Каландріно доторкнувся до неї тими чарами і зразу ж подався до повітки, а Нікколоза слідком за ним; як вони ввійшли, вона захилила двері і, обійнявши Каландріна, повалила його на солому, що долі лежала, скочила на нього верхи, поклала йому руки на плечі, щоб він до неї обличчям не дотягнувся, і стала на нього дивитись жагучими очима, мовби гинула по ньому, примовляючи:

— Каландрінчику мій солоденький, серце моє, душко моя, золото моє, раю мій, покою! Давно вже я прагну з тобою любитись і милуватись. Ти ласкавістю своєю з ума мене звів, а цитрою душу з мене вийняв! Невже я справді тут із тобою?

А Каландріно ледве міг поворухнутись і просив її:

— Рибонько моя, дай же я тебе поцілую!

— Та не квапся-бо так, — одповіла дівчина, — дай мені спершу на тебе надивитись,

на твоєму гарному личку очі поколихати!

Тим часом Бруно й Буффальмакко пішли до Філіппа, і всі троє бачили й чули ту кумедію. Вже Каландріно хотів був поцілувати Нікколозу, коли надійшов Нелло з монною Тессою.

— Бігме, — каже, — вони вже там удвох. Розлючена жінка кинулась до дверей, рвонула їх обіруч, вдерлась у повітку й побачила Нікколозу верхи на Каландрінові; ледве дівчина її помітила, зараз зіскочила й побігла до Філіппа. А монна Тесса впилася нігтями в пику Каландрінові (бідолаха не встиг навіть устати), роздряпала його геть чисто, а тоді схопила за чуприну та й почала волочити приговорюючи:

— Ах ти ж, собако проклятий, паскудо, що ти зо мною робиш? Ах ти ж, луб'я старе, нащо я, дурна, тебе любила! Чи тобі нема чого дома робити, що ти до чужих жінок ходиш? Ти ба, який бадьорий! Чи ти ж таки сам себе не знаєш? Та з тебе того соку й на підливу не націдиш! Тепер уже не Тесса на тобі верхи їздила, не од Тесси ти в тяж зайшов, а од якоїсь ледащиці, побий її божя сила! Певно, й вона добре зілля, коли такого паскуду, як ти, полюбила!

Каландріно, як тільки побачив жінку, так і обмер, навіть боронитись не посмів; роздряпаний, розшарпаний, розкудланий, він устав нарешті, підняв свого плаща і почав покірно просити жінку, щоб не галасувала, якщо не хоче, щоб його на шматки порубали, бо з ним, мовляв, була господарева дружина.

— Ну, нехай уже, — сказала монна Тесса, — дай їй, Боже, всякого зла!

Бруно й Буффальмакко, нареготавшись досхочу з сієї пригоди разом із Філіппом і Нікколозою, прийшли туди — почули б то галас — і, з тяжкою бідою зацитькавши монну Тессу, порадили Каландрінові забиратись мерщій до Флоренції і не вертатися більше сюди, бо, як дізнається про те, крий боже, Філіппо, то буде йому лихо. Так і побрів наш Каландріно до Флоренції, бідний і нещасний, обдряпаний і обскубаний, та вже й не вертався на роботу. Жінка золила його вдень і вночі, не давала промитої години, і мусив сердега занехаяти те своє палке закохання, насмішивши добре і товаришів своїх, і Філіппа з Нікколозою.

ОПОВІДКА ШОСТА

Двоє кавалерів заночували в трактирі; один лягає спати з хазяйською дочкою, а з другим помилково лягає хазяйка. Той, що був з дочкою, лягає потім до трактирника і, думаючи, що то його товариш, усе йому розповідає; починається сварка; тоді трактирниця, схаменувшись, іде в постіль до дочки і влаштовує все кількома словами

Не раз уже сміялося товариство з Каландріна, посміялось і сей раз; коли дами обмірковували його пригоди і замовкли, королева веліла оповідати далі Панфілові. Той почав такими словами:

— Шановнії мої пані, ім'я Нікколози, в котру закохався був Каландріно, нагадало мені історію іншої Нікколози, і я хочу вам розказати, як обачність і бистроумність однієї жінки стали на перешкоді великому скандалові.

В долині річки Муньйона жив собі не так давно один чоловік, що за гроші годував і напував подорожніх; хоч він був бідний і мав не досить простору господу, проте іноді,

як нужда припадала, пускав ночувати до себе як не всіх, то принаймні своїх знайомих. У нього була жінка, вельми вродлива молодиця, з якою він сплотив двох дітей: дочці було років п'ятнадцять чи шістнадцять — таке гарне й миле дівча, що вже хоч і заміж, а синок іще малий, і року не було, ще його не одлучали.

Якось на ту трактирникову дівчину накинув оком один молодий кавалер із нашого-таки міста, з себе хороший і приємний; часто в тих краях буваючи, він закохався в неї палко, а вона, пишаючись тим, що її полюбив такий панич, намагалась привітністю своєю ще дужче його до себе принадити і теж широко його полюбила. Не раз уже те кохання могло дійти в них до ширця, обоє того прагнули, але Пінуччо (так звали кавалера) не хотів уводити в славу ні дівчини, ні себе самого. Та їхня жага росла день у день, і Пінуччо поклав будь-що-будь зійтись з своєю коханою. Він почав шукати приключки, як би в тому трактирі заночувати, бо знав дуже добре розташування всього дому і сподівався влаштуватись із дівчиною так, щоб ніхто не помітив. Узявши таку думку, він не забарився здійснити її. Одного вечора, уже нерано, він разом із своїм вірним товаришем Адріаном, що знав про його любов, позичив у когось двох коней, приторочив коло сідла валізи, напхавши їх соломною абошо, виїхали удвох із Флоренції, накинули круга та й завернули проти ночі в долину Муньйона, нібито вони з Романії вертались, — під'їхали до трактиру та й ну в двері грюкати. Трактирник одчинив їм зараз же, бо знав добре обох. От Пінуччо йому й каже:

— Доведеться нам, мабуть, у тебе заночувати; думали ми, що встигнемо добратися до Флоренції зарані, та бач, як забарились, а доба вже пізня.

— Ти добре знаєш, Пінуччо, — одказав йому трактирник, — що моя господа не для панської ночівлі, та коли вже вас тут спостигла ніч і дітись більше ніде, то якось уже вас обох переночую.

Юнаки позлізали з коней, одвели їх у стайню, а тоді зайшли до трактиру й попоїли разом із господарем — вечерю вони мали з собою.

У господаря була одним одна невеличка кімната, де він поставив з тяжкою бідою три ліжка — два при одній стіні і одно при другій, а між ними такі тісні суточки, що ледве чоловікові пройти. Трактирник послав гостям на найкращому ліжку й поклав їх спати; трохи згодом, як він думав, що вони вже позасинали (а вони тільки прикинулись, буцімто сплять), поклав у друге ліжко дочку, а сам із жінкою ліг у третє. Жінка поставила коло своєї постелі ще й колиску з немовлям. Пінуччо роздивився гаразд, де і що, виждав, поки всі заснуть, а тоді встав потихеньку з ліжка і, підійшовши до постелі коханої дівчини, приліг до неї. Вона прийняла його з радістю, хоч і не без страху, і Пінуччо зміг нарешті зажити з нею тих розкошів, яких вони вже давно прагнули обопільно.

Поки там Пінуччо розважався з дівчиною, в трактирі щось упало — кішка перекинула; господиня пробудилась, і, не знаючи, що воно таке, встала й пішла навпомацки туди, звідки почула грюк. Адріано того нічого не помітив, але встав у той самий час надвір вийти; колиска заважала йому пройти, і він присунув її до свого ліжка, а вернувшись, так уже й не одсунув і ліг у постіль. Господиня ж пошукала-

пошукала, що там перекинулось, — ніби нічого страшного; не хотівши світити світла, вона тільки тпрусьнула на кішку й вернулась навпомацки в кімнату, до того ліжка, де чоловік спав, — аж там колиски нема. "От я дурна, — подумала жінка, — чи бач, мало не лягла в постіль до гостей!" Пройшла тоді трохи далі, наляпала колиску та й лягла в те ліжко, де Адріано був, думаючи, що то її чоловік. Адріано ще не заснув; почувивши жінку, він прийняв її дуже мило й люб'язно і, не кажучи ні слова, нап'яв паруси та й поплив по тому морю на превелику втіху господині.

Тим часом Піннуччо, нарозкошувавшись з дівчиною і боячись заснути в її ліжку, встав і пішов до своєї постелі; наткнувшись на колиску, він подумав, що то хазяйське ліжко, тож пройшов трохи далі і ліг — до хазяїна. Той зразу прокинувся, як прийшов Піннуччо, а Пінуччо, вважаючи, що то Адріано, сказав йому:

— Слухай, ну й солодка ж дівчина та Нікколоза! Їй-богу, такої розкоші, як я з нею, ніхто на світі не зазнав! Віриш, ми з нею пройшли шість чи сім ручок, відколи я од тебе пішов.

Почувши сії не дуже милі для нього вісті, господар подумав перш за все: "Де в чорта він тут узявся?" А потім, спонукуваний більше гнівом, аніж розсудливістю, сказав:

— Піннуччо, ти вчинив мерзотне діло, і я не знаю, чого саме тут, у мене. Та Богом святим божуся, я тобі за се оддячу!

Піннуччо, юнак не дуже-то хитрий, помітивши, що так уклепався, не придумав жодної вимовки, щоб викрутитись, лише сказав:

— А як ти оддячиш? Що ти можеш мені зробити? Господиня, думаючи, що вона з чоловіком, — сказала Адріанові:

— Ой лишенько! Чуєш, наші гості чогось сваряться!

— Та нехай! — одказав, сміючись, Адріано. — Бісової віри хлопці вчора випили трохи зайвого.

Тепер жінка розібрала, що то сварився її чоловік, а се сказав їй Адріано; зрозумівши, де вона і з ким, зразу й придумала, як викрутитись: устала нишком з постелі, схопила колиску з дитиною і поночі переставила її до доччиного ліжка та й сама туди лягла. Тоді, буцімто прокинувшись од тієї сварки, озвалась до чоловіка й спитала, за що вони завелись.

— Хіба ти не чула, — каже чоловік, — як він сам казав, що вночі з Нікколозою тее-то як його?

— Та бреше він у живі очі! — одказує жінка. — З Нікколозою він не спав, я навмисне перелягла до неї, щоб сього не сталось, через те й заснути не могла, а ти, дурний, віриш! От уже, понापиваються, іроди, звечора, а вночі їм казна-що верзеться — тиняються сюди-туди й самі не знають, що роблять, в'язи б вам поскручувало! Як там опинився той Піннуччо, чого він не в своїй постелі?

Адріано ж, чуючи, як хитро покриває господиня свій гріх і доччин, і собі підпрягся, обізвавшись до товариша:

— Сто разів уже я казав тобі, Піннуччо: не броди сновидою, не верзи всяких

нісенітниць; тобі щось присниться, а ти кажеш, ніби справді було. Ой, гляди, ти колись таки доверзешся на свою голову! Ходи сюди, нехай тобі абищо!

Послухавши жінчиної і Адріанової мови, господар почав думати, що й справді все те лише приверзлося Пінуччові поп'яну; він схопив його за плечі, давай торсати й гукати:

— Пінуччо! Та прочумайся ж, іди до себе в постіль! Почувши, як обернулось діло, Пінуччо став ніби зо сну блягузкати ще всяку нісенітницю, аж насмішив господаря. Тоді вдав, ніби прокинувся, й гукнув:

— Чого ти мене будиш, Адріано? Хіба вже день, чи що?

— Іди лишень сюди, — каже йому Адріано. Пінуччо, прикидаючись сонним та заспаним, устав нарешті з господарєвого ліжка й перейшов до Адріана. Коли розвиднілось і всі повставали, господар почав сміятися з Пінучча і з його сон них мар. Серед тих жартів молоді кавалери осідлали коней, приторочили свої валізи і, випивши з трактирником, поїхали верхи до Флоренції, задоволені не менше кінцем своєї пригоди, ніж її початком. Пізніше Пінуччо сходився з Нікколозою, вдавшись до інших способів, а дівчина водно казала матері, що то йому і справді примарилось; тим господиня, що добре пам'ятала Адріанові пестощі, залишилась при думці, що тої ночі одна вона не спала.

ОПОВІДКА СЬОМА

Таланові ді Молезе приснилось, ніби вовк порвав його жінку; він каже їй стерегтись; вона не слухає, і сон збувається

Як дійшла кінця Панфілова оповідка, всі похвалили вигадливість трактирникової жінки; тоді королева веліла заступити чергу Пампінєї. Та почала:

— Любії мої подруги, тут уже говорилось про те, що сні бувають правдиві, хоч дехто з того й сміється; тим хочу я долучити до вже оповіданих ще одну коротеньку історійку: що сталося недавно одній моїй сусідці, яка не пойняла віри тому, що приснилось їй чоловікові.

Я не знаю, чи по знаку вам той статечний чоловік — зовуть його Талано ді Молезе. Він узяв собі за дружину дуже гарну дівчину на ймення Маргарита, тільки химерна якась була вона в нього, крута на вдачу і вперта: ніколи, було, не послухає нічєї ради, і все їй негода. Нелегко було переносити ті примхи Таланові, та що вдієш? Мусив терпіти.

Раз якось був Талано з своєю Маргаритою на селі, в одному своєму маєтку, і приснився йому вночі сон, буцімто його жінка гуляє в прегарному лісі, що ріс неподалік од їхньої садиби; от іде вона собі, аж де взявся з гущини здоровенний та страшенний вовк, схопив її зненацька за горло, повалив і намагався понести її, хоч як вона кричала пробі; коли ж він випустив її з своєї пащеки, горло й лице жінчине було геть роздерте. От прокинувся Талано вранці та й каже жінці:

— Слухай, жінко, хоч ти в мене і вперта дуже і нема мені з тобою промитої години, та не хотів би я, щоб тебе спостигло якесь лихо. Послухай моєї ради, не виходь сьогодні ані-куди з дому.

Коли вона спитала, з якої речі, він розказав їй докладно, що йому приснилось.

Жінка покивала головою та й каже:

— Хто кому зла зичить, про того й сні погані бачить. Ось ти ніби жалієш мене, а тобі те приснилось, що ти хотів би наяву побачити, та я вже постараюсь, щоб ні сьогодні, ані коли не порадувати тебе моїм нещастям.

— Так я і знав, — каже Талано, — що ти мені отаке скажеш; як не чеши паршивого, не діждешся дяки. Хоч вір мені, хоч ні, а я тобі по-хорошому кажу: сиди сьогодні дома або принаймні хоч у ліс не ходи.

— Ну, нехай уже, — одказала жінка, — не піду. Сказала йому так, а сама думає: "Бач, як хитро він до мене взявся, щоб налякати, — не ходи, мовляв, у ліс. Певно, задумав там зійтися з якою-небудь хвойдою і боїться, щоб я його не застукала. Він думає, що мені повилазило! Дурна була б, якби йому повірила: я його добре знаю! Ні, не діжде він — я таки пристережу, хоч і цілий день у лісі просиджу, які фіги-миги буде він там продавати".

Сєє подумавши, діждалась, поки чоловік із дому вийде, та й собі другою стежкою до лісу нишком побралася; сховалась там у самій гущині та й стала чигати, на всі боки роззираючись, чи нема де кого. Сидить вона в своїй засідці, про вовків зовсім не дбаючи, аж тут де взявся з густого чагаря величезний, страшнючий вовк; не встигла вона й пробі крикнути, як він кинувся на неї, схопив міцно зубами й поніс, немов ягницю. Жінка не могла ані крикнути, бо горло було стиснуте, ані пручатись, і, певне, вовк був би заніс її кудись і задушив, якби не попались йому по дорозі пастухи: вони почали тюкати на нього, і він мусив упустити її. Пастухи впізнали панію і понесли її, бідну й нещасну, до маєтку, де лікарі по довгих стараннях таки вилікували її; хоч і не зовсім: на горлі й на обличчі лишилися у неї такі потворні шрами, що з колишньої красуні стала бридка й страхолюдна жінка. Соромилась після того сердега й на люди показуватись, і не раз гірко нарікала на упертість свою, жалкувала, що не пойняла віри віщому сну свого чоловіка, — а що було б послухати!

ОПОВІДКА ВОСЬМА

Бйонделло підманює Чакка, запросивши його не на той обід, а Чакко хитро оддячує Бйонделлові, що той дістає доброго прочухана

Усе веселе товариство було тої думки, що то Таланові не сон приснився, а видиво явилось — так воно все справдилось достеменно. Коли всі замовкли, королева веліла оповідати далі Лауретті. Та зразу ж ізняла річ:

— Любії мої розумниці, ті, що поперед мене оповідали, брали собі за предмет щось таке, про що вже й раніше тут мова мовилась: так і жорстока помста бакалярова, про яку говорила вчора Пампінея, навела мене на думку розказати вам про те, як один чоловік оддячив другому, хоч, може, й не так суворо, але все-таки вельми дошкульно.

Так от, жив у Флоренції один чоловік, на ймення Чакко, з усього світу хрещеного прожера; щоб напхати ту неситу десяту пельку, не вистачило б усього його добра. А що був він собі чоловік не без розуму, на всякі витівки й вигадки дотепний, то й став він промишляти поміж людьми своїм жартівливим юродством, ходячи в багаті господи, де любили добре попоїсти: чи просять його, було, — чи не просять, а він так і вродиться на

обід чи на вечерю.

Тоді ж само жив у нашому городі і такий собі Бйонделло, маленький чепурненький чоловічок, чистюк над чистюками: убраний завжди ошатно, на голові ловка шапочка, біляве волосся гладенько причесане й прилизане; пробавлявся він таким самим чином, як і Чакко. Пішов ото він раз якось у піст на рибний торг купити дві здоровенні міноги для мессера В'єрі де Черкі; тут побачив його Чакко, підійшов ближче і спитав:

— Що ти тут робиш?

— Та бачиш, — каже Бйонделло, — вчора ввечері мессеру Корсові Донаті вже прислали три міноги, кращі за цих, та ще осетрини, та й то на гостей не вистачить, що на обід прийдуть, так він послав мене ще прикупити. Ти ж там будеш?

— Авжеж, буду, — каже Чакко, — хіба ти не знаєш? Та, дождавшись обідньої пори, і пішов до мессера Корса; той із своїми сусідами саме лагодився сідати до столу і спитав його, чого він прийшов. А Чакко йому й каже:

— Та так, добродію, пообідати з вами і з вашою компанією.

— Милості просимо, — каже йому мессер Корсо, — зараз ми й будемо обідати, саме пора.

Сіли до столу, аж на обід тільки гороху подали, шинки трохи та ще простої риби з Арно — і по всьому. Зміркував тоді Чакко, що Бйонделло його піддував, і, розсердившись непомагу, вирішив одплатити йому.

Через кілька днів він зустрів Бйонделла — той уже про свій жарт не з одним чоловіком говорив, багатьох насмішив; побачивши Чакка, він поздоровкався до нього і спитав, сміючися, чи добре смакували міноги в мессера Корса. На те Чакко одповів:

— Ще на сім тижні дізнаєшся краще за мене.

Не гаючи даремно часу, як тільки розстався з Бйонделлом, Чакко домовився за певну ціну з одним пронозою-халамидником, дав йому чималу сулію, повів до галереї Кавіччолі, де жив мессер Філіппо Ардженті — здоровенний чолов'яга, кремезний і кріпкий, а до того ще дуже гарячий і оприскливий, — показав йому того добродія та й каже:

— Піди до нього з сією сулією в руках і скажи: "Мессере, мене прислав до вас Бйонделло; він просить, щоб ви всипали йому в цю сулію доброго червоного вина, бо хоче погуляти з своїми комариками". Та гляди, щоб він тебе не заграбастав, бо й тобі попаде, і моя справа зіпсується.

— Більше нічого йому не казати? — питає халамидник.

— Нічого, — каже Чакко, — іди мерщій, скажи йому отак і так, і вертайся з сулією назад, тут я тобі й заплачу.

Пішов той посланець до мессера Філіппа, переказав, як йому веліли. Мессер Філіппо, зроду гнівливий, як почув теє, подумав, що то Бйонделло смішки над ним справляє (добре він знав сього юроду!), зразу спалахнув, як порох, і крикнув:

— Що значить усипати? Які такі комарики? А, бий вас обох божя сила!

Та як скочить до того посланця! Сягнув рукою, та той був насторожі — рвонувся і втік, тоді прийшов манівцями знову до Чакка, який усе те бачив, і сказав йому, як було

діло. Задоволений Чакко заплатив йому гроші і кинувся шукати Бйонделло; знайшовши його нарешті, він спитав:

— Ти не був оце зараз коло галереї Кавіччолі?

— Не був, — одказав Бйонделло. — А що хіба?

— Та там тебе шукав мессер Філіппо, — каже Чакко, — не знаю навіщо.

— Добре, — каже Бйонделло, — я якраз туди йду, побалакаю з ним.

Та й пішов, а Чакко за ним назирці — побачити, що далі буде. Мессер Філіппо, не наздогнавши того халамидника, був страшенно лютий, бо гадав, що то не інакше, як Бйонделло хотів собі пожартувати над ним із чиеїсь намови. Ще не встиг він з того гніву охолонути, як, надійшов Бйонделло; мессер Філіппо миттю прискочив до нього і заїхав з розгону кулаком у пику.

— Ой, що се ви, добродію? — зойкнув Бйонделло.

А мессер Філіппо, схопивши його за чуприну, подер йому шапку, зірвав і кинув додолу плаща та й ну його кулачити по чому попада, примовляючи:

— Побачиш зараз, лайдаку, що! Я тобі всиплю, я тобі покажу комариків! Що я тобі, маленький, що ти з мене глузувати надумав?

Сее кажучи, стовк його на гамуз тим своїм залізним кулаччям, не лишив на голові жодної цілої волосинки, ще й вивалював добре в багнюці, розшарпавши на ньому всю одіж. Бйонделло ж після того першого слова ніяк не міг прийти до другого, щоб спитати, за що він його так лупцює; чує сердега тільки "всиплю" та "комарики", а до чого воно, так і не втямив.

Як мессер Філіппо вже пом'яшкурив його досхочу, прибігли люди й на превелику силу вирвали з його рук побитого й потовченого Бйонделла. Вони пояснили йому, за що розгнівався мессер Філіппо, й почали його сварити, навіщо він посилав до нього такого посланця — хіба не знав, що з цим чоловіком жарти куці? Бйонделло виправдовувався, плачучи, казав, що не посилав нікого до мессера Філіппа по вино; трохи оговтавшись, він пішов додому, смутний та невеселий, здогадавшись, що то Чакко так його підвів.

Коли по довгій часі синяки в нього вже попроходили і він почав бувати на вулиці, зустрів його якось Чакко та й питає сміючись:

— А що, Бйонделло, чи добре вино в мессера Філіппа?

— Гай-гай, — каже Бйонделло, — якби тобі таких добрих міног у мессера Корса!

— Отож гляди, — каже Чакко, — як іще раз угостиш мене таким обідом, як тоді, то я почащую тебе таким вином, як тепер.

Бйонделло, добре розуміючи, що не зможе втопити Чакка в ложці води, попросив його ради Бога, щоб більше його не займав, і сам уже остерігався відтоді брати його на глум.

ОПОВІДКА ДЕВ'ЯТА

Двоє юнаків питають ради в Соломона: один — як добитись любові, а другий — як укоськати непокірну жінку. Той каже одному: "Полюби", а другому: "Йди до Гусячого мосту"

Уже залишилось оповідати одній тільки королеві, що, вберігаючи за Діонеєм його привілей, дала паніям пересміятися з нещасливого Бйонделла і веселенько почала:

— Коханії мої подруги! Як подивитись на весь світовий лад та поміркувати розсудливо, то зразу побачимо, що всі, які не є, жінки і по природі, і по звичаю, й по закону мусять підлягати чоловікам і коритись їм у всьому; тим-то кожна жінка, що хоче жити з чоловіком тихо, мирно й безклопітно, повинна бути смирною, терплячою й слухняною і, крім того, розуміється, честивою, що є найдорожчим і найціннішим скарбом усякої мудрої жінки. Коли так навчають нас закони, що скрізь і всюди дбають про загальне добро, коли так велять нам звичаї і, як то кажуть, обичаї, котрі мають над нами велику силу і владу, то ще виразніше вимагає того сама природа, яка дала нам тіло ніжне й тендітне, душу боязку й несміливу, наділила нас слабкими тілесними силами, любим голосом і лагідними рухами — все те свідчить ясно і явно, що ми потребуємо чийогось керівництва. А хто потребує, щоб ним керували і опікувались, той мусить неминуче бути слухняним, покірливим і шанобливим супроти свого володаря. А хто ж наші володарі й господарі, як не чоловіки? Отже, всі ми повинні коритись чоловікам і велико їх шанувати; котра сього не робить, та, на мою думку, заслуговує не лише суворої догани, а й немилосердної кари. На такі роздуми (хоч вони й досі не були мені чужі) навела мене недавня оповідка Пампінеї про вперту Таланову жінку, яку покарав Бог, бо чоловік того не зумів зробити; тим, як я вже сказала, найтяжчої, найсуворішої кари заслуговують ті жінки, котрі не хочуть бути ласкавими, привітними й слухняними, як того вимагає природа, звичаї і закони.

З цієї ж то причини хочу я розказати вам про одну Соломонову пораду — яким способом лікувати непокірниць од їхньої недуги. Котра тих ліків не потребує, та нехай не думає, що се до неї п'ється, хоча у чоловіків є таке прислів'я: коню і доброму, й ледачому потрібні віжки, а жінці і хорошій, і поганій — різки. Чи візьмемо ми сії слова жартома, то вони справедливі, чи й цілком поважно, то проти них не заперечиш. Справді, всі жінки з природи слабкі й хибкі, тому для направи тих, які у злочестивості своїй переходять далеко за призначені їм межі, треба караючої різки чи палиці, а щоб підтримати чесноту тих, котрі з меж не виходять, треба різки чи палиці вже на пристрашку.

Та годі вже казане казати, пора до самої оповідки приступити. Так от, як розійшлася по цілому, вважай, світу велика слава про чудесні мудрощі царя Соломона та про ту щедрість незвичайну, з якої він наділяє ними всякого, хто хоче їх на собі досвідчити, потяглися до нього люди з різних частин світу за порадою в нужді своїй великій і притузі.

Серед тих, що йшли до Соломона на пораду, був і один юнак із міста Лаяццо, на ім'я Меліссо, значного роду й великого достатку. Їдучи верхи до Єрусалима, він спіткав по дорозі за Антіохією другого, теж молодого ще мандрівника, на ім'я Йосиф, що туди ж само путь верстав; звичаєм подорожніх Меліссо зайшов із ним у розмову: спитав спершу, хто він і звідки, а потім куди їде і по що. На те Йосиф одповів, що їде засягти ради в Соломона, що йому робити з своєю жінкою — там така уперта й забісована, що

на всім світі пошукати: ані просьбою, ні ласкою, ні жодним іншим способом не одучиш її од тої впертості. Тоді й сам спитав у Мелісса, звідки він їде, куди й чого. Меліссо одказав:

— Я з міста Лаяццо і маю свої клопоти, як ти свої. Я чоловік багатий і трачу багато грошей на почастунок і пошанівок своїх співгородян, та дивно мені й чудно, що ніхто мене не любить; от і їду я туди, куди й ти, на пораду — що мені робити, щоб добитись любові.

Добрались обидва подорожні разом до Єрусалима і через посередництво одного царського вельможі були введені до Соломона. Меліссо розповів йому коротенько про свій клопіт. На те Соломон одповів: "Полюби". Скоро він сее прорік, Мелісса вивели; тоді Йосиф сказав, за чим він прийшов. Соломон і йому дав коротку відповідь: "Іди до Гусячого мосту". Йосифа вивели од царя так само швидко; він побачив Мелісса, що його ждав, і сказав йому, яку дістав пораду. Думали вони, думали, проти чого він ті слова сказав, та так і не збагнули їхньої сили, не зрозуміли, як вони можуть їхньому лихові зарадити. Здавалось їм, що їх на глум узято; так і поїхали, засмучені, назад.

Так їхали вони кілька день і доїхали до річки, на якій був добрий міст, але по тому мосту проходив саме великий караван нав'ючених мулів та коней, і їм довелось почекаати, поки всі вони на той бік не перехопляться. Майже всі й перейшли вже, аж тут раптом один мул забаскаличився (се з ними часто буває) — став, як уритий, і не хотів іти вперед ніяким світом. Тоді погонич узяв палицю й почав його поганяти — спочатку легенько поляскав, так, аби-то; мул смик туди, смик сюди, задки пнеться, а вперед не хоче; тоді погонич розсердився і давай голомшити його з усіх сил по чім попадає — по голові, по боках, по хребтині, та все даремно. Дивились-дивились на те Меліссо з Йосифом та й кажуть:

— Що ти робиш, іроде? Убити його хочеш, чи що? Нема, щоб провести його любо й мирно, як слід, він би й пішов, а то — бити!

— Ви знаєте своїх коней, — каже їм погонич, — а я знаю свого мула; стривайте лишень, я дам йому раду.

Сее сказавши, знов почав дубасити мула справа і зліва, і таки добився свого — мул рушив уперед. Коли наші подорожні мали й собі переправлятися, Йосиф спитав у одного чоловіка, що скраю на мосту сидів, як той міст називається.

— Добродію, — одказав чоловік, — сей міст називається Гусячий.

Як почув се Йосиф, зараз пригадав Соломонову пораду і сказав Меліссові:

— Їй-богу, друже, здається мені, що Соломонова рада таки слухна і добра: бачу я, що не вмів досі жінки бити, то погонич ось показав мені, що маю робити.

Через кілька день прибули вони до Антіохії, і Йосиф запросив Мелісса до себе на деякий час відпочити. Жінка прийняла чоловіка дуже неприязно, проте він загадав їй зготувати вечерю, яку скаже Меліссо. Гість, виконуючи господарську волю, сказав кількома словами, чого б він хотів, та Йосифова жінка своїм звичаєм зробила не те, що їйказано, а навпаки. Йосиф розсердився й спитав її:

— Хіба тобі не сказано було, що зготувати на вечерю? Жінка подивилась на нього

спогорда і сказала:

— Що се значить? Хочеш вечеряти, то вечеряй. Хоч мені й не те загадували, а мені так краще. Як тобі в лад, то їж, а не в лад, то й так сиди.

Меліссо здивувався з таких господининих речей і почав їй докоряти. А Йосиф, почувши її слова, сказав:

— Жінко, ти яка була, така й зосталась, але повір, скоро ти в мене переміниш норов.

І, повернувшись до Мелісса, вів далі:

— Зараз ми побачимо, друже, чи добра Соломонова рада, тільки прошу тебе, не бери близько до серця того, що я робитиму, вважай, що то будуть жарти. І не мішайся в се діло, згадай, що сказав нам погонич, коли ми його мула жаліли.

— Я у тебе в гостях, — каже Меліссо, — і не думаю тобі перечити.

Діставши десь доброго замашного дубця, Йосиф уступив до кімнати, куди пішла з-за столу, буркочучи, сердита жінка, схопив її за коси, повалив додолу й почав немилосердно лупцювати тим дубцем. Жінка спершу кричала, потім стала погрожувати, а тоді, бачачи, що Йосиф не вгамовується, вся побита й потовчена, почала благати його ради Бога, щоб не вбивав її, і обіцяла надто ніколи більше не йти з ним на супереки. Та Йосиф на все те не зважав і лупив її ще лютіше і по боках, і нижче спини, й по плечах, усі ребра їй перелічив; тільки тоді перестав, коли втомився, — і місця живого на ній не лишив. Сеє зробивши, пішов до Мелісса й каже:

— Ну, побачимо завтра, чи допомгло нам ходіння до Гусячого мосту!

Потім одпочив трохи, помив руки, повечеряв з Меліссом, а як настав час облягатись, обидва пішли спати. А бідна жінка ледве-не-ледве з долівки підвелась; тоді лягла, спочила, як могла, а назавтра схопилася раненько і послала спитати в Йосифа, що він завволить їсти. Чоловік посміявся разом із гостем і дав розпорядок; потім вони пішли з дому, а вернувшись на обід, побачили, що все зготовлено дуже добре, так, як він казав, і похвалили мудру пораду, якої спочатку були не зрозуміли.

Побув Меліссо в Йосифа три чи чотири дні, а потім попрощався з ним і подався додому. Там розказав він одному мудрому чоловікові, яку пораду дав йому Соломон. А той йому й каже:

— Певнішої і мудрішої поради він не міг тобі дати: ти сам здоров знаєш, що сам нікого не любиш, а як шануєш когось і пригощаєш, то не з любові до інших, а з пихи своєї великої. Отож полюби, як сказав Соломон, то й тебе полюблять.

Отак була покарана непокірниця, а той юнак, полюбивши, добився любові.

ОПОВІДКА ДЕСЯТА

Отець Джанні на прохання кума П'єтра чаклує над його жінкою, щоб обернути її в кобилу; коли він дійшов до того, щоб хвоста їй приробити, кум П'єтро каже, що не треба, і псує всі чари

Слухаючи королевиної оповідки, дами ремствували потроху, а кавалери собі сміялись; коли вони замовкли, Діоней почав такими словами:

— Любії мої дами, серед білих голубів чорний ворон випадає гарніше, ніж

білокрилий лебідь; так часом і серед мудрих людей чоловік не такий мудрий не тільки додає краси й сили їхньому блискучому розуму, а ще й уносить у те середовище розвагу і втіху. Тим що ви всі такі розумні й помірковані, а я, сказати б, трохи ніби благуватий, ви мусите мене неабияк цінувати, бо я не затьмарюю ваших чеснот, а, навпаки, своїми вадами сприяю тому, що вони ще яскравіше виблискують; отже, я повинен мати повнішу можливість проявити себе таким, який я єсть, а ви зобов'язані з більшою терпливістю вислухати мене, ніж коли б я був розумніший. Я хочу розказати вам коротеньку історію, з якої ви урозумієте, як пильно треба додержувати всього, що вимагає од вас чарівник, коли він для вас характеризує, бо тут найменша похибка може звести нанівець усі чари.

Кілька років тому жив у Барлетті священик, на ймення отець Джанні ді Бароло; парафія в нього була убога і, щоб мати кращий прожиток, він їздив на своїй кобилі по всій Апулії, купуючи й перепродуючи різний крам по ярмарках. У тих мандрах заприязнився він з одним чоловіком, на ймення П'етро з Тресанті, який теж їздив ярмаркувати, тільки не на кобилі, а на ослі; на знак своєї до нього любові й приязні панотець називав сього чоловіка апулійським звичаєм не інакше, як кумом, і, щоразу, коли П'етро приїздив до Барлетти, він водив його до себе в церкву, приймав у себе в домі і частував його, чим Бог послав.

Кум П'етро і собі, хоч був небагатий (мав у Тресанті маленький домок, у якому ледве вміщався він сам, жінка його, молода й гарна молодичка, та осел), щоразу, коли отець Джанні приїздив до їхнього селища, запрошував його до себе й трактував, як міг, щоб якимось оддячитись йому за гостинність. От тільки з ночівлею було негаразд — у кума П'етра було одним одно невеличке ліжко, де він спав із своєю красунею жінкою, а панотця ніде було покласти: він мусив спати на соломі у повітці коло своєї кобили, що вони ставляли до хазяйського осла.

Жінка П'етрова, знаючи, як священик приймає її чоловіка в Барлетті, не раз уже казала, як приїздив до них отець Джанні, що піде ночувати до сусідки своєї Зіти Карапрези, дочки Джудіче Леа, щоб гість міг переспати в ліжку з господарем. Вона говорила те не тільки чоловікові, а й панотцеві, та той ніяк не погоджувався і сказав їй одного разу:

— Кумо Джеммато, ти за мене не турбуйся, мені там добре, бо я, коли схочу, перевертаю свою кобилу в хорошу дівчину і сплю з нею, а тоді знов одвертаю в кобилу; нехай уже я буду з нею.

Молодиця хоч і здивувалась, та повірила тому, і розказала чоловікові:

— Слухай, — каже, — як він і справді такий твій великий приятель, як ти кажеш, то чом він не навчить тебе тих чарів, щоб ти міг обертати мене в кобилу: ярмаркував би ти і на ослі, й на кобилі, мав би подвійний зиск, а приїхавши додому, знов би міг мене в жінку одвертати.

Кум П'етро, в якого розуму було не гурт, повірив у ту дурницю, послушав жінчиної ради й почав упрохувати, як тільки вмів, отця Джанні, щоб той навчив його, як те діло робити. Отець Джанні намагався розряти його, але нічого не помагало. Тоді й каже

кумові:

— Ну, нехай, коли вже ви того так бажаєте, ми встанемо завтра чуть світ, як і завжди, і я вам покажу, як се робиться. Тут, правда, найтрудніша штука хвіст приробити; сам завтра побачиш.

Кум П'єтро й кума Джеммата не спали майже всю ніч, дожидаючи того дива; як узяло світати, вони встали й покликали отця Джанні. Той устав і пішов до них, як був, у самій сорочці.

— Не знаю, — каже, — кому б я ще на світі погодився отаке зробити, окрім вас. Коли вже ви так того бажаєте, то я вас навчу, але глядіть, робіть усе так, як я казатиму, коли хочете, щоб вийшло все як слід.

Ті обоє сказали, що згодні робити все по його слову. Тоді отець Джанні взяв свічку, ткнув її в руку кумові і каже:

— Дивися добре, що я чинитиму, та затям гаразд, що говоритиму; але гляди, як не хочеш усього нанівець звести, не кажи ні слова, хоч би що побачив і почув, та благай Бога, щоб хвіст до ладу пристав.

Кум П'єтро взяв свічку й сказав, що зробить так усе достоту. Тоді отець Джанні велів кумі Джемматі роздягтись догола й стати рачки, як стоять кобили, і, крий боже, не озиватись, щоб там не робилось, а сам почав мацати її обличчя й голову, примовляючи: "Гарна буде кобиляча голова!" Тоді повів рукою по волоссю та: "Гарна буде кобиляча грива". Тоді торкнувся до рук: "Гарні будуть кобилячі ноги, з копитами!". Тоді помацав їй перса, повні і пругкі, аж у нього встало щось незване, і промовив: "Гарні будуть кобилячі груди". Далі він приговорював так само до спини, до живота, до заду, до стегон і до ніг. Нарешті, коли залишилось приробити лише хвоста, він закотив сорочку, взявся за тичку, що то нею людську розсаду сажають, застромив її хутенько в дучку, що для того зроблена, і сказав: "Гарний буде кобилячий хвіст!"

Кум П'єтро, що досі уважно до всього придивлявся й прислухався, не вельми вподобав сю останню дію і гукнув:

— Панотче, не треба хвоста, не треба хвоста!

Та вже збігло те рідиво, що од нього всяка рость заклъовується; отець Джанні висмикнув тичку та й каже:

— Гай-гай, куме, що се ти наробив? Хіба ж я не велів тобі мовчки мовчати, хоч би що ти побачив? Кобила була майже готова, а ти обізвався і все зіпсував, тепер уже сього наново не зробиш!

— Та все було добре, — каже кум П'єтро, — тільки не треба було того хвоста. Чом ти мені не сказав: "Зроби сам"? Та й приставляв ти його занадто низько.

— Тим я тобі не сказав, — одказує отець Джанні, — що на перший раз ти сього не зумів би так зробити, як я.

Почувши тую суперечку, молодиця встала і сказала своєму чоловікові не на сміх, а всправжки:

— Дурний же ти, чоловіче, дурний! І мені, й собі нашкодив! Де то видано, щоб кобила без хвоста була? Ти і так уже бідний, дай Боже, щоб іще бідніший став!

Тим що кум П'єтро своїми словами перебив чари і вже не можна було перекинути жінки в кобилу, кума Джеммата вдяглася, бідкаючись і нарікаючи, а кум П'єтро сів на осла й поїхав разом з панотцем ярмаркувати в Бітонто, та вже більше ніколи не просив у нього такої послуги.

Як реготалися дами, слухаючи сієї оповідки, яку вони зрозуміли краще, ніж того хотів Діоней, нехай уявить собі така, якій іще самій колись доведеться пореготатись. Та вже оповідування скінчилось і сонце гріло не так, як перше; побачивши королева, що настав край її володарюванню, встала, зняла з себе вінок і поклала його на голову Панфілові, який один досі ще не зазнавав сієї честі.

— Мій повелителю, — сказала вона йому з усмішкою, — тобі випав найважчий обов'язок, бо, останнім перейнявши на себе владу, мусиш виправити мої помилки й помилки всіх твоїх попередників; нехай же сподобить тебе Господь великої ласки своєї, як він сподобив мене настановити тебе королем.

Панфіл прийняв з веселим видом свою нову гідність і промовив:

— Ваші чесноти й чесноти всіх інших моїх підданців кажуть мені сподіватись, що і я, подібно до всіх антецесорів моїх, заслужу повного схвалення.

Обговоривши за прикладом попередніх володарів з каштеляном усі господарські справи, він звернувся до дам, що вже чекали його слова, і сказав:

— Любії мої пані, завдяки розсудливості Емілії, що королювала над нами сьогодні, ви мали змогу зажити доброго відпочинку, бо кожен із товариства міг оповідати, що він сам хотів; тепер же, я гадаю, ви набрались нових сил, і ми можемо повернутися до давнішого порядку. Тому я бажаю, щоб на завтра всі ви приготувались говорити ось про що: про людей, що вчинили щось доблесне або благородне чи то в любовних, чи в яких інших справах. Говорячи про такі діла і творячи їх, ви ще більше облагородите душі ваші, і так уже схильні до доблесних учинків, і життя наше, що не довго може в смертному тілі тривати, продовжиться в нашій добрій славі: сього повинен не тільки бажати, а палко прагнути й ділом доводити всякий, хто, на відміну від звірів, не лише утробі своїй служить.

Така матерія сподобалась веселому товариству; вставши з дозволу нового короля, всі, як заведено, почали розважатись — хто в чому кохався. Так прогуляли вони до самої вечері, потім посідали врочисто до столу, де їх обслужили з якнайбільшою дбалістю, а попоївши, всі повставали й завели танці та співи. Безліч пісеньок було там проспівано, не таких уже, може, й хороших на голос, зате на слова веселих і жартівливих. Тоді король наказав Неїфілі проспівати й свою канцону; не гаючись, вона веселенько завела її чудовим дзвінким голосом:

Я молода, і в дні ясного маю,
Втішаючись пробудженням любові,
Я весело і радісно співаю.
Гуляю я зеленими лугами,
Де квітнуть білі лілії і рожі,
Де розпустились золотунці гожі;

Іду й рівняю з пишними квітками
Того, кого люблю я до нестями:
Коханому моєму юнакові
Я віддана без міри і без краю.
Коли побачу де найкращі квіти,
На того схожі, що його люблю я,
Я їх зриваю й ніжно їх цілую,
Готова душу їм свою одкрити
І про кохання з ними говорити,
І волосом своїм тонким, шовковим
Вінок із тих квіток перевиваю.
Люблю квітки за їхню милу вдачу,
За пишний цвіт, за аромат духмянний,
Ще більш за те, що образ той коханий,
Мов наяву, в подобі їхній бачу.
Мою любов глибоку і гарячу
Не висловить ніколи жодній мові:
Не треба слів — про неї я зітхаю.
Та то не ті гіркі й тяжкі зітхання,
Які, бува, терзають серце горем,
Жалем його пригнічують суворим:
Ясні й легкі, мов вітерця дихання,
Вони долинуть до мого кохання...
До мене прийде лицар мій чудовий,
Перш ніж гукну: "Прийди, бо вмру з відчаю!"

І король, і всі дами вельми похвалили Неїфілину канцону; побачивши, що вже геть-то спочило, король велів їти всім спочивати до самого рана.

Кінець дев'ятому дню
ДЕНЬ ДЕСЯТИЙ

Зачинається десятий і останній день Декамерона, в який під проводом Панфіла говориться про тих, котрі вчинили щось доблесне або благородне чи то в любовних, чи в інших яких справах

Ще на заході хмарки рожевіли, а на сході вже по краях зайнялися щирим золотом од сонячного проміння, що все дужче, ізближаючись, жаріло, коли Панфіл устав і велів покликати дам і товаришів своїх. Коли всі посходились і король порадився з ними, куди їм іти на прогуляння, він тихою ходою рушив уперед, супроводжуваний Філоменою та Ф'ямметтою, а за ними все товариство, розмовляючи по дорозі про різні речі, міркуючи поміж собою, як їм бути далі. Погулявши отак якусь часину і зробивши чималу промашку, вони вернулись до палацу, як сонце почало вже добре пригрівати; тут коло прозорого водограю хто хотів напився, сполоснувши склянки, а потім до обіду ходили в саду по любому холодочку. Поївши й одпочинувши своїм звичаєм, вони зібрались потім,

де сказав король; він же велів оповідати першій Неїфілі, яка веселенько почала такими словами.

ОПОВІДКА ПЕРША

Один лицар служить гишпанському королю за малу, як йому здається, нагороду; тоді король довідне пересвідчує його, що в тім винна лиха доля, а не його воля, і гойно обдаровує лицаря

Мушу я вважати те за превелику ласку, шановнії мої пані, що король мені першій велів про таку річ, як благородство, оповідати, бо як сонце є окрасою і оздобою всього неба, так благородство є сяйвом і ореолом усякої іншої чесноти. Я розкажу вам про неї одну гарну, як мені здається, історійку, яку запевне корисно буде пригадати.

Так от, щоб ви знали, з-поміж багатьох славутних лицарів, що жили з давен у нашому місті, найвизначнішим був, либонь, мессер Руджієрі ді Фіджованні. Сей багатий чоловік і доблесний муж, придивившись добре до нашого тосканського побуту і звичаїв, зміркував собі, що, живучи тут, він не зможе появи́ти сповна своєї хоробрості, і надумав податися на якийсь час до гишпанського короля Альфонса, що в ту добу доблестю своєю був над усіх володарів славен. Справивши собі добрий обладунок, він рушив із чималим кінним почтом до Гишпанії, і король прийняв його там ласкаво. У тім краю зажив наш лицар пишно та розкішно і, доконавши диву-гідних бойових подвигів, невдовзі залучив собі слави хороброго воїна.

От живе він там рік, другий, до короля придивляється, аж бачить — король тому замок дає, тому город який, тому баронство — і все ж то ніби нерозважно якось, не по заслuzі, а йому, Руджієрі, що за всіх їх вартніший, — нічогісінько, і від того його славі немалий виходить ущербок. Надумав Руджієрі короля покинути і попросив у нього на те дозвоління. Король йому дав дозвіл і подарував відхідного — доброго верхового мула, що якраз годився мессерові Руджієрі в далеку дорогу. Потому король викликав до себе одного рукодайного слугу свого і велів йому їхати разом з мессером Руджієрі, тільки так, щоб лицар не догадався, од кого він посланий; слуга мав уважно слухати, що той говоритиме про короля і переказати слово в слово своєму панові, а на другий ранок передати мессерові Руджієрі, щоб той вернувся до короля. Як побачив той королівський гірник, що лицар виїхав із міста, зараз догнав його й поїхав разом, нібито йому теж до Італії путь лягла.

От їде мессер Руджієрі на тому мулі, що король йому подарував, розмовляє з тим супутником про те, про се, а годині так о дев'ятій і каже:

— Пора вже, мабуть, дати випорожнитись нашим ступакам.

Подорожні завели коней і мула до стайні; всі коні випорожнилися, а мул ні. Тоді поїхали далі, і той слуга королівський пильно прислухався до всього, що казав лицар. От доїхали вони до річки, стали коней напувати, аж тут мул випорожнився в воду. Як побачив теє мессер Руджієрі, то гукнув:

— А бодай тобі лихо, муляко капосний! У тебе така вдача, як і в того сеньйора, що мені тебе подарував.

Слуга добре затямив ці слова і, їдучи з лицарем цілий день, наслухався од нього ще

багато речей про короля, тільки ж усе високохвальних. Назавтра рано, як посідали вони знову на коней і лицар хотів верстати далі путь до Тоскани, слуга передав йому королівський наказ, і мессер Руджієрі зразу ж повернув назад.

Король довідався вже од слуги, що мессер Руджієрі говорив про нього і про мула, і велів покликати лицаря перед себе; прийнявши його з веселим видом, він спитав, чому се він прирівняв його до мула чи мула до нього. На те мессер Руджієрі одказав одверто:

— Тому я вас до нього порівняв, мій пане, що ви даєте, кому не треба, а кому треба — не даєте, а мул ваш, вибачайте, там, де слід, не випорожнивсь, а зробив тее там, де не слід.

Тоді король йому й каже:

— Дон Руджієрі, якщо я нічим не обдарував вас, обдарувавши натомість багатьох, що не годні і в слід вам ступити, то се сталося не тому, що я не ціную вас, яко славетного лицаря, достойного найвищих дарів, а з вини вашої лихої долі, що не дала мені оддячити вам доволі. Зараз я подам вам очевидний доказ, що правду кажу.

— Мій пане, — одказав на те мессер Руджієрі, — не того мені жаль, що я жодних дарів од вас не дістав, я не прагнув тим розбагатіти, а того, що ви нічим не одзначили моєї доблесті; проте я вважаю, що ваше пояснення цілком достатнє й поважне і готовий будь-коли пересвідчитись у його правдивості, як ви того бажаєте, хоч вірю вам і без доказів.

Тоді король повів його в велику-палату, де вже заздалегідь були поставлені з його наказу дві чималі замкнені скрині, і сказав йому в присутності багатьох людей:

— Дон Руджієрі, перед вами дві скрині; в одній моя корона, берло королівське і яблуко державне, а ще різні пояси саджені, застібки коштовні, персні та інші клейноди, які тільки в мене є, а в другій скрині — глина. Вибирайте собі, яку хоча, то й побачите, хто був винен, що вашу доблесть упосліджено: моя воля чи ваша доля.

Мессер Руджієрі, бачивши, що король того хоче, вибрав собі скриню; як її з королівського наказу одімкнено, виявилось, що там повно глини.

— От бачите, дон Руджієрі, — сказав, усміхаючись, король, — правду я вам казав про вашу долю. Але доблесть ваша істинно заслуговує того, щоб я пішов усупереч долі. Я знаю, що ви не маєте наміру стати гишпанцем, тим не подарую вам тут жодного замку чи города, але я бажаю, щоб та скриня, якої не погодила вам доля, стала їй на зло вашою: везіть її в свої краї, нехай побачать ваші земляки, якої ви в мене заслужили шани й одзнаки за вашу велику доблесть.

Мессер Руджієрі узяв ту скриню, подякував красенько королю, як і годилось за такий гостинець, і радий та веселий поїхав до Тоскани.

ОПОВІДКА ДРУГА

Гіно ді Такко займає в полон абата Ключійського, виліковує його од шлункової хвороби й одпускає; той, повернувшись до римського двору, мирить його з папою Боніфацієм і робить госпітальєром

Ще всі похваляли короля Альфонса, що так щедро надгородив флорентинського лицаря, коли король, якому та історія вельми сподобалась, велів заступити чергу Елізі;

вона одразу ж почала:

— Ласкаві мої подруги, то річ, безперечно, велика й похвальна, що король той був щедрий і щедрість свою на того обернув, котрий йому служив. А що ж ви скажете, як я розповім вам про одного духовного, який поставився надто великодушно до чоловіка, на котрого міг би ворогувати без людського осуду? Скажете, мабуть, ось що: коли в короля то була чеснота, то в духовного — просто чудо, бо загалом духовні особи дріб'язковіші за жінок, а благородства до себе й близько не підпускають. І хоч усяка людина природно бажає помститись за свою кривду, тії панотчики, що проповідують терпливість і всепрощення, самі палають жагою помсти дужче, ніж будь-хто: чернеча злоба, кажуть, до гроба. От я й хочу вам розказати, як і з-поміж них вийнявся-таки один благородний чоловік.

Гіно ді Такко, широко відомий жорстокістю своєю та розбоями, бувши вигнаним із Сієни і ворогуючи на графів ді Санта-Фйоре, зірвав у Радікофані бунт проти римської церкви і, влаштувавши там свій осідок, грабував із своїми гультяями всіх проїжджачих. У Римі папував під той час Боніфатій Восьмий, і до його двору прибув Ключнійський абат, один із найбагатших прелатів у всьому світі; коли тут зіпсувався в нього шлунок, лікарі порадили йому поїхати на сієнські купелі, де він напевне одужав би. Взявши на те дозвіл у папи і не дбаючи про славного в тій околиці розбійника Гіна, абат спорядився прерозкішно і рушив у дорогу з численними в'ючаками і немалим кінним почтом. Почувши, що він їде, Гіно густо зачатував усі дороги і в одній тіснині оточив абата з усім обозом і челяддю, не давши втекти жодному пахолкові; тоді послав до нього одного свого спритного підручника з добрим супроводом і велів од свого імені дуже люб'язно запросити подорожнього до себе в замок. Як почув про те абат, одповів гнівливо, що він того не бажає, байдуже йому до Гіна; поїде собі далі — хто його тут може спинити? Посланець одказав сумирним голосом:

— Панотче, ви потрапили в край, де люди не бояться нікого, окрім Бога самого; усякі там одлучення й анафеми у нас давно анафемовані. Краще буде, коли ви, з ласки вашої, усе-таки завітаєте до Гіна в гостину.

Поки вони отак перемовлялись, все кругом було оточене розбишаками. Бачить тоді абат, що з усім своїм супроводом у полон потрапив; хоч як не сердився, а мусив з обозом і людьми за тим посланцем до замку прямувати. Як ізліз він з коня, Гіно велів його самого одвести в якусь темну й невідгдану комірчину, зате всіх інших улаштували в замок дуже добре, в залежності од гідності кожного; коней з усім добром поставили к строці, ніхто нічого й не зачепив. Коли все те було зроблене, Гіно прийшов до абата та й каже:

— Панотче, Гіно, до якого ви прибули в гості, прислав мене до вас спитати, чи ви не будете ласкаві ознаймити йому, куди ви їхали й по що.

Абат, як чоловік розумний, скинув із себе пиху і сказав йому про мету своєї подорожі. Вислухавши його, Гіно вийшов із комірчини; він задумав вилікувати абата без тих купелей. Поставив біля тієї комірчини добру сторожу, велів натопити її як слід і не вертався туди до наступного ранку. А вранці приніс йому на білому рушничку два

окрайці присмаженого хліба й велику чару білого вина з Корнільї (з абатових-таки запасів) та й каже:

— Панотче, коли Гіно був молодший, він вивчав медицину і досвідчився, каже, що на шлункову хворобу немає кращих ліків, ніж ті, які він вам оце посилає. Те, що я вам приніс, се тільки початок лікування: споживайте ж на здоров'я, покріплюйтеся.

Абатові було не до жартів, бо він добре-таки виголодався; хоч і сердито йому було, та він таки той хліб іззів і вино випив, а потім наговорив чимало бундючних слів: питався про те й се, радив одне й друге, та особливо на тому наполягав, щоб із Гіном побачитись. Гіно уважно його вислухав: на деякі речі, марні на його думку, він зовсім не відповідав, а на інші одповів дуже ввічливо і запевнив абата, що як тільки Гіно матиме змогу, він його одвідає. По сій мові він залишив його і прийшов лише на другий ранок, принісши йому знов присмаженого хліба й вина. Так протримав він його кілька день, аж доки не помітив, що абат поїв сухого бобу, що він нишком приніс сюди і ніби забув ненароком; тоді од імені господаря спитав його, як він себе почуває, — чи покращало в нього із шлунком.

— Я почував би себе цілком добре, — одказав абат, — якби не був у Гінових руках. А ще дуже хочеться мені їсти, — так добре вилікували мене його ліки.

Тоді Гіно велів убрати для абата і його челяді прегарну палату (оздобили її знов-таки абатовими речами) і нарядити розкішний бенкет, на який мали прийти і замчани, і абатові люди, а сам пішов у комірчину до абата і сказав йому:

— Панотче, раз ви відчуваєте себе вже гаразд, час вам вийти з лікарні.

Узяв його за руку й повів у наготовлений для нього покій; залишивши його там з його людьми, сам пішов доглянути, щоб бенкет був якнайліпшим. Абат розважився трохи розмовою з своєю челяддю, розповів, як йому велося, а люди розказали йому, як чудово прийняв і пришанував їх Гіно. Як настав час учти, абата і всіх інших гостей трактовано виборними потравами й найкращими винами, але й тепер Гіно не одкрився ще абатові.

Прожив там абат іще кілька день; тоді Гіно велів скласти в одній залі всі його речі, а надворі зібрати всіх його коней до останнього хвоста; сам же пішов до абата і спитав його, чи добре він мається, чи здужає їздити верхи. На те абат одповів, що він уже відчувається добре на силі, шлунок його більше не турбує і все було б гаразд, якби він зміг вирватись із Гінових рук. Тоді Гіно повів абата до зали, де було все майно його і служебництво, і, покликавши його до вікна, звідки він міг побачити всіх своїх коней, сказав:

— Велебний отче, знайте, що не злочинна вдача, а численні й могутні недруги примусили бідного шляхтича-вигнанця Гіна ді Такко, себто мене, удатись до розбою, щоб захистити життя своє і гідність, і стати ворогом римського двору. Тим що я вважаю вас за благородну людину, я вилікував вас од шлункової хвороби і не гадаю чинити вам того, що вчинив би комусь іншому, якби він попався отак мені в руки, — що хотів би, те б у нього і взяв. Я бажаю, щоб ви, зваживши на нужду мою, поступились мені такою часткою вашого добра, яку самі заволите. Ось воно все чисто перед вами, а коні ваші,

як бачите, всі у дворі: беріть, як хочете, чи все, чи частину; вільно вам тепер або їхати звідси, або тут лишитись.

Здивувався абат, почувши таку благородну мову з уст придорожного розбишаки, і так вона йому до серця припала, що він змінив гнів свій і обурення на ласку і благовоління; він обійняв Гіна, як свого щирого друга, і сказав йому:

— Далебі, я ладен був би зазнати ще більшої наруги, ніж та, якої ти мені, здавалось, завдав, аби тільки позискати дружбу такого чоловіка, яким ти нині явився очам моїм. Нехай буде проклята доля, що примусила тебе вкинутись у таке окаянне ремесло!

Одібравши з речей своїх тільки найпотрібніше в дорозі і взявши лише кілька коней, він залишив решту господареві, а сам повернувся до Рима. Папа знав, що він був у полоні, і, хоч те було йому дуже прикро, спитав у абата, як побачив його знову, чи допомогли йому купелі.

— Святий отче, — одказав йому абат, — не доїхавши до тих купелей, я знайшов чудовного лікаря, котрий знаменито мене вилікував.

Та й розповів йому все, як було, з чого папа непомалу сміявся. Ведучи далі свою мову, абат, зрушений великодушністю, попросив у папи одної милості; папа чекав, що він попросить чогось іншого, і приобіцяв уволити його жадання.

— Святий отче, — сказав тоді абат, — я попрошу в вас одного: щоб ви вернули ласку свою моему зцілителю Гінові ді Такко, бо з-поміж усіх доблесних і благородних мужів, яких я знаю, він, безперечно, найвизначніший, і в тому злі, що він творить, я не його самого, а лиху долю його винувачу. Як ви ту долю зміните, давши йому змогу жити згідно з його станом, я не сумніваюсь, що через деякий час і ви про нього такої самої будете думки, як я.

Коли почув се папа (він сам був мужем великодушним і любив людей достойних), то сказав, що охоче так зробить, якщо той Гіно і справді такий чоловік, тож нехай приходить до нього без обави. Діставши таку запоруку, Гіно приїхав до папського двору на виклик абата; минуло небагато часу, і папа переконався, що се справді достойна людина. Він помирився з ним, висвятив його в лицарі ордену госпітальєрів і настановив великим пріором того братства. У тій гідності Гіно перебував до самої своєї смерті, залишаючись другом і слугою святої церкви і абата Ключійського.

ОПОВІДКА ТРЕТЯ

Мітрідан заздрить Натанові, що він такий щедрий і великодушний, і хоче його вбити; не знаючи його в образ, він зустрічається з ним і випитує, як се можна зробити; за радою самого Натана він знаходить його в гаю; впізнавши, хто се, Мітрідан засоромлюється і стає Натанові другом

Усім і справді здалося великим чудом, щоб духовна особа та проявила таке благородство. Коли розмови про те вщухли, король велів Філостратові оповідати далі, і той, не гаючись, почав:

Шляхетні мої пані! Велика була щедрість короля гишпанського, майже неймовірна великодушність абата Ключійського, та не менш гідний подиву той чоловік, котрий, як ви зараз почуєте, з благородства свого вирішив оддати себе в жертву тому, хто важив

на його тіло й душу; так би воно й сталось, якби той інший захотів тую жертву прийняти.

Відома річ (якщо вірити свідченням генуезців та інших людей, котрі в тих краях бували), що десь у Китайщині жив колись один родовитий і багатий, як ніхто, чоловік. Звали його Натаном, і жив він у своєму маєтку край дороги, по якій мусив проїхати кожний, хто мандрував із заходу на схід чи зі сходу на захід. Будучи людиною щедрою й великодушною і прагнучи прославитись спасенними ділами, він найняв багатьох майстрів і за короткий час спорудив великий, гарний і розкішний палац, що другого такого ніде, може, й не було, і обмислив його всім потрібним для прийому й шанування дорогих гостей. Численній своїй досвідченій службі він велів приймати й шанувати в тому палаці всіх, хто по тій дорозі йшов чи їхав, і так пильно того похвального звичаю дотримував, що невдовзі слава про нього розійшлася по всьому сходу, ба докотилась і до заходу.

Коли той Натан уже вбився, як то кажуть, у літа, не втомившись, одначе, од своєї щедрості, прочув про нього один юнак, на ймення Мітрідан, що жив недалеко од тих країв.

Маючи себе за чоловіка не менш багатого, ніж Натан, він почав заздрити його доблесті й славі і вирішив ту славу загнати під лаву, а щедрість ще більшою щедрістю затьмарити. Він також побудував собі палац, подібний до Натанового, і став гойно вітати в ньому всіх перехожих і переїжджих; за короткий час тою своєю надзвичайною гостинністю він залучив неабиякої слави.

Одного разу, коли Мітрідан був сам-один у дворі при своєму палаці, якась стара баба увійшла туди через одну браму і попросила в нього милостині; він їй дав; тоді вона вернулась другим ходом і дістала милостиню вдруге; так повторювалось дванадцять разів. Коли баба вернулась до нього втринадцяте, Мітрідан сказав їй:

— Щось ти, бабо, дуже завзято жебраєш!

Почувши сії слова, стара сказала:

— О, предивна щедросте Натанова! У його палац я входила тридцятьма і двома входами, як і тут, і прохала щоразу милостині; він удавав, що не впізнавав мене, і подавав щоразу. А тут уже на тринадцятім разі мене впізнано й осміяно!

Сее сказавши, пішла і більше не верталась. Почувши ті слова старої, Мітрідан, для якого всяке звеличення Натанової слави було великим приниженням його гідності, спалахнув ярим гнівом і гукнув:

— Горе мені, нещасному! Як я можу досягти Натанової щедрості в великому, не то що перевершити, як надумав, коли і в такій дрібній справі з ним не годен зрівнятись! Даремні будуть всі мої зусилля, поки я його із світу не згладжу; старість його не бере, то мушу своїх рук до того докласти.

Охоплений тим раптовим поривом, Мітрідан, нікому не сказавши про свій намір, сів на коня і в супроводі нечисленної дружини прибув на третій день до того міста, де жив Натан. Велівши своїм супутникам не признаватись до нього і одпустивши їх до дальших розпоряджень, він сам-один подався надвечір до Натанового палацу; поблизу від того

місця він зустрів самого господаря, що вийшов прогулятись на самоті в простенькій одежі. Мітрідан не знав його в лице і спитав у нього, чи не знає він часом, де живе Натан. Той одповів йому ласкаво:

— Сину мій, ніхто в сьому краю краще за мене не зможе тобі сього показати; коли хочеш, я поведу тебе туди.

Юнак сказав, що се буде йому вельми приємно, тільки йому хотілося б, щоб Натан його не бачив і не впізнав.

— І се я можу тобі влаштувати, — сказав Натан.

Тоді Мітрідан ізсів з коня й пішов разом з Натаном до палацу, любо з ним по дорозі розмовляючи. Тут Натан велів одному слугі своєму взяти од Мітрідана коня і шепнув йому на вухо, щоб ніхто з челяді не казав гостеві, що він і є Натан; слуга негайно передав те всім. Коли вони вступили в палац, Натан запровадив гостя до прегарної світлиці, де його ніхто не бачив, крім нарочито приставлених до нього слуг, а сам дотримував йому компанії, велівши трактувати його якнайліпше. Мітрідан ставився до нього шанобливо, як до батька, проте спитав у нього, хто він такий. Натан одповів йому на те:

— Я собі простий слуга у Натана, з самого малку все при ньому, дожив до сивого волосу, а бач, ким у нього був, тим і zostався, вгору не пішов; тим-то, хоч усі люди його й вихваляють, мені нема за що його величати.

Сі слова подали Мітріданові певну надію здійснити свій лихий намір з більшою обачністю і безпечністю. Натан вельми ввічливо спитав у нього, хто він такий і з якою метою сюди прибув, обіцяючи допомогти йому, якщо зможе, словом і ділом. Мітрідан одповів не зразу, але потім зважився довіритись йому і, закинувши спершу здалеку, взяв із нього слово честі, що мовчатиме, розказав без утайки, хто він і що і чого сюди приїхав, ще й попросив у старого в тім ділі ради й допомоги. Почувши сії слова і довідавшись про його страшний намір, Натан аж здригнувся в душі, та не показав виду і, не довго думаючи, мужньо одказав гостеві:

— Мітрідане, твій батько був чоловік благородний і ти, як бачу, не хочеш ізмізерніти духом, коли задумав таке велике діло — бути для всіх щедрим; я вельми похваляю твої заздрощі супроти Натанової доблесті, бо якби на сім злиденнім світі таких заздрощів було більше, люди зажили б на ньому веселіше. Замір твій, що ти мені одкрив, я, безперечно, збережу в тайні, але якоїсь значної допомоги в сім ділі я не зможу тобі подати, хіба тільки одну корисну пораду. А порада моя буде ось яка: так як у півмилі звідси є гай (ти, певне, вже бачив його), куди Натан ходить майже щоранку один на прогуляння; там тобі буде легко надібати його і зробити з ним те, що ти надумав. Коли вб'єш його, то, як хочеш повернутись додому безперешкодно, іди вже не тим шляхом, яким прийшов, а берись із гаю у ліву руку; хоч та дорога трохи, може, й незручна, але вона швидше й певніше доведе тебе додому.

Діставши такі відомості, Мітрідан почекав, поки Натан вийде од нього, а потім обережно дав знати своїм супутникам, що теж улаштувались у тому замку, де вони мають ждати на нього наступного дня. Коли настав ранок, Натан, не шкодуючи поради,

що він дав Мітріданові, і не змінюючи задля неї свого звичаю, подався до того гаю, приготувавшись прийняти смерть. А Мітрідан, уставши, взяв меч свого й лука, бо іншої зброї при собі не мав, сів на коня і теж поїхав до гаю. Ще здалеку він помітив Натана, який гуляв там сам-один; дай, думає, перш ніж убивати, хоч подивлюсь, який він є, почую його слово. От прискочив він до нього, схопив за тюрбан на голові й крикнув:

— Тут тобі й смерть, старий!

— Ну що ж, — тільки й сказав Натан, — значить я заслужив її.

Зачувши той голос і глянувши старому в обличчя, Мітрідан упізнав одразу, що се той самий чоловік, котрий так гостелюбне прийняв його, так дружньо до нього ставився, таку щирю дав йому пораду. Лють його зразу де й ділася, гнів обернувся в пекучий сором. Юнак кинув додолу меч, котрим був уже замахнувся на старого, зліз із коня і, плачучи, упав Натанові до ніг.

— Батьку мій рідний, — каже, — оттепер спізнав я до краю вашу великодушність; бачу, з якою саможертвоністю ви принесли мені сюди свою душу, на яку я так безпричинно чигав, одкривши вам свій замір. Але Господь, дбаючи про мій обов'язок більше, ніж я сам, у слухну мить зняв полуду з очей моїх духовних, засліплених нікчемною заздрістю. Чим більша була в вас готовість іти назустріч моїм жаданням, тим більша лежить на мені повинність спокутувати свій гріх. Тож учиніть надо мною таку помсту, якої заслуговує, на вашу думку, мій злочин.

Натан підвів Мітрідана, ніжно обійняв його, поцілував і сказав:

— Сину мій, за твій злочинний, як ти кажеш, замах не треба ні просити прощення, ані прощати, бо ти робив так не з ворожди, а тому, що хотів, щоб тебе вважали за достойнішого. Живи ж і не бійся мене: будь певен, що ніхто на світі не любить тебе так, як я, за твої високі помисли, не на те спрямовані, щоб скнаро гроші до купи збирати, а на те, щоб зібрані витрачати. Не соромся того, що ти хтів мене вбити, аби самому прославитись, і не думай, що я тому здивувався. Славнозвісні царі й великі королі ширили царства свої і славу свою нічим іншим, як тим, що вбивали (та й не одного, як ти хотів, а многе множество), пускали пожаром цілі краї та плюндрували міста. Тим, хотівши мене вбити, щоб прославитись, не вчинив би ти нічого ані нового, ані дивного, лише цілком звичайну річ.

Не виправдуючи свого лукавого наміру, але похваляючи в душі те почесне виправдання, яке придумав для нього Натан, Мітрідан спитав його, дивуючись, як міг він зважитись на те, щоб дати таку раду проти себе самого. На се Натан одказав:

— Мітрідане, не дивуйся з моєї ради і моєї зваги, бо відколи я став сам собі паном і надумав чинити так, як думаєш чинити і ти, не було ще жодного чоловіка, що завітав до мене в дім і я не вволив його прохання, коли се було можливо. Ти прийшов сюди і зажадав мого життя; дізнавшись про твоє жадання, я зразу вирішив оддати тобі його, щоб ти не виявився тим єдиним чоловіком, котрий вийшов звідси невдоволеним; щоб же ти міг його взяти, я дав корисну для тебе раду — як одібрати моє життя, свого не втративши. Тим кажу тобі ще раз і прошу тебе: візьми його, коли хочеш, уволи свою

волю, а я вже не знаю, чи може бути з мого віку який кращий ужиток. Я вже вісім десятків літ заживав світа з усіма його радощами і втіхами і знаю, що за несхибним законом, дійсним для людей і для всього суцього, мені вже небагато залишилось жити; тому я гадаю, що краще буде оддати сей останок віку, як я завше оддавав і тратив скарби мої, не чекаючи, поки природа сама одніме його в мене, всупереч моїй волі. Оддати сто років — і то не великий дар, а то й зовсім марничка — оддати якісь там шість чи сім років, що мені лишилися. Бери ж, коли хочеш, моє життя все, як єсть, бо відколи я живу, ніхто ще не жадав його, і не знаю, чи хто коли зажадає, як не візьмеш ти, бо ти ж на нього важив. Та якби й знайшовся згодом такий чоловік, то я знаю, що чим довше житиму, тим менш вартне буде моє життя; тож благаю тебе, візьми його в мене, поки воно ще має якусь ціну!

Мітрідан, до краю засоромлений, сказав:

— Боронь Боже, щоб я не то одняв коли, а зазіхнув (як се було недавно) на такий дорогоцінний скарб, як ваше життя; якби приміг, я доточив би вам свого віку, замість вам його вкорочувати.

— Ти справді хочеш доточити мені віку? — спитав одразу Натан. — Ти можеш се зробити. Хочеш, я зроблю з тобою так, як іще ні з ким не робив — візьму в тебе твоє, хоч досі ніколи не брав чужого?

— Хочу, — сказав, не надумуючись, Мітрідан.

— Тоді зробімо ось як, — промовив Натан. — Ти, молодий, залишишся в моїм домі і будеш зватись Натаном, а я, старий, піду до твого дому і називатимусь однині Мітріданом.

— Якби я вмів, — каже тоді Мітрідан, — якби я вмів робити так добре, як умієте ви, як завжди ви робили, я з дорогою душею прийняв би вашу пропозицію; та здається мені, що мої вчинки могли б применшити Натанову славу, і тому я не наважуюсь погодитись: не хочу псувати під чужим іменем того, що незугарен зробити під своїм власним.

Так вони довго ще один з одним любо розмовляли, а тоді повернулись разом до Натанового палацу, де господар гостив Мітрідана ще кілька днів, упевнюючи його знаннями своїми й досвідом в його високих і величних задумах. Коли Мітрідан із своїми людьми захотів повернутись додому, Натан одпустив їх, показавши ділом, що ніхто на світі не може переважити його щедрістю.

ОПОВІДКА ЧЕТВЕРТА

Мессер Джентіле де Карізенді, вертаючись із Модени, видобуває з гробниці жінку, що він любив: її поховано, бо думали, що вмерла. Очунявши, вона породжує хлопчика, і мессер Джентіле повертає її разом із сином її мужеві, Нікколуччу Каччаніміку

Великим дивом дивувало все товариство: як то можна, щоб чоловік самохіть оддавав своє життя другому? Всі казали, що своєю великодушністю переважив Натан і короля гишпанського, і абата Ключійського. Багато ще всячини говорено з сього приводу, та король, поглянувши на Лауретту, дав їй зрозуміти, що тепер її черга оповідати, і вона, не гаючись, почала такими словами:

— Юнії мої подруги, тут стільки вже говорено про доблесні і шляхетні вчинки, що нам, діждавшись своєї черги, не залишається, здається, про що розповідати. У всіх попередніх історіях були показані такі високі взірці великодушності, що доведеться нам, мабуть, звернутись до любовних справ, сього невичерпного джерела для розмов про найрізноманітніші речі. З цієї причини і ще через те, що воно більше підходить до нашого віку, хочу я розповісти вам про великодушний учинок одного закоханого; сей учинок, коли все зміркувати, здасться вам, напевне, гідним не меншої хвали, ніж ті, про які ви чули: зважмо на те, що заради оволодіння предметом своєї любові люди роздаровують скарби, забувають ворожнечу, наражають на незчисленні небезпеки не лише життя своє, а й найдорожче в світі — славу свою й честь.

Жив колись у Болоньї, найкраснішому місті на всю Ломбардію, один лицар, шанований усіма за визначний рід і великі чесноти; звали його мессер Джентіле Карізенді. Він був іще молодий і закохався в одну шляхетну пані на ймення мадонну Каталіну, що була одружена з Нікколуччом Каччаніміком. Не добившись од тої пані взаємності, він удався в незмірний розпач, а коли його запросили в Модену на уряд подести, він переїхав туди з Болоньї.

Раз якось, коли Нікколучча не було в місті, пані його, що була саме при надії, поїхала до свого маєтку, куди з Болоньї було миль зо три. Там вона раптово занедужала: такі обняли її млості, що жодної ознаки життя ані слідно було. Покликали лікаря — мертва, каже. Найближчі родичі її чули нібито од неї, що завагітніла вона недавно, тож, думали, воно ще недоношене; не дуже про те дбаючи, вони оплакали ту нібито небіжчицю й поховали, так, як була, в гробівці при сусідній церкві.

Один приятель сповістив про те, не гаючись, мессера Джентіле, і він, хоч ніколи не зазнав її любові, був із того невимовно засмучений.

— Отак, — каже гірко, — померла ти, мадонно Каталіно! Поки жива була, ні разу й глянути на мене не хотіла, а тепер неспромога твоя мені противитись: поцілую ж тебе хоч мертву!

Сее сказавши, сів на коня, як ніч настала, і, розпорядившись, щоб про його від'їзд ніхто нікому не говорив, поїхав із своїм слугою, не зупиняючись, до тої церкви, де її поховано. Зняв із гробівця віко, вліз туди обережно і ліг поруч із своєю коханою, потім припав лицем до її лица і, гірко плачучи, поцілував її кілька разів.

Та людські бажання, особливо бажання закоханих, як то ми щодня бачимо, нічим не задовольняються, сягаючи все далі й далі. Мессер Джентіле хотів уже з гробівця вставати і подумав собі: "Дай хоч тепер до грудей її торкнуся, — ні разу ще не торкався і вже не доведеться ніколи". Переможений тим жаданням, він поклав їй руку на груди і, потримавши її якусь хвилю, почув, що серце в неї нібито б'ється — ледве помітно. Одігнавши геть усякий страх, він почав дошукуватись пильніше і переконався, що вона не вмерла, хоч і життя в ній ледве-ледве мріло. Тоді з допомогою слуги він обережно вийняв її з гробівця, поклав на коня поперед себе й привіз потаємне до свого дому в Болонью.

Тут жила його мати, жінка розумна й статечна; вона розпиталася в сина про все

докладно, пожаліла ту нещасну, розвела вогонь і гарячою купіллю пробудила напівмертву до життя. Отямилась мадонна Каталіна, зітхнула зглибока і спитала:

— Ох, де се я?

— Заспокойся, — одказала їй господиня, — ти в хорошому місці.

Оговтавшись трохи, пані почала розглядатись навкруги, не знаючи, куди потрапила; як побачила перед собою мессера Джентіле, вельми здивувалась і попросила господиню пояснити їй, як вона тут опинилась. Джентіле розповів їй докладно все, як було. Засмучена такою пригодою, пані по якійсь хвилі подякувала йому, як уміла, а потім попрохала його в ім'я любові, що він колись до неї мав, щоб він не вчинив їй у своїй господі нічого противного її та мужевій честі, а як настане час, щоб одпустив її додому. На теє мессер Джентіле одповів.

— Мадонно, нехай там яка вже не була колись моя жага, я не маю наміру ані тепер, ані потім, ані тут, ані в іншому якому місці поводитися з вами інакше, ніж як із моєю любою сестрою, коли вже Господь погодив мені порятувати вас од смерті, чому причиною була моя колишня до вас любов. Але те добродійство, що я вчинив вам сієї ночі, вимагає певної нагороди, тим я хотів би, щоб ви не одмовили мені ласки, якої я в вас попрошу.

Пані одповіла йому лагідно, що готова вволити його прохання, якщо тільки воно в її силах і не противне честі. Тоді мессер Джентіле сказав:

— Мадонно, всі ваші родичі і всі болонці гадають, що ви померли, і твердо в тому впевнені: дома вас ніхто не чекає. Тим я прошу вас, щоб ви були ласкаві побути тут при моїй матері потаймиру, поки я не приїду з Модени, а се буде скоро. А чого я вас про те прошу, так ось чого: я хочу в присутності найшановніших мешканців нашого міста передати вас вашому мужеві яко дорогий і врочистий подарунок.

Пані знала вже, що завдячує вона сьому лицареві, і розуміла, що прохання його честиве; хоч і дуже хотілось їй порадувати швидше родичів своїм воскресінням, вона все-таки вирішила вчинити так, як просив мессер Джентіле, і дала йому в тім слово гонору. Ледве встигла вона висловити свою згоду, як почутила, що надійшла пора злогів, і в скорім часі, при дбайливій допомозі господині, повила сина, гарного хлопчика, на превелику радість собі і мессерові Джентіле. Той розпорядився, щоб породіллю обмислили всім, чого треба, й доглядали її так, немовби то була його дружина, а сам поїхав потайки до Модени.

Пробувши там до кінця свого урядування і лагодячись повернутися до Болоньї, він велів спорядити в своєму домі на ранок того дня, коли мав приїхати, пишний і величний бенкет для найзнакомітших своїх співгородян, до яких належав і Нікколуччо Каччаніміко. Як же вернувся до себе, зліз із коня, почоломкався з усіма своїми і побачив, що мадонна Каталіна здоровша й краща, ніж перше була, і синок її в добрім здоров'ї. Незмірно тим урадуваний, він посадовив своїх гостей до столу і почав трактувати їх найвиборнішими наїдками. Коли обід уже доходив кінця, він, домовившись наперед із дамою, як вона має триматись, обернувся до гостей з такими речами:

— Панове, чував я колись од людей, що є в Персії прегарний, на мою думку, звичай: коли хто бажає вшанувати якнайліпше свого друга, то кличе його до себе додому й показує йому все, що має найдорожчого, — чи та жінку свою, чи другиню, чи дочку, чи ще там що, і каже, що приміг би, то й серце своє радо показав би; сей-то звичай хочу завести я і в Болонї. Ви з ласки вашої вшанували мене тим, що прийшли до мене в гостину, а я хочу вшанувати вас по-персидськи, показавши вам те, що в мене є (чи може бути) найдорожчого. Та перед тим я хочу спитати вашої думки про один непевний казус: в одного чоловіка був у домі вірний і щирий слуга; він тяжко захворів, і господар, не дочекавши смерті недужого, велів винести його насеред дороги і вже не дбав більше про нього. Ішов чужий чоловік і, пожалівши болящого, прихистив його в своїй господі; не шкодуючи сил і заходу, він знову поставив його на ноги. Якщо він залишить його в себе на службі, то цікавий я знати, чи перший господар має якесь право скаржитись чи гніватись на другого, якщо вимагатиме повернення слуги і той його не оддасть.

Знакомиті гості, порадившись між собою і дійшовши спільної думки, доручили передати ту свою відповідь Нікколуччові Каччаніміку, бо він був між ними чоловік проречистий аж надто. Похваливши передовсім персидський звичай, він сказав, що поділяє думку всіх інших гостей: перший господар не має жодних більше прав на слугу свого, бо не тільки занедбав його при лихій годині, а ще й із дому прогнав; слуга ж, зазнавши добродійства з боку другого господаря, належить йому по справедливості, тому, залишивши його при собі, другий господар не вчиняє першому ні шкоди, ні насильства, ні образи. Решта гостей, що сиділи за столами, сказали, що теж дотримуються тієї думки. Лицар, дуже задоволений з такої відповіді, а особливо з того, що її передав сам Нікколуччо, заявив, що він теж із ними згоден, а потім сказав:

— А тепер я вшаную вас тим, що обіцяв. Покликавши двох челядинців своїх, він послав їх до дами, котру велів уже вбрати пишно й розкішно, і наказав передати їй, щоб вона була така ласкава й прийшла порадувати присутністю своєю його вельмишановних гостей. Тоді вона взяла на руки свого хорошого сина, ввійшла в супроводі тих двох челядинців до світлиці і сіла, на господарів знак, біля одного шляхетного гостя.

— Панове, — сказав мессер Джентіле, — от що в (і гадаю буде) в мене найдорожчого; подивіться лишень самі й посудіть, чи правду я кажу.

Гості привітали її шанобливо, вельми похваляли її красу й запевнили господаря, що не даром він її так високо цінує. Придивляючись до неї, не одному спадало на думку, що то вона і єсть; але ж усі гадали, що її нема на світі. Найпильніше приглядався до неї Нікколуччо і, коли господар вийшов кудись на хвилю, він, бажаючи дізнатись, хто вона така, не стримався й спитав її, чи вона з Болонї, чи не тутешня. Пані, чуючи мужеве питання, хотіла була озватись до нього, але все-таки змовчала, дотримуючи угоди. Хто питав у неї, чи її то дитина, хто цікавився, чи не жінка вона господареві, чи так родичка яка, але вона нікому не одповідала. Коли мессер Джентіле знову ввійшов до світлиці, один із гостей сказав йому:

— Добродію, ся жінка й справді чистий скарб, та чи не німа вона, буває?

— Панове, — сказав мессер Джентіле, — те, що вона й досі не обізвалась, є не малим доказом її чесноти.

— То скажіть же нам, — питав далі той гість, — хто вона така?

— З дорогою душею, — одказав лицар, — але мусите обіцяти мені, що хоч би що я казав, не рушайте з своїх місць, поки не докажу до кінця.

Діставши од усіх таку обіцянку, мессер Джентіле сів біля тої пані, коли поприбирали зі столу, і почав так промовляти:

— Панове, ся жінка і єсть отой щирий і вірний слуга, що я допіру питався в вас про нього; її родичі, котрим була, певне, не дорога, викинули її на вулицю, як річ негодящу й непотрібну, а я підняв її і, доклавши всіх зусиль і старань, вирвав її з обіймів смерті; Господь же, мавши обачення на добрі мої почуття, обернув страхітливого трупа на таку урочу красу. Та щоб ви краще мене зрозуміли, розповім я вам усю ту річ коротенько, але по порядку.

Та й почав розказувати їм, з самого початку, як він у неї закохався і що було далі аж до самого кінця; усі присутні дивували великим дивом, слухаючи тої пригоди. Вкінці мессер Джентіле сказав:

— Отже, коли всі ви, а особливо Нікколуччо, й досі дотримуетесь недавнього присуду, то жінка ся, по всій справедливості, моя і ніхто не має права вимагати од мене її повернення.

Ніхто на те не озвався і словом: усі чекали, що скаже господар далі. Нікколуччо, всі гості й сама пані плакали з жалощів; тоді мессер Джентіле підвівся з місця, взяв дитину до себе на руки, а мадонну Каталіну за руку, підійшов з ними до Нікколучча і сказав:

— Устань, куме, я не вертаю тобі твоєї дружини, що викинули геть її родичі і твої, ні, я даю тобі сюю пані, мою куму, з отсим малим синком її, що, без усякого сумніву, тобою зачатий: я увів його в хрест і дав йому наймення Джентіле. Прошу ж тебе, щоб ти любив її не менше, ніж перше, хоч і пробула вона в мене в домі мало не три місяці, бо присягаю Богом (котрий, може, на те й примусив мене її полюбити, щоб потім я зміг порятувати її од смерті) і клянуся тобі, що ніколи не жила вона ні в батька-матері, ані в тебе самого так чесно, як жила сей час у моїм домі при моїй матері.

Сее сказавши, він обернувся до панії з такими словами.

— Мадонно, тепер я звільняю вас од усіх обіцянок, що ви мені давали, й передаю вас у руки Нікколуччові.

Передавши її з дитиною в руки Нікколуччові, мессер Джентіле вернувся на своє місце й сів. Нікколуччо прийняв дружину свою й сина з невимовною радістю, бо не мав уже жодної надії побачити їх будь-коли, і не міг здякуватись благородному лицареві, а всі гості плакали, розчулившись, і теж вельми похваляли сей учинок; хто про нього не почув, усі казали так само. Мадонну Каталіну зустріли дома з надзвичайною радістю, і болонці довго ще потім дивились на неї, мов на чудо яке (з мертвих же воскресла!), а мессер Джентіле жив у довічній дружбі з Нікколуччом, його родичами та свояками.

Що ж ви на се скажете, добрії мої подруги? Невже, по-вашому, король, що оддав свою корону й берло, чи абат, що помишив баніту з папою (се ж йому нічого й не коштувало), чи той старий, що самохіть своє горло під ворожий меч підставив, — невже хтось із них може зрівнятися подвигом своїм із мессером Джентіле? Адже він був молодий, жагучий, він мав законне право володіти тим, що недбалій покинув, а йому пощастило підняти, проте не тільки чесно вгамував свою пристрасть, а, діставши в свої руки те, до чого всією душею був поривався, з своєї доброї волі повернув його іншому. Думаю, що жоден із попередніх благородних учинків не можна до такого прирівняти.

ОПОВІДКА П'ЯТА

Мадонна Діанора загадує мессерові Ансальду, щоб показав їй серед зими квітучий сад; той наймає чорнокнижника і виконує її наказ. Муж дозволяє їй оддатись мессерові Ансальду, але він, дізнавшись про таку його великодушність, звільняє мадонну Діанору од даного слова, а чорнокнижник і собі не бере з мессера Ансальда заплати

Усе веселе товариство вихваляло мессера Джентіле аж до неба, коли король наказав заступити чергу Емілії; та тільки того й чекала і сміливо почала:

— Чутливі мої подруги, ніхто не уймає мессерові Джентіле благородства, але невірно було б говорити, що то вже верх великодушності; легко довести, що можливі вчинки ще благородніші. Про один такий учинок я й хочу розповісти вам коротенько.

Фріулі — край проти нашого холодний, та там є зелені гори, бистрі ріки і чисті потоки; у тім краю, в місті Удіне, жила колись велика красуня, шляхтянка, на ймення Діанора; муж у неї був чоловік багатий, із себе приємний і лагідний на вдачу; звали його Джільберто. Своїми визначними прикметами та пані полонила серце одного іменитого барона — мессера Ансальда Граденсе, чоловіка високоповажного і славного своїми бойовими подвигами та субтельними манерами. Він любив її всім палом душі своєї і робив усе, що міг, аби добитись її любові, безперестань посилав до неї благальні листи, та все було даремно.

Мадонні Діанорі надокучили ті зальоти; бачачи, що лицар не зважає на її відмови і все ще шле до неї листи любовні і людей, вона задумала здихатись його, наказавши йому зробити якусь незвичайну, цілком, як на неї, неможливу річ. От прийшла раз до неї од мессера Ансальда вірниця, а вона їй і каже:

— От ти часто запевняла мене, жінко добра, що мессер Ансальдо любить мене понад усе, носила мені од нього дорогі дарунки — нехай вони при ньому зостануться, бо я за такі речі ніколи його не полюблю і волі не вволю; та якби я могла пересвідчитись, що він і справді любить мене так, як ти кажеш, то я напевне полюбила б його і покохала. Отже, як доведе він ту свою любов ділом, зробить те, що я загадаю, то я готова вчинити його волю.

— А що ж ви од нього хочете, мадонно? — питає та жінка.

— Я хочу ось чого, — одказує мадонна Діанора. — Нехай зробить так, щоб у січні місяці коло нашого міста вродився сад, щоб у ньому було повно трави зеленої, квіток, дерев густих та майних, як навесні. Коли він сього не зробить, нехай не шле більше до мене ані тебе, ані кого іншого, а то, хоч я досі все те од мужа мого й рідні приховувала,

пожаліюсь їм і доб'юсь того, щоб він дав мені чистий спокій.

Як почув лицар про таке жадання своєї дами, то зрозумів одразу, що вона хоче позбавити його останньої надії — таким трудним, майже нездійсненним здавалось йому те діло. Проте він намагався зробити все можливе, щоб виконати той наказ, і став по всьому світу шукати такого чоловіка, що міг би пособити йому або порадити, та й напивав-таки одного, що помінився за добру плату зробити ту річ за допомогою чорнокнижного чарування.

Ансальдо домовився з тим чорнокнижником, зобов'язавшись дати йому велику силу грошей, і з радісним нетерпінням чекав призначеного часу. От і діждався його нарешті — надворі стояли холоди, кругом сніг, лід, а той чорнокнижник так наворожив у ніч проти першого січня, що вранці де взявся під городом чудовий сад (хто його побачив, то казав, що другого такого ніде не було зроду), а в нім трава зелена, дерева розмаїті, усякий цвіт і плід. Скоро побачив те все мессер Ансальдо, зараз велів нарвати найкращих квіток, які там були, найліпшого овочу і послав нишком своїй дамі, запрошуючи її прийти подивитись на той сад, що вона бажала, — нехай упевниться в його любові і згадає про свою обіцянку, скріплену присягою, та й справдить її потім, як годиться всякій чесній людині.

Побачивши ті квіти й овочі, почувши од багатьох людей про той чарівний сад, мадонна Діанора почала жалкувати, що дала таку обіцянку. Та неважаючи на той жаль, вона хотіла й сама на те диво глянути і пішла в сад разом з багатьма іншими городянками; помилювавшись його красою, вона вернулась додому смутна та невесела, думаючи про те, який обов'язок накладає на неї се чудо. Не могла вона жалю того великого од очей свого мужа приховати; коли він спитав її про причину, вона довго мовчала з сорому, та мусила вкінці розказати йому геть-чисто все.

Як почув про те Джільберто, спочатку розсердився тяжко, та потім, зваживши на чесну жінчину спонуку, погамував свій гнів і так їй сказав:

— Діаноро, не годиться жінці розумній і статечній вислухувати такі прохання, не подобаріч під будь-якою умовою цноту свою комусь обіцяти. Слова, дістаючись через вуха до серця, діють на нього з більшою силою, ніж дехто гадає, а для того, хто любить, майже немає на світі речей неможливих. Ти зле вчинила тим уже, по-перше, що до слів тих прислухалась, а по-друге, тим, що поставила свої умови. Знаючи твою душевну чистоту, хочу я полегшити твоє становище в зв'язку з тією обіцянкою і дозволю тобі те зробити, що навряд чи дозволив би хтось інший; до сього спонукує мене і страх перед чародієм — він може накоїти нам великого лиха, якби ти намагалась одурити мессера Ансальда. То йди ж до того лицаря й постарайся якимось чином, щоб він звільнив тебе од даного слова й зберіг твою честь, а як не зможеш сього добитись, то оддайся йому вже на сей раз, але тільки тілом, не душею.

Пані, слухаючи мужа, плакала й казала, що не бажає од нього такої милості, та хоч як вона одмагалась, Джільберто твердо наполягав на своєму. Наступного дня рано-вранці мадонна Діанора, одягнувшись не вельми ошатно, подалася в супроводі двох слуг і покоївки до дому мессера Ансальда. Той, почувши, що кохана з'явилась до нього,

здивувався непомалу, встав і, велівши покликати чарівника, сказав йому:

— Мені хочеться, щоб ти сам побачив, якого блаженства доступився я завдяки твоїм чарам.

Тоді вийшов назустріч дамі і, не піддаючись якимось бурхливим бажанням, прийняв її поштиво й шанобливо, повів у прегарну світлицю, де в каміні ясно горів огонь, посадив її і промовив:

— Мадонно, якщо довга моя до вас любов заслуговує хоч якоїсь нагороди, прошу вас, скажіть мені, будьте ласкаві, що привело вас до мене такої доби і в такому товаристві?

Засоромлена дама одповіла йому, мало не плачучи:

— Мессере, сюди привела мене не любов до вас і не обіцянка, що я вам дала, а наказ мого мужа, який, зважаючи більше на ваші неймовірні звершення в ім'я тої непогамовної пристрасті, аніж на мою честь і на свою власну, велів мені прийти до вас; на його повеління я повинна сього разу вволити у всьому вашу волю.

Якщо мессер Ансальдо і спочатку був здивований, то тепер, почувши її слова, здивувався ще більше. Зворушений Джільбертовою великодушністю, він змінив пристрасть свою жагучу на співчуття і сказав:

— Мадонно, коли так воно і є, як ви кажете, то боронь боже, щоб я ущербив честь чоловікові, котрий появив таке співчуття до моєї любові. Побудьте ж тут у моїй господі, скільки самі захочете, так, ніби ви мені були сестрою, і вертайтеся додому, коли заволите, тільки прошу вас, подякуйте мужеві своєму, як лише можете, за ту його великодушність, а мене майте віднині за брата свого й слугу.

Почувши такі речі, дама зраділа невимовно і сказала:

— Хоч і знала я ваші звичаї, та ніколи була б не подумала, що моє завітання до вас скінчиться так, як воно сталось; за се я буду вдячна вам поки віку.

Попрощавшись із лицарем, вона повернулась у супроводі своїх слуг до мужа й розповіла йому все, як було; з того часу між Джільбертом і мессером Ансальдом установилась міцна й щира дружба.

Чародій, якому мессер Ансальдо збирався вже дати обіцяну винагороду, побачивши, як благородно вчинив супроти нього Джільберто, а він сам супроти дами, сказав лицареві:

— Боже мене упаси, щоб я, бачивши великодушність Джільбертову у справах честі і вашу в любові, виявився невеликодушним щодо моєї заслуженини. Знаючи, що вам сі гроші знадобляться на щось інше, я їх од вас не прийму.

Лицареві стало ніяково, і він почав упрохувати чарівника, щоб той узяв гроші, як не всі, то хоч частину, але все було даремно. На третій день чарівник одворожив свій сад і вирудився в дорогу; мессер Ансальдо попросився з ним любо і, погасивши в серці своїм полум'я чуттєвої любові до тої дами, задовольнився братерською до неї приязню.

Що ви на те скажете, любії мої подруги? Де було більше великодушності — чи там, де кохана вже була напівмертва, а любов майже охолола з безнадії, чи тут, де закоханий горів іще ярою пристрастю й тримав у своїх руках любу здобич, за якою так

довго полював і з якої мав певну надію натішитись? Думається мені, що нерозумною було б річчю прирівнювати той доблесний учинок до сього.

ОПОВІДКА ШОСТА

Король-переможець Карло Старий закохується в одну дівчину; совістячися своєї безрозсудності, він видає її почесно заміж разом із сестрою

Була б то довга річ переказувати всі суперечки, які виникли між дамами, хто проявив більше великодушності в справі мадонни Діанори — Джільберто, мессер Ансальдо чи ворожбит. Король не зразу припинив ті їхні розмови, та врешті глянув на Ф'ямметту і велів їй покласти край тим суперечкам, розповівши щось своє. Вона, не гаючись, почала такими словами:

— Пишнії мої пані, я завжди була тої думки, що в товаристві, подібнім до нашого, годиться оповідати широко й докладно, щоб надмірна стислість розповіді не давала приводу до різних тлумачень і суперечок між слухачами. Такі диспути підходять більше спудеям у школах, аніж нам, що ледве з прядкою та веретенем уміємо дати собі раду. Я думала була розповісти вам про один спірний казус, та, побачивши, як ви завелись за попередню історію, облишу ту пригоду і розкажу вам не про якогось незначного чоловіка, а про доблесного короля, на який лицарський учинок він спромігся, щоб не уронити своєї честі.

Усі ви, мабуть, не раз чували про короля Карла Старого, чи то Першого, що завдяки його великому почину й славній перемозі над королем Манфредом із Флоренції вигнано гібелінів і знову повернулися до нас гвельфи. Під ту завірюху вибрався з нашого міста з усім родом своїм і добром один лицар, на ймення Нері дельї Уберті, і подався не куди, як під опіку самого короля Карла; оселившись у Кастелья-Маре ді Стабія, він вирішив довікувати тут тихо й мирно свого віку. Купив собі садибу трохи на одшибі, так як з лука дострелити до міських кам'яниць, у гарній містині, порослій оливами, горіхами та каштанами, поставив там гарний і вигідний будинок, розбив коло нього чудовий сад, а серед саду, нашим звичаєм, улаштував сажалку, чистий такий, прозорий ставок (бо місце було криничувате), і розвів там силу-силенну всякої риби. Тільки й турботи було в нього — як би той сад іще кращим зробити.

Раз якось, у саму жароту, король Карло вирядився в Кастелья-Маре, щоб там трохи одпочити; почувши розмови про те, який чудовий сад у мессера Нері, він забажав його побачити. Дізнавшись, що той лицар був супротивної колись сторони, він вирішив обійтися з ним якнайласкавіше і послав йому сказати, що має намір повечеряти наступного дня в його саду з ним та ще з чотирма своїми супутниками, не роблячи розголосу. Ся вістка вельми потішила мессера Нері; наготувавши розкішну учту і давши розпорядок своїй челяді, що робити і як, він прийняв короля так гостинно й люб'язно, як тільки міг.

Оглянувши дім і сад мессера Нері з великим задоволенням, король помив руки, бо коло ставка стояли вже накриті столи, сів за один з них і посадив правобіч себе графа Гвіда ді Монфорте, що його супроводжував, а лівобіч мессера Нері, іншим трьом, що з ним прийшли, казав прислужувати за вечерею, додержуючи порядку, даного

господарем, їм подали різні виборні потрави, коштовні смаковиті вина; обслуга була чудова; скрізь тиша і благодать, — королю все те сподобалось назвичайно.

Сидить король, вечеряє веселенько, затишком любується, аж, тут увіходять у сад дві дівчини, років так по п'ятнадцять, обидві біляві, аж ніби золотоволосі; кучері спадають їм на самі плечі, а на головах в обох віночки барвінкові, личка білі та рум'яні, істинно янгольської вроди. Одежа на них із полотна тоненька і, мов сніг, біленька, вгорі вузенька, а од пояса додолу широкими полами спадає.

Та, що попереду йшла, несла на плечі дві сітки риболовні, придержуючи їх лівою рукою, а в правій тримала довгий бовт; та, що за нею ішла, мала на лівому плечі сковорідку, під пахвою тримала в'язку хмизу, в лівій руці таганок, а в правій глек з олією і запалений смолоскип.

Побачив їх король, здивувався, що воно за знак, і став зацікавлено чекати, що далі буде. Дівчата підійшли звичайненько і сором'язливо вклонились королю, а потім спустились до ставка й поклали додолу все начиння. Узнявши з собою лише сітки й бовт, вони обидві увійшли в ставок, де вода сягала їм по груди. Один з челядинців мессера Нері розіклав хутенько багаття, поставив сковороду на таганок і, наливши туди олію, став чекати, поки дівчата викинуть йому риби. Одна полохала рибу в тих місцях, де її було найбільше, а друга тримала наготові сітки; в недовгій часі, на превелику втіху королю, що пильно за ними слідкував, вони наловили чимало риби й покидали кухареві, що клав її мало не живцем на сковорідку. Тоді дівчата, як було їм наказано, стали вибирати найкращі рибини й кидати їх на стіл перед королем, графом Гвіда та батьком. Риби ті вились-танцювали по столу, що забавляло короля непомалу; часом він і собі хапав котрусь рибину і кидав її, жартуючи, назад дівчатам. Так бавились вони якусь хвилю, поки кухар не посмажив ту рибу, що йому дали; тоді мессер Нері наказав подати її королю — не то, щоб на другу страву, як делікатес який, а просто на перекуску.

Бачивши, що риби вже досить насмажено і годі їм ловити, дівчата вийшли з води; їхнє біле тонке одіння поприлипало до тіла, не приховуючи його тендітних форм. Забравши своє начиння, дівчата пройшли сором'язливо мимо короля й повернулись додому.

Король, граф і ті, що їм за столом прислужували, задивились на тих дівчат; усі вони сподобали їх за хорошу вроду і милу постать, а ще за люб'язність їхню та вітливість, але найдужче припали вони до душі самому королю. Коли вони із ставка виходили, він так уп'явся в них очима, до всіх принад додивляючись, що якби його в ту мить хтось шпигонував, він би того й не почув. Він усе думав про них, хоч і не знав, хто вони й що, і почув, що в серці його прокинулась жага до тієї пишної краси; отак іще й закохаєшся, подумав, як не встережешся. Проте він і сам не знав, котра подобалась йому більше: такі схожі були ті дівчатка одна на одну. Заклопотаний тими думками, король звернувся до мессера Нері і спитав у нього, що то за дівчата.

— Найясніший королю, — одказав на те лицар, — се мої дочки-близнючки: одну звати Джіневра Хупава, а другу Ізоolda Білява.

Король похвалив обох дочок і сказав лицареві, що пора б їх уже й заміж дати, але мессер Нері одмовив, що тепер він не має змоги. Коли вечеря була вже наскінчу і залишилось подати лише овочі, знов вийшли з дому ті дівчата в гарних саетових керсетках, з великими срібними полумисками в руках, а в тих полумисках повно добірної садовини, яка тільки була в ту пору року. Поставивши полумиски на стіл перед королем, дівчата одступили трохи й завели пісню, що починалася такими словами:

Що та любов зі мною наробила,

Того мені і розказать несила...

Співали вони так любо й мило, що королю, — який дивився на них і слухав з насолодою, здавалось, ніби то хори янгольські з неба на землю злетіли. Доспівавши пісню до кінця, дівчата зробили королю реверанс і попрохали в нього дозволу піти; хоч і неприємно було йому так рано їх відпускати, проте він дав їм той дозвіл з ласкавим видом.

Коли вечеря скінчилась, король і його супровідники попрощались із мессером Нері, посідали на коней і, гомонячи про те, про се, повернулись до королівського палацу. Хоч і приховував же король своє захоплення, та не міг і за важливими державними справами забути принадливої вроди Джіневри Хупавої, полюбивши заради неї і сестру її, що так була на неї схожа; він так заплутався в любовних тенетах, що ні про що інше вже й не думав. Знайшовши якусь приклучку, він, заприятлившись непомалу з мессером Нері, став учащати до нього в прегарний сад, аби тільки побачити Джіневру. Не мігши далі терпіти і не бачивши жодного іншого виходу, він надумався викрасти в батька не одну дочку, а обох, і розповів про свою любов і про замір свій графові Гвіду. Сей статечний чоловік так на те йому одповів:

— Найясніший королю! Мене вельми здивувала ваша мова, та й як би вона могла не дивувати мене, коли я краще за всіх знаю всі звичаї ваші з самого малечку і до сього дня. Здається мені, що за молодощів ваших, коли любов могла швидше запустити пазурі вам у серце, я не помічав за вами ніколи такої пристрасті; почути, що тепер, коли вже вам на старість повернуло, ви захопились коханням — се для мене велика новина і дивна дивина. Якби мені годилось вас картати, я добре знаю, якими словами я се зробив би; звернув би вашу увагу на те, що ви й досі ще при повній зброї, в недавно завойованому королівстві, серед людей незнайомих, підступних і зрадливих; у вас іще стільки турбот усяких і клопоту, стільки ще зусиль треба покласти, щоб владу свою утвердити, — і ви серед таких важливих справ знаходите час для кохання-женихання! Сії речі не про високодумних королів, а про легкодумних юнаків. А ще гірше те, що ви надумали, як кажете, викрасти обох дівчат у того бідного лицаря, котрий ушанував вас у своїй господі щедріше, ніж то дозволяли його засоби, а на довершення тої шани показав вам дочок своїх трохи не голими, даючи тим розуміти, яка велика його до вас довіра, яка тверда упевненість у тому, що ви — король, а не хижий вовк. Невже так швидко щезло вам з пам'яті, що доступ у сее царство відкрили вам саме гвалтовні вчинки Манфредові щодо тутешніх жінок? Чи є на світі злочин, що заслуговує тяжчої кари, ніж позбавити людину, що вас ушанувала, честі, надії і втіхи? Що сказали б про

вас люди, якби ви так учинили? Ви, може, думаєте, що могли б виправдатись такою вимівкою: я, мовляв, через те так учинив, що він гібелін? Хіба може справедливий король поводитись так із будь-ким, хто оддався під його опіку? Не забувайте, найясніший пане: велика вам слава, що ви перемогли Манфреда, та немає вищої слави, як перемогти себе самого. Вам належить інших поскромляти, тож упиніть себе самого, вгамуйте свої жадання і не плямуйте негідним учинком славного свого надбання.

Сії слова гірко вразили короля в саме серце і засмутили його тим більше, що він уважав їх за цілком справедливі. Глибоко зітхнувши, він промовив:

— Мені здається, графе, що досвідченому воякові легше перемогти будь-якого сильного ворога, аніж власну хіть, та хоч і велике в мене горе, хоч од мене вимагається неймовірних зусиль, зворушений вашими словами, я повинен показати вам на ділі, і то в недовгій часі, що як я вмів інших перемагати, так зумію подолати і себе самого.

Через деякий час після цієї розмови король повернувся до Неаполя, — і для того, щоб утриматись от нестатечного вчинку, і для того також, щоб нагородити лицаря за пошанівок, що він мав од нього. Хоч і тяжко йому було оддавати комусь у володіння те, чого сам так прагнув, та вирішив він видати заміж обох тих дівчат — не як дочок убогого лицаря, а як своїх рідних. Давши їм на незмірну батькову радість пребагате віно, він одружив Джіневру Хупаву з мессером Маффео да Паліцці, а Ізольду Біляву з мессером Гвільєльмо делла Манья — обидва були імениті лицарі й великі барони. Оддавши дівчат заміж, незмірно засмучений король подався до Апулії і там у ненастанних трудах поборов свою жагу, розірвав міцні любовні пута і лишився, поки віку, вільним од цієї пристрасті.

Дехто, може, скаже, що видати заміж двох дівчат — то для короля марниця. Я згодна, але то був справжній великий подвиг, що закоханий король одружив дівчину, котру любив, не маючи з тої любові ні листочка, ні квіточки, ні ягідки. Так учинив великодушний король, щедро нагородивши благородного лицаря, високо вшанувавши кохану дівчину і мужньо перемігши самого себе.

ОПОВІДКА СЬОМА

Король Педро, дізнавшись, як палко любить його недужа Ліза, потішає її, видає її згодом заміж за молодого шляхтича і, поцілувавши її в чоло, зве себе відтоді її лицарем

Ф'ямметта докінчала свою оповідку, і товариство велико похваляло мужній і благородний учинок короля Карла; од тих похвал утрималась лише одна з присутніх там паній, що була гібелінка. Тоді Пампінея на наказ короля почала такими словами:

— Шановнії мої подруги, нема такої розсудливої людини, котра не поділяла б вашої думки про статечного короля Карла, за винятком однієї особи, що ставиться до нього неприхильне з іншої причини. Та мені пригадався ще один шляхетний учинок, який заслуговує не меншого схвалення — учинок Карлового супротивника щодо однієї нашої землячки-флорентинки; от про нього я й хочу вам розказати.

У той час, коли французів прогнано з Сицилії, жив у Палермо один наш флорентинець-аптекарь на ймення Бернардо Пуччіні, чоловік тяжко багатий; мав він од жінки своєї одним одну дочку-красуню, дівчину вже на відданні. Коли островом

оволодів король Педро Арагонський, він улаштував у Палермо з своїми баронами преславнеє свято і сам узяв участь, по каталонському звичаю, в святковому турнірі. Як побачила його в тих лицарських ігрищах Бернардова дочка Ліза, сидючи край вікна разом з іншими паніями, то так він їй припав до серця, що, поглянувши на нього раз і вдруге, вона жагуче в нього закохалась.

Як те свято скінчилося, вона, в отецькому домі живучи, ні про що інше не могла вже й думати, як тільки про кохання своє велике та високе; що найбільшої туги серцю її завдавало, так се те, що вона була свідома роду свого незначного: де вже їй було сподіватися щасливого своїй любові кінця! Та не могла й не хотіла бідолашна тої любові до короля в серці своїм притлумити, а одкрити її не наважувалась, щоб іще більшої біди од того не сталось. Король не дбав про те, бо й не помітив нічого, а її сушила журба-печаль невимовна. Отак росла її любов усе вгору та вгору, а з любов'ю щодень тяжча журба налягала; не витерпіла тої муки красуня, занедужала з горя і вочевидь, мов сніг на сонці, танути почала. Що вже не робили їй батько-мати, заклопотані її лихою долею, як її не розраювали, як не лікували — ніщо не помагало: з того великого відчаю любовного воліла дівчина з білим світом розлучитись.

Раз якось, коли батько питав її, чого їй бажається, і обіцяв учинити у всьому її волю, Лізу пройняла раптова думка, як їй перед смертю одкрити королю любов і всю душу, і вона попрохала батька, щоб він покликав до неї Мінучча д'Арец-цо. На той час Мінуччо вважався найкращим співаком і музикантом, що навіть король Педро радо приймав його у себе; Бернардо подумав, що Ліза хоче розважитись трохи співом і музикою, тим послав по нього не гаючись, а той, бувши людиною гречною, одразу ж до неї і прийшов. Потішивши її ласкавими словами, він ніжно заграє їй на своїй лютні пригравки до танцю одного й другого, а потім став співати канцони; думав він тим дівчину заспокоїти, але ще дужче любовний полумінь у серці роздмухав. За якусь хвилю Ліза сказала, що хоче розмовитись із ним на самоті; коли всі вийшли з кімнати, вона звернулась до нього з такими словами:

— Мінуччо, я обрала тебе за вірного хоронителя моєї таємниці, сподіваючись, що ти не виявиш її нікому, окрім того, що я скажу; дуже прошу тебе, поможи мені, чим можеш. Знай же, любий Мінуччо, що в той день, коли наш король Педро спорядив велике свято на честь свого воцаріння, я побачила його, як він змагався на турнірі, і в ту ж мить у душі моїй запалало до нього кохання, що, бачиш, до чого мене довело. Знаючи, як мало личить мені до короля мислі зносити, і не маючи сили того кохання забути чи притлумити, я тяжко каралась і наважилась померти, щоб не терпіти більше сієї гіркої муки. Правда, не легко мені буде з сим світом прощатися, як подумаю, що він про те і не знатиме; не маючи ж ким подати йому тую вістку, вирішила я до тебе звернутись. Прошу ж тебе, скажи йому про те, а сказавши, прийди до мене з вісткою, щоб я могла померти спокійно, звільнившись од своїх страждань.

Мінуччо здивувався величї її душевній і жорстокому наміру, що вона повзяла. Шкода йому стало бідолашної дівчини; подумавши, як найкраще він зміг би їй послужити, він сказав:

— Лізо, клянуся тобі словом честі, що ти можеш на мене з певністю покладатись. Я цілком схвалюю твої високі поривання і те, що ти пригорнулась серцем до такого доблесного короля. Я допоможу тобі, як зумію; сподіваюсь, що зможу тебе швидко втішити: не мине й трьох днів, як я принесу тобі приємні вісті. Щоб же не гаяти марно часу, почну діяти сьогодні ж.

Ліза ще раз і ще попросила його, щоб він їй услужив, і, обіцяючи йому, що заспокоїться, відпустила його з Богом. Від неї Мінуччо пішов до Міка з Сієни, відомого на той час віршувальника, і доти його просив, доки він склав для нього таку канцону:

Лети, Амуре, до мого пана
І розкажи йому, як я страждаю,
З кохання помираю, —
Терзає серце мука ненастанна.
Молю, Амуре, зжалься надо мною,
Іди до пана в пишній палати,
Скажи, якою ярою жагою
Судилося весь вік мені палати:
Вдень і вночі не маю я спокою,
За ту любов не прагнучи одплати.
Не можу я боязні подолати,
Признатись, як люблю його безмірно,
І смерті жду покірно...
Скажи ж йому — од нього в серці рана.
Із того дня, коли я полюбила,
У мене в серці тільки страх і сором...
Ой що ж я, необачна, наробила,
Куди посміла я сягнути зором?
Таїла я, та вже таїть несила,
То стань же ти перед моїм сеньйором
Із ніжним словом ласки, не з докором,
Нехай узнає пан мій милостивий,
Володар мій зичливий,
Як гину я, нещасна, безталанна.
Прошу тебе, молю, крилатий Боже,
Як ти не дав мені снаги і змоги
Моє кохання виявити гоже, —
Полинь до мого владаря в чертоги
І нагадай, — то й він згадає, може, —
Як на турнірі, мліючи з тривоги,
Я лиш йому бажала перемоги,
Лицарства в нім побачивши окрасу,
І як із того часу

Жага мене спалляє полум'яна.

До цієї пісні Мінуччо тут же підібрав ніжний та жалібний голос, що до слів якраз приходився, і третього дня пішов до королівського двору, коли король Педро сидів саме за трапезою. Король попросив Мінучча заспівати йому якоїсь пісні, пригравши на лютні. От і завів він ту свою канцону, та так же жалібно в нього струна струні промовляла, що вразила та пісня слухачів неслуханно; всі мовчки слухали того співу, а найпильніше, мабуть, сам король. Коли Мінуччо доспівав, король спитав його, що воно за пісня — такої, либонь, йому ще не доводилося чути.

— Ясновельможний пане, — одповів Мінуччо, — ще немає й трьох днів, як сю пісню складено і в голос заведено.

Тоді король спитав, про кого вона, і Мінуччо одказав:

— Я не смію виявити сього нікому, окрім вас. Цікавий про те дізнатись, король по обіді закликав співця до свого покою, і той розповів йому геть-чисто все.

Королю було дуже приємно теє почути; він похвалив дівчину і сказав, що таку достойну панянку треба пожаліти: нехай же він іде до неї, втішить її од королівського імені й скаже, що ввечері король неодмінно буде до неї в гості.

Мінуччо, врадуваний тим, що зможе принести дівчині таку щасливу звістку, поспішив до неї, як був, із своєю лютнею і розповів їй на самоті усе, як було діло, а потім заспівав ту канцону, пригравши на лютні. Дівчина так утішилась, що зразу повеселіла, ніби аж здоровша раптом стала і з великим нетерпінням чекала, коли вже той вечір буде, коли вона свого володаря побачить; ніхто з домашніх про те й гадки не мав.

Король же, чоловік добротливий і великодушний, перебирав у думці ще раз і ще все те, що почув од Мінучча; добре знаючи ту дівчину і красу її, він іще більшим жалем до неї пройнявся. Сівши надвечір на коня, нібито на прогулянку зібрався їхати, він подався на ту вулицю, де стояв аптекарів будинок. Попрохавши, щоб його впустили в прегарний садок, що ріс коло того будинку, він ізліз з коня і, привітавшись з Бернардом, спитав його, як ся має його дочка і чи не видав він її заміж.

— Найясніший пане, — одказав йому аптекар, — вона в мене ще незаміжня і все, бідна, хворіє; правда, од третьої години їй зразу якось краще стало, аж дивно.

Король миттю зміркував, чого їй полегшало, і сказав:

— Далебі, шкода була б велика, якби таке чудове створіння покинуло сей світ. Ми бажаємо навістити її.

За якусь хвилю він пішов до Лізиної кімнати в супроводі двох своїх прибічників та Бернарда; приступивши до постелі, де дівчина, підвівшись трохи, чекала його нетерпливо, він узяв її за руку й сказав:

— Мадонно, що се значить? Ви молоді і мали б інших утішати, а лежите натомість у недугі! Ми просимо вас, щоб ви з любові до нас завволили підбадьоритись і незабаром одужати.

Дівчина, почувивши, що до її руки доторкнувся той, кого вона любила понад усе на світі, хоч і засоромилась трохи, але такої зазнала в душі радості, немовби їй неба

прихилили. Вона одповіла королю, як могла:

— Пане мій, причиною сієї недуги було бажання знести при моїх слабких силах важений тягар; тепер же з вашої ласки я скоро буду цілком здорова.

Один лише король збагнув потайний зміст Лізиних слів і з тієї хвили ще вище став цінувати дівчину, проклинаючи в душі долю, що вона вродилась дочкою такого чоловіка. Побувши при ній ще деякий час і потішивши її добрим словом, він пішов.

Усі вельми похвалили таку королеву людяність і мали се за велику честь для аптекаря та його дочки, а вона відчувала таке щастя, що жодній закоханій зроду не снилось. Оживлена любовою надією, вона за кілька днів зовсім уздоровилась: то гарна була, а то ще краща стала. Як дізнався про те король, він порадився з королевою, як ту дівчину за таку любов винагородити, а тоді сів на коня і в супроводі славетних баронів своїх поїхав до аптекаря. Увійшовши до нього в сад, він викликав туди Бернарда з дочкою; тим часом надійшла й королева з двірськими дамами, що прийняли дівчину в своє товариство і завели веселі розваги. Через деякий час король і королева покликали Лізу перед себе.

— Славна панно, — сказав їй король, — та велика любов, що ви мали до нас у своєму серці, великої заслуговує пошани, і ми бажаємо надгородити вас заради неї; а надгорода для вас, дівчини на відданні, буде ось яка: ви візьмете собі за мужа того, кого ми вам дамо, причому я маю намір, на те не зважаючи, завжди зватись вашим лицарем і з тої великої любові зажадаю од вас одного тільки цілунку.

Дівчина спаленіла соромливим рум'янцем і, вбачаючи в волі короля своє щастя, промовила тихим голосом:

— Найясніший мій пане, я цілком певна, що якби люди дізнались про мою до вас любов, усі вважали б мене за божевільну, нібито я не тямлю, хто я і хто ви; але господь-серце-знавець відає, що в ту мить, коли я вподобала вас уперше, я дуже добре усвідомлювала собі, що ви король, а я донька Бернарда-аптекаря і не гоже мені на таку височінь очі поривати. Та вам відомо краще, ніж мені, що ніхто ніколи не закохується з розважного вибору, лише з повабу свого і уподоби; всіма силами намагалась я опиратись тому законові, та все дарма — я любила вас, люблю і завжди любитиму. Правда, коли я відчула себе у владі тої любові, я вирішила зразу, що ваша воля буде моїм щастям, тим я не тільки охоче прийму і буду шанувати мужа, що ви дасте з ласки вашої мені на втіху і на славу, а якби ви навіть веліли мені кинутись у вогонь, я радо так і вчинила б, знаючи, що се вам буде любо. Мати своїм лицарем короля — велика для мене честь і слава, про те нема чого й казати, та той єдиний цілунок, якого ви жадаєте од моєї любові, ви дістанете лише з призовління ясновельможної королеви. За те велике добродійство, якого сподобили мене ви і ваша ясна пані, нехай Господь пошле вам милость свою і нагороду в небі, бо мені немає чим вам оддячитись.

Сее сказавши, Ліза замовкла. Королеві вельми сподобалась така відповідь, і вона погодилась із королем, що дівчина справді дуже розумна. Тоді король велів покликати Лізиних батьків і як почув, що вони не перечать його намірам, наказав привести туди молодого шляхтича доброго роду, але бідного, на ймення Пердіконе; давши йому дві

обручки, він велів йому заручитися з Лізою, на що той був готовий. Король і королева подарували молодій багато коштовних клейнодів, а крім того, король надав молодому дві хороші й багаті маєтності — Чеффалу й Калатабелотту.

— Се, — каже, — ми даємо тобі в посаг за дівчиною, а що ми гадаємо зробити для тебе, згодом побачиш.

Тоді повернувся знов до Лізи:

— Тепер, — каже, — ми бажаємо взяти законний плід вашої любові.

Узяв обіруч її голову й поцілував у чоло.

Пердіконе, батько й мати Лізині і вона сама були дуже раді і справили велике та бучне весілля. Кажуть люди, король дотримав обіцянки, що дав дівчині, і до самої смерті звався її лицарем; коли, було, ішов у бій, то ніколи не носив іншого значка, як того, що йому молода пані посилала.

Оттакими-то вчинками прихиляють до себе володарі серця своїх підданців: благодія веде до вічної слави. Та в наші часи мало таких володарів або й зовсім немає, що до тої високої мети змагають — здебільшого вони поробились жорстокими тиранами.

ОПОВІДКА ВОСЬМА

Софронія, одружившись ніби з Егісіппом, насправді стає жінкою Тита Квінція Фульва і їде з ним до Риму. Туди прибуває і зубожілий Егісіпп; гадаючи, що Тит ним гордує, він бажає вмерти і каже на себе, що вбив чоловіка. Тит упізнає його і, щоб порятувати друга, приймає те вбивство на себе; тоді справжній убивця признається у своєму злочині, і Октавіан звільняє всіх трьох. Тит одружує Егісіппа з своєю сестрою Фульвією і ділиться з ним навпіл усім своїм багатством

Коли Пампінея доказала свою історію і всі похвалили короля Педра, особливо та, що була гібелінкою, король велів заступити чергу Філомені, і та почала такими словами:

— Благородні мої подруги, хто того не знає, що королі можуть, аби тільки хіть, будь-яку велику річ учинити, та од них же найбільше й вимагається тої великодушності? Звичайно, той чинить гаразд, хто робить те, що може, і те, що йому належить, але не треба тому так дуже дивуватись і так вихвалити того чоловіка; інша річ, як те зробить хтось такий, що менше може і од кого менше вимагається. Хоч ви і прославляєте широкомовно королівські діяння, які здаються вам такими доблесними, та я не сумніваюсь анітрохи, що надто вам сподобаються і заслужать ще більшої похвали вашої учинки людей, подібних до нас, коли вони благородством своїм дорівнюють королівським або й перевершують їх. Тим я й хочу розповісти вам про доблесні й благородні діяння двох громадян, що дружили між собою.

Так от, коли Цезар Октавіан не називався ще Августом, а правив Римською імперією з руки тріумвірату, жив у Римі один родовитий чоловік на ймення Публій Квінцій Фульв; він мав одного сина, якого звали Тит Квінцій Фульв, юнака здібного напрочуд, і послав його в Афіни вивчати філософію, доручивши опіці свого давнього приятеля Кремета, чоловіка так само значного роду.

Кремет узяв Тита до свого дому, і юнак жив там разом із його сином Егісіппом;

обох їх оддав Кремет у науку до філософа Арістіппа. Живучи разом і спілкуючись постійно між собою, обидва юнаки так зійшлися вдачею, що між ними виникло справжнє велике братерство і дружба, яку могла порушити тільки смерть. Жоден із них не мав ні радості, ні спокою, коли другого з ним не було. Разом розпочали вони свою науку і, обдаровані обидва незвичайним розумом, рівним кроком і з похвальним успіхом сягали все вище й вище до осяйних верховин філософії.

Отак жили вони разом три роки, на превелику втіху Креметові, який обох їх зарівно за своїх синів мав, та ніщо на сім світі не вічне — старий Кремет помер, засмутивши непомалу обох юнаків, що втратили ніби спільного батька: друзі й родичі небіжчикові не знали, котрий із них двох більше потребував потіхи й розради. Через кілька місяців Егісіппові друзі й родичі прийшли якось до нього й почали разом із Титом умовляти його, щоб він оженився; напитали вже вони йому й дівчину предивної вроди, таки афінянку. Звали її Софронія, роду була вона значного і мала ледве п'ятнадцять років. Незадовго перед весіллям, що мало бути, Егісіпп попросив якось Тита піти разом з ним подивитись на наречену, бо він її ні разу ще не бачив. От прийшли вони до неї в дім, сіли, а вона між ними посередині; Тит, нібито суддя краси товаришевої нареченої, не зводив із Софронії очей. Все в ній сподобалось йому надзвичайно, і він похвалював у душі її принади, поки, непомітно для інших, так у неї закохався, як ніхто ніколи.

Побули вони в Софронії якусь часинку й повернулись додому. Тит, уступивши самотин до своєї кімнати, почав мимохіть згадувати собі її пишну вроду і що більше про неї думав, то палкішою жагою розгорявся. Схаменувшись, він зітхнув тяженько і так сказав собі подумки: "Гай-гай, Тите, до чого ти дожився! Куди зносять тебе мислі, в кім убачаєш ти свою любов і надію? Хіба ти не розумієш, що ради гостелюбності Креметової, ради щирої дружби твоєї з нареченим її Егісіппом ти повинен шанувати сю дівчину, як сестру? То чого ж ти кохаєш її, куди вганяєшся за оманливою любов'ю, за зрадливою надією? Розплющ духовні очі свої, прозорни глибоко в самого себе, нещасний! Схаменися, будь розумним, погамуй хіть свою тілесну, впини хворобливі бажання, скеруй думки свої в інший бік! Подолай у собі те любовострастя з самого початку, побори сам себе, поки не пізно: тобі не вільно сього жадати, се нечесно. Якби ти навіть був певен (а ти ж сумніваєшся), що ти доб'єшся того, чого прагнеш, ти мусив би втікати від нього, — так велять закони дружби, того вимагає твій обов'язок. Що ж маєш діяти, Тите! Тільки одно: занедбати сю нечестиву любов, виконати свою повинність". Але тут же, згадуючи Софронію, він переменяв круто свої думки, засуджуючи те, що говорив перше: "Закони любові, — казав він, — міцніші над усі інші, вони ламають не лише закони дружби, а й божеські установи: чи ж то раз бувало, що батько любив дочку, брат — сестру, мачуха — пасерба? Ото речі справді страхітливі, а любов до товаришевої жінки — таке трапляється раз у раз. Та ще ж я молодий, а молодість завжди законам любові підклоняється. Те, що любо Амурові, повинно бути любим і мені: честиві діла личать більше людям дозрілим, статечним, а мені годиться чинити Амурову волю. Її краса заслуговує того, щоб її всі любили, і, якщо я, молодий, люблю її, то хто має право мене за те осудити? Я люблю її не тому, що вона належить

Егісіппові; я люблю її і любив би, чия б вона не була. Винна в сьому доля, що оддала її моему другові, а не комусь іншому; якщо ж її слід любити (а се безперечно, бо того вимагає її краса), то Егісіпп, дізнавшись про те, буде задоволений, що люблю її саме я, не хтось інший". Од сих думок він ізнов переходив до протилежних, висміюючи себе; так не один день і не одну ніч думка думку в нього побивала, що не брала вже його ні їжа, ані сон; занедужав, бідолаха, так, що мусив у постелю злягти.

Егісіпп, що вже кілька днів бачив друга свого замисленим, а тепер і зовсім недужим, зажурився тяжко і не одходив од нього ні на мить. Він намагався розважити його всіляко й підбадьорити, доглядав дбайливо і все розпитував про причину того суму й думу та тієї недуги. Тит не раз уже вимовлявся різними вигадками, і Егісіпп те помітив; нарешті, побачивши, що несила далі таїтися, Тит промовив, зітхаючи і плачучи:

— Егісіппе, якби була на те воля богів, волів би я вмерти, аніж отак жити, як подумаю, що доля поставила на пробу мою чесноту і я, на превеликий мій сором, тої проби не видержав. Не жду я собі за те іншої одплати, як нагальної смерті, що тепер од життя мені миліша; тяжко мені згадувати про підлоту свою, та не можу я і не мушу приховувати од тебе нічого, тож одкрию її тобі не без великого стиду.

Та й розказав йому все з самого початку, яка була причина його задуми, які думки боролись у його душі і які взяли гору, як він гине з любові до Софронії; розуміючи, яка то негожа річ, вирішив він, мовляв, спокутувати її своєю смертю і певен, що скоро того доб'ється. Як почув те Егісіпп, як побачив, що друг його плаче, задумався на якусь хвилю, бо і його вабила до себе та молода дівоча краса, хоч і не так сильно, та потім вирішив без вагання, що життя друга повинно йому бути дорожче за Софронію. Сам доведений до плачу його плачем, він сказав йому крізь сльози:

— Тите, якби ти не потребував нині утіхи, я б поскаржився на тебе тобі ж самому за те, що ти порушив нашу дружбу, так довго приховуючи од мене твою тужливу пристрась; хоч вона здавалась тобі й нечесною, але од друга не годиться таїти нечесних справ так само, як і чесних: хто тобі друг, той порадіє разом з тобою чесному, а нечесне намагатиметься вирвати з твоєї душі. Та годі поки що про се, доміркуймо про те, що в сю мить найголовніше. Я не дивуюсь, що ти так палко любиш Софронію, мою наречену, то було б мені дивно, якби ти її не любив; адже мені відома її краса і велич твого духу, що тим більше здатний захопитися пристрасстю, чим прекрасніший її предмет. Ти по праву любиш Софронію і цілком несправедливо нарікаєш на долю (хоч ти сього й не кажеш), що вона судила її мені, бо твоя любов здалась би тобі чесною, якби се була не моя, а чиясь наречена; але якщо ти залишився таким розважливим, як і був, то скажи мені, чи був би ти вдячний долі, якби вона судила її комусь іншому, а не мені? Якби вона судилась комусь іншому, той любив би її більше для себе, аніж для тебе, яка б чесна не була твоя любов, а од мене тобі нема чого такого побоюватись, якщо ти вважаєш мене за справедливого друга; відколи ми заприязнилися, не пам'ятаю я, щоб я мав щось таке, що не було б зарівно твоїм, як моїм. Якби ся справа зайшла була надто далеко і в нас не було іншої ради, я мусив би поділитися з тобою і цим, як

усім іншим, але такої доконечності немає, і я можу зробити так, що Софронія буде виключно твоєю, ї таки зроблю; який би був із мене друг, коли б я, будучи спроможним задовольнити твоє почесне бажання, не захотів сього вчинити? Правда, Софронія — моя наречена, і я щиро любив її і з великою радістю ждав весілля, але якщо ти, людина за мене гідніша, дужче прагнеш оволодіти таким скарбом, як вона, будь певен, що вона вступить до мого покою твоєю, а не моєю дружиною. Забудь же свої тяжкі думи, прожени сум, будь ізнов здоровим, бадьорим та веселим і чекай радісно винагороди за свою любов — ти заслужив на неї більше, ніж я.

Почувши Тит таку Егісіппову мову, зрадів з тієї принадливої сподіванки, але й засоромився водночас од справедливого міркування, що чим більшою була товаришева великодушність, тим більш недостойним здавалось скористатися нею. Не перестаючи плакати, він ледве спромігся на таку відповідь:

— Егісіппе, твоя великодушна й щира дружба ясно показує, чого вимагається од моєї. Нехай Бог боронить, щоб я прийняв од тебе за свою ту, котру він дарував тобі як більш достойному. Якби Бог судив, щоб вона була моєю, то не могло б бути жодного сумніву, що він ніколи не попустив би її тобі. Радуйся ж, що ти виявився щасливим обранцем, що він дарував тобі благо по розумінню своєму, а я вже хай буду мучитись у сльозах, що він послав мені як недостойному тієї милості: або я подолаю сі сльози, і се буде тобі приємно, або вони подолають мене, поклавши край моїм мукам.

На те одказав йому Егісіпп:

— Якщо наша дружба, Тите, дає мені право примушувати тебе чинити мою волю, а од тебе вимагає, щоб ти виконував мої бажання, то се буде найкраща нагода справдити її на ділі. Якщо ти не погодишся здатись на моє прохання самохіть, я вдамся до примусу, що дозволено вживати на користь другові, і Софронія все одно буде твоєю. Я знаю, які могутні сили любові, знаю, що не раз та й не два доводили вони закоханих до плачевної смерті, і бачу, як близько вже стоїш ти од неї: повернутись назад і побороти сльози тобі вже несила, а далі підеш — упадеш, переможений, додолу, і я, без сумніву, пішов би незабаром слідом за тобою. Отже, якби я не любив тебе за щось інше, мусив би все одно життям твоїм дорожити, щоб самому на світі жити. Софронія буде твоя, бо навряд чи ти знайдеш іншу, котра тобі так припала б до серця, а мені не трудно буде протоптати стежку куди-інде: так буде добре і тобі, й мені. Може, я й не був би таким великодушним у сій справі, якби знайти собі жінку було б так само нелегко, як знайти друга, але тому, що мені легше знайти іншу дружину, ніж іншого друга, я волюю не то щоб утратити її (бо одступивши тобі її, я її не втрачу, а просто передам у кращі руки), а передати тобі, ніж тебе втратити. Отож коли моє прохання щось у тебе важить, прошу тебе — не вдавайся в тугу, потіш себе і водночас мене і май певну надію, що ти незабаром зазнаєш радості, якої прагне твоя палка любов од тієї, котру ти кохаєш.

Хоч Титові й совісно було погодитись на те, щоб Софронія стала йому жінкою, і він усе одмагався, та його палка любов, з одного боку, і дружні вмовляння, з другого, зробили своє.

— Слухай, Егісіппе, — сказав він, — коли я пристану на те, що ти кажеш, я не знаю,

чи то буде більше з мого бажання, чи з твого, бо ти твердиш, що тобі воно буде приємно. Твоє надзвичайне благородство перебороло мій природний сором: я вирішив зробити так, як ти кажеш, але будь певен, я цілком свідомий того, що дістаю од тебе не тільки улюблену жінку, а з нею й саме життя. Як буде на те воля безсмертних, то й я, може, покажу тобі колись на благо твоє і честь, як я цінюю те, що ти робиш задля мене, жаліючи мене більше, ніж я сам.

На тії речі Егісіпп одказав йому так:

— Тите, коли ми хочемо, щоб усе вийшло гаразд, треба нам діяти ось яким чином. Тобі відомо, що Софронія стала моєю нареченою після довгих переговорів моїх родичів з її кривними; тим-то, якби я пішов оце зараз і сказав, що не хочу її брати, то наробив би великого бешкету і розгнівив її рід і мій. Байдуже було б мені до того, якби я був певен, що вона після того твоєю стане, та боязно мені, що, як я од неї одкинусь, її оддадуть зараз за когось іншого, а не за тебе, і таким чином ти втратиш те, чого я не здобув. Через те я гадаю (звичайно, якщо ти на те згоден), що мені слід продовжити почату справу — ввести Софронію до себе в дім як мою дружину і одбути весілля, а тоді вже ми так улаштуємо, що ти будеш потай спати з нею, як із своєю жінкою. Згодом, у слушний час і в слушному місці, ми заявимо про те, що зробили: як вони те схвалять, то добре, а як ні, то вже що сталось — не одстанеться, хоч-не-хоч треба буде з тим примиритись.

Ся рада сподобалась Титові, і Егісіпп привів Софронію до свого дому як дружину, коли Тит уже одужав і був при силі. Після бучного весільного бенкету, як настала ніч, жінки одвели молоду на подружнє ложе і пішли. Титова кімната була постінь з Егісіпповою, з одної легко можна було дістатися в другу; тим Егісіпп погасив у своїй кімнаті свічки, пішов нишком до Тита і сказав йому, щоб він ішов спати з його жінкою. Титові знов стало соромно, він почав уже каятись, що погодився, і не хотів іти, але Егісіпп готовий був не лише на словах, а й на ділі услужити другові, і по довгій суперечці Тит таки пішов туди. Скоро ліг у постіль, зараз обняв дівчину і, ніби жартома, спитав її пошепки, чи хоче вона бути йому жінкою. Софронія, гадаючи, що то був Егісіпп, одповіла: "Хочу". Тоді він надів їй на палець прегарний коштовний перстень: "А я, — каже, — хочу бути тобі мужем". Зашлюбившись таким чином, він довго розкошував із нею в любовних обіймах, причому ані вона, ані хто інший не здогадався, що то був не Егісіпп.

Поки Тит жив у такому от шлюбі з Софронією, з Риму прийшла звістка про смерть його батька Публія; Титові писали, щоб він негайно вернувся до Риму впорядкувати свої справи. Він порадився з Егісіппом і вирішив поїхати туди, взявши з собою Софронію, але для того, щоб се зробити, треба було одкрити їй нарешті ту таємницю. Покликавши її одного разу до кімнати, вони одверто розповіли їй про все, як було діло, причому Тит, щоб остаточно її переконати, розказав про деякі справи, що були між нею і ним. Софронія подивилась обурено спершу на одного, а потім на другого і гірко заплакала, що Егісіпп так її одурив, та йому самому не сказала про те нічого, а пішла до батька-матері і пожалілась на нього, що як то він і її, і їх обманив: насправді вона

стала жінкою Титові, а не Егісіппові, як вони гадали.

Софроніїн батько сприйняв се як велику собі образу, і між ріднею Софронії та Егісіппа постали з того великі свари та чвари, ненастанне гнівання та ворогування. А що вже самого Егісіппа, то зненавиділи і чужі, і свої: всі вважали, що він заслуговує не лише огуди, а й суворого покарання, а він твердив, що вчинив чесно і що батьки молодій повинні йому ще й дякувати, бо він видав Софронію за кращого од себе. Титові прикро було слухати всі ті сварки й суперечки; знав він добре, яка вдача у тих греків: доти галасуватимуть і погрожуватимуть, доки хтось не дасть їм доброї одправи — тоді зразу стануть сумирними та покірними, тож вирішив не лишити без відповіді їхніх наклепів та поговорів. Будучи мужнім, яко римлянин, і мудрим, яко афінянин, він ухитрився зібрати Егісіппову й Софроніїну рідню в одному храмі і, ввійшовши туди в супроводі самого тільки Егісіппа, озвався до тих, що його чекали, такими словами:

— Деякі філософи гадають, що все те, що роблять смертні, діється з призводу і призову безсмертних богів; тому дехто і твердить, що все, що б не сталося і не станеться, є доконечним і неминучим (правда, інші кажуть, що се дійсне лише супроти минулого). Якщо ми вдумаємося пильно в такі твердження, то ясно побачимо, що хто засуджує те, що сталося і вже не може одстатися, той хоче показатися мудрішим од богів, тоді як нам годиться вірити, що вони одвіку мудро й непохибно правлять і керують нами і всіма нашими вчинками. Звідси легко можна доміркуватись, які безглузді й зарозумілі ті, що наважуються огуджувати їхні дії, якої тяжкої кари заслуговують ті, що роблять так із зухвалості своєї. Здається мені, що ви всі якраз і належите до числа тих зухвальців, коли правда тому, що ви весь час нарікаєте на те, що Софронія стала моєю дружиною, хоч ви оддавали її за Егісіппа, а того й не хочете брати до уваги, що їй з передвіку судилось стати моєю дружиною, а не Егісіпповою, і як судилось, так і на ділі справдилось. Та, може, декому сі розмови про невідомі задуми і заміри богів здадуться важкими й незрозумілими, — тоді даймо на те, що вони зовсім не втручаються в наші справи, й поговорімо про сю річ з погляду людських учинків. Тут доведеться мені, щоправда, зробити дещо противне моїй натурі: по-перше, похвалити трохи самого себе, по-друге, погудити і тим самим принизити інших. Але і в тому, і в іншому випадку я не маю наміру розминатися з правдою і мушу се зробити, щоб з'ясувати справу. Не з розуму, а з люті сліпої всі оті ваші нарікання, ваше безугавне гнівання та гримання; ви лаєте, судите і гудите Егісіппа за те, що він умислив дати мені за дружину ту, що ви умишляли дати йому, — а на мою думку, він заслуговує за се найвищої похвали принаймні з двох причин: по-перше, він учинив так, як годиться чинити другові, по-друге, діяв розумніше, ніж ви. Я не буду широко розводитись про те, чого вимагають священні закони дружби і що повинен робити другові друг, нагадаю вам тільки, що узи дружби набагато міцніші за кровні чи родинні зв'язки, бо друзів ми обираємо собі самі, а родичів дає нам доля. Тим ніхто не повинен дивуватись, що Егісіппові було дорожче моє життя, аніж ваше благовоління: як-не-як, а я йому все-таки друг. Та перейдімо до другої причини: тут мені доведеться вже докладніше з'ясувати вам, що він діяв за вас розумніше, бо здається мені, що на справах дружби ви

розумієтесь іще менше, ніж на божих присудах. Тож я й кажу, що ви надумали, врадили й вирішили оддати Софронію Егісіппові, юнакові-філософу, а Егісіпп вирішив оддати її так само юнакові-філософу, тільки що ви оддавали її афінцю, а Егісіпп римлянину, ви — родовитому чоловікові, а він — іще родовитішому, ви — багатому, а він — іще багатшому, ви — юнакові, що не то не любив, а ледве знав її, а він — юнакові, що любив її понад усяке інше благо, понад своє життя. Погляньмо ж тепер дрібніше, чим він діяв краще за вас. Що я такий самий молодий, як Егісіпп, і такий самий філософ, як він, можуть посвідчити без довгих балачок і мій вид, і моя наука. Ми з ним однолітки і в науці завжди йшли рівною дорогою. Правда, він афінець, а я римлянин. Коли б завелась суперечка про славу наших міст, я міг би сказати, що я з міста вільного, а він — із підневільного, мов місто над усім світом панує, а його — підвладне моєму, моє славиться військовою потугою, світовладою і наукою, а його — самою тільки вченістю. Крім того, хоч ви вбачаєте тут у мені лише простого школяра, походжу я не з послідків римської черні: мої будинки й громадські споруди в Римі переповнені давніми подобидами моїх предків, а в літописах нашого міста є чимало згадок про тріумфальні походи Квінціїв на римський Капітолій, і слава нашого імені не померкла й досі, навпаки, вона тепер гучніша, ніж будь-коли. Я промовчу з соромливості про моє багатство, пам'ятаючи, що чесна бідність — споконвічне й славне насліддя благородних римських громадян, хоч вона й засуджується простолюдом, а багатство всіма вихваляється; та я тими скарбами володію не як скнара, а як улюбленець фортуни. Я розумію, що вам тут приємно було породичатися з Егісіппом, та не бачу причини, з якої вам не хотілось би мати в Римі такого свояка, як я, коли зважити на те, яким гостелюбним господарем, яким корисним, дбайливим і могутнім протектором і в громадських справах, і в приватних можу я там для вас бути. Хто ж після сього, розумно все порахувавши і занедбавши свої примхи, схвалить ваші наміри і засудить учинок мого Егісіппа? Певно, що ніхто. Отже, Софронію видано цілком почесне заміж за Тита Квінція Фульва, родовитого, стародавнього й багатого римського громадянина, Егісіппового приятеля, і той, кому се не подобається, хто на се ремствує, чинить неслухно і не відає, що творить. Може, дехто скаже, що не на те він ремствує, що Софронія стала дружиною Титові, а на те, яким робом се зробилось — нишком, потай, без відома друзів і родичів. Та в сьому нема нічого ані дивного, ані незвичайного. Я не буду згадувати випадків, коли дівчата обирали собі мужів проти волі батьків своїх, коли вони тікали з своїми коханцями і самі були коханками, перше ніж стати дружинами, коли вони виявляли своє заміжжя вагітністю чи породом, перше ніж словами сказати, і родичі мусили хоч-не-хоч на те згоджуватись: нічого такого з Софронією не було, навпаки — Егісіпп видав її за Титачесно, пристойно і статечно. Дехто, знов, скаже, що він не мав права видавати її заміж, але то будуть нерозумні бабські забобони, вияв недостатнього розуміння справи. Не в перший раз се сталось, що доля користується різними шляхами і незвичайними засобами, щоб досягти певної цілі. Що мені до того, коли швець, а не філософ, врядив по-своєму мою справу, тайно чи явно, якщо вона вийшла на добре? Треба лише подбати, щоб нерозумний швець не брався більше до

діла, а за те, що зробив, подякувати йому. Якщо Егісіпп видав заміж Софронію вдало, то нема чого нарікати по-дурному ні на нього, ні на те, яким чином він се зробив. Якщо ви сумніваєтесь у його розумі, то подбайте, щоб він більше не видавав заміж інших, а на сей раз скажіть йому спасибі. Ще ж і те нехай буде вам відомо, що не мав я думки ні хитрощами, ні ошуканством осквернити вашу честь і чистоту вашої крові в особі Софронії; хоч я взяв її за дружину таємно, та я не по-зłodійському збавив її вінця, не по-гвалтовницькому оволодів нею, не нехтував вашим родом, — ні, я палко любив її за чарівну вроду і цноту надзвичайну, лиш боявся, що, якби я її сватав по-людськи, як ви того, може, хотіли б, ви не дали б за мене вашої улюблениці, щоб я не завіз її часом до Риму. Тож і мусив я вдатись до потайного способу, котрий ми нині вам відкрили, і вмовив Егісіппа погодитись заради мене на те, до чого він сам не був надто охочий; крім того, хоч я жагуче любив Софронію, я прагнув зійтись з нею не як коханець, а як правний муж: вона сама може посвідчити, що я торкнувся до неї лиш після того, як зашлюбився з нею перстеном, промовивши законні речі, спитавши її, чи хоче вона бути мені жінкою, на що вона одповіла ствердно. Коли їй здається, що її одурено, то й тут винен не я, а вона сама, що не спитала в мене, хто я такий. Ось той великий переступ, гріх, злочин, що Егісіпп зробив із дружби, а я з любові — Софронія стала таємно дружиною Титові Квінцію! І за се ви на нього лютуете, за се його бичуете і мордуєте! Що гіршого могли б ви йому зробити, якби він оддав її за якогось простака, лайдака чи служника? Які окови, які темниці, які хресні муки чекали б його, по-вашому? Та годі вже про се; настав час, якого я, не сподівався: мій батько помер, і я мушу вернутись до Риму; ось чому, бажаючи взяти з собою Софронію, я одкрив вам те, що, можливо, приховував би і досі. Якщо ви маєте добрий розум у голові, то приймете сю річ незлобивим серцем; адже якби я мав на думці одурити вас чи зневажити, то я покинув би її, наглулившись, та боги того зроду не попустять, щоб така підлота вгніздилася коли в душі римлянина! Отже, Софронія — моя по-всякому: і по призову богів, і по людському закону, і по добрій волі друга мого Егісіппа, і по моїй вигадливій любові. Хоч ви, може, й гадаєте, що ви мудріші за всіх богів і людей, та нерозумно ви дієте, що сю справу засуджуєте, роблячи мені подвійні прикрощі: одно те, що затримуєте Софронію, на яку не маєте іншого права, крім того, що я попущу, а друге — що ворогуєте на Егісіппа, якому ви по справедливості повинні бути вдячні. Я не буду зараз говорити вам більше про нерозумність ваших учинків, лиш хочу порадити вам по-хорошому: вгамуйте вашу лют, забудьте гнів і не чіпайте Софронії, щоб я розстався з вами по-приятельськи, по-рідному, як ваш свояк. Але будьте певні — чи вам подобається те, що сталося, чи ні, як не оддасте її мені, то я, забравши Егісіппа, поїду до Риму, а потім уже знайду спосіб повернути собі ту, що належить мені по праву, хоч би й проти вашої волі; бережіться ж моєї ворожнечі, бо на собі дізнаєте, що значить і що може гнів римлян.

Промовивши таку орацію, Тит підвівся з розгніваним видом і, взявши за руку Егісіппа, вийшов із храму, зневажливо киваючи головою на тих, що там були, і погрожуючи їм. Ті, що лишились у храмі, почасти прислухавшись до Титових доказів і схилившись на його бік, почасти злякавшись його останніх слів, врадили спільно таку

раду, що краще мати собі Тита за свояка, коли вже Егісіпп не захотів ним стати, аніж, утративши Егісіппа, придбати собі ворога в особі Тита. Тому вони пішли слідом за Титом і, знайшовши його, сказали, що згодні на його шлюб із Софронією: нехай він буде їм дорогим родичем, а Егісіпп — добрим приятелем. Тоді побенкетували з ним подружньому, як свої люди, і, вернувшись додому, прислали до нього Софронію. Вона ж, як жінка розсудлива, примирилася з тим, що мусило бути, і, перенісши на Тита ту любов, що мала в серці до Егісіппа, поїхала з мужем до Риму, де її прийнято з великою шанобою.

Егісіпп же залишився в Афінах, де його мало хто поважав; незабаром через той свій розбрат із родичами він зруйнувався дощенту, і його вислано з Афін на довічне вигнання. Ставши не просто бідаком, а сливе жебраком, Егісіпп доплентався якимось до Риму, щоб перевірити, чи згадає його Тит. Дізнавшись, що друг його живий і високо шанується всіма співгородянами, Егісіпп допитався до його дому і став насупроти, дожидаючи, поки вийде Тит; він не думав озиватись до нього (ніяково було, що до жебрів дійшов), хотів просто показатись йому на очі: Тит, гадав він, упізнає його і сам до себе запросить. Та Тит пройшов мимо, не помітивши його, а Егісіппові здалося, що він його побачив, але згордував ним; згадавши, що він зробив колись для нього, бідаха пішов звідти обурений і не знав з відчаю, що діяти.

Була вже ніч, а він, голодний і без грошей, не знав, куди податись, де знайти собі пришиб, хоч гинь; аж ось на якомусь пустирищі в околиці міста набрів він на велику печеру і зайшов туди переночувати — так і заснув на голій долівці в риззі нужденному, знеможений своєю гіркою бідой. Перед світом у ту печеру прийшло двоє злодіїв ділити вночішню крадіжку та й посварились через ту дільбу: котрий був дужчий, убив слабшого і втік. Усе те бачив і чув Егісіпп: от і добре, подумав, не треба буде рук на себе накладати, є готовий привід для жаданої смерті. Та й не пішов нікуди з тої печери, сидів там, поки не прибігла туди сторожа судова, що вже дізналася про злочин, і не потягла його, збиткуючись, до претора. На допиті Егісіпп сказав, що то він убив чоловіка і не встиг утекти з печери; тоді претор (звали його Марк Варрон) велів розп'ясти його на хресті, як було в ту добу заведено.

Під сю хвилю якраз нагодився до Преторії Тит; подивившись в обличчя нещасному стратенцю і почувши, за що його засуджено, він одразу впізнав Егісіппа, здивувався його нужденній долі і тому, де він тут узявся. Бажаючи будь-що-будь порятувати його і не бачачи іншої ради, як звинуватити себе самого, щоб виправдати друга, він виступив раптовно вперед і гукнув:

— Марку Варроне, верни сього нещасного чоловіка, що ти засудив, бо він не винен. Я вже й так досить образив богів, убивши чоловіка, що твоя сторожа знайшла мертвим сьогодні вранці, і не хочу образити їх нині ще й смертю сього безвинного.

Варрон тому дуже здивувався, і йому було прикро, що те чула вся Преторія, але, не мігши ухилитись од вимог закону, він велів завернути Егісіппа і спитав його в присутності Тита:

— Що ти за чоловік, божевільний, чи що? Навіщо ти признався без тортур у

злочині, якого ти не доконав? Адже ти міг даремно загинути. Ти сказав, що ти вбив уночі того чоловіка, аж тут приходить цей ось і заявляє, що не ти, а він його вбив.

Егісіпп звів очі й побачив, що то Тит; він одразу зрозумів, що той хотів порятувати його таким чином од смерті за ту послугу, що він колись йому зробив. Зворушений до сліз, він сказав:

— Варроне, я справді вбив того чоловіка, і Титові жалощі вже мене не порятовують.

А Тит і собі не здавався:

— Преторе, — каже, — ти сам бачиш, що се чужинець, його знайдено беззбройним коло вбитого; мабуть, злидні довели його до того, що він самохіть шукає смерті. Тож одпусти його на волю, а мене скарай по заслугі.

Варрон дивувався тій упертості, з якою кожен із них звинувачував себе і виправдував другого; він почав догадуватись, що ні Егісіпп, ні Тит у тому не винні, і думав уже, яким чином довести їх непричетність, як раптом у Преторію прийшов молодик на ймення Публій Амбуст, відомий на весь Рим гультьай і розбишака, який справді скоїв те душогубство. Почувши, що двоє безневинних людей признаються до того злочину, він пройнявся зненацька великим до них жалем.

— Преторе, — сказав він, приступивши до Варрона, — доля судила мені розв'язати заплутану суперечку між сими двома людьми; я не відаю, хто з богів спонукає мене й примушує визнати свій злочин, але знай, що хоч обидва вони кажуть, що винні, жоден із них до того вбивства непричетний. Насправді те душогубство сьогодні перед світом учинив я, а сього нещасного бачив, як він спав там у печері, поки я ділив украдене з товаришем, якого потім убив. Тит не потребує мого виправдання, його добре ім'я відоме всім; чи спроможен він узагалі на таке діло? Тож одпусти їх обох, а мене осуди, як того вимагає закон.

Октавіан, якому тим часом було про ту подію донесено, велів покликати перед себе всіх трьох, бажаючи почути, з якої причини кожний із них вимагав для себе кари; вони йому все й розказали. Тоді він одпустив усіх на волю: тих двох, яко невинних, а третього заради них. Тит забрав із собою свого Егісіппа, пожурив його за несміливість і недовіру, а потім з великою радістю повів до свого дому, де Софронія, розчулена до сліз, привітала його, як рідного брата. Нагодувавши дорогого гостя й приодівши його, як личило його походженню й станові, Тит поділився з ним передовсім усіма своїми статками і маєтками, а потім видав за нього заміж свою молодшу сестру Фульвію.

— Егісіппе, — промовив він тоді до нього, — тепер як хоч, так і роби: або лишайся тут зі мною, або вертайся до себе в Греччину з усім тим добром, що я тобі подарував.

Егісіпп вирішив стати римлянином — одно те, що його вигнано з рідного міста, а друге — що тут був його улюблений і довіку вдячний друг. Так він із своєю Фульвією, а Тит із Софронією довго жили в щасті й гаразді одним домом, і дружба їхня день у день міцніла, хоч, бачиться, й досі була дуже міцна.

Найсвятіша в світі річ — тая дружба, гідна не лише особливої пошани, а й вічної похвали: вона ж бо мудра мати великодушності і чесності, сестра вдячності, й добродійності, ворогиня ненависті і скнарості; вона не жде, поки її попросять, а завжди

готова творити іншому благо, яке лиш можна собі забажати. Але її священні закони вельми рідко проявляються в наш час через ту мерзенну й ганебну захланність, що запанувала поміж смертними і, помишляючи лише про власну користь, засудила її на вічне вигнання, замчала її кудись на край світу. Яка любов, які багатства, які родинні почуття примусили б Егісіппа так близько взяти до серця Титові любощі, сльози й зітхання, що він поступив йому свою любу, милу й кохану наречену, — коли не дружба? Які закони, які погрози, які залякування могли втримати молоді Егісіппові руки, щоб у п'яті ночі, у себе на шлюбнім ложі не обійняти жагучої красуні, — коли не дружба? Які почесті, які вигоди, які нагороди примусили б Егісіппа розбрататися і почужатися з своєю і Софронііною ріднею, зневажити лихі людські поговори, приймати байдужливо глум і наругу, аби лиш догодити другу, — коли не дружба? З другого боку, що примусило Тита (адже він міг просто вдати, що нічого не бачив), що його, кажу, примусило ревно й без вагання шукати власної смерті, аби порятувати Егісіппа од розп'яття, якого він сам собі бажав, — коли не дружба? Що зробило Тита таким щедрим, що він поділив, не задумуючись і на хвилику, своє незліченне майно з Егісіппом, у якого доля відняла все, — коли не дружба? Що примусило Тита з дорогою душею і без усяких оглядок оддати свою сестру за Егісіппа, що дійшов до краю злиднів і убогства, — коли не дружба? Що з того, що люди хочуть собі мати цілу громаду родичів, юрбу братів, купу дітей, що з того, що понаймають вони за гроші слуг цілу череду, коли кожен із тих родичів і слуг дбає лиш про те, щоб йому самому жодної, хоч би й невеличкої, біди не приключилось, не думаючи про те, щоб порятувати од справжнього лиха батька, чи брата, чи пана свого, — тоді як друг робить навпаки?

ОПОВІДКА ДЕВ'ЯТА

Мессер Торелло гостить у себе Саладіна, перебраного закупця. Оголошується хрестовий похід; мессер Торелло призначає своїй дружині термін, коли вона може вийти заміж, а сам потрапляє в полон. Там він добре заправляє на лови птахів, і султан бере його до себе; упізнавши його і сам йому одкрившись, він оддає йому превелику шану. Як мессер Торелло захворів, його чарами переносять за одну ніч до Павії; у жінки саме мало бути весілля, вона його впізнає, і він вертається з нею до свого дому

Уже Філомена довела до краю свою оповідку і всі односердне похвалили Тита за його великодушну вдячність, коли король, лишаючи за Діонеєм останнє слово, так почав говорити:

— Чарівні мої пані, Філомена тут вірно говорила про дружбу і справедливо нарікала наприкінці, що вона в наші дні межи людьми упосліджена. Якби ми зібралися сюди для того, щоб виправляти людські хиби або хоча б картати їх, я чимало міг би ще додати до того, що вона сказала, але у нас із вами інша мета, і я надумав розповісти вам довгеньку, може, але цікаву історію про один великодушний учинок Саладіна; хто її уважно вислухає, той, хоч і не знайде, може, через свої вади щирого собі друга, то принаймні буде радий услужити комусь у надії дістати за те колись винагороду.

Так от, за цісарювання Фрідеріка Першого, повідають люди, спорядили християни загальний похід хрестовий, щоб Святу землю од невірних визволити. Прочувши про те

заздалегідь, Саладін, славетний володар і султан під той час вавилонський, задумав подивитись на власні очі, як потентати християнські до того походу риштуються, щоб і собі добре до війни підготуватись. От дав він лад у себе в Єгипті і, зібравшись нібито на прощу, рушив у дорогу в купецькому перевдязі, з собою взявши тільки двох своїх визначніших і мудріших двораків та троє слуг. Уже проїхав він чимало земель християнських і мандрував по Ломбардії, щоб через гори далі побратися, коли се надвечір між Міланом і Павією здибались вони з одним шляхтичем із Павії, на ймення мессер Торелло д'Істрія, котрий їхав саме з своєю челяддю, хортами та соколами до прегарного свого маєтку, що лежав над річкою Течіне. Як загледів їх мессер Торелло, зразу зрозумів, що се люди неабиякого роду і чужоземці, та й вирішив пришанувати їх у себе. Коли Саладін спитався в одного челядника, чи далеко до Павії і чи поспіють вони туди завидна, Торелло одказав замість свого слуги сам:

— Панове, сьогодні ви вже не поспієте до Павії.

— Тоді, коли ласка ваша, — каже Саладін, — скажіть нам, де ми можемо на нічліг стати, бо ми люди чужосторонні.

— З дорогою душею, — одказав йому мессер Торелло. — Я хотів оце саме послати свого чоловіка в одне місце за орудкою, от він і запровадить вас туди, де ви зможете догідно переночувати.

Тоді приступив до свого слуги, котрий був самий тямущий, розпорядився, що і як, і послав його з ними, а сам попрямував швидше до свого маєтку і велів зготувати розкішну вечерю, яку тільки зміг, і накрити столи у себе в саду. Коли все те налаштували, він вийшов за ворота виглядати гостей.

Слуга, розмовляючи з подорожніми про те, про се, провів їх манівцями до панового маєтку, так, що вони того й не постерегли. Скоро мессер Торелло їх забачив, вийшов їм назустріч і сказав сміючись:

— Вітаю вас, мої панове!

Саладін, чоловік дуже догадливий, зімркував, що шляхтич не був певен, чи вони приймуть його запросини отак на дорозі, і привів їх до своєї господи хитрощами, щоб їм уже ніяк було відмовитись від вечері. Оддавши господареві чолом, він сказав:

— Добродію, якби взагалі можна було скаржитись на людей увічливих, то ми могли б поскаржитись на вас, — не за те, що ви нас трохи в дорозі загаяли, а за те, що примусили нас прийняти од вас таку високу ласку, якої ми нічим не заслужили, хіба що одним поклоном.

Розумний і проречистий на красне слово шляхтич одповів:

— Панове, та шана, яку я вам можу оддати, безперечно, надто мізерна задля таких осіб, якими ви є, судячи з вашого вигляду, але запевняю вас, що в околицях Павії ви не могли б ніде знайти зручнішого місця для нічлігу, тим уже вибачайте, що довелось вам трохи з шляху збочити заради такої-сякої вигоди.

Під час сієї розмови вийшли слуги, взяли у подорожніх коней і повели їх до стайні, а мессер Торелло повів трьох знайомих гостей до покоїв, що були вже для них приготовані: там їх роззули, принесли їм вина холодного — душу обавити, а господар

увесь час до вечері провадив із ними любу розмову. Саладін, його супутники і всі слуги добре знали по-латинськи, тим їм не важко було порозумітись; усім їм здавалось, що вони ще зроду не бачили ніде такого приємного, ввічливого і красномовного шляхтича. Торелло з свого боку гадав, що сі люди значніші й славніші, ніж він подумав був на них із самого початку, і йому було аж досадно, що він не може вшанувати їх сей вечір великою і велелюдною— учтою, тож вирішив надолужити завтра рано. Розповівши одному служебнику про свій намір, він послав його в Павію до дружини своєї, розумної і щедрої панії, а до міста було звідти зовсім близько, і одна брама на ніч не замикалась. Тоді господар повів гостей своїх у садок і спитав їх увічливо, хто вони такі.

— Ми купці з Кіпру, — одказав на те Саладін, — звідти ми оце і їдемо у наших справах аж до Парижа.

— Дай боже, — каже тоді мессер Торелло, — щоб у нашій країні були такі шляхтичі, як у вас на Кіпрі купці.

Поговорили вони отак якусь часину про всяку всячину, аж тут і вечерея наспіла, і господар запросив їх ласкаво до столу. Хоч вечерю готували наспіх, проте гостей прекрасно обслужили і добре вконтентували. Як прибрали з столу, мессер Торелло помітив, що гості втомились, і, поклавши їх спати у розкішні постелі, пішов і сам на спочинок.

Слуга тим часом з'їздив до Павії і переказав, що треба, своїй панії; вона ж, діючи радше по-царському, аніж по-жіноцькому, поскликала, не гаючись, друзів і численних служителів мессера Торелла, веліла приготувати все потрібне для великої урочистості, запросити на бенкет при світлі смолоскипів іменитих городян, придбати досить сукна, едабу і хутер, — одне слово, зробила все так, як переказав їй чоловік.

Коли настав день і гості повставали, мессер Торелло сів разом із ними на коня, велів принести своїх мисливських соколів і, повівши гостей до поблизького броду, показав їм, як вони в нього літають. Коли Саладін спитав, хто б міг провести їх до Павії, до найкращого заїзду, мессер Торелло сказав:

— Я проведу вас сам, бо й мені якраз треба туди з'їздити. Вони повірили йому і радо рушили разом із ним у дорогу.

По дев'ятій годині доїхали вже й до міста; гадаючи, що їдуть до найліпшої гостиниці, вони прибули разом із Кессером Тореллом до його дому, де їх привітало щонайменше п'ять десятків найвизначніших городян, які миттю схопились за поводи й стремена. Побачивши сее, Саладін і його супровідники зразу зрозуміли, в чім річ, і сказали:

— Мессере Торелло, не сього ми в вас просили: ви й так уже зробили занадто багато для нас минулої ночі, більше, ніж ми того хотіли. З вашого дозволу ми поїдемо собі далі своєю дорогою.

— Панове, — одповів на те мессер Торелло, — те, що я зробив для вас учора ввечері, завдячую я більше фортуні, аніж вам, бо вона захопила вас у дорозі в таку годину, що вам хоч-не-хоч довелось завітати до мого скромного дому; що ж до сьогоднішнього ранку, то його я завдячуватиму цілковито вам, і разом зі мною сі

шановні люди, що стоять навколо вас. Якщо вам здається, що буде ввічливо одмовитись пообідати з ними, то ви можете так і зробити, коли ваша хіть.

Бачить тоді Саладін, що годі відмовитись; ізліз він і супутники його з коней на превелику радість іменитим гостям, і їх поведено в покої, що вже були препишно для них опоряджені; тут вони зняли з себе подорожню одежу, освіжились трохи і згодом вступили до святково убраного залу. Тут подано їм воду — руки мити, а потім посаджено всіх до столу і пригостено чудовим обідом — багато було там різних виборних наїдків, що хоч би й самому цісареві, то не сором було б. Хоча Саладін і його супутники були неабиякими особами і звикли до всякої пишноти, але вони дивувались тому всьому і мали се за велику розкіш, зважаючи на те, що господар був, як їм було відомо, простий собі шляхтич, а не можновладний магнат.

Як обід скінчився і зі столів було прибрано, гості завели розмову про всяку всячину, та що стояла сильна спека, то павійські городяни пішли з призову мессера Торелла одпочити, а сам він, залишившись з трьома чужосторонніми гостями, повів їх до іншої кімнати, бо хотів, щоб вони побачили все найдорожче, що він мав. Тож велів покликати туди й статечну дружину свою: вона ж, уродлива і станом висока, підійшла до них, пишно вбрана, з двома синками, наче янголятами, по боках і приязно з ними привіталась. Побачивши господиню, гості повставали, щоб ушанувати її, а потім попросили сісти коло себе і похваляли в один голос, які-то в неї гарні дітки. Коли вона розмовилась із ними по-хорошому, а мессер Торелло саме кудись на хвильку вийшов, то спитала в них чемненько, звідки вони й куди путь верстають, на що гості дали їй таку саму відповідь, як перше її мужеві. Тоді пані сказала їм, усміхаючись:

— Ну, то бачу я, що тут і моє жіноче піклування може вам у пригоді стати: прошу вашої ласки, любії гості, не погребуйте невеличким гостинцем, що зараз вам сюди принесуть. Правда, жінки по малій спроможності своїй малі і приноси приносять, то прошу вже вас, прийміть, що є — хоч і не дорогий дарунок, зате од щирого серця. Тоді веліла принести кожному по парі плащів, та не таких, як ото купці або міщани носять, а панських, підшитих один едвобом, а другий хутром, три жупани-злотоглави та тонкої ільняної білизни і сказала:

— Візьміть собі отсе, отак одягла я і мужа свого; не погребуйте і білизнаю: хоч вона й не дорога, та може знадобиться — жінки од вас далеко, проїхали ви вже багато, а ще ж скільки їхати; купці ж, я знаю, звикли до охайності та чепурності.

Вельможні гості дивом дивували, бачивши, що мессер Торелло нічим для них не скупиться: і шати ж дарує їм такі розкішні, зовсім не купецькі; чи не здогадався, буває, хто вони такі?

— Добродійко, — сказав один із них, — великі се дарунки, і нам аж ніяково їх приймати; та коли ви вже так просите, то хіба ж можна одмовитись?

Тут повернувся мессер Торелло, і дружина його, приручивши гостей Божій опіці, попрощалась із ними й пішла ще й слуг їхніх деякими гостинцями обмисляти, які їм годились. Господар же впрохав після довгих розмов гостей, щоб вони погуляли в нього увесь день; поспавши трохи, вони убрались у нову одежу і поїхали верхи разом із ним

на місто трохи подивитись, а як настав час вечері, попоїли до смаку посполу з іншими іменитими гостями та й лягли спочивати. Вставши назавтра рано, побачили в дворі замість своїх здорових коней трьох здорових, як змії, ступаків і під слуг так само трое свіжих, кріпеньких коненят. Подивився на них Саладін та й каже своїм супутникам:

— Далєбі, немає на всім світі другого такого ввічливого, щедрого й гостелюбного чоловіка, як сей; якщо королі християнські так королюють, як сей лицар лицарює, то не здоляє султан вавилонський і одному одсіч дати, не то що всім, які проти нього лаштуються!

Зрозумівши, що й од сього дарунка їм не одмовитись, вони подякували красенько й посідали на коней. Мессер Торелло з своїми приятелями провів їх іще далеченько за місто, і хоч Саладінові прикро було з ним розлучатись, так він його за сей час улюбив, та він попрохав його, щоб уже вернувся, бо їм іще далека лежала дорога. Мессерові Тореллу теж не легко було з ними розставатись.

— Панове, — сказав він, — я зроблю так, як ви просите, та ось що вам скажу: я не знаю, хто ви такі, і не буду од вас допитуватись понад те, що ви самі з ласки вашої про себе сказали, але все-таки мені не віриться, щоб ви були купцями. Щастя вам боже!

Саладін, попрощавшись вже з іншими супровідниками, сказав мессерові Тореллу:

— Добродію, може статись, що ми ще колись покажемо вам свій товар, і тоді ви остаточно упевнитесь, хто ми такі. З Богом!

Саладін із своїми супутниками поїхав далі, твердо вирішивши, що як тільки живий буде, як не загине на війні, що от-от почнеться, то пришанує мессера Торелла з не меншою пишнотою, ніж той ушанував його; довго ще говорив він про нього з прибічниками своїми, вихваляючи і його самого, і пані його, і всі його дії та вчинки. Об'їхавши ж не без великого труда всі західні країни, він сів із своїми людьми на корабель і вернувся до Олександрії; розвідавши добре, що там і як, він заходився готуватись до оборони.

Мессер Торелло повернувся до Павії і довго ще мізкував, що то за гості в нього були, та і близько до істини не домізкувався. Коли проголошено хрестовий похід і скрізь почало збиратися рушення, мессер Торелло, хоч як жінка просила й плакала, вирішив і собі йти до війська. Налаштував усе, що треба, і, сідаючи на коня, так сказав коханій своїй дружині:

— Бачиш, жінко моя люба, рушаю я в сей похід і задля слави мирської, і заради спасіння душі своєї; звіряю на тебе все добро наше і честь. Добре знаю, куди їду, та не маю певності, чи назад вернуся: чи то ж мало який трапунок може мені притрапитись? Тим прошу я в тебе одної ласки: хоч що зо мною станеться, як не матимеш певної вістки, що я живий, то пожди мене, не виходь за іншого заміж один рік, один місяць і один день, рахуючи з сьогоднішнього, коли я од'їжджаю.

— Мессере Торелло, — одповіла йому жінка крізь сльози, — не знаю, як я буду в такому горі жити, що ти од мене їдеш, та як я переживу се горе, а з вами, боронь боже, щось трапиться, то можете бути, покіль віку вашого, певні, що я, покіль віку мого, буду

жінкою мессера Торелла і зроду його пам'яті не зраджу.

— Я цілком певен, жінко, — одказав їй мессер Торелло, — що наскільки те буде залежати од тебе, ти дотримаєш сієї обітниці. Але ти молода, гарна, доброго роду, всім відомі твої хороші прикмети, — тому я не сумніваюсь, що не один шляхтич проситиме твоєї руки у братів твоїх і кривних, як про мене прийде лиха звістка; чи хотітимеш ти, чи ні, а будеш змушена мимоволі їм підкоритися. З сієї-то причини я й прошу тебе, щоб ти ждала мене до призначеного реченця, і аж ніяк не довше.

— Я зроблю все, що зможу, — сказала жінка, — щоб дотримати свого слова, а як і змусять мене вчинити інакше, то принаймні ваше прохання виконаю неодмінно. Молю Бога, щоб він за сей час не привів ні мене, ні вас до такої крайності.

Сее сказавши, пані з плачем обняла мессера Торелла і, знявши з свого пальця персня, оддала мужеві, промовивши:

— Як умру я, може, раніше, ніж із вами побачусь, то, дивлячись на сей перстень, згадуйте про мене.

Він узяв того персня, сів на коня і, попрощавшись із усіма, рушив у дорогу. Доїхавши з супутниками своїми до Генуї, він сів тут у галеру, поплив у море і через деякий час прибув до Аккри, де приєднався до всього християнського війська. Та в війську, як на те, почала лютувати пошесть велика і моровиця, і султанові удалося, — чи то вже завдяки розуму своєму, чи щастя таке мав, — зайняти в полон усіх майже недогибків християнських; пішов той ясир по різних городах агарянських у тюрми.

Між тими полонянами був і мессер Торелло; йому припало сидіти в олександрійській тюрмі. Ніхто його там не знав, та він боявся й одкриватись будь-кому; з тої гіркої нужди почав він там птахів мисливих до ловів заправляти, бо в сьому ділі великий був із нього майстер. Скоро слава про нього дійшла й до самого Саладіна; він визволив його з темниці і взяв до себе за сокольника. Мессер Торелло, якого султан уживав не інакше як Джавуром (себто, по-їхньому, християнином), не впізнав Саладіна, так само як і той його, і витав душею в рідній Павії; кілька разів поривався він тікати, та все йому не щастило. Одного разу, коли до Олександрії прибули якісь генуезці, щоб викупити в Саладіна декількох своїх городян, і мали вже вертатись додому, мессер Торелло надумав написати до своєї жінки, що він живий і постарається якнайшвидше прибути до неї, тож нехай його почекає. Так він і зробив, упрохавши одного генуезця, котрого випадком знав, щоб він уручив того листа настоятелеві Золотоверхого Петрівського собору, який доводився йому рідним дядьком.

Отак бідував мессер Торелло в неволі, коли се одного разу Саладін заговорив із ним про птахів, і він осміхнувся, по-своєму якомсь ворухнувши губами; Саладінові запам'ятався той порух, ще коли він був у нього в Павії. От пригадав він собі того гостинного шляхтича й почав пильно придивлятись до свого невільника: здалось йому, що се він і є. Обірвавши розмову про птахів, Саладін спитав його зненацька:

— Скажи, Джавуре, з якого ти західного краю родом?

— Володарю, — одказав йому мессер Торелло, — я ломбардець, сам із міста Павії, чоловік убогий і простого роду.

Як почув те Саладін, то майже цілком упевнився в своєму здогаді; він зрадів і подумав собі: "Аж ось коли Бог погодив мені, що я можу оддячити йому за його гостинність"! Не сказавши йому більше ні слова, він велів розікласти в одній кімнаті усю свою одержу, а тоді повів його туди й спитав:

— Поглянь, Джауре, чи нема серед сії одержу такої, що була б тобі по знаку?

Мессер Торелло почав розглядатись і незабаром помітив той одяг, що жінка його подарувала Саладінові; хоч він і не думав, що то той самий, проте сказав йому:

— Володарю, такої тут ніби немає; тільки отся одержу, та ще ота схожа на ту, в яку я колись одягнувся був разом із трьома переїжджими купцями, що в мене гостювали.

Тоді Саладін, не мігши далі стриматись, обійняв його ласкаво і сказав:

— Ви — мессер Торелло д'Істрія, а я — один із трьох купців, що то їм дружина ваша подарувала сю одержу. Тепер настав час показати вам свій товар, щоб ви — пам'ятаєте, що я казав вам на прощання? — упевнились цілковито, хто ми такі.

Почувши сеє, мессер Торелло зрадів, та водночас і засоромився: радів тому, що приймав колись у себе такого гостя, а соромився, бо йому здавалось, що бідно дуже його вшанував. Тоді Саладін сказав:

— Мессере Торелло, сам Бог прислав вас до мене: знайте ж, що тепер не я, а ви тут господар.

Обидва вони несказанно раділи сій зустрічі. Саладін наказав одягти його по царському і, вивівши його до своїх найславетніших пашів, промовив чимало слів, вихваляючи його великодушність та гостелюбність; вкінці сказав, щоб кожний, кому дорога його ласка, оддавав сьому чужинцеві таку пошану, як би й власній його особі, — всі однині так і робили при султановім дворі, та найбільше ті вельможі, що гостювали в його домі разом із Саладіном.

Тая несподівана велич і слава, що випала тут мессерові Торелло, примусила його забути на деякий час про ломбардські справи, тим більше, що він був певен, що його лист дійшов до дядька. Та в той день, коли Саладін обгорнув християнський табір і зайняв у полон майже все військо, серед тих вояків помер і був похований один провансальський лицар, птах дрібного льоту, на ймення Торелло з Діня; тим багато хто з війська, де мессера Торелла в Істрії знали як одважного воїна, почувши, що помер мессер Торелло, подумали, що то був Торелло не з Діня, а з Істрії, а як незабаром усіх узято в полон, то так ніхто до ладу й не дізнався правди; тим деякі італійці повернулись додому з такою вісткою, — були серед них навіть такі балакуни, що бачили, мовляв, на власні очі, як він помер і як його ховали. Дійшли ті чутки до жінки його і до родичів, — боже, що там було суму того і скорботи! Та хіба лише у них — у всіх, хто сього лицаря знав.

Довга б то була річ оповідати, як журилася, побивалась і плакала його жінка; кілька місяців тяглася та жалоба, а потім, як туга вже трохи попустила, до неї почали свататись найславніші ломбардські шляхтичі, і брати її та інші родичі стали вмовляти її, щоб ішла знову заміж. Кілька разів вона одмовлялась, плачучи, та вкінці мусила скоритись волі кривних — сказала тільки, що тоді вийде заміж, як мине той реченець,

що дав їй мессер Торелло.

Поки ж там у Павії отак до жінки з короткими гужами приступали і до весілля тиждень, може, чи що, зоставалось, мессер Торелло зустрів в Олександрії одного чоловіка, котрого бачив, як він сідав разом із тими генуезцями на галеру; от велів він його до себе покликати й спитав, як їм плавалось і коли вони прибули до Генуї.

— Мій пане, — одказав той, — нещастя спостигло тую галеру; чув я на Криті, де висадився, що поблизу Сицилії налетів на неї страшний вітер-північник і одкинув кудись на мілини берберійські, так що ніхто не врятувався; і моїх двоє братів теж там загинули.

Мессер Торелло повірив його словам, — а вони таки були цілком правдиві, — і згадав, що через кілька днів кінчається той реченець, що давав він жінці, а що до Павії не дійшло од нього жодної вістки, то він був певен, що жінка притьмом вийде заміж. Так йому стало гірко й досадно, що і їжа не йшла на душу; ліг у постіль та й лежить, коли б уже, думає, померти швидше.

Як довідався про те Саладін, що дуже його любив, прийшов до нього і, розпитавши про причину його журби й недуги, докоряв, чому він раніше йому того не сказав, а тоді почав заспокоювати його, запевняючи, що як він його тільки послухає, то зможе повернутись до призначеного терміну в Павію. Та й розказав йому, як те можна буде влаштувати.

Мессер Торелло поиняв віри Саладінові, бо й раніше вже чув не раз, що такі штуки робились; він підбадьорився трохи і почав прохати в Саладіна, щоб він не барився дуже. Тоді Саладін наказав одному своєму ворожбитові, який не раз уже показав йому своє уміння, щоб він за одну ніч чарами переніс мессера Торелла на ліжкові в Павію; ворожбит запевнив, що все буде зроблено, треба тільки буде для того мессера Торелла приспати. Саладін повернувся до мессера Торелла, що твердо наважився або згинуть, або повернутись до Павії на призначений термін, і сказав йому так:

— Мессере Торелло, якщо ви так вірно любите дружину вашу і боїтесь, щоб вона не вийшла заміж за іншого, то, бачить Бог, я не можу вам за се дорікати, бо з усіх жінок, яких я будь-коли бачив, вона заслуговує найбільшої любові й похвали за звичаї свої і обичаї (не кажу вже нічого про красу, бо то тільки цвіт марний). Дуже люблю мені було б, як уже доля привела вас сюди, щоб увесь той час, який іще судилось прожити і вам, і мені, ми пробули тут разом, яко рівноправні володарі мого царства. Та вже як не дав мені того Бог, як ви наважились або загинути, або прибути вчасно до Павії, то я був би радий теж довідатись про те загодя, щоб я міг допровадити вас до дому вашого з такою почесною, шанобою і супроводом, яких вимагає ваша доблесть. Та се тепер неможливо, бо ви бажаєте перенестись туди негайно; ну що ж, доведеться мені припровадити вас туди таким способом, як я вам казав.

— Пане мій любий, — одказав на те мессер Торелло, — і без цих слів учинки ваші цілком достатньо показали мені ваше до мене благовоління, якого я жодною мірою не заслужив; я живу й помру, вірячи в щирість вашу, хоч би ви мені нічого й не сказали. Та я вже твердо на все наважився і прошу вас одного тільки — щоб те, що ви хочете для

мене зробити, було зроблене швидше, бо завтра минає останній день реченця, до якого мене мають ждати.

Саладін одповів йому, що все вже для того підготоване. Другого дня, маючи намір вирядити його тої ночі, він велів поставити в великій залі велике, розкішне ліжко з оксамитними та грезетовими, як у них заведено, перинами, а зверху постелити укривало, штудерно сипане буйними перлами та самоцвітами, що потім тут у нас і ціни йому не склали, і дві подушки, що для такої постелі годились. Зробивши сєє, він загадав одягти мессера Торелла, що вже трохи поздоровшав, у сарацинську одєжу, прегарну і препишну, що зроду такої ніхто не бачив, а голову завинути, по їхньому звичаю, довгою чалмою. Було вже нерано, коли Саладін із пашами своїми пішов до тієї кімнати, де лежав мессер Торелло, і почав йому казати, мало не плачучи:

— Мессере Торелло, близиться та година, що має нас із вами розлучити, а тим що я не можу ані сам вас супроводити, ані жодного іншого супроводу дати (сього зробити неможливо при такому способу мандрівки), то прийшов я сюди, в кімнату, попрощатися з вами. Перше ніж припоручити вас Божій опіці, я попрошу вас заради любові і приязні нашої, щоб ви не забували мене і, влаштувавши всі ваші справи в Ломбардії, вибрались якомсь до мене, поки ми ще з вами на сім світі держимось, аби я міг хоч тоді, порадувавшись зустрічі нашій, те надолужити, що нині я неспроможен заради вашого поспіху вчинити; а поки те станеться, то нехай вам не буде клопітно хоч листовно зі мною розмовляти: як треба вам чого буде, сміло просіть — і я з дорогою душею, як ніхто на світі, уволю всяке ваше прохання.

Мессер Торелло не міг стримати сліз і крізь той плач одказав небагатьма словами, що поки віку не забуде його благодії і великодушності і, якщо живий буде, неодмінно зробить так, як він сказав. Тоді Саладін обійняв його ніжно, поцілував і промовив плачучи:

— Ну, щастя вам боже!

По сій мові вийшов із кімнати, а за ним і паші, попрощавшись з мессером Тореллом, пішли до великої зали, де стояла налаштована постіль. Було вже нерано, і ворожбит квапив їх, щоб добре справити своє діло. Тут прийшов лікар із снодійним зіллям і, запевнивши хворого, що сей напій його покріпить, дав йому випити; невдовзі мессер Торелло заснув. Так його, сонного, й перенесено з Саладінового наказу на те розкішне ліжко, і сам султан поклав йому в приголів'ї чудовий предорогий вінець із таким знаком, що згодом усім ясно стало, що то гостинець од Саладіна лицаревій дружині; потім надів йому на палець каблучку з карбункулом, що світився так, мов смолоскип горів, — тому каменю й ціни не було, — тоді приперезав йому шаблю з коштовними оздобами, на шию почепив намисто з перел небачених і самоцвітів, поставив із двох боків дві золоті миси, повні червінців, і поклав іще багато намиста всякого, перснів, поясів литих — усього й не перекажеш. Сєє зробивши, він іще раз поцілував мессера Торелла, а ворожбитові сказав, щоб той не гаявся: і справді, ліжко з мессером Тореллом тут же при Саладінові знялося з місця й полетіло, а султан залишився, говорячи про нього з своїми пашами.

Уже мессер Торелло опинився, як і бажав того, в Золотоверхому Петрівському соборі в Павії, з усіма тими оздобами й кленодами, і ще спав, коли задзвонено до ранньої служби і ризничий, увійшовши до церкви з свічкою в руці, зразу заглянув тес пишне ложе; здивований і перестрашений, він кинувся тікати. Як побачив настоятель із ченцями, що він тікає, зачудувались і спитали його, в чім річ. Ризничий розказав їм.

— Гай-гай, — сказав йому настоятель, — ти вже в нашім монастирі не новак і не слимак який, а так перелякався! Ану ходімо подивимось, що там воно за вова.

Посвітивши свічки, настоятель із ченцями пішли до церкви й побачили тес ліжко пишне да розкішне, а на ньому лицаря сонного; поки вони стояли так оподаль, боязко розглядаючи тую неймовірну пишноту, дія випитого трунку пройшла, і мессер Торелло, глибоко зітхнувши, прокинувся. Як побачили те ченці, а з ними й настоятель, полякались і рвонули навікача, гукаючи: "Господи, помилуй!"

Мессер Торелло розплющив очі, розглянувся кругом і зрозумів, що він там і є, куди просив у Саладіна, щоб його доправлено. Тоді підвівся, сів на ліжкові й почав роздивлятися на ті скарби, що були круг нього; хоч і раніше відома була йому гойність Саладінова, та аж тепер спізнав він по-справжньому, яка її міра. Не сходячи з постелі, він почув, як тікають од нього ченці, і догадався, з якої причини, та й окликнув настоятеля по імені, попрохавши не боятись його, бо він — Торелло, його небіж. Почувши сеє, настоятель перелякався ще дужче, бо вважав, що він помер кілька місяців тому, але за якусь хвилю, заспокоєний доказами розуму і чуючи, що небіж його знов кличе, він поклав на себе хреста святого і підійшов до нього ближче.

— Панотче, — сказав йому Торелло, — чого-бо ви мене боїтесь? Я живий з Божої ласки й повернувся сюди з замор'я.

Хоч він заріс страшною бородою й одежа була на ній сарацинська, настоятель усе-таки впізнав його і, оговтавшись, узяв за руку, промовивши:

— Вітаю тебе сердечне, синку мій! А тоді почав казати далі:

— Не здивуй, — каже, — що ми тут усі поперелякувались, бо нема в сьому місті нікого, хто не був би певен, що ти загинув; скажу тобі навіть, що мадонна Адальета, дружина твоя, здавшись проти своєї волі на просьби й грозьби своїх родичів, знову виходить заміж і сьогодні вранці має поїхати до молодого — там уже все приготовано до весільної учти.

Мессер Торелло устав із пишної своєї постелі і радісно почоломкався з настоятелем та ченцями, просячи їх, щоб тим часом нікому не казали про його повернення, поки він тут однієї справи своєї не влаштує. Тоді, велівши поховати ті дорогі клейноди, він оповів настоятелеві всі свої пригоди. Настоятель, радіючи його щасній долі, разом із ним оддав дяку Господові. Тоді мессер Торелло спитав у нього, за кого має виходити заміж його дружина; той розказав йому.

— Перш ніж дізнаються люди про моє повернення, — сказав тоді мессер Торелло, — хочу я подивитись, як моя дружина себе на весіллі поводитиме. Хоч і не заведено, щоб духовні особи на такі учти ходили, та я попрохав би вас, щоб ви разом зі мною пішли туди.

Настоятель сказав, що зробить се з дорогою душею; коли добре розвиднілось, він переказав молодому, що хоче прийти на весілля з одним своїм товаришем, а той одповів, що се буде йому вельми приємно.

Як надійшла година весільного бенкету, мессер Торелло в своєму сарацинському вбранні подався удвох із настоятелем до дому молодого; всі зглядалися на нього, мов на дивовижу яку, і ніхто, звісно, не впізнавав, а настоятель казав усім, що сього сарацина султан посилає послом до французького короля. І от мессера Торелла посаджено якраз навпроти його жінки; він дивився на неї з великою втіхою, і знати було їй з лиця, що се весілля її непомалу засмучує. Вона теж час од часу на нього поглядала — не тому, що впізнала, бо й борода в нього була незвична, і вбрання чудернацьке, а головне те, що вона вже віддавна його за мертвого мала. Тут мессер Торелло вирішив, що надійшла слухна хвиля перевірити, чи вона його ще пам'ятає; він зняв з руки персня, що жінка йому подарувала, як він од'їжджав, і, поманивши до себе пахолка, що їй прислуговував, сказав йому:

— Скажи од мене молодій, що в моїм краю є такий звичай: коли якийсь чужинець, як от я, гуляє на весіллі в молоді, як от вона, то молода, щоб показати, що їй приємна його присутність, посилає йому вина в келисі, з якого сама п'є; як же гість надіп'є з того келиха, скільки схоче, й закриє його, тоді молода допиває вино до дна.

Пахолок передав тую мову панії, котра, будучи жінкою розумною і ввічливою і гадаючи, що гість її — вельможний чоловік, якого варто вшанувати, веліла взяти великий золочений келих, що стояв перед нею, налити в нього по вінця вина і почастувати гостя. Так же і зробили. Мессер Торелло поклав того персня собі в рот, і, п'ючи з келиха, впустив його в вино, так, що ніхто й не постеріг; залишивши в келисі трохи вина, він прикрив його і передав молодій. Та взяла келиха, щоб до кінця додержати звичаю його країни, відкрила і, піднісши до уст, побачила той перстень. Мовчки глянувши на нього, вона впізнала, що се той самий, котрий дала мужеві в день од'їзду, взяла його і, придивившись пильніше до того, кого вважала за чужинця, упізнала в нім свого мужа. Мов несамовита, перекинула вона стіл, за яким сиділа.

— Се мій пан, се мессер Торелло! — закричала.

Та й кинулась до нього, як була, у весільному вбранні, через стіл, заставлений усячиною, і так міцно його обняла, що ніхто не міг її од його шиї одірвати, що вже їй там не казали, що не робили, аж поки сам мессер Торелло не вгамував її, сказавши, що для обіймів матимуть вони ще багато часу.

Тоді вона схаменулась, а мессер Торелло попрохав, щоб усі замовкли, бо весільчани зняли великий гам — дехто був обурений, та більшина раділа тому, що між них появилася такий лицар. Як той гомін ущух, мессер Торелло розповів про всі свої пригоди з дня од'їзду і по сьогоднішній день, додавши наприкінці, що шляхтичеві, котрий, уважаючи його мертвим, зашлюбився з його дружиною, не буде, мабуть, неприємно повернути її живому першому мужеві. Дещо збентежений молодий одповів по-дружньому, що мессер Торелло має право розпоряджатись по своїй уподобі тим, що йому належить.

Мадонна Адальєта поклала набік обручку й вінець, що дав їй новий наречений, одягла на палець перстень, що вийняла з келиха, а на голову той вінець, що прислав їй султан; вийшовши з дому, в якому гуляли, вони попрямували урочистим весільним походом до господи мессера Торелла на превелику втіху зажуреним його друзям і родичам, на превелику радість усім городянам, що дивились на нього, мов на чудо яке. Мессер Торелло оддав частину подарованих йому коштовностей тому чоловікові, що витратився дарма на весілля, а також уділив дещо й настоятелям та іншим людям і послав до Саладіна кількох посланців, сповіщаючи його про своє щасливе повернення та запевняючи в дружбі своїй і відданості, і багато ще років жив із достойною своєю дружиною, одзначаючись іще більшим, ніж перше було, гостелюбством.

Отак щасливо скінчились злигодні мессера Торелла і його любої господині, отака дісталась їм нагорода за привітність їхню незвичайну та щедроту, завжди готову до послуг. Багато є таких людей, що намагаються показати себе привітними й щедрими, та, хоч і мають чим, роблять се нещиро, заздалегідь розраховуючи мати собі од того якийсь зиск; нехай же не дивують ні вони самі, ані хто інший, якщо вони не діждуться за се правдивої нагороди.

ОПОВІДКА ДЕСЯТА

На прохання своїх підданців маркіз Салуцький одружується, узявши по своїй уподобі просту селянку. Як вона народила йому двох дітей, він удає, ніби велів погубити їх, а потім, говорячи, що вона йому обридла і він хоче одружитися з іншою, приводить у свій дім дочку, нібито се — молода, а жінку проганяє в самій сорочці. Побачивши, як терпливо вона все те зносить, він вертає її до себе, показує їй уже дорослих дітей і, полюбивши її по-справжньому, шанує сам і всім велить шанувати її яко маркізу.

Коли скінчилась довга королева оповідка, яка, здається, дуже всім припала до вподоби, Діоней промовив сміючися:

— Той, благуватий чоловік, що закликав уночі мару, щоб зашкодити сторчовому ребру, не дав би й ламаного шеляга за ті похвали, якими ви так щедро осипаєте мессера Торелла!

А потім, знаючи, що, крім нього, нема вже кому оповідати, почав так:

— Добротливі мої пані, якщо я не помиляюсь, сьогоднішній день був цілком присвячений королям та султанам і подібним до них особам; не бажаючи збочити з цього спасенного шляху, я надумав розказати вам про одного маркіза — та не про великодушний його подвиг, лиш про безрозумне шаленство, хоч скінчилося воно й щасливо. Нікому не раджу брати з нього приклад, бо то була велика несправедливість, що та його дурниця на добре вийшла.

Давно те діялося, що в роду маркізів Салуцьких старшим був один молодик на ймення Гвальтьєрі; не мавши ані жінки, ні дітей, він одно знай робив — птахів ловив та на звіра полював, а про одруження та про дітей і гадки не мав, — за се його інакше як мудрим не назвеш. Але його васалам се не подобалось, і вони не раз просили його одружитись, щоб він не лишився без спадкоємця, а вони без сеньйора; казали, що

знайдуть йому молоду з такого хорошого роду, на яку він може покладати певну надію і якою буде цілком задоволений. На те Гвальтьєрі одказав:

— Друзі мої, ви примушуєте мене зробити те, чого я зроду не думав робити, знаючи, як важко знайти собі таку жінку, щоб до натури припала, скільки їх єсть невдалих і як гірко живеться тому чоловікові, що взяв собі дружину не до мислі. От ви кажете, що можете нараяти мені добру жінку, бо певно знаєте, що така й така — чесного батька-матері дитина; то все дурниці. Звідки вам відомо, хто в них батько і які були тайнощі в матері? А хоч би ви все те і справді знали, то чи ж мало є дочок, що не схожі на батьків та матірок? Та вже як ви так дуже хочете опутати мене сими путами, то нехай і так; тільки щоб не було мені на кого нарікати, як оженюся невдало, то виберу собі жінку сам, та глядіть мені, коли не будете шанувати яко володарку свою ту, що я візьму, то щоб не довелось вам пожалкувати, що змусили мене одружитись проти моєї волі.

Його підлеглі одповіли, що на все будуть згодні, аби тільки він оженився. Гвальтьєрі давно вже був накинув оком на одну вродливу й скромну дівчину-селянку, що мешкала на підзамчі, і здалося йому, що з нею він міг би жити щасливо; тож, не шукаючи собі пари деінде, надумав посватати її. От покликав він перед себе батька її, убогого чоловіка, та й погодився з ним, що візьме його дочку, а тоді поскликав своїх васалів з усього краю і так їм сказав:

— Друзі мої, ви бажали есте і бажаєте, щоб я оженився; ну що ж, я так і зроблю вам на догоду, хоч самому не дуже й хочеться. Нагадаю вам, що ви колись обіцяли дати мені волю на вибір і шанувати яко вашу володарку ту, кого я візьму, хто б вона не була; нині настав час і вам, і мені дотримати своєї обіцянки. Я знайшов дівчину собі під мислі, вона живе звідціля недалеко; я вирішив з нею одружитись і ввести її через кілька день до свого дому. Подбайте ж про те, щоб справити весілля якнайкраще, так, щоб і ви, і я були задоволені з того, що всі ми чесно справили своє слово.

Статечні люди зраділи тому й сказали, що гаразд, — кого б він не взяв собі за жінку, вони будуть її поважати й шанувати яко свою володарку. Тоді почали всі лаштуватись до весілля, щоб було воно пишне да розкішне, так само робив і Гвальтьєрі. Він велів спорядити велику, пребагату учту і запросити на неї силу-силенну друзів, кривних і значних та й простіших людей з околиці; тоді наказав понашивати чимало гарних і дорогих убрань, примірявши до одної служебки своєї, яка, як йому здавалось, була такої самої постаті, як і та дівчина; крім того, наготував усе, що треба для молодої — персні, пояси, коштовно оздоблений вінець тощо. Коли настав день, призначений для весілля, Гвальтьєрі сів перед дев'ятою годиною на коня, а з ним і запрошені весільні гості і, давши в замку належний розпорядок, сказав:

— Панове, час їхати по молоду.

Рушивши в дорогу, він скоро прибув із супутниками своїми в підзамчанську слободу; під'їхавши до хати того бідняка, він зустрів його дочку, що поспішала од криниці з водою, щоб устигнути потім подивитись разом з іншими селянками, як їхатиме маркізова наречена. Побачивши дівчину, Гвальтьєрі окликнув її на ім'я (звали її

Грізельда) і спитав, де батько, на що вона засоромлено одповіла:

— Удома, ясний пане.

Тоді Гвальтьєрі зліз із коня і, велівши всім почекати його тут, зайшов у бідну хатчину до батька її старого на ймення Джаннуколо і сказав йому:

— Я прийшов сватати Грізельду, та наперед хочу при тобі спитати в неї дещо.

Та й спитав її, чи буде вона, як він її за себе візьме, завжди йому годити, чи буде терпіти, як він щось таке скаже чи зробить, чи буде його у всьому слухатись і ще багато такого; на все те вона одказала, що буде. Тоді Гвальтьєрі взяв її за руку, вивів із хати, казав їй роздягтись догола при всіх гостях, що з ним були, і, велівши принести пишні вбори, що справив для того, наказав зодягти її мерщій і взути, а на волосся її розпущене вінець дорогий положити.

— Панове, — сказав він гостям, що зачудовано на все те дивились, — ось та, що я думаю взяти собі за дружину, як вона того хоче.

Тоді звернувся до вкрай збентеженої і засоромленої дівчини:

— Грізельдо, — питає, — чи хочеш, щоб я був тобі мужем?

— Так, ясний пане, — одповіла дівчина.

— А я хочу, щоб ти була мені дружиною, — сказав Гвальтьєрі та й заручився з нею отак привселюдно.

Тоді посадив Грізельду на доброго румака і повіз її з пишним почтом до свого замку. Там уже був наготований розкішний бенкет, і весілля було таке врочисте, ніби він одружився з дочкою французького короля.

Молода, здавалось, перемінила разом з одежею і звичаї свої, і всю душу. Вона була, як ми вже сказали, вродлива з лиця і хороша станом, а тепер до тої краси приєдналась іще люб'язність, привітність і благородні манери, начеб вона була не простою сільською дівчиною, що вівці пасла, а зроду шляхтянкою; всі, хто знав її раніше, дивом дивували такій переміні. До того ж вона була вельми слухняною і догідливою дружиною, і маркіз уважав себе за найщасливішого мужа на світі, а до підданців маркізових ставилась вона так мило й чемно, що всі любили й поважали її з щирого серця та молили Бога, щоб послав їй у всьому щастя й долю. То було говорили люди, що необачно вчинив Гвальтьєрі, взявши собі таку жінку, а тепер визнали його за розважливого й мудрого чоловіка, бо ніхто інший, крім нього, не міг би ніколи розпізнати тої великої чесноти під убогою і грубою селянською одежею. Одно слово, пройшло небагато часу і про Грізельдину добрість і честивість почали говорити не лише в її маркізстві, а й по сусідніх землях, а ті, що казали, ніби маркіз помилився у виборі дружини, мусили замовкнути.

Доживши деякий час із маркізом, Грізельда зайшла в тяж і спородила в належну пору дочку на превелику втіху мужеві. Та раптом маркіза пройняла дивовижна думка: намислив він випробувати жінчину довготерпеливість нескінченними образами і зневагами. З удаваним гнівом почав він їй говорити, що люди його незадоволені тим, що вона простого роду, особливо тепер, коли діти пішли, а найдужче, мовляв, на те ремствують і нарікають, що вона йому не сина, а дочку вродила. Почувши сії речі,

жінка не змінилась анітрохи в лиці і не виявила найменшого незадоволення.

— Пане мій, — сказала вона, — чини зі мною так, як тобі здасться кращим для честі твоєї і спокою; я буду всім задоволена, бо знаю, що я їх не варта і не гідна тої шани, до якої ти підніс мене своєю лицарськістю.

Ся відповідь дуже сподобалась маркізові, бо він побачив, що вона анітрохи не запишилась тою честію, що оддавав їй він чи його васали. Проте через деякий час він ізнову натякнув їй, що його підданці не можуть стерпіти, що вона породила дівчину, а потім прислав до неї одного слугу, навчивши його, що має робити й казати; той промовив до Грізельди з засмученим видом:

— Мадонно, як я не хочу марно пропасти, то мушу виконати наказ мого пана. — Він велів мені взяти вашу дочку і...

Та й не сказав більше ні слова. Грізельда, почувши сії слова і побачивши, який засмучений той слуга, пригадала, що казав їй раніше Гвальтьєрі, і вирішила, що він велів згладити дівчинку з світу; взяла її швиденько з коляски, поцілувала й перехрестила і, згнітивши жаль на серці, з спокійним лицем передала дитину слугі.

— На, — каже, — зроби все так, як велів тобі твій пан і мій, лиш прошу тебе, не давай її на поталу хижому звіру і птаству, як не було од нього такого наказу.

Слуга взяв дівчинку й переказав маркізові все, що говорила жінка, а він, дивуючись її твердості, послав його з дитиною в Болонью до одної своєї родички, просячи її, щоб вона, не одкриваючи нікому, чия се дочка, виховала дбайливо дитину і навчила її доброго звичаю.

Через який там час Грізельда знову завагітніла і повила вже сина; Гвальтьєрі невимовно тому зрадів, але, не задовольнившись тими муками, що він уже завдав жінці, вирішив нового їй жалю наробити. От одного дня він прийшов до неї і сказав гнівливо:

— Жінко, відколи ти породила сього хлопчика, я не маю спокою од своїх васалів — так гірко вони нарікають на те, що Джаннуколів онук буде після мене панувати над ними; боюсь я, щоб і мене самого не скинули, тож краще, мабуть, буде зробити з ним те саме, що з дівчинкою, а тоді з тобою розлучитись і другу собі жінку взяти.

Грізельда вислухала його незворушно і коротко одповіла:

— Мій пане, аби тільки ти був задоволений, чини собі, що хочеш, а про мене не думай: мені в тому щастя, щоб тобі добре було.

Через деякий час Гвальтьєрі прислав чоловіка по сина, так як перше по дочку, і, вдавши, ніби велів згубити його, послав хлопця на виховання до Болоньї, куди й дівчинку, а жінка прийняла те так само сумирно й покірно, як перший раз. Гвальтьєрі дуже дивувався і гадав собі, що, певне, жодна інша жінка того б не попустила; якби він не бачив, як ревне любила вона дітей, то подумав би, що вона чинить так із байдужності, але тепер він пересвідчився, що з мудрості. Його підданці, гадаючи, що він справді звів дітей із світу, ремствували на нього, що він такий жорстокий, а дружину його хто зна-як жаліли; вона ж нічого іншого не сказала тим жалібникам, котрі вбитих діток оплакували, як лише те, що воля їхнього батька — їй закон.

Минуло чимало років по тому, як народилась дівчинка, і Гвальтьєрі вирішив

востаннє поставити на пробу жінчину терпливість. Він почав говорити своїм васалам, що не воля його жити далі з Грізельдою, що легковажно вчинив він, коли з молодого розуму з нею оженився, тим докладе тепер усіх зусиль, щоб добитись од папи дозволу взяти собі другу, а Грізельду покинути. Статечні люди непомалу його за такі речі картали, та він водно казав — так мусить бути. Як почула про те Грізельда, то вельми засмутилась, гадаючи, що доведеться їй знов до батьківської хати вертатись та вівці пасти, а муж її укоханий буде в сей час розкошувати в обіймах другої; та не одну вже од долі напасть витримала вона твердо, тож вирішила кріпитись і тут. Через деякий час Гвальтьєрі дістав десь фальшовані листи, нібито з Рима, і показав своїм підданцям, що от, мовляв, папа дозволяє йому розлучитися з Грізельдою і оженитися вдруге. Тоді покликав її до себе та й сказав так при людях:

— Слухай, жінко, я одержав од папи дозвіл покинути тебе і взяти собі іншу дружину, бо мої предки були великі можновладці і пани сього краю, а твої — з діда-прадіда селяни, тим я не хочу більше жити з тобою: вертайся собі до батька в хату з тим віном, що ти мені принесла, а я знайду собі якусь пристойнішу пару.

Почувши сії слова, Грізельда, всупереч жіночій своїй натурі, стримала, хоч і не без великого зусилля, сльози і промовила:

— Пане мій, я завше була того свідома, що мій низький рід аж ніяк не відповідає вашій високій вельможності, і визнавала, що шлюб мій із вами залежав цілком од вас та од Бога; я ніколи не вважала за свій власний сей великий дар, лиш за позичений. Коли ви завволите взяти його назад, мені любо буде вам його повернути; ось обручка, якою ви зо мною заручились, — візьміте її. Ви кажете, щоб я забрала з собою віно, яке вам принесла, та для сього вам не треба турбувати свого скарбівничого, а мені дбати про мішки та в'ючаки, бо я добре тямлю, що ви взяли мене голою. Якщо годиться мені, на вашу думку, світити тим тілом, що носило в собі зачатих вами дітей, то я піду од вас гольцем, та прошу вас у нагороду за цноту мою дівочу, що я вам сюди принесла і не можу взяти назад, щоб ви дозволили мені з ласки вашої узяти хоч одним одну сорочку в додаток до мого віна.

Маркізові аж плачно стало на душі, проте він сказав їй із суворим видом:

— Гаразд, можеш узяти одну сорочку.

Всі люди, що були при тому, благали маркіза, щоб він дав їй сукню: то ж буде ганьба велика й сором, як вона, пробувши тринадцять літ йому дружиною, вийде з його дому на посміховище людське в самій сорочці. Та шкода було тих їхніх прохань і благань — мусила Грізельда, попрощавшись з усіма по-божому, вертатись од мужа до батька в самій сорочці на хребті, боса й простоволоса: хто її бачив, усі плакали й голосили. Старий же Джаннуколо ніколи собі того в голові не покладав, що маркіз держатиме його дочку за жінку, і ждав, що таке рано чи пізно станеться; він приберіг ту вбогу одежину, що з неї зняли, як Гвальтьєрі її зашлюбив, а тепер дістав її зі сховку; вона одяглась і заходилась, як і раніше, поратись у батька по хазяйству, мужньо переносючи лихі напасті своєї зловорожої долі.

Коли Гвальтьєрі спровадив її отак, він заявив своїм підданцям, що засватав за себе

дочку графа Паназького, і наказав розпочати готування до весілля. Тоді велів викликати Грізельду і, як вона прийшла, сказав їй:

— Грізельдо, скоро в мій дім має прибути нова дружина, що я собі обрав, і я хочу як слід привітати її з приїздом. Ти сама знаєш, що в моїй господі немає жінок, які зуміли б поприбирати гаразд у замку і влаштувати все, що треба для такої урочистості. Тобі усі ці справи добре відомі, тож дай усьому лад, запроси паній, яких, по-твоєму, буде краще, і прийми їх, ніби ти тут сама господиня, а як одбудемо весілля, можеш ізнов вернутись додому.

Од сих маркізових слів серце в Грізельди кипіло, мов на ножі, бо хоч вона зреклася свого щастя, та не зреклася любові до нього, проте вона сказала:

— Гаразд, пане мій, я готова.

Увійшовши в своїй грубій сільській одежі в той дім, звідки вийшла нещодавно в самій сорочці, вона заходилась підмітати і прибирати в покоях, веліла порозвішувати по залах килими і порозстилати доріжки, а потім почала давати лад у пекарні і до всього щиро докладала рук, неначе була в сьому домі послідньою наймичкою, — тоді тільки спочила, коли все було зроблено й налаштовано, як годиться. Потім, велівши од імені Гвальтьєрі запросити на учту всіх навколишніх паній, вона стала чекати того свята. Як настав день весілля, Грізельда, як була, в своїй убогій одежині, гречно й привітно посміхаючись, прийняла в домі всіх запрошених дам.

Маркіз, діти якого тим часом дбайливо виховувалися в Болонї в одної родички, що була заміжжю за графом Паназьким (дівчині вже було дванадцять років — там такою красунею виросла, що ну, а хлопчику — шість), маркіз, кажу, послав свого вірника до того болонського родича, просячи, щоб він приїхав з дочкою його та сином до Салуццо в супроводі численного почту і казав усім, буцім везе ту панянку до нього в заміжжя, не одкриваючи нікому, хто вона справді така. Вельможний родич зробив усе так, як просив його маркіз, вирушив із Болонї і за кілька день прибув разом із дівчиною, її братиком та багатим супроводом якраз під обіди в Салуццо, де вже всі мешканці і чимало людей з сусідніх околиць виглядали нової маркізової нареченої. Коли та нібито графівна, зустрінута дамами, увійшла до бенкетної зали, Грізельда, в чому була, привітно вийшла їй назустріч і промовила:

— Милості прошу, ласкава пані!

Дами ще до того просили Гвальтьєрі, та так і не могли впрохати, щоб він дозволив Грізельді перебути сей час у якійсь іншій кімнаті або принаймні одягти якесь пристойніше плаття, щоб не соромитись так перед чужими людьми; тепер їх усіх посадили за столи, й служебники почали подавати напитки й наїдки. Всі гості дивились на дівчинку й казали, що Гвальтьєрі добру знайшов перемену, та найдужче, либонь, хвалила ту панянку і брата її малого сама Грізельда.

Аж тепер цілком пересвідчився Гвальтьєрі, яка в нього многотерпелива жінка, що жодні образи й приниження неспроможні захитати її міцної вдачі (знав-бо, що не з нетямю, а з мудрості великої так вона себе поводить), і вирішив нарешті, що настав час вивести її з сієї гіркої муки, котру вона, як він здогадувався, приховувала під своїм аж

надто спокійним видом. От прикликав він її до себе та й питає при всіх гостях, усміхаючись:

— А що, Грізельдо, чи гарна в мене молода?

— Пане, — одказала Грізельда, — мені вона дуже до вподоби, і, якщо її мудрість дорівнює її красі, в чому я не сумніваюсь, то я гадаю, що ви будете з нею щасливим, як ніхто, лише прошу вас, коли се можливо, не завдавайте їй таких ураз, як тій, що була колись вашою дружиною, бо навряд чи вона їх перенесе: вона ж бо ще молоденька і, видно, пещена росла, а та була змалку до всяких труднощів звикла.

Бачивши Гвальтьєрі, що вона тільки добре про ту дівчину говорить, будучи певною, що се його наречена, посадив її поруч себе та й каже:

— Грізельдо, настав нарешті для тебе час скуштувати плода твого довготерпіння, а тим, хто ганив мене за жорстокість, суворість і несправедливість, дізнатися, до якої спасенної мети змагали всі мої вчинки: я хотів лише навчити тебе бути доброю жінкою, їх — вибирати й шанувати подругу життя, а собі самому забезпечити спокій на весь час, поки житиму з тобою, бо коли я женився, то боявся дуже, що його не матиму; тим-то, щоб вивірити тебе, я завдавав тобі, ти сама се знаєш, усякої зневаги і наруги. Та ніколи не бачив я, щоб ти словом або ділом ішла всупереч моїй волі, і мені здається, що я матиму од тебе ту втіху, якої я собі жадав; тому я маю намір повернути тобі в одну мить те, що я однімав у тебе протягом багатьох років, і загоїти небувалою ніжністю ті рани, що я тобі завдав. Прийми ж тепер із щирим серцем ту, кого ти мала за мою нову дружину, і брата її, яко твоїх і моїх рідних дітей: се ж вони і єсть, наші дітки, що ти і багато інших людей довго вважали за страчених через мою жорстокість, а я — твій вірний муж, що любить тебе понад усе на світі і може, я гадаю, похвалитись, що задоволений своєю дружиною, як ніхто інший.

По сій мові він обняв її й поцілував, а вона аж заплакала з радості; тоді встали обое й пішли до дівчини, що з зачудуванням прислухалася до його слів: ніжно обійнявши її і хлопчика, вони виявили їм і всім гостям довго приховану правду. Врадувані дами повставали з-за столу, пішли з Грізельдою до її кімнати і, широко здоровлячи її з таким щастям, скинули з неї те вбоге риззя й одягли її в найпишніші шати, а потім знову привели до зали вже яко володарку свою і господиню, хоч вона здавалась такою і в своєму нужденному вбранні. Грізельда не могла навішатися дітьми своїми, а що всі гості незвичайно раділи такій несподіваній пригоді, то весела й урочиста учта тяглася в замку ще не один день. Усі в один голос виславляли мудрість маркізову, хоч і вважали, що ті його випроби були для жінки занадто суворі й нестерпучі, а Грізельду всі мали за наймудрішу в світі жінку.

Граф Паназький повернувся через кілька днів до Болонї, а Гвальтьєрі звільнив Джаннукола од панщизняної роботи і шанував його, як свого тестя; старий довікував свого віку в спокою та гаразді. Трохи згодом маркіз видав свою доньку за вельможного чоловіка, а сам іще довго жив із Грізельдою в щасті і згоді, велико шануючи свою доблесну дружину.

Що ж можна нам іще про се сказати? Хіба тільки те, що і в убогі хати сходять часом

із небес божисті духи, як і в царських палатах проявляються іноді такі, що їм би свині пасти, а не над людьми владарювати. Хто ще, окрім Грізельди, міг би перенести з ясним, не зрошеним слізьми лицем ті суворі нелюдські випробування, через які провів її Гвальтьєрі? Шкода, що не напав він на іншу жінку, нехай би, як прогнав він її з дому голу й босу, знайшла собі когось, що добре вміє вовну чухрати, та й заробила якось на добру одержу.

Діонеева оповідка добігла кінця, і панії на всі боки її обміркували: та щось гудила, та хвалила дещо; тоді король споглянув на небо і, побачивши, що сонце вже на захід схилилось, таку річ ізняв, не встаючи з місця:

— Хороші мої пані, я гадаю, вам відомо, що розум людський не в тому тільки полягає, щоб минувшину в пам'яті держати чи теперішність добре знати, а і в тому, щоб уміти з поміччю того й сього в будущину зазирнути: ось що мудрі люди вважають ознакою справдешнього розуму. Завтра, як ви знаєте, мине два тижні з того часу, як ми вибралися з Флоренції, щоб зберегти здоров'я і життя наше та й розважитися трохи од жалю, смутку і тривоги, що запанували в нашому місті, відколи в нім та чумна моровиця проявилася; поводили ми себе, як мені здається, цілком пристойно, бо хоч тут, правду кажучи, оповідалось багато веселого, а подекуди й солоного та скоромного, хоч ми завжди добре пили й їли, охоче грали й співали, що загалом спонукає слабкодухих до вчинків не геть-то чесних, — я не помітив ні з вашого боку, ані з вашого жодного слова, жодного поруху, що заслуговували б огуди, а весь час був свідком честивої обопільної згоди, справжньої братерської дружби, що дає і мені, і вам, я думаю, законне право пишатися і втішатися нашою поведінкою. Щоб же з нашого довшого тут пробутку не постало якої прикрості, щоб ніхто не міг осудити нас за те, що ми тут занадто забарились, я вважаю (якщо ви, звичайно, будете згодні), що тепер, коли кожне із вас має за собою день верховної влади, яку сьогодні справляю я, нам годилось би туди повернутися, звідкіля ми прийшли. Ще й те сказати слід, як подумаємо добре, що наше товариство, про яке вже багато хто в околиці дізнався, так може розростися, що пропаде всяка наша втіха. Тим-то, якщо ви схвалюєте мою раду, я збережу даний мені королівський вінець аж до нашого звідси одходу, себто до завтрього; коли ж ви розсудите інакше, то я вже маю на оці, кого мені ним на наступний день увінчати.

Молоді дами й кавалери довго про ту річ між собою розмовляли, та вкінці всі визнали, що королева рада добра й пожиточна, і вирішили спільно зробити так, як він казав. Тоді король покликав каштеляна, дав йому розпорядок, що робити на завтра, і, розпустивши товариство до години вечері, устав. Повставали і всі дами та кавалери і, як заведено, почали розважатись, чим хто хотів. Як же настала година вечері, всі попоїли всмак, а тоді заходилися грати, співати й танцювати; Лауретта завела коло, а король велів Ф'ямметті заспівати канцону; вона почала своїм приємним голосом:

Якби любов без ревнощів бувала,
То жодна жінка в світі
Щасливістю мені б не дорівняла.

Коли красу, і силу,
І юність ми цінуєм в кавалері,
І ніжність, і ласкавість,
І душу горду й смілу,
І розум, і дотепність, і манери,
Й веселощі, і жвавність —
То можу я сказати всім на зависть:
Сі цноти розмаїті
В тому злились, кого я покохала.
Але як подивлюся,
То всі жінки такі ж, як я, розумні
І теж того шукають;
І я уже боюся,
І душу точить вічний страх і сумнів,
Що всі його бажають,
На скарб мій любий очі поривають...
Нема такої миті,
Щоб я із того горя не зітхала.
Якби я мала певність,
Що він так само вірний, як і гарний,
То зроду б мою душу
Так не терзала ревність...
Та бачу я, що острах мій не марний,
І я його не зрушу:
Щодень, щомить я стерегтися мушу,
Щоб милого у сіті
Суперниця лукава не впіймала.
Я всіх прошу — на бога,
Хороші ви мої жінки й дівчата,
О, будьте милостиві,
Не надьтеся на нього,
Не важтеся його перелюбляти,
Спокусниці звабливі,
Бо буду я страшна в своєму гніві;
За любові розбиті
Гірким плачем поплатиться зухвала!

Як Ф'ямметта доспівала свою канцону, Діоней, що сидів поруч неї, промовив сміючися:

— Ви вчинили б нам велику ласку, якби всім ознайомили, хто ваш коханий, а то, може, котра не знатиме і не хотючи одніме в вас той скарб, а ви ж за те такий гнів покладаєте!

Після цього співано ще багато всяких пісень, та як ізвернуло вже на північ, король велів усім іти спочивати. На другий день ізранку всі повставали і, як каштелян одіслав наперед усі їхні речі, рушили під проводом обачного короля до Флоренції. Троє кавалерів, привівши сімох дам до Новопречистенської церкви, звідки вони з ними вийшли, попрощалися і пішли шукати собі нових розваг, а дами, як настав слухний час, розійшлися по своїх домівках.

Кінець десятому дню

ОДАВТОРСЬКА ПІСЛЯМОВА

Ласкавії мої читальниці, юнії дами, що вам на догоду піднявся я на такий довгий труд! Здається мені, що з Божої ласки, дарованої мені радше молитвами вашими, а не моїми заслугами, довершив я нарешті те, що обіцяв зробити наприпочатку; складу ж я дяку спершу Богові святому, а потім вам, яко грічним, та й дам спочинок перу і притомленій руці моїй. Та перше, ніж се зробити, хочу я коротенько одповісти на ваші або ще чиїсь мовчазні запитання з приводу деяких речей, котрі є у сій книзі, — хоч я цілком певен у тому, що мої оповідки не заслуговують якихось особливих закидів порівняно з іншими творами, як я довів уже, пригадую, на початку четвертого дня.

Може, дехто з вас скаже, що, komponуючи сії оповідки, я допустився занадто великих вольностей — тієї, приміром, що в мене жінки іноді розказують і ще частіше вислухують речі, мало пристойні для цнотливих уст і ушей. Сьому я мушу заперечити, бо вважаю, що немає таких непристойних речей, які, прибрані в відповідні словесні шати, могли б осквернити чиїсь уста чи образити будь-чий слух, і мені здається, що сієї умови я скрізь дотримав.

Та даймо на те, що закид той справедливий (де вже мені з вами процесуватися, ви все одно виграєте); я вам охоче поясню, чого я так зробив — причин у мене не бракує. По-перше, коли в якійсь оповідці і є що-небудь соромітне чи безецне, то того вимагала сама річ, про яку мова мовилась; хто спогляне на се пильним оком розсудливої людини, той ясно побачить, що інакше не можна було й сказати — в противному разі форма не відповідала б змістові. Якщо де й трапляється в них якесь жартівливе слівце, котрого жахаються святенниці, які дбають більше про слова, ніж про діла, і яким важливіше бути благовидними, аніж справді благочестивими, — то я думаю, що маю не менше право написати його, ніж усі жінки й чоловіки говорити щодня про чіп і воронку, про товкача й ковганку, про мед і ковбасу. Не скажу вже про те, що перу моєму не гоже менше попускати волі, аніж художницькому пензлю, що малює (і ніхто йому не має того за зле і не може по справедливості дорікнути), що малює, кажу, святого Михайла, як він ударяє мечем або списом змія в яке завгодно місце, чи святого Юра, як він боре дракона, що зображує, більше того, Христа мужчиною, а Єву женщиною, чи показує, як благого Спасителя, що задля рятунку роду людського розіп'явся, прибивають до хреста, заганняючи йому в ноги цвяхи — чи то по одному, чи по два. Крім того, річ цілком очевидна, що сі історії оповідано не в церкві, про справи якої слід говорити з чистою душею і нескверними словами (хоч у її літописах знайдеться чимало пригод, багато гірших, ніж ті, про які я писав), і не в школах любомудрія, де треба більшої

честивості, ніж деінде, і не серед людей духовних, ані серед філософів, а в садах веселих, поміж молоддю жвавою, хоч уже й досить розсудливою, щоб захопитись тими оповідками без пуття, і в такий час, коли навіть люди статечні з штаньми на головах із міста тікали, аби тільки життя своє порятувати.

Та які б там уже не були мої оповідки, вони можуть бути і шкідливими, і корисними — як на слухача або читача. Хто не знає, що для всіх смертних вино — річ прекрасна, як казали ще Чінчільйоне, Сколайо та інші мудреці, але кого трусить пропасниця, тому воно вадить. Невже ж ми скажемо, що воно погане тим, що шкодить хворим на лихоманку? Хто не знає, що вогонь корисний, бо конче потрібний людям? Невже ж ми скажемо, що він шкідливий тому, що спалює часом будинки, селища й міста? Знов же — зброя боронить супокій тих, хто бажає жити в мирі, але вона часто вбиває людей — не тому, що вона сама по собі погана, а що лихії ті, котрі нею орудують. Ні один ледачий розум ніколи ще не зрозумів здорово жодного слова, і ніяке спасенне слово не вийде йому на пожиток; навпаки, навіть не надто пристойні слова не можуть зіпсувати доброго розсудку, як болото не може закаляти сонячного проміння, а земний бруд — небесної краси. Які книги, які речі, які слова святіші, гідніші і слухніші над святе письмо? А було ж багато таких, котрі, невірні їх тлумачивши, і самих себе, і інших до пагуби доводили. Усяка річ сама собою завше для чогось ізнадобиться, та як зле її вжити, великої може завдати шкоди; те ж саме можна сказати про мої оповідки. Хто в них шукатиме злої ради чи приводу для лихих учинків, вони тому не боронитимуть, бо дещо, може, й таке в них знайдеться, що можна перевернути й перекрутити, а хто зажадає од них доброго пожитку і поживку, тому вони його не одмовлять, тим вони завжди будуть уважатися за слухні й корисні, якщо їх читатимуть такі люди, і в такі часи, для яких вони були розказані і списані. Котрій треба проказувати молитви чи пекти пиріжки або млинці для свого душпастиря, та нехай їх не чіпає: вони нікому не накидатимуться, щоб їх читано, хоч тії преподобниці ще й не таке часом розказують і самі витворяють!

Може, знайдуться й такі, що скажуть: є тут отакі й такі оповідки, а краще б їх у сій книзі не було. Нехай і так, — але ж я міг (та й мусив) списувати тільки ті історії, які справді в компанії оповідались; якби ті оповідачі та оповідачки саме хороше розказували, я саме хороше й посписував би. Та якби навіть припустити, що я був не лише упорядником, а й вигадником сих історій (хоч воно було і не так), то я не мав би соромитись того, що не всі вони гарні, бо немає на світі такого майстра, окрім самого Бога, котрий робив би все лише добре й доладне; нащо вже Карл Великий, що перший завів собі паладинів, і той не міг їх стільки натворити, щоб усе військо із них одних складалося. Де є багато всяких речей, там неминуче повинно бути багато різних якостей. Хоч як пильно обробляй ниву, а на ній завжди ростиме поруч із добрим зелом і кукіль, і будяк, і зіновать. Ще й на те слід зважити, що, обертаючи свою річ до простих душею читальниць (а таких вас найбільше), нерозумно було б вишукувати якихось надзвичайних подій та намагатись викласти їх занадто витонченою мовою. Та хто б уже взяв сю книгу до рук, нехай читає те, що йому любо, і лишить на боці те, що йому не до

смаку; щоб же всякому було розумно, де що є, в заголовку кожної оповідки з'ясовано, в чому її сила.

Думаю, що й така, може, знайдеться, котра скаже, що є тут оповідки занадто довгі. Таким я ще раз іскажу, що в кого є інші які справи, тому не варто їх читати, хоч би вони і всі були коротенькі. І хоч уже чимало уплинуло часу, відколи я почав писати і до цієї хвили, коли я сей труд кінчаю, не вийшло мені з пам'яті, що присвятив я його не кому, як дозвільним читальницям, а хто читає, аби час прогаяти, тому ніщо не видається довгим, аби він знайшов там те, чого шукав. Короткі речі годяться радше для учнів, котрі не для розваги, а для певної користі читанням клопочуться, аніж для вас, юнії мої дами: адже у вас стільки ще є вільного часу після ваших утіх любовних! Крім того, жодна з вас не їздила на науку ні до Афін, ні до Болонї, ані до Парижа, тому вам треба про все оповідати багато докладніше, аніж тим, хто учінням добре свій розум виострив.

Не сумніваюсь я і в тому, що казатиме дехто, ніби в оповідках моїх занадто багато солоних жартів та примовок усяких і що не годиться таким чином писати чоловікові статечному, мовляв, і поважному. Таким людям повинен я спасибі сказати, і таки кажу, бо вони щиро й ревне за честь мою і славу дбають. Одначе на закид їхній я ось що одкажу: правда, я чоловік поважаний і не раз на віку важений; тим же, хто на собі моєї ваги не відчував, мушу признатися, що я зовсім не важкий, а навпаки, такий легкий, що і в воді не тону; беручи ж до уваги, що в наш час і проповіді чернечі, що людей за гріхи картають, так само повні різних крутих словечок, приказок та витівок, я вирішив, що все це буде не від речі і в моїх оповідках, задля того писаних, щоб жіноцтву смуток розганяти. Як котра, може, й нарегочеться од них більше, ніж треба, то легко може од того сміху вилікуватись плачем Єремії, покутою Магдалини та муками спасителевими.

А то ще, без сумніву, й такі проявляться, котрі скажуть, що язик у мене злий і їдовитий, бо я подекуди пишу правду про ченців. Тим, хто таке говоритиме, можна буде й простити, бо годі подумати, щоб їх до того спонукала якась інша причина, окрім правдивої побожності. Адже ченці загалом люди добрі, вони з любові до Бога уникають усякої скверни: хоч і мелють на всі заставки, так нікому про те не хваляться, а якби ще од них цапиною не смерділо, то з ними було б і геть-то приємно знатися. Проте я визнаю, що все на сім світі аж надто плинне й перемінне, то, може, щось таке і з моїм язиком трапилось, бо про нього одна сусідка моя (сам себе я, природно, не беруся ні гудити, ані хвалити), сусідка, кажу, сказала нещодавно, що він у мене такий добрий-добрий і медоточивий, — та й говорила вона мені таке тоді, коли я вже дописував останні свої оповідки. Досить же буде недоброзичливим читальницям моїм і сього свідчення.

А тепер — нехай кожна каже собі і думає, що хоче, мені ж пора вже дати берега своїм словам і подякувати покійно тому, хто погодив мені дійти по таких довгих трудах жаданого кінця. А ви, ласкавії мої пані, пробувайте по його милості в гаразді і спокою і згадуйте мене часом, якщо ся моя книжка хоч трохи стане вам коли в пригоді.

Кінець Декамеронові

ПРИМІТКИ

Дані коментарі є поширенням і доповненням перекладацьких коментарів до українського видання "Декамерону" 1964 року, видавництво "Дніпро", Київ. Крім цього, використовувались також коментарі групи авторів до італійського видання (G. Boccaccio, Decameron, a cura di Vittore Branca, 2vv., Torino, Einaudi, 1992), коментарі Н. Б. Томашевського до видання твору російською мовою (Дж. Боккаччо, "Декамерон", Кишинев, Штиица, 1992. — С. 583 — 599) і енциклопедичний довідник Italia, Novara, De Agostini, 1989.

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

"Декамерон" — грецькою мовою означає "десятиденник". Назва пародіює відомий в добу середньовіччя твір Св. Амброзія "Гексамерон" — "шестиденник" — в якому йдеться про створення світу за шість днів.

Принц Галеотто — персонаж легенд про лицарів Круглого столу, посередник між Ланцелотом та його коханою Джіневрою, дружиною короля Артура. Ймовірно, автор так назвав свій твір, щоб підкреслити власне бажання прислужитися прекрасним дамам порадою і розрадою.

"...палав я високою, шляхетною любов'ю, більше, може, аніж воно станові моєму низькому личило" — натяк на пристрасть Боккаччо — за походженням купця і міщанина — до дівчини шляхетного роду, Марії Аквінської (Ф'ямметти) — позашлюбної дочки Неаполітанського короля Роберта Анжуйського. Ця напівавтобіографічна деталь цілком відповідає середньовічним канонам куртуазної любові, коли чоловіки "повинні" були закохуватися в жінок шляхетнішого від них стану.

"...під час минулої смертоносної чуми..." — йдеться про епідемію 1348 року.

ДЕНЬ ПЕРШИЙ

"після благодатного втілення Сина Божого..." — згідно з флорентійським стилем, рік починався не з Різдва, а з Втілення або Благовіщення (25 березня), отже чума охоплює Флоренцію на початку квітня 1348 року. В Пізі вона лютує вже з січня 1348.

"чи то вже була така дія планет небесних" — астрологічне пояснення появи чуми знаходимо і в сучасних Боккаччо хроністів Маркіонне Стефані та братів Маттео і Джованні Віллані, які пишуть про вкрай несприятливе для людства поєднання трьох великих світил під знаком Водолія, що мало принести світу багато тяжких випробувань.

"...почалася тая чума перед кількома роками у східних землях..." — в Азії епідемія розгоряється з 1346 року. Існує кілька версій про занесення чуми на Апенніни. Італійські дослідники стверджують, що хвороба була завезена з кораблями із Сирії на о. Сицилія, звідки розповсюдилася по Європі. У коментарі до російського перекладу "Декамерона" Н. Б. Томашевський наводить і другу, "кримську", версію: під час облоги генуезької фортеці в Кафі у татарському війську почалася епідемія. Не будучи в змозі взяти місто приступом, татари вирішили заразити ворогів чумою, перекидаючи за допомогою катапульта трупи померлих через стіни. Кілька хворих генуезьких моряків відбули на кораблях додому — так і почалась спершу в Італії, а потім і в усій Європі страшна епідемія.

"сусіди сливе не дбали одне про одного" — "інститут" сусідства в середні віки був дещо тіснішим і згуртованішим, ніж у сучасній Європі. Так пише про нього Данте у трактаті "Пир" (IV, iу, 2): "Як людина для своєї повноцінності потребує присутності родинного кола, так і дім має необхідність у сусідстві іншого дому: інакше не минути б було багатьох негараздів, що стали б перешкодою щастю".

"корисливість слуг" — слуги і справді вимагали тоді непомірну ціну за свою роботу: хроністи називають цифру від одного до трьох флоринів, за умов безкоштовного проживання і харчування в домі господаря.

"багато хто помирав просто випадком" — велика кількість хворих, покинутих напризволяще рідними, помирили з голоду.

"...померло в мурах Флоренції ...більше ніж сто тисяч душ" — Боккаччо, звісно, перебільшує, але точних даних з приводу кількості померлих немає: флорентійські хроністи сходяться на тому, що моровиця тривала до жовтня — початку листопада 1348 року, при чому загинуло три п'ятих населення міста і передмість.

"Гален, Гіппократ і Ескулап" — окрім міфологічної постаті Ескулапа — давньогрецького бога лікування — імена лікарів Гіппократа (460—377 до н.е.) і Галена (близько 130—200 до н.е.) постійно згадуються в літературі XIV століття.

"...у велебнім Новопречистенськiм храмі..." — мається на увазі відомий готичний собор Санта-Марія-Новелла, закладений у 1278 році, а за часів Боккаччо включений до "третьої межі" міської брами. Саме в кварталі Санта-Марія-Новелла мешкало багато друзів письменника і, можливо, дехто із прототипів героїв-оповідачів "Декамерону". Собор і сьогодні вітає виблискуванням своїх вітражів тих, хто прибуває до Флоренції залізницею; центральний вокзал міста, до речі, названо теж іменем цього храму.

"семеро молодих дам..., найстаршій було не більш як двадцять вісім год, наймолодшій минуло вісімнадцять" — сім — магічне число, що особливо шанували в середні віки: сім днів тижня, сім відомих на той час планет, сім християнських чеснот і сім смертних гріхів, сім ступенів досконалості. Щодо віку дівчат, то, згідно з тодішнім звичаєм, його навряд чи можна назвати юним: у дванадцять років дівчина вважалася на виданні, а одруження відбувалось у 14—18 років.

"Тож назвемо першу Пампінеею..." — Боккаччо дав своїм героїням імена, які визначають їхню вдачу. Так, Пампінеея означає "квітуча", Ф'ямметта — "вогняна" (таке саме ім'я автор дає і своїй легендарній коханій), Філомена — "та, що любить співати", Емілія — "ласкава", Лауретта — пестливе від Лаури — коханої Петрарки, Неїфіла — "нова для любові", "вперше закохана" (це ім'я є також натяком на поезію нового стилю — її сіоісе піоуо — і творчість Данте), Еліза — друге ім'я вергілієвської Дідони, цариці Карфагену.

"...своїм убранням виявляти кожному стрічному, яке велике лихо нас спіткало" — у Флоренції, на відміну від Сієни і Венеції, не було прийнято закону про заборону жалобного вбрання з метою відлякування моровиці радісним і святковим виглядом городян.

"трое молодих кавалерів" — маємо ще одне магічне число, що доповнює кількість

героїв до десяти (символ довершеності), і саме по собі є символом подолання чоловічого суперництва.

"Одного звали Панфіл..." — імена юнаків також мають значення. Панфіл — цілком охоплений любов'ю, Філострат — поборений любов'ю (хоча точніше — "той хто любить боротьбу"), Діоней — шанувальник Афродіти (Діона в грецькій міфології — мати богині кохання Афродіти).

"прибули до того місця" — мається на увазі містечко Поджо Герарді поблизу Майано, де Боккаччо мав невеликий маєток, або ж вілла Леонардо Аретіно під Ф'єзоле.

"на все наставляю Пармена." — імена слуг головних героїв запозичені автором із комедій Теренція і Плавта.

"...а як виб'є третя година, будьте всі тут на місці, щоб попоїсти ще заходки..." — у XIV столітті відлік часу робився від сходу сонця до заходу, за римським звичаєм. День розбивався на 12 годин, що згуртовувалися до чотирьох відрізків по три години кожен: третя, шоста, дев'ята, вечерня. Кожній порі року відповідав окремий розпорядок цих годин, оскільки різними були години сходу і заходу сонця.

"Помивши руки по велінню королеви..." — гігієнічний захід, без якого не мислилось прийняття їжі: оскільки виделки не використовувалися, руки мили також перед тим, як перейти до наступного яства та наприкінці трапези.

"Діоней взяв лютню, а Ф'ямметта віолу..." — лютня та віола — старовинні струнні музичні інструменти.

Оповідка перша

Сер — титул представників вільних професій. До лицарів у Флоренції зверталися з титулом мессер, до дам — мадонна або монна.

Мушатто ді Мессер Гвідо Францезі один з братів Францезі (другого звали Біччо), відомий флорентійській шахрай. Накопичив багато добра, промишляючи лихварством у Франції, зумів вибитись у фінансові радники короля Філіппа Красивого, якого не раз спонукав до протизаконних дій — підробки монет, розбійних нападів на італійських купців тощо. За свою миршаву статуру Гвідо отримав прізвисько Мушатто (mouche — фр. муха).

Боніфаций — мається на увазі папа римський Боніфаций VIII (1294—1301).

Карл Безземельний — граф Валуа (1270—1325), брат французького короля Філіппа Красивого.

"такий собі сер Чеппарелло з Прато" — постать реальна, засвідчена документально. Чепперелло або Чапперелло Діетаюті із міста Прато був одружений і мав дітей; працював, однак, не нотарем, а збирачем податків і десятин на користь Філіппа Красивого та папи Боніфация VIII. По-італійськи його ім'я, що так нагадує прізвисько, може походити від іменника серро — "поліно", "обрубок" — із додаванням зменшувального суфіксу — arello, або ж бути зменшувальним від Сіаро, деформованої форми імені Ясоро.

Костирник — гравець у кості.

"...кинуть його у яму, як собаку" — у ями (тобто рови, що оточували браму міста)

викидали тіла самогубців, єретиків і відлучених від церкви, а також лихварів.

"Сих ломбардців собачої віри..." — ломбардцями у Франції називали всіх вихідців із Північної Італії, з Тоскани в тому числі. "Ломбардець" було синонімом слова лихвар, яке часто супроводжувалось зневажливим *chien* — фр. — собака.

Парастас — заупокійна служба.

Стихар — верхній одяг церковнослужителів.

Казальниця — амвон, підвищене місце в церкві для проповідника.

Святий Чаппеллетто — звісно, ім'я цього "святого" не фігурує в жодному переліку. Однак, у XIV столітті канонізація святих не була ще передана папській курії і виявлялась досить простим, буденним обрядом, як показує Боккаччо у своїй новелі.

Оповідка друга

Содомлянський гріх — педерастія.

Хліби духовні — церковні посади і пов'язані з ними прибутки.

Симонія — продаж церковних володінь, посад і духовних звань.

Клірик — служитель церкви.

Оповідка третя

Мельхіседек — розповсюджене єврейське ім'я, що означає "цар справедливості".

Саладін — (Салахаддін, він же Юсуф-аль-Малік-ан-Насер) — єгипетський султан (1138—1193), засновник династії Аюбідів. У 1187 році оволодів Єрусалимом, що дало привід до третього хрестового походу. Славився своєю толерантністю в справах віри. В час його правління Єгипет в Європі часом називали Вавілонією.

Віра агарянська — мусульманська.

Оповідка четверта

"Не з-так далеко од наших країв, у Луніджані, був колись монастир..." — автор називає монастир Монтелунго поблизу містечка Понтремолі, що належав Абатству Св. Дзено, але описує події іншого, більш відомого йому самому монастиря Санта Кроче дель Корво (що на горі Капріоне, поруч з містечком Лерічі). Цей заклад, створений у 1176 році і покинутий у 1350—60 роках, належав пізанському Абатству Св. Мікеле.

Дорміторій — спальний pokій у монастирі.

"...вирішив нагримати на нього добре та й ув'язнити" — кожен монастир мав карцер для ув'язнення монахів, що провинилися.

"...служу в законі святого Бенедикта" — мається на увазі чернечий орден бенедиктинців.

Оповідка п'ята

Маркізат Монферрато (іт. *Monferrato* — залізна гора) — середньовічна держава, що містилась між сучасними областями Італії Лігурія і П'ємонт. Утворилась наприкінці X ст., з 1536 р. — під владою мантуанських герцогів Гонзага, у 1631 частково, а у 1713 повністю приєднана до герцогства Савойї і П'ємонту.

"...обачна жінчина стережеться полюбити мужчину вищого за неї станом" — канони середньовічної куртуазної поведінки, повністю викладені у трактаті Андреа Каппеллано "Про кохання". Цікаво, що чоловікам навпаки "раділось" закохуватись у

шляхетніших жінок.

"Маркіз Монферратський, муж доблесний..." — постать історична, це був Коррадо дельї Алерамічі, відомий захисник Константинополя і Тіру. Один з найактивніших учасників III хрестового походу, незадовго до смерті (1192) тримав почесне звання короля Єрусалиму. Однак Коррадо не полишав дружину вдома у Монферрато: на час свого перебування у Константинополі (1187) він удівець. Тут Коррадо одружується з Теодорою, сестрою імператора Олексія, яку потім залишає, одружуючись у 1190 році з Ізабеллою, принцесою Єрусалима. Отже, і в цій новелі Боккаччо вдається до улюбленого ним прийому поєднання історичних подій і бувальщини з вигадкою.

Храмовий хорунжий (гонфалоньер) — прапороносець духовно-лицарського ордену, згодом просто почесний титул.

Філіпп Кривоокий — французький король Філіпп Август (1165— 1223), що очолив III хрестовий похід разом з німецьким імператором Фрідріхом Барбаросою і англійським королем Річардом Левове Серце.

Оповідка шоста

Чернець-мінорит — член францисканського ордену жебруючих монахів. У даній новелі Боккаччо, ймовірно, мав на увазі конкретну особу — ченця Міно із Сан Квіріко, інквізитора у Флоренції з 1332, якого за жадібність та негідну поведінку було розжалувано у 1334 році.

Епікур — давньогрецький філософ-матеріаліст (342— 270 до н.е.), згідно з вченням якого душа складається з атомів, що після смерті людини розпадаються і зникають.

"...огонь, яким йому загрожували, замінено було ласкаво на хреста.. " — тобто спалення на вогнищі було замінено покаяттям. Приречені до покаяття мали нашивати на свій одяг полотняного хреста.

Храм Чесного Хреста — мається на увазі церква Санта Кроче у Флоренції — головний осередок францисканців.

Оповідка сьома

Бергаміно — можливо, мався на увазі Ніколо на прізвище Пергаміно, майстерний оповідач, автор твору "Dialogus creaturarum".

Примас — у першій половині XIII століття дуже популярним є Примас Кельнський, автор численних "пісень голіардів" і кількох невеликих поем, написаних латинською мовою, блискучий імпровізатор.

Клюнійський абат — згадки про бенедиктинське абатство Клюні на південному сході Франції і про щедрість його настоятелів часто зустрічаються у середньовічній літературі.

Кане делла Скала — Мессер Кангранде делла Скала (1291— 1329) — володар Верони, також відомий своєю щедрістю, гостинністю і прихильністю до людей науки і мистецтва. Свого часу прихистив при своєму дворі вигнанця Данте.

імператор Фрідерік — Фрідерік II (1194—1250), король Сицилії. Здобув славу заступника і покровителя поетів. Провадив боротьбу з папою та північноіталійськими містами за владу в Італії. Його прихильники звались гібелінами, а прихильники папи —

гвельфами.

"Намислив він якось справити в Вероні пишну та розкішну учту..." — серед можновладців було прийнято давати банкети на честь урочистих подій. Відомим був привід перемоги Верони над Падуюю (1328). До двору запрошувалось звично багато усякого люду на потіху володарю — від блазнів до вчених і поетів.

"...сам він із своїми кіньми й челяддю проживається в трактирі" — найімовірніше, Бергаміно зупинився у трактирі на площі Св. Анастазії (на цьому місці і зараз є готель "Дві башти"), де часто заночовували запрошені двору синьйорів делла Скала.

Оповідка восьма

Гвільельмо Борсьєре — (точніше, Гульельмо) можливо, був реально існуючим дотепником, якого згадує ще Данте у "Божественній комедії" (Пекло, XVI, 70—72), але про нього майже нічого невідомо: лише приблизна дата смерті — початок XIV ст.

мессер Ерміно де Грімальді — прізвище Грімальді належить відомому шляхетному роду Генуї. Але на другу половину XIII століття нікого з родини Грімальді не звали Ерміно, отже ця новела Боккаччо є, ймовірно, переспівом одного з анекдотів на досі популярну в Італії тему про неймовірну скупість генуезців.

Оповідка дев'ята

кіпрський король — першим королем Кіпру був Гі де Лузін'ян (1192—1194), відомий своєю безхарактерністю і нездатністю до правління. В дійсності, на відміну від того, що писав Боккаччо, кіпрський король так і не зміг позбутися своїх вад.

Готфрід Бульйонський (1061—1100) — герцог Долішньої Лотарингії, очолив I хрестовий похід (1096—1099), коли було відвойовано Єрусалим.

Оповідка десята

Маестро Альберто з Болонї — ймовірно, Боккаччо мав на увазі відомого лікаря Альберто дей Дзанкарі, який народився близько 1280, дипломувався у 1310, практикував у місті Равенна, а потім викладав у Болонському університеті. Останнє, що про нього знаємо — заповіт, написаний ним 15 серпня 1348 року. Був двічі одружений, другу дружину звали саме Маргарита.

Мальгеріда де Гізольтєрі — Гізольтєрі — відома болонська родина, у відомостях про яку, однак, не було знайдено імені Мальгеріда — болонського варіанта Маргарити.

балада (від іт. ballata < ballare — танцювати) — лірична пісня, під яку часто танцювали.

ДЕНЬ ДРУГИЙ

"Уже сонечко світлом своїм день новий усюди розсвітило і пташки, веселих пісень у зеленому вітті вищебечуючи..." і далі по тексту — характерне для багатьох інтродукцій "Декамерону" авторське звернення до буколічного топосу — опису чудового місця на лоні природи. Схожий пейзаж знаходимо в одному з сонетів Боккаччо ("Навколо джерела, серед зелених лук...").

Оповідка перша

Мартелліно (а також Стеккі і Маркезе) — флорентійські паяци, досить вуличного рівня.

Святий Гендрік (точніше, Арріго) із Тревизо (або з Больцано) — Арріго Блаженний, у день смерті якого (10 червня 1315) і справді відбувалися всі дива, про які йдеться в новелі. Подобиці його життя, подзвін і навіть зцілення паралітика (справжнє!) — реальні події. Моці Арріго Блаженного і зараз знаходяться у Соборі Тревизо.

"...на плацу повно німців" — точніше, не німців, а співвітчизників Арріго, мешканців прикордонного з німецькими землями міста Больцано.

суплікатор — прохач, скаржник.

Сандро Аголанті — Аголанті — прізвище відомої флорентійської родини, вигнаної із Флоренції у другій половині XIII ст.; деякі документи початку XIV ст. згадують про Аголанті, що мешкали у Тревизо та Венеції разом з іншими флорентійцями-банкірами, які витіснили в цій сфері діяльності місцевих євреїв.

"...мав велику силу при синьйорові" — історична неточність: з грудня 1312 року в Тревизо не було синьйора, отже мається на увазі, мабуть, бургомістр Манно делла Бранка да Губбіо.

Оповідка друга

Рінальдо д'Асті — містечко Асті на Півночі Італії (сучасна область П'ємонт) було важливим торговельним центром, а ім'я Рінальдо досить часто зустрічалося в тих краях. Однак, можливо, автор мав на увазі і одного з флорентійських купців, яких було багато у Феррарі і Болоньї.

Кастель Гвільельмо — укріплене містечко між Феррарою і Есте, на половині шляху до Верони. Тут Боккаччо зупинявся під час своїх подорожей по Венето і Романьї.

"...де буває, святому Юліанові не помолившись..." — святий Юліан — шанований у середні віки покровитель мандрівників, що забезпечував їм у шляху гостинність пристанища і теплу ночівлю.

Феррарський маркіз Ацца — мається на увазі Аццо VIII, володар Феррари, що помер у 1308 році.

Сольдо — мідна монета вартістю 1/20 флорина; динар — 1/12 частина сольдо.

"...за упокій отця і матері святого Юліана" — згідно з легендою, батьки помилково були вбиті Юліаном. Щоб спокутувати гріх, він стає лікарем.

"...після недавньої війни околиця тая пусткою лежала" — йдеться про війну 1305—1307 років між Аццо VIII і його братом Франческо.

Оповідка третя

Ламберті — багаті флорентійські купці. У XIII—XIV ст. флорентійці досить часто торгували і лихварювали в Англії, однак, в цій новелі імена реальних осіб та історичні події примхливо перемішались з вигадкою, і точно стверджувати можна лише те, що в основу оповіді лягла популярна казка про молодика, що багатіє, покоровши серце таємної королівни.

усобиця між королем та його сином — війна між англійським королем Генріхом II (1154—1189) і його первістком, принцом Генріхом.

білий абат — абат, що, маючи цей титул, не стояв ще на чолі певного монастиря.

"...їду отсе до папи." — мається на увазі папа Олександр III (1159—1181), який мав

досить тісні, хоч і не прості стосунки з Генріхом II. Саме він у 1174 році сприяв замиренню між королем Генріхом II і сином.

"...хотів оддати мене, молодую, за шотландського короля, старезного діда" — мабуть, за Вільгельма Лева (1143—1214), який, однак, на час розгортання сюжету новели ще не був старезнимдідом.

Оповідка четверта

Ландольфо Руффоло — родина Руффоло і справді жила в XIII — XIV ст. у Неаполі, Мольфетті і Равелло, в останньому — досить заможна та іменита її гілка, що мала зв'язки з Анжуйським двором. Історія такого собі Лоренцо, сина купця Маттео Руффоло, що торгував з Грецією та Єгиптом, ймовірно надихнула Боккаччо на створення цієї новели. Лоренцо після багатьох життєвих перипетій також робиться корсаром, але справжня історія має сумний кінець — Лоренцо ув'язнюють і він помирає в 1291 році.

"...морське узбережжя між Реджо та Гаетою" — узбережжя Тірренського моря між двома містами Південної Італії (охоплює частину Кампанії і Калабрії).

Равелло — містечко в області Кампанья, яке й зараз є одним з наймальовничіших куточків Середземномор'я. Тут жило багато друзів Боккаччо, а серед архітектурних пам'яток і досі зберігся собор, який відвідував письменник.

"...купив собі невеличке корсарське суденце..." — корсарське ремесло в ті часи не вважалось ганебним.

"Як надплив він уже до Архіпелагу..." — маються на увазі острови у Егейському морі.

генуезька барка — торговельне одномачтове судно.

Царгород — Константинополь, теперішній Стамбул.

Кефалонія — острів у Іонічному морі.

Бріндізі — місто в Апулії, області Південної Італії.

Трані — ще одне апулійське місто, що мало велике значення в епоху панування на півдні Італії норманів і швабів. Ймовірно, ці місця були добре відомі Боккаччо.

Оповідка п'ята

Андреуччо з Перуджії — документально засвідчена особа, був кур'єром Аденольфа Аквінського, потенційного батька Ф'ямметти — коханої Боккаччо.

"...дівчина сицилійка, молода та хороша" — у Неаполі XIV ст. мешкало досить багато сицилійських куртизанок.

вулиця Скверний Кут — по-іт. Malpertugio, квартал у портовій частині Неаполя, де містились торгівельні склади і притони. Недалеко від нього був банк, в якому працював молодий Боккаччо.

Джірдженті — місто в Сицилії, сучасна назва якого — Агрідженто.

гвельфи — прибічники королів Анжуйських, яких було вигнано із Сицилії у 1282 році після Сицилійської вечерні.

король Карл — Карл II Анжуйський, неаполітанський король, противник Фрідеріка II. Помер у 1309 році.

Король Фрідерік — Фрідерік II Арагонський, король Сицилії з 1296 по 1337 рік.

мадонна Фйордаліза — саме в цьому кварталі проживала така собі сицилійка на ім'я Флора; можливо Боккаччо обіграв схожі "флористичні" мотиви імен (fiordaliso — по-іт. волошка), а може це натяк на більш відому особу — сицилійську куртизанку Янкофйоре (по-сицилійськи — Біла Квітка).

Каталонська вулиця — вулиця, що вела з порту до верхнього міста; під час панування Карла II там і справді мешкало багато каталонців.

Скарабоне Буттафуоко — мається на увазі реальна особа, сицилієць, прибічник Анжуйських королів. Прізвисько Скарабоне (по-іт. Scarabone — таракан) пояснюється тим, що так тоді називали в Неаполі нічних злодіїв.

орнати — парадний одяг церковного служителя.

Філіппо Мінутоло — архієпископ Неаполя, помер 24 жовтня 1301 року.

синьйорія — міська управа.

"...повернувшись поспішно до Перуджії із перснем" — новий "здобуток" не просто компенсував збитки Андреуччо: коштовний камінь рубін, вправлений у перстень, у середні віки був ще й символом щастя.

Оповідка шоста

Луніджана — область біля гирла р.Магри, між Тосканою та Лігурією, де розташовувались замки родини Маласпіна.

Манфред (1231—1266) — позашлюбний син імператора Фрідеріка II, з 1258 — король Сицилії.

Арігетто Капече — Капече — одна з визначних родин Неаполя, багато членів якої були друзями і прибічниками Манфреда. Однак, документального свідчення про Арігетто Капече немає.

Берітола Караччола — Караччола — прізвище належить шляхетній неаполітанській родині; ім'я Берітола — досить розповсюджене в ті часи серед неаполітанської аристократії.

"...король Карло убив Марфреда, перемігши його при Беневенто" — відбулось це 25 лютого 1266 року.

"...і нарекла його Скаччато" — не рідко в середні віки дітей називали іменами, що нагадували про обставини їх народження.

Понцо (сучасна назва — Понца) — острів у Тірренському морі (Гаєтанська затока).

"...Куррадо з роду маркізів Малеспіні разом із дружиною своєю..." — Коррадо II ді Віллафранка. Дружину його звали Орієтта. Маласпіна були гібеллінами, отже, противниками Анжуйського двору.

мессер Гваспарріно д'Орія — точніше Дорія — відомий генуезький рід, в якому на той час не було жодного представника з іменем Гваспарріно.

"...дітям могла б із того вийти шкода, якби люди дозналися, чії вони" — тому що генуезці були за Анжуйську династію.

мессер Нікколо да Гріньяно — васал Маласпіни, жив у Вал ді Гріньяно, поруч з містом Каррара.

Педро Арагонський (1236—1285) — зять Манфреда, що, розбивши у 1282 році Карла Анжуйського, став королем Сицилії.

Лерічі — порт і фортеця у затоці Ла Спеція, поруч з гирлом р. Магри.

Оповідка сьома

король альгарбський — король північної частини Марокко, де існувала колись могутня держава, що простилася на більшу частину Північної Африки і частину Піренейського півострова. І сьогодні ще так зветься найпівденніша провінція Португалії.

султан Бемінедаб, красуня Алатіель — вигадані імена.

імпет — порив, натиск.

Перікон да Візальго — вигаданий персонаж; ім'я Перікон — змінене каталонське Пере (П'єтро).

Кларенца — пелопоннеський порт.

принц морейський — Морея — район Пелопоннесу.

царство ромейське — так у середні віки називали візантійську імперію.

герцог афінський — прототип цього персонажа — Гвальтері VI ді Брієнне, з яким Боккаччо познайомився у Неаполі.

"...прислані цісарем візантійським син його Костянтин та братинич Мануйло". — Костянтин — син візантійського імператора Андроніка, Мануйло — його небіж.

Егіна — місто на однойменному острові навпроти Афін.

Хіос — острів у Смірненській затоці, володіння генуезців.

цар турецький Узбек — власне не турецький цар, а хан Золотої Орди (1313—1340), що підтримував венеціанську та генуезьку торгівлю на Чорному морі.

Васан, цар кападокійський — вигаданий персонаж і царство.

Акваморта — місто на півдні Франції, де часто бували флорентійські та генуезькі купці, в тому числі і небожі Боккаччо.

Оповідка восьма

граф Антверпенський — графи Антверпенські були родичами французьких королів.

"Як перейшла імперія римська од французів до німців." — король франків Карл Великий (742—814) коронувався у 800 році на римського імператора. По його смерті імперія, що займала майже всю Західну Європу, розпалась, але у 962 році папа коронував і проголосив імператором німецького короля Оттона I (912—973) і відновив "Священну Римську імперію" (в XII ст. до цієї назви було додано: "германської нації").

шермицерія — фехтування, боротьба на мечях чи шпагах.

баніта — вигнанець.

Оповідка дев'ята

Бернабо Ломеллін з Генуї — у Генуї насправді були досить відомими купці і шляхетні особи з прізвищем Ломелліні.

торговець із П'яченци, на ім'я Амброджуоло — багато п'ячентинських купців торгували в XIII столітті у Франції.

"...став миль за двадцять..." — генуезька миля дорівнювала приблизно 2500 метрам

і використовувалась як міра довжини майже в усій північно-західній Італії.

сеньйор Енкарарх — точніше Ен Карарх — типово каталонське ім'я, частка Ен відповідає італійському Дон. У XIII— XIV ст. каталонські купці часто об'єднувались з генуезькими проти венеціанських.

Альба — сучасне італійське місто Альбісола, у Савонській провінції.

Акрі — місто у Сирії (зараз в Ізраїлі), укріплення і порт, останній бастион хрестоносців. Впало 14 серпня 1291 року, викликавши апокаліпсичну депресію у християнському світі.

Оповідка десята

мессер Річчардо ді Кіндзіка — вигаданий автором персонаж, однак у Пізі є історичний район Кіндзіка.

мессер Лотто Гваланді — аристократична родина Гваланді була одною з найіменитіших і найвпливовіших у Пізі.

"...почав навчати дружину календарю, що найкраще згодився б школярам і був укладений не інакше, як у Равенні". — У Равенні було стільки церков, скільки днів у році. Школярі часто заглядали до календаря, щоб відшукати якесь свято.

Монте-Неро — місцевість на південь від Ліворно.

Паганін да Маре — представник знатної генуезької родини да Маре чи де Марі. В часи Боккаччо члени навіть найіменитіших родин вдавались до корсарства через безкінечні міжусобиці.

Монако — оплот тогочасного піратства, що мав дружні зв'язки з Анжуйським двором.

ДЕНЬ ТРЕТІЙ

"...до чудового розкішного палацу, що стояв на пригорку..." — Вілла Скифанойя, або Тре' Візі, або Вілла Пальм'єрі, на пагорбі Камерата під Флоренцією. Однак, усі три — значно віддаленіші від Поджо Герарді, ніж це зазначає Боккаччо ("не пройшла вона й двох тисяч ступенів").

Оповідка перша

Мазетто з Лампорецкіо — Лампорецкіо — містечко поруч з Пістоєю. Мазетто — змінене від Томазо.

"У наших краях був, та ще й тепер є, дівочий монастир..." — реального прототипу цього закладу так і не було знайдено.

Нуто — скорочене від Бенвенуто.

Оповідка друга

Агілульф — король лонгобардів, правив з 592 по 615 рік. Зійшов на трон завдяки одруженню з Теодоліндою, принцесою баварською, вдовою короля Автаріха. Лангобарди ("довгобороді") — германське плем'я, що жило на Ельбі, а в VI ст. оселилось у Північній Італії. Від них походить назва області Ломбардія.

Оповідка третя

"...пішла до того святого отця; сіла в церкві коло ніг його..." — сповідальні на той час у церкві ще не існувало, як елемент інтер'єру вони з'являються лише в XVI столітті.

"сорок парастасів святого Григорія" — традиційно їх тридцять, як їх справив колись святий Григорій за спасіння душі ченця Юста.

Оповідка четверта

Дон — титул, що ставився перед іменами духовних осіб, а інколи і аристократів.

Пуччо ді Ріньєрі — городянин, із родини Каріні, що проживав у районі Флоренції Сан-Бранкаціо, або Сан-Панкраціо, названому так за ім'ям францисканського монастиря, що там містився.

терціарій — член так званого третього розряду, що існував ніби філіал при чернечому ордені. Терціарії жили, як правило, у себе вдома, хоча могли жити і в монастирі.

бичівники — або флагеланти — християнська секта в середньовічній Європі, члени якої намагались одвернути божий гнів і покару умертвінням своєї плоті і тому самі себе бичували.

Оповідка п'ята

мессер Франческо Верджеллезі — Верджеллезі або Верджолезі — знатна і могутня родина Пістойї, що очолювала спершу Білих Гвельфів, а потім Гібеллінів міста. В 1326 році член цієї родини на ім'я Франческо і справді поїхав головувати до Ломбардії.

подеста — бургомістр чи староста в італійському місті-республіці.

альба — світанкова пісня, що співалася під вікнами коханої.

Оповідка шоста

Річхардо Мінутоло — представник шляхетної неаполітанської родини, лицар і радник Роберта Анжуйського і королеви Джованни I, яка направила його у 1343 році своїм намісником і капітаном в Отранто.

Кателла — скорочене від Катерина.

Філіпелло Фігінольфі — високопоставлена особа при дворі королеви Джованни. Був одружений, однак, не з Катериною, а з Маттеєю д'Апрано. Зменшувальна від Філіппо форма імені Філіпелло часто зустрічається при неаполітанському дворі.

Оповідка сьома

Тедальдо Елізеї — родина Елізеї — одна з найдавніших флорентійських родин, що мешкала спершу в районі Сесто Сан П'єтро, а потім поруч зі Старим ринком, тобто там же, де жила родина Аліг'єрі, з якою Елізеї, мабуть, були родичами.

Альдобрандіно Палерміні — Як і Елізеї, Палерміні також були старовинним флорентійським родом, належали до табору гібеллінів і жили в районі Сан Панкраціо. Однак, імена Тедальдо, Альдобрандіно і Ермелліна не зустрічаються серед імен членів цих родин, хоч і були досить розповсюдженими на той час у Флоренції.

Сан Лодеччо — містечко на шляху з Ріміні до Урбіно, в якому побував Боккаччо, подорожуючи Адріатичним узбережжям Емілії і Марке.

Калугир — чернець.

Фаціоло — скорочене від Боніфаціо.

жолдак — найманий солдат.

Оповідка восьма

Гірський дідуган — легендарний старець Гасан-ібн-ас-Саббах, що очолював азіатську секту Ісмаїлітів. Він мав серед гір чудовий сад, до якого приводив молодих хлопців і дівчат, напуваючи їх перед тим снодійним, і запевняв їх, що вони потрапили до Раю. Примушував їх потім приймати наркотики і спонукав на негідні вчинки. Про Гірського старця в Європі дізналися з оповідей хрестоносців і Марко Поло.

Оповідка дев'ята

Жілетта з Нарбонни — Нарбонна — місто у Південній Франції. Жілетта — зменшувальне від Еджидії. Всі персонажі цієї новели вигадані.

Бертран Руссільйонський — Руссільйон — графство у Південній Франції, поруч зі східними Піренеями.

"...вирішив допомогти флорентійцям у їхній війні проти Сієни". — серед війн XIII ст. між Сієною і Флоренцією варто згадати війну 1260 року, програну флорентійцями під Монтаперті. Інші відомі війни — 1228, 1235, 1254, 1268 років; але ворожнеча між цими тосканськими містами точилась майже постійно.

рейментар — воєначальник, командир.

Оповідка десята

Рустіко — ім'я, яке часто давали монахам та схимникам. Капса (або Гафса) — місто у Тунісі.

Фіваїдська пустиня — місце, облюбоване схимниками у Єгипті.

"Діоней і Ф'яметта виспівували собі про лицаря Гвільєма та мадам де Вержі". — Лицар Гвільєм — славетний провансальський трубадур XIII ст., що кохався з дружиною свого сеньйора, графа Руссільйонського, який убив його і примусив невірну дружину з'їсти серце її коханого. Мадам де Вержі — героїня французького лицарського роману; пізніше її ім'я було пов'язане з історією відомого французького трувера де Кусі, що нібито заповідав, гинучи в хрестовому поході, послати своє набальзамоване серце коханій, чоловік якої примусив її те серце з'їсти. Мотив "з'їденого серця" був дуже поширений у середньовічній куртуазній літературі.

ДЕНЬ ЧЕТВЕРТИЙ

Філіппо Бальдуччі — Бальдуччі — відома міщанська родина у Флоренції, члени якої працювали у банку Барді, де свого часу був зайнятий і Боккаччо.

гора Азінайська — гора поруч з Флоренцією, більше відома під назвою Сенаріо. Тут у печерах раніше жили схимники.

Гвідо Кавальканті (1259—1300) — італійський поет і філософ, друг Данте.

Чіно із Пістойї (1270—1336) — юрист і ліричний поет, був знайомий з Данте.

Оповідка перша

Танкред, князь салернський — вигаданий персонаж, навіяний спогадами про норманський період Салерно, так само, як і Гвіскардо. Але подібні імена зустрічались серед князів Салерно і володарів Капуї.

"...без вагання з'єднаю при твоїй допомозі мою душу з тією, що ти їй, серце, так вірно служило!" — згідно з середньовічними уявленнями, душа людини містилася в крові, а отже і у серці.

Оповідка друга

Імола — містечко трохи південніше від Болоньї.

Берто делла Масса — брехливий і розпусний чоловік, чиє ім'я стало уособленням лицемірства.

"...махнув із горя в Венецію, те утечище всякого непотребу..." — уїдливість Боккаччо до Венеції та венеціанців пояснюється історичним суперництвом між Флоренцією і Венецією, підсиленим тим, що флорентійці підтримували добрі стосунки з заклятим ворогом Венеції — Генуєю.

"...постригся в ченці-мінорити, нарікшися отцем Альбертом". — ймовірно усього він служив у найбільш відомому францисканському монастирі Венеції де'Фрарі.

Франціск Ассізький (1182—1226) — проповідник і поет, засновник чернечого ордену францисканців.

Монна Лізетта з роду Квірінів — рід Квіріно був одним з найдавніших у Венеції.

міст Ріальто — на одному з найважливіших островів Венеції, ім'я якого він носить.

Дім Лізетти містився саме навпроти нього, там де зараз знаходиться рибний ринок.

Оповідка третя

Нінетта, Мадлена, Бертелла, Фолько і Угетто — ці імена покликані відтворити провансальський колорит оповідки.

Кандія — найбільше місто Кріту.

Оповідка четверта

"Гвільельмо Другий, король Сицилії, мав...двох дітей — сина Руджієрі та дочку Костанцію". — насправді Гвільельмо II Добрий, король Сицилії з 1166 по 1189, син Гвільгельма I Злого, не мав дітей: Руджієрі і Костанца були його дядьком і тіткою.

Джербіно — ім'я ймовірно походить від назви островів — Isole Gerbe — за які змагалися два королівства.

голдувати — бути в васальській залежності від когось.

"...як показано йому рукавицю, сказав, що вона тут ні до чого, бо соколів немає..." — мисливських соколів пускали на здобич з руки, захищеної рукавицею.

Оповідка п'ята

Сан-Джiminьяно — містечко поруч зі Сієною, що славилось своєю вовною. Цікавий історичний збіг: санджiminьянські купці Ардінгеллі переселяються з Мессіни (де була значна колонія санджiminьянців) до Неаполя, як і брати Ізабетти.

"...кущ прегарних салернських васильків". — такого сорту в дійсності не існує. Однак, з 11 сортів є один, що в перекладі з арабської означає "головний, черепний". Ймовірно, він теж був відомий у Італії, і Боккаччо нап'язав назву рослини із сюжетом новели.

Оповідка шоста

Брешія — місто на півночі Італії.

мессер Негро да Понте Карраро — видозмінене від Понте Каралі, або Понкарале, брешанської родини, відомої також і у Флоренції.

"Щоб же ніяка сила, окрім смерті, не змогла їхрозлучити, молодята взяли потаємне

шлюб". — Габріотто і Андреола — майже попередники славнозвісних Ромео і Джульєтти.

Оповідка сьома

Сан-Галло — церква, монастир і лікарня, що містились за однойменними воротами Флоренції.

Ладжіна — скорочено-пестливе від Аделаїда, Аделаджа.

Пуччіно — скорочене від Якопо < Якопуччо < Якопуччіно.

Оповідка восьма

Сіг'єрі — багаті флорентійські купці.

Оповідка дев'ята

"...одного звали Гвільєм із Россільйону, а другого — Гвільєм із Кабестану. Обидва вони були... між собою великі друзі". — насправді Гвільєм із Кабестану (область у східних Піренеях) був не другом, а васалом Гвільєма із Россільйону.

Оповідка десята

Маццео делла Монтанья — або Маттео Сельватіко, придворний лікар неаполітанського короля Роберта, якому Маццео присвятив у 1317 році велику медичну енциклопедію. Помер в поважному віці після 1342 року.

Руджієрі да Єролі (точніше, д'Аєролі, за назвою земельних володінь) — справжнє прізвище його Мелі або Меле; після довгих літ злочинства очолив загін розбійників, який "діяв" у перші роки правління королеви Джованни.

Амальфі — містечко на узбережжі Тірренського моря поруч з Салерно.

Унція — золота монета, що була в обігу в Неаполітанському королівстві і дорівнювала за вартістю флорентійському флорину.

ДЕНЬ П'ЯТИЙ

Оповідка перша

Арістіпп (Галезо, Кімон), Іфігенія, Кіпсей, Пасімунд, Лісімах, Ормізд, Кассандра — грецькі імена.

"...коло прохолодної дзюркотливої криниці спала на зеленій траві дівчина-красуня..." — зустріч із сплячою красунею весною серед лісу біля криниці відповідає канону середньовічного любовного роману, але одночасно символізує стан душі героя, який після пробудження красою зможе розкрити всі свої найкращі якості.

Оповідка друга

Мартуччо Гоміто — з цим іменем не пов'язано жодних документальних свідчень, однак воно було досить розповсюдженим в ті роки в Неаполітанському королівстві. Гоміто — або Коміто означало "капітан озброєного корабля".

Карапреза — ім'я жінки походить від назви трапанської колонії, що була заснована на узбережжі Тунісу і населення якої займалось рибальством та виловом коралів.

Цар Абдаллах — викривлене Муліабдела, ім'я могло належати одному з двох тодішніх султанів хасидської династії у Тунісі — Абу Абд Аллаху Мухамеду I (1249—77), або Абу Абд Аллаху Мухамеду II (1295—1309).

Оповідка третя

П'єтро Боккамацца — існувало на той час дві родини Боккамаццо: Боккамаццо ді Сант'Анджело і Боккамаццо дел Кардинале. До першої належала Анджела, дочка Ніколао Боккамацца, можливо внучка Аньолелли, до другої — дружньої партії Орсіні, як і герой цієї оповідки — Джованні Боккамацца, призначений кардиналом, що помер у 1309 році в Авіньоні.

"В Римі, що колись був усьому світові голова, а тепер на хвоста звівся..." — іронічне переінакшення лозунгу, що викарбовувався на римських монетах ("Roma caput mundi" — Рим — голова світу). Мається на увазі період 1309—1377 рр., коли папи жили не в Римі, а в Авіньйоні і залежали від французького короля. Той період вважався добою найглибшого занепаду Риму.

Ананья — містечко на південь від Риму, батьківщина і улюблене місце перебування папи Боніфація VIII. П'єтро і Аньолелла, ймовірно тікали шляхом Віа Латина, яким на раз подорожував до Неаполя сам Боккаччо.

Орсіні — шляхетний римський рід. Ліелло ді Кампо ді Фйоре — представник цього роду, його ім'я походить від місця знаходження його володінь. Ліелло, або Лелло — скорочене від Рафаелло.

Оповідка четверта

Мессер Ліціо да Вальбона — історична особистість, відома своєю щедрістю і духовністю. Був гвельфським володарем містечка Вальбона, що у Тоскансько-Романьольських горах, товаришував з бургомістром Флоренції Гвідо Новелло, брав участь у повстанні проти влади синьйорів із Форлі, підписав мирну угоду з кардиналом Болоньї.

Річхардо Манарді да Бреттіноро — представник шляхетного роду Манарді, синьйорів Бреттіноро, про якого не збереглося ніяких історичних відомостей.

Оповідка п'ята

Фано — містечко на Адріатичному узбережжі, південніше Пезаро.

Гвідотто з Кремони, Джакоміно з Павії, Джанноле ді Северіно, Мінгіно ді Мінголе — щодо цих героїв, не було можливим знайти їх реальні прототипи; Кремона, Павія, Фаенца — міста на півночі Італії, Джанноле і Мінгіно (скорочене від Доменіко) — імена, досить поширені у середньовічній Фаенці.

"...місто Фаенца після довгої розрухи воєнної знову до хорошого прийшло стану..." — період затишшя, коли Фаенца була вільною комуною під номінальною владою папи.

"...коли Фаенцу здобули й сплюндрували війська імператора Фрідеріка..." — осада і взяття міста Фрідеріком II відбувалася у 1240—41 рр.

Гвільєльміно да Медічіна — можливо, мається на увазі Гвільєльміно да Сан Паоло — поруч з Медічіна. В будь-якому разі, відомі дві емілійські родини з прізвищем да Медічіна.

Оповідка шоста

Рестітута — ім'я досить шанованої святої на острові Іскія.

Мартіно Болгаро — служив корабелом Карлу I, був лицарем при дворі короля Роберта, мав кількох дітей, імена яких не збереглися, похований у Арагонському замку.

Куба — зразок арабо-норманської архітектури XII століття, що зберігся до наших днів.

Руджієрі дель'Орія — у Боккаччо — де Лорія; прославився в морському бою біля Неаполя (1284) з захопленням у полон самого Карла II Анжуйського.

"...донька Мартіна Болгара, що завдяки його силі острів Іскія визнає твою владу..." — насправді нічого не відомо про подібну силу Мартіна, але Іскія аж до 1299 року була під владою Арагонської династії.

Оповідка сьома

Абате — точніше, Аббате, — одна з найвпливовіших родин із Вал де Мадзара, члени якої були володарями Трапані з норманських часів до арагонської династії. У війнах між Анжуйським двором і Арагонським взяли участь Ріккардо, Нікола і Гвідо Аббате, однак про Америкіо не знаходимо ніякої історичної документації.

"...нахапали на вірменському узбережжі..." — тобто, на кавказькому узбережжі. Вірменія для Боккаччо була казковим, фантастичним краєм. Хоча в добу середньовіччя на північно-східному узбережжі Середземного моря в Малій Азії (на межі з Сирією) існувала так звана "Мала Вірменія".

Віоланта — так само звали і дочку Боккаччо.

"...обміркування справи майбутнього хрестового походу..." — мається на увазі III Хрестовий похід, в якому крім Гульєльма Доброго, папи римського і Фрідріха Барбаросси були домовленості з королівством Вірменією, яка передбачалась плацдармом для операцій хрестоносців. Вірменські володарі були пов'язані шлюбами з королівськими родами з Неаполя і Сицилії.

Лаясса — значний морський і торговий центр у Малій Вірменії, в якому бували й італійські купці.

"Тож попрошу вас одкласти виконання присуду до того часу, поки ми зможемо довідатись, чи хоче вона його собі за мужа..." — в деяких країнах був у давнину закон, згідно з яким засудженого на смерть милували, якщо знаходилась особа, котра виявляла бажання з ним одружитися.

Оповідка восьма

Настаджо дельї Онесті — відома равенська родина, до якої належали святий Ромуальд і блаженний Петро. Однак, про Анастаджо чи Анастазіо, що жив у XIII столітті, відомостей немає.

Паоло Траверсарі — належав до іменитого равенського роду візантійського походження, що отримав титул герцогів. Паоло — син П'єтро Траверсарі, оспіваного Данте, — був, як і батько, покровителем поетів.

К'яссі — славетний морський берег і сосновий ліс, які Данте описує у "Чистилищі", як рай земний.

"Якось на самому припочатку місяця мая..." — за куртуазною традицією, прийнятою і Боккаччо, травень, і взагалі весна, були часом любовних марень та видінь.

Гвідо дельї Анастаджі — шляхетна равенська родина, що була суперником родини Траверсарі. Незважаючи на численні згадки хроністів про велич і лібералізм її членів,

про Гвідо не лишилось ніякої згадки.

Оповідка дев'ята

Коппо (або Якопо, Джакоппо) ді Боргезе Доменікі — походив із іменитої родини з району Санта Кроче (жив поруч з Новим монетним двором), був кілька разів пріором і гонфалоньером.

Альберігі — одна з найдавніших родин Флоренції, мешкала поруч з воротами Сан П'етро, неподалік від церкви Санта Марія дельї Алберігі.

"...процвиндрил до решти все свої багатство — лишився в нього...сокіл мисливський..." — останній атрибут шляхетного походження.

Кампі — Кампі Бізенціо — на північний захід від Флоренції між Перентола і Прато.

Оповідка десята

П'етро ді Вінчоло — є історичні дані про принаймні двох П'етро, членів цієї відомої в Перуджі родини, що обіймали високі посади. Вінчолі були в тісних стосунках з Анжуйським двором, від імені якого правили землями Абрुццо.

Свята Вердіана Аттаванті — приклад набожності і всеприйняття. Розповідається, що Вердіана годувала навіть гадюк, що заповзли були до неї у келію.

"Хвоста вгору, моя мила..." — із жартівливих пісень, що їх співає тут Діоней, до нашого часу дійшла повністю лише пісня про мушельку.

Канцона — пісня ліричного або морально-філософського змісту.

ДЕНЬ ШОСТИЙ

"Діоней та Лауретта завели спів про Троїла та Крессіду." — поширена того часу пісня про любов троянського царевича Троїла до грекині-полонянки Крессіди, чи Крізеїди, взята з "Роману про Трою" французького поета Бенуа де Сент-Мора (XII ст.).

Оповідка перша

Мадонна Оретта (тобто, Лаура, Лауретта) — дочка маркіза Маласпіни та Тобії Спіноли і дружина Джері дельї Спіні.

Оповідка друга

Чісті — нерідке ім'я для Флоренції тих віків. Документально засвідчена особа, пекар при церкві Санта Марія Угі, збудованої поруч з Палацом Строцці. Чісті — скорочене від Бенчівеністі.

Оповідка третя

Мессер Антоніо д'Орсо флорентійський єпископ з 1309 по 1322 рік, відомий своєю жадібністю.

Дієго де ла Рата — член шляхетної барселонської родини, увійшов на службу до короля Роберта, коли прибув до Неаполя супроводжуючим Віоланти Арагонської, першої дружини короля Роберта. Обіймав високі посади при Анжуйському дворі (граф Казерти, головний вікарій Провансу, кардинал королівства та ін.). Кілька разів бував у Флоренції з відповідальними дорученнями від Анжуйського двору. Помер у 1328.

"...на Йвана... по тій вулиці, де кінські гони відбувались" — мова йде про біги (Паліо) на честь святого покровителя Флоренції, що проходили щорічно 24 червня в ті часи від воріт Прато до Порта Кроче центральними вулицями міста. Пізніше вони були

заборонені в зв'язку з тим, що вулиці були дуже вузькі й під час бігів калічилося багато людей.

Нонна (Доміна) де Пульчі, двоюрідна сестра мессера Алессіо Рінуччі — названі особи були родичами Антоніо д'Орсо.

Оповідка четверта

Куррадо Джанфільяцці — Куррадо ді Ванні ді Кафаджо Джанфільяцці був членом родини банкірів Джанфільяцці, з багатьма представниками якої Боккаччо був знайомий особисто. Куррадо жив приблизно наприкінці XIII століття і відзначався широтою поглядів.

Перетола — один з маєтків Куррадо.

Кікібіо — ім'я походить від венеціанського ониматопеїчного слова, що означає "зяблик".

Брунетта — так само звали улюблену служницю Боккаччо.

Оповідка п'ята

Мессер Форезе да Рабатта — відомий правознавець, викладач у Пізі, гонфалоньєр, посланець Флоренції у Сан-Міньято на переговорах з Пізою. Його рід походить із Муджелло (Рабатта — містилась поруч з Борго Сан Лоренцо), у Флоренції мав дім на вулиці Калдерай і капелу у церкві Сант'Аннунціата.

Джотто — Амброзіо ді Бондоне (1266—1337), великий італійський художник і архітектор. З його творів збереглися фрески в Падуї, Флоренції та Ассізі. Боккаччо познайомився з Джотто у Неаполі; Джотто поруч з Данте — єдині представники сучасності, яких Боккаччо ставить на один рівень з античними митцями.

"...в мессера Форезе і в Джотта були маєтки по сусідству, в містечку Муджелло". — і Форезе і Джотто були родом з цього міста, що на північний схід від Флоренції.

Оповідка шоста

Барончі — родина флорентійських міщан, що мешкали поруч з Санта Марія Маджоре і вирізнялись тупістю.

Ламберті і Уберті — дві давні флорентійські родини.

Нері Монніні — точніше, Ванніні — відома флорентійська родина, чиє прізвище походить від імені святого Джованні, заступника Флоренції. Нері — скорочене від Рінієрі.

П'єро ді Фйорентіно — мешканець Борго Сан Мікеле Бертельде, неподалік від Санта Марія Маджоре.

Оповідка сьома

Рінальдо де Пульезі — Пульезі була досить відомою у Прато родиною, однак про Рінальдо і Філіппу Пульезі невідомо нічого.

Ладзаріно де Гваццальйотрі — Гваццальйотрі — могутній рід у Прато, палац якого зберігся до наших днів.

Оповідка восьма

Фреско да Челатіко — ймовірно, Франческо ді Герардо Фрескобальді; Челатіко — назва маєтку, що йому належав у долині ріки Арно.

Ческа — (від жін. імені Франческа), дочка Гвідо Фрескобальді, брата Франческо.

Оповідка дев'ята

Мессер Бетто (тобто, Брунетто, Бруно) Брунеллескі — походив із родини гібеллінів, пізніше став білим гвельфом, а потім очолив чорних гвельфів. Друг Данте і Гвідо Кавальканті.

"...гробівці, що нині перенесені до Покрови..." точніше, до церкви Санта Репарата, яка раніше стояла на місці теперішнього флорентійського собору Санта Марія дель Фйоре. Ті саркофаги за народною традицією належали першим мешканцям Флоренції. Зараз вони зберігаються частково в дворі палацу Медічі-Ріккарді, навколо баптистерія Сан Джованні та в музеї Собору. Залишки древнього храму Санта Репарата можна побачити в крипті собору Санта Марія дель Фйоре.

Оповідка десята

Чертальдо — рідне містечко Боккаччо. Ціцерон Марк Тулій (106—47 до н.е.) — славнозвісний римський оратор.

Квінтіліан Марк Фабій (35—95) — визначний римський теоретик ораторського мистецтва.

Брагоньєра, Піцціні — прізвища досі існуючих у Чертальдо родин.

Ліппо Топпо — художник, про якого оповідали, що він одписав своїм спадкоємцям кілька тисяч флоринів, яких у нього ніколи не було.

Арістотель (384—322 до н.е.) — грецький філософ і вчений, шанований у добу середньовіччя.

Сенека (3—65) — римський філософ-стоїк і драматург.

Святий Герард Вілламанський (1174—1267) — один з найдавніших францисканців, можливо, був прийнятий особисто Франциском до ордену.

Герард ді Бонсі — один з найавторитетніших членів цеху вовнярів.

Тропар — церковний спів на честь якогось святого.

ДЕНЬ СЬОМИЙ

Оповідка перша

Лоттерінгі — деякі представники цієї родини дійсно жили у XIV ст. у Флоренції і працювали кур'єрами компанії Барді. Згадки про Джанні Лоттерінгі не лишилося.

Кант — релігійна пісня.

Монна Тесса, дочка Манучча з Кукулії — Мануччо — скорочене від Аламанно; Кукулія — назва канту на честь Мадонни собору Сан-Фредіано, отже прізвище жінки вказує на район міста, з якого вона була родом. Тесса — скорочення від Контесса.

Пеголотті — флорентійська родина, багато членів якої працювали агентами компанії Барді. Нері — скорочене від Рінієрі.

Камерата — містечко на південних схилах ф'єзоланських пагорбів.

Ф'єзоле — містечко поруч з Флоренцією.

"Федеріго мав дивитись на виноградник при її садибі: як побачить ослячий череп на тичці." — тосканський звичай виставляти ослячий череп на городі бере свій початок у сивій давнині, можливо, це один з етруських забобонів, за яким цей знак мав оберігати

землю і задобрювати божество плодючості.

Джанні ді Нелло — реальна особа, аптекар, жив він, однак, не біля Сан-П'єтро Маджоре, а біля Сан-Донато де'Веккієтті.

Оповідка друга

Перонелла — жіноче ім'я, що не рідко зустрічалося в Неаполі часів Боккаччо.

Аворіо — неаполітанська вулиця, неподалік від Генуезької лоджії

Джаннелло Скріньяріо — ймовірно, один із братів Скріньяріо, що жили саме в тих краях. Скріньярі — родина землевласників, що досягла свого розквіту за часів панування у Неаполі Джованні і Луїджі ді Таранто.

Святий Галеон — неподалік від кварталу, в якому жила Перонелла, і справді існувала капела святого Еукаліона або Галеона.

Оповідка третя

"...ні святий Домінік, ані святий Франціск не мали по чотири ряси..." — випадки Боккаччо проти духівництва найбільше зачіпають францисканців і доменіканців, і ніколи не торкаються улюблених автором августинців.

Святий Амброзій — мається на увазі не Святий Амброзій покровитель Мілана, а Блаженний Амброзій зі Сієни (1220—86), якому в 1288 році у місті була присвячена капела.

Оповідка четверта

Тофано — скорочене від Крістофано. Це ім'я було досить розповсюдженим у місті Ареццо, отже не можна знайти історичного прототипу героя. Але на віа делл'Орто — навпроти будинку Петрарки — зберігся віковий колодязь, який називають колодязем Тофано.

Монна Гіта — теж розповсюджене ім'я; Гіта — скорочене від Маргарита.

Оповідка п'ята

Аріміно — латинська назва міста Ріміні.

Оповідка шоста

Мессер Ламбертуччо — ймовірно, Боккаччо мав на увазі Ламбертуччо ді Гіно Фрескобальді, батька поета, прибічника нового стилю Діно Фрескобальді.

Оповідка сьома

Галуцці — досить відома в Болоньї родина, однак про Егано де'Галуцці відомостей немає. На той час Егано було досить розповсюдженим іменем у місті.

Оповідка восьма

Аррігуччо Берлінгієрі — досить відома родина купців, з якої у XIV столітті походили кілька пріорів і три гонфалоньєри. Про Аррігуччо не збереглося ніяких документів.

Оповідка дев'ята

"В Аргосі, старовинному ахейському городі..." — насправді, місто Аргос було не в Ахеї, а в Арголіді.

Оповідка десята

Тінгоччо Міні, Меуччо ді Тура, Амброджо Ансельміні — сієнські простолюдини, існування родини яких засвідчено документально.

Кампо-Реджі — район у місті Сієна.

Міта — скорочене від Маргеріти.

Архіт і Палемон — в грецькій міфології двоє фіванських юнаків, закоханих в Емілію, родичку царя Тезея; суперники вирішують двобоєм, кому вона має належати.

ДЕНЬ ВОСЬМИЙ

Оповідка перша

Гульфард — ймовірно, передача італійськими засобами досить розповсюдженого імені Wolfard.

Гаспарруоло Кагастратча — жодного документального підтвердження імена героїв даної новели не мають, але подібні імена часто зустрічаються у лобмардських хроніках того часу (Кагафава, Кагапанно та ін.).

Оповідка друга

Варлунго — місцевість у долині ріки Арно, зараз включена до флорентійського передмістя.

Монна Белькольоре — заповіт жінки з таким іменем був знайдений саме у Варлунго.

Бентівенья дель Маццо — ім'я Бентівенья було досить розповсюдженим на той час: Бентівенья да Чертальдо був компаньйоном Боккаччо у Барді.

Бонаккоррі да Дженістерето — з'являється у документах з 1321 по 1350 рік. Помер близько 1354 року.

Лапуччо, Нальдіно — перше ім'я є скороченим Якопо, друге — Арнальдо або Рінальдо.

Білюцца — скорочене від Білія (Сибілія) або від Бенедетта.

Бігуччо даль Поджо — Бігуччо — скорочене від Ільдебрандо.

Нуто Бульетто — Бульетто < bugliolo, buglione — дерев'яне цебро, бочка; отже це прізвисько означало п'яниця.

Оповідка третя

Муньйоне — потічок, що впадає в річку Арно нижче Флоренції.

Каландріно — Ноццо, або Джованоццо ді Періно, італійський художник греко-візантійської школи. Можливо був учнем Андреа Тафі, жив у кварталі Сан Лоренцо. Серед його робіт можна назвати фрески у віллі Камерата, але у Флоренції він славився перш за все своєю простакуватістю і незграбністю, тому й ставав часто мішенню для жартів своїх колег.

Бруно — Бруно ді Джованні д'Олівієрі — флорентійський художник, жив у кварталі Сан Сімоне, друг Буффальмакко.

Буффальмакко — Бонаміко ді Крістофано (1269—1340), флорентійський художник, жив на Віа дель Кокомеро, також учень Андреа Тафі. Відомі його фрески у церкві флорентійського Абатства, у Соборі Ареццо.

Мазо дель Саджо — працював просередником, його кабінет був місцем зібрання жартівників Флоренції.

"...там де живуть баски" і т.д. — тобто у вигаданій, неіснуючій країні.

Сеттіньяно, Монтіші, Морелло — пагорби навколо Флоренції.

Геліотроп — напівдорогоцінний камінь, зелений з червоними прожилками. В середні віки існувало повір'я, що цей камінь може робити свого володаря невидимим.

"...хламиди, шитої не по-фламандському, а по-наському" — у Фландрії тоді був у моді вузький одяг, а в Італії широкий.

Оповідка четверта

Монна Пікарда — неможливо встановити особу, якій належало це досить розповсюджене ім'я.

"...з лиця жовтява, так наче не у Ф'єзоле жила, а десь у Сінігалії" — місто Ф'єзоле славилось своїм чистим і цілющим повітрям, в той час як Сінігалія знаходилась у заболоченій, малярійній місцевості.

Чута — скорочене від Річевута або Бенчівенута.

Оповідка п'ята

Школа да Сан-Лепідіо — ім'я не фігурує в жодному документі; Сан Лепідіо, або Сан Лупідіо міститься у провінції Асколі, сучасна назва містечка — Сант'Елпідіо а Маре.

Рібі — скорочене від Рібальдо, Гарібальдо, Ріберто — флорентійський паяц.

Маттеуццо — мабуть, "колега" Рібі.

Покровська церква — у Боккаччо — Santa Maria a Verzaia — церква за воротами Сан Фредіанно.

Оповідка шоста — див. коментарі до оповідки третьої.

Оповідка сьома

Рітері — розповсюджене ім'я у Флоренції часів Боккаччо.

Церква святої Лючії — Санта Лючія даль Прато — церква, в якій зустрічались закохані, досі існує.

Оповідка восьма

Спінеллоччо Тавена — Тавена — відома сієнська родина. Спінелоччо — змінене від Спіна, Спінелло.

Цеппа ді Міно — з роду Міно де Толомей, прозваний Цеппа; був подестою у Сан Джімініяно. Міно — скорочене від Ансельмо, Джакомо.

Оповідка дев'ята

"...приїхав до Флоренції з Болоньї в білячій шапці на баранячій голові". — доктори медицини носили за звичаєм пурпурові мантиї та білячі шапки.

Маестро Сімоне да Вілла — лікар, відомий своєю легковірністю і дурістю. Похований у церкві Санта Кроче.

Некромант — маг, що викликав душі померлих і дізнавався в них про майбутнє.

Майкл Скотт — відомий шотландський мислитель. Був астрологом імператора Фрідеріка II, залишив твори з філософії, астрології, алхімії.

Піп Іван — легендарний християнський володар, що панував нібито десь у Середній Азії чи Ефіопії. В його існування вірили настільки, що в XIII — XIV століттях деякі європейські можновладці намагалися зв'язатися з ним через посланців, щоб спільно виступити проти мусульман.

Авіценна — Абу-Алі-ібн-Сіна (980—1037) — таджицький медик і філософ, добре відомий і в Європі.

Оповідка десята

Ніколо да Чіньяно — досить відома родина, що походила з Муджелло, жила в кварталі Сан Джованні. Про Ніколо ді Чекко да Чіньяно є документальні згадки в середині XII століття.

Мадонна Янкофйоре — у 1305 році в Палермо і справді жила дочка перукаря, що мала таке ім'я.

П'етро делло Каніджано — сучасник і друг Боккаччо, мав поважні посади при Анжуйському дворі і у Флоренції.

ДЕНЬ ДЕВ'ЯТИЙ

"...світанок... перемінив синяву восьмого неба на ніжний блакит..." — згідно з дантівським поділом небесного простору на дев'ять сфер восьме небо належало нерухомим зіркам.

Оповідка перша

Палерміні — відома гібеллінська родина, що жила у сесто Сан Панкраціо, була вигнана з Флоренції.

К'ярмонтезі — ще одна відома родина флорентійців, спочатку гібеллінів, потім гвельфів. Жила неподалік Орсанмікеле, була вигнана, як і родина Палерміні.

Де Ладзарі — відома і могутня пістойська родина гвельфів. Про Франческу Де Ладзарі — ніяких відомостей.

Церква братів-міноритів — мається на увазі відома у Пістої церква Сан Франческо, яку було закладено у 1295 році.

Оповідка друга

Мадонна Узімбальда — існувала родина Узімбарді, з якої абатесса, ймовірно, походила.

Капітул — збори членів чернецької громади, а також приміщення, де вони відбуваються.

Оповідка третя

Нелло — Нелло ді Діно або Бандіно — італійський художник першої половини XIV століття. Був родичем дружини Каландріно, близьким другом Бруно і Буффальмакко; ймовірно, Нелло також був послідовником Андреа Тафі.

Оповідка четверта

Чекко Фортарріго Пікколоміні — був засуджений за вбивство у 1293 році, але вирок не було виконано. Анджольєрі присвятив йому один із своїх сонетів.

Чекко Анджольєрі (точніше Анджольєрі, близько 1258—1313) — талановитий сієнський поет, автор бурлескних творів.

Буонконвенто — селище за 40 кілометрів на південь від Сієни, де шлях роздвоювався, і східна його частина вела до Марке.

Корсіньяно — містечко, що тепер зветься П'єнца, міститься за двадцять кілометрів від Буонконвенто на шляху до Умбрії.

Торреньєрі — містечко за десять кілометрів від Буонконвенто, на шляху до Корсіньяно.

Оповідка п'ята

Ніколо Корнаккіні — з родини відомих флорентійських купців, що мали філіали своєї компанії в Авіньоні і в Англії. Мешкали на Віа дель Кокомеро, поруч з художниками.

Камерата — пагорб під Ф'єзоле, місце розташування заміських вілл флорентійців.

Камальдолі — флорентійська вулиця в кварталі Сан П'єр Маджоре.

Оповідка шоста

Адріано — серед знайомих Боккаччо був один чоловік на ім'я Адріано.

Оповідка сьома

Талан ді Молезе (у Боккаччо — д'Імолезе) — у ті віки у Флоренції дійсно жила родина Імолезе, або да Імола (Імола — містечко поруч з Болоньєю). Талан — скорочене від Каталано, досить поширеного імені у Флоренції.

Оповідка восьма

Чакко — скорочене від Джакомо або Якопо. Можливо, мається на увазі Чакко делл'Ангвіллайя.

Бйонделло — тобто, "блондинчик", прізвисько особи, про яку не лишилось документальних свідчень.

Мессер В'єрі де Черкі — представник відомої родини купців з Вал ді С'єве; очолюючи партію білих гвельфів, домігся професійного і політичного процвітання своєї родини. Після перемоги чорних гвельфів, помер у вигнанні в Ареццо у 1305 році.

Мессер Корсо Донаті — очолював партію чорних гвельфів, вигнаний у 1300 році, повернувся разом з Карлом Валуа у 1301. Претендував на управління містом, у 1308 році був убитий своїми суперниками з купецької олігархії.

Мессер Філіппо Ардженті — Філіппо Ардженті дельї Адімарі дей Кавіччулі.

Оповідка дев'ята

Меліссо — ім'я грецького філософа, оспіваного Боккаччо.

Оповідка десята

Барлетта — місто в Апулії.

Бароло — латинська форма назви міста Барлетта.

Бітонто — місто в Апулії. Відомий ярмарок у Бітонто був заснований у 1316 році і відбувався щорічно у День Всіх Святих, тобто перед ярмарком у Барлетті (12 листопада).

ДЕНЬ ДЕСЯТИЙ

Оповідка перша

Мессер Руджієрі де Фіджованні — представник відомої шляхетної флорентійської родини, що мала свої маєтки також і в Чертальдо — рідному містечку Боккаччо.

Альфонс — мається на увазі, очевидно, іспанський король Альфонс IX (1155—1214), прозваний Шляхетним, або Альфонс X (1221—1284), прозваний Мудрим.

Оповідка друга

Гіно ді Такко — шляхтич із сієнської родини делла Фратта, що у 1276 році став ватажком розбійників. Помер недалеко від Сіналунги близько 1303 чи 1313 року.

Сієнські купелі — в той період у сієнських землях були відомі курорти Сан Кашяно, Раполано і Петріуоло.

Госпітальєри — члени духовно-рицарського ордену іоанітів, що доглядали хворих у шпиталях.

Пріор — начальник чернечої громади.

Оповідка четверта

"Жив колись у Болоньї, найкраснішому місті на всю Ломбардію..." — Боккаччо розуміє під Ломбардією всю Північну Італію.

Карізенді — іменита болонська родина, від прізвища якої походить назва однієї з падаючих башт Болоньї (Торре Карізенді).

Каччанеміко — ще одна шляхетна болонська родина, що належала до партії гвельфів. Була впливовою у місті Модена: Альберто Каччанеміко був її бургомістром з 1254 по 1255 рік.

Оповідка п'ята

Фріулі — область на Півночі Італії. Відомості про неї Боккаччо мав від своїх родичів Лапо і Лодарінго да Чертальдо, що там торгували, а також з власної поїздки до Тіролю у 1351 році у ролі посланця Флорентійської республіки до маркіза Бранденбурзького Людовика Баварського.

Мессер Ансальдо Граденсе — невідоме ім'я. Прізвище утворене від назви міста Градо, де бували флорентійські купці.

Оповідка шоста

Король Карл Старий або Перший — улюблений Боккаччо представник Анжуйського двору.

Граф Гвідо де Монфорте — найвірніший слуга двору Карла I і його вікарій у Тоскані в 1270 році.

Джіневра і Ізольда — імена, взяті з відомих рицарських романів для створення романтичної атмосфери.

Мессер Маффео да Паліцці — представник родини володарів Мессини.

Гвільєльмо делла Манья — точніше, д'Алеманья, лицар з товариства сина Карла II, Раймондо Беренгарйо.

Оповідка сьома

"У той час, коли французів прогнано з Сицилії..." — тобто 31 березня 1282 року, під час Сицилійської Вечерні.

Бернардо Пуччіні — було сім флорентійських родин Пуччіні, але в жодній не фігурує ім'я Бернардо.

Педро Арагонський висадився на Сицилії у серпні 1282 року.

Чеффалу і Калатабелотта — зараз містяться у провінціях Палермо і Агрідженто.

Оповідка восьма

"...коли Цезар Октавіан не називався ще Августом..." римський імператор Октавіан

(63 до н.е. — 14 н.е.) дістав від Сенату титул Августа, що значить "Звеличений богами". До того він очолював тріумвірат — колегію з трьох осіб, що правили Римом.

Публій Квінцій Фульв та ін. — патриціанська родина Квінціїв мала чотири гілки: Цинциннатів, Капітолінів, Фламінів і Кріспінів, але не Фульвіїв.

Арістіпп (V ст. до н.е.) — старогрецький філософ-гедоніст, який учив, що метою людського життя є насолода. Тут мається на увазі якийсь учитель філософії з тим же іменем.

Претор — представник вищої судової влади в Давньому Римі.

Оповідка дев'ята

Фрідерік I — Фрідерік Барбаросса.

Потентат — можновладець, монарх.

Мессер Торелло — подеста Фрідеріка II у різних містах (Парма, Флоренція, Піза, Авіньон). Писав вірші провансальською мовою.

"...велів покликати туди й статечну дружину свою..." — жінки за звичаєм не брали участі в урочистих банкетах.

Адальєта — змінене від Аделаїда. Це жіноче ім'я часто зустрічається у шляхетних родинах.

Оповідка десята

Гвалтьєрі з роду маркізів Салуцьких — Салуццо з 1142 року протягом чотирьох віків була столицею важливого маркізату. Ім'я Гвалтьєро було поширеним серед синьйорів Салуццо гілки Алерамо і згадується в документах 1174—75 років.

ОДАВТОРСЬКА ПІСЛЯМОВА

Чінчільйоне і Сколайо — знані свого часу п'яниці; їх імена стали називними.

Олена КРУГЛИКОВА

Примітки до передмови

1

"История зарубежной литературы. Раннее средневековье и Возрождение" (ред. В. Жирмунского). М., 1959, стор. 245.

2

Дата приблизна. Деякі дослідники пересувають її на 1345—1346 рр.

3

Опублікував В. Науменко в журналі "Киевская старина" (1885, VI), передруковано в "Хрестоматії давньої української літератури" О. І. Біленького.